

Tip de Româncă *(Regiunea Pădurenilor din Haţeg)* (După o fotografie de Prof. *R. Vuia*, desenată de către d-na *Saulea-Bocec*).

LĂMURIRE

LA EDIŢIA INTÂIA.

Planul lucrării de faţă a fost stabilit mai de mult, cu prilejul suplinirii Catedrei de Geografie dela Universitatea din Iaşi. Timp de doi ani am ţinut un curs numai asupra României.

In aşteptarea tipăririi manuscrisului, dintr'o «ţărişoară», *România a ajuns o* «ţară».

Materialul adunat, orânduit, trebuia întregit. Pentru aceasta am folosit rezultatul cercetărilor făcute de alţii, cât şi observările proprii săvârşite ani dearândul.

Lucrarea de faţă nu urmăreşte altceva, decât a pune la îndemâna tuturora o privire generală asupra ţării, mărită cu mari jertfe de vieţi şi prin vrednicia unui neam care a suferit veacuri întregi, păstrându-şi energia creatoare neştirbită. Cartea trebuie luată mai mult ca o chemare spre cunoaşterea pământului pe care ne ducem traiul, cu toate bogăţiile hărăzite de natură, dar şi sforţările pentru valorificarea lor.

Prea ne-am deprins să nesocotim ce avem şi ce am înfăptuit; prea e lăsat în umbră ce e al nostru, bunuri câştigate cu grea trudă ori scăderi explicabile, ce trebuiesc îndreptate.

Am încercat, timid, să împlinesc o lipsă, care apăsa ca o mustrare.

Imi dau seamă de ce-mi era îngăduit, cât şi de greutăţile, pe care m'am silit să le birui. Tăria am aflat-o în conştiinţa că îndeplinesc o datorie faţă de Ţara, care are nevoie de sinceră dragoste din partea tuturora, întărită prin cunoaşterea realităţii.

Mi-am dat toată silinţa să scriu cât mai limpede; am ocolit, voit, rigiditatea ştiinţifică, deşi întruna m'am sprijinit pe rezultatele riguroaselor cercetări. La fiecare capitol am însemnat principalele izvoare folosite, nu atât de dragul arătării lor, ci mai ales, spre a trezi încrederea în munca ştiinţifică românească.

Am mărturisit, fără înconjur, intenţiile ce m'au călăuzit la alcătuirea acestei cărţi. Inceputul, oriunde şi oricând, cuprinde întotdeauna lipsuri. Alţii vor clădi mai temeinic. Aşa cere legea progresului în toate.

Poate şi acest manuscris ar fi rămas netipărit, dacă nu întâlneam bunăvoinţa stimatului meu coleg, d-l Prof. A. Rosetti. *Ii mulţumesc pe această cale din toată inima, pentrucă a contribuit să schimbe un vis în realitate.*

Mulţumesc şi tuturor acelora, colegi şi elevi, care mi-au venit în ajutor fie cu sfatul, fie cu desenarea figurilor, ori cu procurarea fotografiilor reproduse.

PROF. I. SIMIONESCU

CAP. I.

CERCETĂRI ASUPRA ROMÂNIEI.

1. Până 'n veacul al XIX-lea. — 2. Contribuţiuni străine în veacul al XIX-lea. — 3. Prof. E. de Martonne. — 4. Cercetători români. — 5. Din jurul universităţilor române. — 6. Alte instituţii ştiinţifice. — 7. Reviste şi publicaţiuni.

1. — Vârtejul neogoiat al evenimentelor istorice, nici azi pe deplin liniştite, a făcut ca teritoriul ocupat de Români să rămâie îndelungată vreme învăluit în negura necunoaşterii. Rar călător mai îndrăsneţ se avântură în treacăt prin ţinuturile socotite nesigure din jurul Carpaţilor. Cele cuprinse în scriitorii mai vechi asupra spaţiului românesc sunt observări fugitive, restrânse mai mult la viaţa poporului ori la legende prinse din întâmplare.

E drept că *Herodot* pune piciorul pe ţărmul Mării Negre în zona cetăţilor greceşti, în vază pe vremea lui. *Strabon* pomeneşte câte ceva din geografia vechii Sciţii, tot din preajma Dunării şi a Mării Negre.

Năvălirea puhoaielor omeneşti din spre răsărit, iureşul ce se concentrează la poalele Carpaţilor, au lăsat însă umbră, veacuri peste veacuri, asupra ţinuturilor din lungul Dunării.

Hărţile dau reprezentări greşite. Numirile rămân stâlcite.

Chiar în harta lui *Boehm* din 1766, Dâmboviţa se varsă în «Arsigitzes», iar Prahova în Siret. In Atlasul lui *Homman*, cu destulă cătare pe timpul lui, Kraiova e în Bulgaria, întinsă pe stânga Dunării între Aluta şi Ialomicza. Siretul curge prin mijlocul Valachiei având drept afluent: Miscovo (Milcov), Bistriva (Bistriţa) pe dreapta, Bardalach (Bârlad) pe stânga.

Pe harta lui *Roth* (Petersburg 1771) numele oraşelor sunt de nerecunoscut: Putesty, Bursău; pe harta lui *Coronelli* «presentée à Monsieur le Dauphin» stă scris «*Moldavie appelée par d'autres Valaquie*».

Nu lipsesc însă şi hărţi cu indicaţiuni mai precise. Aşa e a lui *Marsigli* (1726) restrânsă asupra Dunării până la Giurgiu; a lui *Schwanz* (1722) asupra Olteniei, «Valachia cis-Alutanse» sau aceea, mai generală, a lui *Güssefeld* (1785).

Austria şi Rusia încep apoi a se interesa mai de aproape de regiunile carpatice. Pentru «ridicările Iosefine» se trimit topografi

pricepuți. Harta Moldovei de *F. W. Bauer* (1781) poate fi folosită și azi.

Hărțile străine mai exacte apar de pe la 1800 încoace.

Cunoașterea pământului și a poporului românesc, până 'n veacul al XIX-lea, se datorește mai mult străinilor. Unii sunt încercați călători *(Hacquet, Marsigli)*; majoritatea fac parte din cei chemați de către domnitori ca secretari *(Contele d'Hauterive)* ori aduși ca profesori pentru fiii de boieri.

Fig. 1. — Harta Moldovei (după *D. Cantemir)*

Lucrările sunt de valoare neegală. Cele mai multe se ocupă de trecutul poporului; numai ca introducere se dau scurte descrieri în deosebi din geografia economică *(Sulzer)*.

2. — Intre anii 1800—1830 se tipăresc hărți bine executate referitoare la Bucovina, Ardeal și chiar Principate. Unele sunt de o importanță vădită, cum e cea ridicată între 1829—1832, litografiată în 1853, intitulată « Harta teatrului războiului din Europa între anii 1828—1829 ».

A fost folosită de regretatul *Vâlsan* pentru studierea mişcărilor omeneşti din câmpia Munteniei.

Ridicările cartografice austriace se întind şi dincoace de Carpaţi. Şi azi sunt căutate nu numai foile detailate la scara 1: 75.000, dar şi cele pe o scară mai mare.

Contribuţiunile vagi, prea generale, se tot răresc. Incep observările precise, de amănunt, care servesc la lucrări, însemnate prin coordonarea datelor răzleţe.

Dela jumătatea a doua a veacului trecut, literatura străină asupra României se îmbogăţeşte din ce în ce. Lucrarea lui *K. Peters* asupra Dobrogei a rămas până azi temeinică. *L. Sawicki*, profesor la Universitatea din Cracovia publică concluziuni generale asupra Morfologiei Transilvaniei. Cele mai complete tratate de geografie asupra României, deşi unele scurte, se datoresc autorilor nemţi, dela acel al lui *Lehmann P.* bazat pe propriile cercetări în Carpaţi, până la al lui *H. Wachner*, profesor în Braşov (1931).

Şi în limba franceză apar cărţi despre România; cuprind însă mai mult fugitive impresiuni asupra poporului ori oraşelor, mai puţin asupra ţării întregi. Este demn de pomenit căldura cu care *J. Vaillant*, profesorul lui *I. Ghica*, *N. Bălcescu*, *C. A. Rosetti*, prezintă conaţionalilor săi atât Istoria poporului român, cât şi frumuseţile ţării, cunoscute din numeroasele excursii proprii. El întrebuinţează pentru întâia oară termenul *La Romanie*, titlul unei lucrări tipărită la Paris în 1844.

Lucrări engleze asupra geografiei ţărilor locuite de Români sunt prea puţine. Şi mai rar se întâlneşte câte o scurtă privire informativă asupra României, în alte limbi. Numai în anii din urmă, interesul pentru spaţiul şi poporul românesc s'a mai înteţit, apărând în limba italiană şi germană fie lucrări generale, fie cercetări mai amănunţite.

3. — Intemeietorul studiilor ştiinţifice geografice asupra României trebuie socotit *E. de Martonne*, profesor la Universitatea din Paris.

Crescut la şcoala lui *Vidal de la Blache*, întregindu-şi pregătirea la *Penck* şi *Suess* din Viena, *de Martonne* îşi ia dela început drept câmp de cercetări pământul românesc. Multe sunt lucrările sale de geografie tipărite dela 1899 până azi, referitoare la spaţiul românesc. Teza sa de doctorat este rezultatul câtorva ani de studii temeinice în Alpii Transilvaniei.

Lucrarea de sinteză « La Valachie » (1902) rămâne ca model de descriere completă a unui ţinut natural. Plină de viaţă, într'un stil limpede, precis dar colorat, a deschis drum nou în monografiile geografice, « fiecare fapt nefiind studiat în sine ci ca parte dintr'un tot, inel în lanţul cauzelor şi al efectelor care reglează viaţa unui ţinut ».

E. de Martonne cunoaşte în amănunt ţara întreagă; a cercetat-o din Maramureş până 'n Dobrogea, din Banat, până 'n Nistru. Trăind veri întregi pe plaiurile de munte, nu s'a legat sufleteşte numai de farmecul formelor rigide ci a pătruns şi sufletul nostru etnic, învăţând limba curată şi înflorită a ciobanilor, învăţători şi ai lui *Eliade Rădulescu.*

De aceea când s'au tras graniţele dela 1918, *E. de Martonne* pe lângă sfătuitorul autorizat, chemat să spuie cuvântul cercetătorului obiectiv, a fost şi un bun pricten al ţării, pentru care se cuvine să-i purtăm adâncă recunoştinţă.

Fig. 1'. — Prof. E. de Martonne.

Dintre lucrările sale, unele speciale, vor fi pomenite la locul cuvenit, căci constituesc izvor nesecat de informaţiuni şi îndrumări. Nu mai puţin importante prin căldura şi limpeziciunea stilului sunt lucrările generale asupra României, tipărite fie în Marea Enciclopedie franceză, fie în diferite reviste străine. Savantul, ajuns la autoritatea îndrumătoare a unui *Ratzel* ori *A. Penck*, şi-a păstrat legătura cu România, îndemnând pe unii dintre elevii săi francezi spre cercetarea ţării noastre, îndrumând pe tinerii români, care i-au cerut sfatul ori i-au urmat cursurile dela Sorbona.

4. — Contribuţia românească la cunoaşterea ţării datează de relativ scurtă vreme. Explicaţia e dată prin evoluţia culturii noastre ştiinţifice stânjenită de vremurile turburi, în care s'a zbătut poporul românesc.

In veacul al XVIII-lea, geografia în genere rămâne redusă la manuale simpliste de şcoală, traduse sau cel mult adaptate; cunoştinţele asupra pământului ţării erau atât de şterse, pare că ar fi fost vorba de cine ştie ce pământ depărtat, greu de ajuns. Rar câte unul, cum e *Neculai Lazăr de Ioanina* (1789), cere informaţiuni precise dela ispravnici, spre a fi

introduse în cartea sa « Descrierea Valahiei ». « Prin ajutorul triunghiului am căutat să aflu şi alte hotare sigure », scrie el.

Totuşi înainte de veacul al XIX-lea, două nume de boieri culţi, sunt legate de începutul unei activităţi geografice proprii. Stolnicul *C. Cantacuzino* (1650—1716) este făuritorul unei hărţi a Valachiei, tipărită la Padova în 1700, reprodusă în lucrarea lui *del Chiaro* (1718).

D. Cantemir (1673—1723), unul din marii învăţaţi ai neamului, cu o cultură şi activitate ştiinţifică pe cât de largă pe atât de temeinică, a fost un geograf desăvârşit pentru vremea lui. « Descriptio Moldaviae », scrisă în 1716, tipărită abia în 1737, a rămas ca model de monografie geografică, după un plan folosit mai ales astăzi, cuprinzând un tot: locuri, oameni şi lucruri. Se sprijină în mare parte pe cunoştinţele căpătate prin sine, ceea ce se vede şi din Harta Moldovei terminată în 1716.

Fig. 2. — D. Cantemir.

Nu poate rămânea nepomenit numele lui *Nicolai Milescu*, vasluianul (1625 — 1714) înzestrat cu un fin spirit de cercetare, pus, din cauza împrejurărilor, în serviciul marei împărăţii din spre răsărit. După cum prin stilul rapoartelor sale de sinteză, este socotit ca întemeetorul literaturii laice ruseşti, tot aşa observările sale geografice minuţioase din lunga călătorie ştiinţifică până la Peking sunt şi azi folosite; hărţile sale din extremul Orient, atât de exacte, au servit pentru îndreptarea şi completarea altor hărţi moderne.

Cu începutul veacului al XIX-lea, localnicii dacă nu cercetează ţara, măcar îndeamnă şi sprijină efectuarea hărţilor geografice. Vornicul *Răducanu Golescu*, contribuie cu cheltuiala sa la tipărirea unui Atlas, la Viena, în care se cuprinde şi Muntenia. După proiectul Marelui Logofăt *C. Sturza* se fac în 1833 două hărţi ale Moldovei. Din ordinul domnitorului *Ştirbei*, pe baza ridicărilor austriace, se tipăreşte în stabilimentul artistic *Szathmary* din Bucureşti, Harta României pe scara 1:57.600.

Dacă se execută hărţi, mari şi mici, în schimb este neexplicabilă lipsa descrierilor măcar turistice, literare, din pitorescul ţării.

Cu atât mai interesantă apare « Cartea de geografie » sau « Icoana pământului » în 3 volume a profesorului *I. Russ* dela Blaj, tipărită în 1842. Cuprinde nu numai cunoştinţele sumare asupra pământului întreg, dar ţările româneşti (Ardeal, Moldova şi Muntenia) sunt descrise pe larg şi cu uimitoare preciziune.

5. — Infiinţarea Universităţilor (cea mai veche în Iaşi la 1860), înseamnă în evoluţia culturii noastre ştiinţifice începutul unei temeinice activităţi, originală în diferite direcţiuni. Dovada însă de slabul interes ce exista pentru cunoaşterea ţării, e şi faptul că geografia târziu pătrunde printre disciplinele universitare.

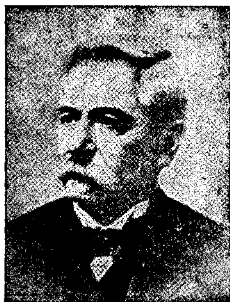

Fig. 3.—Gr. Cobălcescu.

Gr. Cobălcescu (1836—1892), întemeietorul geologiei dela noi, poate fi socotit şi îndrumătorul român către cercetări geografice. Lecţiunile sale asupra României, ţinute la Şcoala militară din Iaşi, se bizuiau în mare parte pe observările proprii, săvârşite cu ocazia cercetărilor geologice. Multă vreme manuscrisul cursului său a servit drept singurul izvor de informaţiuni geografice asupra ţării, mai ales la alcătuirea manualelor didactice.

Infiinţarea Societăţii române de geografie (1875), după modelul celor din străinătate, nu dă îndemn prea puternic spre cercetări originale decât mult mai târziu. Dicţionarul geografic scos de Societate, deşi pe alocurea nu prea răspundea nici datelor ştiinţifice ale vremii, reprezintă totuşi un început îmbucurător, prin adunarea materialului din ţară, în special în domeniul geografiei istorice.

Cea dintâi catedră de geografie a fost înfiinţată la Bucureşti, pe lângă facultatea de litere, abia în anul 1901.

Prof. *S. Mehedinţi*, elev al lui *Fr. Ratzel* şi cu temeinică pregătire istorico-filosofică, ca prim titular al catedrei, a dat deosebit imbold cercetărilor geografice, mai cu seamă în direcţiunea antropogeografică ori în geografia istorică română. Ultima sa vastă lucrare, *Terra*, în două volume, cuprinde principiile ce l-au condus în îndelungata carieră profesorală atât de rodnică.

« Terra nu este nici un tratat, nici un curs, dar o operă foarte documentată, consacrată definiţiei obiectului şi metodei geografice, având drept scop clasificaţia şi perfecţionarea geografiei. Este o înaltă sinteză ştiinţifică » (Scientia).

Fig. 4. — Prof. S. Mehedinţi.

Numeroşii săi elevi au continuat directiva propovăduită de profesor prin graiu şi scris. Congresele anuale de geografie, regulat ţinute sub conducerea sa, deşteaptă în colţuri depărtate, interesul tot mai viu pentru cunoaşterea ţării.

Completarea directivei antropogeografice la Universitatea din București cu studii de geografie fizică, s'a săvârșit abia prin activitatea lui *Gh. Vâlsan* (1885—1935) mort în toiul puterii de creație, spre marea pagubă a geografiei românești. Elev al prof. *S. Mehedinți* și *E. de Martonne*, *Vâlsan* îmbină preciziunea și amănuntul observărilor minuțioase pe teren, cu rara putere de pătrundere a liniilor generale, răsărite din complexul studiat. Prezintate într'un stil limpede și precis, colorat și atractiv, lucrările sale vor rămâne model de rigurozitate științifică redată într'o formă literară. Prin teza de doctorat «Câmpia română», deschide calea energiei românești în cercetările de geografie fizică asupra României.

Fig. 5. — G. Vâlsan.

Profesor întâi la Universitatea din Iași, în locul decedatului *Șt. Popescu* (1863—1910), apoi la cea din Cluj, unde creează un curent viu de activitate originală, trece în urmă la București. Vitregia vremurilor, o sănătate șubredă, moartea-i neașteptată, nu i-a dat putința să arate din plin comoara însușirilor sale de cercetător și îndrumător.

Alipit din 1939, la facultatea de științe, Institutul de geografie ia desvoltare. Pe lângă actualii conducători prof. *V. Mihăilescu* și *C. Brătescu*, conferențiari și asistenți destoinici participă cu deosebită râvnă la progresul studiilor geografice.

La Universitatea din Iași, catedra de geografie a fost înființată dela început, cum era mai firesc, pe lângă facultatea de științe. S'a creat astfel un nou și serios centru de cercetări în direcția geografiei moderne. Prof. *Mih. David* și *Gh. Năstase* au știut să îndrume spre lucrări referitoare mai ales la Moldova și Basarabia, elemente tinere, cu dor de muncă.

La Cluj, prof. *V. Meruțiu* se îndreaptă spre studiile de istorie geografică, păstrându-se însă de către foștii elevi ai lui *Vâlsan* și direcția antropogeografică.

După cum *Gr. Cobălcescu* a deschis calea cercetărilor geografice, urmașii lui geologi au procurat importante date asupra morfologiei și arhitecturii pământului românesc. Numele lui *Gh. Murgoci* (1872—1925), *Sava Athanasiu* ori *L. Mrazec*, nu pot lipsi din istoricul studiilor geografice dela noi.

6. — In afara universităților, diferite instituțiuni au contribuit la îmbogățirea cunoștințelor noastre geografice. Din Institutul meteorologic, fie pe vremea când era condus de *Șt. Hepites*, membru al Aca-

demiei Române, fie de sub direcția d-lui *E. Otetelişanu*, au apărut singurele lucrări privitoare la climatologia României.

Institutul geografic al armatei încă din 1872 a început ridicări pe teren, tipărind hărți la diferite scări (1: 20.000, 1: 50.000, 1: 200.000, etc.). In anii din urmă aplicând sistemul photogrametric, a dat la iveală hărți minunate, ce pot fi puse alături cu cele străine.

Institutul geologic al României, întemeiat în 1906, pe lângă publicațiunile geologice, a hotărît tipărirea unui Atlas fiziografic al României, cu hărți la scara 1: 1.500.000, din care au apărut patru (relieful, harta geologică, apele şi solul). Dintr'o minunată hartă geologică 1: 500.000, apărută sub direcția lui *L. Mrazec*, continuată sub *Gh. Macovei*, s'au tipărit 6 foi, cu o tehnică desăvârşită, întru nimic mai prejos de a celei internaționale.

De pomenit sunt lucrările cartografice începute în 1870 de « Comisiunea europeană dunăreană », pentru cercetarea Deltei. Lucrările au fost continuate de Serviciul pescăriilor de pe lângă Ministerul de Domenii, iar ca rezultat este o detailată hartă a Deltei (1: 50.000).

Diferitele date statistice, necesare pentru geografia economică, apar pe lângă ministerele respective.

« Institutul de statistică generală » al României, publică anual « Anuarul statistic al României », iar rezultatele numerotării din 1930 s'au tipărit până acum în mai multe mari volume, sub direcția D-lui *S. Manuilă*, directorul institutului.

7. — Există şi reviste de specialitate: « Buletinul Soc. regale române de geografie », e la al 59-lea volum, apărând odată pe an. Buletinul cuprinde pe lângă serioase contribuțiuni ştiințifice, datorite în special tinerilor geografi, şi câte o bogată bibliografie.

La Cluj, sub îndemnul lui *Gh. Vâlsan*, apăru: « Lucrările institutului de geografie al Universității din Cluj ». (Vol. VI în 1938). La Iaşi a început o publicație periodică « Lucrările Societății geografice D. Cantemir », de pe lângă Universitate; mai în urmă se publică « Revista geografică română », condusă de *Al. Rădulescu*.

La Bucureşti, înainte de război, s'a tipărit, cu lucrări ieşite din activitatea Seminarului de geografie, revista anuală « Anuar de geografie şi antropogeografie ». Societatea studenților de geografie dela Bucureşti a scos revista « Soveja », cu interesante observațiuni.

Incolo, cercetările geografice, unele de deosebită valoare, se publică în reviste răzlețe cu apariție neregulată şi sporadică: « Analele Dobrogei », « Arhivele Olteniei » (Craiova), « Țara Bârsei » (Braşov), « Milcovia » (Focşani), « Revue de Transylvanie » (Cluj), « Transilvania » (Sibiu), etc.

Importanța tot mai mare dată geografiei țării se vede şi din locul ce a ajuns să-l ocupe în programa şcoalelor secundare. Ca urmare este apariția cărților didactice în majoritate bine alcătuite, ori Atlasele generale, *N. Gheorghiu* (Cartea Românească), *Theodorescu* (Braşov), fără greş ca tehnică şi cuprins, cu deosebită atenție asupra țării.

Turismul a luat în ultimii ani un avânt apreciabil. Pe lângă descrierea lui *Vlahuță* a frumuseților României de dinainte de războl, ale lui *Silvestru Moldovan* asupra părților ardelene, ale lui *N. Iorga*, s'au tipărit și alte numeroase descrieri atractive ori ghiduri folositoare. Există albumuri diferite, minunate ca tehnică. Revista « România », scoasă de Oficiul național de turism, în fiecare număr cuprindea vederi și descrieri din țară, ca și « Enciclopedia turistică română » scoasă de Turing-clubul României.

Nu lipsesc nici biblioteci de popularizare pentru răspândirea îndemnului către cunoașterea țării, cum sunt cărțile tipărite în « Biblioteca de popularizare a Științei », editată de Casa Școalelor, din nefericire întreruptă, ca și cărțuliile ieftine, apărute în Biblioteca « Cunoștințe folositoare », editată de « Cartea Românească », sau acele, mai puține, scoase de Societatea « Astra » din Ardeal.

Se cuvine să se menționeze interesul deosebit dat geografiei naționale în școalele militare, de pe urma căruia au apărut câteva lucrări de sinteză mai larg concepute decât niște simple manuale didactice. Un mare merit, pentru promovarea cercetărilor geografice militare, îl are Generalul *G. Iannescu.*

Prin sforțările multiple, mai ales din ultimele patru decenii și prin activitatea harnică a generației tinere, cercetările asupra României sunt din ce în ce mai intense și mai amănunțite.

Datorită lor s'a putut înjgheba această încercare de sintetizare.

LITERATURA

1. DOCAN, N. *Despre lucrările cartografice privitoare la războiul din* 1787—1791. Ac. R. S. I., București 1912. GH. ZAGORITZ, *Contribuțiuni istorico-statistice și cartografice.* B. S. Gr., 1914. Căp. G. G. PÂRJOLESCU, *Din istoricul hărților vechi și harta României*, București, 1908. GH. VÂLSAN, *O fază în popularea țărilor românești*, B. S. Gr., 1912. N. IORGA, *Istoria Românilor prin călători*, 3 vol., București, 1922.
2. MIHĂILESCU VINTILĂ, *Harta austriacă din* 1791. B. S. Gr. Buc., 1928. PETERS K., *Grundlinien zur Geographie u. Geol. der Dobrutscha*, Wien 1867. I. BĂCILĂ, *Hărți geografice între* 1800—1856. L. I. Gr., Cluj 1931. POPESCU-SPINENI M., *Rumäniens Anteil an der Kartographie.* B. S. Gr. LV, București 1937.
3. Lucrările generale ale Prof. E. DE MARTONNE: *La Roumanie et son rôle dans l'Eur. Orientale*, La Géographie, Paris, 1915; *La Roumanie* (Grande Encyclopédie T. XXVIII, Paris, 1899); *La Valachie*, Paris, 1902; *Rumänien* (Geogr. Jahrb. XXXIX, 1903); *The Carpathians* (Geogr. Review 1917); *La nouvelle Roumanie* (An. d. Géogr., Paris, 1921); *La nouvelle R. d. la nouv. Europe.* B. S. Gr. XL Buc. 1922; *Europe centrale* în *Geogr. univ.* T. IV. I. *Généralités*, Paris 1930, II. *Roumanie*, Paris, 1931.
4. SIMIONESCU I., *Evoluția culturii științifice în România.* Discurs de recepție. Ac. R., Buc. 1913. HANEȘ V. V., *Literatura didactică a geografiei.* A. Gr. I. G. VÂLSAN, *Opera geografică a principelui D. Cantemir.* L. I. Gr., Cluj, 1925; IDEM, *Harta Moldovei de D. C.* Ac. R. S. I. T. IV, Buc. 1927. IDEM, *D. C. ca geograf.* Rev. st. Ad. Iași, 1925. P. P. PANAITESCU, *Contribuții*

la opera geografică a lui D. Cantemir. Ac. R. Buc. 1928. J. BADDELEY, *Russia, Mongolia, China*, 2 vol., London, 1919. SIMIONESCU I., *Nicolai Milescu în China*. Cun. fol. 1925; P. P. PANAITESCU, *Nicolas Spathar Milescu*, Paris, 1925. C. C. GIURESCU, *N. Milescu Spatarul*. Ac. R. M. S. I., Buc. 1927. MANCIULEA ST., *Un geograf ardelean din întâia jum. a veac. al XIX-lea*. B. S. Gr., 1933.

5. MEHEDINȚI S., *Terra*, 2 vol., Buc. 1930. MIHĂILESCU V., *G. Vâlsan ca geograf și educator*. B. S. Gr., LIV, Buc. 1936. V. TUFESCU, *G. Vâlsan*. R. Șt. Ad. Iași, 1936. V. MERUȚIU, *Prof. G. Vâlsan*. L, I. Gr. Cluj, 1938. I. SIMIONESCU, *Un poet al Naturii*. Natura, 1940.

Lucrări generale române:

MEHEDINȚI S., *Le pays et le peuple roumain*. Acad. Roum., Buc. 1937. MIHĂILESCU VINTILĂ, *România* (Geograf. fiz.). Buc. 1936. NICORESCU P., *La Roumanie nouvelle*, Buc. 1929. RIZEANU A., Gen. și ARGHIROPOL E., Lt.-Col., *Tratat de geografie*, vol. II, Buc. 1935. SIMIONESCU I., *Tratat de geologie* cu exemple luate din România. Cartea Românească, Buc. 1927, I. SIMIONESCU, *Tinere, cunoaște-ți Țara*. Cartea Românească. Buc. 1938. TEODORESCU C. Col., *Curs de geografie militară a României*, 2 vol., Buc. 1932; *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, vol. I, (1918—1928), Buc. 1929; *Dobrogea*, Cincizeci de ani de viață românească, 1878—1928, Buc. 1928. ARBORE ZAMFIR, *Basarabia*. Acad. Rom., Buc. 1898. HALIPPA P., *Basarabia*. Rev. șt. V. Ad., Iași, 1912. I. SIMIONESCU, *Bucovina*. NĂSTASE G., *Basarabia*. BRĂTESCU C., *Dobrogea*. SIMIONESCU I., *Moldova*, în *Cunoștințe folositoare*. Cartea Românească, Buc., CIOMAC I. L. și POPA-NEACȘA VAL., *Munții Apuseni*, Buc. 1936. M. DAVID, *Geografie fizică* (Curs litrgrafiat), Iași, 1934. IDEM, *Consid. geopolitice asupra Statului Român*, Iași, 1939. R. SEIȘANU, *România*. Ed. Universul, Buc. 1935. SLĂVESCU V., *Potențialul de războiu economic și financiar al României*, Buc. 1937. TRIPON A., *Monografia Crișanei*. Tip. diaceziană, Arad, 1936. Din ACADÉMIE ROUMAINE: *Connaissance de la terre et de la pensée roumaine!* NISTOR I., *La Bessarabie et la Bucovine*, Buc. 1937, V. MIHĂILESCU etc., *La Dobroudja*, ibidem, 1938. *La Transylvanie*, ibidem, 1938. VOROBCHIEVICI C. O., *Bucovina* (România militară LXXII), Buc. 1935. *Enciclopedia română*, 3 vol., ultimul 1939.

Lucrări generale străine:

BELLESORT A., *La Roumanie contemporaine*, Paris, 1905. MUZET A., *La Roumanie nouvelle*, Paris, 1920. ROMENHÖLLER C. G., *La Roumanie*, Rotterdam, 1930. A. TIBAL, *La Roumanie. Les états contemporaines*. Riedes, Paris, 1930. BENGER, *Rumänien im Jahre 1900*, Stuttgart (tradusă și în englezește de A. REANE, London, 1901). BERGNER R., *Rumänien*, Breslau, 1887. DUNGERN O. FR., v. *Rumänien*, Gotha, 1916. LEHMANN P., *Das Königreich Rumänien* (în Kirchhoff's Länderkunde von Europa), Leipzig, 1900. NITZ E., *Militärgeogr. Beschr. v. Rumänien*. Text u. Atlas, Berlin, 1919. SCHMALTZ F. *Grossrumänien*, Gotha, 1921. WACHNER H., *Rumänien*. In Handb. d. geogr. Wissenschaft., Potsdam, 1932. HÖPKER W., *Rumänien*, München, 1936. RICCARDI R., *Romània*, Milano, 1934. IDEM, *Lineamenti geograf. d. Grande Romania* (Giorn. di polit. o di litter. An. V) Livorno, 1929. M. RUFFINI, *La Romania*. Trèves. Milano, 1939. STEAD A., *Modern Roumania* (Journ. of the Soc. of Arts.), London, 1908.

Bibliografie:

SIMIONESCU I., *Geologia României*. Ac. R. Pub. fond. Adamachi, IV, Buc. 1906. ROMAN D. și CODARCEA A., *Bibliografia geologică a României*. Inst. geol. Rom., București, 1926. E. JEKELIUS, *idem. 1-iul Supliment*, București,

1929. KRĂUTNER TH., *idem al II-lea Supliment*, Bucureşti, 1939. ONIŞOR T., *Bibliografia geografică a României în* 1929 *şi* 1930. Biolitecă bibliologică. Cluj, 1936.
BIBLIOGRAFIA GEOGRAFICĂ dela 1875—1925 în B. S. Gr. XLIV, 1925, iar dela 1932 în fiecare volum din B. S. Gr.

REVISTELE CITATE mai des, cu prescurtările în text.

Analele ACADEMIEI ROMÂNE: a) *Memoriile secţ. istorice*; b) *Mem. secţ. ştiinţifice* (Ac. R. S. I.; Ac. R. S. Şt.).
Analele economice şi statistice. (An. ec. st).
Anuarul Institutului geologic al României (An. I. Gl.).
Annales scientifiques de l'Université de Iassy (An. Univ. I.).
Anuar de geografie şi antropogeografie. Seminarul de Geografie al Universităţii din Bucureşti (An. Gr.).
Anuarul statistic al României, Bucureşti (An. st. R.).
Archivele Olteniei (Ar. O.).
Analele Dobrogei, Cernăuţi (An. Dob.).
Boabe de Grâu, Dir. *E. Bucuţa*, Bucureşti (Bb. gr.).
Buletinul Institutului economic român, Bucureşti (Bul. E. R.).
Buletinul Institutului românesc de conjunctură, Bucureşti (Bul. Cj).
Buletinul Societăţii regale române de Geografie, Bucureşti (B. S. Gr.).
Buletinul facultăţii de Ştiinţe din Cernăuţi (Bul. Şt. Cn.).
Buletinul Institutului meteorologic central al României, Bucureşti (Bul. Met.).
Buletinul statistic al României, Bucureşti (Bul. St.).
Correspondence économique roumaine. Minist. Industriei (Cor. Ec. R.).
Dările de seamă ale Institutului geologic, Bucureşti (D. I. Gl.).
Lucrările Institutului de geografie al Universităţii din Cluj, Cluj (L. I. Gr. Cl.).
Lucrările soc. geogr. D. Cantemir, Iaşi.
Revista geografică Română, (Rev. gr. rom.).
Revista ştiinţifică V. Adamachi, Iaşi (Rev. Şt. Ad.).

CAP. II.

LOCUL ROMÂNIEI IN CONTINENTUL EUROPEI.

1. Aşezare. — 2. România face parte din Europa Centrală. — 3. Intinderea. Forma. — 4. Granițe; vecini. — 5. Oscilațiunile granițelor. — 6. Granițele actuale politice nu sunt şi granițele etnice.

1. — Mediul are o deosebită influență asupra formelor, oricare ar fi ele. Chiar pământul întreg atârnă în bună parte de mediul cosmic.

Ca mediu se socot factorii fizici și biologici. Pentru desvoltarea unei țări, intră în cumpănă atât unii cât şi alții. Evoluția ei este în legătură nu numai cu firea şi activitatea poporului ce o locuieşte, ci şi cu mediul fizic în care se află, ca şi cu popoarele care o înconjoară. Stânjenirea progresului ei este adesea pricinuită de natura mediului, cu toată puterea activă a omului de a contribui la schimbarea echilibrului dintre componenții mediului.

Pentru propăşirea unei țări, aşezarea în spațiu lămureşte multe dintre particularitățile ei dintr'un anumit timp, starea înaintată ori mai întârziată față de progresul general al omenirii.

România face parte din zona temperată a emisferei nordice, fiind cuprinsă între 43°15' şi 49°2' latitudine. Paralela 45°, mijlocul distanței dintre ecuator și pol, trece prin Dobrogea, nordul Munteniei şi Banat. Aceasta înseamnă că România nu cunoaşte asprimea îndelungată a climei, nopțile polare, ori arşița dogorîtoare a regiunilor din spre tropice. Prin proverbul: «Românul face vara sanie şi iarna car», poporul exprimă minunat vrâstarea anotimpurilor în legătură cu activitatea lui din anul întreg.

Şesul Munteniei e pe aceeaşi paralelă ca şi cel lombardic ori sudul Franței; totuşi la noi nu cresc portocali decât în seră, iar vița de vie trebuie apărată iarna de ger. Pe când la Biarritz, cam la aceeaşi latitudine cu Sulina, este întruna primăvară, la gurile Dunării, îngheață uneori şi marea.

Lămurirea e dată prin aşezarea țării între 20°30' şi 30°30' longitudine răsăriteană, către baza peninsulei europeneşti. România se află în vecinătatea întinselor stepe eurasiatice, mai aproape de cuibul crivățului care face să crape ouăle de corb, mai departe de binefăcătoarea

influenţă a curentului cald din Oceanul Atlantic, care înlesneşte cultura legumelor chiar în nordul Norvegiei, dincolo de cercul polar.

România se găseşte cam la o egală depărtare între Urali şi Irlanda, mult mai apropiată de Marea Mediterană decât de Oceanul Ingheţat. In ea predomină avantajele zonei temperate în care e cuprinsă.

2. — Limita orientală a Europei centrale se socoate cam linia dusă dela vărsarea fluviului Niemen în Marea Baltică până la gurile Dunării.

Spaţiul românesc se află strâns legat de Carpaţi, şira de munţi care străbate Europa centrală. Prin adânci linii de fractură, ca şi prin cel mai de seamă fluviu al Europei, Ţara noastră este despărţită şi de Peninsula Balcanică, în care adesea, pe nedrept, este reprezentată în atlasele străine.

Fig. 6. — Intinderea României faţă de a Franţei.

Pământul românesc nu e legat de Europa centrală numai prin arhitectura lui, ori prin condiţiile climaterice, ci şi prin mare parte din evoluţia istorică a ţării.

Atât prin configuraţia geografică şi prin marile fracturi tectonice ori constituţia geologică cât şi prin poporul de care e locuit, spaţiul românesc trebuie socotit la Europa centrală. « România este între Europa şi Asia » *(S. Mehedinţi)*, ceea ce lămureşte pe deplin şi starea întârziată a evoluţiei sale generale.

Se află la limita răsăriteană a Europei centrale. Nu poate fi deci lipsită de influenţa climei răsăritene, după cum n'a rămas neatinsă de valurile popoarelor mereu agitate, venite din inima Asiei.

In toate privinţele: fizice, biologice şi istorice, se află la o răscruce de drumuri. Boarea călduţă mediterană ajunge până la ea, dominată însă de suflarea aspră a crivăţului; multe din puhoaiele omeneşti scoborîte năvalnic de dincolo de Urali s'au oprit, până să se desmeticească, la poalele Carpaţilor, de au născut vârtejuri de genune. Prin lupta dintre popoarele din apus cu cele din răsărit, evoluţia generală a ţării, stânjenită, a fost întârziată; prin jertfa progresului nostru general datorită aşezării geografice, nu odată am înlesnit să se aşeze liniştea trebuitoare pentru desvoltarea normală a ţărilor apusene.

Multe din scăderile stării actuale din România, față de a popoarelor occidentale, se lămuresc pe deplin prin așezarea ei geografică și neajunsurile din trecut, datorite acestei așezări.

3. — In 1939 România avea o suprafață de 295.049 km². Lăsa în urma ei 25 state europenești, dintre care și Marea Britanie (244.000 km²); are aproape suprafața Italiei (310.000 km²) fiind mai mare (53%) decât ½ din Franța.

In cuprinsul ei s'ar putea așeza: Ungaria (93.010 km², Belgia (30.444 km²), Olanda (34.225 km²), Elveția (41.295 km²) și Danemarca (12.934 km²) la un loc.

Acest fapt, împlinit cu jertfa multor generații de idealiști, ca și a atâtor vieți în putere, unit cu destoinicia unui popor tânăr, strâns grămadă, este în măsură să ne dea curajul și încrederea necesară pentru a lupta să ștergem cât mai repede urmele neprielnice din trecut.

Și forma țării este mai favorabilă decât a altora; nici ca o virgulă pusă în lungul continentului, cum era Cehoslovacia, nici ca o curea îngustă, cum e Italia. E strânsă grămadă, cu conturul unei elipse apropiată de cerc, cea mai desăvârșită formă geometrică.

Dela răsărit la apus lungimea ei e de vreo 800 km; dela Nord la Sud de aproape 600 km. Din Brașov ca centru, distanța lineară este cam de 310 km până la Cernăuți, Timișoara, Balcic.

4. — Conturul regulat al țării făcea să fie avantajată și în privința apărării celor 3.400 km de graniță [1]), cam 1.2 km pentru 100 m² de suprafață.

Ceva mai puțin de o treime (1.114 km) sunt granițe politice, convenționale, adesea simple cărărui printre ogoarele de șes, către Ungaria și Jugoslavia; peste culmi de dealuri, în parte, către Bulgaria. Restul sunt hotare naturale, fie în lungul râurilor (57%), a mării (13%), sau a munților (4%).

Toate țările ce ne înconjoară, cuprind neamuri străine, ca origine, de al nostru. Cele mai multe aparțin la marea ramură slavă; numai spre Vest suntem mărginiți, pe o porțiune restrânsă (⅛), de Unguri, popor ce nu ne poate fi binevoitor.

România nu numai că este izolată de popoarele de același sânge, dar a rămas ca o insulă în mijlocul mării slave. Acest fapt nu trebuie să rămâie nesocotit de noi, ci să servească drept imbold nestins pentru unirea forțelor lăuntrice, într'o intimă coheziune sufletească, necesară la orice eventualitate.

5. — Așezarea României la pragul dintre Europa centrală și întinsele stepe eurasiatice, între forfota etnică răsăriteană, rar liniștită și relativ stabilitatea statelor centrale, a avut drept urmare o stare neprielnică

[1]) După Anuarul statistic al României pe 1935—36.

nu numai pentru desvoltarea ei culturală, dar şi pentru fixarea graniţelor politice.

«Fiind ţara în calea răutăţilor... s'au pustiit», spune cu adevărat cronicarul *Gr. Ureche.*

«*Dacia felix*» era aproape tot atât de întinsă ca şi România de azi. Romanii îşi stabiliseră aşezări temeinice până departe către Nord. Urme de castre sau oraşe romane se cunosc din Banat (Arcidava) până în Moldova (Poiana pe Siret) şi Cetatea-Albă (Tyras); din nordul Ardealului (Porolissum) până la Adam-Clissi şi Balcic în Dobrogea. «Valurile Trajane», de vârste deosebite, s'au păstrat în lungul graniţei de Vest până la Careii-Mari, ca şi la Nordul Bugeacului, în curmezişul Basarabiei.

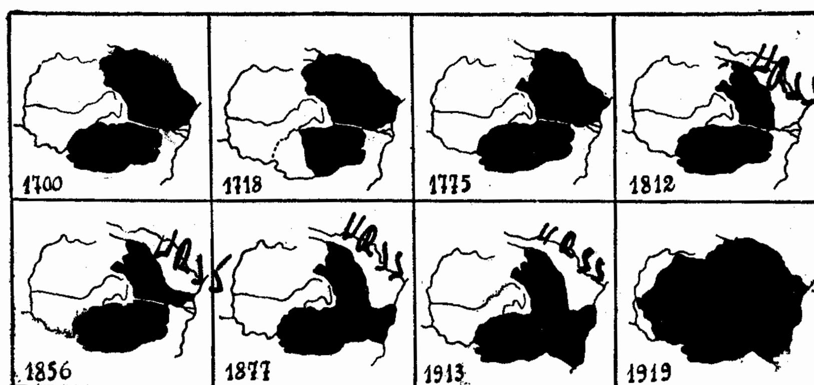

Fig. 7. — Schimbările teritoriale ale României începând din sec. al XVIII-lea.

Poporul român nu rămâne însă stăpân pe pământul străbun.

Puhoaiele omeneşti dinspre răsărit, cu vârtejul stârnit la întâlnirea Carpaţilor, îi întârzie aşezarea temeinică.

Ungurii veniţi din Asia, stabiliţi în golul şesului Tisei, ocolit chiar de Romani, încep a pune stăpânire dela începutul veacului al XI-lea pe jumătatea de vest a ţării, până în creasta Carpaţilor.

Moldova şi Muntenia abia închegate, nu cunosc, veacuri peste veacuri, ce este liniştea. Multă vreme nu ştiau oamenii unde îşi vor rezema capul spre odihnă a doua zi, când dădeau iureş: Tătarii, Cazacii, Polonii, Ungurii şi mai târziu Turcii. La vestirea năvălirilor prin focurile de pe corhane — telegrafia fără fir de atunci — îşi luau oamenii lumea 'n cap. Multe sate pomenite în vechile documente, mai ales în Ţara-de-jos, nu se mai cunosc decât după nume.

Paginile istoriei Românilor sunt pline de lacrămi şi sânge, dar şi de fapte eroice, care arată că desnădejdea nu s'a cuibărit în sufletele oamenilor şi ale conducătorilor de pe vremuri, vrednici de pomenire veşnică.

Chiar când prădăciunile s'au mai potolit, Principatele fură cuprinse ca între ilău şi nicovală de cele două vecine, împărăţii mari, cu tendinţe opuse de expansiune. Una năzuia către răsărit, alta către apus.

Inaintarea Turcilor până mai la Nord de Hotin, a fost înlesnită prin întinsul câmpiilor şi văile râurilor ce se deschideau înaintea lor, după trecerea Balcanilor. La retragere, sleiţi, câmpul de bătălii între cele două puteri rivale avea loc tot în Ţara noastră.

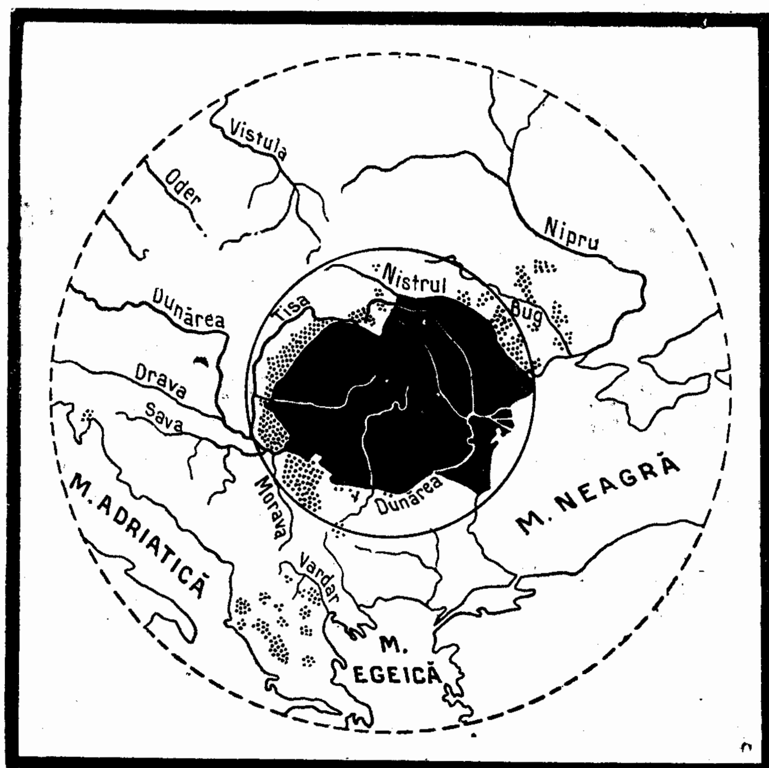

Fig. 8. — Graniţele politice nu sunt şi cele etnice. Părţile punctate: răspândirea Românilor (d. *S. Mehedinţi*).

« Se băteau ruşii cu nemţii între ei », povesteşte un bătrân bucovinean, « dar după ce se împăcau şi-şi descleştau pumnii, printre degetele lor rămânea păr din chica Românului » *(I. Nistor)*.

Urmarea antagonismului dintre Austria şi Rusia fu necontenita nestabilitate a graniţelor noastre.

La începutul veacului al XVIII-lea avu loc cea dintâi încercare de ciuntire. Oltenia este dată Austriacilor (1718—1739). După pacea dela Cuciuc-Kainargi, Nordul Moldovei este cedat Austriacilor « pentru bunele

lor servicii ». Se mutau noaptea pe furiş, tâlhăreşte, parii şi pajura cu 2 capete. « Putem să mai adăugăm la hotărnicia stabilită, pe ici şi colo câte o bucăţică » scrie *Thugut* către *Kannitz*. La îndreptarea graniţei dinspre Ardeal, se taie o şuşiniţă din munţii Sucevei ori în Putna.

In veacul al XIX-lea au loc cele mai dese schimbări. Moldova dinspre Prut şi Nistru cade în stăpânirea rusească. Devine Basarabia, cum vârful Moldovei fu botezat Bucovina. Prutul ajunge râu blestemat, despărţitor de fraţi.

In urma războiului din Crimeia (1856), trei judeţe din sudul Basarabiei sunt realipite la Moldova.

Prin grelele lupte duse de către eroica generaţie de după 1848 şi cu netăgăduitul sprijin al Franţei, ia naştere « România », ca Principat, cu forma unui genunchi, stat-tampon între cele două mari împărăţii, cam cum este Afganistanul dintre India şi Rusia.

Războiul dela 1877, cu victoriile Românilor la Griviţa şi Plevna, aduce României independenţa desăvârşită, dar şi o nouă schimbare de graniţe. Se pierd cele trei judeţe basarabene; se recapătă însă ieşirea la Mare prin alipirea Dobrogei, stăpânită odinioară de *Mircea-cel-Mare*. România are înfăţişarea unui pocal cu piciorul scurt la ţărmul Mării, cu deschiderea largă în spre Ardeal.

Pacea dela Bucureşti (1913) se încheie cu o rectificare a graniţei sudice: dela Silistra e mutată la Turtucaia-Ecrene.

Ca urmare a războiului mondial, se înfăptuieşte marea dreptate; România capătă graniţe lărgite *apropiate* celor etnice.

Dar evenimentele politice nu se liniştesc în jurul nostru. Ele au ecou şi în soarta României. Războiul început în 1939, întins până 'n vecinătatea noastră, ne atinge şi pe noi, la început indirect. Intrăm în vâltoarea ce cuprinde Europa centrală. In anul 1940 au loc însemnate desprinderi teritoriale din corpul ţării. România capătă o nouă configuraţie, desigur temporară.

Numai cam în două veacuri jumătate, România a suferit vreo 9 schimbări de graniţe; este mereu pusă la încercare.

6. — Ori încotro am privi, de jur-împrejur, se mai aud glasuri desnădăjduite, ca al bătrânului preot din Apşa-de-Sus: « Pe noi cui ne lăsaţi? ». La Deta din Banat, ţi se arată înălţimea izolată dela Vârşeţ, în jurul căreia se vorbeşte grai românesc. Când faci drumul cu vaporul dela Baziaş în spre răsărit, satele româneşti se ţin lanţ până în dreptul Vidinului, pe malul drept al Dunării. Peste graniţa convenţională dinspre Tisa, sunt regiuni cu populaţie românească destul de compactă, iar când, în liniştea amurgului, te afli pe malul drept al Nistrului, ţi se rupea inima auzind dincolo şoapta vorbelor moldoveneşti.

Apofisele etnice trec peste graniţele cât de lărgite, ca dovada marei întinderi a neamului românesc. Intrusiunile străine din spre periferia ţării au fost înlesnite în decursul veacurilor, de către stăpânitorii vremelnici ai pământului românesc.

LITERATURA

ANCEL J., *Les frontières roumaines* (Rev. Hist. Sud-Est Europ.) Buc. 1934. ATANASESCU C. M. Lt.-Col., *Frontierele României*, Buc. 1926. XENOPOL A. D., *Istoria Românilor* în 14 volume. Cartea Românească, Buc.. IORGA N., *Istoria Românilor și a civilizației lor*, Buc. 1930. IDEM, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale*. Vol. I—IV, Buc. 1937. GIURESCU C. C., *Istoria Românilor I*. Ed. II, 1935. T. II. Part. I și II 1937. Buc. R. W. SETON-WATSON. *Histoires des Roumains*. Paris 1937.

MEHEDINȚI S., *Dacia pontică și Dacia Carpatică*. B. S. Gr., Buc. 1928. IDEM, *Le pays et le peuple roumain*, Buc. 1929. IDEM, *Der Zusammenhang der rumän. Landschaft mit d. rum. Volke*. (Vom Leben und Wirken der Romänen. II. Rum. Reihe. Heft 7) Jena u. Leipzig 1936; IDEM, *Cadrul antropogeografic*, Transilvania, Buc. 1929. VÂLSAN G., *Mediul fizic extern și capitalul biologic național* (Bul. eugenic), Cluj 1928; IDEM, *Dunărea de jos în viața poporului român* (Graiul Rom.), Buc. 1927; IDEM, *Transilvania în cadrul unitar al pământului și Statului român*. Transilvania, Buc. 1929; IDEM, *Evoluția Statului Român în cadrul său geografic*. B. S. Gr., LVI 1937. ANTIPA GR., *Problemele evoluției poporului român*. Ac. R. Studii și cercetări, III, Buc. 1919. RĂDULESCU A. N., *Poziția geopolitică a României*, Rev. gr. rom. I, Cluj. 1938.

CAP. III.

ICOANA GENERALĂ A PĂMÂNTULUI ROMÂNESC.

1. Armonie plastică. — 2. Inălţimea mijlocie. — 3. Imbinarea formelor diferite. — 4. Ţara belşugului.

1. —Dacă se deschide un Atlas la foaia cu relieful Europei, fără multă zăbavă bate la ochi înfăţişarea generală favorabilă a României, faţă de a multor altor ţări.

Spania e ca un bloc masiv de munţi şi podişuri cu înălţimea mijlocie aproape de 700 m. Elveţia e un pumn de munţi înalţi, cu gheţari pe vârfuri. In Olanda omul e mereu în luptă cu marea, spre a feri câmpiile joase de inundaţii; în Danemarca un deal cât Repedea-Iaşi pare munte în spaţiul nisipos, dar făcut fertil. Ungaria e un şes întins cu câteva creste spre periferie. Germania are trei trepte neegale; câmpia joasă, sub 300 m, adesea cu turbării şi mlaştini, ocupă mare parte din suprafaţă. Doar Franţa cât face excepţie, cu o varietate de relief asemenea celui românesc.

Pământul românesc are o configuraţie pe cât de simetrică pe atât de variată, strânsă într'un tot cu o neîntrecută armonie.

S'a asemănat cu o cetate. *N. Bălcescu* a dat o sugestivă descriere a ei. Asemănarea rămâne.

In mijloc, dealurile din Ardeal cu înălţimea medie de 700 m alcătuesc cuprinsul cetăţii, înconjurată de zidul Carpaţilor cu o înălţime mijlocie de 1200 m.

Trei văi principale deschid porţi uşor de apărat. Valea Mureşului şi a Someşului, ceva mai largi, se îndreaptă spre apus; a Oltului către Sud, e mai îngustă. Pasurile înalte nu împiedecă trecerea zidului muntos.

Munţii se revarsă spre periferie prin valuri îndeajuns de înalte ca să nu le poţi deosebi uneori de ale munţilor; natura lor petrografică însă înlesneşte săparea de văi largi, care permit înaintarea populaţiunii până 'n adânc.

Colacul munţilor e înconjurat din trei părţi de largi gropi cu fundul la adâncimi deosebite; când dealuri cu spinarea lată de poate fi însămânţată, când întinse câmpii joase, cu pământ rodnic.

Nistru, Dunărea, Tisa încing totul ca un şanţ, cu brâu de lunci înverzite până 'n iarnă.

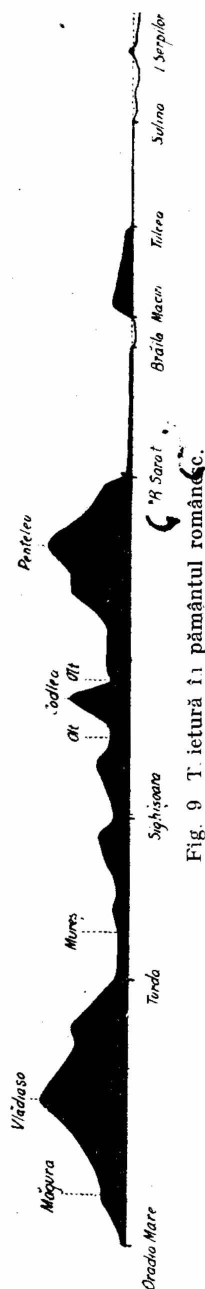

Fig. 9 Tăietură în pământul românesc.

Nu numai relieful e regulat, un con retezat la vârf, cu baza largă. Şi cursurile de apă, care apucă drumul cel mai înclinat, au o dispoziție radiară. Mai toate izvorăsc din Carpați, îndreptându-se ca spițele de roată, care spre apus, care spre răsărit ori miazăzi, unindu-şi apoi apele în Dunăre.

Cu adevărat pământul românesc poate fi socotit ca o «personalitate orografică», atât de deosebită prin armonia trăsăturilor ei principale de ținuturile învecinate, prezintând o individualitate morfologică de care e strâns legată individualitatea etnică românească.

2. — Cele patru trepte de relief: munte, deal, câmpie, luncă, stabilite pentru întâia oară de *Gr. Cobălcescu*, recunoscute însă şi de popor (munte, podgorie, câmpie), stau într'un raport potrivit pentru desvoltarea muncii omeneşti şi mai cu seamă pentru varietatea îndeletnicirilor gospodăreşti.

Dacă s'ar socoti pământul țării una peste tot, materialul din munți acoperind văile şi câmpiile joase, s'ar căpăta un teren înalt cam de 350 m. aproape înălțimea mijlocie a Europei (330 m). Ridicături de peste 800 m. nu ocupă decât cam un sfert din teritoriul țării (26%); câmpii mai joase de 200 m n'au întindere mai mare de 35%. Restul îl formează dealurile ospitaliere, cu coastele trăgănate, numai bune pentru agricultură, dar şi pentru livezi ori păduri.

Provinciile au înălțimi medii variate [1]). Transilvania este cea ma înaltă (645 m). Vin apoi: Bucovina (630 m.), Maramureş (510 m.), Banat (345 m.), Crişana (300 m.), Muntenia (300 m.), Moldova (282 m.), Basarabia (175 m.), Dobrogea (150 m.).

3. — Infățişarea pământului românesc, privit din aeroplan, arată o îmbinare armonică a formelor, deşi variațiile sunt numeroase şi felurite în amănunt, un mozaic de reliefuri care, izolate, predomină aiurea pe întinderi mari. Contrastele vin în atingere imediată mărind pitorescul, înlesnind traiul omenesc chiar în munți. Depresiunile, una

[1]) După datele stabilite de către d-l Ing. *D. Leonida* profesor la Şc. politehnică din Timişoara şi reprezentate grafic în Muzeul industrial din Parcul Carol.

din originalitățile reliefului nostru, se întâlnesc în cuprinsul și dealungul munților.

In mijlocul impunătoarelor înălțimi alpine ale Retezatului și Vulcanului, se adăpostește cuibul omenesc dela Petroșani. Intre asprele vârfuri ale Călimanului și Grințieșului, se deschide surâzătoarea oază de pășuni dela Vatra-Dornei. Cetatea Râznoavei e pe umăr de stâncă; satul dela picioarele ei, are casele regulat așezate, în șes.

Pretutindeni sunt icoane de pitoresc ademenitor. Te aștepți ca în

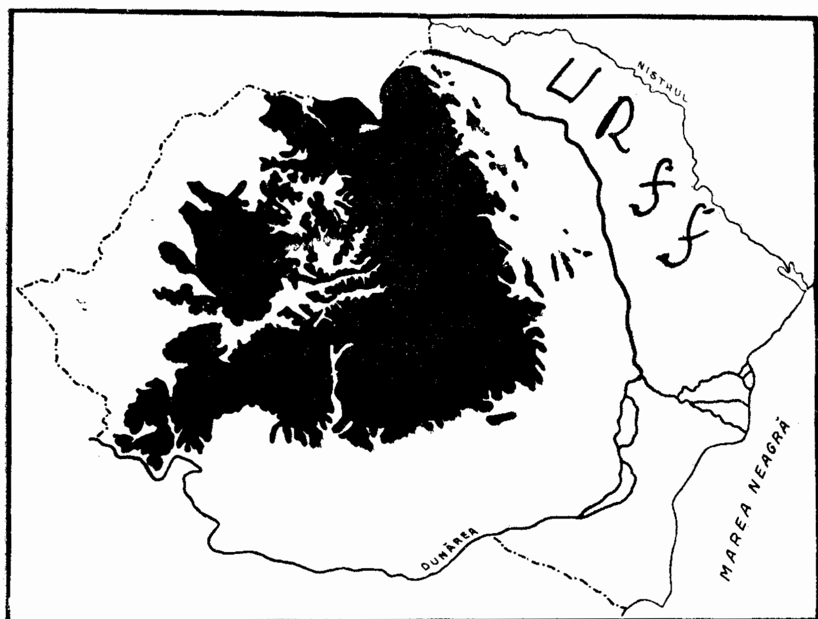

Fig. 10. — Inălțimile peste 500 m. (d. Ing. *D. Leonida*).

Câmpia ardeleană să întâlnești numai gospodării răzlețe, pe coaste de dealuri fără pic de arbori; rămâi însă pironit de frumusețea grămezilor de case înnecate în verdele arborilor, așezate ca 'n fund de pâlnii, pe drumul dintre Tg.-Mureș și Cluj.

Sui și cobori colinele joase din depresiunea Jijiei; deodată la Ripiceni ori Ștefănești ies înainte creste albe de calcar, ca niște ruine. Imprejurimile satului Brânzeni din Hotin, te transportă undeva în Munții Apuseni, prin colții de stânci albe ce-l înconjură.

Nici chiar șesul, întinsul șes al Munteniei, nu este monoton. Râurile cât de molatice azi, au adâncit șanțuri, cum e acel ocupat de lacul Snagovului, un colț fermecător prin pădurile dese ce se oglindesc în apa liniștită.

Carpații făgărășeni văzuți primăvara de pe dealurile Mediașului, printre caișii ciucură de flori, evocă icoana Pirineilor. Asprul masiv al Rodnei, aduce aminte de al Brennerului. Apucând valea Jarei în Munții Apuseni, stânci de marmoră albă răsărite din covorul pajiștei sau al mesteacănilor, dau tablouri sviteriene. In Codrul-Muma sunt peisaje tot atât de sălbatece, cu peșteri fără fund și doline una lângă alta, ca și în carstul Istrian dela Postumia și St. Canzian. Imaginea Harz-ului din Câmpia Germană este redată de Munții Dobrogei văzuți din Brăila.

Străinii compară valea Nistrului cu a Moselei, iar delta Dunării, tot după ei, e mai bogată în atracții decât a Nilului.

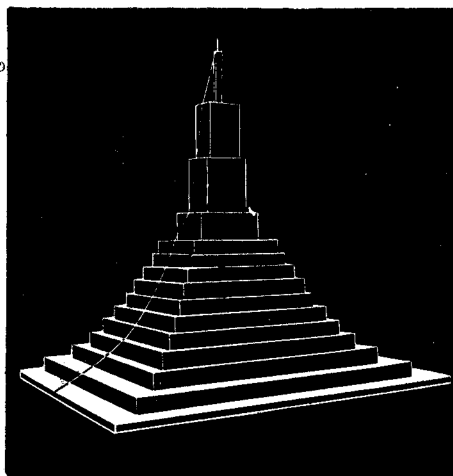

Fig. 11. — Reprezentarea reliefului românesc (d. Ing. *D. Leonida*). Treptele de jos din sută 'n sută de metri.

Nu e nevoie de drumuri tăinuite, greu de urcat, spre a-ți da seamă de minunata închegare a pământului românesc. Ajunge o călătorie cu trenul sau cu automobilul pe una din căile cele mai bătute.

Pornind pe autostrada ce taie în curmeziș pământul românesc, străbați valea cu fermecătoare frumuseți a Crișului-Repede, cu perspective de o clipă spre inima Munților Apuseni. Tai marginea Câmpiei ardelene, numai ogoare; pătrunzi apoi printre dealuri cu biserici-cetăți dintre Târnave, spre a ieși în contrastul cel mai izbitor: Țara Bârsei, șes neted, numai sate și ogoare, lângă care se înalță dintrodată masivul Bucegilor. Valea Prahovei te duce în câmpia fără sfârșit a Munteniei.

4.—Formele diferite, îmbinate cu condițiunile felurite climaterice și geologice, au avut drept urmare o variație neîntrecută de tot soiul de bogății recunoscute și invidiate de străini.

Niciun petec de pământ nu rămâne pustiu, nefolosit.

Sus la munte, plaiurile înverzite, cu pășuni grase, atrag în tot timpul verii ciobani cu turmele de oi. Focurile dela stâne se confundă în taina nopții cu stelele cerului. Brâul de păduri dese procură mari și multe înlesniri. Cununa de livezi de pe dealuri se ține una pe lungi distanțe. Unde se nimeresc și bogății subpământene, populația se îngrămădește: desimea ei ajunge pe aceea a țărilor apusene.

Nimic nu lipsește din ce trebuie omului ca să ducă viață mulțumită, modestă, în tihnă.

Pământul cuprinde aur, argint, aluminiu, fier, sare, ca materii prime, dar și petrol, cărbuni, gaz metan ca forță. La față se cultivă din belșug

cereale caracteristice latitudinii, dar şi din acele care au o întindere mare la Nord (secara) ori la Sud (orezul). Cresc pruni, meri, peri, nuci, dar şi castani, migdali ori smochini. Cu puţină trudă aceştia din urmă ar ajunge rentabili. Viţa de vie rodeşte din Dunăre până 'n Hotin, dela Cetatea-Albă la Arad. Până şi bumbac s'ar putea, cu oarecare silinţă, cultiva mai mult. Aproape nimic din ceea ce e strict necesar nu ne lipseşte. Pâinea sau mămăliga se capătă din belşug; lâna, cânepa, inul procură îmbrăcămintea. Cârdurile de vite dau laptele şi carnea necesară; bălţile întinse forfotesc de peşti, aiurea crescuţi cu grea casnă.

Vorba unui diplomat străin, spusă într'o împrejurare politică mai critică, este plină de adevăr: « Cu zid chinezesc de v'ar încercui şi habar n'aveţi. Rezistenţa este asigurată pentru multă vreme, prin rodnicia şi variaţia belşugului ţării, mai în plin decât oriunde ». Adevărul acesta a fost dovedit în războiul din urmă, ca şi în cel actual.

Natura, elementul pasiv din procesul desvoltării omenirii, a fost mai mult decât darnică; rămâne în seama elementului activ, omul, pentru a îngriji ca darurile naturale să fie tot mai efectiv puse în valoare, prin muncă fără preget, călăuzită însă de metodă ştiinţifică şi organizare generală sistematică, fără discontinuităţi.

Natura şi variaţia reliefului, belşugul dela faţă ca şi dela adânc, au contribuit nu numai la naşterea neamului dar şi la păstrarea vitalităţii şi a existenţei lui în decursul veacurilor pline de vifore. Rodnicia pământului a avut cu ce să sature mulţi cotropitori lacomi; a mai rămas îndeajuns şi pentru cei din ţară.

Icoana ţării româneşti este completă. Prin ea s'a menţinut curăţenia şi vigoarea etnică.

Relieful a asigurat uneori biruinţa în lupte; belşugul, rezistenţa în veacurile de grea cumpănă. Strâns grămadă în jurul munţilor, poporul a avut putinţa să se izoleze, la adăpost, păstrându-şi curăţenia etnică. A rămas, e dreptul, ocolit de curentele progresului îndelungată vreme, dar sănătatea lui trupească şi sufletească neştirbită, îi poate da tăria să se adapteze lesne la schimbările din perioada aeroplanelor.

Dacă pe arhaismul sănătos al poporului, oţelit de veacuri, se va altoi trainic puterea culturii creatoare, care pune în valoare darurile naturale, se poate împlini repede timpul pierdut din cauza neprielniciilor istorice.

LITERATURA.

Descrierea pitorească a României:

DUMBRAVĂ BUCURA, *Cartea Munţilor.* Cartea Rom., Buc. ELEFTERESCU E., *Locuri ardelene,* Buc. 1935. FICHEUX R., *Paysages de France et de Roumanie.* B. S. Gr., Buc. 1930. GERENZONI F., *Paessaggi rumeni,* Torino 1931. GHEORGHIU I. A., Maior, *Priveliști din Bucovina pitorească.* Cartea Românească, Buc. 1930. HARET M., *Masivul Retezatului.* Boabe de Grâu,

1930. IORGA N., *La Roumanie pittoresque*, Paris 1924; IDEM, *Drumuri și orașe din România*, Buc.; IDEM, *Neamul rom. în Ardeal*, 2 vol., Buc.; IDEM, *N. Rom. în Bucovina*; IDEM, *Neamul rom. în Basarabia*, Buc.; IDEM, *Sate și mânăstiri din România*, Buc. MOLDOVAN SILVESTRU, *Țara noastră*, Sibiu, 1894; IDEM, *Ținuturile de pe Olt*, Brașov 1911; IDEM, *Zarandul și Munții Apuseni*, Sibiu 1898. MUREȘANU I., *Ardealul*. Cartea Rom., Buc. NETZHAMMER R., *Aus Rumänien*, 2 vol. Einsiedeln, 1913. PUȘCARIU V., *Valea Arieșului*. Boabe de grâu, Buc. 1930; IDEM, *Tăul roșu și Cheile Bicazului*. Touring-club, Buc. 1934. SADOVEANU M., *Din depărtări*. Casa Școalelor 1933. I. SIMIONESCU, *Pitorescul României*. I. *Intre Dunăre și Mare*. Ed. III, 1940; II. *In lungul graniței*, 1939; III. *Pe drumul apelor mari*, 1940; IV. *Prin munții noștri*. Toate la Cartea Românească. IDEM, *Lecturi geografice*. *A, România*, Casa Școalelor, Buc. 1923; IDEM, *Popasuri prin țară*. Casa Școalelor, Buc. 1928; IDEM, *De prin țară*. Casa Școalelor, Buc. 1928; IDEM, *In curmezișul țării*. Casa Școalelor, Buc. 1933. VLĂHUȚĂ A., *România pitorească*. Cartea Rom., Ed. VII, Buc. 1938. VÂLSAN G., *Excursie la Filipoiu*. Touring-Club, Buc. 1934; IDEM, *Coasta de argint*. B. S. G., Buc. 1926. CONEA I., *Cum învață a-și cunoaște țara Măria Sa Mihai*. Cartea Românească, Buc. 1936. KIRIȚESCU C., *Drumuri pitorești în România nouă*. Ed. Universul, Buc. 1937. R. CĂLINESCU, *Prin Bărăgan*, București, 1940.

Albumuri :

BĂDĂUȚĂ A., *Priveliști românești*, Buc. 1932. DETAILLE G., *A travers la Roumanie pitoresque*, Bruxelles 1935. HIELSCHER KURT, *România*, Leipzig, 1933. PODEA TIT., *Transilvania*, Buc. 1936. PAPAHAGI TAKE, *Images d'éthnographie roumaine P. I.*, Buc., 1928. *P. II* 1930. VIȘAN I., *Județul Rădăuți în imagini*, Buc. 1934; PĂSĂRICĂ I., *Frumusețile naturale ale Banatului*. Monit. Ofic., Buc. 1936. Frumoasele albumuri împărțite la Expoziția internațională din Paris, 1937. *Touring-Clubul României*; *România* (Revista O. T. R.); *Boabe de grâu. Enciclopedia Turistică românească*, vol. VII, București, 1940.

Ghiduri :

FLOCA O. și ȘUIAGA V., *Ghidul județului Hunedoara*, Deva, 1936. SIGERUS E., *Rumänien*, Berlin 1925. *Reiseführer durch Rumänien*, Buc. Edit. Ghidul României, Buc. 1932. *Guide de la Roumanie*. Aceeași editură. Buc. 1938.

CAP. IV.

DIN TRECUTUL PĂMÂNTULUI ROMÂNESC.

1. Geologia şi geografia. — 2. Trecutul în prezent. — 3. Era secundară. — 4. Era terţiară. — 5. Era cvaternară. — 6. Schimbarea climei.

1. — Faţa pământului întruna s'a primenit. Aspectul ei pare cu totul deosebit, închipuit la răstimpuri depărtate, căci timpul este un factor precumpănitor mai ales în prefacerile formelor pământeşti.

Marele nostru istoric, *A. D. Xenopol*, a căutat să stabilească o paralelă între mecanismul succesiunii fenomenelor istorice şi cele geologice. Diferenţa aparentă dintre evuri, are aceeaşi explicare ca şi deosebirea dintre erele pământului cu caractere proprii când sunt socotite în sine, izolate, dar cu o continuitate a urmărilor cauzale, dacă se privesc în totalitatea lor.

Omul e legat de pământ. Oricât ar încerca să se emancipeze, nu-l poate ocoli. Adesea este într'atât de subjugat, în cât chiar manifestaţiunile lui artistice sunt în dependenţă de unele caractere ale naturii imediate. Statuele egiptene au altă factură decât cele greceşti; unele sunt cioplite în sienitul dur; celelalte sunt făcute din marmora de Paros, ca de ceară. Domurile renane au o înfăţişare deosebită de a celor italiene şi din cauza materialului întrebuinţat, după cum lipsa pietrei bune de construit în Principate, a dus la folosirea cărămizii arse, ceea ce a influenţat mărimea şi stilul locaşurilor noastre de rugă.

Zvârcolirile scoarţei pământeşti au mutat mai aproape de faţă, deci mai la îndemâna omului, pietre fel de fel; au născut relief deosebit. Geografia umană rămâne într'o atârnare vădită, în evoluţia ei, de constituţia locală geologică şi de arhitectonica terestră. Trăsăturile fundamentale din desvoltarea omenirii îşi găsesc ecou în jocul forţelor geologice. Densitatea populaţiunii, preocupările ei principale, chiar naşterea ideilor ce determină curente sociale, ciocnirile dintre state, frământări ce stau la temelia prefacerilor istorice, prea adesea îşi au cauzele în rigida structură geologică a ţinuturilor. Hărţi antropogeografice se pot suprapune celor geologice. Naşterea poporului român «la gurile Dunării»,

nu e cu tot ul fără legătură cu zăcămintele aurifere din Ardeal, râvnite de Romani. Unele mișcări strategice din vălmășala războiului ultim au legătură cu bogatele minerale de fier din Alsacia-Lorena, după cum războiul actual e condus în directivele lui tactice de bogatele izvoare petrolifere.

Relieful actual al unei regiuni, cu rol preponderent în specificul vieții omenești, cuprinde ecoul mișcărilor terestre, îndelungi.

Pământul României, mai mult poate decât al altor țări, în configurația lui actuală poartă tiparul frământărilor geologice, mai vii la noi, în ultima eră, terțiară, decât pe aiurea.

2. — Coaja terestră de cum s'a închegat a fost într'o continuă stare de desechilibru. Mișcările tangențiale, prin încrețituri, au determinat înălțarea munților, de când pământul e planetă. Mișcările verticale au produs scufundări, unele umplute cu apă, altele rămase ca șesuri ori ca dealuri și podișuri, după nivelul adâncirilor.

Pe roata de pământ românesc s'au întâmplat aceleași mișcări.

Din cele dintâi timpuri geologice a avut loc un fenomen, cu urmări păstrate până 'n ziua de azi. La răsărit de Prut temelia scoarței pământești s'a înțepenit într'atât, că nu a mai suferit în urmă decât slabe mișcări verticale. S'a format un soiu de tablă de piatră, netezită în decursul milioanelor de ani; corespunde azi cu întinsul stepelor rusești.

Europa centrală este astfel delimitată către răsărit printr'o linie tectonică importantă. La apus de marginea ruptă a scutului pământesc ce se întinde din Nistru sau chiar Prut și până 'n Finlanda, au loc în decursul erelor, mișcări puternice care au dat naștere variatelor sisteme muntoase. Spre răsărit de Nistru domină liniștea relativă.

Pământul României este astfel încă din vremea primară legat de al Europei Centrale, deosebit ca manifestațiuni geologice de partea răsăriteană a Europei.

Incă din mijlocul erei primare se înalță, în România ca și în restul Europei apusene, un lanț de munți, numit hercinic, ce începe din Dobrogea și se continuă, în lungul Moldovei, prin Polonia până 'n Peninsula Bretaniei. Dacă valul muntos e mai proeminent dealungul marginei platformei rusești, încrețiturile cuprind și restul coajei pământești din România. Mai târziu catena hercinică se rupe în bucăți. Din ea nu rămân decât bătrânii munți din preajma Măcinului. Restul coajei încrețite în era primară, surpată și ea, a dat naștere sâmburilor de șisturi cristaline din actuala catenă carpatică, care au suferit însă noi încrețituri atât de intense încât s'au șters, în multe locuri, urmele celor vechi.

3. — In era secundară, aiurea a domnit o relativă liniște. La noi însă au continuat mișcările de încrețire ce se prind în calcarurile triasice din nordul Dobrogei, ca și în largele cute dela Hârșova.

In domeniul Carpaţilor mişcările au fost mai vii. Cam pe la mijlocul erei (cretaceul inferior) ele s'au manifestat atât de puternic, încât peste temelia veche s'au revărsat pânze de pături metamorfozate, cu greu deosebite de celelalte şisturi cristaline. Lungă vreme zăcămintele de antracit dela Schela (Gorj) au fost socotite drept carbonifere, atât de mult s'au schimbat prin presiune argilele dovedite ca liasice prin urmele de plante, recunoscute în ele.

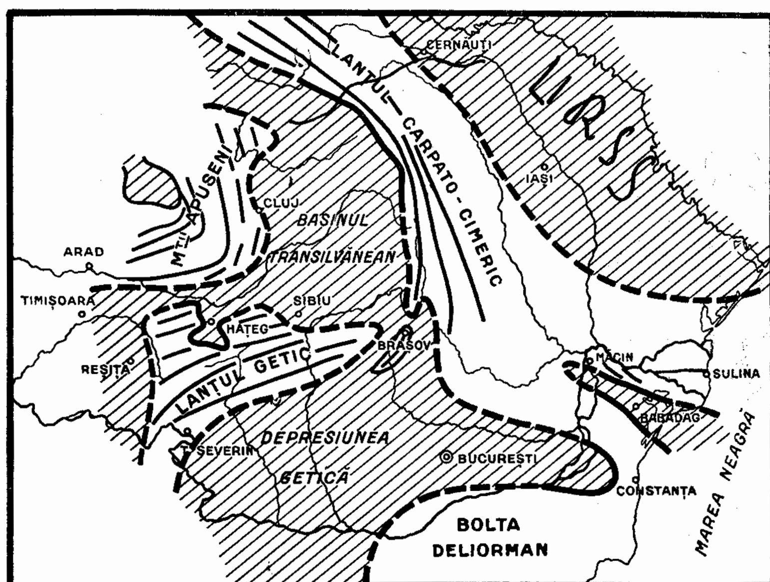

Fig. 12. — Intinderea mărilor (linii oblice) şi a uscatului (alb) pe pământul românesc în vremea cretaceului superior (după *Macovei Gh.* şi *Atanasiu I.*). Linii pline înseamnă direcţia încreţiturilor muntoase.

In această vreme se înalţă spinarea Carpaţilor sudici; acum se formează axa Carpaţilor moldoveneşti, lipită de munţii hercinici din lungul Moldovei (Catena carpato-cimerică).

In vremea cretaceului superior, în trăsături largi, schiţa actualului relief al României este stabilită. Depresiunea transilvană formează o largă covată ocupată de marea cenomană. Ea este mărginită la apus de insula Munţilor Apuseni, la răsărit de lanţul carpato-cimeric, iar spre Sud de Munţii Getici (C. meridionali) cu conturul aproape de cel actual; numai parte din Munţii Banatului rămân încă sub apă. Nordul Dobrogei e unit cu Moldova, iar Deliormanul forma o boltă largă, ieşită din apă (Fig. 12).

Despărţirea dintre cele trei masive cristaline: Munţii Apuseni, Getici şi ai Rodnei s'a înfăptuit; ele înconjură basinul Transilvaniei.

4. — In era terţiară au loc mişcări tectonice mai puternice, care împlinesc arcul carpatic. Acum se înalţă zona Carpaţilor moldoveneşti. Carpaţii Meridionali şi Munţii Apuseni rămân ca insule. Mişcările tangenţiale prea puţin îi influenţează. In schimb agenţii atmosferici au îndeajunsă vreme să-i modeleze netezind plaiuri nalte cu atât de mari urmări în viaţa noastră etnică.

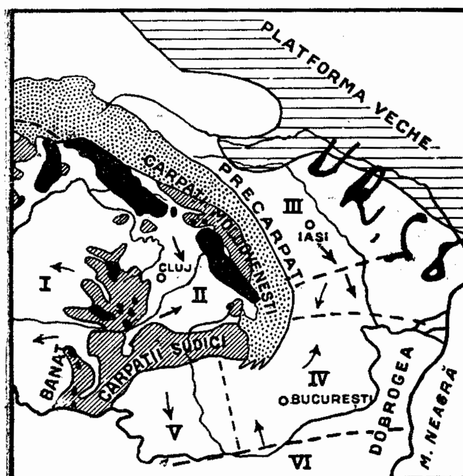

Fig. 13. — Schiţa tectonică a pământului romănesc. (In parte d. *Popescu-Voiteşti I.* şi *Streckeisen A.*).
I. Depr. panonică; II. Depr. ardeleană; III. Depr. moldovenească; IV. Depr. muntenească; V. Depr. getică; VI. Podişul prebalcanic, Negru = Şira munţilor vulcanici; Liniuţe = principalele linii de ruptură; Săgeţile = direcţia înclinării păturilor scufundate.

Carpaţii moldoveneşti continuă să se înalţe chiar până 'n cvaternar. Nici azi mişcarea lor n'a contenit. Cutremurele de pământ sunt dese în zona Mărăşeşti.

Lanţul dobrogean, străvechiu, s'a surpat. Năruiturile lui servesc drept material pentru rocile din Carpaţii moldoveneşti, cum din pietrele cetăţii Sarmisegetuza s'a clădit în parte biserica ortodoxă dela Densuş. Rămâne 'n relief numai ciotul munţilor de lângă Măcin.

Valurile care au înălţat Carpaţii moldoveneşti sunt stânjenite în mersul lor, de stavile înţepenite adânc. Dând de marginea platformei dela Nistru, ele apucă spre Sud. Pintenul dobrogean le îndrumă către apus. Aşa a luat naştere îndoitura dela R.-Sărat. Straturile de pământ revărsate unele peste altele către răsărit, apasă asupra marginei platformei dela Nistru; o surpă. S'a mai adâncit groapa din lungul Moldovei, umplută apoi cu depozitele mării sarmatice. Dela R.-Sărat spre apus, valurile muntoase slăbesc, se resfiră ca degetele dela mână şi se pierd sub învăliş mai nou cam în dreptul cursului Dâmboviţei. De fapt lanţul Carpaţilor de munţi în sensul geologic, s'a isprăvit aici.

In acest chip s'a desăvârşit sistemul Carpatic; la sâmburii vechi de şisturi cristaline s'au alipit încreţiturile din vremea terţiară, dând natura complexă a munţilor de azi (Fig. 13).

In pământul românesc au avut loc mai ales mişcări verticale: scufundări ori înălţări de pături. Imbinarea acestora cu mişcările tangenţiale care au dat munţii, formează caracteristica lui tectonică, oglindită în variaţia reliefului de azi. La începutul neogenului (a doua jumătate din terţiar) se adânceşte basinul transilvan, mai târziu şi marea depresiune panonică ce se întinde până 'n Munţii Apuseni. Se accentuiază depresiunea Moldovei; se afundă larga groapă din dreptu Câmpiei munteneşti (Fig. 14).

La mijlocul neogenului aspectul pământului românesc în trăsături generale este cam cel de azi, numai că pe locul câmpiilor sunt ape.

Mişcările tectonice nu se domolesc. Sloiurile pământeşti nu ajung uşor la un echilibru stabil. Pământul Moldovei din ţinutul dealurilor de azi, are o mişcare de basculă. Spre nord se înalţă; devine uscat, ros de ape. Uşoare fracturi nasc « coastele » de dealuri şi depresiuni. La fel se întâmplă şi în basinul transilvan; dealurile someşene rămân de timpuriu descoperite. Marea se tot retrage; se schimbă în lacuri mereu împotmolite de materialul cărat de către râuri, din munţi.

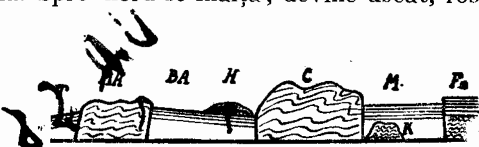

Fig. 14.—Profilul simplificat în curmezişul Carpaţilor (din *I. Simionescu*, « Tratat de Geologie »).
T = Depr. panonică; MA = Munţii Apuseni; BA = Depr. transilvană; H. = Şira Munţilor Vulcanici; C = Blocul carpatic; M = Depr. moldovenească; K = Munţii Cimmerici surpaţi în adânc; Fs = Platforma dela Nistru.

Prin apăsarea sloiurilor scufundate, lava dela adânc îşi face loc prin crăpături. Aşa nasc Munţii Vulcanici. Lava se vâră şi prin puncte de slabă rezistenţă. La Rupea-Cohalm, la Gătaia (Banat) basaltul răsare ca dopuri izolate. In Munţii Apuseni, unde ecoul mişcărilor este mai intens, activitatea vulcanică este mai vie, dând loc la formarea zăcămintelor aurifere.

5.— Se scurg sutele de mii de ani cum trec anii în viaţa omului. Natura îşi continuă prefacerea. Cioplirea grosolană a blocului pământesc din cuprinsul României s'a înfăptuit. Forma statuei se întrezăreşte. Urmează sculptura fină asemenea celei săvârşite de dălţile prin care maestrul, cu ucenicii săi, îşi împlineşte opera, scoţând expresiunea şi gesturile dorite din stânca de marmoră.

In vremea cvaternară mişcările pământeşti sunt domolite, deşi nu au contenit de tot. Lângă Tuşnad vulcanii încă mai răsuflă gazuri reci. Cutremure întinse ca acele din 1940 dovedesc nestabilitatea deplină a sloiurilor pământeşti. Lutul galben (loess), praful transportat de vânturi, se găseşte în Bărăgan la adâncime, sub nivelul actual al mării.

Vârfurile carpatice nu sunt destul de înalte ca să fie acoperite cu gheţari întinşi, dar clima este îndeajuns de aspră spre a se forma ghe-

fondului V. Adamachi, Buc. 1906; IDEM, *Erreicht die russische Tafel Rumänien?* Centralbl. d. Min. u. Geol., Stuttgart, 1903.
3. MACOVEI G. şi ATANASIU I., *L'évolution géologique de la Roumanie,* Crétacé. A. I. G. XVI, Buc. 1934, MANOLESCU G., *Das alter der Schelaformation.* Bul. soc. geol., I, Buc. 1932.
4. ATANASIU I., *Contr. à le géol. des Pays moldaves.* An. Inst. Geol. XX. 1940.
5. MRAZEC L. şi TEISSEYRE W., *Esq. tectonique de la Roumanie.* Congrès intern. d. Petrol. 3-e Ses., Buc. 1907. MRAZEC L., *Etat de nos connaissances sur la structure des Carpates roumains,* Praga, 1932. STRECKEISEN A., *Tektonik des Karpatenbogens.* Geol. en Mijnbouw., Leiden, 1935.
6. SIMIONESCU I., *Faune pliocène à Hipparion en Roumanie.* Buc. 1938.

CAP. V.

MUNŢII.

1. Carpaţii şi Alpii. — 2. Diviziunea munţilor. — 3. Plaiurile. — 4. Urme de gheţari. — 5. Fenomene carstice. — 6. Trecători. — 7. Stânele şi viaţa pastorală. — 8. Transhumanţa. — 9. Aşezări omeneşti. — 10. Cetăţi şi mânăstiri. — 11. Industria în munţi.

1. — Carpaţii încep la Viena şi se termină la Porţile-de-Fier. Dunărea, marele fluviu al Europei centrale, îi desparte de Alpi; tot ea a tăiat strâmta vale dintre Balcani şi Carpaţi.

Din cauza piedecilor datorite vechilor sloiuri pământeşti înţepenite, valul carpatic a luat forma unui larg arc de cerc, de două ori îndoit. Nicio altă şiră muntoasă nu are asemenea mers cotit (Fig. 16).

Capătul răsăritean al arcului muntos, cade în întregime pe teritoriul românesc. După cum e danubiană, România devine astfel şi o ţară carpatică, mai evident decât celelalte, vecine, în care Carpaţii sunt spre marginea teritoriului lor. Viaţa şi trecutul poporului românesc sunt strâns legate de aceşti munţi. « Carpaţii sunt însăşi axa sau, cum s'a zis atât de nimerit, « coloana vertebrală » a întregului pământ românesc » *(G. Vâlsan)*.

Sub numele de Carpaţi nu trebuie înţeles numai lanţul aproape continuu ce străbate România dela Ceremuş la T.-Severin. Istoricul formării regiunii carpatice arată că tot ce e munte în cuprinsul României (afară de Dobrogea), aparţine S i s t e m u l u i c a r p a t i c. La Carpaţi trebuiesc deci socotiţi atât Munţii Apuseni, cât şi cei Banatici.

Carpaţii româneşti nu sunt munţi înalţi; puţine vârfuri trec ceva peste 2.500 m, cam înălţimea trecătoarei Sf. Bernard din Alpii apuseni. Aparţin aşa dar mai de grabă la grupul munţilor mijlocii, cu vârfuri între 1.500 şi 2.000 m. (Fig. 18).

După cum s'a arătat, trecutul Carpaţilor este mai complex decât al Alpilor. Cuprind în ei urmele mişcărilor alpine, dar înălţarea continuă şi după vremea când Alpii au ajuns la impunătoarea lor înfăţişare.

Pe când în Alpi increţiturile principale s'au terminat la mijlocul terţiarului, în Carpaţi ele abia atunci ating paroxismul, de pe urma căruia s'a înălţat Carpaţii moldoveneşti. Increţiturile au durat până în cvaternar. Măgura Odobeştilor, far de orientare în Moldova de sud prin profilul ei larg boltit, e alcătuită din depozitele cele mai noi terţiare, ridicate la 1.000 m.

Cu un început tot atât de vechi ca al Alpilor, Carpații deci au perioadă de formare mai lungă.

Carpații se mai deosebesc de Alpi prin alte caractere. Inălțați în răstimpuri deosebite, parte din ei au suferit mai îndelung de pe urma agenților atmosferici. Așa au luat naștere plaiurile din spre vârf, cu o deosebită importanță în existența și întinderea neamului românesc. In afara Alpilor se întâlnesc depresiuni întinse. Carpații românești în special nu numai că sunt încadrați cu depresiuni—Câmpia Munteniei a fost comparată de *Suess* cu cea lombardică — dar și în cuprinsul lor s'au format scufundări mai mărunte, devenite cuiburi naturale ale etnicității noastre.

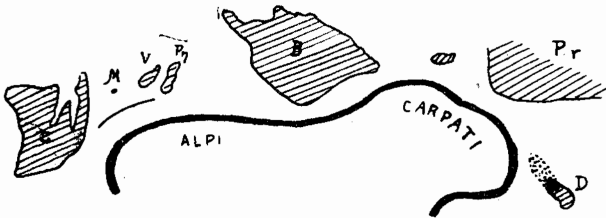

Fig. 16. — Alpii și Carpații (din *I. Simionescu*, «Tratat de geologie»).

2. — Prin evoluția geologică, ca și după aspectul lor actual, sistemul carpatic din România se poate împărți în trei grupe deosebite (Fig. 17).

a) Munții Apuseni se despart de timpuriu de restul Carpaților ca o insulă, între depresiunea transilvană și cea panonică. Continuitatea lor în adânc cu Carpații orientali este arătată și prin straturile cretacice inferioare, scufundate sub depresiunea ardeleană. Mișcările tectonice de mai târziu atât de intense, nu-i ating decât în slabă măsură, întinerindu-le doar relieful prin ieșiri de lave ori prin surpări marginale dealungul unor falii, mai mult radiare.

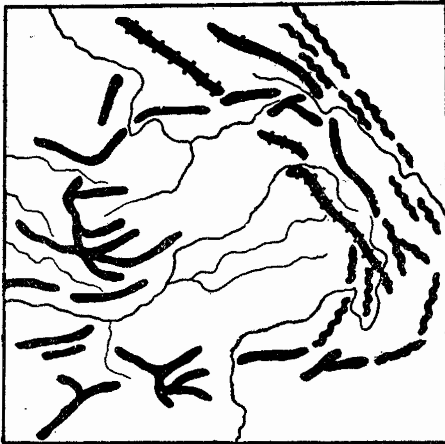

Fig. 17. — Diferite șiruri de munți, după origine, din Carpații României.
Linii groase = Munți din șist, crist.; linii ondulate = Munți sedimentari; linii în curmeziș = Munți vulcanici.

b) Carpații Sudici, Meridionali, numiți și Getici, sunt individualizați și ei de vreme. Din cretaceu rămân ca o insulă deasupra apelor. Zbuciumările din terțiar cel mult provoacă în ei mișcări verticale, accentuiază unele depresiuni. Infățișarea lor alpină, impunătoare, o capătă din întinerirea reliefului către vârf, prin eroziunile ghețarilor ca și prin înaintarea capetelor de văi.

c) Carpații Moldovenești, Răsăriteni, au o structură mai complicată. Păstrează părți din temelia veche de șisturi cristaline, ceea ce dovedește comunitatea ca origine cu celelalte două grupe. Prin mișcările tectonice din terțiar, sâmburilor vechi se adaugă fie șira formată din lavă, fie rocile sedimentare încrețite, care alcătuiesc partea lor principală.

3. — Inălțarea munților în răstimpuri, este urmată de veșnica luptă cu agenții atmosferici. Tendința acestora este nivelarea vârfurilor

Fig. 18. — Inălțimile peste 1.000 m. (după Ing. *D. Leonida*).

semețe și reducerea lor la o suprafață netedă (peneplaine = aproape șes).

Indată ce nivelul de bază al cursurilor de apă se schimbă din cauza mișcărilor pământești, formarea peneplenelor este întreruptă. Ceea ce apucase să se formeze, se păstrează drept martori, a căror întregire arată întinderea platformei primitive.

Munții Apuseni și cei sudici au rămas din cretaceu ca niște insule, deci supuși îndelung eroziunii. Ca urmare e formarea platformelor, (p l a i u r i, poduri) asupra cărora a atras pentru întâia oară luarea aminte *Sawicki*, geograful polonez. *E. de Martonne* a urmărit mai îndeaproape întinderea lor, o caracteristică geografică a munților noștri. El stabilește trei platforme de vârste diferite, deci aflate la înălțimi deosebite (Fig. 19).

Cea mai înaltă — *platforma Borescu* — cam în preajma înălţimii de 2.000 m, este mai bine precizată în capătul apusean al Munţilor sudici (Masivul Godeanu). Fiind cea mai veche — de vârstă eocenă — este şi cea mai fărîmiţată prin mişcările de mai târziu.

A doua platformă *(Râu-Şes)* e mai joasă (între 1.200—1.600 m.), dar mai întinsă. Numirea ei vine dela numele dat de popor unui râu cu curs molatec, având cotituri pe un plaiu suspendat la 1.500 m. înălţime.

Cea mai nouă *(Gornoviţa)*, pliocenă, este mult mai joasă (4—800 m.), urmărită în regiunea munţilor mici.

Asemenea resturi din netezirea munţilor, plaiuri uneori cât ţine coama muntelui, mai adesea întrerupte, ca nişte prispe late, au jucat un deosebit rol în viaţa pastorală. Pe ele se găsesc cele mai bogate păşuni alpine; ele formează popasurile de vară ale ciobanilor: la marginea lor stau îngrămădite stânele.

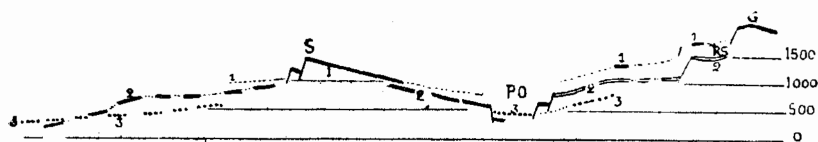

Fig. 19. — Platformele carpatice (d. *E. de Martonne*). 1 = Pl. Borescu; 2 — Pl. Râul-Şeş; 3 = Pl. Gornoviţa. — G = Godeanu; S = Semenic; P. O. = Poarta orientală.

Au determinat dese mişcări de pendulare omenească. In masivul Bihorului au dát putinţa ca locuinţele permanente şi câmpurile cu cereale să ajungă până la 1200 m.

Prezenţa platformelor a fost urmărită în Munţii Meridionali, dar şi în Bihor, Poiana Ruscă ori Munţii Metaliferi. Mai puţin păstrate sunt în Munţii Rodnei, pe când în restul Carpaţilor Moldoveneşti din cauza naturii sedimentelor uşor atacate, urmele lor sunt mai puţin precise. Nu lipsesc urme de platforme (400 m şi 300 m) nici în Munţii Dobrogei.

4. — Niciunul din munţii noştri nu trece de linia ometelor veşnice (2600 m). De aceea rar se păstrează peste o vară răcoroasă câte un petec de zăpadă, în văgăuni umbrite.

In schimb, în vremea cvaternară cu ploi mai din belşug şi climă mai rece, în jurul vărfurilor înalte din Carpaţi s'au format gheţari de tipul celor din Pirinei, cu limbă de gheaţă scurtă. Unde formele de teren erau prielnice, n'au lipsit nici g h e ţ a r i de tip alpin, lungi de 8 km. pe văile Capra şi Buda din Carpaţii făgărăşeni. Numai în masivul Retezatului s'au constatat vreo 20 urme de gheţari.

Urmele principale ale acţiunii gheţarilor din jurul masivelor mai înalte sunt z ă n o a g e l e, numite de popor în chip plastic şi c ă l d ă r i ori g ă u r i. Sunt surpături semicirculare în jurul vârfurilor semeţe.

Dacă n'ar fi fost ghețarii, coama munților ar fi rămas tot atât de netedă cum e în Munții Bihorului. Ghețarii au întinerit relieful, săpând acele surpături ce dau farmecul sălbăticiei mărețe al excursiunilor din

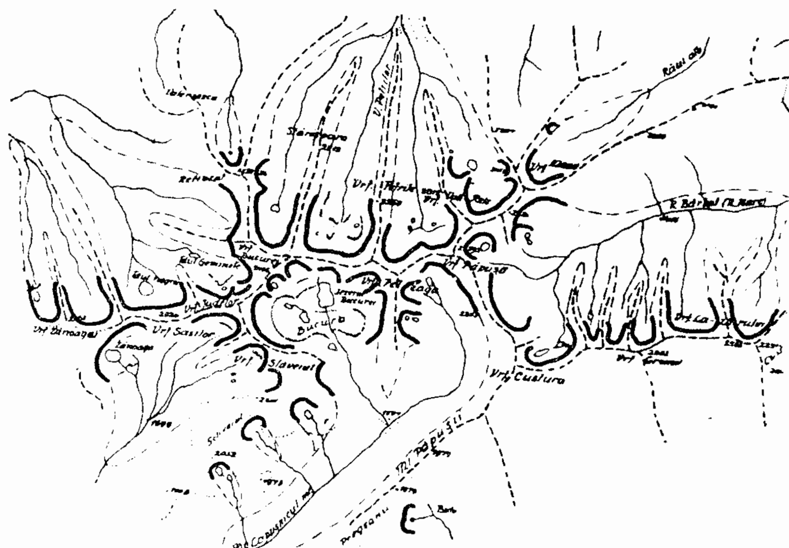

Fig. 20. — Urmele de ghețari din Retezat (d. *Th. Kräutner*).

Carpați. Fundul zănoagelor e numai bolovăniș rotunzit, luciat; pereții înalți sunt surpați. Valuri de morene măresc haosul. Ceea ce dă însă atracție acestor « circuri », sunt iezerele (tăuri, « ochii pământului »), datorite fie eroziunii ghețarilor, fie stăvilirii apelor prin morene. In masivul Retezatului există vreo 20 de lacuri mai mari ori mai mărunte (Fig. 20) care lasă neștearsă amintire.

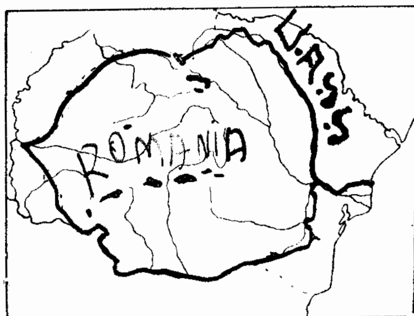

Fig. 21.—Unde se găsesc urme de ghețari.

Contrastul dintre netezișul platformei înalte, uneori rămasă ca o punte ce desparte două căldări, prăpastia ce se deschide spre zănoage, ochiurile de apă limpezi și sclipitoare, înconjurate cu stânci, unele luciate, rotunzite, cu răzoare de flori boghioase, constituie originalitatea Carpaților sudici și prin aceasta atracția chiar pentru turiștii străini.

In Munții Banatului sunt slabe urme glaciale. Bine păstrate încep din Godeanu cu morenele cele mai tipice din Carpații Meridionali (Soarbele, Cârnea). Morene terminale se găsesc la 1.600 m. Cele mai tipice zănoage, numeroase, sunt în Retezat. Văile ce se scoboară din Păpușa ori Galbăn au înfățișarea regiunilor glaciale din Alpi. Multe căldări cu iezere limpezi se află în Parângu, mai cu seamă pe clina nordică, la obârșia Jiețului și a Lotrului. Ghețarul Latoriței avea măcar 6 km. lungime.

In Alpii făgărășeni, în special pe clina sudică, se găsesc grandioase căldări. Unele sunt atât de apropiate între ele încât din creasta de despărțire nu rămân decât ruini cu aspectul de suliți, de ace, ce dau locurilor pitoresc alpin. Ghețari existau și pe Iezeru; nu lipseau nici în Bucegi atât spre sud pe valea Ialomiței, cât și spre vest (Gaura) sau nord (V. Mălăești).

In restul Carpaților nu s'au păstrat urme glaciale decât în Nord. Se bănuește că Lacul-fără-fund (1.420 m) din Siriu ar fi de natură glacială, luându-se drept morene bolovănișul ce-l înconjură. Pe vârful Călimanilor sunt urme mai sigure

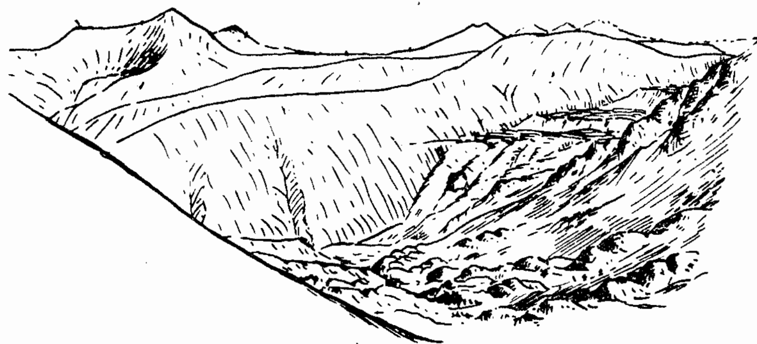

Fig. 22. — Circul Bucuiasca din M-ții Rodnei (d. *E. de Martonne*).

de ghețari, cu tipice căldări pe versantul nordic, cu iezere dispărute, între 1.700 și 2.000 m.

Mult mai mărețe, aducând aminte de cele din Carpații Meridionali, sunt căldările de pe Inău și Pietrosu (Fig. 22). Lacuri, morene, roci luciate, întreg cortegiul legat de existența ghețarilor, se întâlnesc în special pe partea nordică a masivului, cu înfățișare aspră. Nu lipsesc însă aici pe versantul sudic, dar circurile sunt mai înalte iar ghețarii erau de tip pirenaic. Pe partea septentrională limita ometelor veșnice se lăsa între 1.550—1.900 m. Slabe urme glaciale s'au recunoscut și în Munții Maramureșului (Pop-Ivan).

Nici în Munții Bihorului nu s'au aflat urme sigure de ghețari. Unele mici căldări fără morene, de pe Cucurbeta, ca și la Stâna-din-Vale, ori cele două Tăuri de pe Bihorul-Mare (la 1.500 m), dacă nu sunt semne îndestulătoare de existența ghețarilor, dovedesc totuși că se formau mari îngrămădiri persistente de zăpadă, care n'au putut ajunge însă la stadiul de ghețar.

5. — Prezența calcarului dă întotdeauna unei regiuni un pitoresc mai vioi, plin de contraste, cu scenerii atrăgătoare. La Cruce, aproape de Broșteni, pășunea verde, deasă, așterne covor gros, înconjurat de un brâu lat de cetini întunecate. Printre ele, din distanță în distanță, răsar stâlpi albi de calcar curat: Tarnița, Clifele ș. a. Peisajul devine captivant prin variația apropiată de forme și colori.

Calcarele sug apa prin crăpături. Apa încărcată cu CO_2, disolvă calcarul. Din lupta dintre aceste elemente, nasc forme fantastice, mai ales înlăuntrul muntelui. Doline ca niște pâlnii (coifuri, le spune poporul), sunt scobite la suprafață. In adânc sunt peșteri bogat împodobite cu stalactite, stalagmite, cu draperii sclipitoare. Prin surpare se formează văi închise, punți naturale, chei strâmte, ce nu lasă între pereții lor decât o cureluşă din albastrul cerului. Râuri dispar în adânc spre a reapărea ca izvoare gâlgâitoare, așa de plastic numite de poporul din Munții Apuseni izbucuri (izvoare dalmatice sau vauclusiene). Asemenea fenomene carstice, sunt legate de prezența calcarului (mai puțin a gipsului), destul de răspândit la noi, fie ca sloiuri pe spinarea munților, fie încleștat în încrețiturile altor roci.

Fenomenele carstice sunt îndeajuns de răspândite în România. La marginea munților dintre Dunăre și Olt, se țin mari solzi de calcar cu slabe întreruperi. In ele sunt săpate peșterile dela Isverna, Baia-de-Aramă cu puntea vestită dela Ponoare din apropiere; poți trece cu căruța pe ea. Motru-Sec își pierde apa pe o distanță lungă. Mai spre răsărit, peșteri și chei se țin lanț, fiind des vizitate din cauza mănăstirilor.

Lângă Tismana, la Isverna, ies izvoare cu apă întruna forfotind. Poporul le numește fiertori, bolboroase. La Costeni izvorul e atât de puternic încât învârte roata unei mori. Peșteri sunt la Polovraci (Fig. 27), la Bistrița—Arnota, regiuni pitorești. Din Olt până în Dâmbovița calcaruri masive lipsesc; lipsesc și fenomene carstice. In schimb blocul Bucegilor e bogat în calcar; fenomenele carstice se arată din nou. Rucărul și Podul-Dâmbovicioarei sunt așezate în două largi pâlnii ca niște ceaune, despărțite prin creasta Posada. Apa Dâmbovicioarei trece prin chei, ca și a Dâmboviței cât străbate Ghimbavul. Peștera Dâmbovicioarei deși mică, fiind în calea drumeților, e cea mai vizitată dar și cea mai devastată. Peștera Ialomicioarei, la gura căreia se află Schitul de călugări, e adâncă. Läuntrul ei cu domuri, lacuri, cascade de ape, e o lume din povești. Pe versantul nordic peșteri se află în Hațeg. Vestită e Cioclovina cu depozitele de fosfate. In ea s'a găsit cel mai vechiu craniu omenesc, din vremea paleolitică.

Până în colțul nord-vestic al Moldovei, calcaruri nu mai există. Numai la Homorod-Almaș (Merești), mai la Nord de Racoș, la cotitura Oltului, se află, puțin explorată, cea mai lungă peșteră dela noi, cu vreo 100 de hale și cotloane laterale.

Impunătoare fenomene carstice din Carpații orientali se întâlnesc în masivul Hășmașului (Curmătura).

Cheile Bicazului încep cu Tăul-roș în care se oglindește muntele Suhardul, surpat, alb ca de marmoră; se sfârșesc după 6—7 km în Bicazul-ardelean. Râul taie un masiv calcaros, formând sălbatecă vale îngustă, cea mai frumoasă din țară, străjuită de uriașe căpățâni de calcar, cum e Bardosul, răsărit din învelișul pădurii. Pereți năruiți, stânci surpate se pun în calea apei, ce-și face loc cu sgomot de clocotiș. La întâlnirea cu Bicăzelul valea se lărgește ca bolta surpată a unui măreț dom.

Insemnat ţinut carstic cu minunate şi variate aspecte întru nimic inferioare celor din Istria, se găsesc în Munţii Apuseni, între Crişul-Repede şi Beiuş, în regiunea Tomasca-Ponor.

Doline numeroase sunt săpate în calcar; pe fundul văilor înguste (polje), primăvara se formează lacuri adânci de 10 m. Izbucul dela Rădeasa, afluent al Someşului-Cald, dispare în Cetatea dela Rădeasa, printr'un măreţ portal de 30 m. înălţime. Izbucul Ponorului apare la locul numit Cetăţi, cu grandioasa peşteră adâncă de 200 m, umbrită de păduri, mai sălbatică decât vestita dolină dela St. Canzian din Istria. La marginea dinspre Beiuş e Peştera Meziadului, cu intrări mai multe, cu galerii numeroase, în câteva etaje. Alt ţinut caracteristic este acela de lângă Vaşcău pe un platou la înălţime de 600 m. Dolina Fundul-Băişoarei are ½ km. lungime. Aici se află vestitul izbuc dela Călugări, izvorul « miraculos » binefăcător de minuni, lângă care de curând s'a stabilit un schit; cu intermitenţe de 6—7 ori pe zi primăvara, are izbucniri şi iarna. E unul din cele mai mari din Europa. Lângă Câmpeni pe Arieş este mult vizitată Peştera dela Scărişoara, (Fig. 23, 24) la 1.200 m., cu ghiaţă păstrată înlăuntru şi peste vară. Nu e petec de calcar în Munţii Apuseni, care să nu fie loc de fenomene carstice. Cunoscute sunt cheile dela Turda săpate într'un pinten de calcar ce înaintează către Nord; sunt lungi de 15 km şi uşor de străbătut.

Fig. 23. — Bolta de intrare în peştera Scărişoara (din *V. Puşcariu*).

Intinse regiuni carstice se întâlnesc şi în Munţii Banatului.

Caraşul ca şi Nera taie chei pitoreşti cât străbat ţinuturile calcaroase dintre Reşiţa şi marginea câmpiei. Câmpul Mărculeştilor de lângă Caraşova, sat mare

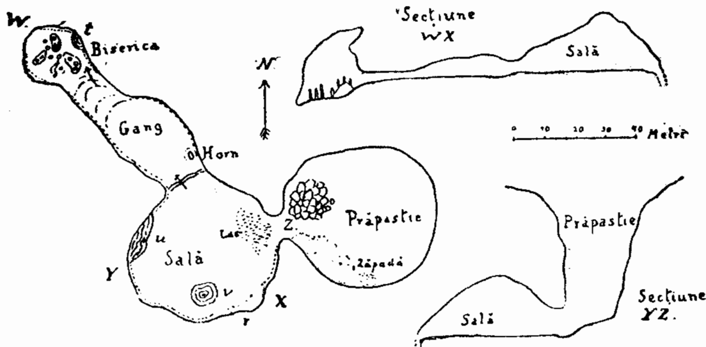

Fig. 24. — Schiţa Gheţarului dela Scărişoara (din *V. Puşcariu*).

locuit de Bulgari romăno-catolici, e numai doline. Peştera dela Comarnic din drumul dintre Reşiţa şi Anina e destul de lungă (2 km); e una din cele mai frumoase dela noi, cu podoabe ce aduc aminte pe acele ale peşterei Adelsberg (Postumia) din Istria.

Regiunile carstice la noi ca și aiurea, sunt ținuturi de sărăcie, slab populate. Apa se scurge la adânc; suprafața de piatră e neospitalieră. La Carașova (Banat) culturi restrânse, livezi mici, sunt cu putință numai pe fundul dolinelor, cu așternut de *terra rossa*, rămășița argiloasă din disolvarea calcarurilor. Cel mult calcarul poate da naștere

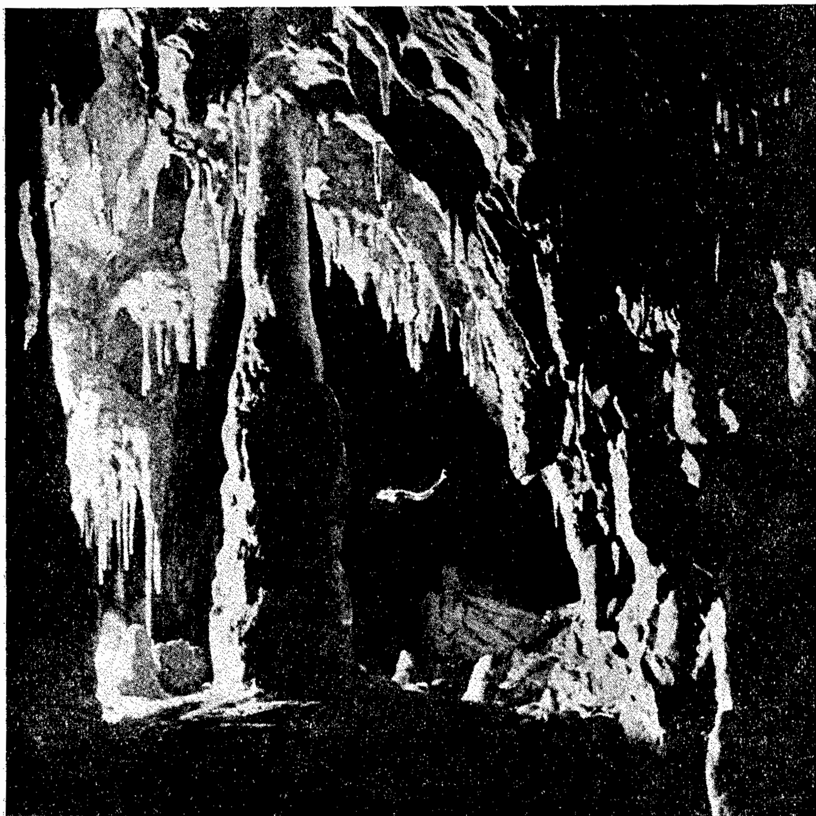

Fig. 25. — Stalactite din peștera Polovraci (Clișeu *Tulea*).

la o industrie locală a varului, cum e în împrejurimile Rucărului. Unele dintre peșteri (Cioclovina din Munții Sebeșului lângă Hațeg; Onciasa, Meziad, Luncani de lângă Vașcău) cuprind oseminte de urși ori depozite importante de escremente de liliaci, amestecate cu oase sfărmate, intermitent exploatate ca îngrășăminte agricole, având până la 24% acid fosforic.

In schimb regiunile carstice, prin farmecul pitorescului viol, variat, au devenit atractive centre de turism, cu folos real pentru puținii locuitori care trăiesc în cuprinsul lor.

6. — Cu tot aspectul de lanț continuu, Carpații românești nu formează zid de nestrăbătut. Prin jocul fenomenelor geologice și al apelor curgătoare, s'au creat numeroase trecători dintr'o parte în alta a lor, nu numai cărări ce prilejeau infiltrări lente, importante însă prin continuitate, dar și drumuri mari, folosite chiar de calea

Fig. 26. — Din Peștera Meziadului (Foto *Szabo*).

ferată (Fig. 27). Masivitatea aparentă din capătul de Vest al munților, n'a împiedecat nici contrabanda când granița trecea în lungul lor, nici emigrarea Gorjenilor până în Banat. De asemenea Munții Apuseni cuprind pe înălțimi o rețea destul de deasă de drumuri și cărări.

Prin Poarta-orientală dela Domașna, pe unde au străbătut și armatele romane, se face legătură de cale ferată dela Orșova la Timișoara. Prin Poarta-de-Fier, dintre Poiana-Ruscăi și masivul Godeanului, pe unde au înaintat armatele lui *Tettius Julianus* și mai târziu ale lui *Traian*, calea ferată duce la Caransebeș dela Hațeg. Pe valea Jiului, sălbatecă, s'a tăiat o pitorească șosea; e în lucru și o cale ferată, între Târgu-Jiu și Petroșani; de aici prin pasul Merișor, înalt, trenul transportă cărbunii de pământ spre calea largă a Mureșului. Jiul este însă periculos, are toane rele. De aceea chiar Romanii l-au ocolit; au apucat dela Arcina (Bumbești) pe sub Buliga, spre a folosi curmătura (1621 m) dintre Straja și Drăgoiu. Drumul ajunge la Lupeni în basinul Petroșani. Austriacii l-au pietruit în parte la 1770, devenind « drum

mare de chervanuri », de au trecut și tunuri în 1824 și 1916. I-a rămas numele de « Drumul neamțului ».

Intre Jiu și Olt lipsesc trecători bătute, deși pe vale Lotrului, dela Voineasa, se poate ușor trece spre Valea Sadului și Sibiu. In 1935 s'a inaugurat șoseaua ce leagă Sibiul prin vestita comună de oieri Poiana-Sibiului, cu Novaci din Gorj. Drumul străbate peisaje alpine, se ridică

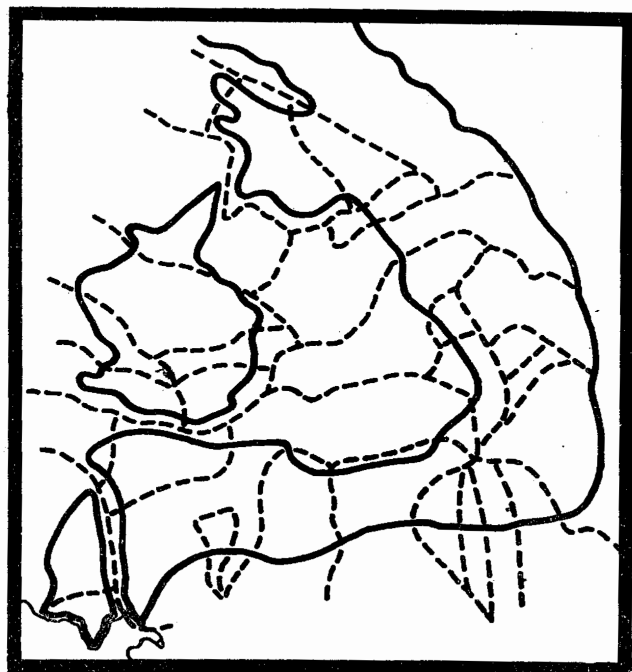

Fig. 27. — Drumurile principale și trecătorile (liniuțe) peste munți (linii pline).

până la 2.250 m pasul cel mai înalt din Carpații românești, al 7-lea ca înălțime din Europa.

Intre Olt și Dâmbovița, munții cu creastă continuă și aspră n'au trecători lesnicioase. Pe cărări însă au venit « în țară » *Lazăr* din Avrig, *Ion Codru* din Drăguș și mulți alții. Numai pe sub vârful Urlii dela capătul de Est, se află trecătoarea Berzei, mai des folosită. In schimb Valea Oltului, legătura de tren cu Sibiu, a permis și trecerea armatelor romane.

Trecători ușoare, unele înalte, încep cu aceea din curmătura dela Bran. Drumul peste Giuvala (1.260 m) a servit multă vreme drept legătură comercială între Brașov și Muntenia. Frumoasa șosea în ser-

pentine, trece prin ţinuturi cu peisaje sviţeriene, variate, impunătoare.

Trecătoarea Predealului (1.045 m) este relativ nouă. Drumul de căruţe e deschis abia din 1787, cel de fier în 1879. Desvoltarea lui a omorît însă pe cele vecine. Pasul Predeluşului (1.300 m) în prelungirea Văii Doftanei spre Satul-Lung, nu mai înseamnă nimic pentru traficul local. Pasul Bratocea (1.267 m) era socotit printre drumurile mari comerciale pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, urmând valea Teleajenului, coborînd spre Şanţul Vechiu—Săcele. Drumul pe Teleajen, valea Drajnei, ducea prin Tabla Buţii (1.300 m) la pasul Tătarului, ca de aci să se lase în Transilvania. Era drumul preferat la războaie. Se mai păstrează încă urme din împietruirea romană.

Mihai-Viteazul l-a folosit spre a cădea fulgerător în spatele armatei austriace. « Mai înainte de a se fi crezut că a pornit din Ţara Românească el şi trecuse, cu totul o zi şi o noapte, munţii, mai repede decât Annibal ».

La fel l-au trecut oştile române în noaptea de 14 August 1916. Drumul vechi de care pe la Tabla-Buţii a existat până 'n 1870.

O importanţă deosebită capătă trecătoarea Buzăului cu linia ferată, ce leagă Braşovul de Galaţi prin tunelul dela Teliu. Prin ea se stabileşte mai directă legătură dintre Ardeal şi porturile Dunării ori Constanţa.

In îndoitura Carpaţilor până în pasul Oituzului, trecerea munţilor se face numai pe cărări tăinuite. De aceea în schimb s'au folosit mai intens văile adânci şi largi din vechi timpuri.

Prin trecătoarea Oituzului Breţcanii apucau cu turmele de oi către răsărit. E comunicaţia cea mai directă dintre Braşov şi Valea Trotuşului. Era una dintre porţile de legătură cu vechiul centru comercial grecesc Tyras (Cetatea-Albă). A fost drumul puhoaielor omeneşti păzit încă de pe vremea Romanilor, prin castrul dela Poiana de lângă Tecuci. Şoseaua e una din cele mai vechi (1854—56); însemnătatea ei a scăzut pe când s'a construit linia ferată pe valea Trotuşului (1899).

Trecătoarea Uzului leagă Ciucul cu Valea Trotuşului la Dărmăneşti, între vârfuri cu 1.100 m înălţime.

Marea arteră de comunicaţie actuală între Ardeal şi Moldova, se face peste pasul Ghimeşului, ce dă în valea Trotuşului. In schimb legătura lesnicioasă, prin o şosea bine întreţinută, ce străbate ţinuturi cu frumoase peisaje, este aceea dintre valea Mureşului, dela Topliţa-Borsec spre Tulghieş pe Bistricioara, unde se întâlneşte cu un alt drum ce vine dela Gheorgheni peste Ditrău.

Mai spre nord nu sunt trecători decât în fostul ţinut de contact al celor trei ţări de dinainte de război; s'au tăiat şosele bine întreţinute, pe timpul războiului, în parte şi cu drum de fier. Deşi la mari înălţimi, aceste trecători sunt umblate şi importante; pe una din ele de curând s'a restabilit legătura de cale ferată între Dorna şi Ilva-mică.

Nu lipsesc trecători bătute nici peste Munții Vulcanici ce despart Ardealul de Maramureș. Dela Baia-Mare prin Capnic duce șoseaua pe sub Creasta-Cocoșului din Gutîiu, spre Budești și Sighet. Dela Năsăud, peste trecătoarea Romului (1.000 m), se așterne un drum odată pietruit, ce scoboară în valea Izei.

Un drum leagă Maramureșul prin Valea Vișăului, cu Bucovina la Cârlibaba pe Bistrița. Trece peste pasul Prislop (1.418 m.), al 2-lea pas dela noi ca înălțime. Alt drum pornește tot dela Cârlibaba și se îndreaptă spre obârșia Someșului-Mare, către Rodna, peste Rotunda (1.100 m.). Al treilea leagă depresiunea Dornei pe la Tihuța, ducând la orașul Bistrița prin lungul sat al Bârgăelor.

Lanțul carpatic deci nu numai că nu e despărțitor de frați, dar dimpotrivă, prin numeroase trecători, șosele și drumuri de fier, înlesnește o circulație intensă, unificatoare, din vremurile cele mai depărtate.

7. — Plaiurile întinse din zona pășunilor alpine, au atras o populațiune rară dar constantă în timpul verii, aceea a păstorilor, odinioară cu turme mari de oi în jurul stânelor, numeroase și mari.

Păstoritul înseamnă izolarea de restul lumii pentru câteva luni. Nevoile sunt restrânse ca și mijloacele de a le înfrânge. In schimb, omul trăiește mai apropiat de natură; ea-i influențează gândurile, îi modelează sufletul și-l împinge să caute lămurirea fenomenelor prin proprie observare și judecată.

Pe plaiurile de munte se întâlnesc ciobani veniți din ținuturi depărtate: « cel moldovan cu cel muntean și cu cel vrâncean ».

Pe înălțimi aveau loc din vreme în vreme iarmaroace, care adunau și lumea satelor dinprejur. Rămășița acestor adunări s'a păstrat până azi cu Târgul fetelor de pe muntele Găina. La Lacul-roș de pe Penteleu, cam cu trei generații în urmă, se ținea târgul de Sânzăene. Amintirea târgurilor e vie încă în Țara Loviștei. Nedeile, sărbători așteptate în multe părți din Oltenia, Munții Apuseni, Țara Hațegului și Banat, azi s'au retras spre câmp. Mai de demult erau legate de munte, rămânând în multe locuri ca numiri de vârfuri. Erau întâlniri, probabil și cu caracter economic, pe plaiurile înalte, cu stâne numeroase (Munții Olteniei. Sebeșului, M. Rodnei).

Spre vârf de munte se unifică nu numai limba ci și legăturile etnice. Dragostea de satul părăsit vremelnic, se intensifică. In « Valea Dorului », din spre Săliștea, ciobanii sunt așteptați toamna, sărbătoriți de satul întreg. Și ei se scoboară cu daruri: furci frumos încrustate, semnul scrisului și al dragostei lor, așa cum se pricep, cum le-au suflat cetinele brazilor, cum le-au arătat stelele cerului. « Miorița », expresiunea adâncă a unor sentimente alese, a luat naștere pe vârf de munte, în singurătatea naturii mărețe, în sălbătăcia ei primitivă.

In preajma stânelor, s'a păstrat neatins până azi arhaismul etnic, sănătos în toate.

Ca locuinţe, se pot urmări dela cele mai primitive forme de adăpost, până la stâna permanentă, asemenea caselor din vale. Ciobanul dela sterpe, cu traiul şi mai izolat, depărtat de stână, doarme sub un colţ de stâncă sau cel mult sub un acoperiş de scoarţe de brad, sprijinite pe ţăruşi (Fig. 28), ca pe Grinţieşul-Broştenilor. In Munţii Rodnei cortul serparului, e tot din scoarţe de molid, aşternute pe un schelet simplu de leaţuri, sprijinit de o fureă, bătută 'n faţa cortului.

Stâna este şi ea aici simplă, mai ales dacă se mută din loc după păşune, chiar în aceeaşi vară. E o căsoaie din lobde de lemn, în patru colţuri, acoperită cu coajă de brad, pe care se pun bolovani ca să nu fie luată de vânt. Stânele ce nu se mută, în Munţii Rodnei iarăşi sunt cele mai simple, butuci de brad încheiaţi la colţuri în « chieutori », sistem întrebuinţat şi la casele din sat. Talpa stânei e din bârne mai groase. Stânele din Carpaţii Sudici sunt însă mai apropiate de casele din sat, fiind mai solide, cu acoperiş de draniţă. In interior domină simplicitatea. Nici laiţă nu există; la multe, vatra e o scobitură în pământ, cel mult între două lespezi de piatră. Lângă ea se fixează cujba pentru acăţat căldarea de jintuit sau de mămăligă (Fig. 29). Numai câteva poliţe în lungul păreţilor spre a avea unde pune vasele trebuincioase, toate de lemn, dela găleata pentru muls până la bărbinţa în care se păstrează zărul. Măsurarea laptelui se face pe cârâmb (răboj) de lemn, crestat, după câte măsuri sunt. Până şi cântarul (cumpăna) este de o mare simplicitate, o pârghie de lemn ce oscilează pe un par fixat în pământ; la capetele celei dintâi se atârnă vasele în care se pun de o parte caşul, de alta echivalentul în apă al laptelui.

Fig. 28. — Adăpostul ciobanilor dela sterpe (des. *C. Motaş*, după fot.).

Imbrăcămintea ciobanului este simplă: cămaşa de cânepă lungă până la genunchi, iţari tot de cânepă, un pieptar de oaie, fără mâneci, încheiat într'o parte, iar pentru vreme rea, cojocul miţos. Mijlocul e încins cu şerpar de piele, bătut cu ţinte de alamă strălucitoare, mândria ciobanului. Nelipsit din chimir e cuţitul şi amnarul.

Cămaşa devine neagră fiind fiartă în coajă de arin; e făcută impermeabilă, unsă cu unt, fiert în sânge de oaie. In acest chip trupul se ţin

curat, iar păduchii nu se prind de cămașă. Și pălăria e făcută impermeabilă, printr'un strat subțire de rășină.

Nedespărțit de cioban e buciumul (tilinca) în unele părți, fluierul (trișca) pretutindeni.

Ciobanul fără fluier
E ca mierla fără șuier.

E mângăierea în singurătatea spațiului înalt de munte. Prin el gândul și elanul inimii sunt date în seama văzduhului, poate ajung până jos, în vale, unde oftează alte ființe:

Sus pe plaiul muntelui
Mere dorul mândrului
Drumul plaiului să gată
Al mândrului niciodată.

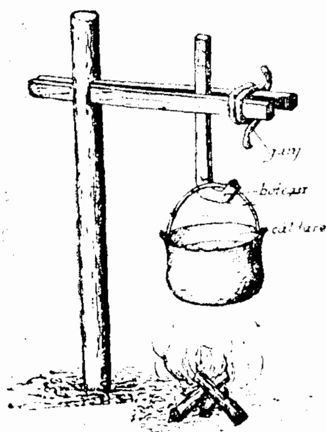

Fig. 29. — Vârtej pentru agățat căldarea la urdit sau de mămăligă (d. *T. Morariu*).

Incolo numai sara în jurul nelipsitului foc, cât se mai aud taclalele, glumele sau câte o istorisire despre întâlnirea cu vreun urs ori altă întâmplare. Din țânțar se face armăsar, căci ciobanii în izolarea lor sunt foarte superstițioși: astfel povestea e gata. Mult de vorbă nu prea stau; noaptea e mică și trupul cere odihnă, mai ales că noaptea nu e întotdeauna prea liniștită din pricina vizitelor neprevăzute, din partea unor fiare. Impotriva lor se apără cu chiotele, cu bâta, cu tăciunele luat în grabă dela foc sau, prin unele părți, cu « facea », un instrument pe care de sigur și oamenii cavernelor îl întrebuințau. « Se pregătește dintr'un lemn lung de 4 m., crăpat la un capăt, iar în crăpătură să pune iască. Facea se ține deasupra focului, iar în caz de primejdie fiind iasca uscată, se aprinde lesne. Ieșind cu ea afară, dat fiind curentul de aer ce se naște când e purtată 'n fugă, se formează scântei » *(T. Morariu).* Fiara se sperie și fuge.

De viața la stână sunt legate și alte multe obiceiuri arhaice. Se păstrează încă râșnița primitivă, două lespezi de piatră, între care nu se mai sfarmă grâul sau meiul, dar măcar sarea nelipsită din gospodăria stânei. Pe la stânele din Maramureș ori Munții Rodnei, oile urcate la munte se trec prin fumul scos din « focul viu », căpătat din frecarea unui băț uscat, cu capetele ascuțite băgate 'n înfundături înguste din alte două lemne bătute 'n pământ. E sistemul pe care și azi îl folosesc popoarele primitive din ascunzișurile pădurilor ecuatoriale.

Mâncarea se reduce la mămăliga cu brânză, dimineaţa cu lapte ori jintiţă. Balmoşul e o mâncare mai complicată, căci trebuie fiartă făina în jintiţă, cu caş şi ceva zară. Fructe şi zarzavaturi sunt mâncări de sărbătoare, când le aduc stăpânii dela ţară, iar cu carne se ospătează ciobanii numai când o oaie a fost încolţită de vre-o dihanie.

Ciobanii dela sterpe, mai depărtaţi de stână, nici atâta variaţie de mâncare nu au. Se mulţumesc cu mămăliga rece din traistă, o ceapă sau o bucată de caş, după cum de altfel spune şi cântecul:

M'o mânat maica la capre
Şi merinde nu mi-o pus
Num'o coajă de mălaiu
Ţapănă de nouă ai
Şi când coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.

(E. Precup).

Dacă viaţa şi obiceiul ciobanilor sunt cam aceleaşi în cuprinsul Carpaţilor, stâna, ca construcţie şi gospodărie, variază. Simplă în Maramureş, Munţii Rodnei ori ai Călimanilor, stâna bârsanilor şi a mocanilor din Carpaţii de Sud e mai trainică, cu 2 încăperi, asemenea planului casei din vale. Intr'o încăpere e vatra, unde se pregăteşte caşul, unde dorm ciobanii; despărţită prin comarnicul acoperit, în care trec oile dela strungă, este cealaltă încăpere, ca o cămară, cu toate fabricatele stânei, uneltele, proviziile. Baciul comandă; el e mai mare peste ciobani; el orânduieşte totul şi trebuie să fie ascultat; el supraveghează bunul mers al stânei, cât şi socoteala produselor.

Păstoritul odată era în plină desvoltare. Condiţiunile economice şi sociale s'au schimbat atâta, în cât numărul stânelor se tot restrânge, iar prin unele locuri modernismul le deformează, măcar că ciobanii se împotrivesc cât pot inovaţiunilor. Pentru oamenii dela munte însă ciobănia este o ocupaţie de cinste, iar a fi cioban e o mândrie. «Cămeşa neagră» e păstrată ca un trofeu, din generaţie în generaţie, al unei vieţi de zbucium şi pace, de izolare dar şi al cugetului în sine, de bărbăţie şi rezistenţă. Ea e mândria flăcăului, căci:

Fig. 20. Face (d. *T. Morariu*).

Păcurar cămeşă neagră
Numa gura ta mi-i dragă
Păcurar cămeşă unsă
Gura ta-i fagur şi mursă.

Munţii cu plaiurile lor întinse şi grase au rămas încă păstrătorii sufletului sănătos al neamului cât şi a vieţii arhaice.

8. — Și azi încă, ba poate mai mult azi, din cauza noilor condițiuni, muntele este locul unei p e n d u l ă r i umane, între satul* din vale și fânețele din spre vârf. Fânul rar poate fi adus în sat. Se urcă în schimb oile, acum vitele, la iernat sus la munte, unde sunt adunate stogurile. De aceea o parte din sat se mută pe înălțimi pentru un timp, împreună cu vitele.

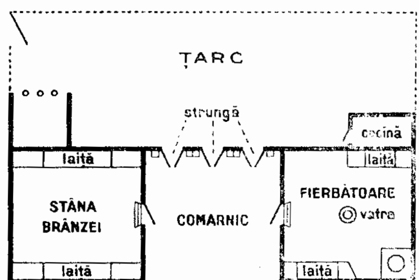

Fig. 31. — Planul unei stâne (d. *S. Opreanu*).

Pendulația este amplificată după condițiile locale. Există o scoborîre de primăvară, când depozitul de fân s'a terminat și zăpada e încă groasă la munte; turmele sunt date la miriște, în vale, « la țară », Dela Sfântul Gheorghe începe urcușul spre pajiștile alpine de unde numai frigul de pe la Sf. Maria-Mare silește să se coboare din nou turmele, cu un popas uneori în zona fânețelor cosite cam până pe la Vinerea-Mare (14 Octomvrie), spre a fi scoborîte din nou la iernat « la țară », pe miriștile neacoperite de zăpadă. Cei care au oi puține le urcă iarna din nou spre a le hrăni cu fânul adunat din fânețe; cei care au turme multe se scobor cu ele pe drumul oilor până în ținuturile cu iarnă domoală (Fig. 32).

Prin pribegie depărtată cu turmele de oi, obișnuită mai ales în trecut, fenomenul devine important ca factor pentru întinderea și

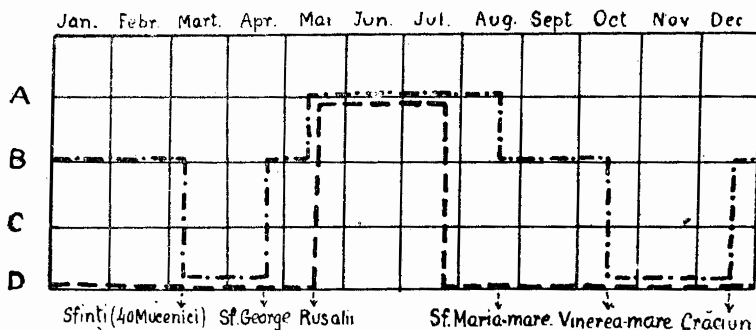

Fig. 32. — Pendulări omenești din Hațeg (d. *R. Vuia*). A = Pășune alpină; B. C = zona fânețelor; D = reg. agricolă. Liniuțe pline = mutarea țăranilor; liniuțe și puncte = mutarea Mărginenilor și a Jienilor.

întărirea etnicității, în cerc mai larg decât al muntelui. Descălecarea sau t r a n s h u m a n ț a la noi a jucat un rol mai mare decât oriunde

a mai fost observată (Pirinei, Alpi), ca urmare a configurației țării și a condițiunilor climaterice.

După cum din izvoarele ieșite din munți se răspândesc apele curgătoare, înviorătoare, de aduc mană câmpurilor, tot așa « drumul oilor » a contribuit la primenirea românismului în ținuturi depărtate.

Din cuibul suprapopulat al satelor dela marginea nordică a Carpaților, prin mărginenii sau țuțuenii din Săliște, Rășinari ori Poiana, mocanii și brețcanii din răsărit, pe fiecare an se revărsau firișoare românești spre periferie:

Se duc vite în țară
Se duc și nu mai vin
Pân' la Sfântu Constantin.

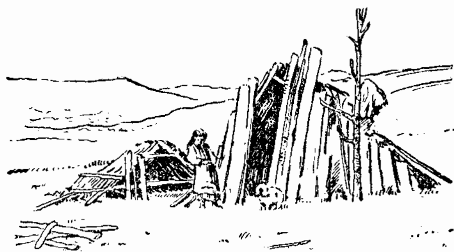

Fig. 33. — Colibă de munte din Maramureș putând servi și iarna (des. de *E. Saulea-Bocec*, după *T. Papahagi*).

Drumurile oilor sunt astăzi pe deplin stabilite. Ele împânzesc periferia Carpaților. Brețcanii ajung până în stepa Jijiei, mai des în Bugeac, dar mai ales în stepele dobrogene, unde se întâlnesc cu mocanii din jurul Brașovului, dar și cu mărginenii sălișteni. Cei din Făgăraș, ori împrejurimile Sibiului, se scoboară până în Dunăre.

Nu lipseau drumuri și spre Torontal, mai rare, după cum pe la Tighina treceau unii Nistrul către Crimeia până la Ialta, Caucaz și chiar dincolo de Marea Caspică, până în regiunea râului Amu-Daria (vechiul Oxus).

Munții noștri n'au cuprins numai centrele de origine, locale, ale românismului; au adăpostit în vremurile de grea cumpănă pe pribegii din periferia lor care căutau siguranța vieții în văile tăinuite; sus pe plaiurile verzi s'a cimentat unirea sufletească dintre frați, s'au păstrat curățenia arhaismului etnic, iar din revărsarea prea plinului s'a pornit spre zări depărtate întărirea elementului românesc.

Carpații în întregime nu sunt deci numai geologic parte integrantă din teritoriul României, dar de ei se leagă nașterea și menținerea poporului românesc, cu toate valurile ce i-au periclitat viața atâtea veacuri.

9. — Peste Carpații românești nu s'a stabilit numai o rețea de drumuri și poteci, care ușurează circulația omenească; natura geografică cât și clima nu împiedecă așezări omenești în tot cuprinsul lor, până la mari înălțimi.

Sunt așezări vremelnice și altele permanente; sunt locuințe izolate, răsfirate, dar și altele strânse grămadă.

In timpul verii stânele de pe plaiurile înalte adună dincolo de liniștea pădurilor populația ciobanilor. Sunt stâne de oi, dar şi de vite albe.

Regiunea fânețelor de deasupra satelor, mai ales vara, dar și iarna prin unele locuri, este presărată cu « căsoaiele, odăile », unde se adăpostesc păzitorii vitelor urcate şi pentru iernat, la locul de păstrare al fânului. Prin unele părți există o circulație de suit și scoborît după anotimp, în afară de obişnuitul urcuş şi scoborîş al turmelor. Sunt mişcări pendulare între sat şi fânețele înalte. Nu rar se întâmplă că satul, jos, rămâne pustiu, păzit numai de bătrâni, pe când căsoaiele iau locul caselor din sat.

Fig. 34. — Cetatea Şoimuşului pe Mureş, privită dinspre Lipova (după fot. de *V. Puşcariu*, des. de *C. Motaș*).

Pe lângă asemenea așezări temporare la care trebuiesc alăturate și casele de adăpost pentru turism (pe Bucegi la 2.509 m), sunt și începuturi de sate cu gospodării întemeiate sau ultimele case răsfirate din miezul satului aflat în vale. Pe Rotunda din Munții Rodnei, la punctul culminant de aproape 1.100 m. se află case cu mici câmpuri de cereale, ca și în Munții Bihorului, ori în regiunea Branului. Se folosește de obiceiu « fața » muntelui, coasta bătută îndelung de soare. La stațiunea climaterică de pe Păltiniş lângă Sibiu (1.403 m), locuiesc oamenii vara și iarna, ca și la Stâna-din-Vale în Munții Bihorului (1.102 m). Sunt așezări la înălțimi de peste 1.000 m (Valea Dobrii în Poiana Ruscăi la 1.100 m, Predeal la 1.023 m; Ciungetul pe Lotru la 1.000 m, Glodul-Neamț la 1.100 m). Intre 700—1.000 m. se găsesc mai numeroase (Azuga 931 m, Borsec 880 m., Gurguieta-Cheia în Vâlcea 960 m). De asemenea unele schituri sunt la înălțimi de peste 1.000 m. (schitul Rarăului la 1.050 m).

In afară de depresiuni, aglomerările omenești se vâră până în fundul văilor din munți. Poalele Munților sudici sunt conturate de sate cuprinse. In Carpații moldovenești, din cauza văilor longitudinale altoite cu cele transversale, rețeaua așezărilor omenești e mai deasă.

Dela Mălini din jud. Baia aproape de apa Moldovei, ajungi prin Suha la Borca şi Broşteni din Valea Bistriței. Satele se țin lanț în lungul Bistriței, în curmezişul munților până la Cârlibaba. La fel e pe Valea Trotuşului.

Viaţa intensă din munţi, apărarea lor, schimbul de mărfuri dintre munte, deal şi şes, au născut la marginea lor şiraguri de oraşe atât pe versantul nordic (Sibiu, Făgăraş, Braşov), cât şi pe cel sudic (Tg.-Jiu, Câmpulung, Buzău, etc.). Carpaţii, nu numai că sunt lesne de trecut, dar nu formează o « insulă pustie », zonă nelocuită, ca Alpii îndelungată vreme. Aşezări omeneşti nu se află numai la margine, ci şi în cuprinsul lor, nu numai pe drumul mai accesibil al văilor ci şi pe înălţimi.

10. — Prin pădurile lor dese, prin adăpostul tăinuit al văilor adânci, Carpaţii româneşti au slujit şi drept adăpost în vremuri nesigure, ori de pază asupra locurilor joase dela ieşirea din văi.

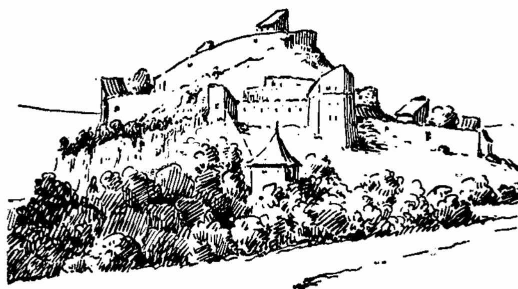

Fig. 35. — Cetatea Cohalm (des *E. Saulea-Bocec*).

In tot cuprinsul lor se mai văd multe ruini de cetăţi, cuiburi de vitejie străveche. Cetatea Neamţului e pe coasta de apus a culmei Pleşului. Din Cetatea lui *Vlad Ţepeş* pe Argeş, n'a rămas decât părţi din bastioane. Cetatea Râznovei pe umăr de stâncă, cu zidurile puţin ruinate, este una din vechile aşezări teutone. Era mai mult un « Bauernburg », loc de refugiu pentru vremurile de grea cumpănă. Chiar Castelul dela Bran, înălţat pe o stâncă de 60 m, zidit în 1377, servea pentru apărarea drumului ce lega Braşovul cu Muntenia. A rezistat asedierii lui *Mihai Viteazul* în 1529 ori a Turcilor. Cetatea Devei năruită abia în 1894 de o explozie a prafului depozitat în ea, cu ruini ce-i pot încă destăinui arhitectura, este aşezată la locul unde valea Mureşului se strâmtează, atâta încât mal cu mal se apropie. Tot pe valea Mureşului, aproape de Lipova, se înalţă cetatea Şoimuşului cu ziduri groase. Cetatea Talmaciului pe vârf înalt, se mai păstrează la confluenţa Ţibinului cu Oltul; Turnul-Roş de lângă Boiţa este bastionul rămas dintr'o altă cetate de apărare.

Mănăstirile n'au servit numai drept locaş de rugă ci şi ca adăpost sub scutul altarului şi al zidurilor groase. Mai toate mănăstirile bucovinene (Suceviţa, Moldaviţa, Dragomirna) au păstrat încă împrejmuirea de piatră cu ferestruicile înguste pentru sineţe, cu turnuri de veghe la colţuri. Linia mănăstirilor e trasă în cuprinsul munţilor, arătând în Moldova, limita internă a Precarpaţilor. Incepând dela Suceviţa cu frumoase picturi minunat păstrate, mănăstirile se ţin şirag până la vestita şi vechea Vodiţa aproape de Vârciorova. Din acest lanţ fac parte: Voroneţul de lângă Gura-Humorului, ştiută prin manuscrisul voronetian; Slatina, din veacul al XVI-lea, zidită de *Al. Lăpuşneanu ;* Râşca,

în care a fost închis *Kogălniceanu;* mănăstirea Bistriței cu mormântul lui *Alexandru-cel-Bun;* mănăstirea Neamțului, mai veche de 600 ani; a Tazlăului cu uşă din lemn de tisa, minunat sculptată de *Cozma,* maestrul, în zilele lui *Ieremia Movilă* (1596); a Caşinului, care a retrăit zilele de restrişte de odinioară, în ultimul război. Şirul se continuă în Muntenia: Mănăstirea Cheia din Prahova e la 870 m. înălțime; schitul Ialomicioarei e în gura peşterii des vizitată; mănăstirea dela Nămăeşti, lângă Câmpulung, e săpată în stâncă. Urmează apoi frumoasele mănăstiri oltene, dintre care aceea a Horezului constitue tipul arhitecturii şi al bogăției podoabelor de pe vremea lui *C. Brâncoveanu.*

Mănăstirile ca şi sihăstriile sunt în munți ori la adăpostul stâncilor dela marginea munților.

Şi pe versantul ardelean al Carpaților au fost mănăstiri, dărâmate după Unirea unei părți dintre Români cu biserica dela Roma. Mănăstirea dela Sâmbăta-de-Sus, clădită de *C. Brâncoveanu,* n'a fost restaurată decât în anii din urmă.

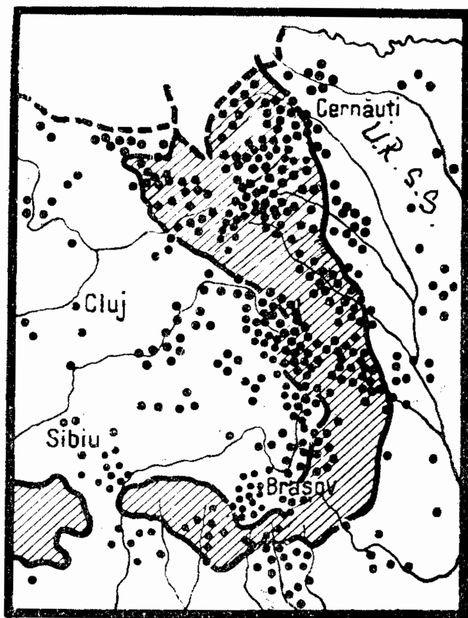

Fig. 36. — Repartiția ferestraielor în zona brădetului (d. *Sabău*).

11. — In limita zonei muntoase sunt cuprinse multe fabrici, în apropierea materiei prime sau a forței folosite. Aici este de asemenea locul multor industrii casnice.

In primul rând majoritatea ferestraielor puternice coincid cu răspândirea pădurilor de brad. In Carpații răsăriteni, unde întinderea acestora e mai mare, ferestraiele stau unul lângă altul chiar pe văile râurilor mici. 71% din pădurile de brad se găsesc în aceşti munți (Fig. 36); aproape 400 de ferestraie cad în această zonă. In Carpații sudici cu 20% păduri de brad se află totuşi 76 ferestraie mari, în Munții Banatului 44 şi în cei Apuseni numai 28. Numeroase linii ferate înguste aduc la ferestraie butucii din munți, deşi ferestraie se află şi până la limita brazilor, ca la Păltiniş.

Mai toate fabricile de hârtie folosind bradul, sunt în ținuturile de munte. Stabilimentele cele mai mari de siderurgie şi chiar metalurgie,

instalațiunile pentru captarea electricității (Reșița, R.-Sadului, Petroșița) se găsesc în zona muntoasă ca și instalațiunile pentru scoaterea sării, carierele de piatră ori stațiunile de băi.

Văile, cum e a Prahovei, adăpostesc o populație deasă, din cauza fabricilor instalate până sub poalele Bucegilor; cele mai de seamă centre industriale (Reșița ori Petroșani) se află de asemenea în ținutul muntos.

Prin desvoltarea tot mai mare a industriei moderne, Munții Carpați capătă o viață nouă cu totul diferită de ceea ce era nu mai departe decât acum 60—70 ani, când domnea păstoritul, iar industria era reprezentată prin rarele ferestraie, piuele de sumane, ori steampurile puse în mișcare de apa iute a pâraielor.

A) CARPAȚII SUDICI.

1. Generalități. — 2. Diviziunea lor. — 3. Munții Banatului. — 4. Retezatu cu Godeanu. — 5. Munții Poiana-Ruscăi. — 6. Parângul — 7. Munții Făgărașului.

1. — Ori de unde i-ai privi, din valea Oltului la Cârța, dela Vila lui *Berthelot* lângă Hațeg, dela mănăstirea Curtea-de-Argeș, ori dela Caransebeș, munții cei mai înalți ai României prezintă aspectul masiv, care aduce aminte măcar pe acel al Pirineilor, dacă nu pe al Alpilor orientali. Ei formează în Sud oglinda masivului Tatrei din Nord.

Sunt munți vechi. Inălțarea lor s'a terminat, după cum s'a văzut, la mijlocul vremii cretacee, când aveau aproape conturul actual. In restul timpului n'au suferit decât slabe înălțări verticale, parțiale, dar mai ales o întinerire spre vârf prin acțiunea ghețarilor și prin eroziunea apelor curgătoare, tot mai adâncită către axa muntoasă, prin scoborîrea nivelului de bază în șes.

Pe temelia veche se înalță vârfuri mai îndrăznețe, rar însă trecând puțin peste 2.500 m (Negoi 2.544 m).

Din depărtare văzuți, linia lor de profil este aproape orizontală, cu răzlețe vârfuri mai răsărite. Pătrunzând în inima lor, întâlnești la tot pasul variație în amănunt. Unde constituția geologică este mai complicată, sloiurile de calcaruri procură o bogăție în pitoresc și mai ademenitoare.

Peste tot, dela poale până la înălțimi de 1.800 m., sunt învăluiți de mantaua pădurilor dese, fag jos, brădet în zona superioară; deasupra acestora se întind plaiuri cu pajiști alpine, bogate, grase. Numai vârfurile mai semețe rămân cu stânci goale, cel mult acoperite de petele lichenilor, ce le dau o împestrițătură de colori.

Caracteristica lor sunt pășunile înalte, care au atras o viață pastorală intensă. Stânele sunt numeroase chiar azi, mari, aproape case permanente. Masivitatea munților a făcut însă să nu fie prea populați. Văile înguste, sălbatice, umbroase, nu permit așezări omenești în lungul

lor, în afara depresiunilor. Și prin aceasta se deosebesc de Carpații răsăriteni.

In schimb, de jur împrejurul temeliei lor se înșiră sate compacte, orașe și orășele; unite prin o linie ar da conturul exact al întregului masiv muntos.

Bogățiile de vite și oi, prilejite de plaiurile înalte, adause la înlesnirile procurate de ținuturile joase, bune pentru agricultură, fac ca oamenii din jurul lor să fie cuprinși, satele prospere, populațiunea deasă. Săliștea și Rășinarii din Nord își au oglindirea lor în Novaci ori Vaideeni în Sud.

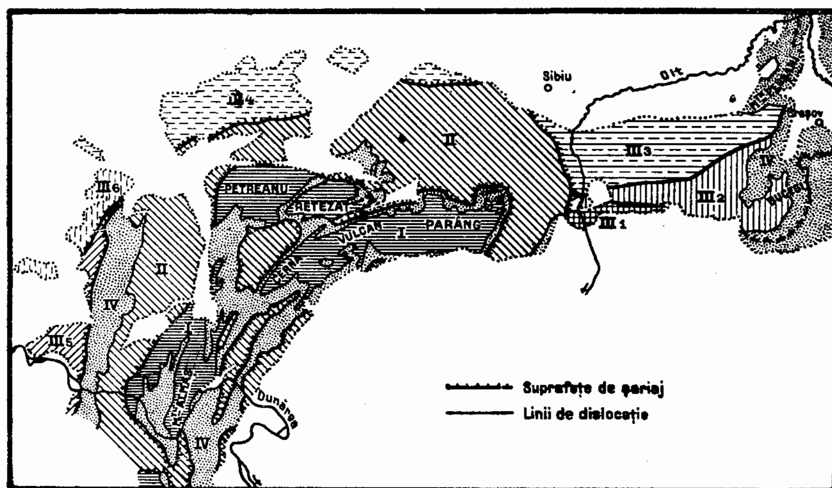

Fig. 37. — Constituția geologică și tectonică a Carpaților Sudici (d. *A. Streckeisen*).

I: Masive autohtone din șist. cristaline; II: Pânza getică din cristalinul Lotrului; III: Cristalinul pânzelor superioare; III¹: Gnaisul de Cozia; III²: Cristalinul Loviștei; III³: Cristalinul Munților Făgărășeni; III⁴: Crist. din Poiana-Ruscă; III⁵: Seria rocelor verzi; III⁶: Seria gnaisului micaceu; IV: Seria sedimentară.

In timpurile din urmă, desvoltarea industriilor a făcut să se mai schimbe ceva din aspectul omenesc de altă dată. Ferestraiele mari, cu lucrători mulți, pătrund și dincolo de zona satului. Industria minieră, metalurgică, a creat centre omenești nu numai în depresiuni dar și în văile mai accesibile.

Sălbăticia atractivă, măreață și frumoasă, are drept urmare că turismul, pescuitul de păstrăvi și vânătoarea să fie în acești munți mai desvoltate decât în ceilalți.

2. — Deşi în trăsături generale, cu acelaşi trecut geologic, jocul forţelor tectonice, mai ales al celor verticale, care au născut falii cu denivelări neegale ca şi puterea de eroziune adâncă a unora dintre principalele cursuri de apă, impune diviziunea Carpaţilor sudici în 5 mari grupe, cu înfăţişări deosebite, după durata sau intensitatea factorilor ce modelează formele.

Din spre apus în spre răsărit se pot deosebi: *a)* Munţii Banatului, *b)* Munţii Poiana-Ruscăi, *c)* Masivul Retezatului, *d)* Masivul Parângului, *e)* Alpii făgărăşeni.

La un loc formează un triunghiu cu vârful spre răsărit şi cu baza către apus, din Mureş şi până în Dunăre.

E. de Martonne, în ultima sa lucrare asupra României, uneşte Alpii făgărăşeni cu masivul Parângului, sub numele de Alpii Transilvaniei. E dreptul că tectonica generală cam aceeaşi, cât şi forma de cheotoare ce o au împreună, cu nodul Iezerului la un capăt şi acela, mai înalt, al Parângului la capătul apusan, le dau caractere comune. Linia adâncă a Oltului însă nu poate fi nesocotită, ca şi aspectul diferit al celor două jumătăţi, prin intercalarea mai bogată a calcarului în partea de apus. De aceea le-am separat, spre a putea da, potrivit naturii acestei lucrări, mai mare întonare fiecăreia dintre ele.

Cercetările geologice şi tectonice din ultimii ani au arătat că sensul cutărilor n'ar fi acelaşi în partea de Vest, lăţită, a Munţilor Sudici, ca în lungul lor. Munţii Poiana-Ruscăi, ar avea mai strânse legături tectonice de o parte cu Munţii Banatului, de alta cu Munţii Apuseni, având comune chiar anumite roci eruptive continuate dintr'o parte în alta a Mureşului. Pe aceste caractere, e dreptul destul de importante, s'a bizuit *V. Mihăilescu* ca în lucrarea sa: «*Geografia fizică a României*», să socoată Carpaţii sudici limitaţi la depresiunea Caransebeşului şi Poarta-de-Fier.

Chestiunea virgaţiunii cutelor, atât în Sud spre Dunăre cât şi în Nord spre Someş, este încă puţin clarificată de către geologi, aşa încât în limitarea vestică a Carpaţilor Sudici rămân la interpretarea generală, dându-le drept margine ţărmul vechi al depresiunii panonice.

3. — Munţii B a n a t u l u i sunt despărţiţi de restul Carpaţilor prin coridorul Caransebeşului şi Poarta-orientală dela Domaşna, prin care curg spre nord Timişul, spre sud Mehadiţa, afluent al Cernei. Se deosebesc printr'o mai variată constituţie geologică şi mai complexe mişcări tectonice, ce i-au îmbucătăţit în trepte. In amănunt au un pitoresc blând, atractiv.

Jumătatea de Est, formată din şisturi cristaline şi granituri, are vârfuri mai înalte care trec de 1.400 m, rotunjite, domolite, cu păşuni întinse. Mici ochiuri de apă, mici depresiuni cu turbă, arată o persistenţă mai îndelungă a zăpezii cvaternare, care n'a ajuns să dea gheţari. Intre S e m e n i c (1.447 m), cu un acoperiş de păşuni întinse, Piatra Goznei, stâncos (1.449 m) şi Piatra Nedeei (1.438 m.) se întinde un plai cu păşuni bogate, cu o suprafaţă de 4.000 km^2, ce domină ţinutul întreg. E un nod hidrografic, din care ies: Timişul, Caraşul, Nera, Bârzava, luând direcţiuni diferite. Despărţiţi prin depresiunea Almăjului, spre Sud vin Munţii A l m a ş u l u i, mai scunzi (Svinecea 1.226 m), împăduriţi, cu puţine păşuni. In alcătuirea lor intră şi roci sedimentare, calcaruri jurasice roşii, care dau romanticele creste dela Sviniţa, pe Dunăre.

Jumătatea de Vest are aspecte deosebite, datorită intercalării unui sinclinal în care predomină calcarurile dela Reşiţa până 'n Dunăre.

Roci eruptive dovedesc fracturile, dealungul cărora s'au lăsat sloiurile pământeşti în adâncime, lungă vreme formând ţărm de mare; formele sunt erodate mai intens spre a se termina cu înălţimi joase (Pleşiţa 1.144 m), rotunzite; către Nord spre Bocşa ajung să fie acoperite de terenuri neogene, iar la Gătaia şi Pietrele-Roşii răsar ca dealuri izolate conuri de bazalt, ultimele manifestări vulcanice cvaternare în partea locului, dealungul unei falii, de care se leagă şi izvoarele cu bioxid de carbon dela Buziaş, Lipova.

Apele îndreptate către apus, taie chei pitoreşti în crestele de calcar (Cheile Caraşului, ale Nerei). Calcarurile întinse prilejesc tipice fenomene carstice, cu numeroase pâlnii în jurul satului Caraşova. Variaţia mai mare a rocelor sedimentare, naşte, în această jumătate apuseană a munţilor, forme ademenitoare ca pitoresc. Imprejurimile Aninei, Steierdorf (Aurora Banatului), atrag prin blândeţea lor. Intre ele e Marilla înainte de războ staţie climaterică vizitată.

Munţii Banatului sunt acoperiţi în bună parte cu întinse păduri de fag. Brădetul e plantat în jurul Reşiţei; numai pe Semenic s'au păstrat restrânse petece de brazi.

Caracteristic pentru importanţa acestei regiuni sunt bogatele intrusiuni vulcanice, care au provocat naşterea feluritelor filoane metalifere. Pe lângă ele, huila de vârstă carboniferă (Secul) ori liasică (Anina), aici se găseşte în mai mare cantitate, spre a fi rentabil exploatată.

Bogăţiile minerale odată mai intens cercetate, au avut drept urmare o impestriţătură etnică. Băieşii nemţi aduşi din Carintia ori Stiria au rămas locului, amestecaţi cu Unguri şi nelipsiţii Evrei. Aşezările omeneşti sunt mai dese în partea apuseană, la gura minelor.

Capitala judeţului Caraş este O r a v i ţ a (9.646 loc.), aşezată pe o vale îngustă [1]; este unul dintre cele mai lungi oraşe din România (5 km.). Păstrează şi azi urmele vremurilor de odinioară. Capătul din spre şes este românesc, cu două biserici: ortodoxă şi unită. In capătul din spre Tilve, stânci albe de marmoră contrastând cu învelişul pădurii dese, în apropierea minelor de aramă părăsite dela Ciclova, domină populaţia străină şi clădirile încăpătoare ale fostei administraţii miniere.

Impestriţate ca populaţie sunt şi orăşelele dela margine: O c n a - d e - F i e r, D o g n e c e a, R e ş i ţ a, cu uzinele sale vestite « la înălţimea uzinelor celor mai bine echipate din Franţa de răsărit » *(E. de. Martonne)*, zi şi noapte în funcţiune; a ajuns cel mai industrial oraş (20.000 loc.) din regiunea muntoasă. S t e i e r d o r f - A n i n a (10.269 loc.), cu pitoresc blând, cuprinde un mozaic etnic de Nemţi, Unguri şi Români.

Pentru trebuinţele Reşiţei s'a canalizat Bârzava, de curge apa prin apeducte lungi din munte 'n munte; s'a zidit stăvilarul dela Văliug, cel mai mare din ţară; lacul Buhui, cu zăgaz gros, serveşte drept crescătorie de păstrăvi, dar şi la alimentarea Aninei.

Partea de răsărit a munţilor, mai puţin populată, a rămas curat românească, cu sate rare, sărăcăcioase. Munca e restrânsă fie la tăiatul

---

[1]) Numărul locuitorilor e dat după statistica din 1930, când nu e altfel specificat.

lemnelor, fie la lucrul slabelor pământuri de agricultură. Chiar păstoritul e mai redus în Munţii Banatului, din cauza păşunilor restrânse.

Marginea Dunării de asemenea nu permite mult loc de cultură; este

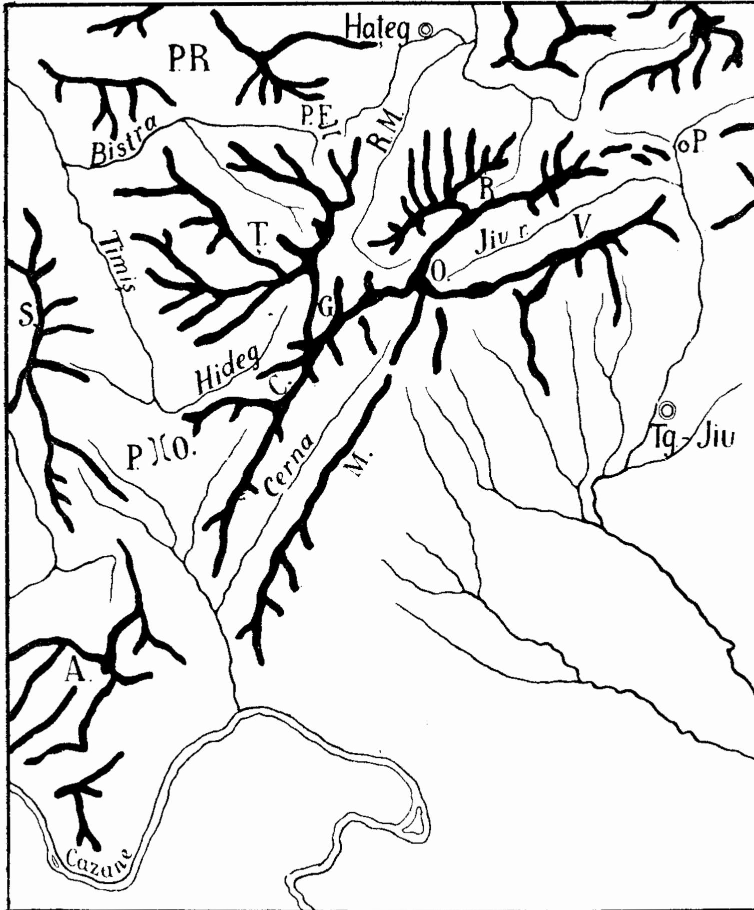

Fig. 38. — Şirele muntoase din colţul N-V al Carpaţilor Sudici (din *N. Gheorghiu* şi *I. Simionescu*, « România »). A = Munţii Amlaşului; S = Semenic; M — Munţii Mehedinţilor; C = Munţii Cernei; G = Godeanu; Ţ = Ţarcu; O = Oslea; V = Munţii Vulcanului; R = Retezatu; PR = Munţii Poiana-Ruscăi; P = Petroşani; PO = Poarta-Orientală; PF = Poarta-de-Fier.

populată mai mult de Români, care duc viaţă grea. Satele sunt cu puţini locuitori, strânse între apă şi stâncă. Numai M o l d o v a - N o u ă cu o întinsă vie sistematic lucrată, aparţinând soc. Reşiţa, este mai

populată (4.018 loc.). Unele sate (B a z i a ş, S v i n i ţ a) au aspectul celor din Tirolul sudic, umbrite la streşină cu frunzarul bogat al corzilor groase de viţă, de care atârnă, toamna, grei struguri aurii.

4. — Masivul R e t e z a t u - G o d e a n u (Masivul înalt banatic *(E. de Martonne)*, formează nodul de munţi cel mai sălbatic, impunător prin izolarea lui, cu caractere alpine, din întregul lanţ al Carpaţilor de Sud. Unii l-au numit Berner-Oberland-ul românesc. Are conturul unui triunghi drept, bine limitat din toate părţile. Vârful e pe Dunăre la Orşova; o laturc formează marginea scufundăturii din lungul înaltului platou mehedinţean. Poarta-orientală şi Poarta-de-Fier îl mărginesc la Vest şi Nord. Valea Streiului, pasul Merişor şi Jiul îl despart de Masivul Parângului. Din el izvorăsc râuri cu văi adânci, despărţind culmi răsfirate în toate direcţiunile.

Fig. 39. — Casă din Sohodol (Hunedoara) (des. d. *T. Papahagi*).

Intre Râul-Mare afluent al Streiului şi Jiul românesc, se ridică Retezatul a cărui impunătoare înfăţişare se poate admira de pe Valea Haţegului. Lanţul Vulcanului (Straja 1.870 m.) se înalţă dealungul depresiunii dela Tg.-Jiu. Cerna taie valea îngustă, adâncă, mărginită de două catene secundare, ce-o prind ca între 2 ziduri înalte până la Băile Herculane, dominate de Domogled (1.106 m) cu peretele rupt spre Cerna. Intre Hideg şi Bistra, afluenţi ai Timişului, se înalţă catena Ţarcului (2.193 m) bine individualizată, straja Caransebeşului. Toate aceste lanţuri secundare se unesc însă în masivul central al Godeanului (2.229 m), legat prin Oslea cu vârful Retezatului (2.511 m), ce le domină.

In acest masiv sunt bine păstrate nu numai cele două platforme înalte, stabilite în Carpaţi, dar şi urmele eroziunii glaciale. Căldarea Soarbelor din Godeanu poate fi dată ca exemplu tipic de un aparat glacial, cu cele două valuri de morene frontale, dovada că limba de gheaţă s'a scoborît până la 1.450 m. Zănoaga Pietrile din Retezatu, pare că de curând a fost părăsită de gheţari. Aici sunt adunate cele mai numeroase şi frumoase iezere limpezi (iezerul Bucura). Sălbăticia pitorescului alpin contrastează cu păşunile de pe plaiurile înalte. Pădurile de brad se ridică în Retezat până la 1.780 m; cele de fag, nestrăbătute, până la 900 m.

Viaţa pastorală în aceşti munţi e încă în toiul ei. Stânele sunt numeroase şi azi. Aşezările omeneşti permanente se ţin însă la poalele munţilor. Sate mari ca Clopotiva, Râul-de-Mori, Petrov stau şirag, în linie dreaptă, la Nord. Prea puţine, cum e Poiana-Mărului din spre

Caransebeş, urcă până la 600 m. In valea Cernei doar Băile-Herculane cât aduc o mişcare omenească mai intensă. Incolo, masivul întreg rămâne în izolarea sălbăticiei lui impunătoare.

5. — Munții Poiana-Ruscăi pot fi socotiți mai mult o peninsulă a Munților Apuseni, de care sunt despărțiți prin îngusta vale a Mureşului în apropiere de Deva. Din toate celelalte părți, îi delimitează de restul Carpaților, văi largi, vechi coridoare terțiare.

Apropierea de Munții Apuseni e întărită prin aceeaşi constituție geologică, şisturi cristaline şi roci eruptive noi ce apar de o parte şi de alta a Mureşului. Eroziunea îndelungă le-a dat înfățişarea unei bolți largi, puțin înaltă (Padeşul, 1.380 m.) mai peste tot împădurită. Pădurile de fag ajung până la 1.400 m lăsând multe ochiuri întinse de păşune. Râurile au tăiat văi radiare adânci, priporoase, umbrite, iar cele trei platforme se pot bine urmări.

Fig. 40. — Lacul Bucura.

Bogăția pădurilor spre poale, poienele şi păşunile de pe coastele înalte şi plaiurile întinse, mineralele de fier dar şi marmora albă, au făcut ca în jurul masivului populația să fie numeroasă. Satele dese nu se întâlnesc în văile puțin ospitaliere, ci la înălțimi de 700—900 m. Pe coasta răsăriteană a acestor munți sunt satele cele mai înalte. Vadu-Dobrii e la 1.100 m; Ghelar, Bunila, Ruda sunt deasupra înălțimii de 700 m, aşezate mai ales pe fața dealurilor, către Sud, la adăpost de vântul dominant, dela NV.

Oamenii au de luptat din greu mai ales cu lipsa de apă; pe înălțime, fântânele sunt uneori cisterne acoperite cu bârne şi închise cu lacăt. In văi se găsesc puține sate cu case răsfirate pe distanțe de 5—7 km, fără petec de pământ arabil în jur.

Din această pricină şi câmpurile de cultură sunt aşezate la înălțimi ca nişte terase, pentru ca puținul pământ arabil, slab, să nu fie lesne spălat de ape. Aici sunt şi sălaşele ori şurile locuitorilor din vale, siliți să facă mişcări pendulare, de anotimp.

Locuitorii sunt Români vrednici cu mândrul port al femeilor; au păstrat arhaismul vieții cum rar se întâlnește aiurea. Pe partea de răsărit trăiesc vestiții Pădureni, amestecați cu Muntenii, colonizări târzii din veacul al XVIII-lea din Muntenia, dar care s'au contopit cu totul cu cei dintâi.

Din cauza sărăciei pământului și a lipsei de porumb, hrana obișnuită a populațiunii, au loc mari emigrări sezoniere. In sat nu rămân decât bătrânii și copiii. Ceilalți se scobor în vale la lucrul pământului, muncind în natură. Iarna ajung până în Banat și Muntenia la tăiat butucii.

Pădurea de fag domină și este intens exploatată. Oamenii sunt ocupați cu tăierea lemnelor de foc, dar și cu fabricarea mangalului, folosit de topitoriile din apropiere.

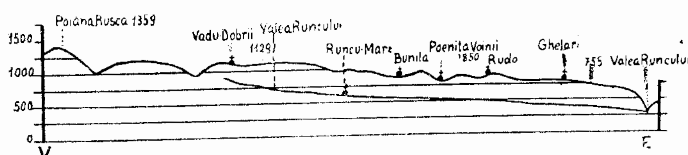

Fig. 41. — Profil longitudinal în Munții Poiana-Ruscăi (d. *R. Vuia*).

Minele de fier din Gelar, alimentează furnalele înalte dela Hunedoara (4.629 loc.), singurul orășel din preajma munților. Castelul înălțat pe locul unei cetăți din secolul al XIII-lea, restaurat și păstrat sub forma-i medievală, cuprinde în interior picturi murale legate de originea română a *Corvinilor*. Alăturea se ridică cele 5 hornuri înalte din topitoria de fier a Statului, nu toate în funcțiune.

Partea vestică a munților este mai puțin populată. O șosea ce duce din valea Bistrei în aceea a Mureșului trece prin Rusca-Montană la Ruschița, cu vechi cariere de fier și cu furnale stinse, cu cariere de marmoră albă, frumoasă, statuară. Lucrarea uzinelor a chemat aici elemente străine, a căror așezări contrastează cu originalele case ale populației băștinașe.

6. — In drumul spre Tg.-Jiu, aproape de Cărbunești, se prinde înfățișarea de piramidă a Parângului, atingând în Mândra, impunătoarea înălțime de 2.529 m, aproape cât a Negoiului. Zănoagele Parângului sunt mărețe, cu lacuri numeroase. « Sunt asemenea ca frumusețe sălbatică celor mai vestite văi din Pirinei » *(E. de Martonne)*.

Masivul Parângului e tipul munților radiari, spre deosebire de Alpii făgărășeni cu înfățișare penată. Limitat la Vest de valea Jiului, iar la răsărit de-a Oltului, din Mândra radiază catene în toate direcțiile, separate de râuri îndreptate care spre Jiu (Jiețu), care spre Sud în

Gilortu, spre răsărit (Lotru) ori spre Nord (Sebeș). E un nod hidrografic, ce-și are echivalentul în masivul Rodnei din nordul țării.

Dintre culmile secundare, Șira Căpățânei se termină 'n Olt, ca și a Lotrului (Voineasa), despărțite între ele de larga vale a Lotrului. Pe când Alpii făgărășeni au coaste abrupte spre Nord, masivul Parângului dimpotrivă se lărgește ca un evantail către Mureș. Râul Sebeșului desparte jumătatea vestică cu Surianul (2.133 m.), de cea estică cu Cândrelul (2.248 m.), formând de o parte Munții Sebeșului, de alta ai Cibinului, întinși până aproape de Sibiu.

Alcătuiți din șisturi cristaline aspectul Munților Parângului este legat de natura acestor roci. De aceea par monotoni, cu înveliș bogat de păduri, dar și întinse pășuni alpine, la marginea cărora sunt răsfirate stâne încă numeroase. In partea lor sudică, intercalațiuni de calcar dau vioiciune pitorescului. Deși mai puțin înaltă, culmea Căpățânei are forme mai vrâstate, mai atractive.

Spre deosebire de celelalte masive, al Parângului prezintă condiții mai avantajoase pentru așezările omenești. Văile largi, ospitaliere, ajung până sub culmile principale. Satele pătrund mai adânc. Pe partea de vest a munților Sebeșului, se urcă până la 1.000 m (Luncani). In valea Lotrului sunt vechi așezări. Voineasa, având legătură cu drumul bătut de pe Olt, s'a transformat; Ciungetul, mai izolat, a păstrat aproape neatins arhaismul străvechi.

Bogăția pădurilor, din păcate tot mai rărite, a creat în jurul acestor munți, ca și în unele văi adânci, centre industriale importante. Pe valea Lotrului se scurg buștenii împinși de puterea haiturilor (iazuri stavilite primitiv), de acopăr fața apei sau sunt trași la țărm cu țepinele.

Mari ferestraie se găsesc la Brezoiu în gura Oltului sau la Tălmaciu, aproape de Sibiu. Fabrica de hârtie dela Petrifalău e în valea Sebeșului. Apele iuți ale Sadului, sunt folosite pentru căpătarea forței electrice, ce luminează Sibiul și satele din împrejurimi.

Industriile au luat locul ocupațiunilor principale din trecut, oieritul mărginenilor și al poienarilor mai ales, dinspre Sibiu. Bogatele pășuni din Munții Sebeșului, care seamănă, priviți mai de jos, cu verdele unui parc ce acoperă gheburile rotunzite de deasupra pădurilor, dar și din Munții Parângului, erau locul celor mai numeroase stâni, centre importante ale păstoritului. Sate ca Săliște și Rășinari, de atunci își datoresc înflorirea. Satul Poiana și Jina au rămas azi cele mai bogate în oi, după cum portul frumos al locuitorilor, înfățișarea lor mândră și casele, au păstrat — puțin știrbit — caracterul de demult. Pe sub Mândra din Părâng, ducea drumul oilor la Vaideeni și Novaci, de unde erau îndrumate pe valea Oltului; alte turme apucau drumul lung pe Argeș și Dâmbovița în jos, trecând în Dobrogea până spre Balcic Constanța ori Tulcea.

7. — Spre răsărit de Olt se întinde lanțul Munților Făgărașului după aspectul lor numiți și Alpii Transilvaniei.

Văzuţi dela Cârţa ori Porumbacul, de unde pornesc turiştii, par un zid cu creastă zimţuită, lung de 90 km, susţinută de contraforturi scurte, despărţite prin numeroasele văi paralele, îndreptate spre Olt. Primăvara când zăpada se mai ţine pe înălţimi, au înfăţişarea Pirineilor. In amănunt însă cuprind peisaje alpine. Negoiul abia se desprinde dintre numeroşii tovarăşi apropiaţi, de peste 2.200 m.

Priviţi însă de sub zidurile Mânăstirii Curtea-de-Argeş, nici nu-i mai recunoşti. Par un labirint larg de valuri împădurite, peste care, în depărtare, Negoiul şi Moldovanul răsar ca vârfuri de piramide.

Cu totul altă înfăţişare au munţii aceştia, observaţi fie de pe Piatra Craiului, dar mai ales dinspre apus, de pe unul din vârfurile munţilor Lotrului. Se deosebesc lesne două şiraguri muntoase: cel nordic, cu vârfurile înalte; cel sudic, mult mai jos. Profilul general în curmeziş e al unei coveţi. Cele două şiruri se întâlnesc în răsărit în nodul Iezerului (2.463 m) şi al Păpuşei (2.379 m) de sub care izvorăşte Dâmboviţa.

Lanţul nordic e un şir de piscuri mai înalte de 2.000 m. Surul (2.288 m) domină satul Avrig şi priveliştea dela Sibiu; Negoiul, cel mai înalt, răsare dintr'un grup de vârfuri ce caută să-l ajungă; Vânătoarea lui Buteanu (2.510 m) cu lacul Bâlii (2.050m.) vestit, ce-şi revarsă apele prin o cascadă destul de înaltă (80 m.). Un pisc înalt, concurentul Negoiului, este Moldovanu sau Viştea-Mare (2.520 m.), cu o privelişte minunată asupra munţilor Perşani şi Ţara Bârsei. Inălţimile devin tot mai mici spre răsărit; vârful Urlii, cu urlătoarea unei cascade, nu atinge 2.500 m., iar Berevoescu e cel mai seund (2.290 m

Aspectul alpin al crestei Negoiului se vede în amănunt. Stânci goale, numai cu licheni, uneori ace subţiri, turnuri primejdioase de urcat, zănoage mai mari şi mai numeroase pe partea sudică, în fundul cărora sclipesc ochiurile de apă limpede, formează măreţe şi impresionante peisaje.

Cel de al doilea lanţ, sudic, are vârfuri sub 2.000 m. Incepe cu Cozia din apus, creastă zimţuită de gneis, ce domină valea Oltului răsărind dintre vecinii ei, când e privită din spre Govora. Frunţi (1.498 m) şi Ghiţu (1.527 m) stau de strajă la sălbatica ieşire a Argeşului.

Apele se scurg din Munţii Făgăraşului, ca şi şuviţele de ploaie de sub creasta unui acoperiş de casă. Cele din spre Făgăraş, mărunte, sunt numeroase. Cele de pe versantul sudic mai rare, taie văi sălbatice de nici călare nu te poţi aventura în lungul lor.

De o parte şi alta satele se opresc sub pieptul munţilor. Pe versantul nordic se înşiră în lungul depresiunii, pe cel sudic stau la ieşirile înguste ale văilor. Sălătruc ori Nucşoara sunt cele mai înalte grămădiri de case. Incolo domină pădurile de fag ori brădet, deasupra cărora se întind păşunile alpine, cu multe stâne, mai numeroase în masivul Păpuşei.

B) MASIVUL BUCEGILOR.

Intre valea Dâmboviţei adâncă şi a Prahovei, se separă o regiune muntoasă, care prin totalitatea aspectului ei, ca şi prin tectonică, se deosebeşte şi de Alpii Transilvaniei ce se sfârşesc cu Păpuşa, dar şi de capătul apusean al Munţilor Moldoveneşti. Este un ţinut mai mult de scufundări, pe lângă intensă încreţire. In structura munţilor au rămas şi parte din şisturile cristaline dela Vest, dar iau parte şi conglome-

ratele din Ciucaş; spre deosebire de ambele regiuni calcarurile şi conglomeratele îi dau o deosebită nuanță morfologică. Se cuprind la un loc sub numele de M a s i v u l B u c e g i l o r, după partea predominantă din ei.

Priviţi din drumul dela Codlea, Bucegii apar ca un bloc aproape cubic, uriaş sloiu cu păreţi verticali în spre Nord şi Est.

Priveliştea e mai completă şi mai variată, asupra întregii regiuni, de pe un vârf izolat de lângă frumoasa şosea şerpuită, ce leagă Rucărul cu Bran. Către Vest se înalță şira Pietrii Craiului, lungă de vreo 10 km. Spre răsărit se ridică marginea ruptă a Bucegilor, cu vârful ca un podiş. Către Sud, vârful Leaotei contrastează prin înfățişarea sa, asemenea cu Iezerul.

Intregul masiv e o zonă de scufundare dintr'un sinclinal cu aripa înălțată în Piatra Craiului. Şisturile cristaline nu apar decât la temelia Pietrei Craiului sau în Valea Cerbului. Numai Leaota a rămas ca un solz proeminent de şisturi cristaline, răsărit din învelişul conglomeratelor, în stive de peste 1.700 m. grosime, revărsându-se şi pe panta răsăriteană, mai domoală, de pe Piatra Craiului.

Conglomeratul e o rocă în care jocul agenților atmosferici sculptează forme fantastice, atracția şi originalitatea Bucegilor. In grosimea lor sunt tăiate văi prăpăstioase, piramide şi turnuri, în aşezări pline de farmec.

Din învelişul conglomeratului răsare însă întreaga şiră calcaroasă din Piatra Craiului sau colţi impunători de calcar alb, care măresc variația peisajului, cu chei, peşteri, păreţi ca tăiaţi de paloş. In afara conglomeratelor şi a calcarelor se află gresii mai puţin rezistente. Prin lesnea lor măcinare s'au născut locuri mai joase împădurite ori cu păşuni întinse, contraste de colori, de forme, farmecul drumului dintre Rucăr şi Bran. Eroziunea apelor curgătoare ori a ghețarilor au creat aspecte noi în pitorescul atractiv. Valea Mălăeştilor îşi datoreşte neîntrecuta ei frumuseţe vechilor gheţari.

In masivul muntos dintre Dâmboviţa şi Prahova, se deosebesc lesne trei unităţi morfologice.

P i a t r a C r a i u l u i la vest, e o creastă de calcar, atât de îngustă, încât cu anevoie te ţii pe coamă; ruptă spre Dombovița, aproape e cu neputinţă de urcat de pe versantul apusean. Se întinde până la Zărneşti, unde o adâncă crăpătură desparte Piatra Craiului-mic de restul crestei, înălţată până la 2.240 m.

B u c e g i i ocupă suprafaţa cea mai întinsă. In contrast cu Piatra Craiului, sunt ca un bloc surpat din două părţi, cu pereţi drepţi, înalţi, scobit de mijloc de valea Ialomiţei, cu un tapşan neted pe vârf, cu martori de eroziune (Babele de pe Omul, Sfinxul), modelaţi şi de vânt. Inălţimile se ţin pe jumătatea de răsărit. Culminează în Omul (2.511 m), scoborîndu-se spre sud prin Caraimanul (2.497 m), Jepii, Furnica (2.101 m) şi Vârful-cu-Dor (2.006 m) de lângă Sinaia.

In jumătatea apuseană, mai puţin înaltă (Bătrâna 2.184 m), răsare Leaota (2.134 m), cu aspect de piramidă.

Bucegii se prelungesc şi dealungul văii Timişului, străjuită la apus de Cristianul-Mare (1.802 m), până lângă Braşov, iar la răsărit de Piatra-Mare (1.840 m). Intre Piatra Craiului şi Bucegi, se află şeaua largă, ce a înlesnit drumul vechi de legătură a Braşovului prin Bran cu Câmpulungul.

Totul, natura petrografică, jocul mișcărilor tectonice, acțiunea agenților atmosferici, au conlucrat ca să dea regiunii peisaje ademenitoare, variate dela pas la pas. Apropierea de Brașov și București, drumurile bătute ale Branului și Predealului, reședința regală dela Sinaia, au

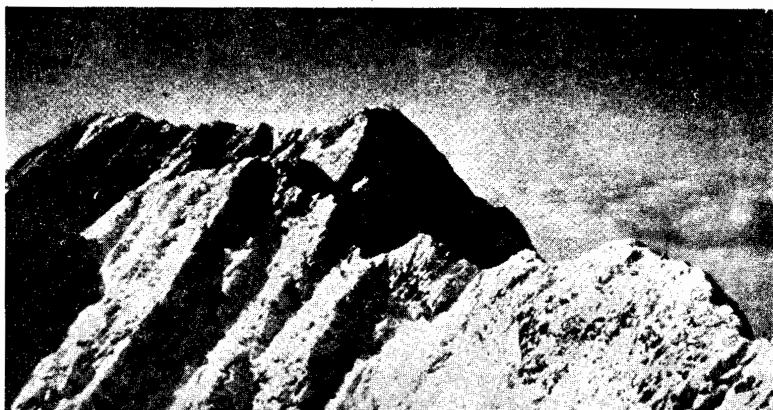

Fig. 42. — Din Piatra Craiului.

făcut în special din Bucegi, un important și frecventat ținut turistic, cel mai des vizitat din toți Carpații. La aceasta se adaugă flora bogată felurită, datorită climei și solului diferit. Jarul Smirdarului de pe Vârful-cu-Dor de lângă Sinaia, atrage fără voie atenția călătorului din tren.

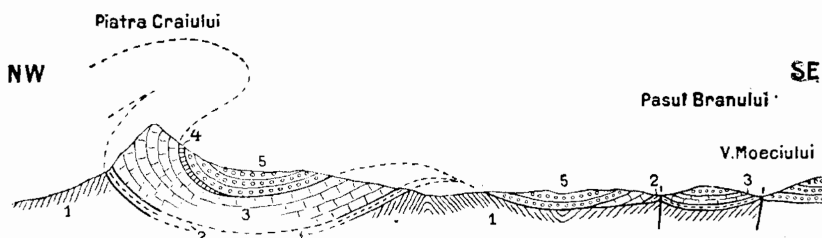

Fig. 43. — Secțiune geologică prin Piatra Craiului (d. *E. Jekelius*). 1 = Șist. cristaline; 2 = Jurasic mijl.; 3 = Jur. sup.; 4 = Cret. inf.; 5 = Congl. cret. sup.

Pădurile de fag cu coloritul viu din toamnă, în contrast cu mohorîtul brădet ce se urcă până la 1.700—1.800 m, învăluind stâncile goale, ca bătute în petale de trandafir în răsărit de soare, contribuie ca Bucegii să fie fermecători, văzuți de jos din vale, dar mai ales de sus. Pare o porțiune din zona nordică a Alpilor orientali.

Ţinutul acesta muntos are şi o deosebită importanţă omenească. Pe drumul Branului în trecut, pe al Predealului azi, s'a stabilit o intensă circulaţie. Sub creasta nordică în contact cu câmpia mănoasă, cuiburi de sate cuprinse se ţin lanţ dela Bran la Zărneşti, până la Dârste. Braşovul, cu industria înfloritoare din cele mai vechi timpuri, datoreşte Bucegilor mare parte din intensa circulaţie omenesacă. Centru turistic, a devenit şi centrul sportului de iarnă (Poiana).

Valea Prahovei e un şirag de sate şi orăşele cu o înfloritoare desvoltare, datorită industriei. La Buşteni, Azuga, Comarnic, sunt fabrici de hârtie, de celuloză, de ciment, de ţesut. Apele iuţi dau electricitate

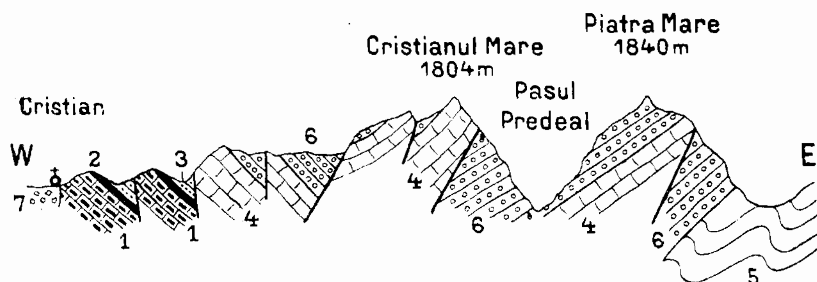

Fig. 44. — Secţiune geologică prin Valea Timişului (d. *H. Wachner*). 1 = Trias; 2 = Lias; 3 = Jur. mijl.; 4 = Jur. sup.; 5 = Cret. inf.; 6 = Cret. sup.; 7 = Aluviuni.

la Sinaia. Plaiurile cu păşuni au mai menţinut încă păstoritul, deşi turmele de oi sunt înlocuite tot mai mult cu cirezi de vite.

In masivul Bucegilor se prinde de minune completarea naturii prin munca şi energia omului, factor activ.

C) CARPAŢII MOLDOVENEŞTI.

1. Generalităţi. — 2. Marele masiv moldovenesc. — 3. Carpaţii de fliş.— 4. Precarpaţi. — 5. Diviziunea lor. — 6. Munţii vulcanici.

1. — Din Ceremuş la Prahova, Carpaţii străbat în lung mijlocul Românici, îndoiţi ca un larg arc. Au o structură geologică mai complicată decât a celorlalte părţi din Carpaţii româneşti; de aceea înfăţişarea lor e mai complexă, mai variată.

Formaţi din unităţi geologice înălţate în răstimpuri diferite, structura lor permite o subdiviziune destul de categorică în zone cu caractere distincte, dar care prin puternicele mişcări definitive dela sfârşitul terţiarului, au fost legate într'un tot unitar.

Spre Apus s'a păstrat pe o mare întindere marginea înălțată a temeliei de șisturi cristaline, trăsătura de unire cu restul sistemului carpatic, caracterul comun al întregului ținut muntos dela noi. Zona principală a Carpaților Moldovenești, se distinge prin aceea că este formată din fliș, înălțată deplin dela mijlocul erei terțiare. Aceste două zone alcătuiesc inima Munților.

Strâns legată de ele prin încrețiturile dela sfârșitul terțiarului, este a treia zonă periferică, Precarpații, din straturi mai noi; încinge ca un brâu de lățime deosebită, periferia Carpaților.

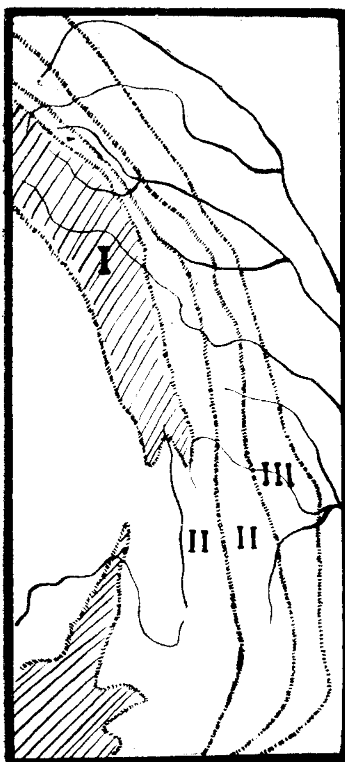

Fig. 45. — Zonele munților moldovenești (d. *M. David*). I = Șist. cristaline; II = Zona flișului; III = Precarpații.

In sfârșit, a patra zonă, internă, e datorită activității vulcanice, de pe urma căreia, pe liniile mari de fractură, s'au înălțat Munții Vulcanici, ce se întind cu mici întreruperi, dela granița de Vest și până în dreptul îndoiturii carpatice.

Zbuciumările ultime pământești au împletit aceste zone într'un întreg orografic, așa încât oricât de distincte ar fi după natura lor geologică, dau grupelor secundare morfologice variațiuni complicate. Caracterele geologice însă predomină; marile diviziuni geografice pe ele trebuie să se bizuie mai mult.

Trei din cele patru zone ale Carpaților Moldovenești, au luat naștere prin încrețituri tangențiale intense, cu pânze suprapuse, răsfrânte dela interior spre periferie. Complexitatea morfologică se mărește prin fracturi radiare, ca și prin boltiri neegale în lungul axei munților, părți din ei fiind mai ridicate, altele mai lăsate nu numai prin eroziune.

Ca urmare a acestor mișcări variate, la răstimpuri deosebite, ca urmare a naturii rocilor sedimentare mai ușor de atacat de agenții atmosferici, cât și a activității cursurilor de apă, Carpații Moldovenești au o deosebită caracterizare și în raport cu distribuția omenească. Rețeaua văilor mai largi a înlesnit împrăștierea populației în tot cuprinsul lor. Satele nu se opresc la periferie, ca în Carpații sudici. Văile sunt populate aproape toate, în lungul și curmezișul șirei muntoase drumurile fiind mai lesnicioase, mai puțin înalte, mai dese. *Nu* există «goluri etnice», cum

sunt reprezentate, intenționat, pe unele hărți etnografice străine, săvârșite cu multe tendințe chiar prin falsificarea realității.

2. — Marele Masiv Moldovenesc, este numele dat de către *Ed. Suess*, în monumentala lucrare asupra feței pământului, « Antlitz der Erde », părții din Carpații răsăriteni, formată din șisturi cristaline. E zona muntoasă rămasă din temelia generală de șisturi

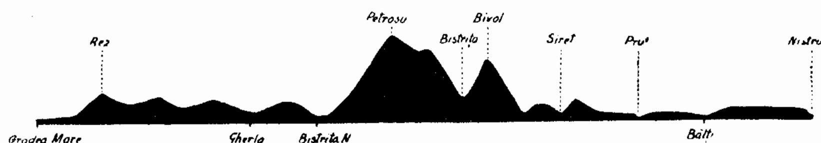

Fig. 46. — Secțiune în curmezișul țării, prin Munții Rodnei.

cristaline, prăbușită în dreptul depresiunii transilvane. Spre Nord se pierde în Maramureș, ca un vârf de așchie, în învelișul încrețiturilor noi terțiare; spre Sud, la fel, dispare sub terenurile noi în dreptul obârșiei Oltului, aproape de Miercurea-Ciucului. Zona aceasta este mai masivă, mai înaltă, în dreptul Rodnei (Munții Rodnei). Aici se ridică vârfuri aspre, impunătoare: Pietrosul (2.305 m), Inăul (2.283 m), cele mai înalte din întreaga șiră a Carpaților răsăriteni. Văzuți din spre Borșa, aduc aminte mai mult de Parâng decât de Retezat.

Vegetația este bogată. Păduri dese se înalță uneori până la 1.800 m, după care urmează jnepii și ienuperii ce împrejmuiesc grase pășuni alpine. In special pe versantul nordic, zănoage adânci, destul de desvoltate, dau o înfățișare aspră vârfurilor. Nu lipsesc nici lacuri glaciale, «ochii pământului » limpezi. Lacul Lalei de sub Inău e la 1.900 m. Morene, blocuri îngrămădite ca valuri, închid zănoagele despărțite între ele prin creste cu pereții rupți. Pășunile alpine, cu o vegetație luxuriantă, au prilejuit o viață pastorală destul de intensă, rămasă prin izolare mai arhaică decât cea din Carpații Meridionali. Stânele sunt simple (Fig. 47), uneori ca niște colibe de scânduri groase. Sunt mutate din loc n loc.

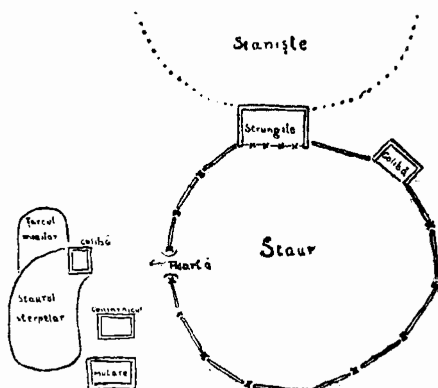

Fig. 47. — Planul unei stâni din Munții Rodnei (d. *E. Precup*).

Aflat între Maramureș, Transilvania și Bucovina, masivul nu împiedecă legătura dintre ele, măcar că trecătorile sunt înalte. Pe una din ele s'a înfăptuit descălecatul Maramureșenilor în Moldova.

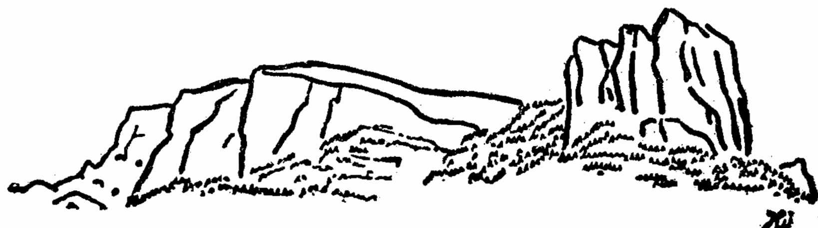

Fig. 48. — Curmătura văzută peste Valea Oltului la Bălan (d. *H. Wachner*).

Din Munții Rodnei ca nod principal, culmile se prelungesc în spre Nord, dar mai ales spre Sud. Bistrița le taie în curmeziș, în două jumătăți necgale, prin despicătura îngustă a Toancelor, temută de plutași, străjuită de Giumălău

Fig. 49. — In drum spre Cheile Bicazului (d. fotografie).

(1.859 m.) la Nord și Pietrosul-Broștenilor (1.780 m) pe celalt mal, din care apoi se țin lanț vârfuri înalte cum e Barnaru (1.704 m) cu coaste prăpăstioase, Grințieșul-Broștenilor (1.740 m) ca un con vulcanic, regulat, Budacul (1.864 m), barometrul locului.

Ceea ce mărește pitorescul Marelui Masiv Moldovenesc și-i dă o variație asemănătoare unor regiuni din Alpii de nord, sunt calcarurile mai bogate spre marginea estică a șisturilor cristaline. Când formează o creastă continuă zimțuită, golașă, când turnuri ruinate înălțate pe spinări de munți. Contrastul dintre natura ruiniformă a calcarurilor mai adesea fără vegetație și pășunile ori pădurile compacte din jur nasc scene vii, impresionante.

Calcarele se găsesc în lungul apei Moldova până la Câmpulungul-bucovinean. La Pojorîta pe Moldova, lor se datorește atractivul peisaj cu cele două piramide alăturate, botezate de popor atât de plastic: Adam și Eva. Calcarul formează năruitele stânci din Pietrele Doamnei (1.645 m.) cu Piatra Zimbrului ca tăiată de un paloș, nume legat de legenda lui *Dragoș-Vodă*. Crestele de calcar din Rarău (1.653 m.) fac podoaba Câmpulungului-bucovinean. Mai răzlețiți colți de calcar se continuă spre Sud, pe lângă Broșteni, formând Tarnița, Clifele, cu numiri populare potrivite, dând peisajul dela Cruci, unic prin contrastele de forme și colori. Par uneori ruini de cetăți medievale pe spinarea munților până 'n Bistricioara (Piatra Mocilor, Piatra Comarnicului (1,514 m).

Fig. 50. — Din cheile Bicazului (d. fot. *V. Pușcariu*).

In aceste calcaruri a săpat Bicazul minunata vale îngustă epigenetică în parte, atât de vizitată. Suhardul, munte surpat, se oglindește în Tăul-Roș, iar Bardosul răsare ca un pilon uriaș dintre sulițele brădetului. E un ținut de pitoresc neîntrecut și ademenitor. Calcarul se termină în impunătoarea creastă zimțuită a Curmăturii (1.784 m), cunoscută și sub numele de Hășmașul-Mare, ce domină la Sân-Dominic începutul încântător al văii Oltului. Luminat de razele piezișe ale soarelui la asfințit, e ca un far de orientare, vizibil până treci de Miercurea-Ciucului. Pentru Carpații Moldovenești e asemenea Bucegilor (Fig. 48).

Unitar prin constituția lui geologică, Marele Masiv Moldovenesc, înălțându-se într'o regiune unde cade și mai mare cantitate de ploaie, e un nod important hidrografic. Dacă Someșul-Mare, Vișăul afluent al Tisei, Oltul, Mureșul, izvorând din temelia lui, repede îl părăsesc, adevăratul râu al masivului este Bistrița; afluenții ei (Neagra-Șarului, Bistricioara, Bicazul), tăindu-l în curmeziș prin văi transversale, îl fac să nu fie atât de pustiu ca Alpii făgărășeni. Satele, unele din ele mari (Broșteni, Borca, Tulgheșul prelungit cale de vreo 8 km până la Corbu-de-Sus), se găsesc în interiorul masivului; altele (Borsec, Glodu, Dorna) în depresiuni; case răzlețe și câmpuri de cultură se urcă până pe trecătoarea Rotunda.

3. — Catena principală a Carpaților Moldovenești este formată din fliș; are o lungime de peste 400 km și o lățime dela 25—75 km.

Sub numele de fliș se înțelege o serie complexă de roci, formate mai rar din conglomerate, mai des din gresii de diferite durități, de marne ce se fărâmițează lesne, de șisturi argiloase, friabile, ușor despărțite ca foiți. Numai gresiile și conglomeratele sunt mai rezistente la acțiunea agenților atmosferici. Toate însă dau grohotișuri abundente, ușor măcinate, înlesnind adâncirea rădăcinilor de arbori. Intreaga configurație geografică a acestei zone din Carpații Moldovenești, chiar în amănunt, este urmarea rezistenței deosebite a rocelor ce-i alcătuiesc. Rar exemplu mai tipic se poate aduce dintre legătura antropogeografică a unei regiuni cu natura ei geologică.

Ori de unde i-ai privi, de pe Pietrele-Doamnei, Ceahlăul ori Nămira, aspectul este cam același: valuri împietrite, aproape paralele, cu rare zvâcnituri unde rocele sunt mai rezistente. Dunga profilului lor în lung, văzută de pe Archita, de pe izolatul deal Sân-Petru de lângă Brașov, ori dela Spătărești pe valea Moldovei, este o linie slab ondulată, unde și unde cu salturi mai îndrăzneţe.

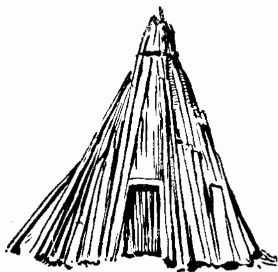

Fig. 51. — Coliba tăietorilor de butuci (des. după *T. Papahagi*).

Pădurile îi acopăr aproape peste tot: brădetul spre vârfuri și costișele nordice, făgetul des, cu codri nedoborîți încă de topor, spre poale. Pășunile sunt rare. Inălțimea lor mijlocie e de 1.200—1.300 m, cu vârfuri răzlețe ce trec de 1.800 m, dar nu ajung la 2.000 m.

Fiind înălțați mai târziu, formați din roci mai moi, urmele platformelor de eroziune, observate în restul Carpaților, aici sunt mai anevoie de urmărit. Tot în legătură cu natura rocelor și dispoziția încrețiturilor, rețeaua hidrografică este mai complicată decât în restul Carpaților românești. Alternarea de gresii și marne dau repezișuri ori cascade și de 20 m înălțime (pârâul Buciesu, afluent al Cașinului). Văi transversale se altoiesc cu altele longitudinale. Valea Putilei ce dă în Ceremuș abia e despărțită de aceea a Moldovei și a Moldoviței. Valea Tarcăului se continuă aproape cu a Tazlăului. Valea întortochiată a Buzăului, cu Bâscele, e născută prin captări.

Rezultatul este crearea de drumuri lesnicioase pentru trecerea munților fie pe văile transverse, ca a Trotușului și Uzului, fie pe trecători mai înalte, dar a căror trecere este ușurată prin văile adâncite către culmile principale.

S'a născut astfel și o rețea de așezări omenești, stabilă în tot cuprinsul lanțului muntos. Lipsa plaiurilor înalte, ca și clima mai aspră, n'a îngăduit formarea de sate pe înălțimi, iar păstoritul este mult mai

redus decât în alți munți. Pe văi însă, sate compacte pătrund adânc în munții dinspre Transilvania dar mai ales dinspre răsărit. Peste acești munți a avut loc o revărsare lentă de oameni din Transilvania către Moldova.

Bogăția principală a munților o formează pădurile. Dela Vrancea, către Nord, ele dau caracteristica economică. 71% din suprafața totală a brădetului se află în Carpații Moldovenești. Ferestraie mari nu sunt instalate numai la deschiderea văilor principale, ci și în munți, pe văile puțin accesibile. Liniile ferate înguste în Carpații orientali sunt mai numeroase. Ocupația de iarnă principală a locuitorilor, este tăiatul butucilor, vreme în care ei revin la viața primitivă, mulțumindu-se adesea drept adăpost cu colibele de butuci, conice, asemenea locuințelor permanente ale unor triburi din Siberia (Fig. 51). Altă bogăție e petrolul.

Incepând din Bucovina (Valea Moldovei la Breaza, Slătioara), și până în valea Teleajenului, s'au stabilit zone petrolifere exploatate puțin, căci sondele sunt costisitoare, iar cantitatea de petrol prea mică. Țițeiul este însă de calitate bună, galben, transparent. Mult mai numeroase sonde productive se găsesc spre marginea externă a Flișului. Aici aparține bunăoară șantierul dela Moinești citat și de *Bandinus*. Incercări promițătoare au dovedit că se pot așeza exploatări rentabile pe Ceremuș, Valea Moldoviței, în jud. Neamț (Doamna, lângă Piatra Neamț), în basinul Tazlăului-Sărat. La Zemeș s'au scos și 22.380 tone în 1928. Zăcământul dela Moinești este de lungă durată. S'a extras până în 1934 peste 200.000 tone. Când petrolul din Precarpați va secătui, cel din fliș va asigura viitorul.

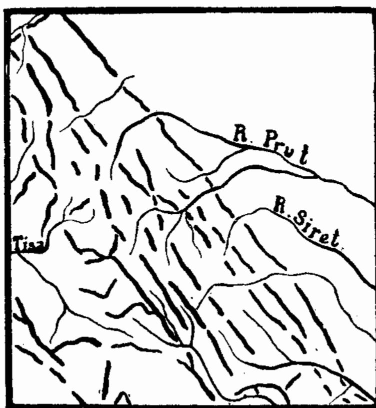

Fig. 52. — Obcinele bucovinene (d. *M. David*).

Agricultura este mărginită la terasele largi ale râurilor. Fânețele din poieni fac ca ocuparea de căpetenie a locuitorilor, în afară de aceea legată de pădure (cărăușia, tăierea, lucru în fabrici, plutăritul), să fie creșterea vitelor mai puțin a oilor, căci pășuni alpine nu se află decât pe vârfurile mai înalte.

4. — Impărțirea mai amănunțită în grupuri secundare a Carpaților de fliș, prezintă o mare greutate tocmai prin complexitatea geologică, tectonică și hidrografică a ținutului. Ridicarea munților nu se datorește numai mișcărilor tangențiale, ci și denivelării munților în lung, în compartimente cu înălțări verticale deosebite. Complexitatea tectonică a avut drept urmare resfrângeri de roci sedimentare peste mar-

ginea şi spinarea uneori a şisturilor cristaline, iar pe de alta bombările şi lăsările axiale, au determinat diferenţe de înălţimi pe aceeaşi linie longitudinală. Revărsarea lavei a mărit complicaţia, creându-se masive morfologice cu constituţie eterogenă. Incercările lui *Sava Athanasiu, Rehmann* şi mai de curând ale lui *V. Mihăilescu* de a aduce oarecare ordine în labirintul formelor, prezintă un însemnat progres.

Grupul cel mai natural de delimitat e al Obcinelor bucovinene, continuare directă a Carpaţilor Păduroşi până în valea transversală a Moldovei la Câmpulung. E o regiune ce se poate asemăna prin regularitatea valurilor muntoase cu aceea a Munţilor Jura. Inălţimile nu sunt prea mari; nu depăşesc cu mult 1.500 m.

Obcinele bucovinene se continuă spre sud de Moldova, formând lanţul Stânişoarei d'a stânga Bistriţei, cu Bivolul ca nod principal (1.534 m), numire foarte plastică dată de popor ca şi aceea de Măzănaie din apropiere. Peste această culme trece frumoasa şosea, azi din păcate părăsită, ce lega Folticenii cu Valea Bistriţei.

Spre partea internă e Ceahlăul, mai mult un munte decât o grupă de munţi. Ca un uriaş acoperiş de biserică în Oculaşe, drept turnuri având Toaca (1.901 m) şi Panaghia, de jur împrejur resfirându-se în obcine către Bistriţa ori Bistricioara, cu turnuleţe ce au înteţit imaginaţia poporului născând legenda Dochiei şi a turmelor sale, descrise cu atâta măestrie de *Asachi* ori *N. Gane*, Ceahlăul este farul de orientare pentru Moldova de Nord. Sub înfăţişări deosebite se vede dela Iaşi, dela Roman, dar şi de pe drumul dintre Borsec şi Topliţa. M-rea Durău e la limita bradului.

Munţii Tarcăului dintre Trotuş, Bicaz şi Bistriţa, formează un lanţ regulat cu văi longitudinale, cu vârfuri rar peste 1.600 m (Tarhaoş 1.662 m).

Munţii Ciucului mărginesc la răsărit depresiunea cu acelaşi nume, cu vârfuri ce trec de 1.600 m. (Nămira 1.653, Şandrul 1.643), Gresiile groase dau loc la scenerii alpine în taina pădurilor dese. Din Munţii Ciucului se desprind două ramuri care se pierd, ca înălţime, în depresiunea Braşovului. Ramura Bodocului, răsăriteană, e continuarea păturilor cretaceului inferior de sub Ceahlău; dela Tuşnad se lasă culmea Baraoltului, digitaţie întreruptă de depresiunea Ţării Bârsei.

Dela Trotuş în jos încep Munţii Indoiturii Carpatice, zid, până 'n Bucegi. Nodul principal e în Lăcăuţul din Vrancea (1.774 m), din care se resfiră culmi ce-şi păstrează înălţimea de peste 1.300 m, legându-se cu Penteleul (1.777 m) vestit prin brânzeturile făcute în stânele ce se găsesc în mai mare număr pe vârful acoperit cu pajişti grase. Mai la Vest, apele râurilor nu străbat lanţul dar se adâncesc în inima lor, dând loc la treceri lesniciose şi înalte. Sub Ciucaşul cu aspectul Ceahlăului dar mai înalt decât el (1.954 m), sunt trecătorile dela Tabla Buţii, Bratocea.

Limita Carpaţilor Moldoveneşti, cu drept cuvânt trebuie pusă în dreptul văii Prahovei unde se termină zona internă a flişului. Munţii Teleajenului până 'n Prahova, prin şiragul de vârfuri ce se ţin unele lângă altele, prin direcţia lor dela Est la Vest, prin scurgerea apelor către sud în văi aproape paralele, se aseamănă orografic cu Alpii Făgăraşului. Intre Doftana şi Teleajen e vârful Grohotiş (1.764 m), iar mai la răsărit Neamţul (1.925 m), Siriu (1.667 m) având versantul sud-estic abrupt ca un circ glacial, asemănare întărită şi prin «Lacul-Fără-Fund» dela 1.420 m.

Ca legătură mai strânsă între Carpaţii Moldoveneşti şi cei sudici, se pot socoti Munţii Perşani, a căror tectonică este încă prea puţin studiată. E un val regulat de culmi, cu vârful mai proeminent

în Măgura Codlei (1.294 m), barometrul regiunii. Văzut dinspre Braşov, apare ca o creastă; din spre Vulcan ca un con ascuţit, învăluit până aproape de vârf cu frumoase păduri de fag. In structura Munţilor Perşani s'au întâlnit mici ieşiri de şisturi cristaline, asemenea celor din Alpii făgărăşeni şi Marele Masiv Moldovenesc; se găsesc însă şi calcaruri jurasice ca şi în jurul Braşovului; totul e acoperit de fliş, încreţit în valuri regulate. Oltul taie în capătul nordic îngusta vale transversală dela Racăş, în trecerea lui din Ţara Bârsei în Ţara Oltului, despărţite între ele prin Munţii Perşani. Impăduriţi, prezintă frumoase poieni cu tihnită aşezare a puţinelor sate (Vlădeni) din cuprinsul lor. Două drumuri îi străbat. Unul leagă Braşovul cu Cohalmul şi Târnavele; altul, ca şi calea ferată, duce în Ţara Oltului.

5. — Lanţul carpatic format din fliş cu înălţimi de peste 1.000 m, cu roci cretacice şi terţiare vechi, este încins la periferie de o zonă de înălţimi care rar ating 1.000 m. Prin originea lor tectonică, nu pot fi despărţiţi de Carpaţi. Reprezintă revărsările cele mai tinere de valuri, a căror înălţare s'a continuat până şi la începutul cvaternarului. Din cauza înălţimilor joase, această zonă este cunoscută mai mult sub numele de d e a l u r i s u b c a r p a t i c e. Originea ei însă dovedeşte că face parte din sistemul carpatic. Aşa o socot; o cuprind sub numele de Z o n a s u b c a r p a t i c ă sau P r e c a r p a t i c ă.

E o zonă continuă dela Ceremuş până 'n valea Dâmboviţei, cu lăţimi deosebite şi aspecte variate. In nordul Bucovinei până la Gura-Humorului regiunea dealurilor vine în contact cu muntele. Precarpaţii erodaţi sunt acoperiţi de depozitele mai noi. Din Moldova începe să se lăţească până la 30 km în dreptul Bacăului. Dela Trotuş iarăşi se îngustează, pentru ca dela Râmnicul-Sărat spre apus să se lăţească din nou, cam până aproape de Ploeşti. Marginea ei internă este destul de bine hotărîtă prin deosebirea geologică a straturilor. Munţii de fliş rămân înalţi faţă de Precarpaţi; în mijlociu pretutindeni domină o diferenţă de înălţime măcar de 200 m între cele două zone. Râurile, mai toate, de cum ies din fliş, îşi lărgesc valea, dând putinţă deselor aşezări de sate. Densitatea populaţiunii creşte, ajunge uneori şi la 200—300 locuitori pe km^2. Depresiunile se ţin lanţ în zona Precarpaţilor, formând un adevărat uluc, cum atât de plastic s'a exprimat *S. Mehedinţi*. Marginea externă, în mare parte din lungimea ei, iarăşi este destul de definită nu numai faţă de câmpie în Sud, dar chiar şi mai la Nord faţă de podişul moldovenesc. Călătorul atent prinde lesne limitarea bruscă dintre cele două zone morfologice, când trece în lungul înălţimilor dintre Ploeşti—Buzău. Dealul-Mare e numire atât de nemerită dată de popor. Dealul Istriţei (754 m) este cu peste 600 m mai înalt decât câmpia dela poale. La fel e cu Măgura Odobeştilor (1.001 m), o largă boltă înaltă ce domină toată valea Siretului de sud şi a câmpiei din spre Tecuci. Inălţimile se ţin şi mai spre Nord. Culmea Pietricicăi (746 m), dintre Trotuş şi Bistriţa, Culmea Pleşului (915 m.). la nord de Tg.-Neamţ, apar ca părţi dintr'un zid extern surpat ici şi colo spre a face loc râurilor principale în drumul lor către Siret. Limitarea nu este atât de bruscă cum e în dreptul Istriţei, căci afluenţii mărunţi ce se varsă în Bistriţa ori în Siret au creat o pantă mai domoală, dar mai puţin înclinată decât e aceea dintre Buzău şi Râmnic.

Caracterul morfologic al regiunii este condiţionat de natura păturilor încreţite. Pe când în munţii de fliş predomină gresii rezistente ce dau naştere înălţimilor, dincoace sunt argile foioase, marne, nisipuri, uşor spălate, deci înlesnind

eroziunea; înălțimile sunt micșorate. Numai unde solzi de roci mai dure, mai vechi (Pietricica, Pleşu) răsar din învălişul moale, formele sunt mai răsărite.

Condițiunile tectonice neegale din lungul Carpaților au avut urmări şi în înfățişarea Precarpaților. Se pot astfel împărți în trei regiuni cu caractere distincte:

a) Până la Moldova încrețiturile carpatice sunt în mai imediată atingere cu scutul înțepenit al platformei ruseşti. Precarpații aproape lipsesc. Podişul moldovenesc ajunge până la cutele Carpaților de fliş;

b) Dela Moldova până mai la Sud de Trotuş cutarea s'a făcut mai în voie, mai regulat. Precarpații ating la Sud de Trotuş cea mai mare lățime (40 km); în întregime luați, structura lor e ca o largă covată; latura vestică e marginea munților de fliş, cea estică ridicată în culmea pomenită (Pietricica). In tot lungul acestei regiuni se găsesc depresiuni largi; apele mari curg în văi longitudinale.

c) Precarpații munteni dela Trotuş, dar mai ales dela Putna până 'n Dâmbovița, au şi altă structură geologică şi altă înfățişare morfologică. Aici, la îndoitura Carpaților, cutările sunt mai intense, au durat mai îndelung. Măgura Odobeştilor este formată din pături aproape cvaternare. Spațiul larg a provocat răsfirarea cutelor, în care iau parte straturi de nisip şi argile neogene. Diferența de consistență dintre roci a născut o structură tectonică proprie regiunii. Cutele diapire, solzi verticali mai vechi ce străbat ca nişte spini păturile noi, aici au fost studiate de *Mrazec*, deşteptând atenția cercetătorilor străini asupra unei structuri tectonice găsită şi în alte părți. Se nasc, în partea internă a Precarpaților, pinteni de fliş, ce alternă cu depresiuni. Pintenul Homorociului e despărțit de al Vălenilor-de-Munte prin depresiunea Drajna—Chiojd. Cursurile de apă sunt în acest ținut mult mai complexe, mai întortochiate; între ele au loc şi astăzi captări. Depresiunile sunt numeroase, mai mărunte, mai înguste. In genere terenul e mai frământat, pe suprafețe restrânse mai variat, mai accidentat. Alunecările de straturi sunt mai frecvente; vulcanii glodoşi dau, prin revărsarea noroiului crăpat la secetă (Policiori), aspecte ce aduc aminte de stepele nord-africane (*E. de Martonne*).

Pe când Carpații de fliş reprezintă bogăția țării în păduri, dar au populație rară, Precarpații, prin largile văi ce-i taie în curmeziş, prin numeroasele depresiuni, prin coastele expuse la soare, prin bogățiile subsolului (sare, gips, petrol), prin apele minerale, corespund unui adevărat val de populație deasă. Popasurile dinspre munte aici sunt mai numeroase, ca şi oprirea în fața câmpiei ce inspiră neîncredere la început. Dealungul marginei interne, în capătul depresiunilor, se ține şiragul mănăstirilor-cetăți. Oraşe (Piatra-Neamț, Tg.-Ocna) se găsesc la contactul dintre cele două zone, dar mai ales la marginea externă a Precarpaților, la limita cu ținuturile joase, agricole (Folticeni, Bacău, Focşani până la Târgovişte). Livezile de pruni şi podgoriile (Odobeşti —Dealu-Mare) se aştern tot la periferia lor, născând peisaje (Valea Călugărească) asemănătoare cu cele dinspre Piteşti.

Precarpații, ultimele valuri muntoase, formează astfel o zonă caracteristică, morfologică, dar şi etnică.

6. — Tectonica zbuciumată a pământului României a dat loc, în diferite timpuri, la grandioase manifestațiuni v u l c a n i c e. Este țara din Europa cu vulcanism puternic desvoltat, ceea ce contribuie la variația largă a reliefului.

N'a fost eră din viața pământului, în care să nu fi ieșit roci eruptive. Granite vechi sunt injectate în temelia șisturilor cristaline; porfiruri din era secundară se întâlnesc în Dobrogea ca și în Munții Apuseni. Vulcanismul atinge paroximsul în terțiar, când s'au format Carpații și s'au așezat scufundăturile. Se poate compara lanțul vulcanic dela noi cu cel din Iava ori America Centrală. Vulcani din craterul cărora s'au scurs pânze de bazalt, se găsesc mai ales la vestul Banatului dealungul unei falii cu direcția Nord-Sud. Erupția a avut loc la începutul cvaternarului. Vulcanii se păstrează în Piatra-Roșie aproape de Lugoj și lângă Gătaia (D. Șumegului cu profilul unui con vulcanic).

Din punct de vedere al reliefului, importante sunt mai ales erupțiile de andesit din lungul crăpăturii dela marginea internă a Carpaților. Rocele eruptive se țin șir dela capătul nord-vestic al țării în Țara Oașului, până aproape de obârșia Oltului, cu o întrerupere în colțul nord-estic al Ardealului, unde lava este acoperită de terenurile terțiare, din care nu răsare decât ca înălțimi răzlețe. In întregime se întind pe o distanță de 450 km, socotită de curând ca o parte dintr'o zonă de falii ce ar porni din Irlanda până în Asia-Mică.

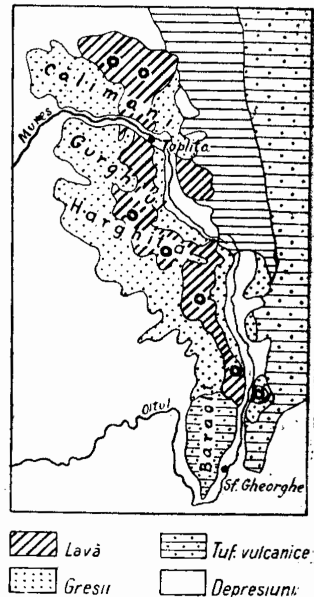

Fig. 53. — Lanțul vulcanic din răsăritul Transilvaniei (din *Gheorghiu N.* și *Simionescu I.* România).

Lanțul vulcanic se împarte astfel în două părți. Una dela cotul Tisei, și până la Sălăuț, aproape de Năsăud. Alta mai continuă, din Călimani și până în Ciuculde-Jos, lung de 150 km și lat uneori de peste 50 km. Cea dintâi e mai întinsă la nord de Baia-Mare. Depresiunea Oașului e înconjurată din trei părți de ziduri de lavă. Depresiunea Maramureșului e despărțită de aceea dela Baia-Mare prin masivul Gutîiului (1.398 m), care se termină brusc în dreptul șoselei Baia Mare—Capnic—Sighet, prin colții atât de plastic numiți de popor: Creasta Cocoșului. Intre izvoarele Lăpușului și Izei, dintr'un semicerc de munți de lavă, se înalță Țibleșul (1.842 m).

Mai masivă, mai continuă este jumătatea sudică a lanțului vulcanic din Călimanii impozanți (Pietrosu 2.102 m), cu un profil ce seamănă de departe cu al vulcanilor din I. Havai și până în capătul de Sud al Architei (1.801 m) cu înălțimi ce trec de 1.500 m (Fig. 50). Se pot urmări până și conurile vulcanice cu cratere bine vizibile, născând ondulațiile profilului în lung. Unele cratere au diametru și de 10 km, (Fig. 53). Cel mai bine păstrat este acel de lângă Tușnad, în fundul căruia scli-

peşte lacul Sf. Ana, cu faţa neturburată nici pe vreme de furtuni, adăpostit ca într'o pâlnie cu pereţii numai fagi.

Inălţimea cea mai mare e în Călimani, nod muntos, aspru, cu puţine stâni primitive. E despărţit de restul lanţului vulcanic prin strâmta tăietură a Mureşului dintre Topliţa şi Deda, lângă Reghinul-Săsesc. In despicătura văii se poate urmări alternanţa revărsărilor lavei compacte cu straturi de cenuşă şi boambe vulcanice. Urmează apoi munţii Gurghiului, Archita, care deşi continui, nu sunt greu de trecut peste şelele dintre cratere (Fig. 54).

Drumurile urcă e dreptul şi înălţimi de aproape 1.000 m (Pasul Tâlharului dintre Miercurea-Ciucului şi Odorhei), dar coastele trăgănate ca şi spinarea largă a munţilor, fac trecerea lesnicioasă. Trei drumuri bătute îi taie în curmeziş, aşa încât interiorul Transilvaniei nu rămâne izolat de depresiunile intercarpatice.

Fig. 54. — Archita văzută din Petru-Rareş (des. *C. Motaş*).

Drumul de fier a putut străbate lesne culmea, prin frumoasa vale a Mureşului dela Topliţa, ca şi prin aceea mai scurtă dar nu mai puţin pitorească, săpată de Olt la Tuşnad.

Impădurit, lanţul vulcanic este puţin populat. Şi dintr'o parte şi din alta, văi adânci duc până în inima lor, cum e valea Gurghiului dela Reghin, cu o linie ferată îngustă, ce ajunge la castelul regal de vânătoare. In jurul lor însă se ţin aşezări omeneşti dese. Astfel Călimanii sunt o insulă pastorală, înconjurată de depresiunea Dornelor spre Nord-Est, cu o densitate de 38 loc. la km², de coridorul Mureşului la sud (72), de ţinutul Bârgăelor cu linia ferată Dornişoara-Bistriţa spre Nord-Vest (66) şi Ţinutul Colinelor spre Sud-Vest cu o desime chiar de 129 loc. pe km².

Numai păduri şi stânci, cu ascunzişuri tăinuite, Archita şi mai ales Călimanii, formează regiuni vestite în vânat. Cei mai mulţi urşi pe aici îşi au bârlogul. Se mai menţine vie legenda Zimbrilor, ultimul ucis în Călimani, foarte probabil pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea.

Munţii vulcanici au o importanţă deosebită şi prin mineralele, unele nobile, rezultat al vulcanismului. Aurul dela Capnic ori cel din Rodna, e legat de rocele eruptive. Apele termale (Topliţa 26°7, Tuşnad 20°8) şi cele minerale, sunt numeroase, în special pe versantul estic. S'au numărat până la 2.000 de izvoare carbonate în cuprinsul Munţilor vulcanici. Lângă Tuşnad, vulcanul încă mai răsuflă bioxid de carbon şi hidrogen sulfurat prin peşterile de pe Puturosul.

Dacă spinarea lanțului vulcanic este puțin populată, în schimb la contactul lui cu depresiunile din jur, sunt sate numeroase, născând intensă populație și harnică activitate omenească.

In afara lanțului vulcanic pomenit, ce ține cu oarecare întreruperi din Baia-Mare până 'n Ciucuri, mai există alte două ținuturi, cu bogate erupțiuni vulcanice, care au dat variație în pitorescul regiunii, sau au prilejuit naşterea unor importante centre industriale, prin mineralele exploatate. La apus est șiragul rocilor eruptive din Munții Banatului, dela Moldova-Nouă la Dognecea, de vârstă cretacică superioară şi cu zăcăminte bogate de fier, mai rar aur şi argint. In Munții Apuseni, erupția vulcanică mai nouă, terțiară, a fost intensă. Prismele de basalt dela Detunata lângă Bucium, aduc atracții turistice, existând şi o bună casă de adăpost. De rocele vulcanice din Munții Apuseni sunt legate zăcăminte de aur și argint.

D) MUNȚII APUSENI.

Călătorul care face drumul dela Arad către nord, zăreşte spre răsărit o dungă întunecată ca nişte nori negri, gata să se ridice dela orizont. E marginea Munților Apuseni.

Dacă apucă drumul spre Alba-Iulia, îl întovărășesc colțuri sclipitoare de calcar, răsărite dindărătul ultimelor revărsări de valuri muntoase, tot din Munții Apuseni.

Intre Alba-Iulia și Arad, trenul adesea abia are loc sub coasta împădurită a muntelui. De pe zidurile cetății dela Deva, nu se prinde despărțitura dintre Poiana-Ruscăi și Munții Apuseni, atât de strâmtă e valea Mureșului.

Această insulă muntoasă cu contur circular, cu un diametru de 140—160 km, o imensă boltă cu profilul larg, rotunjit, închide spre apus Ardealul. După natura lor petrografică, după direcția încrețiturilor de pături, Munții Apuseni fac parte din temelia străveche a Carpaților. Prin Munții Poiana-Ruscăi se leagă strâns de ai Banatului. Către Nord, ramuri din ei, insulițe de șisturi cristaline ce răsar din învelișul rocilor mai noi, îi leagă de Masivul Rodnei. Tocmai fiindcă au atâtea afinități cu restul Carpaților, li se spune: Carpații Apuseni. Le voi păstra numirea istorică de M u n ț i i A p u s e n i, ca mai obișnuită.

Ridicați deasupra mărilor încă din cretaceu, agenții atmosferici au avut vreme să roadă platforme, aici mai bine păstrate, cărora se datoresc plaiurile netede de pe gheburile înalte muntoase. Pe spinarea de peste 1.500 m. a munților Vlădeasa ori Muntele-Mare, poți colinda ore întregi, fără osteneală, ca pe un podiș. Apele curgătoare însă au săpat văi cu atât mai înguste cu cât sunt mai spre inima muntelui. Au dat naștere la alte condiții. Drumul e anevoios pe văi, în contrast cu înlesnirea de pe podurile înalte. Munții Apuseni au devenit ca o cetate în

care cu greu se pătrunde. De aici păstrarea curăţeniei etnice şi lipsa străinilor în cuprinsul lor. Populaţiunea românească a rămas însă izolată, în sărăcia ei, ca într'un cuib de vultur.

Formele cu aspect îmbătrânit, n'au căpătat întinerire decât prin activitatea vulcanică, care a adus totodată şi o bogăţie minieră.

Geograful polon *L. Sawicki* a comparat Munţii Apuseni cu Platoul Central francez. Se aseamănă prin izolare, ridicându-se în mijlocul ţinuturilor din jur

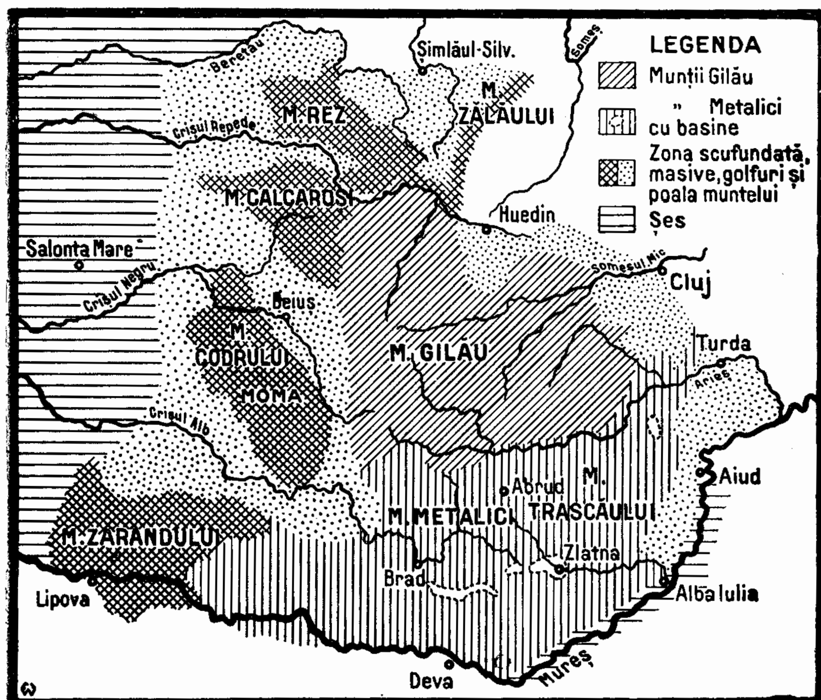

Fig. 55. — Munţii Apuseni (d. *R. Ficheux*).

cu 2—300 m deasupra basinului transilvănean şi 5—600 m deasupra câmpiei dela Arad. Inălţimea medie nu e mai mare de 6—700 m cu vârfuri care nu întrec pe al Ceahlăului (Cucurbeta din Bihor, 1.849 m).

Structura lor geologică variată a avut ca urmare, ca şi în Platoul Central, un mozaic de forme variate, apropiate. Lângă Abrud se înalţă dintrodată, rupt mai din toate părţile, blocul de calcar din Muntele Vulcan; în apropiere, la Bucium se ridică din mijlocul pădurilor colţuri pitoreşti, prisme de bazalt negru. Vulcani cu conul păstrat, cum e cel dela Gura Barzei, amintesc pe cei din Mont d'Or.

Ca şi în Platoul Central, iarna e lungă şi aspră; nămeţii fac anevoioasă comunicaţia dintre casele răzleţe; vara cad ploi din belşug, cu peste 900 mm apă

pe an. Râuri în repezişuri cu atât mai iuţi, cu cât sunt mai tinere, se împrăştie roată, unele către Mureş, altele în Someş, iar cele mai multe adunându-se în Crişuri. Se naşte o reţea deasă hidrografică dar cu văi priporoase, singurele drumuri în lungul cărora mai sunt puţine aşezări omeneşti. Ca şi în Masivul Central, păşunele predomină asupra ogoarelor. Până şi oamenii, având de luptat cu aceleaşi greutăţi, au oarecare asemănare, fie prin sărăcia în care-şi duc viaţa, fie prin « simplicitatea arhaică » a caselor şi a obiceiurilor. Natura auvergnatului nu este prea deosebită de a moţului.

Dacă asemănarea este destul de izbitoare aparent, în amănunţimi sunt deosebiri însemnate.

Munţii Apuseni reprezintă o calotă din pământul ţării, mărginită aproape din toate părţile de falii, care au izolat-o de rest. Pare-se că a

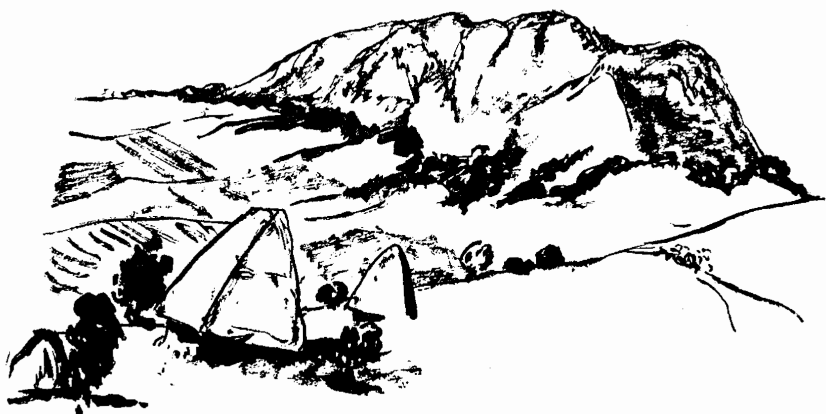

Fig. 56. — Muntele Vulcan (des. *C. Motaş*).

suferit o înclinare generală către Nord, arătată prin natura teraselor. In mijlocul mărilor trecute forma o insulă individualizată încă din cretaceul superior; în terţiar avea numeroase golfuri adânci, ce separau în jumătatea vestică culmi paralele. Fracturi mărginesc munţii din toate părţile. Dealungul lor s'au născut compartimente adâncite mai mult spre depresiunea panonică. Mişcările intense din restul Carpaţilor s'au reflectat aici în afară de fracturi, prin o înteţire a vulcanismului.

Insulă ca formă, a rămas insulă curat românească spre graniţa de Vest, refugiu chiar al ortodoxismului şi al curăţeniei etnice, cu prea puţine împestriţături străine. In plasa Câmpeni bunăoară, pe lângă Românii precumpănitori (aproape 40.000), nu se află nici 100 străini; dintre Români, majoritatea sunt ortodocşi (33.714). Numai în regiunile miniere se găseşte câte un mic petec de străini. La Săcărâmb strălucesc, în suliţele asfinţitului, turlele celor trei-biserici de rit deosebit, care arată adunarea străină în jurul minelor de aur. La fel e la Zlatna ori Boiţa. Incolo predomină satele româneşti, cele mai multe cu case risipite, pornind dela un centru în jurul bisericii şi al şcolii (Bucium).

Casele au păstrat arhaismul arhitectural, aproape acelaşi ca şi în ţinutul pădurenilor din Haţeg. Din bârne, au acoperişul în patru părţi, înalt. Ferestrele, cât pumnul, abia se zăresc de sub streşina joasă, dintre căpriorii ce susţin acoperişul de paie, de departe ca un stog de fân. Răzleţite sau în grupuri mici, sunt adunate la « faţa muntelui » mai însorită, dosul fiind adesea împădurit. Cărărui înguste leagă casă de casă; drumurile sunt rele, puţine. Viaţa a fost anevoioasă; a rămas anevoioasă. Industria casnică cu produse scoase din lucrul lemnului (cercuri, buţi, doniţi), transportate departe pe cai mărunţi, până în zonele cu cereale, uneori până în Torontal, naşte o pribegie continuă.

A plecat Moţul la ţară
Cu cercuri şi cu ciubară
Şi cu tivuri de răşină
La ţară după fărină.

Omul se întoarce însă toamna la casa lui, cu saci încărcaţi cu mălaiul, care-i lipseşte; păşunile nu pot fi sacrificate, fiind necsare creşterii vitelor, principala ocupaţie. Atâta vreme cât populaţia era încercuită de străini, locuitorii nu-şi părăseau vatra; pribegeau, dar nu se desţărau. Acum lucrurile s'au schimbat. Pribegia ia un caracter definitiv uneori; o descălecare nouă are loc, încă puţin simţită, care mută pe omul necăjit spre ţinuturi mai lesnicioase de trai. Incep să se găsească în Munţii Apuseni locuinţe părăsite.

Datorită aurului ce-l cuprind, Munţii Apuseni au o străveche populaţie. Dacii nu i-au ocolit. Romanii au pătruns până în inima lor. Cele mai frumoase urme din activitatea lor în Dacia, se pot prinde din exploatările de aur dela Cetatea Roşiei ori dela Corandele Frasinului. Mai târziu, Ungurii s'au oprit la marginea munţilor. Ii atrăgeau mai mult văile mănoase şi largi, lesne de lucrat. Se fereau de asprimea vieţii. Căliţi în nevoi, în sărăcie, adânc legaţi sufleteşte de locul strămoşesc, Românii s'au luptat cu îndârjire pentru menţinerea lor. Aici părintele *Sofronie* a apărat ortodoxismul, până ce a căzut învins. De aici au pornit semnele răzvrătirii politico-naţionale dela sfârşitul veacului al XVIII-lea în frunte cu *Horia*, martirul; tot aici a fost cuibul de apărare vajnică în 1848 a lui *Avram Iancu*. Scene ca de pe vremea Romanilor au avut loc. Până şi femeile au luat parte la apărare, rostogolind bolovani asupra armatelor duşmane.

In ţinutul Munţilor Apuseni trăiesc trei grupări de Români, cu nume deosebite: Moţii (Ţopi), Mocanii şi Crişanii. « Ţara Moţilor » aparţine numai judeţului Turda.

Satele domină. Oraşe mari nu sunt. Orăşelele, îngrămădiri mai strânse de case, se află sau în zonele miniere (A b r u d cu 2. 456 loc., Z l a t n a (Ampelum) cu 3.807 loc., B r a d cu 4.298 loc.) sau în mici depresiuni cu teren mai bun pentru cultură (Boiţa); unele au istoric străvechi. Oraşele mai mari sunt aşezate la periferia munţilor, multe

încercuite cu zid de cetate; Cluj, Aiud, Alba-Iulia, Deva, Arad, Beiuș, îi înconjoară din toate părțile.

Munții Apuseni cu bogățiile ce cuprind, cu populație călită prin încercări grele de atâta amar de vreme, trebuie să rămâie pe viitor, ca în trecut, un val natural de apărare. Pentru aceasta oamenii de acolo nu trebuie nici să plângă, nici să se plângă. O atenție deosebită li se cuvine, ca să trăiască mai cu înlesnire în libertatea de care se bucură, la a cărei câștigare ei în special au dat multe jertfe în decursul vremii.

Munții Apuseni au variațiuni bogate în amănunt, sub aspectul uniformității aparente. Contrastele de relief, le dau forme deosebite la tot pasul. Călătorul atent, spune geograful francez *Ficheux*, care i-a studiat cu migală « poate

Fig. 57. — Cheile Râmeți (d. fot. des. *C. Motaș*)

descoperi colțuri din Masivul Central, din Morvan-ul francez, din Ardenii belgieni sau din Pădurea Bohemiei ».

Se pot despărți următoarele subdiviziuni:

M u n ț i i B i h o r u l u i și ai G i l ă u l u i formează sâmburele masiv din jumătatea de Est. Aproape numai din șisturi cristaline, au vârfuri înalte, cu coama largă: Muntele-Mare (1.827), Vlădeasa (1.838), Cucurbeta-Mare. Bihor (1.848); de aici își trag izvoarele Someșul-Mic, Crișul Repede și Arieșul, care mărginește către Sud regiunea. Apele curg prin jghiaburi adânci, cu cascade. Aici se prinde mai bine plaiul neted dela 1.300 m. Păduri de fag, mai rar de brad, pășuni întinse, fac ca regiunea să fie puțin populată. Clima nu îngădue culturi mai temeinice, deși grâul se urcă la 1.200 m. Oamenii se ocupă mai mult cu creșterea vitelor iar satele, răzlețe, sunt la adăpost, în văi. Locurile aspre, sărăcia pământului, au făcut ca satele să rămâie curat românești.

Intre Arieș și Mureș, în colțul sudestic se află M u n ț i i M e t a l i c i, mai zbuciumați din punct de vedere geologic, deci mai variați ca relief și forme. Drumul dela Aiud la Brad prin chei, printre creste de calcar, pe lângă stâlpi de bazalt, prezintă variația pitorescului dela pas la pas. Priviți dela cetatea Devei, munții arată un profil mai puțin netezit. Frământat geologic, ținutul este bogat în roci eruptive fel de fel, care au dat filoanele aurifere. Mici scufundături aduc grupări mai mari de case, orășele cu vechiu trecut. Din ei își

trag izvoarele: Crişul-Alb, Ampoiul şi afluenţi de ai Arieşului. Păduri şi păşuni acopăr părţile netezite; minereul de aur din triunghiul aurifer face ca steampurile să nu amuţească decât vara târziu. Aici a avut loc frământarea lui *Horia* şi *Avram Iancu.*

Din jumătatea estică a Munţilor Apuseni se desprind coame prelungi fiecare cu câte ceva caracteristic, alternând cu scufundături umplute cu roci mai noi.

Din Munţii Metalici se prelungesc către est: Munţii Trăscăului formaţi din gresiile flişului, ce învelesc creste de calcar, născând contraste atractive. Apele taie cheile dela Râmeţi ca şi acele mult vizitate, de lângă Turda.

Spre apus se lasă cele mai multe şiruri secundare.

Munţii Pădurea-Craiului din colţul nord-vestic, au vârfuri ce n'ajung 1.000 m (970 m.). Dealungul lor trece linia ferată Cluj—Oradea, una din distanţele cele mai bogate în atracţii turistice. Formaţi în bună parte din terenuri calcaroase, mai ales din valea Iadului spre Nord-Vest, este ţinut bogat în grandioase manifestaţiuni carstice.

Basinul larg al Beiuşului, adâncit până la Vaşcău, prin care curge Crişul-Negru, desparte această culme de:

Munţii Codrului cu înălţimi la 1.114 m., alcătuiţi din roci vechi, permice ori tufuri andesitice dar şi calcaruri, care iarăşi dau frumoase ţinuturi carstice. La poalele lor se află băile Moneasa cu izvoare termale cunoscute de pe vremea Romanilor.

Munţii Zarandului formează ultimul pinten, terminat abrupt spre Arad, cu coaste numai vii. Formaţi din şisturi cristaline şi granit, dar cu înălţini mai mici (4—827 m), împădurite, sunt slab populaţi. Mureşul îi mărgineşte spre sud, ieşind din strânsura dela Lipova-Radna, cu vestita mânăstire catolică şi cu ruinele vechii cetăţi a Şoimuşului pe vârf de munte, drept pază veche asupra intrării.

Tot de Munţii Apuseni se leagă către Nord, două creste muntoase îmbinate ca ramurile unui V, cu unghiul sprijinit de Crişu-Repede la Ciucea.

Munţii-de-Aramă (Plopişul, Rez), ramura de Vest, din şisturi cristaline, au spinare largă, împăduriţi, înconjuraţi la Nord de apa Bărcăului. Munţii Meseş (Imezeul) tot din şisturi cristaline, dar mai înguşti, abia răsărind din îmbrăcămintea rocilor noi, formează creasta de apărare, cu vii şi livezi, a Zalăului. Prin insule răzleţe de şisturi cristaline, care de abia se înalţă din învelişul terţiar, Munţii Meseş alcătuesc puntea de legătură dintre Munţii Apuseni şi ai Rodnei. Cercul zidului transilvănean format din munţi străvechi, astfel se încheie.

E) MUNŢII DOBROGENI.

In lucrarea sa, «Faţa Pământului», fundamentală pentru limpezirea arhitecturii pământeşti, *Ed. Suess* în dreptul Dobrogei pune un semn de întrebare. De atunci numeroasele cercetări făcute de geologii şi geografii români, au desluşit multe din tainele de odinioară.

Impotriva aparenţei, Dobrogea de nord este strâns legată cu restul pământului românesc. Valea Dunării e un incident geografic, târziu format. Munţii Măcinului se socot rămăşiţa unui lanţ vechi, hercinic, care se întindea în lungul Moldovei, în continuitate cu Sudeţii şi Masivul bohem. Din sfărâmarea ramurei surpate, a luat naştere materialul ce intră în clădirea unei însemnate părţi din Carpaţii Moldoveneşti. Aşa numitele conglomerate verzi provin din sfărâmăturile munţilor do-

brogeni. Dobrogea de Nord, prin originea ei depărtată, aparține deci la Europa Centrală.

Din munții odinioară străvechi, lanț de importanța sistemului alpin actual, n'a mai rămas decât ciotul muntos dela Măcin. Sunt cei mai vechi munți din țară.

Au păstrat aspectul de munți. Călătorul ce se îndrumă către Galați, deprins cu netezișul câmpiei, privește cu uimire la profilul zimțuit al zidului ce răsare dintrodată de peste Dunăre. In bătaia soarelui, lumina scoate în relief nu numai colții și coastele priporoase, dar și bolovănișul împrăștiat pe sub creastă, provenit din măcinarea granitului.

In lumina piezișă a asfințitului, întreaga șiră dindărătul Măcinului

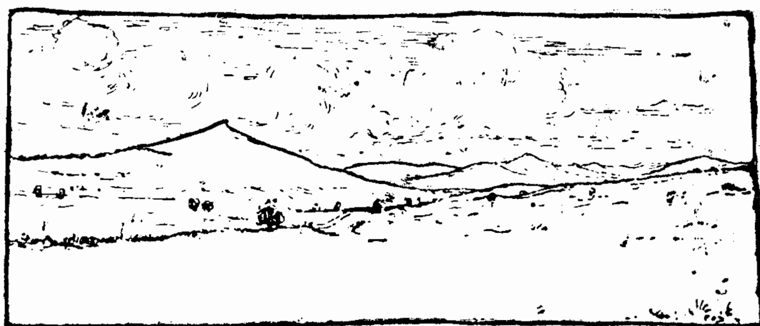

Fig. 58. — Muntele Consul.

reproduce în miniatură profilul Alpilor făgărășeni, văzuți din depărtare. Inălțimile sunt însă deosebite. Bătrânii munți au suferit distrugerea vreme de milioane de ani. Le-au rămas numai rădăcina din granit și șisturi cristaline. Cel mai înalt vârf, aproape de satul Greci, abia are 434 m, nici cât Dealul-Mare de lângă Tudora-Botoșani. Teoretic, după înălțime, s'ar pune în categoria dealurilor; structura trădează originea lor muntoasă.

Caracterul de munți îl păstrează și în amănunt. Deși joase, vârfurile sunt greu de urcat; drumul e ostenitor. Munții Măcinului ar putea servi de minune drept școală de turism, iar Brăila ar deveni centru turistic. Ajungând pe vârf, iluzia că te afli în plin peisaj muntos este mărită uneori de marii vulturi pleșuvi, care zbor în rotocoale tot mai înguste. Totuși liniștea e mai desăvârșită, ca de cimitir. In zadar vei aștepta să auzi șopotul unui izvor.

Peisajul însă e variat, căci temelia munților e variată. Granitul dela Greci dă naștere formelor masive, cu bolovani rotunjiți, datoriți desagregării; cvarțitul din Priopcea, rezistent, formează culme cu muche ascuțită. Dealul Regele-Carol de lângă Turcoaia, vestit prin granitul exploatat, stă ca un gheb rotunjit la marginea Dunării. Șoseaua Măcin—Cerna e trasă prin șeaua săpată în argilele devonice, mai puțin rezistente. Ici și colo răsar colțuri izolate din învelișul de loess, ca niște ruini de cetăți. Piatra-Roșie e din granit. Singuratecul Consul

(123 m.) de pe valea Taiței, din porfir roșu ori verzui, poate fi dat ca exemplu clasic de forma unui munte. Din el se prelungesc crestele de porfir până 'n Meidanchioi. E un peisaj variat, atrăgător, cu scenerii neînchipuit de frumoase. Coloarea stâncelor, albă, roșcată ori verzuie, acoperișuri de păduri când mai rare, când mai dese, Valea Taiței largă, având coastele netezite ca de o mână uriașă, în lungul căreia stau sate rare, totul dă regiunii un tipar deosebit de cel obișnuit în restul țării.

Munții Măcinului, din Era primară, au format o insulă în Marea triasică. S'au depus în jurul lor calcaruri frumoase, marmore asemenea celor din Alpii orientali, cuprinzând cuiburi fosilifere tot așa de bogate ca și în regiunile dela Ischl. O nouă mișcare tectonică a urmat în vremea secundară, probabil cam în același timp cu marea fază de încrețire a Carpaților Meridionali. In Dealul-Mare de lângă Tulcea, se văd frumoase îndoituri de straturi, care dovedesc mișcarea. Erupțiuni de lavă au avut loc uneori cu revărsări pe suprafețe întinse, care formează azi platoul rupt dela Nicolițel, sub marginea căruia se adăpostește în umbra pădurii dese mănăstirea C o c o ș. S'a format astfel o nouă zonă muntoasă peste cea hercinică, ceea ce lămurește numele de catenă cimmerică dată părții nordice a Dobrogei.

Prin eroziunea calcarurilor s'a născut un peisaj nou, care se întinde între Taița, Dunărea și lacul Razelm. Formele sunt largi, goale unde sunt formate din calcar, cu păduri dese de tei între Telița și Meidanchioi. Marginea dinspre Dunăre dela Tulcea spre Sf. Gheorghe, e mai ridicată. Dealul Beștepe, cu șapte gheburi, de lângă Mahmudia, e ca un far de orientare. In raport cu delta, e ca și Istrița față de câmpie, măcar că nu are decât 242 m înălțime.

Regiunea întreagă a rămas în vremea terțiară o insulă supusă eroziunii. De aceea numai rocile rezistente formează colțuri mai răsărite. S'au putut urmări platforme la 300 m și 400 m. Relieful viu e domolit prin așternerea loessului, praful cvaternar, care a acoperit asperitățile. Formele par netezite, rotunde, deși fierul plugului adesea scârție, dând de roca de dedesubt. Surpările tectonice au îmbucătățit ținutul. Se nasc insulițe: Blasova din dreptul Igliței (Troesmis); Popina, mică și mare din balta Crapina; Kartal și Teraponti din sudul Basarabiei; Popina din Razelm; Insula Șerpilor din Marea Neagră. Insulițelor acestora le corespund martorii ce răsar din mantia loessului. Vestit e Denistepe de lângă Nalbant, ca un acoperiș de casă prăbușit într'o coastă, cu păturile de gresie dură, aplecate (266 m).

Minunată priveliște oferă acest punct de observație dela marginea sudică a munților Dobrogei. De o parte se urmărește coasta ridicată, împădurită, ce se ține în lung, dela Bașchioi, cu piramidele Consulului și a celorlalte dealuri porfirice; de alta dealurile joase ca valurile largi ale unei mări bătută de vânt. In depărtare se oglindește lacul Babadagului cu Dealul Enisala, colț de calcar triasic învăluit de conglomerat cretacic, pe vârful căruia se înalță turnul unei cetăți presupusă genoveză. Satele sunt rare, oaze de verdeață în îndoiturile de teren, legate cu drumuri ca niște panglici.

LITERATURA.

1. STRECKEISEN A., *Alpii și Carpații* (Bul. soc. polit.), 1935.
2. MIHĂILESCU V., *Marile regiuni morfologice ale României*. B. S. G. Buc., 1932.
3. E. DE MARTONNE, *Résultats scientifiques des excursions géografiques pendant l'été de* 1921. L. I. G. I. Cluj, Buc. 1924. NORDON A., *Questions de morphologie dobrogéenne*. Bibl. de l'Inst. franc. d. Hautes études en Roumanie, Paris, 1930. L. SAWICKI, *Die jüngeren Krustenbewegungen in den Karpaten*. Mitt. d. geol. Gesell., Wien II, 1909. MIRCEA ILIE, *Les nouvelles hypothèses relatives à la tectonique des Monts Metallifères de la Roumanie*. Bul. Soc. rom. Geol., III, Buc. 1937.
4. KR UTNER TH., *Die Spuren der Eiszeit in den Ost- u. Südkarpaten*, Sibiu, 1929. LEHMANN P., *Schneeverhältnisse u. Gletscherspuren in den Transylv. Alpen*. Jahresb. d. geogr. Ges. zu Greifswald, 1904, MARTONNE E. de *Contr. à l'ét. d. l. période glaciaire d. l. Carpathes mérid.* B. S. Geol. Fr., Paris 1900 și Bul. soc. șt., Buc. IX, 1900. MRAZEC L., S. *l'existence d'anciens glaciers sur le versant sud des Carpathes mérid.*, Bul. soc. șt., VIII, Buc. 1899. ORGHIDAN N., *Urme glaciale pe Siriu*. B. S. Gr., LI, Buc. 1933. PUȘCARIU V., *Ghețarul dela Scărișoara*, Tur.-Club. României, Cluj, 1934. SAWICKI L., *Die glazialen Züge d. Rodnaer Alpen u. Marmoroscher Karpaten*. Mitt. d. geogr. Ges., Wien, 1911. SOMEȘAN L., *Urme glaciale în Munții Călimani*. B. S. G. LI, Buc. 1933. WACHNER H., *Die Eiszeitgletscher des Bucegi*. Zeitsch. f. Gletscherkunde, Berlin, 1929. T. MORARIU, *Glaciația din Munții Rodnei*, Rev. geogr. rom. III, 1940.
5. BIELZ E. A., *Beitr. z. Höhlenkunde Siebenb.* Jahr. d. sieb. Karp. Verein, Sibiu, 1884—86. JEANNEL R. și RACOVIȚĂ E., *Enumerations des grottes visitées* (1918—1924). Biospeologia, Cluj, 1929. MARTONNE E. de, *Result. sc.* etc. MURGOCI G., *Calcare și fen. de erosiune în Carp. merid.* B. S. Sc., Buc. 1898. POPOVICI-HATZEG V. și SÂNGEORZAN I., *Peștera dela Schitul Ialomița*. B. S. Ing. I, Buc. 1907. RACOVIȚA E., *Obs. s. la glacière dite Ghețarul dela Scărișoara*. B. S. St. III, Cluj, 1927. IDEM, *Speologia*. Discurs recepție Ac. Rom., Buc. 1925.
6. J. JUNG, *Karpatenpässe*, tradus în Convorbiri literare, Buc. 1895. URSOIU I., *Pasul Oituz*. An. geogr. antr. III, Buc. 1913. ZAGORITZ GH., M. *Trecătorile Teleajenului*. Ibidem, 1913.
7. HERSENI TR., *Une bergerie dans les Monts de Făgăraș*. Boabe de grâu, Buc. 1934. KUBIJOVIC W., *Păstoritul în Maramureș*. B. S. Gr. LIII, Buc., 1935. OPREANU SABIN, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații orientali*. L. I. G. IV, Cluj, 1931. POPP N. MARA, *Contr. la viața pastorală din Argeș și Muscel*. B. S. Gr. LII, Buc. 1934; IDEM, *Ciobănia la Ungurenii din dreapta Oltului*, ibidem, 1933. PRECUP E., *Păstoritul în Munții Rodnei*. Dacoromânia, Cluj, 1926. SOMEȘAN L., *Viața pastorală în Munții Călimani*. B. S. G. L., Buc. 1934. VUIA R., *Câteva observări asupra păstoritului*. L. I. G., I, Cluj, 1924. CONEA I., *Din geografia istorică și umană a Carpaților*. B. S. G. LV, Buc. 1937. MORARIU T., *Viața pastorală în Munții Rodnei*. Soc. rom. geogr. Buc. 1937.
8. DENSUȘIANU O., *La vie pastorale chez les Roumains*. Ann. d. Nationalités, Paris, 1914, Viața Nouă, Buc. 1913. DRAGOMIR N., *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște*. L. I. G. II, Cluj, 1926. MARTONNE E. de, *La vie pastorale et la transhumance d. l. Karpathes merid.* Ratzel's Gedächtnis, Leipzig, 1904. Idem, *La Valachie*, Paris, 1902. MEHEDINȚI S., *Dacia pontică și Dacia carpatică*. Analele Dobrogei, Cernăuți, 1928. OPREAN SABIN, *l. c.* VERESS A., *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Românească*. An. Ac. R., Buc. 1927. N. DRAGOMIR, *Oierii mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crimeia și America de Nord*. L. I. Gr. VI. Cluj, 1938. I. I. GELAȘE, *Mocanii*, Buc. 1937. L. SOMEȘAN, *Structure orographique*

de la Transylvanie et son influence sur la vie populaire în La Transylvanie. Acad. Roum. Buc. 1938.
9. VUIA R., *Țara Hațegului și regiunea pădurenilor.* L. I. G., II, Cluj, 1926.
A) MARTONNE E. de, *Rech. s. l'évolutions morph. d. Alpes de Transylvanie.* Teză de doctorat, Paris, 1907; IDEM, *Resultats scient.* etc., *l. c.*; IDEM, *Valachie, l. c.* INKEY B., *Die transylv. Alpen vom Rothenthurmpass bis zum Eisernen Thore.* Math. naturw. Bericht a. Ungarn, Budapest, 1891. LEHMANN P., *Die Südkarpathen zw. Retiezat u. Königstein.* Zeits. d. Ges. f. Erdkunde, Berlin, 1885. UHLIG V., *Bau u. Bild der Karpathen,* Wien, 1903. MURGOCI G., *Massivul Parângu,* Buc. 1898; IDEM, *Contrib. à la tectonique des Karpathes méridionales.* B. Soc., Buc. 1907. BEHRMANN W., *Die Südkarpathen.* Der Wanderer, III, Buc. 1923. VERGEZ-TRICOM G., *Regiunile naturale și unitatea Banatului românesc.* Transilv., jub. Buc., 1929. VUIA R., *Țara Hațegului, l. c.* CODARCEA AL. *S. la tect. du Banat mérid. et du Plateau de Mehedinți.* An. I. Geol. XX. 1940.
B) JEKELIUS E., *Geol. Beobacht. im Gebiet des Bucsecs.* Jahresb. d. ung. geol. R. A. Budapest, 1916. N. ORGHIDAN, *Obs. morf. în reg. Brașovului.* Țara Bârsei, Brașov, 1929 și L. I. Gg., IV, Cluj, 1931. WACHNER H., *Geogr. u. geol. Beobacht. am Bucegi-Massiv.* B. Ac. R., Buc. 1930. JEKELIUS E. *Das Gebirge von Brașov.* An. Inst. Geol. XIX. 1938.
C) ATHANASIU S., *Morph. Skizze d. nordmold. Karpathen.* B. S. St., Buc. 1899. ATHANASIU I., *Cerc. geol. în împrejurimile Tulgheșului-Neamț.* I. G. R., Buc. 1928. KRAUTNER TH., *Cercet. geol. în cuveta marginală mesozoică a Bucovinei.* A. I. G. XIV, Buc. 1930. MACOVEI G., *Apercu géol. s. l. Carpathes orientales.* Asoc. p. l'avanc. géol. d. Carpathes, Buc. 1927.. MAYER R., *Ber. ü. morpholog. Studien der Ostkarp.* A. I. G. Buc., 1936. MERUȚIU V., *Munții Rodnei.* B. S. Gr., Buc. 1906. MIHĂILESCU V., *Diviziunile Carpaților răsăriteni.* B. S. Gr., LI, Buc. 1933. NORDON A., *Rés. som. s. l. Carpathes orient. roum.* Congrès intern. geogr., Paris, 1933. REHMANN A., *Länderkunde des ehemal. poln. Gebietes,* I. Bd. *Die Karpathen,* Lemberg, 1895. SAWICKI L., *Die jüng. Krustenbeweg. i. d. Karpaten.* Mitt. d. geol. Ges., Wien, 1909. KRÄUTNER TH. *Das krist. Massiv von Rodna.* An. Inst. Geol. XIX 1938. BĂNCILĂ I. *Et. géol. d. les Monts Hăghimaș.* An Inst. Geol. XXI.
5. PREDA D., *Geol. reg. subcarpatice din partea de sud a jud. Bacău.* A. I. G. VII, Buc. 1917; IDEM, *Geologia și tectonica părții de răsărit a jud. Prahova,* ibidem, Buc. 1925. GROZESCU H., *Geolog. reg. subcarp. din nord jud. Bacău,* ibidem, Buc. 1918. MATEESCU ȘT., *Cerc. geol. în partea externă a curburei Carpaților români,* ibidem, Buc. 1927. MRAZEC L. și TEISSEYRE W., *Asupra form. salifere în România.* Monit. Inst. Petr. Rom., Buc. 1902. N. POPP, *Clasificări geogr. în subcarpații românești.* B. S. Gr., LIV, 1936. WEYMULLER FR., *Les collines subcarp. entre la Prahova et Buzău.* Ann. de Geogr,. XL, Paris, 1931. FILIPESCU M. G., *Rech. géol. entre la vallée du Teleajen et la vallée de Doftana.* A. I. Gl. XVII. Buc. 1936. N. M. POPP, *Subcarpații dintre Dâmbovița și Prahova.* Studii și cercetări geografice. Soc. reg. Rom. de geogr., III, București, 1939; IDEM, *Populația în subcarpații Munteniei în ultimul secol.* Rev. geogr. rom. III, 1940.
6. MACOVEI G. și ATHANASIU I., *La chaine vulcanique Călimani-Hărgita.* Ass. p. l'avanc. de la G;ol. d. Carpathes, Buc. 1927. ZADECKY J., *Munții Vulcanici Harghita-Călimani.* D. S. I. G. R., XVI, Buc. 1930. SAWICKI L., *Beitr. z. Morphologie Siebenbürgens.* Bul. Ac. St., Cracovie, 1912. MATEESCU ST., *Vulcanismul cvaternar din partea de nord-vest a Banatului.* Rev. Muz. geol.-min. Univ. VI, Cluj, 1937. SOMEȘAN L., *Viața umană în regiunea munților Călimani.* L. I. Gr. VI, Cluj, 1938. V. STANCIU. *Linia de eruptiv Harghita,* L. I. Gl. Cluj, 1938.
D) DAVID M., *Munții Apuseni.* Cunoștințe folositoare. Cartea Românească, Buc. 1923. MARTONNE E. de, *Rezult. scient. etc., l. c.* FICHEUX R., *Munții*

Apuseni. Transilvania, Buc. 1929. CAMBER G., *Ţara Zarandului*. Cunoştinţe folositoare. Cartea Românească, Buc. 1934. PATIŢIA R., *Ţara Ţopilor*. Orăştie, 1912. CIOMAC I. I. şi POPA-NECŞA V. *Munţii Apuseni*. Buc. 1936. FICHEUX R., *Terrasses et niveux d'érosion dans les vallés des Munţii Apuseni*. D. S. I. Gl. XXI. Buc. 1937. MIRCEA ILIE. *Rech. géol. d. les Monts de Trascău et dans le bassin de l'Arieş*. A. I. Gl. XVII. Buc. 1936. RUSU ABRUDEANU, *Moţii* Cart. Rom.

E) BRĂTESCU C., *Dobrogea*. Cunoştinţe folositoare. Cartea Românească, Buc. 1925; IDEM, *Pământul Dobrogei*. Volum jub. Dobrogea, Buc. 1928. «MURGOCI G., *Schiţă feogr. a Dobrogei de nord*. B. S. Gr., XXXIII, Buc. 1912. NORDON A., *Questions de morph. dobrogéenen*. Inst. Franc. des H-tes étud. en Roumanie. Paris, 1930. SIMIONESCU I., *Pământul Dobrogei*. Aşez. Cult. I. C. Brătianu, Buc. 1928. V. MIHĂILESCU *Consid. géographiques* La Dobrudja. Acad. Roum. Conaissance de la terre roumaine. IV, 1938.

CAP. VI.

DEALURILE.

1. Generalităţi. — 2. Dealurile moldoveneşti. — 3. Toltry. — 4. Dealurile Moldovei Centrale. — 5. Aşezări omeneşti. — 6. Oraşe. — 7. Dealurile getice. — 8. Podişul înalt mehedinţean. — 9. Dealurile vestice. — 10. Dealurile someşene. — 11. Dealurile dobrogene.

1. — In afara zonei precarpatice, socotită de unii ca aparţinând dealurilor deşi după natura ei tectonică, după cum s'a arătat, se alipeşte mai strâns de munţi, în restul României precumpănesc d e a l u r i l e zise de p o d i ş.

Păturile din care sunt alcătuite, nisipuri, argile şi gresii de vârstă terţiară, stau clid, unele peste altele, orizontale, rar înclinate. Numai către marginea munţilor sunt prin unele părţi mai dislocate. Aşezarea lor orizontală înseamnă că au fost numai înălţate în direcţie verticală ca podişuri, aşa cum s'au depus în largile depresiuni din jurul Carpaţilor. A urmat apoi activitatea apelor curgătoare; au tăiat în podişuri văi largi, le-au îmbucătăţit, născându-se astfel labirintul dealurilor actuale, cu spinarea de regulă rotunzită prin acţiunea ploilor, în legătură cu natura friabilă a rocelor.

Aspectul dealurilor este cam acelaşi, pretutindeni. Prea rar rămăşiţe de gresii mai dure le dau înfăţişarea ascuţită spre vârf (Câmpia ardeleană) sau ca un tapşan neted, urma podişului primitiv. De regulă au forma unor culmi rotunzite, cu o coastă mai ruptă — fruntea dealului — şi alta trăgănată îndeajuns ca să se poată trage brazdă până în vârf. Odinioară erau acoperite în întregime de păduri; n'au rămas din învelişul arborilor decât codrii de pe vârf, revărsaţi mai mult pe clina ruptă, din depărtare ca o sprânceană stufoasă. Locul pădurilor l-au luat ogoarele şi păşunele.

In schimb ţinutul dealurilor, ca şi al Precarpaţilor, e populat. Satele mai rar cu case răsfirate sunt sau cuiburi acăţărate către pânza de apă subpământeană, de regulă cam spre mijlocul părţii mai abrupte, sau îngrămădite la gura văilor.

Zona dealurilor e un ţinut de intensă agricultură, care, împreună cu creşterea vitelor, formează ocupaţia de căpetenie a locuitorilor.

Industrii nu prea se găsesc decât în preajma oraşelor; cel mult fabrici de spirt sau de zahăr sunt răzleţite la sate.

Oraşele se ţin fie la marginea dealurilor unde vin în atingere cu depresiunile ori în lungul văilor. Drumurile, în regiunea deluroasă,

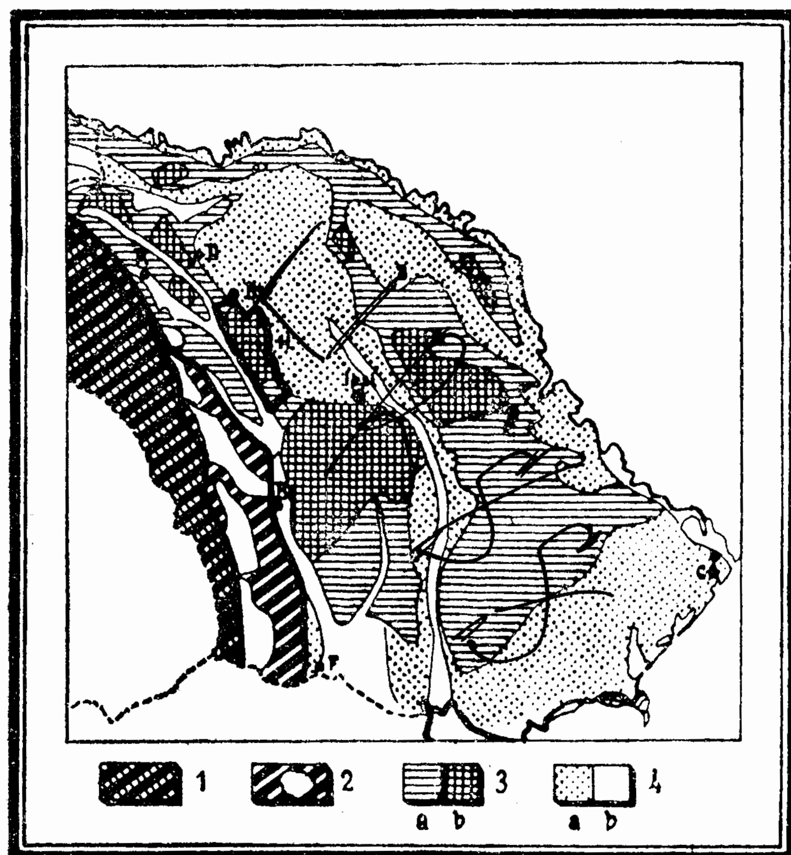

Fig. 59. — Regiunile morfologice ale Moldovei dintre Carpaţi [redacted] (din *V. Tufescu* după *V. Mihăilescu*). 1. Munţii; 2. Regiunea precarpatică (alb = depresiuni); 3. Podişul moldovenesc (a = şei; b = dealuri înalte); 4. Câmpiile (a) şi luncile (b).

sunt rare, căci urcuşurile sunt anevoioase. Populaţiunea a rămas în majoritate curat românească, afară de oraşe. In ţinutul dealurilor se întâlnesc cele mai multe sate răzăşeşti cu împroprietăriri domneşti. In satele basarabene din regiunea Codrului (Nişcani) mai dăinueşte

încă despărţirea între mazili şi ţărani; la jocuri, serbări etc., cei dintâi sau se izolează sau cer prioritatea.

Dealurile de podiş se întind din Bucovina până în Oltenia, cu o întrerupere în răsăritul Munteniei. Sunt desvoltate în depresiunea transilvăneană.

In general ţinutul deluros e ca o treaptă largă, trecere dela ultimele valuri muntoase spre câmpie.

2 — Intinsă suprafaţă ocupă dealurile în Nordul ţării.

Dacă le priveşti de pe o înălţime deadreapta Siretului, marginea lor ruptă apare în amurg, ca un zid nesfârşit în lungime, cu creasta ondulată, din loc în loc cu gheburi larg rotunzite, care nu trec peste 600 m înălţime. Când te transporţi în mijlocul lor, apare şi mai bine natura tabulară. Profilele formelor răzleţe se contopesc; vârfurile, cam la aceeaşi înălţime, par că se continuă. Zidul dealungul Siretului este marginea unui înalt podiş, ce uneşte Moldova cu Basarabia şi Bucovina. Când urci Repedea de lângă Iaşi, spre apus ca şi spre răsărit, apar aceleaşi forme, una, cât vezi cu ochii.

Depresiunea largă a Prutului mijlociu şi aceea a Răutului, ambele cu origine încă nedeplin lămurită, au dat naştere în jumătatea nordică a Moldovei, luată în înţelesul larg, aşa cum era pe vremea lui *D. Cantemir* şi cum a redevenit azi, la un cadru de înălţimi cu o distribuţie destul de simetrică.

Spre Nord se întinde o placă de dealuri, cu faţa aproape orizontală dealungul Nistrului, dela Zastavna până la sud de Hotin. Drumul dela [redacted]i la Hotin e când la margine, când sus pe netezişul ei nu tocmai înalt (516 m lângă Cernauca, vestita moşie a familiei *Hurmuzaki*, care a dat atâţia buni patrioţi). Satele se ţin lanţ, mari, cu livezi bogate, cu mori de vânt pe înălţimile din spre [redacted] La Nebădăuţi priveliştea este aceeaşi aproape ca şi la Deleni din Botoşani. Cecina de lângă [redacted]i e ca un martor (541 m.) despărţit de restul podişului prin valea Prutului.

Podişul moldovenesc este o caracteristică a reliefului României. Corespunde unei largi groape pericarpatice cuprinsă între Carpaţi şi marginea platformei străvechi. Groapa a fost acoperită de mările din terţiarul nou. Depozitele neogene ce s'au urmat în succesiune destul de regulată constitue materialul dealurilor, devenite uscat nu dintrodată, ci cu cât marea se retrăgea.

Podişul începe din Bucovina, unde dealungul Nistrului păturile mediterane formează dealurile Bucovinei-Basarabene. Din spre Nord la Sud se întâlnesc desgolite pături tot mai noi. Există prin aceasta o oarecare asemănare între naşterea dealurilor moldoveneşti cu acele din depresiunea Transilvaniei: zbuciumările datorite formării Carpaţilor n'au rămas fără ecou asupra aşezărilor regulate a păturilor din depresiunea moldovenească. Către marginea din spre Carpaţi unele din ele au ajuns verticale, ca nişte colţi de străpungere. In restul podişului au avut loc falii sau măcar îndoituri de straturi ori largi boltiri, care au transformat podişul primitiv în trepte ori compartimente, după jocul mişcărilor.

Placa înaltă de dealuri lipită în Bucovina într'atâta de Precarpaţi încât se confundă ca relief, se lasă până în vestitele dealuri dela Nord de Dorohoi, mai înalte spre Siret (Tureatca 477 m.). Pe coasta abruptă a acestora îndreptată către dispărutul iezer dela Dorohoi se află satul Pomârla, cunoscut prin vechiul liceu întreţinut din dania boierului *Başotă;* acolo au învăţat, între alţii, *V. Bogrea, D. Călugăreanu, Gh. Udrischi,* ajunşi profesori universitari.

Din placa nordică de dealuri se prelungeşte către Sud o ramură apuseană, în lungul Siretului. Fie datorită unei falii, fie numai eroziunii puternice a afluenţilor Siretului, dealurile dintre acesta şi Carpaţi pierd din înălţime. Pe unul din ele, cu marginea ruptă spre apa Sucevei, se înalţă vestita cetate, care până la *Al. Lăpuşneanu,* este legată de vitejeasca epocă din Istoria Moldovei, resistând în 1476 chiar asediului lui *Mahomet II,* cuceritorul Stambulului.

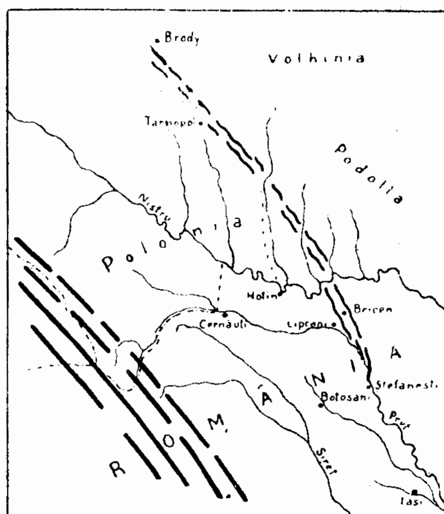

Fig. 60. — Intinderea dealurilor Toltry (din *Simionescu I.,* Tratat de geologie). Linii simple = munţii; linii ondulate = Toltry.

Deastânga Siretului străjuesc dealurile cele mai înalte (Dealul-Mare de lângă Tudora, 593 m), alternând cu şei ridicate (şeaua dela Bucecea, Ruginoasa), locuri folosite de calea ferată. Aceste denivelări sunt în parte de origine tectonică, stabilindu-se o falie între şeaua Bucecii şi D.-Mare. Urmele vechiului podiş sunt păstrate ici şi colo (pe drumul dela Hârlău la Lespezi). Atât dealungul marginei din spre Siret, dar mai ales spre depresiunea Jijiei, coasta dealurilor a chemat o zonă de deasă populaţie. La Ruginoasa cu mormântul lui *Cuza-Vodă,* şira pomenită de dealuri se îmbină cu placa mijlocie din cursul superior al Bârladului. Paralel ei, deastânga Prutului, se lasă o altă creastă mai joasă (sub 300 m.), ce dă în Codrii Bâcului, iar în lungul Nistrului, se prelungesc dealurile din jud. Soroca şi Orhei cu prea puţine înălţimi între 300—350 m.

3. — In această regiune din nordul Moldovei intervine o variaţie foarte importantă de relief, ce schimbă cu totul pitorescul. Din învelişul argilos răsar creste calcaroase, un soi de vechi recife de briozoeri şi tuburi de viermi. Incep la Ştefăneşti pe Prut (Botoşani), ajung la

Najoreni pe Nistru, continuându-se mai departe în Podolia. Se cunosc sub numele de T o l t r y sau Myodobare. Fiind înșirate în creste cam paralele cu marginea munților, au fost socotite în primele timpuri drept ultimele valuri externe din Carpați. Natura lor organică e dovedită mai târziu.

Prin eroziune, vârfurile desgolite de calcar, albe, capătă aspectul ruiniform, născând scenerii de munți cu chei, peșteri și bolovani rostogoliți, în monotonia profilului de dealuri argiloase. Prutul le taie în curmeziș, epigenetic; afluenții lui din spre Basarabia sapă frumoase chei ca la Corjăuți, Briceni. Satul Brânzeni e ca într'o cetățuie cu

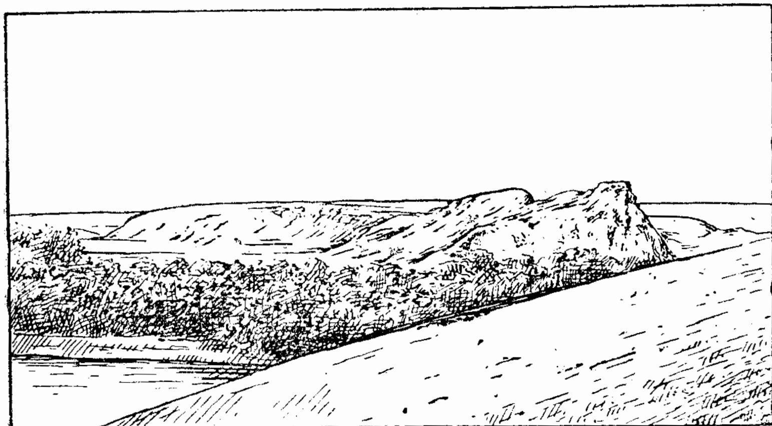

Fig. 61. — **Dealurile de calcar dela Ștefănești** (din *Simionescu I.*, **Tratat de geologie**).

ziduri ruinate de jur împrejur, iar creasta dela Ștefănești răsare mai lungă, albă, în contrast cu pădurile de sălcii din jur. Se schimbă imediat și oecologia vegetației. Pe lângă forme cu caracter podolic cresc multe plante grase (*Sedum*, *Sempervivum*, etc.). Se schimbă și aspectul satelor, cu casele și împrejmuirea lor din piatră. La Ștefănești și Ripiceni (Botoșani) se naște industria înfloritoare a varului, transportat până la Iași ori Botoșani. In măruntele peșteri săpate în calcaruri, aflându-se și cremene din belșug în substratul cretacic, în această regiune s'au concentrat primele așezări omenești paleolitice din România.

4. — Regiunea de dealuri din mijlocul Moldovei este partea cea mai masivă, ca o boltă largă. Se termină spre Nord cu coastele abrupte ale Bârnovei și Repedea, care dau frumusețe împrejurimilor Iașilor. Dealurile se mențin înalte dealungul Siretului, aproape ca și cele nordice, cu vârfuri ce trec de 500 m (522 m.), până la Găiceanca, în Nordul jud. Tecuci. Din Ruginoasa, pe la sud de Iași până în dealul dintre

Nisporeni și Căpriana în Basarabia (337 m) dealurile formează cadrul sudic al depresiunii Jijiei, dar și marginea podișului dintre Bahlui și partea superioară a Bârladului, cu înălțimi aproape de 500 m., cu platformele netede la Tansa, Ipatele, Scheia, etc. Prin afluenții ce dau în Bârlad s'a născut un adevărat evantail de dealuri, labirint de înălțimi ce se mențin între 400—500 m chiar până în ținutul dintre Bârlad și Prut (dealul Doroșan 564 m între Berheciu—Tutova). Așa s'a reliefat aspectul masiv al dealurilor din jud. Tutova de Nord și Vaslui, cu culmi ce se prelungesc spre Sud, din ce în ce mai scăzute.

Aproape aceeași înfățișare se păstrează și în Basarabia, cu două noduri principale de dealuri. Cel nordic, dealungul Nistrului, este prelungirea podișului bucovinean, cu netezișuri întinse, cu vârful cel mai înalt din Basarabia (Băscăuți-Hotin 465 m). Alt nod mai principal, la sud de Răut, formează regiunea Codrului, ca un triunghiu cu vârful la Cornești, prelungindu-se până 'n Sud în ținutul Codrilor Tigheciului și pre Tighina la Nistru. Sunt echivalente nodului hidrografic din cursul Bârladului. Inălțimea însă nu ajunge la 500 m. Din ele se răsfiră culmi tot mai joase în spre Sud și Sud-Est, după cursurile de apă care dau în Bâcul sau curg mai departe în limanurile sudice. Scoborîrea înălțimii dealurilor din spre Sud se poate pune și pe seama unei falii radiale ori măcar a unei puternice flexuri, care a făcut ca nisipurile meotice și pontice, ușor de desagregat, să se întindă cu mult spre Nord, formând spinarea dealurilor din sudul jud. Tutova.

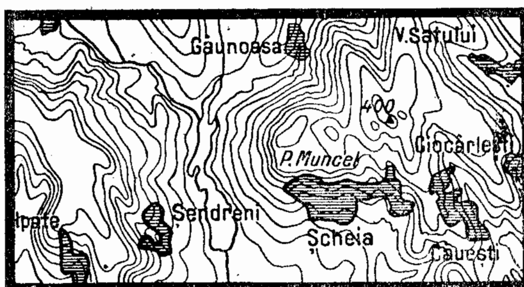

Fig. 62. — Urmele platoului primitiv (d. *M. David*).

Se înalță astfel o impunătoare boltă morfologică din Siret și până aproape de Nistru, caracteristică reliefului din Moldova mijlocie.

Dealurile podișului moldovenesc, cu aceeași origine, formate din aceleași roci, au aspect cam același oriunde ar fi privite, cu pitoresc blând, primitor, luminos.

Păduri dese de fag acopăr spinarea lor. Nu lipsesc însă nici pâlcuri de mesteacăn (Bârnova, Adâncata-Burdujeni), care împreună cu ferigile destul de înalte, redau colțuri de vegetație muntoasă.

In jurul satelor pădurile s'au împuținat. Codrii Tigheciului au rămas mai mult în amintirea istorică. Codrii Bâcului sunt răriți, după cum și codrul Herții, atât de temut odinioară, își micșorează întinderea an de an. Nici Codrul Cosminului din Bucovina deși mai sistematic

exploatat, de care se leagă legenda din războaiele lui *Ștefan* cu Polonii, nu va avea o soartă mai bună.

In afara limitei de răsărit a fagului, stejarul îi ia locul. Ici și colo câte un stejar răzleț rămuros, gros, arată puternica desfășurare ce o aveau odată acești arbori, asupra cărora puterea de distrugere a omului s'a năpustit mai fără milă.

Fig. 63. — Sate cu apofise la marginea pădurii (jud. Dorohoi).

Constituția geologică a podișului, argilă la bază, gresii și nisipuri permeabile dasupra, legată cu bogate precipitații atmosferice (500 până la 600 mm) sau cu infiltrarea apei din topirea zăpezilor, provoacă numeroase a l u n e c ă r i de straturi. Alunecările superficiale nasc valuri de teren ca pe Cetățuia-Iași. Alunecările mai adânci aduc nenorociri și deformări morfologice. Se nasc, ca și la marginea basinului ardelean, mereu suprafețe proaspăt desgolite sau chiar coline mai mici în lungul marginei dealurilor năruite (Valea Bârladului, Crasnei, Lohanului din jud. Fălciu).

Satele de pe coastă sufăr deseori stricăciuni mari, terenul fugitiv deplasând case și arbori (Mogoșești-Iași), scurgerile de gloduri pustiind regiuni fertile. O consecință tot mai amenințătoare a despăduririlor, mai

Fig. 64. — Alunecări de straturi pe valea Lohanului (Fălciu) (d. *I. Gugiuman*).

ales unde domină nisipul, sunt râpile adânci săpate de puhoaie, ce sălbătăcesc ogoarele și împrejurimile satelor. Inundațiile care au devastat orașul Bârlad, sunt urmarea desgolirii dealurilor și a întețirii puhoaielor care nasc acele râpi neproductive ce se

văd din gară, spre apus. Multe sate din Moldova și Basarabia sufăr de pe urma adâncirii râpilor născute de torentele ce vin uneori năpraznic.

5. — Ținutul podișului moldovenesc este o zonă de veche așezare omenească. Numeroasele stațiuni neolitice dovedesc aceasta. Cea dela Băiceni-Cucuteni din județul Iași este vestită ca centru de radiațiune a artei micenice.

Satele sunt dese. Unele, mai rar, se află pe podiș; lângă Hârlău, pe drumul spre Lespezi, s'a păstrat forma primitivă a satului cu case răzlețite în cuprinsul pădurii, de se încâlcesc crengile pomilor fructiferi cu ale arborilor din pădure. Mai adesea satele au fost așezate la marginea pădurii; necontenit tăiată, satele au rămas cu apofize (Fig. 63) după golurile din vechea pădure în care înaintau casele (Hilișeu-Dorohoi). De obicei însă satele sunt de tipul așezat, compact, în legătură cu pânza de apă păstrată la contactul dintre argilă și pătura permeabilă, la mijloc de coastă. Sate cu case răzlețe s'au format după război, la capetele loturilor de împroprietărire. Numeroase sunt odăile, sălașuri izolate pe lângă gospodăriile de odinioară ale marilor proprietari.

Fig. 65. — Coșar de nuiele din jud. Hotin. (Des. *E. Saulea-Bocec*).

Casele mai toate sunt din nuiele împletite, cu acoperiș de stuh, mai rar de șindrilă ori tablă, în apropierea gărilor. Olanele încă n'au pătruns. Prispa e nelipsită măcar la față, iar streșina e susținută de stâlpi dați cu luțișor. Adeseori — mai ales în Basarabia — intrarea e sub un cerdac proeminent. Nelipsit din jurul casei este coșarul pentru păpușoi (Fig. 65) din nuiele împletite, după cum și gardurile vechi sunt tot din nuiele împletite, cu streșină de spini ori porumbei cu țepi: alteori împrejmuirea e redusă la șanțurile și valurile cu cătină deasă, spinoasă, drept gard viu. Bucătăria de vară, e primitiva vatră de lut într'o groapă rar acoperită.

In tot cuprinsul dealurilor predomină neamul românesc. In satele de pe Nistru întâlneşti acelaşi tip, cu faţa lungă, cu nasul coroiat, cu ochii luminoşi şi mai mult albăstrii, cu fruntea înaltă, cu plete până la umăr, ca şi în Humuleştii lui *Creangă* din preajma Carpaţilor. Locuitorii nu se deosebesc nici după port, cu chimirul lat încingând cămaşa lungă, cu mânecele largi, nici după grai, acelaşi grai moldovenesc, tărăgănat şi domol.

Portul naţional este în bună parte păstrat în Bucovina şi nordul Moldovei. In părţile basarabene opincile sunt înlocuite cu «ciubote» cu tureatca lungă, iar cămaşa albă cu cea de pânză colorată, scurtă, încheiată la gât. Femeile au lepădat mai repede portul naţional.

Ocupaţia de căpetenie a oamenilor este agricultura şi creşterea vitelor. Unde păşunile sunt mai întinse se găsesc şi turme de oi, adunate dela locuitorii satelor. Stânele sunt adăposturi primitive, colibe de nuiele împletite, acoperite cu frunzare.

Livezile sunt numeroase. Regiuni de pruni, se văd mai ales în dealurile dintre Călăraşi şi Chişinău. Grădini întinse de meri se află în jurul Hârlăului sau la Tighina. Viile se cultivă pe coastele bătute de soare, mai mult în cadrul depresiunii Jijiei, dar şi pe dealurile din jurul Huşilor, ca şi în preajma Chişinăului.

Drumurile ce străbat regiunea sunt mai mult în lung, pe văile râurilor. Şosele în curmezişul dealurilor sunt rare. Numai cu carul cu boi poţi trece dela Podul-Turcului spre valea Bârladului. Configuraţia reliefului şi lipsa pietrelor rezistente ori a prundişului, lămureşte sărăcia drumurilor bune în Basarabia. Chiar şi drumurile de fier din această cauză sunt rare. Cele două linii din lungul Moldovei sunt legate în curmeziş prin linii secundare numai în dreptul unor curmături: la Bucecea, Ruginoasa ori Băceşti. Din cauza terenurilor fugitive linia Roman—Băceşti, ca şi Zorleni—Chişinău sunt mereu în reparaţie, iar trecerea anevoioasă peste coama dealurilor face să se întrebuinţeze dubla tracţiune, costisitoare. Desvoltarea economică a Iaşilor s'a resimţit din această pricină.

Târguşoarele sunt rare, de regulă aglomerări în lungul drumului principal; la centru dughenile stau unele lângă altele, la periferie casele de sat. In schimb adăpostul tăinuit şi greu accesibil al dealurilor cu condiţiuni asemenea celor din depresiunile carpatice, au făcut ca în cuprinsul podişului să existe numeroase hanuri (ratoşe), mănăstiri, unele de tipul cetăţilor-mănăstiri (Dragomirna în Bucovina, Dobrovăţ-Vaslui), altele cu gospodării cuprinse: Dobruşa-Vărzăreşti în judeţul Lăpuşna, Căpriana (Orhei), Jabca (Soroca).

6. — Trei oraşe mari se află în cuprinsul podişului, în poziţiuni geografice asemănătoare, care le dau un tipar comun: Cernăuţi, Iaşi, Chişinău; au casele aşezate pe coastă de dealuri. Ceea ce e Repedea pentru Iaşi, e Cecina pentru Cernăuţi, dominând valea Prutului.

Municipiul [redacted] (112.147 loc. în 1930) așezat în drumul mare comercial ce ducea în Polonia, a căpătat însemnătate după anexarea Bucovinei la Austria. I s'a dat o deosebită cătare, fiind orașul cel mai oriental din vechea împărăție habsburgică. De aceea a rămas cu o împestrițătură etnică, numeroși Nemți aduși ca funcționari, mai mulți Evrei pe mâna cărora a rămas comerțul și industria.

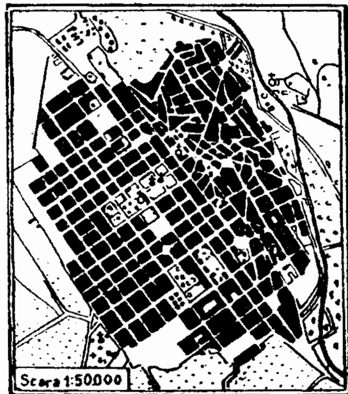
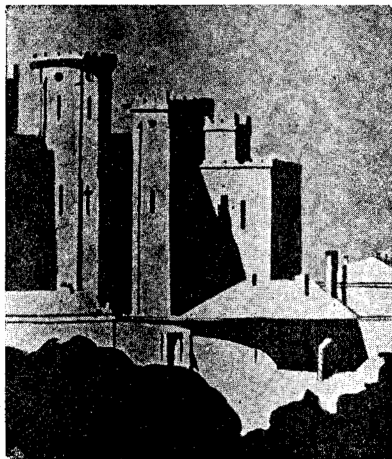

Fig. 66. — [redacted]

Universitatea din [redacted] întemeiată în 1875 ca centru de cultură nemțească, n'a dobândit pe vremuri decât cu grea luptă o catedră de limba, literatura și istoria română.

Mulțumită străduinței corpului profesoral român, Universitatea a devenit un focar de radiare națională.

In schimb, Facultatea de Teologie, subvenționată din fondul Mitropoliei bucovinene, luase deosebită însemnătate pentru ortodoxie. Clădirea cea mai impunătoare din oraș e Palatul metropolitan, în stil maur, cu frumos și îngrijit parc.

Fig. 67. — [redacted] (d. *G. Bezweconnâi*).

Municipiul [redacted] (117.016 loc. în 1930), așezat tot în lungul coastei de deal, e mai nou; are străzile după tip american, cu « cvartaluri » regulate (Fig. 66). La capătul apusean al orașului s'a păstrat mahalaua românească, lăsată cu străzi nepavate, iar spre sud e Târgul, cu străzi înguste, neregulate, cu case locuite aproape numai de Evrei în mare număr. Clădiri prea mari nu se află. Soborul, în stil rusesc, a devenit Catedrala metropolitană. Liceele au clădiri impunătoare, iar pe toate le domina închisoarea (Fig. 67), ca o cetate, mărturia stării politice din vremea trecută. In descrierea dată de *E. Reclus*, este singura pomenită ca o minunăție a orașului. Facultatea de Teologie și cea de Agronomie, părți din Universitatea dela Iași, înseamnă începutul unei îndrumări de cultură superioară. Din punct de vedere industrial, Chișinăul nu se deosebește decât prin mori.

Alte orașe mai mici sunt în cuprinsul podișului pe largile văi ale râurilor. Pe valea Bârladului se află V a s l u i (15.388 loc.), pomenit încă din veacul al XV-lea, cu o biserică de pe vremea lui *Ștefan cel Mare.*

B â r l a d u l (26.169 loc.) cunoscut ca loc de vamă pe vremea lui *Alexandru cel Bun* (1408), e un centru cultural, prin școalele secundare, unele înființate, ca și spitalul, din dania bogătașilor mărinimoși, de pe vremuri. La școalele din Bârlad au învățat, între alții, poetul *A. Vlăhuță,* învățatul *V. Pârvan,* Prof. *P. Bujor* ș. a.

Pe Prut nu se află decât H u ș i (16.792 loc.) cu episcopie veche întemeiată de *Ieremia Movilă,* ilustrată prin activitatea lui *Melchisedec,* mare istoric bisericesc. E într'un ținut important de vii și cu împrejurimi atrăgătoare, ce domină larga luncă a Prutului.

In Basarabia, aproape de dealurile Tigheciului, orașul C a h u l (10.437 loc.) a rămas izolat, fără cale ferată.

Deși Vaslui și Bârlad se găsesc pe linia veche de comerț internațional Galați—Polonia, viața lor economică este din ce în ce mai anemiată. Tot așa și pentru Huși, singurul oraș care rămăsese până în 1937 cu o cale ferată îngustă.

Nici în Basarabia nu există multe orașe. O r h e i (14.805 loc.), cu pârcălabii vestiți încă de pe vremea lui *Ștefan,* cu biserici de pe vremea lui *Vasile-Lupu,* este așezat ca și Chișinău, pe coastă de deal, lângă lunca Răutului, care curge aici în voie, făcând iazuri înainte de a străbate prin cheile săpate în păturile orizontale. In apropiere a fost cetatea Orheiului.

7. — Scufundările din exteriorul Carpaților se țin una, din Bucovina până la unirea Carpaților cu Balcanii. Amplitudinea lor e diferită. Cea mai adâncă e în dreptul câmpiei muntene. Partea vestică, numită de *L. Mrazec* Depresiunea g e t i c ă, afundată încă din cretaceu, e formată spre suprafață din terenurile cele mai noi terțiare. Apele curgătoare adunate cam în dreptul axei ei dela Sud-Vest la Nord-Est au separat vechiul podiș în culmi de dealuri nisipoase, caracteristica Olteniei.

Către marginea muntoasă păturile din depresiunea getică de vârstă mai veche (sarmatic) sunt încrețite; cele mai noi (pontice) sunt înclinate. In restul Olteniei păturile rămân orizontale sau prea slab înclinate către Dunăre. Zona deluroasă formează jumătatea de Nord a Olteniei. O linie care începe la Ostrovul-Corbului pe Dunăre, trece la Nord de Plenița spre a se ridica până la Craiova, Slatina, Pitești, arată limita dealurilor mai înalte de 200 m. Această limită este însă crestată, căci râurile au tăiat lunci largi, adâncite către Nord. Lunca Jiului și a Motrului se menține lată de 6 km până aproape de Dealul lui Bran.

Cu cât urci mai spre Nord, cu atât dealurile trec de 400—500 m., iar cele care sunt în apropierea munților, lipite uneori de ei, ajung până la 700 m. Spre a le străbate, drumul de fier urcă lângă Turnu-Severin

dealul Balota, la 343 m. De pe vârful lui se desprinde o neîntrecută panoramă asupra culmilor muntoase și asupra văii Dunării, ce pare că se oprește în loc făcând largile coturi dela Hinova.

In partea de Vest a Jiului, depresiunile subcarpatice despart dealurile de marginea abruptă a munților. Ele sunt mai răsărite, cu sâmburi de strate mai vechi, ca dealul Slătioara. O nouă depresiune intracolinară, cum e aceea dela Cărbunești, e mărginită de dealuri ce par izolate (dealul Bujorescu, Bran 300 m). De o parte și de alta a Oltului, dealurile înalte se apropie de munți, fără să se poată trage o limită precisă între ele.

Chiar dacă zona deluroasă se continuă la răsărit de Dâmbovița cu Precarpații, este o mare deosebire între ele, prin trecutul lor geologic.

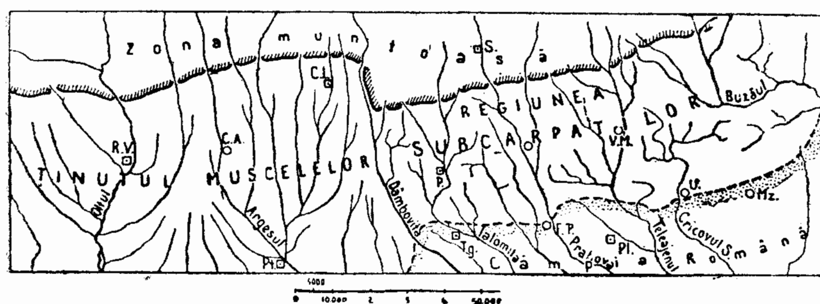

Fig. 68. — Hidrografia muscelelor și a Preicarpaților (d. *N. Popp*).

Pe când Precarpații au relief variat, frământat, de multe ori lipsit chiar de îmbrăcămintea verde a pășunilor, în jurul Câmpulungului muscelele au un aspect de liniștită evoluție, uniforme, bolți largi cu coaste trăgănate, surâzătoare prin verdele pășunilor, al ogoarelor, al livezilor sau chiar al pâlcurilor întinse de pădure. Apele la apus de Dâmbovița se adună în mănunchiuri, având cursuri regulate care trădează culmile prelungi ale dealurilor. La răsărit de Dâmbovița, în Precarpați, mersul râurilor este întortochiat, multe în direcția depresiunilor dela Vest la Est, altoite pe altele dela Nord la Sud. Din mersul lor se prinde și zbuciumul reliefului (Fig. 68).

Dealurile Olteniei cu păduri de stejar pe creasta lor rotunzită, au aspectul de valuri, formate din nisipuri ușor de erodat. De aceea profilul lor e trăgănat, cu ondulațiuni largi, dar care ca și în Sudul Moldovei, sunt anevoie de străbătut în curmeziș.

Râurile formează mănunchiuri strânse de Jiu spre Craiova, de Olt sau de Argeș la Pitești; pe văile corespunzătoare drumurile mai lesnicioase radiare leagă între ele sate bogate, așezate mai mult pe terase, la adăpost de toanele râurilor. Drumul de fier București—T.-Severin urcă spre Nord până la Pitești, scoboară până la Slatina, ocolind mar-

ginea dealurilor mai înalte de 200 m. Legătura dintre Pitești și valea Oltului se face prin Curtea de-Argeș și Jiblea, în dreptul Călimăneștilor.

Impădurite în spre Nord, dealurile joase sunt acoperite în mare parte cu ogoare. In schimb clima mai dulce, natura terenului fac ca pe coastele expuse spre Sud să fie plantate vii numeroase. Tipică e regiunea dela Găești la Pitești; coasta dealului e numai podgorii, cu vile cochete, ce răsar din verdele deschis al viței stropite, așezată în șiruri; livezile se confundă cu geana de pădure de pe creastă. Aici e bunăoară Florica vestită a familiei *Brătianu;* aici se mai găsesc Goleștii, cu conacul familiei lui *Dinicu Golescu.* La fel, numai vii renumite, se urcă și pe dealurile din apusul Oltului, amestecate cu porumbiști în luncă, cu livezi și rămășițe de păduri pe coasta dealurilor, ca în împrejurimile târgușorului Drăgășani (6.923 loc.). Mai la apus se află viile mai puțin întinse dela Filiași, ori acele care tapisează amfiteatrul dealurilor dela Turnu-Severin.

Orașe mari și orășele multe sunt așezate la limita dealurilor cu câmpia.

Strehaia (8.000 loc.), cu mănăstirea împrejmuită de ziduri, pe Motru. Slatina (10.616 loc.) deastânga Oltului; cu numele pomenit încă din veacul al XIV-lea, cu casele ca într'o găoace, înconjurate de dealuri. Pitești (19.630 loc.) pe Argeș, menționat de pe vremea lui *Mircea cel Bătrân,* cu frumosul parc dela Trivale.

Pe toate le întrece Craiova (56.000 loc.) urbea Banilor Olteniei, centru important comercial, cu bănci odată puternice, dar și cu industrii în afara morilor mari, ce-i arată bogăția naturală. A devenit însemnat centru cultural, cu impunătoare clădiri școlare, care au întrecut pe cele administrative și bancare. Un interesant și bogat Muzeu etnografic și de Științe naturale, este adăpostit într'o încăpătoare clădire boierească lângă măreața biserică Sf. Dumitru de curând înălțată. Muzeul *Aman,* craiovean de origine, cuprinde tablouri de ale maeștrilor români și o mică bibliotecă. Parcul Bibescu e unul din cele mai frumoase din România întreagă, iar bulevardul nou, spre Jiu, deschide largă perspectivă asupra văii. A devenit sediul Mitropoliei Olteniei.

8. — *L. Mrazec* a atras pentru prima oară atenția asupra prispei late, surpată, din marginea munților mehedințeni, puternic erodată, formată din șisturi cristaline și calcaruri, acoperită spre margine cu puternice straturi de prundiș de vârstă pliocenă. Către Nord, spre Baia-de-Aramă, Piatra-Cloșanilor domină regiunea. In calcaruri au fost săpate doline, coifuri. Puntea naturală dela Ponoare e vestită, iar pierderea în adânc a Motrului-Sec o atracție locală.

Când urci drumul dela Balotești lângă Turnu-Severin spre Balta, de multe ori cu pietruirea naturală a stâncilor, ajungi pe culmea podișului ce nu trece de 600 m. Privirea se oprește către apus în zidul înalt al munților Cernei, până în ai Vulcanului, dealungul cărora se întinde înaltul podiș mehedințean cu suprafața abia vălurată. Păduri rare de stejari pipernicițі s'au mai păstrat pe înălțimi. Pământul

e sărac, fără humus. Unde nu se iveşte piatra, la faţă e prundişul mereu însetat, care suge apa de ploaie destul de abundentă. Ogoarele rămân arse înainte de vreme; porumbul până la genunchi rar când se coace deplin, căci bruma cade de timpuriu.

Satele se află uneori chiar pe podiş, cu case risipite, sărăcăcioase: alteori sunt aşezate mai la adăpost, pe coaste, mai aproape de izvoare, sau cum e Balta de o parte şi alta a unei văi înguste, căpătând aspect sviţerian. Râpi adânci, urmele şuvoaielor numeroase, sălbătăcesc puţinul pământ arabil. Văile priporoase, ca a Topolniţei la capătul căreia se înalţă mănăstirea cu acelaşi nume, fac anevoioasă circulaţia. Drumurile sunt aspre. Puţini pruni, mai mulţi cireşi, rar nuci umbresc casele bătute în plin de soare. Sărăcia este aproape endemică. Câştigul puţin vine dela căratul lemnelor, a varului. Totul: natură, aşezarea satelor fără drumuri între ele, casele risipite, greutatea traiului, cărăuşia fac ca regiunea să se asemene în multe privinţi cu acea a Moţilor. De altfel populaţia e rară, abia 20 pe km^2, iar singurul târguşor îndepărtat dela drumul mare, B a i a - d e - A r a m ă (1.475 loc.), al cărui nume arată folosirea acestui metal, ascuns azi, nu poate avea o viaţă mai activă. Doarme în liniştea naturii frumoase ce-l înconjoară, întreruptă doar de zbuciumul valurilor iuţi ale Motrului din apropiere.

9. — Spre Vestul ţării dealurile sunt prea puţin individualizate. Alcătuesc cadrul şesului. Rocele care formează munţii răsar la o mică adâncime sub îmbrăcămintea de terenuri neogene şi cvaternare, continuate cele dintâi în lăuntrul munţilor prin vechile golfuri rămase ca depresiuni. Mai largi sunt dealurile în colţul nord-vestic al Banatului, între Bega şi Mureş (Podişul Lipovei), una din regiunile cele mai populate din ţară. La sud de Bega se află cunoscuta staţiune minerală dela Buziaş, una din cele mai de seamă din Europa prin eficacitatea bioxidului de carbon.

Zona dealurilor se îngustează către Arad, lărgindu-se din nou în dreptul depresiunii Beiuşului. In jurul oraşului Oradea-Mare, din dealuri ies căutatele izvoare calde dela Băile-Felix şi Băile-Episcopiei, adunate în lacul Peţia, o rămăşiţă din peisajul terţiar.

Dealurile vestice formează mai mult o zonă de trecere dela ultimele valuri muntoase spre şes.

10. — Intre Someşul-Mic ca limită a câmpiei ardelene şi depresiunea Baia-Mare cu mlaştinile Erului, între capătul nordic al munţilor Bihorului şi munţii Rodnei, se întinde un labirint de dealuri, în care e greu de precizat o orientare. Totuşi există o linie de demarcare care împarte regiunea în două jumătăţi cu deosebită constituţie geologică. Este axa de şisturi cristaline care începe cu ramura Munţilor Meseş ca un arătător de legătura ce a existat cu munţii Rodnei. O serie întreagă de insule de şişturi cristaline prelungeşte această scundă catenă către munţii Prelucăi (810 m.), pe lângă care curge Lăpuşul

cu drum zbuciumat. Sunt rămășițele rupte, erodate, ale marginei cristaline dela nord-vestul basinului transilvan.

Depozite paleogene se înclină către Sud, alcătuind dealurile tot mai înălțate dintre Țibleș și munții Rodnei, culminând în vârful Breaza (975 m.) la Nord de Năsăud. Restul regiunii până în Câmpia ardeleană e format din depozite vechi neogene.

Jumătatea dela Nord de axa cristalină, dimpotrivă e o regiune mai scufundată, umplută cu depozite pliocene, din care răsar răzlețite insule de șisturi cristaline, înnecate în învelișul moale de gresii și nisipuri; răscolite de vânturile din spre Vest au dat material pentru formarea dunelor întărite dintre Șimlău și Valea Barcăului. Pe o insulă (596 m.) de șisturi cristaline e așezat Șimlăul-Silvaniei (7.496 loc.); Măgura Țiganilor e aproape de Măgura Codrului (575 m.) la îndoitura Someșului. Alte numeroase insule sunt acoperite de rocele sedimentare, fiind trădate prin resturile de desagregare. Toate, ca și faliile ce mărginesc de o parte și de alta Muntele Meseș, dovedesc că regiunea a fost frământată prin scufundări. Dacă ar fi desbrăcată de învelișul nou n'ar fi decât un roi de insule asemenea celor din Arhipelag, ceea ce dovedește prelungirea veche a substratului de șisturi cristaline din apus spre cele din răsărit.

Intreaga regiune aparține basinului Someșului, format din unirea, la Dej, a celor două Someșe: Mare și Mic. Cursul râului până ce iese din depresiunea dela Baia-Mare, ca și a afluenților săi Lăpușul și Crasna, oglindesc frământările geologice. Venind din Câmpie apucă spre Nord-Vest. La Turbuța dă peste capătul Munților Meseș unde face o bruscă îndoitură ce aduce aminte pe a Oltului dela Racăș; taie apoi frumoase chei lungi de vreo 25 km în tovărășia drumului de fier ce duce la Satu-Mare. Lăpușul, Crasna și Barcăul adâncindu-și văile în îmbrăcămintea moale dau atractive văi epigenetice, când ating spinarea șisturilor cristaline.

In întregime luate dealurile someșene nasc o regiune de pitoresc minunat. De pe dealul Feleacului de lângă Cluj privirea cuprinde întreg orizontul dealurilor înalte (7—800 m.), cu un labirint de văi îndreptate toate spre a Someșului, ce se poate urmări până spre Turbuța. Chiar din drumul de fier dintre Cluj și Huedin, ochiurile lăsate în pădure te fac să prinzi văile adânci, numai livezi, ale Agrișului și Almașului tăiate între dealurile înalte și peste 600 m., ce se scoboară până în împrejurimile Clujului.

Dealurile someșene sunt populate cu sate cuprinse. E o regiune de pometuri, vestită prin merele cu care se face comerț intens.

11. — Și în Dobrogea sunt dealuri, la Nord ca și la Sud, cu aspecte deosebite din cauza condițiunilor de formare diferite

Dealurile tulcene sunt datorite dislocărilor variate suferite după depunerea terenurilor triasice și jurasice. Se păstrează până și urmele țărmurilor din vremea cretacică, ca sub Cetatea Enisala.

Regiunea este de o neîntrecută variaţie dela pas la pas, în legătură cu mozaicul rocelor ce o formează. Marnele friabile din jurul Babadagului au dat dealuri largi, acoperite cu păduri. Calcarurile nasc creste albii, goale; porfirurile dela Casimcea, şire roşiatice de stânci rotunjite. Văi largi, îmbătrânite, le despart. Pe fundul lor abia curge un firicel de apă vara, devenind puhoi ameninţător după ploile repezi. Pădurile, stâncile diferit colorate, ochiurile de lacuri ce înaintează adânc între dealuri, nasc o polihromie ademenitoare.

Variaţia formelor zbuciumate încetează dealungul unei însemnate linii de fractură, dela Peceneaga pe Dunăre până la Mare. Dealurile în preajma ei au alt aspect. Sunt largi, de multe ori podişuri netede, numai cu zvâcnitura restrânsă a movilelor clădite de om pentru mormântul vreunei căpetenii sau servind la semnalarea năvălirii duşmanilor. Pe lângă Hârşova şi Tichileşti creste goale de calcar sur, aduc oarecare variaţie morfologică. Către Nord, precipitaţiile sunt mai abundente (între 5—600 mm.); pădurile se menţin. Izvoarele sunt mai numeroase, deşi rar gălgâie şuviţa de apă subpământeană ca la Başchioi, când izvorul e socotit ca sfânt. Spre Sud, urmează stepa.

Dealuri înalte şi de 600 m, se arată din nou către graniţa bulgară. E D e l i o r m a n u l, prelungirea platoului prebalcanic, constituind o largă boltă încă din vremea cretaceului superior. Apele au tăiat şi în acest podiş culmi de dealuri orientale la Vest de Bazargic dela Nord la Sud, care se împreună însă spre începutul văilor secundare într'un platou slab ondulat, înalt, cu codri deşi de stejari, cu esenţe ce aduc aminte de ţinuturile mai calde *(Fraxinus ornus, Rhus cotinus)*. Drumul dela Silistra la Bazargic ce duce printre aceste dealuri, prin umbra pădurilor, cu sate compacte, dese, este cu totul diferit de acel dela Constanţa la Hârşova, prin mijlocul stepei fără un arbore.

Aci în regiunea acestor dealuri s'au colonizat Macedonenii dârzi, buni păzitori de graniţe.

LITERATURĂ.

1. MARTONNE E. de, *Résultats etc.*, *l. c.* MACOVEI G. şi ATANASIU I., *Geol. Beobacht. zwischen Siret u. Nistru in der Bucovina u. im nördl. Bessarabien.* A. I. G., XIV, Buc. 1930. BRĂTESCU C., *Poarta dela Cernăuţi.* B. S. Gr., LII, Buc. 1934. SIMIONESCU I., *Contr. la geol. Moldovei dintre Siret şi Prut.* Acad. Rom. Publ. fond. Adamache, Buc. 1903. DAVID M., *Schiţă morf. a podişului sarm. din Moldova.* B. S. Gr., Buc. 1921; IDEM, *Formes caractérist. d. l. morph. d. plateau moldave.* An. sc. Un., Iassy, 1921; IDEM, *Regiunea codrilor Bâcului faţă de podişul mold.* PORUCIC T., *Relieful terit. dintre Prut şi Nistru.* B. S. Gr., XLVII, 1928. MIHĂILESCU V., *Podişul înalt din vestul Botoşanilor.* Ibid., XLVIII, Buc. 1930. DAVID M., *Qqes consid. géomorph. s. l. forage de Vaslui.* An. sc. Univ., Iassy, 1933. DĂSCĂLESCU NATALIA, *Regiunea codrilor Basarabiei,* Chişinău, 1936. BOGOS S., *Nişcanii în lumina datelor statistice.* Bul. Inst. soc. rom. din Basarabia, I, Chişinău, 1937. TUFESCU C. V., *Dealul Mare.* Bul. soc. geol., LVII, Buc.

1937. *Fundamentul podişului moldovenesc.* Rev. geogr. rom., III, 1940. NAT. ŞENCHEA. *Suprafaţa Scheia-Ipatele.* Soc. geogr. Cantemir. III. Iaşi.
3. SIMIONESCU I., *As. calc. sarmat. d. nordul Moldovei.* A. I. G., II, Buc. 1908. PROCOPIANU-PROCOPOVICI A., *Enum. plant. vasculare dela Stânca-Ştefăneşti.* Publ. Soc. Nat. din Rom., Buc. 1902—1903.
4. GUGIUMAN I., *Alunecări de straturi în jud. Fălciu.* B. S. Gr., IV, Buc. 1937.
6. CIOBANU ST., *Chişinăul.* Ed. com. mon. istor. basarabene, Chişinău, 1925. GH. BEZVECONNÂI, *Semimileniul Chişinăului.* Din trecutul nostru. Chişinău, 1936. GEORGESCU ANASTASE, *Craiova,* I. Tip. Ramuri. Craiova, 1936.
7. MURGOCI G., *Terţiarul Olteniei.* A. I. G., I, Buc. 1907; IDEM, *Tertiary form. of Oltenia.* Journ. geol. XIII, Chicago, 1905. IONESCU-ARGETOAIA I., *Pliocenul din Oltenia.* A. I. G., VIII, Buc. 1918.
8. MRAZEC L., *Note sur la géol. d. l. partie sud du haut plateau de Mehedinţi.* B. S. St., Buc. 1896. MARTONNE E. de, *Sur l'évol. du relief du Plateau de Mehedinţi.* C. R. Acad., Paris, 1904.
9. LOBONŢIU E., *Privire gen. asupra morfologiei Sălajului.* Şimlăul Silvaniei, 1932; IDEM, *Măgura Şimlăului.* Şimlăul Silvaniei, 1923. MIHĂILESCU V., *Platforma someşană.* B. S. Gr., LIII, Buc. 1935. SZADECKY J., *Munţii aseunşi din Transilvania de Est.* D. d. S. I. G. R., Buc. 1930.

CAP. VII.

CÂMPIA.

1. Generalități. — 2. [redacted]. — 3. Țara-de-jos. — 4. Șesul dela Mărășești. — 5. Câmpia munteană. — 6. Câmpia olteană. — 7. Câmpia vestică. — 8. Câmpia dobrogeană.

1. — Dela limanul Nistrului până în Maramureș, cu o întrerupere cât ține strâmtoarea Dunării, se întind șesuri unul din altul, încingând din două părți cercul pământului românesc. Sunt suprafețe sub 200 m înălțime, netede sau larg vălurate, acoperite în mare parte cu ogoare, rar cu pâlcuri de pădure, cele mai multe plantate de om.

Sunt ținuturi de stepă; în cuprinsul lor cade zona precipitațiunilor la limita perioadei de secetă, cu temperatura lunii celei mai calde peste 22°, cu indicele de ariditate cel mai scăzut (între 10—35), cu pământul arabil format din cernoziomul negru, castaniu sau degradat.

Pădurile se opresc la granița lor nordică într'o zonă de antestepă, cu arbori rari, stejăriș mai mult, pipernicíți, subțirei, foarte adesea în toiul verii un painjeniș al cuiburilor de omizi.

Câmpiile sunt slab populate față de restul țării. Județul Ialomița are densitate scăzută (41 la km²) ca și [redacted] ori Constanța (36—37). După cercetarea lui *Vâlsan* a hărții rusești din 1853 erau locuri în Bărăgan numai cu 4—5 loc. pe km². Popularea a venit târziu, fie prin colonizări (Banat, Bugeac), fie printr'o înceată pătrundere dealungul apelor (Bărăgan), născându-se o rețea de populație mai deasă, cu ochiuri care prind a se tot popula după ce s'au așezat drumuri de fier. Azi în cuprinsul șesurilor sunt sate mari, bogate, iar pustiul vegetației sălbatice de stepă e înlocuit prin grânar bogat, nu numai pentru România.

Șesurile sunt așezate pe locul scufundărilor de teren formate în era terțiară mai ales, în jurul Carpaților. Gropile la nivele deosebite au fost înălțate după secarea lacurilor ce le umpleau, prin revărsări de bolovăniș lăsate către margine, de către râurile sub formă de mari puhoaie, ce veneau din munți. Ghețarii n'au acoperit șesurile, ca în Germania, spre a lăsa pe urma lor nomol cu bolovani abia rotunjiți. In schimb vânturile de stepă au răscolit nori de praf, a cărui depunere a dat lutul galben numit loess, gros uneori și de 30 m. Din prefacerea lui la față a luat naștere pământul negru rodnic.

Râurile venite din munți au curs la început la întâmplare urmând înclinarea locului; aștern prundiș ori mâl, după puterea viiturilor. Abia mai târziu s'au stabilit drumurile, măcar că Ialomița, când vine mare, își schimbă și azi cursul ei vechi, croindu-și altul nou.

Infățișarea șesurilor nu este aceeași pretutindeni, ci păstrează caracterul specific al formării lor în amănunt. Dacă străbați distanța dintre București și Cernavoda, trecând prin inima Câmpiei muntenești, monotonia nu e decât aparentă. Chiar dela Pasărea apar lacuri cu papură și sălcii, în vechile urme de râuri, de se schimbă dintrodată forma și coloritul pitorescului, mai ales în asfințit de soare, cu un decor neîntrecut. Ochiurile de apă se colorează cu vrâstări argintii, aurii ori purpurii, născând irizații ce se continuă cu decorul feeric al apusului de soare, minunată priveliște în ținutul Câmpiei.

Pe podișul Râmnicului, vechile drumuri ale râurilor au lăsat depresiuni ce se umple de apă în vremea ploilor mari, arătând căile părăsite din faza dibuirii lor. Lacuri numeroase sunt presărate în multe părți. In jurul celor sărate, cu luciu de argint viu, se întinde cadrul sărurilor provenite din evaporare, înconjurat și el de altul mai viu colorat, al plantelor de sărături. Se nasc priveliști atrăgătoare, variații originale, în uniformitatea câmpurilor însămânțate. Nu lipsesc nici nisipuri zburătoare, întărite, formând valuri mai înalte în ținutul Călmățuiului, bunăoară.

Jocul forțelor care au desăvârșit modelarea șesurilor românești ne fiind același pretutindeni, ca intensitate ori componență, înfățișarea diferitelor părți din zona câmpiei e variată, cu caractere morfologice și omenești deosebite.

2. — Intre [redacted] și Prut, se întinde [redacted], Pustiul Geților după *Strabon* (Fig. 69).

Privit de pe înălțimea de lângă Basarabeasca, cât ține zarea nu se văd decât coline largi, cu spinarea domoală, cu planul de înclinare către Sud până la marginea Mării. Nisipurile pliocene se continuă până 'n dunga celor aduse de valuri. Niciun arbore nu se zărește. Nu se văd nici satele; stau ascunse în îndoiturile de teren, pe văile râurilor, mai aproape de pânza de apă subpământeană. [redacted]lui pe o scară mai mare îți lasă impresia unui teren nou, așa cum a rămas din retragerea mării, cu văi paralele, largi, pe fundul cărora se scurg râuri dealungul pantei generale. E un ținut de stepă curată, zona cea mai săracă în ploi din Basarabia. Nu se adună anual peste 354 mm de apă. In jud. Ismail trec luni fără o picătură de ploaie, iar secetele, ca aceea din 1935, sunt dezastruoase.

Limita nordică a [redacted] atinge la Căușani lângă Nistru, Valul lui Traian, ce vine dela Leova, lângă Prut. Spre Vest, limita se scoboară pe lângă limba de pădure rămasă din Codrii Tiheciului, iar în răsărit, în lungul Nistrului, pe lângă antestepa dela Purcari. Către Nord Bugeacul se leagă de Codrii Bâcului, prin o zonă de trecere, « Cele 2 Ciasuri » din lupta moldovenilor cu Tătarii, atrași dela începutul veacului al

XVI-lea de stepa, asemănătoare celei de unde au pornit. In 1568 Tătarii-Nohai dintre Don şi Volga stăpânesc regiunea până în lacul Ialpugului. Năvala lor crescândă ajunge până la Codrii Bâcului, la a căror zid se opresc. Astfel se formează «Hotarul lui Halil Paşa» între Moldovenii Codrului şi Tătarii cu tendinţe de cotropire nordică. Căderea statului tătar din Crimeia, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, înseamnă şi retragerea Tătarilor din Bugeac (1807). Moldovenii se sco-

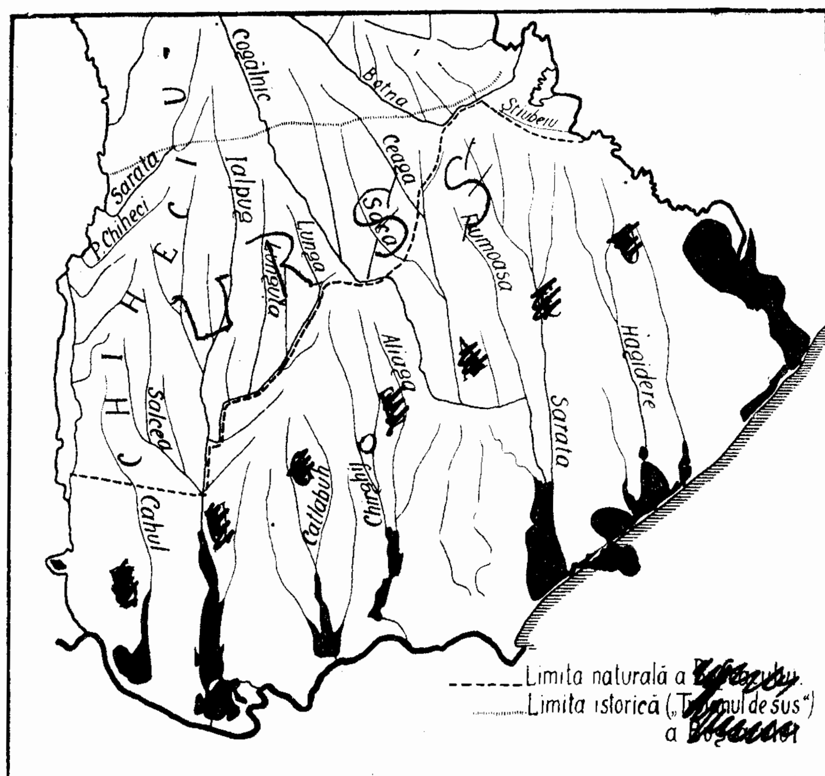

Fig. 69. — [redacted] (d. G. *Năstase*).

boară îndărăt în zona Hotărniceni, a Codrului şi antestepei; golul lăsat de Tătari se umple cu colonişti[redacted]iul.

Aşa ia naştere mozaicul etnic de azi, asemenea cu al Dobrogei. Pe lângă satele moldovenilor băştinaşi, se intercalează sate de nemţi (Tarutino, Comrat) cu gospodării temeinice; bulgăreşti mai ales în jurul Bolgradului; tătăreşti, de găgăuţi cu tainică origine. La Şaba lângă Cetatea Albă, se află până şi o colonie de francezi elveţieni, care

au creat un însemnat centru viticol, cu viță de vie plantată în nisipurile dela marginea limanului, ferită astfel de filoxeră.

Bugeacul este ținut agricol; cât vezi cu ochii se întind numai ogoare rodnice, când seceta nu le arde. Litoralul Mării este puțin folosit; la Bugaz cu băile de nămol, în ultimii ani s'a clădit un mare sanatoriu pentru tuberculoși; limanurile mari nu aduc, prin pescării, venituri însemnate. Satele sunt rare, orașele și mai rare.

B o l g r a d (12.821 loc.), este singurul oraș mai cuprins din Bugeac, în bună parte centru bulgăresc. I s m a i l (26.123 loc.), vechiul Smil, cu străzi regulat întretăiate, cu Episcopia întemeiată după război, aparține mai mult la litoralul Dunării.

3. — Bugeacul se continuă în sudul județului Covurlui și Tecuci, cu o zonă de nisipuri care invadează pân'n vatra satelor. La revărsarea Bârladului formează dunele dela Hanul-Conachi și Ivești. E ținut sărac în ploi. La Cudalbi în 1903 a căzut numai 267 mm de apă, iar seceta a durat 163 zile; la Tecuci, în același an, a fost o perioadă de uscăciune de 186 zile. Orașul T e c u c i (17.259 loc.) și el destul de vechi, loc de vamă pe vremea lui *Ștefan*, cu casele înșirate dealungul șoselei naționale, nu are nimic însemnat în el. Ar fi lipsit de viață dacă n'ar avea multe școli și câmpul principal de aviație. In timpul din urmă s'a înființat, pe cale particulară, un frumos Muzeu regional, cu bogate colecții din castrul roman dela Poiana, lângă Nicorești, cât și resturi de animale cvaternare. Un monument al cercetașilor arată jertfa tinerilor în pribegia lor din ultimul război.

4. — La răsărit de linia Corod, cu terasele Bârladului, se desfășoară regiunea Mărășeștilor și a Siretului, largă de 32 km. E partea cea mai adâncită din întreaga zonă a șesului românesc, ca un fund lățit de pâlnie, spre care tind cursurile de ape din îndoitura Carpaților.

Regiunea nu pare pe deplin așezată. Aici sunt mai dese cutremurele de pământ, iar linia de nivel de 100 m ajunge până la Focșani.

Aci se continuă și azi fenomenele care au înălțat marginea câmpiei primitive. Siretul își schimbă cursul; are două brațe; nu și-a stabilit matca. Mai vestită e Putna, care își mută cursul cu 50 km mai la Sud, vărsându-se în dreptul satului Corbu. Când vine mare ia altă cale. Trenul trece peste bolovănișul conurilor proaspete de dejecție, răsfirate până la Mărășești, centrul biruitoarelor lupte, amintite prin o statue și un mausoleu.

F o c ș a n i (28.505 loc.), pomenit din 1575, este principalul oraș al ținutului, format din 2 jumătăți, despărțit până la 1862 prin « Gârla Hotarului » în Focșanii munteni și moldoveni. Nici azi nu s'au șters urmele acestei despărțiri istorice. A rămas o piață moldovenească cu Biserica Domnească dela sfârșitul veacului al XVII-lea și piața din Munteni, lângă grădina publică. Le unește Ulița târgului ce trecea din Muntenia în Moldova.

De Focşani se leagă vremea de pregătire a Unirii; aici a funcţionat Comisia centrală aproape doi ani, compusă din 8 moldoveni şi 8 munteni.

E un oraş cu viaţă economică destul de intensă, datorită mai ales podgoriilor mari din apropiere (Nicoreşti, Odobeşti, Panciu). Portul naţional, păstrat încă în satele din jur, dă oraşului în desele zile de iarmaroc un colorit mai românesc decât altor oraşe ale Moldovei. Negustoria nu e numai în mâna Evreilor; se află şi negustori români, dar mai ales se găseau mulţi Armeni.

5. — Din Siret şi până în Olt, Câmpia ocupă trei sferturi din suprafaţa Munteniei (Fig. 70). Colinele Olteniei sunt limitate spre apus

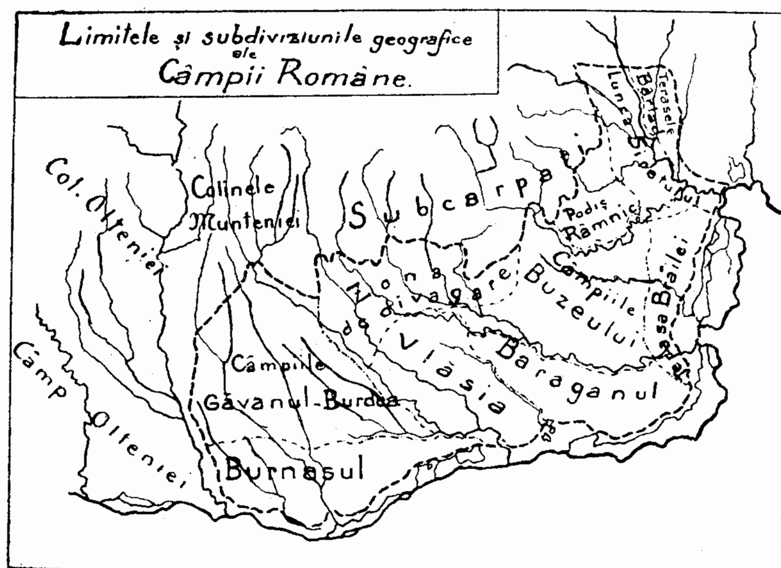

Fig 70. — Câmpia Română (d. *G. Vâlsan*).

de Olt, după o linie oblică dela Slatina la Piteşti. Câmpia nu atinge Oltul, decât spre Sud, continuându-se tot mai îngustată în Oltenia; cu cât se lăţeşte către răsărit, devine tot mai joasă până în lunca Siretului.

Câmpia muntenească este de origine tectonică, o adevărată groapă cuprinsă între linia de dislocare a marginii munţilor şi aceea, pentru întâia oara scoasă în relief de către *Cobălcescu*, dealungul căreia s'a surpat podişul prebalcanic.

Culmea Istriţei se înalţă între Mizil şi Buzău la 754 m luând înfăţişare de munte faţă de netezişul câmpiei, după cum şi Măgura Odobeştilor (1.001 m), domină câmpia dela Mărăşeşti. Spre Sud, straturile cretacice ridicate dealungul malului drept dunărean, s'au întâlnit în sondajul dela Mărculeşti (Ialomiţa) la 312 m. adâncime. Depunerile sarmatice, continue din Dobrogea până în munţi sunt la adânc în dreptul Câmpiei.

După varietatea fenomenelor care au contribuit la modelarea Câmpiei actuale, *Vâlsan*, care a dat un magistral studiu asupra ei, deosebește mai multe subdiviziuni.

Câmpiile Găvanu-Burdea cuprind basinurile superioare ale Vedei și Teleormanului; reprezintă ochiuri de stepă la 200 m înălțime, cu sate rare, cu salcâmi în loc de stejari, cu apa de folosit strânsă în eleșteie, ploile căzând puține.

Mai departe către răsărit, sub poalele dealurilor, întinzându-se până aproape de Buzău, iar spre Sud cam până la Snagov și Buftea, este Zona de divagare. Drumurile nesigure de odinioară ale râurilor se arată prin mlaștini și lacuri cu păduri de sălcii și plopi. Râurile aproape nu mai au maluri; Dâmbovița rătăcește, se împarte în brațe din care unul se pierde în lacul Sabar.

Dela Buzău mai spre răsărit, regiunea se înalță în podișul Râmnicului. Nu se poate hotărî unde începe dealul și unde câmpia. Aici a rămas o câmpie înaltă brăzdată de Râmnic, mărginită spre Sud de cotitura Buzăului și străbătută radiar de adevărate lunci unele terminate cu lacuri, care nu pot fi decât vechile drumuri părăsite ale Râmnicului.

Regiunea joasă din Câmpie se întinde până în lunca Dunării, cu aspecte deosebite. Intre Mostiștea și Argeș, cu Bucureștii în mijloc, e zona cea mai împădurită. Pe aici Codrul Vlăsiei acoperea suprafețe mari. Și azi încă pădurile de stejar formează ca un pinten, ce se coboară până aproape de lacul Greaca, cu o sinuozitate în repartiția precipitațiunilor atmosferice, mai bogate decât în restul câmpiei. Crâmpeile de păduri rămase în jurul Bucureștilor, cu rămuroșii stejari care încadrează câte un lac, sunt rămășițe din întinsa pădure de odinioară. Regiunea nu e stepă deplină; apa freatică este aproape de suprafață; lacuri numeroase umplu vechile coturi ale râurilor, cu lunci largi, dar puțin adânci. Mănăstirile Snagov sau Cernica sunt zidite pe grădiști izolate. Se naște o varietate de relief și de pitoresc, uneori fermecătoare, mărită prin contrastul cu stepele vecine.

Intre Ialomița și Buzău, dimpotrivă, regiunea e aproape lipsită de ape. Călmățuiul, dormitând, redus uneori la un șirag de lacuri, o străbate în lung. E partea joasă, cu puține locuri mai ridicate de 50 m. Aici sunt presărate multe lacuri. Unele întovărășesc cursul Ialomiței, altele sunt în cuprinsul stepei; unele sunt cu apă dulce, altele, ca și acele dela nordul Buzăului, cu ape sălcii. E regiunea Câmpiilor Buzăului, continuate prin terasa Brăilei până la Dunăre.

Din încadrarea regiunilor pomenite, rămân cele două stepe adevărate, una mai restrânsă decât alta. Burnasul se întinde în lung, între Olt și Argeș. Stepă cu ierburi înalte odinioară, hrănea multe turme de vite. E câmpul însămânțat de cereale azi. Arbori nu umbresc locul, căci apa e adâncă, la 30—50 m. Chiar salcâmul, care în Bărăgan mai înviorează zarea, aici e rar. Satele și pâlcurile de pădure se țin dealungul luncii râurilor, care străbat în curmeziș regiunea, Ținutul

e aproape plan; înclinarea, la sud de Roşiorii-de-Vede, este nulă. Dela Alexandria însă câmpia urcă spre Dunăre, dominând-o cu 80—100 m. Râurile au direcţia Est-Vest; afluenţii Călniştei curg dela Sud la Nord, o excepţie.

Spre răsărit de Mostiştea până în Ialomiţa, se întinde B ă r ă g a n u l, nume greşit dat întregii câmpii până în Siret. După cum Câmpia munteană e o unitate morfologică din România, Bărăganul e o diviziune distinctă a Câmpiei. E cel mai întins ţinut fără scurgere de ape, dominând cu 30—70 m lunca Dunării. E singura parte din câmpie cu mari întinderi netede ca 'n palmă. Privirea nu se opreşte decât la orizont, în gardul de salcâmi format din pâlcurile ce par unite în depărtare. Totuşi în amănunt nu e monotonie. Mai des se văd aici c r o v u r i l e (găvane, padine), depresiuni circulare cu diametru până la 2—3 km şi adâncime de 5—6 m, care dau înfăţişare lunară hărţilor detaliate din stepă. Par a fi urmele vârtejurilor de vânt, căci unele sunt aliniate în direcţia acestora (Fig. 71).

Fig. 71. — Găvane din Baragan (d. *S. Mehedinţi*).

Ploile sunt rare. Câtă apă cade, se afundă repede în pământ. Loessul, buretele care suge apa, are o grosime de 30 m; alteori prundişurile îi iau locul. Pătura de argilă care opreşte apa, e la 75 m. Temperatura excesivă, vânturile care suflă fără piedecă, adâncimea apei nu îngăduie traiul arborilor. Vegetaţia grăbită se foloseşte de ploile puţine de primăvară, pentru a izbucni repede, a creşte cât mai înaltă. E domeniul animalelor de stepă, dintre care dropia era cunoscută odinioară; azi e rară.

Descrierea Bărăganului făcută de *Odobescu*, nu i se mai potriveşte. Stepă ierboasă odinioară, azi a ajuns grânarul României cu bogate ogoare de cereale ori păpuşoiu, ce-ţi dau impresia, când sunt în spic, de o mare cu valuri line. Drumurile cele dintâi sunt urmele măruntelor copite ale oilor, mânate către Dunăre, răscolind în urma lor norii de praf după cum spun versurile:

Bătut e, Doamne, bătut
Drumul Bărăganului
De talpa ciobanului;
Nu-i bătut de car şi boi
Ci de picioare de oi
Şi de câni tăpălăgoşi
Şi de ciobănaşi frumoşi

Astăzi au devenit drumuri de fier şi şosele bune, ce străbat stepa în lung şi lat. Vechile târle, popasuri la răscrucea drumurilor, au dispărut. In jurul târlei Minea ori Vaideei, ca şi în jurul gărilor, s'au întemeiat sate gospodăroase,

cu casele umbrite de salcâmi ori oțetari. Hambare mari adăpostesc belșugul; silozuri ca niște turnuri de biserică curăță aurul boabelor de grâu. Prin mori ștele metalice de vânt s'a învins adâncimea apei, adusă lesne la suprafață.

Stepa sălbatecă, în care numai lupii urlau iarna iar iepurii și hârciogii roiau vara, în câteva decenii a fost transformată într'un grânar bogat, nu rar întâlnindu-se pe lângă pădurici de salcâmi, ca niște insule la orizont, hectare întregi de vii metodic orânduite și lucrate. Lângă Săpunari, în 1790 era o simplă fântână, la 1853 un han. In jurul lui la 1900 s'a întemeiat satul Sălcioara. Bărăganul poate fi adus drept exemplu de schimbarea repede a unei suprafețe de stepă sălbatică într'un ținut prosper, numai prin muncă românească, prin spiritul de gospodărie chibzuită. Sunt moșii (Mărculești) cu exemplară gospodărie, cu modern sistem de agricultură, influențată de cele experimentate în fermele model ale „Institutului superior de agricultură".

6. — La Vest de Olt dealurile cu spinare tot mai teșită, se lasă domol către centrul depresiunii getice, iar locurile cele mai joase, sub 150 m se întâlnesc numai în luncile și terasele râurilor. Linia de 100 m atinge aproape Dunărea la Cetatea, trecând pe la Nord de Băilești, pe la Sud de Segarcea și la Nord de Corabia.

Intre marginea șesurilor înalte oltenești și lunca Dunării, se întinde o șușiniță de șesuri sub 100 m, acoperite în mare parte cu dune și nisipuri fluviale. E terasa joasă a Dunării, cu aspectul cu totul caracteristic. Regiunea la Vest de Desnățuiu, este formată din valuri înguste, lungite în direcția aproape Est-Vest. Sunt dunele mobile, îngrămădite în jud. Mehedinți dela Gârla-Mică, Pătulele, Crivina, în județul Dolj la Bechet, Nedeia, la Maglavit și Hunia. Altele sunt întărite cum e duna pe care se află Monumentul dela Calafat. Dunele nu sunt cu totul neproductive, căci fiind pe un suport argilos, păstrează ceva din umiditate; de altfel sunt alimentate și de nivelul hidrostatic al Dunării, dovadă micile ochiuri de apă ce se înșiră printre ele, mai dese cu cât sunt mai aproape de Dunăre, ca și fântânele săpate mai totdeauna între dune. Aceasta e zona de altfel cu mari îngrămădiri de populație. Satele sunt cuprinse cu străzi aliniate, foarte populate: Pă tulele (4322 loc.), în Mehedinți, Poiana-Mare (10.582 loc.), Băilești (13.279 loc.), în Dolj, stau înșirate în zona terasei dunărene.

7. — Dealungul graniței de Vest, se întinde câmpia care începe cu Torontalul tăiat de granița dintre România și Jugoslavia, sfârșind cu șesul jos, cu multe mlaștini, dela ieșirea Tisei din Maramureș. Deasupra depozitelor lăsate de lacurile pliocene, care înaintau până în marginea munților, s'au așternut prundișurile cărate de râuri dinspre munți. Conurile de dejecții se răsfiră, se unesc aproape, al Mureșului, înaintând mai departe. Râurile și-au săpat albia în ele, lăsând terase. După ce râurile ies din zona conurilor de dejecție, malurile joase înlesneau mari inundații, cărora li s'a pus capăt prin canalizările din veacul al XIX-lea. Loessul așternut de vânturi a fost spălat, rămânând gros abia de 5—10 m. Spre Sud, nisipurile formează dune, mai înalte la Delibaba, dincolo de graniță. Această câmpie, ca și cea munteană,

s'a format în dreptul unei largi depresiuni, care cuprinde tot șesul panonic. Are caracter de stepă cu contraste de temperatură (între — 30° în Decemvrie și 21° în Iulie), cu ploi relativ puţine (500 mm) repezi vara. Vânturile de Nord domină, cele de Sud bat în jumătate sudică. In genere clima continentală se resimte de influenţa mediterană şi oceanică. Pământul arabil nu e decât în mică parte din cernosiom. Intreg Torontalul forma odinioară un întins ţinut de mlaştini. Insănătoşat din veacul al XVII-lea, prin canalizarea Begăi, dar și a Timişului, datorită muncii omului, ajunge un grânar bogat. Aspectul său este mult mai variat decât al Bărăganului. Pâlcuri de arbori cu frunze căzătoare se ţin dealungul râurilor, căci apa freatică e mai la suprafaţă. Cresc stejari groși şi deși, cum e în pădurea de lângă Detta.

Pustiit de Turci, Torontalul este repopulat prin colonizări. Ca şi în Bugeac, aici e un mozaic etnic. Șvabii sunt aduşi mai de departe. Satele lor sunt gospodăroase, după tipul sas, cu străzile largi, regulate. De departe casele nu se văd. Locul lor e arătat de îngrămădirea arborilor, ce formează ca o largă movilă întunecată la orizont; din mijlocul ei răsare turnul bisericii înalte, arătată și prin sclipirea săgeţii în bătaia soarelui, ca un far de orientare. Unguri sunt puţini; spre Sud, Sârbi mai mulţi. Nu lipsesc nici Francezi maghiarizaţi. Și dintre Români, mulţi sunt coloniști veniţi acum 200 de ani din Oltenia peste munţi. Li se zic Bufeni; au gospodării tot atât de cuprinse ca și ale Șvabilor.

Cultura pământului este mult mai variată decât în Bărăgan. Grâul de toamnă dă rod vestit. Se cultivă și mult tutun. Viile sunt întinse la Comloş, împrejmuite cu bătrâni nuci. Intinse sunt și câmpurile cu legume, ca şi fâneţurile cultivate. Și creşterea vitelor este mai aşezată de pe vremea când graniţa nu împiedeca vânzarea în apus. Se cresc mulţi porci; nu lipsesc nici turme de oi. In păşunea dinspre Arad, ciobanul, acelaşi ca și aiurea, rezemat pe bâta lui lungă lângă oile fumurii, te transportă cu mintea în câmpiile răsăritene.

Loessul a dat prilej să se întemeieze însemnată industrie ceramică. Ţiglele dela Jimbolia au o răspândire mare și în Oltenia.

Populaţia este numeroasă. In judeţul Timiş-Torontal, densitatea e de 65,8 pe km², peste cifra medie a ţării. Reţeaua de căi ferate aici e cea mai deasă din tot cuprinsul ţării.

Timişoara (91.866 loc.) este un însemnat centru industrial, relativ nou. Se mai văd, e dreptul, încă urmele cetăţii deasupra căreia în veacul al XVII-lea fâlfâia stindardul cu semiluna. La începutul veacului al XVIII-lea, *Eugen de Savoia* a liberat-o de Turci. Incetul cu încetul s'a format oraşul nou de azi, neisprăvit încă. In jurul clădirii impunătoare a liceului Piariştilor, se văd câmpuri semănate cu porumb, iar frumosul parc [redacted] este înconjurat cu vile cochete în preajma cărora se află culturi de pătlăgele roșii. Tramvaiele pun în legătură diferitele părţi ale oraşului; Bega canalizată dă electricitatea necesară pentru lumină. O minunată sală de teatru s'a construit

de curând; se află un muzeu regional bogat, sistematic organizat; ca din pământ au răsărit mărețele clădiri ale Școalei Politehnice, exemplu viu de energie românească; s'a creat astfel un focar de cultură superioară și la granița de Vest. Fabrici de mobile, de încălțăminte, de pălării și stofe, împrejmuiesc orașul cu hornuri înalte.

Aradul (77.225 loc.) la ieșirea Mureșului din strânsura munților, e mai vechi, cu cetatea pomenită din secolul al XII-lea; are casele îngrămădite, cu bulevarde înflorite, cu clădiri de școli mărețe. Palatul cultural, cu un peristil antic, este impunător. Cuprinde, ca un simbol, vasta bibliotecă a marelui istoric *A. D. Xenopol*, o pinacotecă în care operele pictorilor români moderni vin alăturate cu ale artiștilor naționalităților locale. Românii sunt relativ mulți și cu vechi instituții, cum e Episcopia Ortodoxă și Școala Normală care funcționa cu limba de predare română înainte de război. Aradul e și un însemnat centru industrial. Fabrici sunt numeroase.

La nord de Mureș, câmpia e mai îngustă. La Oradea, dealurile înaintează spre Vest, despărțind Câmpia de Sud de cea de Nord. Spre Sud, Crișurile aștern prundișul conurilor de dejecție; pământul e acoperit cu cernosiom degradat; mlaștini întinse se interpun. Totuși așezările sunt dese. Pe lângă Români, aici se amestecă și mulți Unguri și chiar Bulgari, colonizați mai de demult. Agricultura a luat locul pășunatului și al vânatului de pe întinderile expuse inundațiilor. Semănăturile sunt variate. Tutunul e des cultivat. La Oradea încep viile, întinse până în valea Crasnei.

Oradea-Mare (82.225 loc.), orașul principal, cunoscut pe la sfârșitul veacului al XI-lea, este vechi centru al înaintării Ungurilor în Ardeal. Așa se explică îngrămădirea de clădiri administrative, cazărmi și școli încăpătoare. Crișul-Repede îl taie pe din două, iar la podul din mijlocul orașului se înălța statuia regelui *Ferdinand I*. Pe lângă Episcopia catolică monumentală, sunt cele două Episcopii române: ortodoxă și unită. Numărul Românilor era în minoritate (8000); majoritatea erau Evrei (27.000), Unguri (20.000). Lucrurile s'au schimbat apoi, datorită mai ales școalelor românești îngrămădite. Orașul e o piață importantă economică, cu industria morăritului desvoltată, ca și a mobilei. Cultura românească se menținea cu o slabă flacără prin revista «Familia» a lui *I. Vulcan*, în care a tipărit și *Eminescu* din primele poezii. Revista «Trei Crișuri» aici își avea redacția.

Satu-Mare (50.000 loc.), în plin șes. Din îngrămădirea de case dealungul străzilor late, nu răsare decât cupola înaltă și largă a bisericii catolice, monumentală. Orașul fiind format din unirea a două orășele, bisericile diferitelor confesiuni sunt numeroase. Centru important economic, cu multe mori, fabrici de țigle, de porțelan, a rămas și azi în bună parte înstrăinat. De jur împrejur se întind ogoare și pometuri; e mediul natural al orașului așezat pe Someș.

Drumurile radiale care se îndreptau spre apus, azi sunt legate prin o linie paralelă graniței, dela Arad la Satu-Mare.

Satele dese, spre marginea estică sunt mai mult de tipul răsfirat, în şes cel concentrat. Numeroase sunt sălaşurile (odăi), mici ferme răzleţite mai ales între Barcău şi Mureş.

8. — Regiunea muntoasă şi deluroasă din Dobrogea de Nord, se termină dealungul liniei de fractură, dela Peceneaga pe Dunăre până în Mare.

Spre Nord e relief variat; sunt păduri, e solul de pădure şi podzol; precipitaţiunile sunt mai abundente (între 500—600 mm); este insula termică mărginită de izoterma medie anuală de 9°. Izvoarele sunt mai numeroase, deşi rar gâlgâie şuviţe de apă. Râurile cu apă sunt puţine;

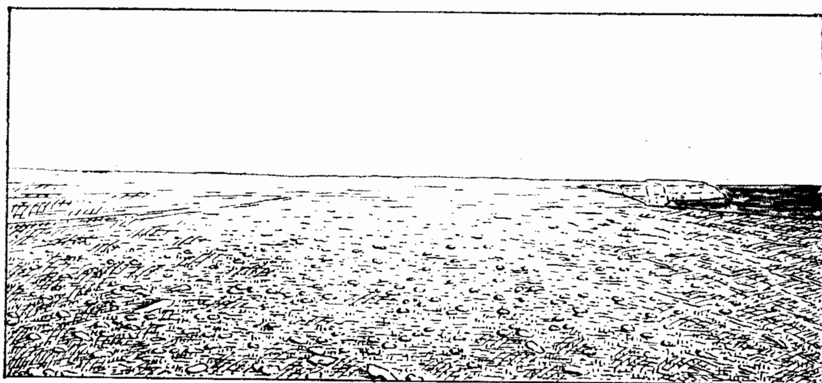

Fig. 72. — Netezişul stepei dobrogene (des. *E. Saulea-Bocec*, după fot. de *G. Vâlsan*).

în toiul verii pot purta totuşi roata morii dela Cineli. Vin năvalnice când «plouă la munte», de înneacă vitele din cireadă, prinse fără veste.

Spre Sud de linia Peceneaga, se întinde domnia monotonă a dealurilor larg ondulate, ce dau în netezişul şesului, ici şi colo la orizont cu şiragul movilelor clădite de om.

E domnia stepei (Fig. 72), cu precipitaţiuni atmosferice slabe, sub 400 mm pe an, cu sol format din cernosiom degradat sau castaniu argilo-nisipos, mereu însetat. Puţina apă de ploaie ce cade sau se scurge la suprafaţă cât ţin şisturile verzi impermeabile, sau este suptă în adâncime de către păturile sarmatice permeabile groase, acoperite cu loess tot permeabil. Fântânele sunt adânci de 50—80 m, iar apa se scoate cu macaraua învârtită de măgari. De aceea lipsesc şi cursurile de apă. Ochiuri de apă se întâlnesc sub formă de lacuri, numai în lungul Dunării sau la ţărmul Mării, limanuri formate prin mişcările verticale ale pământului.

Dobrogea, ca şi groapa Moldovei, a suferit joc de scrânciob. Mişcări verticale au avut loc dedemult. Se văd urmele lor şi în structura geologică. Transgresiuni şi regresiuni s'au succedat din vremea jurasică. In carierele dela Cernavoda se prind doline vechi umplute cu terenuri mai noi. Acestor mişcări verticale, când ridicări, când scoborîri, se datoresc nu numai formarea limanelor de lângă Dunăre, dar şi văile râurilor care vin din spre Deliorman; în platoul dobrogean au forma de mici canioane văi adânci, înguste, pe fundul cărora, umiditatea păstrată face să se aşeze o suşiniţă de verdeaţă în toiul verii, când pe podiş vegetaţia este ca arsă. Singura variaţie morfologică în curmezişul stepei a rămas Valea Karasu, lacuri cu papură şi păsări de baltă chiar şi peste vară. A fost socotită, pe nedrept, ca un braţ al Dunării.

Cu toate că precipitaţiunile atmosferice sunt slabe, cu toate că vânturile adesea nasc nori de praf, redând scene atenuate din cele de pe vremea când s'a depus loessul, stepa este locuită şi e un ogor întins de cereale ori păşuni pentru cârdurile de vite şi turmele de oi. Grâului îi merge bine, dar mai ales orzul este mult cultivat, ocupând 30% din suprafaţa pământului de lucrat.

Stepa se întinde spre ţărmul mării; ajunge până la Bazargic şi Balcic. Un arbore e o minune în întinsul ei, în afara salcâmilor din jurul caselor strânse grămadă ca pentru apărare. Totuşi stepa este populată. E poate mozaicul etnic cel mai des din Dobrogea. Sate româneşti cu locuitori din Ardeal, vin alăturea cu altele tătăreşti, turceşti, de găgăuţi, germane, bulgăreşti şi în vremea din urmă macedonene. Oraşe lipsesc, în afară de cele din lungul Dunării sau al mării. M e d g i d i a, vechiul sălaş turcesc, e azi nodul cel mai principal de cale ferată, din Dobrogea, o linie apucând spre Bazargic, alta spre Babadag.

LITERATURĂ.

1. VÂLSAN G., *Câmpia Română.* B. S. G., XXXVI, Buc. 1916. MARTONNE E. *Valachie*, l. c.
2. NĂSTASE G., *Hotarul lui Halil-Paşa* şi «*cele 2 ceasuri*». B. S. G., Buc. 1932. IDEM, *Bugeacul în antichitate.* B. S. Gr., LV, Buc. 1937.
3. SEVASTOS R., *Raporturile tectonice între Câmpia Română şi regiunea colinelor din Moldova.* An. I. Gl., I, Buc. 1908.
5. MEHEDINŢI S., *Die rumänische Steppe* în «Zu Ratzel's Gedächtniss», Leipzig, 1904. VÂLSAN G., *Temelia Bucureştilor.* An. geogr. antr., Buc. 1911. ALIMĂNIŞTEANU V., *Sondajul din Bărăgan.* B. S. G., XVII, Buc. 1892. MURGOCI G., *La plaine de la Balta du Danube.* Congrès intern. d. Pétrole, Buc. 1907.
6. IONESCU-ARGETOAIA I., *Pliocenul din Oltenia, l. c.* IONESCU-BALEA ST. M., *Les dunes de l'Olténie.* Rev. de Geogr. annuelle, XI, Paris, 1923.
7. MANCIULEA ST., *Contrib. la studiul şesului Tisei.* B. S. G., XLI, Buc. 1924. SOMEŞAN L., *Le peuplement de la plaine de la Tisa et ses facteurs géographiques.* Rev. de Transylv., IV, 1938; IDEM, *Câmpia Tisei.* B. S. G., LVII, Buc., 1939.
8. BRĂTESCU C., *Pământul Dobrogei, l. c.* VÂLSAN G., *Dobrogea.* B. S. G., LIV, Buc. 1936; IDEM, *Sur une platforme litorale en Roumanie*, ibidem, Buc. 1936; IDEM, *Consid. morfologice asupra Coastei de Argint*, ibidem, LVI Buc. 1937. C. DIMITRIU-SEREA. *Dobrogea pământ românesc.* Buc. *Dobrogea*, Jub., Buc. 1928.

CAP. VIII

DEPRESIUNILE.

1. Generalităţi. — 2. Ţara Almăjului. — 3. Coridorul Caransebeşului. — 4. Depr. Petroşanilor. — 5. Ţara Lovişţei. — 6. Ţara Bârsei şi Trei-Scaune. — 7. D. Dărmăneşti. — 8. Ciucurile. — 9. D. Giurgeului, Topliţa, Borsec, Bihor. — 10. D. Vatra-Dornei. — 11. Maramureşul. — 12. D. Trascău. — 13. D. transilvanică. — 14. D. oltenească. — 15. D. dintre Olt şi Milcov. — 16. Depresiuni răsăritene. — 17. Ţara Haţegului. — 18. Ţara Oltului. — 19. Ţara Oaşului. — 20. D. Huedinului. — 21. D. crişene. — 22. D. bănăţene. — 23. D. Prutului mijlociu

1. — Pământul românesc cu trecut zbuciumat, îşi datoreşte relieful fie mişcărilor tangenţiale care au dat naştere munţilor, fie mai ales celor verticale, predominante, de intensităţi variate.

S'au întâmplat prăbuşiri largi, la înălţimi deosebite, în exteriorul Carpaţilor. De ele sunt legate dealurile Moldovei, din Oltenia, cât şi mare parte din şesuri. Alte prăbuşiri au avut loc în cuprinsul sistemului carpatic (depresiunea transilvană), spre interiorul şi în inima ramurilor muntoase, ca şi la imediata lor margine externă. Sunt depresiuni tectonice sau vechi golfuri tot de natură tectonică, înaintate spre interiorul masivelor muntoase. In sfârşit sunt depresiuni datorite în mare parte eroziunilor.

In special depresiunile mărunte din interiorul munţilor creează o variaţie de relief pe o suprafaţă restrânsă. Toate alcătuiesc o caracteristică însemnată a României, cum nu se întâlneşte aiurea.

Urci valea Jiului dela Tg.-Jiu. La Bumbeşti apar largi terase şi păretele drept al munţilor, ca un zid. Inaintezi pe sălbatica vale dela Surduc, La Petroşani, în inima munţilor, orizontul se deschide larg, cu câmpuri de cultură, cu oraşe şi sate. De jur împrejur se înalţă iarăşi pieptişuri muntoase până 'n vârful Retezatului. Trenul urcă spre Nord, din nou pe un drum îngust, înalt, tăiat între munţi după care zarea iarăşi se lărgeşte. Munţii se dau la o parte; scobori în depresiunea Heţegului.

D e p r e s i u n i l e au jucat un mare rol în istoria ţării, după cum azi au o deosebită însemnătate economică şi etnică. Cele mai multe din ele sunt cunoscute din istorie sunt numele de « ţară », înainte de a fi

scoase în relief ca forme geografice. Populațiunea s'a îngrămădit în ele, la adăpost de viforele vremurilor, având la îndemână și pământ mai bun pentru hrană. In ele au încolțit sâmburii Principatelor, cnezatele ori voievodatele des citate; din ele s'a revărsat prea plinul omenesc; în ele mai ales s'a păstrat, până azi, cuiburile izolate ale arhaismului etnic sănătos, izvoare nesecate de energie națională. Dato-

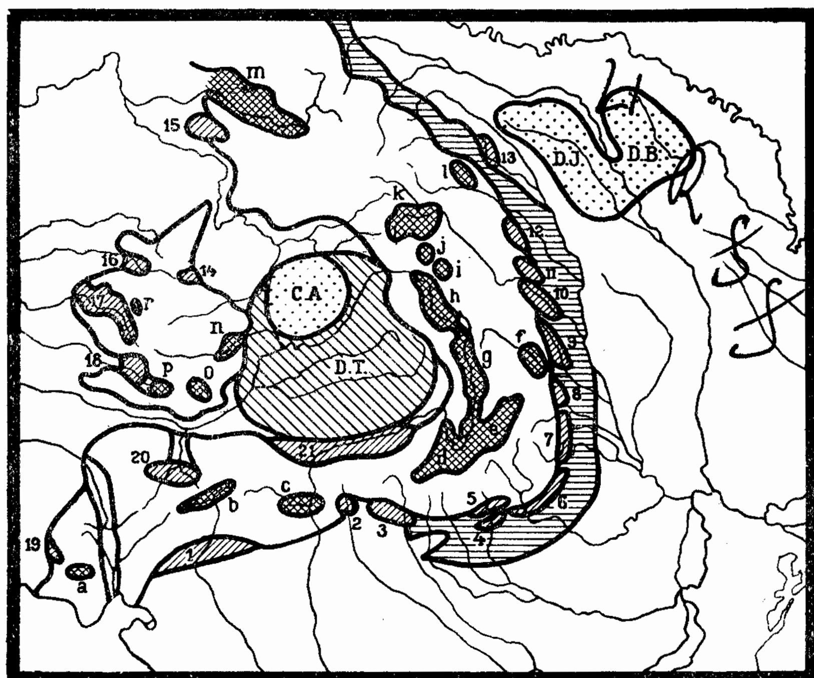

Fig. 73. — Harta depresiunilor (în parte după *M. David* și *N. Popp*). 1 = D Olteană; 2 = Aref; 3 = Câmpulung; 4 = Drajna; 5 = Vălenii-de-Munte; 6 = D. Buzăului; 7 = Vrancea; 8 = D. Cașin; 9 = D. Tazlău; 10 = D. Roznov; 11 = D. Neamț; 12 = D. Baia; 13 = D. Rădăuți; 14 = D. Huedin; 15 = D. Oaș; 16 = D. Vad; 17 = D. Beiuș; 18 = D. Brad; 19 = D. Oravița; 20 = D. Hațeg; 21 = D. Făgărașului; a = D. Almăjului; b = D. Petroșani; c = D. Loviștei; d = Țara Bârsei; e = D. Trei-Scaune; f = D. Dărmănești; g = Ciucuri; h = D. Giurgeului; i = Borsec; j = Bilbor; k = D. Vatra Dornei; l = Gura-Humorului; m = D. Maramureș; n = D. Trăscău; o = D. Zlatna; p = D. Brad.

rită și lor, munții nu au format zonă pustie; depresiunile au oferit spațiu de așezare temeinică sau popasuri de lungă durată, oaze de deasă populație în cuprinsul munților cu rară și vremelnică populație.

Depresiunile se pot împărți în trei categorii, nu atât după origine cât după situația lor în raport cu munții (Fig. 73).

Unele sunt intracarpatice în cuprinsul munţilor; altele pericarpatice la marginea ţinutului muntos. Depresiunile intracolinare, termen întrebuinţat pentru întâia oară de *Murgoci*, se găsesc în regiunea dealurilor.

A) DEPRESIUNI INTRACARPATICE.

2. — Intre Munţii Semenicului şi ai Almaşului s'a păstrat pe urma unui vechiu golf terţiar o depresiune lată de 30 km., închisă din toate părţile de munţi, unii înalţi de 1.400 m. Nera, care o străbate în lung, a lăsat terase înguste, acoperite cu ogoare. Satele stau aşezate mai la o parte de lunca râului, de frica inundaţiilor. Mărginită de linii de fractură, depresiunea a fost înălţată pe margini cu prundişul conurilor de dejecţie. De aceea pământul este slab, sărăcăcios.

Locuitorii celor 16 sate (centrul e în Bozovici) se ocupă în deosebi cu creşterea vitelor şi a porcilor, mai puţin cu păstoritul. Bogăţie aduce şi pomăritul. Ca şi Rădăşenenii din Baia, Almăjenii duc toamna poamele până în Câmpia Banatului, aducând îndărăt cereale. Prunele sunt din păcate transformate mai mult în ţuică.

In cuprinsul depresiunii Almăjului trăiesc aproape numai Români ortodocşi. Unele din sate sunt pomenite din veacul al XV-lea. Au venit şi Români din spre Caransebeş, dar şi bufeni din Gorj. Cehi şi Şvabi sunt prea puţini (1.000 din 24.000). Populaţia duce viaţă grea, anevoioasă. Hrana de căpetenie este mămăliga şi brânza, foc de sărată. Portul a rămas cel naţional, făcut în casă. Peste cămaşă, femeile poartă în faţă « catrinţă », iar la spate opreg sau o « targă » şorţ mai lung, variat colorat. Cu toate că şcoli existau din veacul al XVIII-lea. Almăjul fiind ţinut grănicerosc, analfabetismul nu este stârpit, iar vrăjitoarele, cu descântecele lor, sunt încă în vază. Din Almăj se trag oamenii de seamă ca *Iorgovici*, a cărui gramatică a influenţat pe *Eliade Rădulescu*, Generalul *Tr. Doda*, bunul patriot dar şi viteaz comandant, *I. Sârbu* care a scris Istoria lui *Mihai Viteazul*, ş. a.

Depresiunea Almăjului nu e singura în Munţii Banatului. Este cea mai bine limitată. Din vechile golfuri terţiare, au mai rămas părţi izolate prin mişcările de mai târziu. Aşa e bună oară depresiunea Liubkovei dela Dunăre, a « Ezerişului » dela nord de Reşiţa.

3. — Intre Munţii Banatului la apus şi ai Godeanului la răsărit se întinde un fost canal terţiar de legătură dela Nord la Sud. Timişul superior e despărţit de Mehadiţa afluent al Cernei, prin Poarta-Orientală dela Domaşna, în apropierea căreia se mai văd prundişuri ori argile terţiare, cu cărbuni la Mehadia. Coridorul, în mijlocul căruia se află Caransebeşul, a jucat un rol însemnat în cucerirea Daciei de către Romani, înlesnind trecerea din valea Dunării în a Timişului; dela Orşova *(Tsierna)*, pe la Mehadia *(Ad mediam)*, Domaşna *(Ad*

Pannonios), la *Tibiscum*, e drumul folosit și azi de calea ferată, singura legătură directă dintre Banat și Muntenia.

Prundișurile ce se urcă pe coastele munților până la 840 m, dau dovadă de cursurile apelor sălbatice ce se scurgeau în basin. Fărâmițarea materialului așternut peste fața vechiului golf de mare a născut câmpurile de agricultură bogate dela Lugoj în jos, sau pășunile dintre Armeniș și Caransebeș. Satele sunt numeroase, în cea mai mare parte românești. Unele cu casele strânse (Armeniș) lângă albia Timișului, altele cu case răsfirate pe muncelele, numai pășuni și pomi.

Caransebeș (8.838 loc.) cu episcopia ortodoxă și Lugoj (23.674 loc.), capitala jud. Severin, cu episcopie unită, au format întotdeauna două puternice centre de cultură și viață românească. Corul lui *Vidu* dela Lugoj, a contribuit în largă măsură la întețirea naționalismului local.

4. — Tipică este depresiunea dela Petroșani cu forma unui oval, lung de 45 km, lat numai de 3—9 km; în axa lui curg cele două Jiuri unite lângă Petroșani. Depresiunea este înconjurată din toate părțile de înălțimi mari: Surian, Retezatu, Vulcan și Parâng.

Nu are decât două ieșiri: una spre Nord prin pasul dela Merișor (750 m.), vechea albie părăsită a Streiului, cu drum de fier pitoresc, alta spre Sud pe valea Jiului, strâmtă și sălbatică în lungul căreia s'a așternut o șosea anevoie de întreținut fiind mereu expusă toanelor râului. E în construcție și o cale ferată, cea mai frumoasă din țară, cu tunele și viaducte lungi.

In vremea terțiară, despreiunea fu ca un fiord în care s'au depus bogatele zăcăminte de cărbuni de pământ (lignit).

Zone de înălțimi o întovărășesc în lung. Terase înguste între 800—1.000 m o înconjoară ca o prispă, încadrată de un neteziș mai înalt (până la 1.600 m). Satele sunt restrânse pe terasa de jos. Loc de agricultură e puțintel; clima aspră face să nu se capete rod îndestulător. De aceea locuitorii se ocupă mai mult cu păstoritul și creșterea vitelor, folosind pășunile mai întinse de pe înălțimea munților, unde sunt numeroase stâne.

Depresiunea dela Pietroșani a servit la început mai mult ca o colonie de așezări vremelnice pentru locuitorii din Hațeg. Abia în veacul al XVIII-lea se pomenește de Petroșani, Livezeni, Luzeni. In anul 1868 începe exploatarea cărbunelui, care are drept urmare transformarea vieții locale. Depresiunea ajunge să aibă peste 120 locuitori pe km², întrecând cu mult ținuturile cele mai populate din basinul Hațegului. Devine al 2-lea mare centru industrial din țara întreagă. Satele schimbate în orășele, își înzecesc populația în jumătate de veac. Lupenii dela 562 locuitori în 1869, are aproape 14.000 în 1940; Petroșani cu 1.728 loc. în 1869, are peste 15.000 azi. Administrația societății « Petroșani », naționalizată, a înălțat clădiri impozante pentru personal și muncitori. Orașul însă a rămas cosmopolit.

Dacă în jurul gurilor de mine s'a așezat viața modernă cu orbitoarea lumină electrică, zgomot de motoare și zăngănit de vagoane, îndărătul ei s'a păstrat nealterată viața arhaică. Căsuțele de bârne, cu acoperișul țuguiat, abia se zăresc dintre spicele porumbului. Nu se deosebesc prea mult de staulul vitelor de lângă ele, decât doar prin patul ca o năsălie, acoperit cu o țolincă și vatra

străveche de un lat de mână dela pământ, ceaunul de mămăligă fiind prins cu un cârlig fixat în grinda podului.

Din păcate şi exploatarea lignitului scade de când locomotivele folosesc petrolul. Dela aproape 2 mil. tone cărbuni cât s'au scos din minele, fie ale Statului, fie ale Soc. Petroşani, s'a scoborît la niciun milion în 1933, deşi reprezintă 60% din totalul cărbunilor exploataţi în ţară. Societatea « Petroşani » a fost nevoită să-şi lărgească activitatea, devenind concurenta Soc. « Mica », în exploatarea aurului.

5. — Călătorul care pătrunde pe la Mănăstirea Cozia în valea Oltului, atât de strâmtă şi umbrită, rămâne uimit când dintrodată, la Brezoi dă de lumina ce se revarsă din belşug asupra unor forme de teren golaşe ca nişte stoguri, gheburi ori căpăţâni de zahăr. Sate îi ies în cale. Numai bine se deprinde cu orizontul larg şi valea din nou se îngustează la Câineni, devine tot mai sălbatecă în sus de Râul-Vadului spre a se deschide abia la Turnu-Roş. S'a străbătut depresiunea Loviştei.

E o covată de vreo 200 km , largă, cu dealuri înalte (700 m), închisă între munţi de peste 1.500 m. De fapt sunt două depresiuni. Una deadreapta Oltului, în jurul satului Brezoi, la gura Lotrului. E veche. In cuprinsul ei s'au depus conglomerate cretacice, din care au luat naştere formele de teren atât de tipice. Deastânga Oltului depresiunea este mult mai largă, ca un amfiteatru cu trepte distanţate, umplut cu terenuri eocenice. Oltul are putinţa să curgă în voie: formează insula dela Racoviţa, depune aluviunile dela Sărăcineşti.

Depresiunea a fost primitoare de oameni încă din vremea preistorică, după urmele găsite la Boişoara. Mai târziu a format o îngrămădire de sate cu străveche viaţă intensă şi însemnat rol în Istoria poporului român. « Terra Loystho » pomenită într'un act de danie din 1233 nu poate fi decât « Ţara Loviştei » de mai târziu, numire ce s'a întins şi asupra părţii Lotrului. Inchisă de munţi, Ţara Loviştei a avut o bucată de vreme un soi de autonomie, ca şi celelalte « ţări ». Pusă la răscruce de drumuri naturale (valea Oltului, drumul Câineni—Titeşti—Sălătruc), sunt dovezi că prin ea a avut loc şi înaintarea armatelor romane.

Cu toate că astăzi drumul de fier a schimbat mult faţa locurilor, transformând Brezoiul într'un centru industrial forestier, totuşi urmele vieţii arhaice legată de izolarea depresiunii se mai păstrează în satele periferice. Ciungetul din valea Lotrului a rămas aproape neschimbat de cum era în întunecatele vremi de demult. In stânga Oltului se prind urme de veche plugărie până pe înălţimi de munte.

La Titeşti a persistat iarmarocul vestit de Sf. Ilie, reînvierea vechilor mişcări comerciale locale, foarte probabil odată ridicate şi pe vârf de munte. Tot ca un soi de arhaism păstrat este şi practica vie încă, a pescuitului şi a vânatului. Locuitorii de pe valea Lotrului, în afară de tăiatul pădurilor, trăiesc aproape numai din creşterea vitelor.

6. — Rar contrast mai izbitor între munte şi şes ca acel dela marginea nordică a Bucegilor. La Dârste şi Satulung muntele încetează dintrodată. Sub ele se întinde şesul neted, mai larg în dreptul Braşovului, cu patru ramificaţii: una scurtă spre Vest până la Zărneşti,

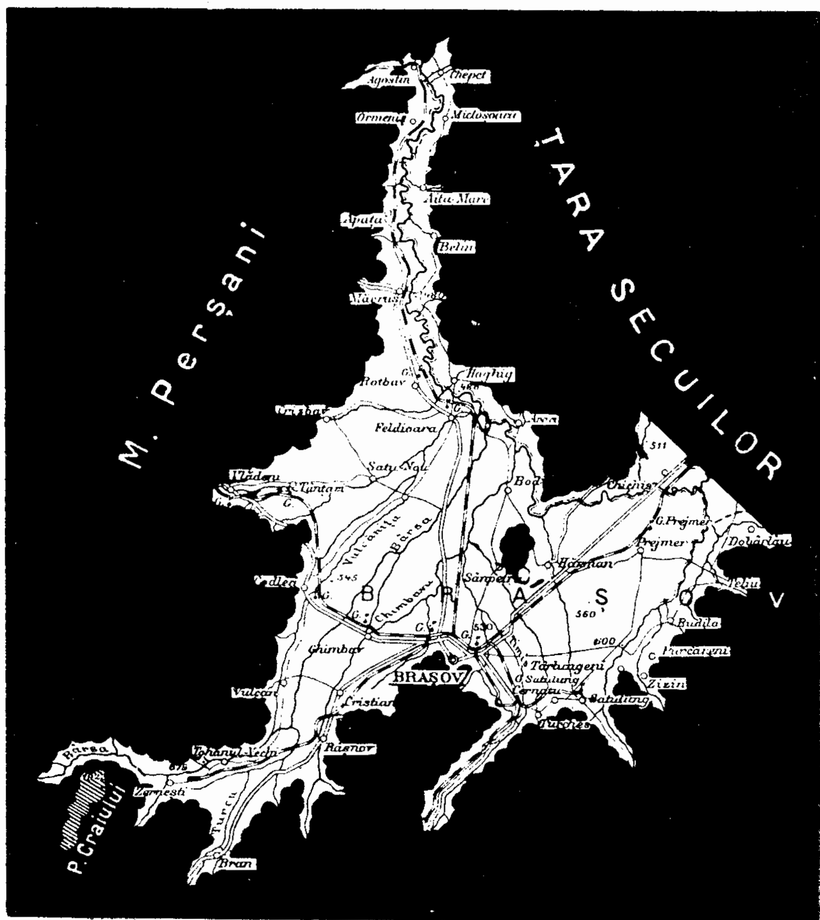

Fig. 74. — Ţara Bârsei (d. *H. Wachner*).

alta pe valea Oltului spre Feldioara, a treia până la Tuşnad, iar a patra mai largă, spre răsărit până către trecătoarea Oituzului.

De pe Tâmpa, creasta ce umbreşte Braşovul, Ţara Bârsei apare în toată întinderea ei, mozaic de ogoare, întretăiate de sclipirea şinelor de drum de fier şi dunga mai deschisă a şoselelor. Cuiburi înverzite cu polihromia acoperişelor

de ţigle, cu turnurile înalte de biserici, sunt împrăştiate nu tocmai des, peste toată suprafaţa ce pare un lac, când ceaţa dimineţii nu s'a ridicat de tot. Privită de pe deluşorul Lampeş (104 m) lângă Sân-Petru, depresiunea apare în cadrul ei muntos, înalt. Spre răsărit profilul puţin accidentat al Munţilor Vrancei până 'n Ciucaş, cu turnuri în jur, spre Sud e pieptul stâncos al Bucegilor şi Pietrii Craiului, la apus culmea împădurită a Perşanilor cu vârful Codlea, iar la Nord sunt ultimele ramificaţii, ce înaintează ca nişte promontorii din Munţii Baraolt şi Bodoc.

Partea mai largă dela apus e Ţara Bârsei, «Terra Borza» (Fig. 74); partea de răsărit, dincolo de valea Neagră şi Râul Târlungeni, e basinul Trei-Scaune.

Depresiunea e de natură tectonică. Scufundarea a continuat şi după depunerea păturilor pliocene ivite în văile Munţilor Perşani; în depresiune s'a dat peste ele la adânc. Fundul de lac a fost acoperit în spre margini de prundişurile cărate din munţi.

E un ţinut neted, ridicat (600 m), puţin vălurat. Aparent izolat, drumuri lesnicioase îl pun în legătură cu ţinuturile vecine. Oltul taie vale la Tuşnad spre Ciucuri; trecătorile Oituz şi Uz duc către Moldova. Dela Pasul Buzăului, de curând cu drum de fier, şi până la trecătoarea Bran, numeroase drumuri, unele pietruite pe vremea Romanilor, fac lesnicioasă legătură cu Muntenia. Prin şeaua dela Vlădeni, din curmezişul Munţilor Perşani, ajungi în Ţara Oltului, iar pe la Racăş în valea Târnavelor.

Din cauza înălţimilor împrejmuitoare clima e cam aspră. Iernile sunt grele. La Braşov nu rar are loc o răsturnare a temperaturii. Deasupra Ţării Bârsei se aşează un lac de aer, cu fundul rece. La Bod s'a înregistrat cea mai scoborîtă temperatură medie din Ianuarie (chiar —11°, în 1932 în vreme ce la Casa Peşterii (1.615 m) pe Bucegi, erau numai —6,8). Clima nu permite cultura viţei de vie. In schimb cad ploi din belşug (800 mm), cele mai multe în Mai şi Iunie. Vânturile însă sunt năvalnice. La Braşov predomină cele din sud-vest, aducătoare de ploi. Spre Târgul-Săcuilor suflă câteodată vântul «Nămira» de îngheaţă şi limba în gură. E crivăţul ce se strecoară cu furie prin despicătura munţilor. Spre Braşov, ca şi la Sibiu, nu lipseşte nici vântul cald de primăvară, asemănător Föhnului din Alpi.

Pământul nu e tocmai bogat în humus; e productiv numai dacă e lucrat intens. Predomină orzul, deşi peste tot caracteristic este o mare varietate a culturii. Porumbul nu e cultivat decât de Români şi Secui. Se seamănă mult cartofi, dar şi plante industriale (sfecla de zahăr, cicoare, şi chiar mentă). Importante sunt şi bogăţiile subsolului. Calcarurile din jur au dat loc la însemnate fabrici de var şi ciment; se exploatează huila dela Vulcan, lignitul dela Ilieni şi Căpeni. Apele minerale dela Covasna, Zizin, cele dela Bodoc (Apa Matilda) şi Malnaş mai sus de Sf. Gheorghe, produc concentrări omeneşti. Marile cariere sistematice dela Malnaş, cele de bazalt dela Racăş procură minunate pietre de pavaj. Din argilele liasice dela Cristian se fabrică cărămidă refractară. Până şi lutăriile au înlesnit fabrici de cărămidă şi ţigle.

Basinul Bârsei și al Trei-scaunelor a jucat un rol însemnat în Istoria României. A fost locuit încă din era pietrei, dovadă silexurile cioplite dela Intorsătura-Buzăului (valea Cremenei), ori vestita stațiune neolitică dela Ariujd. Istoria cunoscută a regiunii datează din veacul al XIII-lea, când au fost aduși peste băștinașii români drept pază a graniței Cavalerii Teutoni. Andrei al II-lea le-au retras concesiunea de a se așeza în Țara Bârsei. In locul lor au fost aduși Sașii, la începutul veacului al XIII-lea. Aceștia domină în apus. Dincolo de Valea-Neagră precumpănitori sunt Secuii. Românii, băștinașii, au rămas în proporție destul de însemnată chiar în principalele sate săsești. La Codlea sunt 40% Români; la Feldioara 50%. Mai rău de Românii din partea secuiască, căci au fost secuizați.

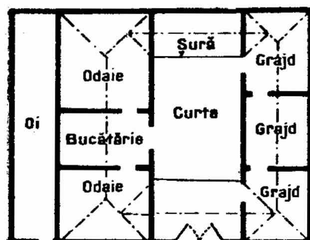

Fig. 75. — Planul unei case din Bran (d. *H. Wachner*).

Cum s'a întâmplat mai în toate părțile în care valurile străine au venit peste Români, aceștia s'au îngrămădit în văile greu de pătruns, cu pământ sărăcăcios, unde îi aștepta muncă grea. Curat românești sunt satele din regiunea Buzăului, ca și dela Brețcu cu vestiții oieri. In cele din apropierea Brașovului, dela Săcele, înșirare de 7 sate, la Zizin, Ciangăii locuiesc spre câmpie, Românii spre munte. Mulți dintre aceștia au trecut munții și s'au așezat în Vechiul Regat formând sate mocănești în Dobrogea.

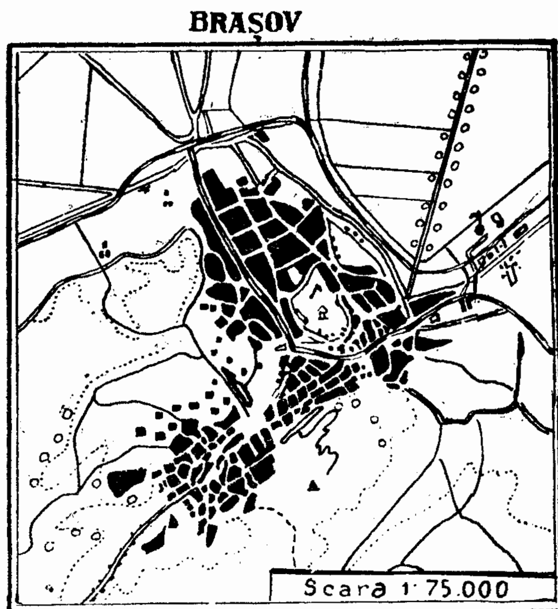

Fig. 76. — Planul orașului Brașov.

Mai curat românești sunt satele dela apus de Brașov. Moroienii din Bran au fost și ei oieri vestiți pe vremuri; azi s'au dat la lucrul lem-

nului sau pribegesc ca zileri. E un ţinut ce aduce aminte de al Moţilor şi ca aşezare a caselor şi ca viaţă grea.

Casele sunt răzleţe, cele mai multe de lemn. Au forma de cetate, cu o curte în mijloc (Fig. 75). Intr'o parte e casa de locuit, la spate cu acoperişul tras până aproape de pământ spre a servi drept adăpost, iarna, pentru oi. In faţa casei stau grajdurile; nu lipseşte nici dela o casă vaca ori căluţul, fără de care nu poate trăi « colibaşul » căci numai cărări sunt în partea locului. Casa şi grajdul sunt legate între ele la dos şi faţă, aşa încât locuinţa întreagă are arhitectura hanurilor din Moldova. Locuinţele sunt împrăştiate până la 1.200 m. Viaţa arhaică s'a păstrat neatinsă şi în acest colţ aspru dar frumos de ţară, ocolit de drumuri mari.

In jurul Braşovului nu lipsesc nici sate industriale. La Zărneşti, sub creasta Pietrii-Craiului, e fabrică de celuloză: la Bod de zahăr, ca şi instalaţia de radio, una din cele mai puternice din Europa. Demn de pomenit e satul Codlea cu mari sere, pentru florile care alimentează piaţa Bucureştilor; tot aici se afla şi o crescătorie de vulpi argintii.

Despresiunea întreagă este mai mult o îngrămădire de sate mari, bine închegate, multe (Hârman, Prejmer) cu biserici-cetăţi. Oraşe nu sunt decât puţine, cu însemnătate scăzută dela Vest la Est.

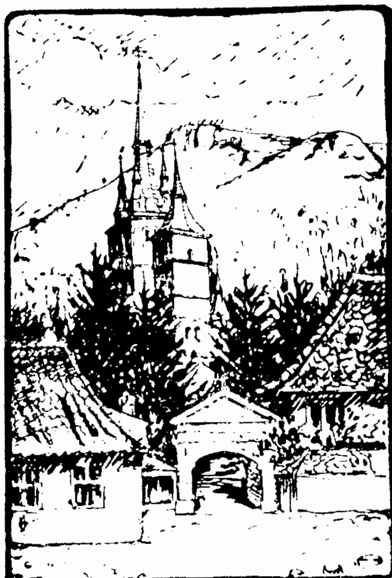

Fig. 77. — Sf. Nicolae din Braşov (d. *C. Motaş*)

B r a ş o v u l e principalul, aşezat la adăpostul Bucegilor; e oraş cu viaţă activă, veche (Fig. 76).

Din « Cetatea » medievală se mai păstrează părţi din ziduri şi bastioane (Poarta Scheilor, Turnul-alb, etc.). Biserica Neagră, unul din cele mai mărețe monumente din România, începută în veacul al XIV-lea, se găseşte alături de Primărie, clădită în veacul al XV-lea, cu vechea arhivă a oraşului. Românii se aflau în Şchei, pe valea îngustă, lungă de 4 km. ce se tot strâmtează aşa încât casele se ridică şi pe coaste. Aici e biserica Sf. Neculai, construită din lemn la începutul veacului al XV-lea, apoi din piatră la sfârşitul aceluiaşi veac, cu ajutorul lui *Neagoe Basarab*. Pe lângă biserica de lemn era o şcoală încă dela 1495, la 1598 adăpostită în clădire de piatră. Spre gară e Blumăna cu multe fabrici şi cu populaţie împestriţată.

Centru important săsesc, este un mare şi interesant centru românesc. Liceul Şaguna reprezintă încununarea străduinţelor româneşti de a avea o şcoală superioară. La 1850 se deschide prima clasă gimnazială.

Astăzi Braşovul a ajuns un însemnat centru cultural pentru Ardeal, iar populaţia românească nu mai e la periferie, ci a pătruns, cum se cuvenea, şi în centru. Numărul locuitorilor a crescut simţitor (30.793 în 1890, 59.234 în 1930), cu amestec de neamuri (33% Români, 24% Nemţi, 37% Unguri, 6% Evrei şi alte naţionalităţi). Se află în necontenită creştere, căci e unul din oraşele industriale ale ţării. De altfel şi în trecut a fost vestit pentru produsele fabricate desfăcute nu numai în Muntenia. Chiar în Botoşani exista un cartier comercial numit Braşovenia. Cărăuşii din Zărneşti cărau fabricatele şi aduceau îndărăt peşte, vite, porci, ceară şi piei crude. Cât de legat economic era de Vechiul Regat se vede şi din faptul că în 1886, războiul vamal dintre România şi împărăţia habsburgică a adus o adevărată catastrofă asupra oraşului. Fabrici se închideau, lucrători emigrau ca să se fixeze ca meşteşugari în România, unde s'au mutat cu întreprinderile lor şi industriaşii saşi. Valea Prahovei de atunci devine industrială. Azi, dimpotrivă, fabricile s'au înmulţit, iar Braşovul cunoaşte o nouă fază de înflorire; nu mai încape în spaţiul restrâns dintre munţi; se întinde tot mai mult spre şes.

Este şi centru turistic important; prin Poiana de la înălţimea de 1020 m., este vizitat şi iarna; anual, numărul vizitatorilor ajunge la 60.000.

Mai spre Vest alte două oraşe. S f. G h e o r g h e (11.000 loc.) pe coasta răsăriteană a Baraoltului, aproape în întregime săcuesc, cu piaţă largă şi clădiri administrative mai răsărite. De pomenit este importantul Muzeu cu numeroase obiecte preistorice dela Ariujd şi bogate obiecte în legătură cu viaţa Săcuilor.

T â r g u l - S ă c u e s c (5.147 loc.), în preajma munţilor, s'a schimbat prea puţin din ceea ce a fost. E mai mult un sat, cu piaţă largă, din care pleacă radial uliţi cu mici industrii. La periferie sunt mari hambare şi şuri pentru depozitarea bucatelor strânse din şesul lucrat cu grea trudă. A rămas aproape complet înstrăinat, fiind aşezat în plină săcuime.

7. — După ce treci prin gâtuitura văii Trotuşului, tăiată în păturile groase de gresie dela Doftana, valea se lărgeşte. Munţi de peste 700 m se trag la o parte, închizând d e p r e s i u n e a D ă r m ă n e ş t i l o r cu o înălţime medie de 400 m. Natura depresiunii, lungă de vreo 24 km, lată de vreo 14 km, apare mai vădit de pe dealul Măguricea. Culmea Berzunţului o desparte spre Nord-Est de depresiunea Tazlăului. Trotuşul deschide două porţi prin care străbate drumul de fier.

De natură tectonică, depresiunea e veche. In ea s'a întins un golf din Marea Meotică, în care s'au depus păturile cu cărbuni ce i-au dat importanţă economică. Inălţată prin prundişurile fluviale în care râurile au săpat trei rânduri de terase,

a căpătat forma unui amfiteatru îngust. Satele sunt vechi, numeroase (30), în parte răzeşeşti, aşezate mai mult pe terasa inferioară, la adăpost de viituri. Mai sus se află numai « odăile » din regiunea fâneţelor.

Pădurile, alt izvor de bogăţie regională care însă începe să slăbească, umbresc înălţimile.

Populaţiunea a crescut în raport cu desvoltarea industrială a pădurilor (Fig. 78), în urmă a cărbunelui de pământ, salvator în vremea războiului căci era singurul izvor de energie pentru căile ferate. Populaţia devine amestecată. Afară de Români, în mare număr sunt Ciangăii, veniţi dela mijlocul secolului al XVIII-lea şi Evreii, nelipsiţi din regiunile forestiere. Petrolul dela Moineşti, pomenit de *Bandinus* (sec. XVII), nu are mare însemnătate în economia generală, cu o productivitate maximă de 280 tone în 1906. In schimb cărbunele brun, cu calorii mai puţine decât a celor din Petroşani, este intens exploatat (200.000 tone în 1929). Ferestraie mari se găsesc la Asău, dar şi la Dărmăneşti.

Din cauza traficului lesnicios pe calea ferată, populaţiunea n'a prea păstrat curăţenia obiceiurilor vechi şi a portului, ca în alte depresiuni. Au însă gospodării întemeiate, căci pe lângă lucrul la păduri şi mine, cărăuşia este încă un izvor însemnat de câştig.

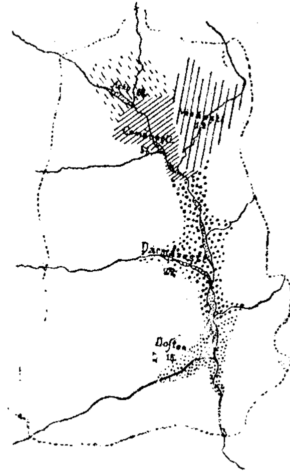

Fig. 78. — Desimea populaţiei în depresiunea Dărmăneşti (d. *N. N. Lupu*). Cifrele arată numărul locuitorilor pe km².

8. — In lungul Oltului, dela Tuşnad până la Sân-Dominic, se întind depresiunile C i u c u r i l o r (600—700 m), cu o suprafaţă de 61 km².

Scoborînd din băile Tuşnad, orizontul se lărgeşte în Ciucul-de-Jos (Fig. 79). Intre culmea vulcanică spre apus şi valurile carpatice spre răsărit, terenul, larg vălurat, este un lan întreg de cereale, rar împestriţat cu

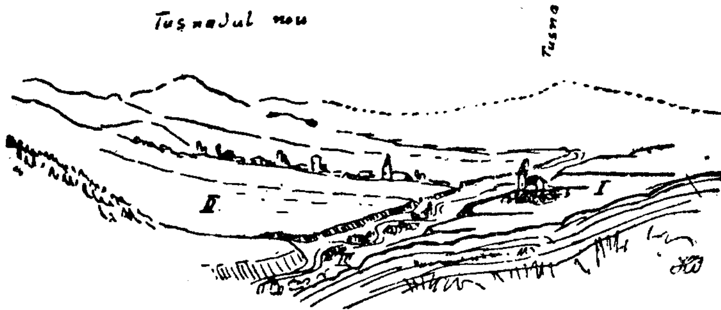

Fig. 79. — Vederea Ciucului-de-Jos (d. *H. Wachner*).

pâlcuri de arbori. După îngustătura dela Jigodin urmează Ciucul-de-Sus, împărţit şi el în mai multe basine.

Depresiunea în întregime e de natură tectonică; fundul lacului pliocen a fost înălțat, mai ales pe margini, de conurile de dejecții ale râurilor carpatice. Oltul străbate depresiunile în lung, curgând leneș cu o pantă uneori abia de 0,02%, desfăcându-se în brațe, ca și un curs de apă bătrân, deși e aproape de obârșie. Iernile aspre, reci, timpurii, primăvara târzie fac ca porumbul să nu se coacă, iar vița de vie să nu rodească. Ploile puține, pământul sărăcăcios, uneori cu turbării, îngreuiază agricultura, care cere lucru anevoios.

Fig. 80. — Biserica armenească din Gheorghieni (d. *I. Chindea*)

Locuitorii din Ciuc sunt în mare parte Secui și Ciangăi. Românii s'au păstrat în foarte puține sate, ca în Lunca-de-Sus, în defileul Ghimeș și Gârcin. In celelalte sate sunt în minoritate, deși foarte mulți locuitori de origine română au fost secuizați.

Satele se țin mai ales la marginea munților; în Ciucul-de-Jos cele mai multe sunt pe conurile de dejecție dinspre Carpați. Cel mai bine păstrat e acel al Fișajului, pe valea căruia casele se țin lanț vreo 7½ km. In Ciucul-superior dimpotrivă, satele sunt pe malul drept al Oltului. Sunt sate mari, cu casele îngrămădite, cu porți frumos sculptate, asemănătoare celor din Oltenia. Sate cu case răzlețe, despărțite prin grădini, se văd mai ales la Români.

Ocupația locuitorilor este agricultura în primul rând și creșterea vitelor. Din cauza câmpurilor slabe, se mai păstrează, e dreptul tot mai rar, sistemul primitiv în care o parte din pământ e lăsat ca ogor. Se cultivă mai mult secară, ovăz și cartofi. Locuitorii se mai ocupă cu tăierea pădurilor, cu lucrarea lemnului, cu cărăușia în special a apelor minerale. Industria locală se restrânge la aceea a lemnului.

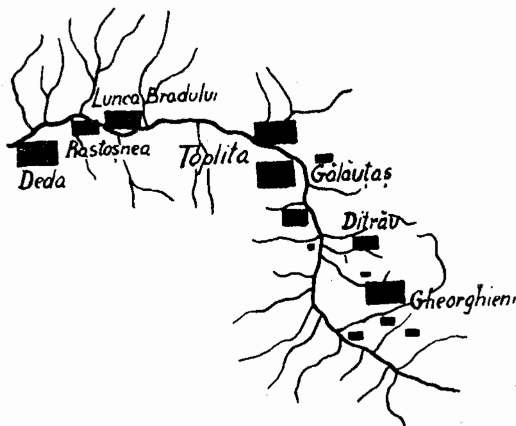

Fig. 81. — Ferăstraie mari îngrămădite în depresiunea Giurgeului și a Topliței (d. *H. Wachner*).

Ferestraie se află în lungul Oltului, deși mai puțin importante decât în Șesul Giurgeului. Izvoarele minerale abundente creează venituri locale.

M e r c u r e a - C i u c u l u i (3.798 loc.), așezat în drumul spre Jigodin, e mai mult un sat cu mari clădiri administrative. Liceul reformat e impunător, unul dintre cele mai mari din țară; cetatea cu 4 turnuri, clădită acum 200 de ani de generalul austriac *Steinville*, servește azi drept penitenciar.

Prin poziția lor, Ciucurile devin răscruce importantă de drumuri atât în lung (calea ferată dela Sf. Gheorghe), cât și în curmeziș (legătura prin Petru-Rareș cu drumul de fier spre Moldova). Bune drumuri pietruite duc pe valea Uzului și a Trotușului către răsărit, peste Archita la Odorhei spre apus.

9. — D e p r e s i u n e a G i u r g e u l u i este despărțită de Ciuc printr'un prag numai cu 100 m mai înalt decât fundul basinului. Peste el, la 892 m trece trenul și șoseaua. E șesul cel mai înalt (800 m), cu 200 m mai înalt decât al Trei-Scaunelor. Reprezintă și el fundul unui lac pliocen, stăvilit de lavă.

Mureșul abia izvorît, curge dela început leneș, cu cotituri, umbrit de plante de baltă. Conuri de dejecțiune au înălțat fundul primitiv. Pe cel mai desvoltat se află casele din Gheorghieni.

Clima e și aici destul de aspră. Media lunii Ianuarie la Gheorghieni e mai joasă (—7,9) decât cea din București, ca și media anuală (6°,2 față de 10°,9). Cad ploi mai puține (563 mm.) decât în regiunea dealurilor ardelene (730 mm). Satele sunt relativ rare și se țin tot spre marginea de răsărit. Puține sunt curat românești (Tincani, Boteni dela izvorul Mureșului). Centrul cel mai de seamă e G h e o r g h i e n i (10.948 loc.). Pe lângă Secui și Români, se găseau aici numeroși Armeni maghiarizați. Biserica lor, cu zid de cetate în jur, forma monumentul cel mai de seamă al orașului (Fig. 80).

Bogatele păduri din munți fac din depresiunea Giurgeului un însemnat ținut cu industrie forestieră (Fig. 81).

Este și ea o zonă de intensă circulație. Se încrucișază drumuri însemnate. Spre apus, prin șoseaua dintre două cratere, duce› șosea la Praid și valea Târnavei. Spre răsărit o frumoasă șosea în serpentine ajunge la Cheile-Bicazului; tot din Gheorghieni, trecând prin comuna Ditrău cu monumentală biserică, șoseaua urcă dealul vestit în lumea întreagă prin roca ditroit ce-l formează, ducând spre Borsec și Piatra-Neamț.

Toate aceste căi lesnicioase au provocat circulație intensă omenească încă de pe vremurile invaziunilor barbare.

Depresiunea Giurgeului se termină în aceea, mai mică, dela T o p l i ț a pe Mureș, mare sat românesc, cu băi termale, locul de origine al Patriarhului *Miron Cristea*, ca și depresiunea L u n c a B r a d u l u i pe dreapta Mureșului între cătunul Rogoza și Răstolița.

Alte mici depresiuni din Carpați se înșiră mai spre Nord.

Cea mai cunoscută este depresiunea B o r s e c u l u i (880 m). E un basin tectonic, cu numeroase falii provenite din scufundări post-

pliocene, urmărite în zăcămintele de cărbune ce se exploatează. Acestor dislocări se datoresc și vestitele izvoare minerale (borcut), care împreună cu natura din jur, numai brădet, cu multă lumină și soare, cu împrejurimi blânde, ar face din Borsec chiar o însemnată stațiune internațională, dacă ar exista instalațiuni moderne măcar ca la Govora.

Și mai înaltă e mica depresiune dela B i l b o r, în apropiere de Borsec, ca și cea dela G l o d u, în ținut mai puțin accesibil. De aceea au rămas locuite numai de elemente românești.

10. — Incadrată de munți înalți, se întinde surâzătoarea depresiune în mijlocul căreia se află, la 802 m vestitele băi dela V a t r a-D o r n e i (Fig. 82).

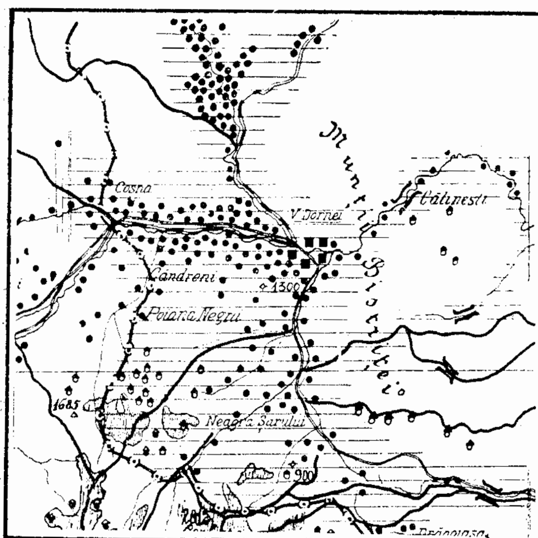

Fig. 82. — Ingrămădire de sate în depresiunea dela Vatra-Dornei (d. *L. Someșan*).

E o depresiune tectonică, la zona de contact, socotită drept linie de fractură, între andeziturile și șisturile cristaline, peste care se întinde un petec de depozite paleogene. Neagra-Șarului a tăiat terase din care cea mai tânără cu o lățime de 1 km. Munții înalți dela răsărit (Oușorul cu 1.653 m), ca și cei dela apus (Călimani 2.202 m), țin adăpost făcând din satele ce s'au îngrămădit pe întinsul ei, tot atâtea stațiuni climaterice. Izvoare minerale sunt bogate în întreaga depresiune. Cele dela Vatra-Dornei au atras vizitatori încă dela 1805. A ajuns stație vestită, cu instalațiuni moderne. E proprietatea fondului religionar al Mitropoliei bucovinene. Apele feruginoase, bogate în acid carbonic și cu urme de acid arsenios, foarte radioactive, la care se adaugă și nămolul lecuitor, adunat din turbăriile apropiate, atrag pe fiecare an tot mai mulți vizitatori. Sate mari, românești (Dorna-Cândrenilor, Călinești) sunt împrăștiate în cuprinsul depresiunii. Cele 7 comune și cătunele lor sunt numai administrativ despărțite. Altfel formează ca o mare comună întinsă pe toată suprafața depresiunii, cu centru în Vatra-Dornei. Locuitorii sunt mai ales crescători de vite, căci fânețele sunt bogate, pe când clima aspră nu îngăduie o agricul-

tură intensă. Portul național al femeilor chipeșe, s'a păstrat în toată curățenia lui.

11. — Poposind lângă crucea înălțată pe curmătura dintre Ștefănița (1.204 m) și Capu-Muntelui (1.202 m) de pe șoseaua ce leagă Năsăudul cu Săcelul de pe valea Izei, te oprește în loc tabloul măreț al tipicei d e p r e s i u n i m a r a m u r e ș e n e îndreptată aproape dela Sud-Vest la Nord-Vest. Axa depresiunii o arată Valea Vișăului aproape paralelă cu a Izei. Două largi trepte, ca niște platforme, sunt încadrate într'o ramă de munți înalți. Cea mai joasă, cu o înălțime mijlocie de 4—600 m, este bogată în câmpuri de cultură și sate mari ca Borșa, Moisei; alta mai înaltă (700—1.200 m) e mai întinsă și dă regiunii conturul de depresiune, cu sate mari, în jurul cărora bogate fânețe se întind. Acoperite cu ogoare, mai puțin cu păduri, răscolite de numeroase năruituri și alunecări de strate, cele mai multe sate sunt în domnia dealurilor.

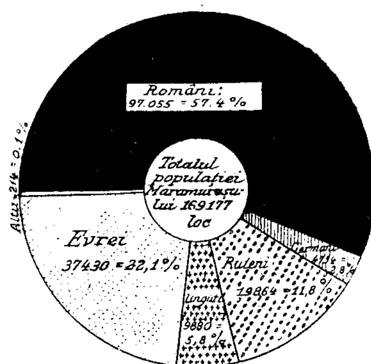

Fig. 83. — Repartiția populației, după naționalități în Maramureș, pe anul 1938 (d. *T. Morariu*).

Către Nord-Vest se înalță Munții Maramureșului, ramura cristalină a Munților Rodnei și parte din fliș, despărțind Vișăul de Tisa și Ceremuș. Nu sunt înalți (sub 1.500 m); rar vârfuri din roci rezistente ajung aproape de 2.000 m (Pop-Ivan 1.940 m). Intâlnirea granițelor vechi: România, Polonia și Cehoslovacia, Triplex confinium, e mutat pe Stogul (1.655 m.). Spre Sud și Est depresiunea este străjuită de Munții Rodnei cu nodul principal în Pietrosul (2.305 m) cel mai înalt din Carpații moldovenești, iar către Vest de Munții Vulcanici, cu Țibleșul (1.842 m.), Gutâiul (1.447 m.) și alte vârfuri sub 1.300 m.

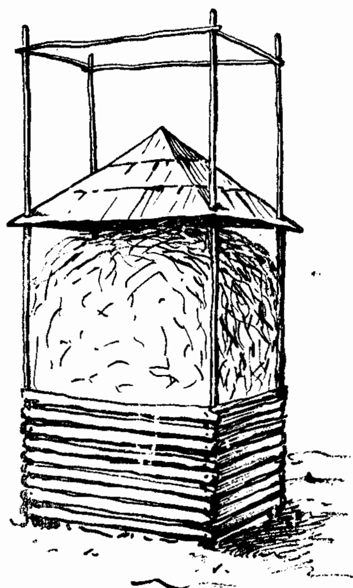
Așezat la Nordul țării, între munți, Maramureșul are climă aspră, continentală. Iarna ține mai îndelung până prin Mai; nămeții astupă drumurile. Primăvara este scurtă. Oile urcate la munte și în Iunie, sunt scoborîte de timpuriu. La Ziua Crucii, pășunile înalte sunt pustii. Ploile dela începutul verii se scurg năvalnic; se produc năruituri de dealuri; furia valurilor rup podurile, mereu în reparație.

In afara drumului dela Bistrița prin Năsăud, din Maramureș se trece în Ardeal pe șoseaua dela Baia-Mare către Sighet, pe alta secundară dela Baia-Sprie, pe sub Gutâi. De Bucovina îl leagă o frumoasă șosea în serpentină pe valea Vișăului și apoi pe a Bistriței, urcându-se peste trecătoarea Prislopului.

Izolați de restul lumii, într'un mediu natural aspru, oamenii au rămas azi tot atât de curați la suflet, cu obiceiuri străvechi, ca și în vremurile de demult. Satele sunt așezate mai ales în spre partea sudică, pe văi. In spre Munții Păduroși sunt rare. Unele cum e Ieudul de pe valea Izei, au casele parcă-s stâne coborîte din munți; sunt de bârne

și nu rar mutate din loc în loc. Multe biserici, frumoase lăcașuri de rugă în stil gotic, svelte, gingașe, sunt tot din lemn dela temelia din tălpoaie de stejar până la crucea din vârful săgeții ascuțite. Cea din Cuhea de unde se zice că a descălecat *Dragoș*, datează dela 1718, cea din Apșa-de-Mijloc dela 1440; cea din Breb dela 1531. Biserica din deal, dela Ieud, e cea mai veche (1364).

Chiar cercetătorii unguri recunosc vechimea Românilor în Maramureș ca și în ținutul vecin Bereg, fiind pomenit pentru întâia oară, când ajunge în stăpânirea Ungurilor (1199). Satul Giulești, Vad ș. a. sunt trecute în documente din veacul al XIV-lea, ca și cnezatele și voievodatele, care arată o organizație politică străveche. Proprietarii satelor și pământurilor din Maramureș, erau în secolul al XV-lea aproape numai Români.

Fig. 84. — Un stog de fân din Bucovina.

Maramureșenii sunt oameni chipeși, cu fața deschisă, ochii pătrunzători și nas coroiat. Sunt buni la inimă, primitori și politicoși cu străinii. Când te întâlnesc, nu lipsește să-ți spună drept bună ziua: « Laude-se Domnul », la care trebuie să răspunzi « în veci ». Este formula folosită dela trecerea lor la Uniți, în mijlocul veacului al XVIII-lea. Ortodocșii sunt puțini (6%), nu ca pe vremea când exista și o episcopie ortodoxă a Maramureșului, reînființată de curând.

Din păcate știința de carte nu e prea răspândită în Maramureș. Dacă în total sunt numai 38% știutori de carte, ținând seamă și de minoritari, la sate, unde trăiesc aproape numai Români, sunt și 70% analfabeți, la femei mai mare fiind numărul.

Portul lor a rămas simplu; nu e deosebit de al ciobanului. « Guba » de iarnă, purtată cu mițele în afară; « lecricul », sumăielul, până la brâu ca și cămașa scurtă de se văd șaiele, cu mânecele largi, totul se lucrează în casă. Industria casnică formează încă temeiul gospodăriei.

Mare parte din uneltele folosite sunt cele ale străbunilor. Piua de lemn pentru zdrobit grâul ori râșnița din tindă se găsesc încă în plină funcțiune. Frumosul Muzeu Etnografic din Sighet, găzduit în Palatul Cultural, cuprinde o mare bogăție de obiecte, care-l fac unul din cele mai interesante din țară.

Maramureşul s'a păstrat ca un cuib arhaic al Românismului. Urmele preistorice din Apşa, Sarasău, Şieu, dovedesc o populaţie preistorică. Românii sunt pomeniţi în documentele veacului al XII-lea. Vitejia lor fu recunoscută, prin privilegiile ce li s'au acordat. Diplomele de nobilire sunt păstrate şi azi cu sfinţenie, chiar în casa în care sărăcia s'a încuibat. Maramureşenii îşi zic unii altora « domni », iar copiilor « coconi ».

Populaţia nu e deasă. Pe o suprafaţă de 3381 km², trăiesc cam 162.000 locuitori, deci 48 pe km², sub media densităţii generale. Pe valea Tisei e densitatea mai mare (99 pe km²), pe valea Ruscovei spre munţi mai rară (23). Românii alcătuiesc majoritatea locuitorilor (circa 58%). Evreii venea în al doilea rând (22%) răspândiţi în oraşe şi sate.

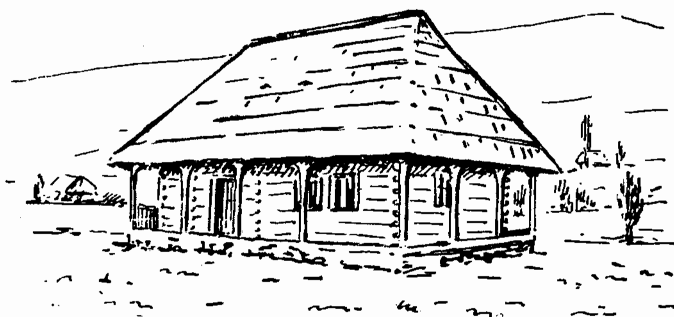

Fig. 85. — O casă din Maramureş (după fot. *T. Papahagi*).

Sunt şi Evrei antreprenori de stâne. Rutenii (11,8%) se ţin în valea Ruscovei şi pe malul stâng al Tisei. Huţuli sunt puţini pe valea Vişăului şi a Bistrei, ocupându-se cu păstoria şi lemnăritul. Unguri nu sunt nici 6% din întreaga populaţie, veniţi colonişti în regiunile miniere; Nemţii (3%) au rămas dintre vechii funcţionari.

Lipsa de pământ arabil (11,5%) şi bogăţia în păşuni şi fâneţe (38%) fac pe locuitori să se îndrepte spre creşterea vitelor. La 100 de locuitori sunt 6 cai, 28 vite cornute, 60 oi şi 7 capre. Numărul oilor creşte după război. In 1895, la suta de vite mari veneau 194 oi şi capre; în 1932, 237. Inainte de război Românii o duceau mai greu, căci munţii erau arendaţi ori cumăraţi de Evrei. După reforma agrară s'a mărit posesiunea comunelor în dauna marei proprietăţi, în special a Statului. Statul, comunele şi composesoratele au 56% din păşune, marea proprietate 12%. ţăranii 21% şi Evreii 10%. Stânele sunt destul de numeroase şi bogate, chiar la 2000 m; unele au 1000 de oi şi capre. Peste 1500 de locuitori sunt ocupaţi vara la stâne (1,1% din populaţia totală). Păstoritul a păstrat forma-i primitivă. Stânele sunt aproape nişte colibe de trunchiuri, iar coliba bouarului, un simplu adăpost sub coji de brad. In legătură cu sărăcia pământului, în Maramureş mai mult

decât oriunde, este desvoltat păstoritul agricol. Ocolui și coliba ciobanului sunt mutate după locul ce trebuie îngrășat prin bălegarul oilor. Acest sistem se întâlnește mai ales în Maramureșul apusean, unde păscutul de toamnă începe din August. Agricultura, prin natura terenului, cu mari întinderi râpoase, nu este desvoltată. Ovăzul e semănat și la 1160 m, secara la 1105 m, cartofii la 1100 m, iar porumbul la 825 m. Ce produce pământul, nu ajunge nici până în Crăciun. Sărăcia este mare, arătată și prin numeroasele capre (15 la suta de locuitori), mai ales în părțile vestice cu pășuni depărtate.

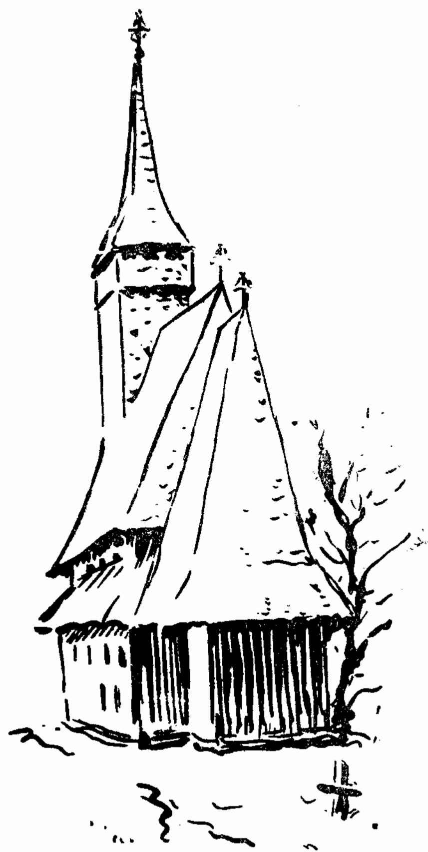

Fig. 86. — Biserica din Ieud (Des. *E. Saulea-Bocec*).

Pădurile întinse (44%) cât mai dau de lucru, fie la tăiatul și căratul butucilor, fie ca material pentru lucrat obiecte. In Săpânița se fac butoiașe pentru cașcaval, exportate în Elveția și Italia. Cei care nu găsesc de lucru acasă, pribegesc în Moldova și Bucovina.

In partea apuseană sunt multe livezi de meri. In jurul Sighetului, iarba verde, zmălțată toamna de ametistul brândușelor, ca și podoaba merilor încărcați de poame dau tablouri nebănuit de atractive.

Satul este așezarea principală. Sunt sate mari, cele mai multe de tip răsfirat, cum e Borșa ori Vișăul. Puține sunt de tip îngrămădit, așezate până la 700 m; există cătune și case singuratice risipite prin văile munților, până la înălțimi de 1000 m (Lutoasa, Țibău).

Singurul oraș din Maramureș este S i g h e t u l (25.539 loc. în 1930) vechi, cunoscut înainte de veacul al XIV-lea. Biserica reformată a fost zidită la mijlocul veacului al XI-lea, ca biserică ortodoxă. Marca orașului e un cap de zimbru ca și a Moldovei. E un oraș aproape de șes, în marginea Tisei, dar și la margine de hotar.

In inima lui se înalță un frumos Palat cultural, terminat în 1914, care găzduia biblioteca Societății Astra, ca și interesantul Muzeu

Etnografic. O altă clădire, modestă, adăposteşte cea mai veche «Asociaţie culturală română» din ţările de peste Carpaţi, fondată (1880) înaintea « Astrei ». Licee de fete şi băieţi, şcoală normală de băieţi, sunt centrele de deşteptare naţională, a unei regiuni lăsate în părăsire atâta amar de vreme.

12. — Dela Turda până la Aiud, drum mai plin de farmec este acel de pe valea Arieşului. La Buru ajungi în sat de Moţi, cu case având acoperişul de fân înnegrit de vechime, îngroşat cu muşchi. Peisajul se schimbă de îndată ce înaintezi pe valea Trăscăului. Intre Şira Bedeleului şi Piatra-Săcuiului creste de calcar îngustează, prin chei, ieşirea din spre Aiud; spaţiul se lărgeşte apoi, formând depresiunea Trăscăului, lungită dela nord-sud cu înălţimea cea mai mare de 573 m, la cumpăna afluenţilor Arieşului şi ai Mureşului, pe când crestele de calcar se înalţă la 1248 m în D. Mare, 1130 m, în La Cetate.

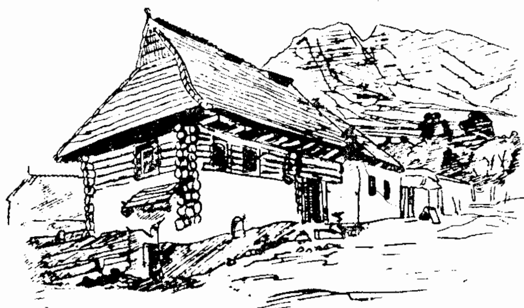

Fig. 87. — Casă din Trăscău.

E un basin de scufundare, plin cu depozite neogene depuse peste vechiul substrat erodat, format din şisturi cristaline şi calcaruri mesozoice. Conurile de dejecţiune au înălţat depresiunea, ca şi năruiturile din munţi formând umere de 800 m. cu o coloraţie roşcată de Terrarossa. Verdele păşunilor şi a ogoarelor, albu ruginiu al coamelor năruite de calcar, roşul de ocru al ogoarelor de pe coaste, produc colorit vioiu, împiestriţat; împreună cu brazii, cu casele în stil deosebit, nasc unul din colţurile cele mai pitoreşti din ţară.

Depresiunea este închisă; clima e blândă; vânturi aspre nu suflă; ploaia cade în cantitate destul de mare (8—900 mm). In schimb pământul e sărac, lipsit de humusul hrănitor. Munca lui e grea. Trebuie gunoiat, iar ca să nu fie spălat de ploi, ogoarele se fac în lungul coastelor; sunt ca nişte late prispe unele deasupra altora. Slăbiciunea pământului face ca aici să se mai păstreze sistemul primitiv de cultură. O parte din ogor e lăsat după doi ani de muncă de se odihneşte un an, în care timp se dau oile pe el spre a fi îngrăşat cu băligar.

De altfel sărăcia pământului a dus la schimbarea sistemului de ciobănit. Ciobanii se tocmesc fără p l a t ă, ci numai cu dreptul de a face stâna pe ogorul lui, spre a folosi astfel băligarul oilor. Tot din această pricină vitele nu sunt duse la munte, ci fâneaţa este adusă pe săniuţe la vale, ca să nu se irosească balega, îngrăşământul de preţ.

In acest basin strâmt nu sunt decât 4 sate; în ele se oglindeşte sistemul întrebuinţat în trecut pentru crearea unei majorităţi etnice. Românii locueisc în Bedeleu şi Vălişoara, în locurile cele mai aspre din basin. Casele răsfirate au livezi de pomi, culturi de porumb, orz ori secară printre ele. Sunt mai rar de bârne, mai des de nuele împletite. A rămas casa neolitică, cu o tindă şi o singură cameră de locuit. In tindă e cuptorul. La loc bun e Trăscăul, sat de colonişti germani maghiarizaţi cu totul, aduşi în veacul al 12-lea din Stiria pentru exploatarea minelor de fier. Ungurii şi Secuii au pătruns şi ei ceva mai târziu, în al XIII-lea veac, din spre Turda şi s'au aşezat în satul Trascău-Sf. Gheorghe (Colţeşti). Privilegiaţi şi unii şi alţii, au locurile cele mai bune. Satele lor se deosibesc şi ca arhitectură şi ca tip de case. Mai ales cele din Trăscău, ori de bârne, de zid, aliniate la stradă, aduc aminte de «şaleurile» alpine.

Românii au rămas la vechea lor îndeletnicire, agricultura şi păstoritul. Nemţii ne mai fiind băiaşi, căci minele sunt părăsite încă din 1865, de nici nu li se mai cunosc intrarea de sub năruituri, au revenit la cultura sistematică, intensă, a câmpului restrâns. Unii au părăsit regiunea pentru minele de sare dela Turda şi Uioara. S'au topit cu toul în masa ungurească. Cei rămaşi în satul Trăscău, maghiarizaţi şi ei, au păstrat multe din obiceiurile strămoşeşti. Arta mobilelor din casă a ajuns la o măiestrie rară. Imbrăcămintea pitorească, bogată în colori, atât a Nemţilor cât şi a Ungurilor, nasc în zilele de sărbătoare, tablouri neuitate, în cadrul naturii polihrome, un colţ ce merită atenţiunea deosebită a pictorilor.

13. — Inconjurată de zid muntos, inima Ardealului, cuprinsul cetăţii din descrierea lui *Bălcescu*, — este d e p r e s i u n e a t r a n s i l v a n ă, mult asemănătoare basinului Parisian, chiar în privinţa tectonicei (Fig. 88).

Are forma unei coveţi largi, cu marginile sprijinite din toate părţile de munţi: cei Apuseni la Vest, Carpaţii Meridionali şi Munţii Perşani spre Sud, lanţul vulcanic al Architei la răsărit. Numai către Nord-Vest este ceva mai deschisă, deşi chiar aici dealurile someşene au drept axă o şiră întreruptă de şisturi cristaline, ce împlineşte cadrul muntos. Rama înaltă ar corespunde celei care închide din trei părţi basinul Parisian.

Covata adâncită are origine veche. Incă din cretaceul superior ea este desemnată aproape în limita-i actuală. A fost umplută cu depozite paleogene, care apar de jur împrejurul ei măcar sub formă de solzi cum e la Porceşti lângă Sibiu. Caracterul de depresiune se accentuiază mai cu seamă în a 2-a jumătate a terţiarului, fiind mai nouă decât cea panonică. Scufundarea nu s'a făcut uniform; mai pronunţată e în colţu-i sud-vestic. Prin aceasta are o asemănare cu podişul moldovenesc, cu deosebirea că devine uscat spre Nord-Vest înainte de sarmatic; mijlocul ei rămâne sub apă cât ţine sarmaticul, iar păturile pliocene o acopăr în jumătatea sudică.

Când au avut loc mişcările de ridicare ale Carpaţilor răsăriteni, păturile ce formează basinul transilvan au căpătat o structură diapirică pe margini, ceea ce a avut drept urmare alunecarea spre suprafaţă a masivelor de sare ce-l înconjoară. La adânc, ca şi în cel Parisian, s'au constatat largi domuri, adevăraţi bulbuci, care au uşurat exploatarea gazului metan (Fig. 86).

Depozitele neogene, nisipuri şi argile, marne hleioase, rar gresii, au o grosime excepţională de 4—5.500 m. După ridicarea păturilor, s'au stabilit văile cursurilor de apă actuale, cu două scurgeri principale, către Someş şi către poarta deschisă a Mureşului. La început sudul Ardealului era tributar acestui din urmă râu, care-şi stabilise cursul în regiunea mai lăsată a depresiunii. O

parte din afluenţii lui au fost apoi decapitaţi de către râurile care curgeau în spre depresiunea mai joasă a Dunării. Jiul a luat o parte din Strei, iar Oltul s'a îndrumat prin valea-i actuală.

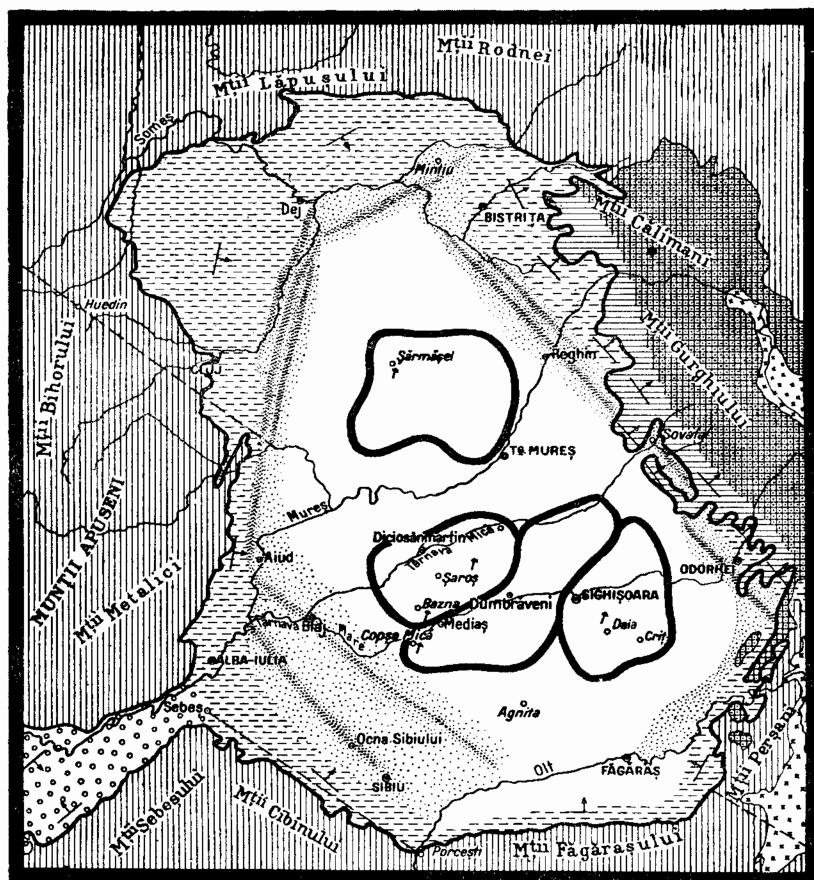

Fig. 88. — Depresiunea Transilvaniei (d. *L. Mrazec* şi *E. Jekelius*). 1 = Şist crist.; 2 = Roci şi tufuri andesitice; 3 = Neogen orizontal sau slab înclinat; 4 = Golful neogen dela Sebeş; 5 = Zona diapirelor din neogen; 7 = Grupe de domuri; 8 = Depresiuni intracarpatice; 9 = Exploatări de gaz.

Cumpăna apelor dintre Mureş şi Someş nici azi nu e stabilită. Someşul, cu nivelul de bază mai jos, ameninţă cu captarea atât afluenţii Crişului-Repede

cât şi ai Mureşului; acesta începe să atragă din afluenţii Jiului în pragul Crevedei; Visa câştigă la Ocna-Sibiului în paguba Cibinului (de *Martonne*).

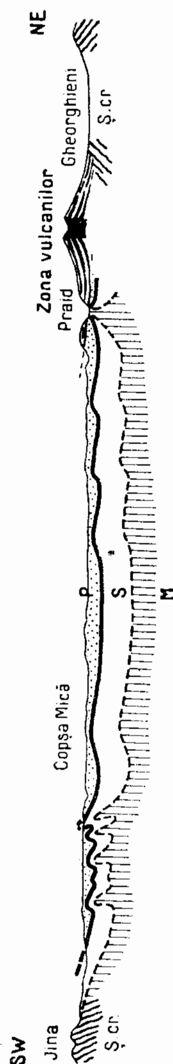

Fig. 89. — Secţiune în depresiunea Transilvaniei (d. *Mrazec* şi *R. Jekelius*).

Prin jocul agenţilor atmosferici mai mult, în basinul transilvan s'au creat două regiuni cu aspecte şi caractere deosebite.

Spre nord de Mureş se află aşa numita C â m p i e T r a n s i l v a n ă (5.000 km²) cu aspect de stepă, asemenea în oarecare măsură depresiunii Jijiei din Moldova de nord. Limitele ei sunt restrânse, însemnate prin Turda, Apahida, Teaca, Ludoş.

Clima este mai secetoasă; rar se adună 500 mm apă pe an. Amplitudinea temperaturii trece de 60°, mai mare decât în Dobrogea. Apele au spălat acoperişul de gresii şi nisipuri, prielnice pădurilor. Au rămas la faţă hleiuri salifere şi baza sarmaticului. Regiunea s'a transformat într'un labirint de dealuri, cu spinarea rotunjită, scunde (nu trec de 450 m), afară de acele, numite de popor ţicle ori ţiglaie, mai ascuţite din cauza solzilor de tufuri dacitice ori gresii resistente, păstrate pe vârfurile ce se ridică în Nord şi la 600 m.

Asemănarea cu ţinuturile de pe Jijia e mai mare şi prin lipsa izvoarelor de apă, când se găseşte e sălcie, precum şi prin numărul mare de «tăuri», iazuri mărunte care sunt formate mai mult prin evoluţia hydrografică a Câmpiei decât prin stăvilirea lor de către om. Odinioară s'au numărat peste 1.400; cele mai multe azi sunt împotmolite, cu iezătura deschisă.

Deşi după micile rămăşiţe de păduri, Câmpia face parte din zona stejărişului, a luat aspect de stepă prin întinsele suprafeţe despădurite, având totuşi şi ochiuri de adevărată stepă. Numai către Mureş s'au mai păstrat păduri mai întinse. Incolo sunt înlocuite prin plantaţiuni de stejar şi chiar pini în jurul aşezărilor omeneşti.

Regiunea a căpătat numele de Câmpie prin faptul că păşunile şi ogoarele o acopăr mai peste tot. Satele sunt rar cu case compacte în adăpostul dintre dealuri, ca în fundul unei pâlnii. Gospodăriile sunt mai des răzleţe, mici ferme în apropierea unui iaz sau al unui izvor, deşi apa de băut adesea se aduce dela depărtare, în vase de lemn. Agricultura şi

creşterea vitelor sunt îndeletnicirile locuitorilor Români, din cauza asprimii condiţiunilor de viaţă. Turme de oi fumurii măresc apropierea aspectului de stepă. Viaţa în general e grea. Drumurile desfundate primăvara de ploi, sunt vreme lungă impracticabile, ca şi iarna când cad nămeţii.

Ţinutul sudic dintre Mureş şi Olt este cu totul deosebit de cel dintâi; formează podişul transilvan. Păturile pontice groase, cu o slabă înclinare spre Sud-Est, par totuşi orizontale. Pe lângă văile principale ale râurilor cu direcţia dela răsărit la apus, altele, mai mici, dela Nord la Sud, au fărămiţat relieful în dealuri cu vârful de podiş, cu câte o coastă prelungă şi una abruptă, asemenea celor din inima Moldovei deluroase. Gresia din vârf face ca pădurile de stejar să se menţină pe întinderi mai mari.

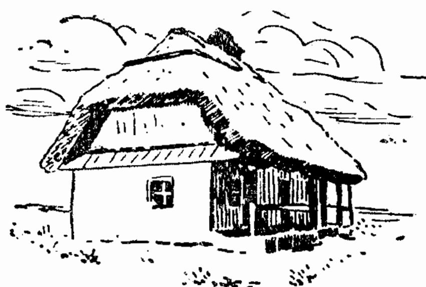

Fig. 90. — O casă din câmpie (după *I. Popu-Câmpeanu*).

De pe dealul Feleacului, din apropierea Clujului, se prinde contrastul dintre dealurile joase, larg boltite şi golaşe ale Câmpiei şi cele împădurite dela sud. Marginea zonei dealurilor este mereu surpată de Olt, care bate în temelia lor, cum surpă Siretul dealurile moldoveneşti.

Ca o urmare a structurii geologice cu influenţă asupra morfologiei regiunii, sunt alunecările de terenuri, numeroase în cuprinsul întregului basin, mai dese spre marginea nordică şi în Câmpie. Nu sunt numai alunecări întâmplătoare în urma ploilor de primăvară, ci alunecări în masă, născând valuri de teren în lungul crestelor abrupte, cum se poate lesne observa chiar dealungul liniei ferate dela Huedin la Cluj. Proaspetele rupturi scot la iveală terenuri noi; dau un colorit local pământului — roşu ori verzui — amintind tablourile dela Câmpina de pe valea Prahovei. Valurile alunecate, tăiate de puhoaie nasc impresia unor şiruri de tumuli; pătura arabilă fiind răscolită, solul proaspăt, lipsit de humus, face însă asemenea regiuni să fie sărace ca agricultură. In Câmpie dealurile formate prin alunecare, numite local «copârşaie», imprimă ţinutului un tipar deosebit.

Depresiunea transilvană prezintă izvoare variate de viaţă, exploatate metodic şi sistematic. Agricultura formează temeiul economic. Porumbul ocupă suprafaţa cea mai întinsă; păioasele vin în al doilea rând. Produsele nu trec însă peste nevoile locale. Creşterea vitelor e foarte sistematică; vitele se exportă, iar laptele se industrializează. Livezi cu pomi sunt restrânse spre contactul cu munţii. Imprejurimile Bistriţei ca şi ale Aiudului sunt vestite ca pometuri. Viile se cultivă sistematic între Târnave; Mediaş este un centru însemnat viticol, cu pivniţe sistematice. Vii mai întinse se găsesc şi pe terasele dela Aiud, ca şi la Alba-Iulia.

Nu lipsesc nici bogățiile subsolului. Gazul metan descoperit la Sărmășel în Câmpie e de socotit în primul rând. Masivele de sare formează o cunună în jurul basinului. In legătură cu ele este gipsul, aragonita, prelucrate la Turda și Corund lângă Praid. Izvoare minerale sunt numeroase, unele în legătură cu masivele de sare. La Turda se folosesc ca băi, vechile ocne romane inundate; la Ocna-Sibiului lacurile cu apă sunt provenite prin stăvilirea straturilor. Lacul dela Sovata a luat naștere prin umplerea unei doline săpată în sare, Temperatura apei se ridică până la 70°, din cauza concentrării căldurii solare așa încât eficacitatea băilor a născut o stațiune mult căutată, cu frumoase și confortabile hoteluri-vile. Băi locale iodurate, cloruro-sodice, se găsesc la Rupea, Rodbav, Miercurea-Sibiului, Bazna lângă Mediaș. La Tagșor în Câmpie sunt ape amare.

Industriile importante sunt concentrate în târgurile din spre margine. La Turda sunt fabrici de ciment, sticlă, sodă, porțelanuri; în Mediaș fabrici de sticlă porțelan, piei, mezeluri; la Diciosânmartin (Târnăveni)una din cel mai mari fabrici din Europa, de carbid. Fabrica de zahăr dela Tg.-Mureș folosește sfecla cultivată în jur.

Procentul cel mare al populației îl dau Românii, poporul de baștină. Răspândirea lor peste toată suprafața Ardealului este un fapt netăgăduit de nimeni. Pe urzeala generală a populațiunii românești s'au așezat colonizări străine; Unguri, Secui, Sași. Pe Târnava-Mică, între sate curat românești, stau intercalate cele de Unguri, iar în Estul basinului se întinde o parte din Țara Secuilor; elementele românești au fost și aici, ca și pe valea Oltului, desnaționalizate. Sașii ocupă mai ales zona dealurilor înalte dintre Târnave, până la Olt; satele lor se recunosc nu numai prin regularitatea așezării caselor, perpendiculare pe strada principală, dar mai ales prin bisericile-cetăți aflate aproape în fiecare din ele (Hozman, Nocrich, Proștea, Netuș Saschiz).

Românii însă nu lipsesc nici din cuprinsul satelor săsești. Ei ocupă adesea periferia. La Basna granița etnică este arătată și prin deosebirea de pavaj.

Satele predomină. Cele mai multe sunt după tipul satelor îngrămădite, pe fund de vale sau la răscruce de drumuri. Unele sate au ajuns centre comerciale, cu iarmaroace (Teaca, Mociu, în Câmpie: Agnita, Basna, Praid, Dumbrăveni).

Orașele se găsesc în jurul basinului, la contactul dintre deal și munte.

Cel mai de seamă, C l u j u l *(Napoca)* e așezat pe Someșul-Mic.

Există o asemănare între împrejurimile lui deluroase și acele ale Iașilor, Cernăuți și Chișinău. Repedea de la Iași, Cecina de la Cernăuți, își au reprezentantul în D. Feleacului (745 m).

Numele orașului se găsește într'un document din veacul al XII-lea. La început cu populație săsească, devine repede un centru maghiar. Pentru Istoria Românilor este important, căci în el a fost chinuit *Baba Novac* și tot în Cluj s'a prezintat dietei (1791) vestita petiție *Supplex libellus Valachorum,* prin care Românii cereau drepturi egale cu cele lalte trei națiuni, privilegiate.

S'a mai păstrat resturi din zidurile de întărire, cât și vechi clădiri, cum e acea în care s'a născut *Matei Corvinul.*

Astăzi aspectul oraşului este cu totul diferit. Locuitorii (98.569 în 1930) sunt în majoritate Români. Pe lângă monumentul Catedralei catolice din Piaţa-Unirii, construită la începutul veacului al XV-lea, azi se înalţă în Piaţa Ştefan-cel-Mare, în faţa teatrului construit în 1906, măreaţa Catedrală Ortodoxă, sfinţită de câţiva ani.

Universitatea din Cluj, întemeiată în 1872, şi-a câştigat renume şi în străinătate, datorită destoiniciei şi râvnei învăţaţilor români. Clinicele impunătoare ale facultăţii de medicină, institutul de Speologie întemeiat şi condus de învăţatul *E. Racoviță*, sunt construite din nou. Biblioteca bogată, mărită prin interesanta donaţie a lui *Gh. Sion*, era cea mai încăpătoare din România, până la construirea celor două corpuri de depozite dela Academia Română.

Grădina botanică, renovată şi lărgită dela 1919 încoace, nu e numai cea mai mare din ţară, dar una din cele mai metodice orânduită din Europa. Muzeul Etnografic, Muzeul Ardelean alipit Universităţii, Muzeul Carpatin, în afară de diferitele colecţii ale institutelor universitare, cuprind bogăţii omeneşti şi naturale din Transilvania. Centru cultural românesc, sediul Episcopiei Ortodoxe şi a celei unite de curând mutată dela Gherla, Clujul este şi un însemnat centru comercial şi industrial.

Bistriţa (13.251 loc.), capitala jud. Năsăud, e unul din cele mai vechi, în colţul nord-estic, având raporturi în trecut atât de strânse cu Moldova prin pasul Tihuţa (1241 m). E cetate în veacul al XIII-lea.

Biserica măreaţă din mijlocul pieţii datează din veacul al XVI-lea, iar bolţile caselor vechi au aceeaşi arhitectură ca şi sala gotică dela Cetăţuia-Iaşi. Meşterii zidari bistriţeni au fost chemaţi deseori în Moldova. Cu ei zideşte *Petru-Rareş* biserica din Roman, *Lăpuşneanu* baia domnească din Iaşi. *Petru Şchiopu* mânăstirea Galata. Aproape ce era Braşovul pentru Muntenia, era Bistriţa pentru Moldova.

Turda (*Potaissa*) pe Arieş (19.000 loc.), capitala jud. Turda, la loc deschis, a suferit dese prădăciuni şi devastări. *Mihai Viteazul* de două ori i-a dat foc: Turcii au prădat-o. Cetatea e pomenită dela 1075.

La marginea Munţilor Apuseni, oraşul a devenit centru important de maghiarizare. In el se ţineau dietele, ultima, a 127-a, în 1759. Şi azi se mai păstrează « Casa Principilor », clădită pentru găzduirea nobililor. Biserica reformată, cea mai veche, e transformată din una gotică; cea romano-catolică e din veacul al XV-lea. Alăturea de ele se înalţă, mândră în îmbrăcămintea-i nouă, biserica ortodoxă. De Turda se leagă multe date însemnate naţionale. Aici a avut loc sinodul ortodox, când s'a ales *Şaguna* ca episcop; aici e casa lui *I. Raţiu*, devastată în 1892, când cu înaintarea Memorandului. Aproape, în Câmpia Turdei, a fost ucis *Mihai Viteazul.*

Oraşele se ţin lanţ mai ales pe valea Mureşului, bogată şi în castelele marilor latifundiari de odinioară. Puţin după ieşirea Mureşului din strâmtoarea lanţului vulcanic, pe coasta mai ridicată din ţărm se întind casele din Reghinul-Săsesc (9.182 loc.). Mai la vale se află cel mai important centru de pe vremuri din secuime: Tg.-Mureş

(38.116 loc.), cu monumentale clădiri, Primăria, Palatul Cultural, în care se găsește o frumoasă pinacotecă și bogată bibliotecă. In apropierea lor de curând s'au înălțat într'o parte biserica-unită, în stilul ce aduce aminte de Catedrala din Roma, în alta biserica ortodoxă cu reminiscențe arhitecturale din Curtea-de-Argeș. Bogat centru comercial și industrial, Tg.-Mureș a devenit și un centru cultural românesc cu liceu, școală normală și impunător liceu militar.

A i u d (9.478 loc.), un orășel pașnic, cu ziduri și turnuri de cetate în cuprinsul lui, e înconjurat de livezi și vii; la o mică distanță se află M i r i s l ă u, vestit prin bătălia dată de *Mihai Viteazul*.

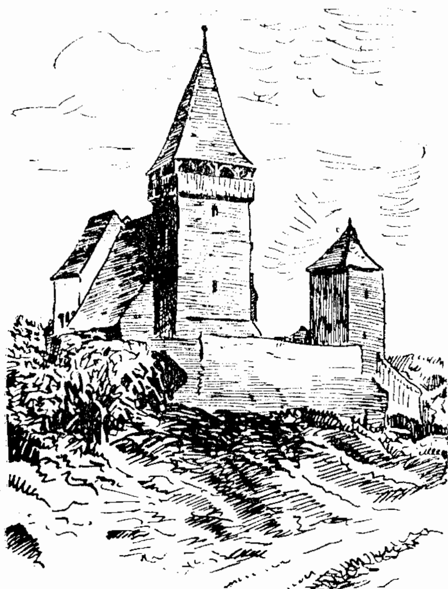

Fig. 91. — Biserică-Cetate dintre Târnave.

A l b a - I u l i a (12.457 loc.), vechiul *Apulum*, B ă l g r a d u l de altă dată, capitala jud. Alba, păstrează aproape neatinsă cea mai mare cetate din Ardeal din vremea lui *Carol al VI-lea*, tatăl *Mariei Tereza*, zidită la rândul ei pe locul unei vechi cetăți din veacul al XI-lea. Orașul e un nod important strategic, fiind așezat la întâlnirea celor trei porți ce duc în ținuturi diferite: prin Mureș în inima Ardealului, prin Ampoiul în Munții Apuseni și prin valea Sebeșului către Sibiu.

E sediul Episcopatului catolic, cu catedrală din veacul al XIII-lea, cuprinzând mormintele Huniazilor. Mânăstirea Unirii de alături, înălțată cu prilejul încoronării Regelui *Ferdinand*, arată sfințenia orașului pentru noi. Aici a fost schingiuit *Horia*, batjocorit *Avram Iancu*; *Mihai Viteazul* și-a făcut intrarea triumfală prin poarta nordică a cetății. Muzeul arheologic și istoric din cuprinsul mânăstirii e bogat în rămășițe preistorice și mai ales romane, care dovedesc importanța veche a orașului, reședința comandei supreme. Numeroasele documente istorice arată lupta Românilor localnici pentru pregătirea unirii Transilvaniei cu Vechiul-Regat, proclamată în 1918.

Aproape de Alba-Iulia, la întâlnirea celor două Târnave se găsește B l a j u l (4.716 loc.) liniștit centru al culturii naționale de pe vremuri.

E orașul lui *G. Șincai* cu sufletul mereu agitat, al blândului *Klain*, al studiosului *T. Cipariu*. Alături e Câmpia Libertății, unde a răsunat glasul lui *S. Bărnuțiu*, ascultat de *Avram Iancu* dar și de *N. Bălcescu*, când s'a adunat poporul

spre a cere drepturile la viaţă. Era, şi a rămas, oraşul şcoalelor româneşti deschise dela 1754. Cele vechi aveau până eri treptele roase de opincile învăţăceilor care s'au împrăştiat apoi în Bucovina, Moldova şi Muntenia, spre a duce credinţa în puterea de viaţă a neamului; azi sunt înălţate şi clădiri noi, mândre, pentru fetele Românilor. Intr'un vechiu palat, umbrit de arbori rămuroşi, e reşedinţa Mitropolitului unit din România.

La câţiva kilometri spre răsărit se află oraşul M e d i a ş (15.249 loc.) centru industrial şi unul din centrele săseşti, dominat de turnul catedralei protestante din veacul al XVII-lea şi de măreaţa catedrală ortodoxă.

Pitoresc aşezat pe o popină de pe malul Târnavei-Mari, stă S i g h i ş o a r a (13.096 loc.), un burg medieval cu ziduri împrejmuitoare, turnuri şi bastioane păstrate intacte; despart oraşul vechiu, cu uliţi strâmte şi întortochiate, cu biserică din veacul al XV-lea, de oraşul nou, desfăşurat în lunca largă, cu monumentală biserică ortodoxă.

In sfârşit la răsărit, în loc deschis, sub coasta umbrită de păduri a Architei se află O d o r h e i (8.952 loc.), puţin deosebit de un sat cuprins. A rămas unul din centrele principale săcuieşti.

B) DEPRESIUNI PERICARPATICE.

14. — Când faci drumul dela Govora spre Tg.-Jiu, aproape de a intra în Hurez peisajul este tipic. Spre Nord valurile munţilor se înalţă repede; către Sud culmea ca de munte a Slătioarei se ridică împădurită. Intre ele terenul e adâncit. Profilul transversal este acela al unei coveţi înguste.

Cu mult mai precisă este depresiunea în dreptul Tismanei. Fundul e un întins şes cu păşuni şi ogoare, ce se termină sub peretele de calcar din care ies izbucuri bolborositoare. Către Sud zarea se opreşte în culmea înaltă a dealului Sporeştilor, asemănător celui dela Slătioara. Depresiunea se lărgeşte în dreptul oraşului Tg.-Jiu. De cum ieşi din strâmtoarea Jiului la Bumbeşti, marginea munţilor e ca tăiată. Urmează o serie îngustă de terase şi apoi câmpul întins ce se opreşte în D. Bran (300 m). Lungă aproape de 90 km, depresiunea oltenească (o parte se numeşte Câmpul-Mare), cu direcţia dela apus la răsărit, nu este continuă, ci formează compartimente despărţite prin coline, spinarea vechilor conuri de dejecţie. Farmecul drumului atât de lesnicios făcut prin această depresiune, dela Baia-de-Aramă la R.-Vâlcea, constă tocmai în alternanţa colinelor împădurite cu stejăriş şi locurile netede, uneori ca fundul unui lac, acoperite cu păşuni şi ogoare.

Cel dintâiu care a atras atenţia asupra depresiunii este *L. Mrazec; E. de Martonne* i-a arătat importanţa geografică, punând în relief totodată însemnătatea depresiunilor în general. Este de natură tectonică formată la finele pliocenului, începutul cvaternarului. Râurile au umplut-o în parte cu bolovănişul revărsat în conurile de dejecţiuni la ie-

șirea lor din munți. Marile inundări ale Jiului de azi, sunt oglinda slăbită a năvalei apelor muntoase de demult. In 1900 Jiul a crescut cu 15 m deasupra nivelului obișnuit în strâmtoare, cu 2 m aproape de Tg.-Jiu, aducând pustiiri ogoarelor.

Depresiunea oltenească nu se recunoaște lesne numai pe teren prin contrastul apropiat al formelor de relief. Ea se arată și pe o hartă chiar mai puțin detaliată, prin mersul cursurilor de apă. Ieșind din munți, râurile pare că se opresc în loc, curg lenevos cu coturi mari, într'o luncă largă, ca niște cursuri îmbătrânite, întovărășite de meandre părăsite, mlaștini. Peste tot numai terase, prundișuri, aluviuni bune pentru ogoare. Scăpând din popasul netezișului, râurile sau ocolesc dealurile ce se ivesc în cale, sau le taie, muncă nouă, dând văi înguste, cu maluri înalte (Cerna în D. Slătioarei), aducând mănunchiuri de afluenți. Prin captări numeroase se creează o nouă rețea hidrografică, diferită de cea primitivă.

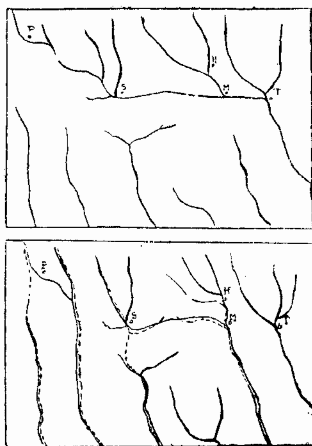

Fig. 92. — Schimbarea cursurilor de apă în depresiunea oltenească (d. *E. de Martonne*).

Și clima este schimbată. Ploile sunt mai puține (între 700—800 mm) decât pe dealurile învecinate, îndeajunse însă ca pământul să fie roditor. Seceta de toamnă este mai domolită, iernele mai blânde.

Ca și în toate celelalte depresiuni, populația este mai deasă, ajungând și până la 100 locuitori pe km², pe când în dealurile oltenești nu trece de 60. Satele sunt numeroase, așezate pe spinarea conurilor de dejecțiuni, pe terase, la o parte din calea periculoasă a apelor capricioase. Muntele din apropiere, dealurile și șesurile cu pășuni și ogoare, dau locuitorilor înlesniri de trai. Creșterea vitelor e ocupația de căpetenie. Cărăușia vine în ajutorul existenței oamenilor. Șiruri de căruțe cu fructe și legume se îndreaptă spre Petroșani; altele cu mangal scoboară pe valea Jiului.

Sunt unele sate mari, bine cuprinse. La Novaci, mare centru rural, cu populație care și-a păstrat portul strămoșesc din Jina și Poiana-Sibiului de unde a scoborît, s'a întemeiat una din primele bănci populare și cooperative datorită unui vrednic fiu al satului, *Brezulescu*, așa cum ar trebui să se întâmple în toate satele, dacă naționalismul ar fi real, înrădăcinat în sufletele celor ce-l propovăduiesc.

Târgurile și azi au rămas încă locul de transacție principal dintre satele răzlețe. La Cărbunești este târg primăvara și toamna; la Slătioara (Vâlcea) de 4 ori pe an; la Tg.-Jiu de 2 ori pe an ca și la Vaideeni.

Singurul oraș este T g. - J i u (11.143 loc.), menționat de pe vremea lui *Mircea*, capitala jud. Gorj, așezat pe malul indiguit al Jiului. Statuia

lui *T. Vladimirescu* și monumentul *Ecaterinei Teodoroiu*, cel dintâi cu activitatea desfășurată în perioada de deșteptare națională, cea din urmă, eroină în războiul de întregire națională, arată însemnătatea istorică a orașului, cu străini foarte puțini, cu comerțul aproape numai în mâna Românilor, cu frumoasă biserică și un interesant muzeu etnografic.

Depresiunea oltenească mai este însemnată și prin linia mănăstirilor dela marginea munților.

Aici se află Mănăstirea Hurezului, începută la 1691, minunată ca tip al arhitecturii brâncovenești, cu frumoase picturi nu numai în interiorul bisericii, dar

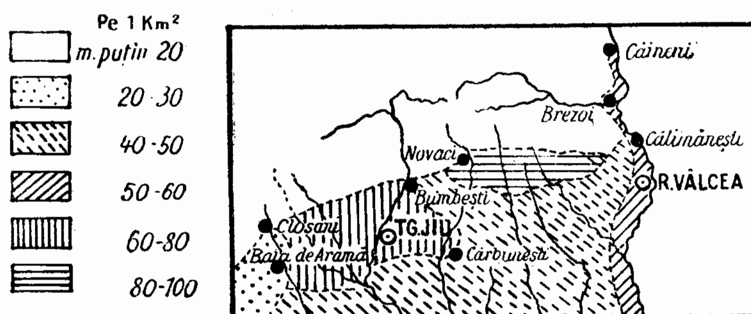

Fig. 93. — Desimea populației în depresiunea oltenească (d. *E. de Martonne*).

și în trapeză. A rămas aproape neatinsă, drept semn al evlaviei domnești de odinioară cu bogății artistice. La ieșirea Oltului din munți stă ca o cetate cu ziduri bine păstrate, Mănăstirea Polovraci, zidită la 1633; spre apus, se înalță pe umăr de munte, între păduri de fag și castani, Mânăstirea Tismana întemeiată în 1370, restaurată în diferite rânduri.

15. — La răsărit de Olt terenurile terțiare se urcă pe marginea șisturilor cristaline până la 1000 m făcând nesimțită trecerea dintre munți și dealuri.

O slabă depresiune este între Arefu și Căpățineni din gura Cheilor Argeșului, îndeajunsă pentru a fi avut o însemnătate istorică. Mult mai bine desvoltată este depresiunea Câmpulungului, de natură tectonică, un sinclinal postpliocenic, cu încrețirea păturilor levantine. Are o suprafață de vreo 80 km² și o înălțime mijlocie de 700 m între munți ce trec de 1.000 m.

Privită de pe Mătieș, muntele de calcar ce domină Dâmbovița, întreaga depresiune apare ca un blând ținut de muncele cu pășuni și grădini de pomi, larg deschisă și scăldată în lumina soarelui ce o bate din plin. Satele sunt dese; densitatea populațiunii trece de 100 locuitori pe km².

Câmpulungul muntenesc (13.454 loc.), capitala jud. Muscel, exista la 1300. Vechiu scaun domnesc, *Basarab* a murit în el, este așezat la marginea depresiunii pe Râul-Târgului, la capătul drumului lesnicios ce venea dela Brașov. E pomenit din veacul al XIV-lea. Se mai păstrează numele de « Cloașter », ce aduce aminte de stăpânirea Bărației (franciscani), slab suflu apusean pătruns în sudul Carpaților.

Fig. 94. — Din Mânăstirea Hurez.

Atestatul ce se dă unui misionar începe cu cuvintele « L'università dei catolici di Campolongo ». Clopotnița prismatică, cu rânduri de ocnițe însă, evocă vremea legendarului *Negru-Vodă*, iar biserica actuală de lângă el, evlavia lui *Matei Basarab*. E un centru important de viață. La iarmarocul de Sf. Ilie se adună locuitorii satelor depărtate cu portul

lor frumos şi curat. E centru climateric şi turistic, fiind în apropierea frumuseţilor naturale, mai uşor de ajuns de aci. Fabrica de hârtie, de var, apele minerale dela Bughea, carierele dela Albeşti din apropiere adaugă la intensitatea mişcării vioaie de oameni.

Pe valea Teleajenului, de pe vârful Clăbucetului, se prinde bine depresiunea Vălenii-de-Munte. Terasele largi dau locului înfăţişarea unui ochiu de şes vârît adânc în munţi. Inălţimile împădurite din jur contrastează cu furnicarul omenesc de pe terasa inferioară cu ogoare de porumb, livezi de pruni şi chiar vii pe coastele teraselor superioare, tăiate în bucăţi de afluenţii destul de numeroşi ai Teleajenului. Se pomenea mai de demult de târguşorul Vălenii-de-Munte, în legătură cu producţia importantă de ţuică. Istoricul N. *Iorga* l-a făcut vestit nu numai prin activitatea-i prodigioasă, datorită şi liniştei din casa bătrânească în care-şi trecea mare parte din an, dar şi prin instituţiile culturale întemeiate aici. Cursurile de vară, Şcoala de misionare, tipografia au transformat orăşelul paşnic într'un centru însemnat de radiare a culturii naţionale.

Depresiunea Drajna-Chiojd se întinde pe o distanţă de 20 km; dela Sud-Vest-Nord-Est e un sinclinal miocen, mărginit de linii de dislocaţie, între pintenul paleogen al Homorociului cu înălţimi peste 1000 m (vârful Stânei 1122) şi al Vălenilor peste 800 m. Depresiunea însăşi are înălţimi între 500—600 m şi prezintă cursuri de apă cu captări recente, care schimbă mersul longitudinal al râului în trunchiuri perpendiculare. Sate mari, bogate, cum e Drajna-de-Jos (2.281 loc.), sunt adăpostite în depresiune.

Mare însemnătate istorică prezintă Depresiunea Vrânceană, ascunsă atât de minunat între zona muntoasă şi Măgura Odobeştilor, încât existenţa ei nici nu poate fi bănuită. O singură poartă principală, aceea a Putnei, pe lângă a Milcovului mai puţin însemnat, înlesneşte comunicarea cu şesul.

Incepând dela Nereju şi până la Soveja, din pârâul Zabala şi până 'n Suşiţa, pe o lungime de 60 km şi o lăţime de 14 km, în dreptul Nistoreştilor, o zonă de populaţie deasă corespunde depresiunii, mărginită de linii de dislocaţie care se pot urmări pe distanţa dintre valea Putnei şi până în acea a Trotuşului. Depresiunea este astfel încadrată de înălţimi mai mari de 1.000 m. spre Vest (Sboina Neagră, 1.375 m., Cozia 1.633 m, Giurgiu 1.723 m), rar atingând această înălţime (Gârbova 974 m) în cadrul estic, oricum mai ridicat decât depresiunea însăşi, cu înălţimea mijlocie de 6—700 m.

Cuprinsul ei format din argile salifere uşor de măcinat şi spălat, a dat ocazie puhoaielor născute de pe urma lacomelor despăduriri, să transforme pământul în răni, sălbăticind regiunea în aşa măsură, încât *de Martonne* a comparat-o cu unele regiuni aride din Atlasul saharian. Reţeaua hidrografică este deasă; domină cursurile din lungul depresiunii captate de către Putna şi Suşiţa, formate pe clina răsăriteană a dealurilor sarmatice. In interiorul depresiunii sunt terase, mult desvoltate pentru o regiune muntoasă, în lungul Zabalei, a Putnei, dar şi în jurul Negrileştilor. Adăpostită de munţi, crivăţul nu pătrunde decât pe valea Putnei şi se domoleşte. In partea sudică a depresiunii, pe versantul vestic al Răiuţului, viţa de vie creşte la 655 m, ca şi nuci, piersici.

Depresiunea vrânceană este un cuib important de răzeși în număr de peste 27.000, deci cu o densitate de 22 locuitori pe km². E o populație arhaică, având caractere antropologice deosebite de ale vecinilor. Predomină mai ales în Nord, dolicocefalia, părul blond, ochii albăstrii, ceea ce dovedește că peste un tip nordic, blond, a venit cel sudic, mai brun. E o populație veche, existând forme de așezări omenești din vremea neolitică și a bronzului. Locuitorii se ocupă mai mult cu păstoria. Pentru agricultură arendează pământ la șes, din care cauză se observă o pendulație omenească de anotimp. Au mai păstrat ceva din independența de odinioară. Ei pot și azi, singurii din țară, să folosească sarea căpătată din izvoare, abătându-se dela legea monopolului. Răzeșia de demult, înțeleasă ca o proprietate liberă a pământului din moși-strămoși, o formă de organizare colectivă ce aparține unui sistem primitiv de proprietate, nu este azi complet dispărută, cu toate prefacerile sociale care nu puteau ocoli regiunea. « Cete devălmașe », proprietari în indiviziune, se mai găsesc și azi ca rămășițe din trecut. Până în 1818 Vrâncenii se socoteau ca « rude de ceată » între ei; formau o singură obștie, cu o singură avere indiviză pentru toate satele. Era o vreme, nu tocmai depărtată, în care un Vrâncean nu putea lua drept nevastă decât o Vrânceană: « Mireasa Vrânceanului nu trebuie să bea apă de Milcov ».

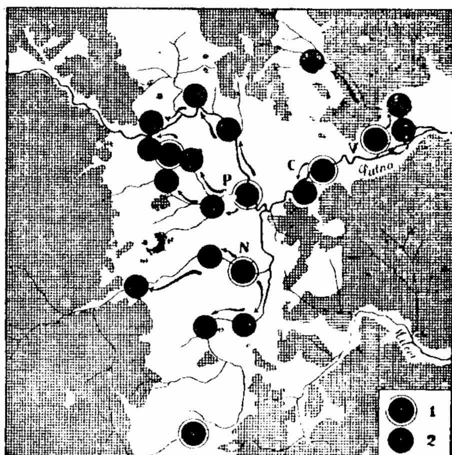

Fig. 95. — Depresiunea Vrancei, cu satele de răzeși (de *V. Tufescu*). 1 = sate stup; 2 = sate roite. Linii încrucișate = poduri.

16. — Depresiunea Vrancei este începutul unui șirag lung săpat în cursul saliferului, urmărit până în Bucovina, formând ca un uluc în lungul Munților moldovenești *(S. Mehedinți)*.

Afluenții nordici ai Sușiței nu sunt despărțiți de cei ce dau în Cașin, decât de un prag îngust și puțin înalt (650 m). Același sistem de falii mărginește d e p r e s i u n e a C a ș i n u l u i ca și pe cea Vrânceană. E străjuită de Măgura Cașinului (1125 m), vestită prin bătăliile grele ce s'au dat în jurul ei. Și aici se poate urmări același sistem de râuri longitudinale, captate și deviate spre exterior, către scufundătura dela Mărășești.

D e p r e s i u n e a T a z l ă u l u i formează o bine țărmurită zonă de mici înălțimi, cuprinse între culmea Berzunțului (1000 m) la apus,

marginea externă a flişului şi între cea destul de înaltă a Petricicăi (750 m) din Precarpaţi, cu sâmbure oligocen în ea. Este mai evidentă cât ţine Tazlăul-Unit, continuându-se spre Nord-Est până la marele sat Tazlău, cu mănăstirea bine păstrată de pe vremea lui *Ştefan-cel-Mare*.

Depresiunea Cracăului şi a Roznovului mult mai largă decât celelalte, se întinde până în Piatra-Neamţ. De pe Pietricica, ultimul pinten din fliş, se poate prinde o privelişte minunată în lungul depresiunii, cu cele două terase deastânga Bistriţei continuate ca prispe late până în jos de Buhuş, cu veche fabrică de postav.

Depresiunea Neamţului este şi mai evidentă, privită de pe vârful Muncelului (856 m), dela ieşirea din Mănăstirea Agapia. Spre apus, Sud şi răsărit e încadrată de înalte dealuri, unele destul de semeţe cum e culmea Pleşul (915 m), mereu ruinată la poale de râul Neamţului şi Nemţişorul, ameninţând ruinele rămase din Cetatea Neamţ legendară, « cea îngrădită cu pustiu şi acoperită cu fulger ».

Un mănunchiu de ape adunate de Neamţ şi Topoliţa, ies din depresiune prin două porţi despărţite de dealul Boiştei (585 m) în spre valea Moldovei, unde coturi numeroase lenevesc mersul râurilor.

Sate mari, gospodăroase, sunt cuprinse în această depresiune, ce înlesneşte legătura dintre valea Moldovei cu a Bistriţei peste curmătura Pipirigului. Aici e Tg.-Neamţ (9.127 loc.), orăşel cu trecut istoric, pomenit la începutul veacului al XV-lea; aici Mănăstirea Neamţului din veacul al XIV-lea, cu însemnătate deosebită în istoria culturală a Românilor; aici sunt nu mai puţin vestitele mănăstiri de maice Văratec şi Agapia, cea din urmă cu podoaba picturilor lui *Grigorescu*; aici se află satul Humuleşti, locul de copilărie al lui *Creangă*. La marginea depresiunii este aşezat Bălţăteşti, cu izvoare sărate ieşite din temelia saliferă a depresiunii; în apropiere se află Grumăzeşti, cu conacul lui *A. Caradja*, unul dintre specialiştii în zoologie vestit în lumea întreagă.

Mai la nord, mai larg deschise spre exterior, deci mai puţin distincte, sunt depresiunile dela Baia, dela Cacica şi dubla depresiune dela Horodnic, subcarpatică şi mai ales cea apropiată, intracolinară dela Rădăuţi, formând singurul câmp întins (631 km^2) din Bucovina, în care apa Suceviţei, abia ieşită din munţi, curge în largi cotituri cu multe bahne, ca un râu îmbătrânit.

In depresiunea dela Rădăuţi se înscrie o temperatura medie anuală mai joasă (7°9) decât în restul ţării. Populaţia e veche, după urmele preistorice. Satul Volovăţ datează dinaintea întemeierii Principatului Moldovei. Densitatea populaţiei e de peste 120 locuitori pe km^2.

Oraşul Rădăuţi (16.808 loc.) capitala judeţului cu acelaşi nume, cu o populaţie amestecată de Români, Nemţi şi Evrei, e un oraş de câmp, cu toate că în apropiere se ridică ultimele culmi de munţi împăduriţi. Aici se află cel mai preţios monument istoric din trecutul moldovenesc, biserica simplă, zidită din lemn de *Bogdan* descălecătorul, din piatră de *Alexandru-cel-Bun*, în interiorul căreia se păstrează

semnul pe cât de pios pe atât de pilduitor, al dragostei de părinţi arătată de cel mai de seamă domn biruitor al Moldovei, *Ştefan-cel-Mare*. La şir stau lespezi de marmoră cu inscripţiunile săpate, care cuprind vorbele: « Drept măritorul şi iubitorul de Hristos Io Ştefan Voevod, Domnul ţării Moldovei, a înfrumuseţat acest mormânt strămoşului său ». Tocmai prin simplicitatea arhitecturii şi modestia zidurilor, acoperite cu şindrilă, este impunător acest monument vechi de peste şase veacuri; arată de unde am plecat. Alături de el se află un muzeu etnografic pe cât de complet pe atât de variat.

Folticeni (11.775 loc.), orăşel tihnit, cu livezi întinse, lângă depresiunea dela Baia, se distinge doar prin trecut. Aici s'a născut *N. Gane*; aici a scris *M. Sadoveanu* multe din operele sale; aici a apărut ani îndelungaţi revista de folclor « Şezătoarea », cu multă cătare şi în străinătate, scoasă prin munca şi jertfa lui *A. Gorovei*, el însuşi un însemnat cercetător în domeniul folclorului românesc. Iarmarocul de Sf. Ilie, odată vestit, azi se păstrează mai mult de formă. Un Muzeu regional bine înzestrat, dă dovada însufleţirii particulare.

C) DEPRESIUNI MARGINALE.

17. — Bine ţărmurită este Depresiunea Haţegului, veche ca origine.

Reprezintă un golf săpat în masivul şisturilor cristaline încă din vremea cretaceului superior. Aici s'a găsit singurul cuib bogat din România de Dinosaurieni, reptilele uriaşe, ce trăiau pe continentele din cretaceul superior. Basinul s'a desăvârşit şi prin mişcările tectonice de mai târziu.

E format din două jumătăţi despărţite prin pintenul dela Cetate, lângă Haţeg. Jumătatea sudică are forma unui triunghiu cu baza largă spre masivul Retezatului, ce domină ţinutul. Printr'un colţ trece drumul peste trecătoarea Merişor, spre Petroşani; către apus Poarta-de-Fier reprezintă comunicarea strâmtă cu valea Timişului. La Haţeg, este vârful jumătăţi nordice cu baza pe Mureş, mărginită la apus de coastele domoale din Poiana-Rusca, spre răsărit de coasta mai iute a Munţilor Sebeşului. Streiul sapă în lung vale largă, întovărăşit de terase întinse, bogate în culturi şi aşezări omeneşti.

E unul din cele mai interesante ţinuturi româneşti cu o populaţie rămasă în bună parte la viaţa arhaică.

Terenul e variat ca înfăţişare. Partea nordică, apropiată de Mureş, este un şes neted, cu sate presărate, puţin populate. Face parte mai mult din lunca Mureşului. « Şesul pânei » e partea din apropierea Orăştiei. Terasele domină şi în basinul Haţegului propriu zis, cu sate numeroase, având casele strânse, dar nu trecând de 2000 locuitori. E zona agricolă a ţăranilor, zona de populaţie deasă, până la 70 locuitori pe km^2.

Pe lângă agricultură, în această regiune se cultivă meri cu fel de fel de varietăţi, pe vremuri ajungând până la Budapesta şi Viena.

Prunăritul este mai slab, deşi îndeajuns pentru a face toamna să miroase văile a ţuică.

Cu mult mai interesantă din punct de vedere etnografic e populaţiunea ridicată pe coasta de munte. Spre Sebeş satele se ţin de marginea munţilor. Aici trăesc Mărginenii mai mult din creşterea vitelor şi din oierit. Spre apus sunt coastele mai trăgănate din Poiana-Ruscăi, dar cu văi adânci, cu drumuri grele ce duc spre plaiurile înalte, despădurite, cu sate răzleţe, mai asemenea celor din Bihor. Valea-Dobrei la 1100 m, e unul din cele mai înalte sate din România. E ţinutul Pădurenilor cu port bogat, arhaic, mai ales al femeilor, înzorzonat cu podoape de tot soiul, la brâu cu lanţ ce atârnă până la glesnă.

Trăiesc din greu; pământul de arătură e puţin; recolte firave se culeg pe faţa dealului şi până la 1000 m. Creşterea vitelor este slabă, a oilor mai intensă. Păstoritul a rămas rudimentar, deosebit de acel complex, de pe Parângul apropiat. Stânele sunt schimbătoare, uneori simple acoperişuri de şindrilă proptite pe pari. Creşterea oilor e în legătură cu pământul de arătură, iar sistemul agricol este şi el cel primitiv. Jumătate de pământ e ogor, jumătate păşune pentru oi; îngrăşată de bălegar, aceasta va servi drept loc de semănat în anul următor.

Basinul Haţegului a rămas mai mult rural. Satele predomină. Orăşele nu sunt decât două: H a ţ e g u l, (3401 loc.) cu multe pometuri şi H u n i e d o a r a, (4629 loc.) cu mândrul castel al *Corvinilor* arătând trecutul, pe urmele unei cetăţi din secolul al XIII-lea; alături se înalţă furnalele de topit fierul, tăria prezentului. Viaţa modernă prinde să pătrundă tot mai adânc în acest basin cu populaţie curat românească. Drumul de fier Simeria—Petroşani îl străbate în lung ducând prin înalta dar fermecătoarea trecătoare dela Merişor; cel ce apucă la topitoriile din Hunedoara e mai scurt, pe când dela Subcetate se desface pitorescul drum prin Poarta-de-Fier dela Bouţari.

E ţinut cu populaţie veche. De basinul Haţegului se leagă leagănul poporului român. Aici, pe pripor de munte din spre Munţii Sebeşului se afla puternica cetate dacă dela Costeşti, pe Apa Oaşului ce se varsă în Mureş la Orăştie. Clădită la 550 m avea ziduri groase şi valuri înalte, cu turnuri masive. Nu e singură. Mai spre Sud, s'au desgropat urmele altor puternice cetăţi, la înălţimea de peste 2.000 m (Vârful lui Petru). Atât au mai rămas de pe urma vrednicilor conducători Daci: *Buerebista* şi *Decebal.*

Jos în valea Bistrei, la Grădişte, lângă Haţeg, sunt în mare parte descoperite impunătoarele clădiri din Sarmisegetuza Romanilor. Mai târziu basinul Haţegului devine Ţara Haţegului, « Terro Hatzek », pomenită în documentele secolului al XIII-lea, în posesiunea lui *Litovoi,* din vremea întemeierii Principatului Munteniei.

Rămâne cel mai curat ţinut românesc din Transilvania evului mediu, cu o veche şi puternică organizaţie. Toponimia ţinutului este în întregime românească, păstrată până azi.

Basinul Haţegului, cu individualitatea lui geografică, a păstrat încă în afară de ruinele cetăţilor legate de începutul neamului românesc, biserici vechi (Densuş (Fig. 97), Prislop), dar şi tipuri vii în populaţiunea de azi, asemenea celor de acum două milenii în urmă.

18. — Marginea nordică din Carpații făgărășeni s'a surpat: păturile neogene se sprijină pe șisturile cristaline, apărând uneori de sub învelișul mai nou sau dovedite prin izvoare sărate. Bolovănișul rostogolit încă dela sfârșitul terțiarului, a format largi conturi de dejecție, unele late de 12 km, ce a înălțat terenul. Oltul curge la marginea de Nord a depresiunii, năruind mereu baza dealurilor târnăvene, întovărășit pe partea stângă de o terasă joasă, tăiată în bucăți de pâraiele ce vin din munte. Așa s'a format depresiunea f ă g ă r ă ș a n ă, lungă de 70 km, lată abia de 15 km, cu planul costișei dinspre munte destul de iute (7½%). E închisă din toate părțile. La Sud se înalță creasta munților, la Nord dealurile ardelene, la răsărit Munții Perșani, la apus dealurile dela Porcești. Ca să pătrunzi în ea din spre răsărit ori apus, treci peste praguri înalte. Locuitorii ei, când trec Oltul, zic că merg «peArdeal»; nu se amestecă cu Mărginenii dinspre Sibiu ori cu Mocanii din Țara Bârsei.

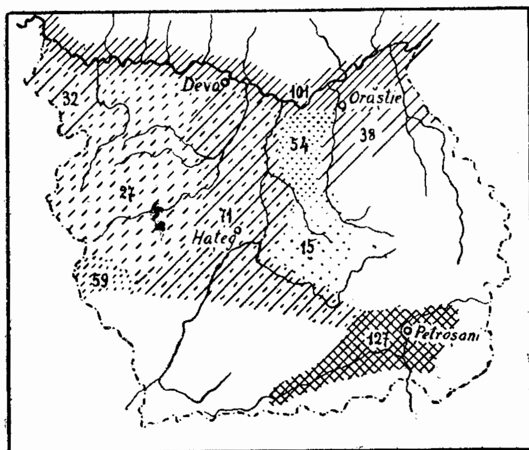

Fig. 96. — Desimea populației în depresiunea Hațegului și Petroșani (d. *R. Vuia*).

Pământul întreg este sărăcăcios; fierul plugului răscolește numai prundiș și bolovăniș. Apele iuți din munți au desgolit uneori substratul hleios, dând loc la mlaștini. In fața Cârței, bunăoară, locul este neted de se vede turnul bisericii din Cârțișoara. Arborii mai mari nu încep a umbri terenul decât dela Sâmbăta spre răsărit. Incolo abia câteva sălcii sau chiar păpuriște formează dungi mai verzi. Cârdurile numeroase de bivoli ce înlocuiesc boii, dau o înfățișare originală șesului întins, abia vălurat pe unele locuri de resturile teraselor sau ale conurilor de dejecție; se naște contrast izbitor cu zidul munților ce se ridică aproape brusc. Ogoarele sunt puțin rodnice, iar pentru a căpăta mai bogate fânețe, umerele netede din platformele pliocene ori spinarea conurilor de dejecție sunt irigate, folosindu-se pâraiele iuți. E singura regiune din țară unde prin irigări artificiale se învinge slaba dărnicie a naturii, spre a se căpăta pășuni grase.

Depresiunea are un însemnat și vechi trecut istoric. E «Țara Oltului», mai apropiată sufletește cu «Țara», ținutul de peste culmile Carpaților, decât cu «Ardealul». *Mircea-cel-Bătrân* purta și titlul de «herțeg al Amlașului și Făgărașului». In diploma regelui *Andrei al II-lea* se pomenește de Fogoros, iar în documentele din veacul al XIII-lea

Ţara Oltului e cunoscută sub numele de *Terra Valachorum* sau *Olachorum*. Ultimul Domnitor muntean care mai încearcă să arate că are drepturi asupra ţinutului e *Mihnea*.

Făgărăşenii s'au bucurat întotdeauna de privilegii. Ca şi în Maramureş, « boieria » este veche, iar diplomele se păstrează şi azi ca semn al nobilării trecute. Aşezaţi într'un mediu fizic puţin prielnic, pentru care se cere o deosebită muncă spre a-l stăpâni şi a scoate din el pâinea zilnică, cu un trecut de mândră libertate, cu o disciplină militărească de pe vremea când regiunea fu grănicerească, locuitorii cam iuţi din fire se deosebesc prin demnitatea purtării lor, prin cinstirea cuvântului dat şi prin o ordine ori disciplină în muncă şi suflet. De aici se trage *Şincai;* dela Avrig a plecat cu desaga în spinare *Gh. Lazăr*, de a reînviat simţul naţional în Muntenia; de aici pe cărarea de munte a trecut în Ţară *Ion Codru* din Drăguş, ajuns apoi pribeag înţelegător, dela Paris la St. Petersburg. Aici în satul Cârţa se mai păstrează ruinele, cu frontonul încă impunător, al vechii mănăstiri cistercine de pe la începutul veacului al XIII-lea; nu se mai află însă aproape nimic din cele vreo 23 mănăstiri ortodoxe, distruse din ordinul împărătesc, după deslipirea Uniţilor dela biserica străbună.

Fig. 97. — Biserica din Densuş.

Depresiunea Făgăraşului este populată. Satele sunt numeroase. Unele dealungul văii Oltului, altele pe grohotişurile întărite de sub creasta muntelui. Porumbacului-de-Sus îi corespunde Porumbacul-de-Jos; Sâmbăta-de-Jos cu castelul devenit Casa scriitorilor, — Sâmbăta-de-Sus cu mănăstirea zidită de *C. Brâncoveanu*, restaurată de curând.

In sate viaţa nu a păstrat arhaismul decât în port şi în unele datini. Interesant este podoaba capului la femei: cu conciu, părul împletit la ceafă, peste care se pun căiţe la tâmple, împodobite cu dantele, totul acoperit cu « pomeselnic », învelitoare de pânză fină lungă de 3 m, ce cade la spate până la glesnă, dând femeilor o înfăţişare mândră şi impunătoare.

Casele sunt bine zidite, după tiparul celor săseşti; gospodăria e întemeiată. In toate se vede o « cultură », aşa cum ar trebui peste tot să fie la ţăran, adică putinţa de a orândui munca, prin chibzuială luată din şcoală, din carte sau din exemple. Asprimea pământului a făcut însă ca din Ţara Oltului să pornească mulţi pribegi în locuri depărtate,

în special în Statele-Unite. 12,88% din emigrările pornite din Ardeal sunt din Făgăraş (1891—1913).

Ca şi Maramureşul, Țara Oltului este o țară de sate, iar populația predominantă e formată din Români ortodocşi. Saşii, colonizați în diferite timpuri, azi au rămas puțini, mai ales în apropierea singurului oraş aflat în ținut.

F ă g ă r a ş u l (7.928 loc.) pe Olt, cam în mijlocul județului cu acelaşi nume, este aşezare veche românească. Se mai vede încă întreagă, nici şanțurile din jur nu sunt pe deplin astupate, cetatea zidită în veacul al XIV-lea, cu forma ei actuală din veacul al XVII-lea. In ea şi-a plâns trista-i soartă Doamna *Stanca*, soția lui *Mihai Viteazul*, aici aflând de omorîrea soțului ei iubit. In Făgăraş se află o frumoasă biserică zidită de *C. Brâncoveanu* în stilul celei dela Hurez. La început ortodoxă, azi slujesc în ea Uniții. Oraşul a devenit din nou un centru românesc, având între altele un liceu şi o şcoală normală de învățători.

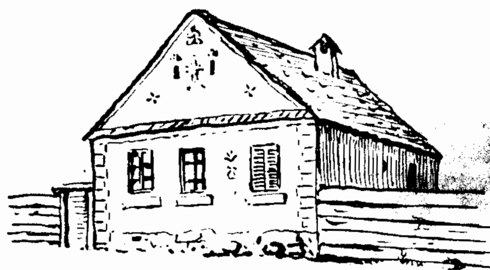

Fig. 98. — Casă din Porumbacul-de-Jos (des. d. fot. *T. Papahagi* de *E. Saulea-Bocec*).

19 — Spre marginea câmpiei de apus, se păstrează un adevărat golf etnic pe urmele unui vechi golf geologic, săpat în lava andesitică a Gutâiului, lățit până în Baia-Mare.

E d e p r e s i u n e a (Țara) O a ş u l u i.

De jur împrejur înălțimile de lavă formează zid despărțitor, mai scund spre Vest către Ugocea, neatingând 1000 m către Nord, înălțindu-se până la 1201 m în Pietroasa din lanțul Oaşului, despărțitor de Maramureş. Spre şesul dela Satu-Mare se deschide o poartă, cu uşori de lavă şi tufuri andesitice, prin care iese Turul, râul ce adună apele din basin.

In mijlocul cadrului de lavă, terenul destul de înalt (aproape 500 m) e format din straturi de mediteran acoperite cu pături sarmatice; deasupra s'au aşternut prundişuri cvaternare. Apele bogate au tăiat dealuri largi, peste care cade ploaia în abundență (800—1.000 mm). Odată regiunea era împădurită; azi pădurile sunt restrânse spre munte. In cuprinsul țării pământul, deşi sărac, este cultivat. Se seamănă mai mult porumb. Adăpostit de vânturi, cu o climă blândă, Țara Oaşului este o regiune naturală de pometuri. Prunele din Oaş mai înainte vreme erau căutate. Sunt grădini cu mulți meri, cireşi şi nuci. Ape minerale (burcuturi) se găsesc în abundență. La Bicsad e o stațiune balneară importantă, ca şi la Turul.

Pe o suprafață numai de 563 km² se află 16 sate cu o populație de aproape 30.000 locuitori, deci cu o densitate slabă de 53 suflete

pe km². Satele sunt toate curat româneşti, măcar că deschiderea Ţării Oaşului dă în regiunea Satului-Mare, puternic centru de maghiarizare şi cu toate că o linie de drum de fier pătrunde în adâncul ei. Unguri nu se văd decât în primul sat dela intrare, Oraşul-Nou, ca şi în Remetea. In Negreşti, cel mai important, nu e picior de străin, afară de Evrei înfiltraţi până în satele cele mai depărtate sub munţi. In Cămărzana bunăoară, cel mai arhaic ca obiceiuri, s'au adunat, venind din Cehoslovacia, peste 50 familii evreeşti la 2220 locuitori.

Satele sunt cu casele grămadă, afară de acele mai din spre munţi cu casele răsfirate. Casa e din bârne, cu acoperiş de şindrilă ori paie,

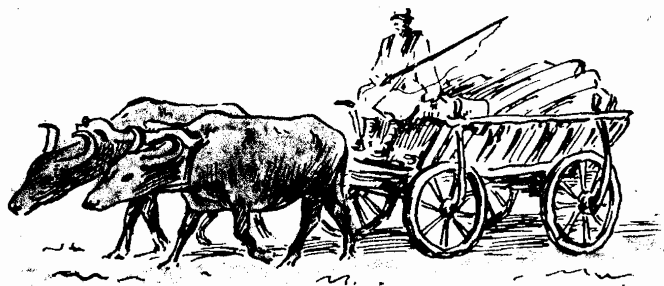

Fig. 99. — Un car tras de bivoli din Ţara Oltului.

cu prispă în faţă şi cu stâlpii frumos sculptaţi, ce susţin streşina. In casă sunt de regulă două încăperi. In una e vatra, puţin ridicată dela pământ. Mobila e redusă. In schimb interiorul din « casa mare » e numai ştergare, la ferestre, pe pereţi, cu boghioase înflorituri roşii. Interesantă e poarta, un trunchi de stejar, la capăt cu butuc gros.

Locuitorii sunt oameni voinici, femeile mai scurte decât bărbaţii. Aceştia au figura largă, luminoasă, cu fruntea înaltă, nas achilin şi privire ce te pătrunde.

Caracteristic e părul bogat, retezat pe frunte, lăsat în plete la spate, acoperit cu o pălăriuţă numită clop. Imbrăcămintea iarăşi se deosebeşte de a altor Români. Se aseamănă cu a Maramureşenilor. Cămaşa cu mânecile foarte largi e scurtă de se văd şalele. Bătrânii se încing cu un chimir de piele, lat de ajunge până spre subsuori. In loc de iţari poartă ismene largi (gaci), cu ciucuri la poale (roit). Aproape nu se deosebesc de departe de fustele femeilor. Ca apărare împotriva vremii rele serveşte « guba », scurtă, miţoasă. In unele sate se poartă guba neagră, în altele albă ori sură. Nedespărţită este « straiţa », ce se pune şi mortului în sicriu. E o trăistuţă patrată, de pânză, frumos încondeiată, purtată la şold. Din ea nu poate lipsi cuţitul, chiar la copilul ce păzeşte vaca pe hat. La botez se dă drept dar un cuţit în trăistuţă.

Şi portul femeilor e foarte original, mai ales cel de sărbătoare. Zorzoanele nu lipsesc dela piept, pe cap, bogate, felurite: salbe de bani, flori. Caracteristic pentru fetele din Oaş, este împletitura părului lung. După ce se unge cu unt, ca şi la bărbaţi, se împleteşte în şuviţe subţiri de se formează ca o plasă deasă, lăsată pe spate. Ţesutul ei făcut de anume femei pricepute, durează mai mult de 4 ore.

Fig. 100. — Casă din Cămărzana (des. *E. Saulea-Bocec*).

Locuitorii Oaşului în deosebi sunt agricultori. Porumbul este cultivat mai larg, căci mămăliga, « tocana », este pâinea de toate zilele. Păstoritul e părăsit, deși odată trebuie să fi fost în floare. Cei bătrâni îți spun de străbunii lor că « au venit cu mare ciurdă de marhă (cârduri de vite) și cu atâta ciurdă de oi, încât aveau 33 de câni cu ei ». Azi numărul oilor e restrâns. Caprele sunt mai numeroase. Sărăcia, alcoolul și analfabetismul prea răspândit, sunt dușmanii cei mai răi ai ținutului. Cei din satele periferice se ocupă cu lucrul lemnului din pădure. Drumul de fier și camioanele au desființat cărăușia de ape minerale.

Fig. 101. — Tânăr din Ţara Oaşului (des. *C. Motaş*).

E ținutul unde multe obiceiuri primitive sunt încă vii. In mare vază este « baba satului », care știe multe descântece. Practica magică, descântece, credinți și superstiții « formează adevărata bogăție a folklorului oașan » *(I.Mușlea)*. O seamă de ființe mistice trăiesc în legendele Oașenilor: Fata pădurii mai temută, Marțolea, Omul nopții ș. a. Fetele mari își caută norocul, jucând în jurul mătrăgunii scoase din pământ, după obiceiuri în floare aiurea pe vremea evului mediu. « Focul viu » se capătă aproape în toate satele, din frecarea a două bucăţi de lemne. Iute la mânie, gata să scoată cuţitul din straiță la cea dintâi glumă mai nesărată, Oașanul, ca și Maramureșanul, este mândru din fire, bun la suflet, ajutând pe cei nevoiași și adânc credincios. La procesiunile dela Mănăstirea Bicsad, unde se păstrează icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, se adună zeci de mii de pelerini din satele

cele mai depărtate, ca şi din Maramureş. Răsună valea de cântecul lor pios:

Maica Domnului ne-ajută
Şi ascultă-ne biata rugă,
Pururi tânără fecioară
Neînvinsă şi iubită.

Fig. 102. — Crăcană pentru ceaun (după fot. *T. Papahagi*).

20. — Când vii cu trenul dinspre Vest către Cluj, nu se poate să nu atragă atenţia pe la jumătate a drumului, schimbarea aproape bruscă a peisajului. Munţii cu creste înalte, cu văi adânci, rămân în urmă; orizontul se lărgeşte. Crişul-Repede se face nevăzut. Ii poţi urmări cursul numai după dunga de sălcii. Munţilor daţi la o parte, le iau locul dealuri joase, largi. Pădurile se scobor spre marginea depresiunii, a cărei suprafaţă este cu aproape 300 m mai joasă decât cadrul munţilor. Regiunea este numai lanuri de cereale, de fâneţe, în primăvară; spre toamnă, după seceriş, girezi mari de grâu ori paie sunt îngrămădite în jurul oraşului Huedin.

Fig. 103. — Piuă de zdrobit grâul (des. *E. Saulea-Bocec*, d. fot. *T. Papahagi*).

Aceasta e d e p r e s i u n e a H u e d i n u l u i, lungă de vreo 60 km, largă de vreo 17—25 km, formată la sfârşitul terţiarului prin scufundare, erodată în vremea cvaternarului, după care s'a aşternut strat de lut peste prundişuri. Depresiunea este încadrată în spre Nord-Vest de Munţii Zălaului, iar spre Sud de marginea munţilor cristalini ai Bihoriei. In dreptul ei se dă luptă de captare între afluenţii Crişului-Repede, cu ai Amlaşului ce se varsă în Someş.

Basinul Huedinului este interesant şi ca populaţie. Aici s'a păstrat un nucleu important de Maghiari. In înaintarea lor pe valea Crişului, au găsit un întins teren de cultură, mult asemănător stepelor din spre care au pornit. Biserica din Huedin, veche (Fig. 104) cu turnul ca un bastion armat cu turnuleţe la colţuri, domină oraşul, aproape în întregime maghiar; Românii dela periferie prind a înainta spre centru, iar noua biserică română răsare ca un semn al vremurilor, tot atât de mândră ca şi cealaltă. In basinul Huedinului, Ungurii au păstrat portul cel mai frumos. E un decor în adevăr demn de văzut, convoiul credincioşilor la ieşirea din biserică; înainte merg bărbaţii cu mantalele lor de abă albă, cu mâneci largi şi scurte, cu late benzi negre

pe margini; îndărătul lor pășesc femeile cu șurțele bogat înflorite și cu poalele de dinainte ale rochiei negre, răsfrânte, de se vede, oblic, în contrast cu albul cămășii, bata largă roșie de dedesupt; până și ghetele femeilor, cu tocuri înalte, sunt roșietice. Podoaba fetelor, cu panglici late înflorite la spete, atrage privirea. Aici în basinul Huedinului, pe la Calate și Călățele, este desvoltată industria casnică a dantelelor, produsele fiind împrăștiate, vara la băi, în toată țara.

21. — Marginea de Vest a Munților Apuseni este adânc crestată. Vechi golfuri terțiare, care au pătruns până în adâncul masivului, nasc alternanțe de depresiuni cu peninsule muntoase. Dacă s'ar reconstitui morfologia regiunii din timpurile pliocene, toate șirele muntoase ce se resfiră spre Vest ar fi niște peninsule, asemănătoare cu Bretania și Normandia Franței. Munții Codru-Moma dintre Crișul-Alb și Negru, înainte de sfârșitul pliocenului, alcătuiau o insulă; golful Beiușului comunica cu acel al Zarandului și numai către sfârșitul pliocenului au fost despărțite prin puternice erupțiuni vulcanice, care au unit Munții Codrului cu cei Metalici.

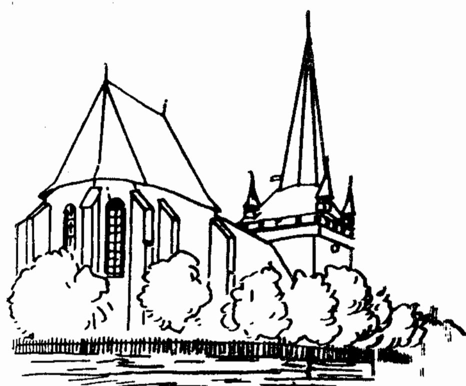

Fig. 104. — Biserica reformată din Huedin.

Golfurile vechi s'au păstrat ca depresiuni ce crestează marginea vestică a Munților Apuseni.

D e p r e s i u n e a Ș i m l ă u l u i, cu râurile de scurgere, Barătăul spre Criș și Crasna spre Someș, este cea mai nordică. Ajunge cu vârful aproape de Crișul-Repede. E formată din depozite terțiare; are aspect de dealuri mai înalte și cu mici insule de șisturi cristaline, cum e aceea care formează pitorescul singurului orășel din întreaga regiune: Șimlăul-Silvaniei. Z ă l a u l e la marginea basinului, sub coasta muntelui, acoperită spre Sud cu vii și pometuri vestite.

B a s i n u l V a d u l u i se înfundă la Nord de Munții Calcaroși, din ce în ce îngustându-se până ce se termină aproape de Ciucea. Prin el curge Crișul-Repede; pe terasele râului ca și pe colinele joase, ce se tot lărgesc către Vest, stau sate mari, cum e Borodul-Mare, Vad, în mare parte românești.

Mai întinsă, mai bine studiată este D e p r e s i u n e a B e i u ș u l u i dintre Munții Calcaroși și Munții Codru-Moma, prin care curge Crișul-Negru. Din ce în ce mai lărgită, afluenții veniți din spre

Est, au săpat coline având forma digitată, ca şi când ar fi un mare con de dejecţie cuprins între Crişul-Pietros şi R. Nămoeşti, ce udă Beiuşul. Basinul este mărginit de sisteme de falii, din jocul cărora, mai la Nord de Beiuş, au rămas în mijlocul depozitelor mai noi, insule de calcar tăiate de Criş în văi epigenetice; ia naştere un peisaj alpin pe distanţa de vreo 15 km, despărţind basinul propriu zis al Beiuşului de regiunea dealurilor labirintice, ce se lasă până la Oradea-Mare.

Intreaga regiune este în mare parte curat românească. Ocupaţiunea predominantă a locuitorilor este agricultura şi pomăritul. Oarecare bogăţii subpământene (Băile Episcopiei, Băile Felix, exploatări de calcaruri şi gresii) măresc variaţia veniturilor. Mai cu seamă în jurul Beiuşului caracteristică este specializarea satelor în unele industrii mici.

In mijlocul depresiunii se află oraşul Beiuş (4.294 loc.), vechi centru al culturii naţionale în Vestul românimii.

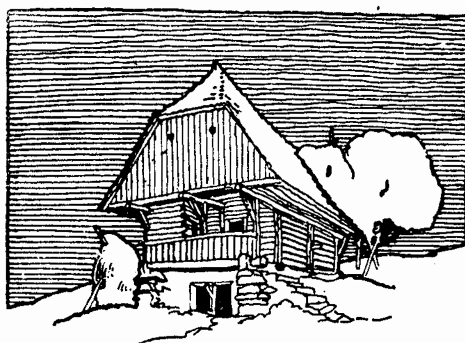

Fig. 105. — Casă din Calate (din Cultura).

In afara acestor adânci depresiuni dela marginea munţilor sunt altele, mărunte, la înălţimi deosebite, rămase izolate prin jocul forţelor tectonice, dar nu mai puţin însemnate centre de populaţiune.

Mica depresiune dela Roşia, la Nord-Est de Beiuş, e formată din erosiunea marnelor cretacice din Munţii Pădurea-Craiului.

In depresiunea dela Brad e orăşelul cu acelaşi nume (4.298 loc.), sediul puternicei societăţi «Mica», fiind aşezat lângă ţinutul aurifer dela Breaza.

Depresiunea în care e orăşelul Zlatna (3.807 loc.), cu o deasă populaţiune (198 loc. pe km² în 1910) amestecată, din cauza minelor din apropiere şi a prelucrării aurului în topitorii.

Depresiunea Boiţei e un mic petec terţiar, păstrat.

A treia largă depresiune este cea rămasă de pe urma golfului terţiar, cuprins între Munţii Zarandului şi Codru-Moma, folosit de curgerea Crişului-Alb. Incepând dela vestitul sat Ţebea, unde se odihnesc oasele lui *Avram Iancu* sub gorunul lui *Horia*. Depresiunea întreagă e o surâzătoare vale largă, cu păduri şi ogoare, cu cuiburi compacte de sate, din care unele ca Halmagiu, sunt centre însemnate.

22. — Depresiunile banatice, asemenea celor din Munţii Apuseni, sunt golfuri neogene, care au pătruns mai mult ori mai puţin

adânc, în vremea când basinul panonic era o întinsă mare. In aceste golfuri s'au depus depozitele mai noi, care au înlesnit așezări omenești.

Cea mai adâncă este depresiunea Oraviței; înaintează spre Sud până sub priporoasele coaste de calcar mezozoic al Tilhelor, acoperite mai peste tot cu păduri. In valea săpată în acest golf se înșiră casele unuia din cele mai lungi orașe din România, Oravița (6.872 loc.), capitala jud. Caraș. Spre fundul văii unde erau odată mine de aramă, se înalță casele vechilor administrații de băieșit; spre gura văii, mai aproape de șesul Torontalului stau Românii, cu casele acățate pe cele două coaste repezi ale văii.

D) DEPRESIUNI INTRACOLINARE.

23. — De pe dealul Repedea (Iași), cu un brâu de piatră sub coama pădurii tot mai rărită, se prinde o importantă schimbare de relief. Spre Sud și Vest se înalță dealuri împădurite: D. Bârnova străpuns de un tunel, D. Mogoșești, începutul unui zid dealungul Siretului. Dincolo de Prut o altă creastă de dealuri se ridică până la 475 m. Intre ele, înnecate în ceața depărtării, se întind dealuri joase, cu spinarea largă, ca niște valuri împietrite. Un rediu de pădure pe ele, e o raritate.

Ce se vede de lângă Iași e partea sudică, mai joasă, a unei depresiuni intracolinare.

Se întinde din D. Ibăneștilor la Nord de Dorohoi, până 'n Repedea la Sud de Iași; din dealurile Siretului la Vest, până 'n al Nistrului la răsărit, despărțită în două, în lung, prin o culme mai joasă de dealuri. Partea de Vest e depresiunea Jijiei; cea de Est mai restrânsă a Răutului sau a Bălților. Se mai numește în întregime depresiunea Prutului mijlociu. Are o mare asemănare cu Câmpia transilvană, nu numai în amănunt; aparent, e simetrică celei dintâi față de axa carpatică. I se mai poate spune și Câmpia moldovenească, având în vedere întinderea Moldovei, din Carpați și până în Nistru.

Depresiunea, cu înălțimi rar peste 200 m, e ca o largă covată, cu fundul mai ridicat către Nord, mai lăsat către Sud, având marginile brusc înălțate cu 200—300 m din trei părți, mai puțin dincolo de Prut.

Chipul cum s'a născut această depresiune nu e încă pe deplin lămurit. In formarea ei nu sunt excluse falii sau măcar flexuri. Eroziunea a jucat însă un rol precumpănitor. N'a rămas decât argila dela temelia înălțimilor învecinate și un sistem de terase cu prundișuri și nisipuri roșcate, exploatate pe dealul Aroneanului de lângă Iași.

In prundișuri se găsesc fosile rostogolite din gresilie sarmatice păstrate în dealurile învecinate. Prutul străbate depresiunea în lungul marginei răsăritene; Jijia cu afluenții săi este aici râul principal; de aceea părții apusene i se zice depresiunea Jijiei. Prin natura cursurilor de apă, formarea depresiunii pare a fi terțiară. Captări au avut loc în cuprinsul ei, iar mișcările substratului au schimbat direcția unora dintre râuri, dela Vest-Est în NV—SE.

E un tipic ţinut de stepă, vălurat. Pe distanţa de 15 km dintre Botoşani şi Ştefăneşti, drumul suie şi scoboară domol de vreo 12 ori.

Substratul argilos împiedecă apa să se înfiltreze. Izvoarele, rari, sunt mai toate sălcii; vara, după îndelungă secetă, coastele dealurilor sunt presărate cu făina albă a eflorescenţelor de sulfat de sodiu şi magneziu, folosite de oameni ca purgativ. Lângă Iaşi este de altfel vestit izvorul cu sare amară, exploatat la Breazu. Pentru trebuinţele gărilor de pe linia Iaşi-Dorohoi, apa de băut este adusă în cisterne. Tot din cauza substratului impermeabil, ploile iuţi din Iulie se scurg repede pe coaste. Jijia e unul din cele mai periculoase râuri din ţară. In 17 ani peste 20 de inundaţii mari distrug recoltele. Altă caracteristică a ţinutului era numărul mare de iazuri, stăvilite mai mult de om, pentru adăpatul vitelor. Unele s'au format în micile scufundări din cursul râurilor. Cele mai multe au dispărut prin goana omului după teren arabil. Iezerul Dorohoiului a trecut în amintirea localnicilor. Sărături locale, numite bahne, cu emanaţiuni de CO^2 nu sunt rare în lungul luncilor, largi, mai joase de 100 m. Există indicaţiuni şi de existenţa gazului metan.

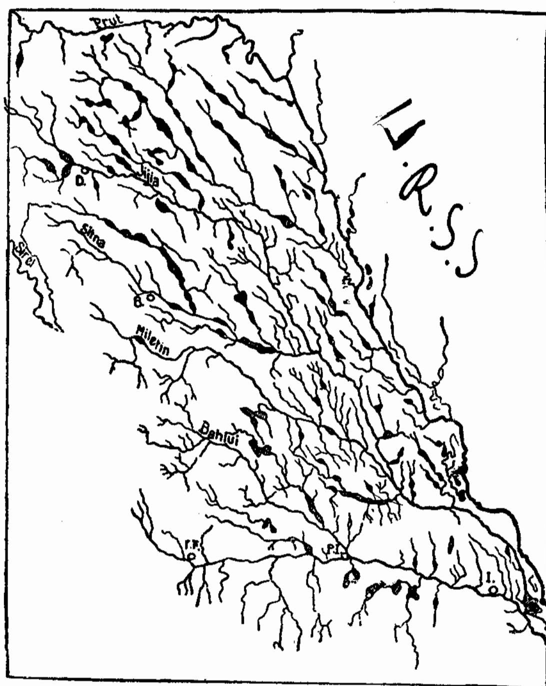

Fig. 106. — Iazurile din depresiunea Jijiei (d. *I. Rick*).

Clima este aspră. Temperatura medie anuală de 8°, apropiată de a Câmpiei ardelene, este una din cele mai joase din ţara întreagă. Iernile sunt lungi, dela Octomvrie şi până în Aprilie. Primăvara aproape nu există; între Martie şi Aprilie este o diferenţă de 6°. Către toamnă se întâlnesc în aceeaşi lună zile de îngheţ cu zile de vară. Uscăciunea ţine şi 228 zile (1898—1899); seceta şi 66 zile (1891). Vânturile dominante, năprasnice, sunt cele de Nord în capătul nordic al depresiunii, cel de Nord-Est în depresiunea Iaşilor. Ploile cad sub 500 mm, mai abundente în lunile Iunie şi Iulie.

Păduri mari lipsesc, afară de un pinten de stejăriş, ce înaintează spre Prut, cam până în dreptul Truşeştilor. Limita fagului se opreşte la marginea stepei; în schimb *Caragana frutescens*, atât de răspândită în stepele ruseşti, se găseşte în depresiunea Jijiei, accentuând caracterul climei continentale. Condiţiunile climaterice şi mai ales solul cu cernosiom bogat, fac din regiune un câmp rodnic pentru grâu, mai puţin pentru popuşoiu. Aici creşte grâul cel mai bogat în gluten din ţară. Pe lângă cereale sunt, mai bine erau, păşuni întinse cu iarbă grasă, ceea ce făcea prosperă creşterea vitelor. Călătorii vechi descriu scene ca din Argentina de azi, cu cârdurile de vite fără păzitori.

Până şi în ce priveşte declinaţia magnetică se prinde o deviere bruscă, cea mai adâncă din liniile magnetice constatate, corespunzătoare axei lungi a acestei depresiuni.

In privinţa aşezărilor omeneşti depresiunea a trecut prin faze deosebite. Se cunosc comune încă din veacul al XIV-lea. Populaţia se îndeseşte mai târziu în jurul centrelor mai mari din cadrul extern morfologic. Expresiunea de « Pustiu » întrebuinţat de *D. Cantemir*, îşi avea lămurirea mai mult prin depărtarea satelor, şi azi la 12 km în unele părţi, unele de altele. Cu începutul veacului al XVII-lea, dar mai ales în al XIX-lea, satele se înmulţesc simţitor; densitatea de populaţie cu 75 locuitori pe km², ajunge mai mare decât mijlocia ţării ori a stepelor similare (Bărăganul între 41—51, Câmpia ardeleană 59).

Satele sunt aşezate sau sub coastele dealurilor sau pe terasele şi grindurile mai înalte; fug de malurile râurilor din cauza inundaţiilor. Un contrast izbitor există la marginea ei de Vest. Regiunea dealurilor înalte dinspre Siret este slab populată, cu densitatea mijlocie de 10 locuitori pe km². Se observă şi azi defrişări, aşezări de sate în mijlocul pădurilor. Marginea stepei este aici şi ea slab populată (21 loc. la km²). Intre ele, în lungul coastei înalte, într'o depresiune de contact, satele mari se ţin lanţ pe o distanţă de 30 km cu o densitate de 265 locuitori pe km². Aici se găseşte şi vestita staţiune neolitică dela Cucuteni-Băiceni. Dela Tg.-Frumos până la Dorohoi, marginea depresiunii este un şirag de sate mari: Flămânzi de unde a început răscoala din 1907; vestitul Cotnari, cu vii renumite, pomenite încă din veacul al XV-lea, dar şi cu ruinele unei impozante biserici catolice.

Zona dela Tg.-Frumos—Botoşani aduce aminte de acea dintre Piteşti—Găeşti, ca şi de marginea dealurilor dintre Cernăuţi şi Hotin.

Satele din centrul depresiunii, cu ocupaţia locuitorilor restrânsă la cultura cerealelor şi creşterea vitelor, sunt sărăcăcioase; casele sunt acoperite cu stuf, au pereţi din nuiele lipite cu lut, cu ferestre mici, fără horn. Din lipsa pădurilor, oamenii se încălzesc cu strujeni, cu trunchiuri de floarea-soarelui sau chiar cu tizic. Şi gardurile uneori sunt făcute din papură, la satele din apropierea iazurilor, iar stânele primitive sunt colibi de stuf. Tipurile primitive de locuinţe, păstrate ca dependinţe, înlesnesc studiarea evoluţiei caselor. Improprietăriţii îşi fac bordeie la capătul fâşiei de pământ căpătată. Vechile tipuri de case, rotunde,

cu acoperiş de strujeni, au rămas ca poieţi pentru găini, dar şi ca adăpost vremelnic oamenilor, când îşi repară temeinic casa de locuit. Bucătăria de vară este o groapă, rare ori acoperită, cu vatra de lut. Vechea casă formată din două încăperi, rămâne ca bucătărie când se clădeşte alta, nouă, cu mai multe încăperi.[1]

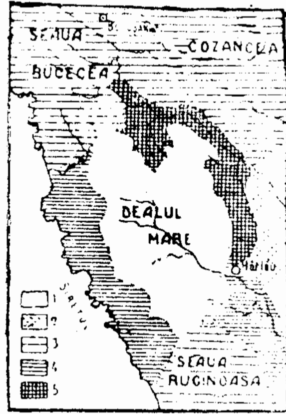
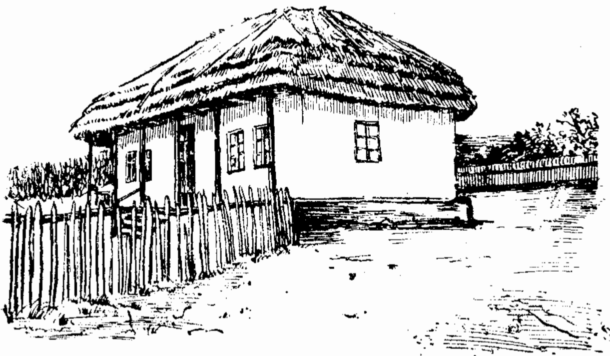

Fig. 107. — Harta densităţii omeneşti la marginea de vest a Câmpiei moldoveneşti (d. *V. Tufescu*). 1 = Reg. dealurilor (10 la km.²); 2 = Ţinutul câmpiei (23 la km²); 3 = 80—85 la km²; 4 = 130 la km²; 5 = 265 la km²

Ca şi în Câmpia ardeleană, oraşele înconjură depresiunea în lungul drumului bătut, vechiul vad comercial, şi el tras dealungul marginilor abrupte. Şoseaua Iaşi—Dorohoi trece prin Tg.-Frumos, Hârlău, Botoşani. Importanţa comercială şi economică a regiunii de Vest se vede şi din împestriţătura etnică de odinioară, actual dispărută prin romanizare. La Cotnari au fost aşezări săseşti, la Hârlău ungureşti, aiurea armeneşti.

Oraşele sunt vechi; mai toate au câte o biserică zidită de *Ştefan-cel-Mare*.

D o r o h o i (15.375 loc.), menţionat la 1408 ca loc de vamă, cu biserica Sf. Nicolae, este la limita dintre depresiune şi cadrul nordic; a jucat un rol mai puţin însemnat având drept concurent vecinul dinspre Sud. E capitala judeţului în care s'a născut *G. Enescu*. Lângă Dorohoi, la Şendriceni, într'o pâlnie din dealuri se află o Şcoală normală de băieţi, în mediul natural, în care ar fi trebuit să funcţioneze cele mai multe din Şcoalele normale.

Fig. 108. — Tip de casă din depr. Jijiei (des. *E. Saulea-Bocec*).

B o t o ş a n i (32.107 loc.) e p o m e n i t ca târg la începutul domniei lui *Petru Rareş*, cu biserica din Popăuţi înălţată de *Ştefan*. Poartă tiparul locului geografic în care e aşezat. Marii moşieri aici îşi aveau curţile cu grădini întinse şi pometuri care indică apropierea dealurilor. Liceul « Laurian » este un focar de cultură

însemnat, la care au învățat poeții: *I. Păun*, frații *Stavri*, apoi *N. Iorga*, *I. Simionescu* ș. a.

De altfel din județul Botoșani se trag: *Eminescu* (Ipotești), poetul *D. Anghel*, Mitropolitul *Calinic Miclescu*, etc.

Hârlău (19.066 loc.) a rămas un mic orășel înstrăinat, dar cu podoaba bisericii Sf. Gheorghe a lui *Ștefan-cel-Mare*, alta a lui *Petru Rareș*, ca și cu ruinile palatului de pe vremea când a fost reședință domnească. E vechi, căci se pomenește încă de pe vremea lui *Petre Mușat* (sec. XIV-lea).

Orașul important al depresiunii este Iași (102.595 loc. în 1930), așezare veche, probabil anterioară întemeierii Moldovei, citat abia în documentele de pe vremea lui *Alexandru-cel-Bun* (1408). Fosta capitală a Moldovei are palate vechi cu arhitectură impunătoare prin simplicitatea liniilor; biserici istorice: Golia, Trei-Erarhi, unele (Sf. Sava) în stil curat bizantin sunt numeroase. După ele s'ar putea scrie marile evenimente istorice legate de orașul cu trecut atât de glorios, deci și fazele principale din Istoria Moldovei.

Marele drum comercial dela Cetatea-Albă spre Polonia trecea prin el, ceea ce i-a mărit însemnătatea. Dela 1564 devine capitala Moldovei; capătă importanță; mereu crește. Sâmburele orașului vechi era Palatul domnesc, pe locul celui administrativ de astăzi. Incetul cu încetul i se adaugă satele de primprejur; mahalaua Tătărași a mai păstrat aspectul de sat, cu casele înconjurate de livezi și semănături, cu biserica de lemn a Rufenilor. Din cauza inundațiilor Bahluiului, cu toane ca și Jijia, orașul se întinde mai mult spre Copou, casele ridicându-se pe coasta dealurilor, deși amenințate de desele alunecări de teren. Azi orașul are înfățișarea apofisară cu prelungiri spre Galata, Nicolina și Socola. Dela capătul Copoului până la al Nicolinei sunt peste 8 km, iar lungimea străzilor e de 233 km. De aceea întreținerea e anevoioasă.

Populația e în necontenită creștere. Cam 15.000 în veacul al XVIII-lea, ajunge la aproape 70.000 la sfârșitul veacului al XIX-lea. După război crește din nou, deși alipirea Basarabiei nu a avut influența așteptată. La 1930 orașul ajunge al patrulea din țară, după Chișinău. Din nefericire, populația cuprindea cam 50% Evrei; ortodocșii, deci mare parte din Români, sunt abia 45,5%.

Situația geografică nu i-a dat mari avantaje pentru o intensă desvoltare industrială. Până la războ, așezat lângă graniță, trenurile circulând cu dublă tracțiune, marile industrii îl ocoleau. Morile vestite odată, ca și cele din Botoșani, din cauza scumpetei transportului făinii până la porturile dunărene, au dat îndărăt. In timpul din urmă se observă o înviorare industrială prin fabrica de sfoară dela Copou, prin acea de țesut dela Socola, prin fabrici de mobile, etc.

In schimb, a fost și rămâne orașul intelectualității române. La aceasta dispune nu numai tradiția trecutului, nu numai natura, variată și ademenitoare, dar, dela 1860, și Universitatea, continuarea Academiei Mihăilene.

Rămâne orașul amintirilor în legătură cu evenimentele mari istorice și cu însemnatele monumente de artă. Unirea Principatelor s'a făcut cu sacrificarea Iașilor.

In timpul războiului, Iașii deveniți Capitala României au trăit mai

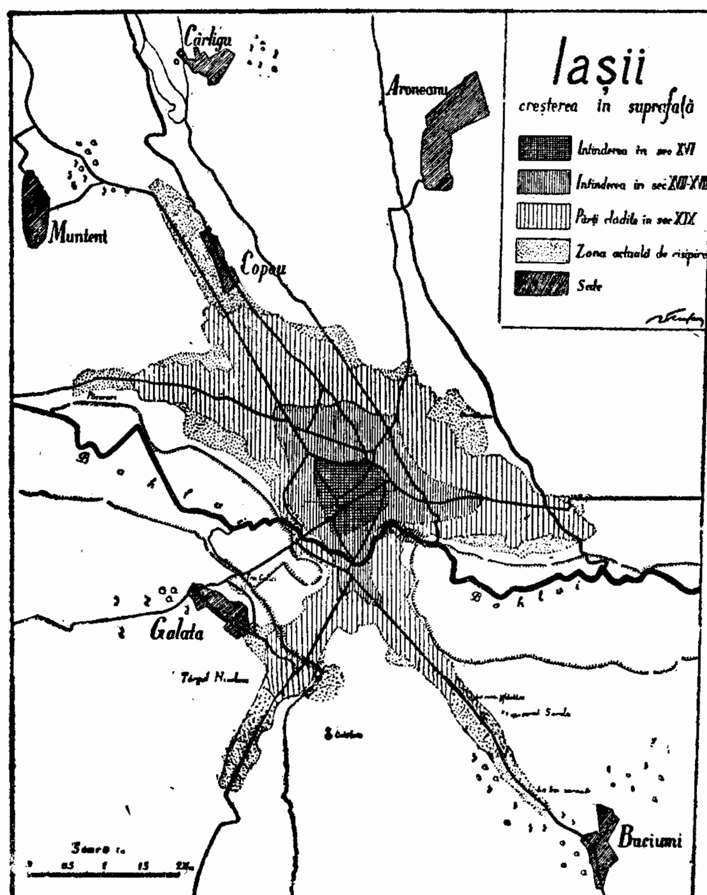

Fig. 109. — Planul orașului Iași (d. *V. Tufescu*).

mult decât alt oraș, zile grele dar și clipe de înălțare sufletească. In Iași s'au cunoscut semnele prevestitoare încoronării dela Alba-Iulia, când voluntarii ardeleni, basarabeni și bucovineni, alături de soldații Vechiului Regat, au jurat unire în jurul stindardului tricolor.

In Iași s'a desfășurat activitatea lui *Gh. Asachi*, cu aceeași însemnătate ca și a lui *Lazăr* în Muntenia. Academia Mihăileană, Seminarul

dela Socola, cu profesori ca *M. Kogălniceanu, I. Ghica* și sprijinitori ca *Veniamin Costache*, au contribuit la întemeierea culturii naționale. La Universitatea din Iași au funcționat până la moarte *Gr. Cobălcescu, P. Poni, A. D. Xenopol, Al. Philippide, G. Ibrăileanu*, îndrumători științifici și literari.

De Iași e legat numele unui *T. Maiorescu, V. Conta, M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă, N. Gane, C.* și *I. Negruzzi*, ca și a lui *S. Barnuțiu, Eftimie Murqu*. Societatea « Junimea » a activat în Iași;

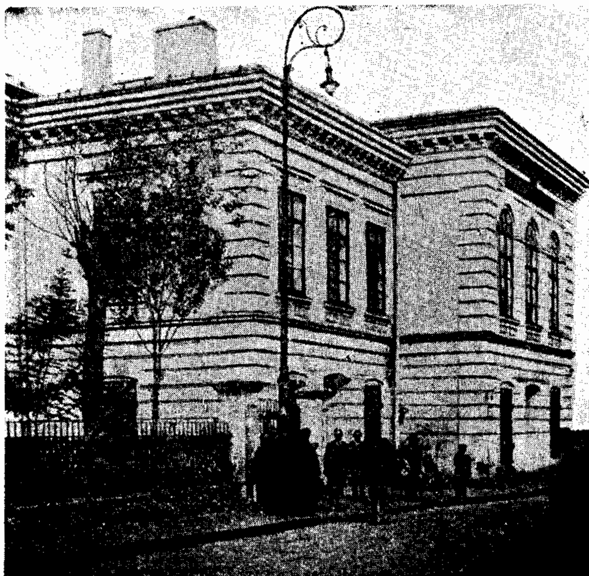

Fig. 110. — Muzeul de Științe Naturale, clădirea în care s'a făcut alegerea lui *Cuza* ca Domnitor *(Fot. Launay)*.

revista, « Convorbiri Literare », aici a luat naștere și de aici a răspândit influența ei intensă; în Iași au apărut « Contimporanul » și « Viața Românească » propovăduitoare de idei caracteristice diferitelor faze din evoluția culturală și socială a țării. Aici apare « Revista Științifică V. Adamachi »,

Prezentul nu este mai sărac decât trecutul în ce privește activitatea științifică și literară.

Despărțită de depresiunea Prutului prin o culme longitudinală de dealuri ce se ridică peste 245 m, ajungând în sudul liniei Ungheni—Chișinău chiar aproape de 500 m, se află depresiunea Bălților cu o suprafață mai restrânsă, dar cu aceleași caractere geo-

grafice. Dealurile sunt joase, neîmpădurite, numai ogoare şi păşuni, cu numeroase iazuri, cu sate rare, având case îngrămădite. Se întinde spre răsărit până în culmea de dealuri înalte dinspre Nistru. E o stepă caracteristică prin precipitaţiuni care rar trec de 400 mm, într'un an, cea mai mică din tot cuprinsul Basarabiei afară de litoralul Mării.

Oraşul principal B ă l ţ i este un tipic oraş de stepă fără vegetaţie. Clădirile cele mai mari sunt morile; depozitele bogăţiei câmpului din apropiere fac din acest oraş un important centru comercial. Este sediul Episcopiei Hotinului; în anii din urmă s'a ridicat o mare catedrală ortodoxă, pe lângă impunătorul palat episcopal.

LITERATURĂ.

1. MRAZEC L., *Contr. à l'ét. de la dépression subcarpatique.* B. S. St., IX, Buc. 1900; IDEM, *Consid. s. l'origine des depressions internes des Carpathes roumains.* B. Soc. Geol., I, Buc. 1932. MARTONNE E. de, *S. l'évol. de la zone des dépressions subcarpathiques de Roumanie.* C. R. Ac., Paris, 1904.
2. PETROVICI E., *Folklor din valea Almăjului.* An. de folklor. Ac. Rom., III, Buc. 1935.
3. VERGEZ-TRICON G., *l. c.*
4. VUIA R., *Ţara Haţegului, l. c.* P.-VOITEŞTI I., *Le bassin de Petroşani d. le cadre géol. des dépres. carpat. internes.* Bul. Soc. R. Geol., I, Buc. 1932.
5. VOITEŞTI-P. I., *Pânza conglomeratelor de Bucegi în valea Oltului,* Buc. 1915. CONEA I., *Ţara Loviştei.* B. S. Gr., LIII, Buc. 1935.
6. ORGHIDAN N., *Ţara Bârsei.* Cunoşt. folosit., Cartea Românească, Buc. IDEM, *Escursiuni în jurul Braşovului* (Anuarul liceului Meşotă), Braşov, 1925. WACHNER H., *Kronstädter Heimatkunde und Wanderbuch,* Braşov, 1934. GHELASE I., *Mocanii,* Buc. 1937. I. PADES, *Monografia jud. Braşov,* Edit. pref. jud.; Braşov, 1938.
7. LUPU N. N., *Cercetări geogr. în basinul Dărmăneştilor de pe valea Trotuşului.* B. S. Gr., LI, Buc. 1933.
8—9. WACHNER H., *Judeţul Ciuc, Topliţa şi Defileul Mureşului.* L. I. Gr., Cluj, III, Cluj. 1929. ATANASIU I., *Zăcămintele de lignit din basinul pliocenic dela Borsec.* I. Gl. R. Studii tehn., III, Buc. 1924. MAYER R., *l. c.,* 1936. L. SOMEŞAN, *Viaţa umană în regiunea munţilor Călimani.* Lucr. Inst. geogr., IV, Cluj, 1936.
10. ATHANASIU S., *Morphol. Skizze der nordw. Karpaten.* B. S. St., Buc. 1899.
11. VORNICU GH., *Maramureş.* Cunoşt. folositoare. Cartea Românească, Buc. IDEM, *Maramureşul şi muzeul etnografic maramureşan.* I. I. G., Cluj, 1931. DERMER I. DR. şi MARIN I., ING., *Maramureşul românesc,* Buc. 1934. KUBJOVIČ, *Păstoritul îm Maramureş.* B. S. Gr., LII, Buc. 1934. V. PUŞCARIU, *Le Maramureş.* Rev. de Transylv., Cluj, 1938; T. MORARIU, *Ţara Maramureşului.* Cluj. 1939.
12. MANCIULEA ST., *Basinul Trascăului.* B. S. Gr., XIVIII, Buc. 1930.
13. MRAZEK L. şi JEKELIUS E., *S. la structure du Bassin néogène de la Transylvanie.* Quide des escurs., Buc. 1927. MRAZEK L., *Consid. s. l'origin-d. dépression internes d. Carpathes roum.* Bul. S. Geol., I, Buc. 1932. SAWICKJ L., *Beitr. z. Morphologie Siebenbürgens.* Cracovia, 1912. MARTONNE E. de, *Colinele Transilvaniei,* Transilvania. Vol. jub., Buc. 1929. IDEM, *Résultats, l. c.* CIUPAGEA I. D., *N-lles données sur la structure d. bassin transylv.* Bul. Soc. R. Geol., II, Buc. 1935. I. POPU-CÂMPEANU, *Câmpia ardeleană.* Cunoşt. folosit., Cart. Român., Buc. MURE-

ȘANU I., *Ardealul*, Cart. Român., Buc. 1924. BORZA A., *Câmpia Ardealului*. Bibl. Aten. Rom., Buc. 1936. MAXIM I., *Câmpia ardeleană poate fi socotită reg. geogr. naturală?* Rev. St. Adamachi, Iași, XV. LAZĂR V., *Clujul.* Cult. Națion., Buc. 1923. A. LUPEANU-MOLIN, *Blajul.* Cunoșt. folosit., București, 1930. SOMEȘAN L., *Structure orographique de la Transylvanie et son influence sur la vie populaire* în La Transylvanie. Acad. roum. Buc. 1938.

14. MRAZEC L., *Contr. à l'étude d. l. dépression subcarpathique, l. c.* MARTONNE E. de, *Valachie, l. c.*; IDEM, *La crue de Jiu en août* 1900. An. Inst. Met., Buc. 1900. VOITEȘTI P. I., *Privire generală asupra structurii și evoluției morfol. și geol. a jud. Gorj.* An. lic. T. Vladimir. Tg.-Jiu, 1935.
15. VOITEȘTI-P. I., *Muscelele dintre Dâmbovița și Olt.* A. I. G., VIII, Buc. 1909. MARTONNE E. de, *Evol. morphol., l. c.* PREDA D., *Geolog. și tect. părții de răsărit a jud. Prahova.* A. I. G., X, Buc. 1926, POPP M. N., *Câteva cazuri de captări la răsărit de Teleajen.* B. S. G., LII, Buc. 1934. STAHL H. H., *Contr. la problema răzeșiei satului Nerej.* Arh. p. șt. și ref. socială, VIII, Buc. 1929. XENIA COSTAFORU și STAHL H. H., *Caracterul devălmaș al familiei nerejene,* ibid., X, Buc. 1932. RĂDULESCU AL. N., *Vrancea.* Studii și cercetări geografice, I. Soc. rom. Gr., Buc. 1937.
16. DAVID M., *Relieful reg. subcarpatice din districtele Neamț și Bacău.* B. S. G., L, Buc. 1932. VIȘAN I., *Jud. Rădăuți în imagini,* Buc. 1934. LUPU N. N., *Studiul fizic și antropogeografic al Basinului Rădăuți,* Lucrările soc. geogr. D. Cantemir. Universitatea Iași Nr. 1), Iași, 1937. ATANASIU GH., *Cartes magnetiques de la Bucovine.* An. Inst. Geol. XXI.
17. VUIA R., *Țara Hațegului, l. c.* DAICOVICIU C., *La Transylvanie dans l'antiquité,* în La Transylvanie. Acad. Roum. Buc. 1938.
18. STAN C., *Școala poporană din Făgăraș.* Sibiu, 1928. WACHNER H., *Geomorph. Studien im Flussgebiet d. Olt.* L. I. Gr., Cluj, IV, Cluj, 1931. BĂRBAT AL., *Desvoltarea și structura economică a Țării Oltului.* Cluj, 1938.
19. MUȘLEA I., *Cercetări folkloristice în Țara Oașului.* Acad. Rom. An. arh. de folklor, I, Cluj, 1932. CANDREA I. A., *Graiul în Țara Oașului.* Buc. 1907.
20. MATEESCU ST., *Obs. morf. și geol. asupra depresiunii Huedinului.* An. Inst. G., XI, Buc. 1926.
21. PAUCĂ M., *Le bassin néogène de Beiuș.* A. I. G., XVII, Buc. 1935. FICHEUX R., *Basinul Beiușului.* B. S. G., LI, Buc. 1933. L. SOMEȘAN, *Depresiunea luncii Bradului.* Rev. geog. rom. I, Cluj, 1938.
23. SIMIONESCU I., *Geologia Moldovei dintre Siret și Prut.* Ac. Rom., Publ. fond. Adamachi, Buc. 1903. RICK I., *Cerc. geogr. și antropog. în depresiunea Jijici.* B. S. Gr., Part. I, 1932. Part. II-a 1933. TUFESCU V., *Asupra așezării și desvoltării orașului Iași,* ibidem, LI, Buc. 1933; IDEM, *Observări asupra limitei de vest a depres. Jijiei,* ibid., LIII, Buc. 1934. PROCOPIU ST., *Déterm. d. éléments magnétiques en Roumanie.* An. Sc. Un., Iassy, XXI, Iași, 1935. IDEM, *Mesures magnetiques en Roumanie de 1931—1940.* Ann. sc. Univ. Iassy, XXVI, 1940. PORUCIC T. *Relieful teritoriului dintre Prut și Nistru.* B. S. Gr., XLVII Bul. 1928. M. DAVID, *Qques consid. géomorphologiques sur le forage de Vaslui.* An. sc. Univ., Iassy, XVII, 1934. N. A. BOGDAN, *Orașul Iași,* Iași, 1913. GOROVEI A. *Monografia orașului Botoșani.* Botoșani, 1926; IDEM, *Folticeni.* Folticeni, 1937. MIHĂILESCU V., *Depresiunea—Botoșani-Hârlău.* L. I. G., Cluj, IV, Cluj, 1931. TUFESCU V., *Dealul Mare-Hârlău,* B. S. Gr. LVII, Buc. 1937. M. DAVID, *Relieful Coastei Iașilor.* Lucr. soc. geogr. D. Cantemir, III, Iași, 1940. I. GUGIUMAN, *Un oraș care crește.* Bălți, Rev. geogr. Rom., II, 1939.

CAP. XI.

CLIMA.

1. Temperatura. — 2. Ploile. — 3. Vânturile. — 4. Diferenţieri climaterice.

1 — În orice parte din România curba anuală a *temperaturii* rămâne cam aceeaşi, cu maximum în luna Iulie (luna lui Cuptor), cu minimum în Ianuarie. Este mersul caracteristic climei continentale. Numai amplitudinea variază după ţinuturi, datorită intensităţii din luni şi amănuntelor regionale.

Diferenţa dintre minimum şi maximum este îndeajuns de mare (78°,4). Extremele de frig s'au înscris numai în Ianuarie; cele de căldură însă şi în August.

Cea mai joasă temperatură s'a observat la Giurgiu în 1893 (—35°,6) dar şi la Pănceşti-Roman (—35° tot în 1893) ori Bod-Braşov (—34°,5 în 1929). La Bucureşti cea mai joasă temperatură a fost de —30°,5 (1888), la Sibiu —34°,9 în 1888, la Iaşi —29° în 1911. Zile cu temperaturi maxime se observă în Iulie ca şi în August, în zilele fără nori care să împiedece puterea radiaţiunii solare. La Bucureşti maximum constatat a fost de 40°,8 (1896), la Craiova 40°,7, la Sibiu 36°,3 (1896), la Braşov 39°,4 (16 Iulie 1931). Tot la Giurgiu s'a observat cea mai ridicată temperatură de 42°,8 (August 1896).

Mijlocia anuală corespunde cam cu a lunilor Aprilie şi Octomvrie, variind însă după relief, fiind de 3°,6 pe Retivoiu lângă Susai şi 11°,5 la T.-Severin, cu o diferenţă de aproape 8°.

Isoterma medie din Ianuarie de —3° trece cam dealungul Dunării, arătând un caracter continental, ce domină în Polonia. Dimpotrivă media lunii Iulie de 23°, ce trece tot cam în lungul Dunării, arată tipul mediteran.

O caracteristică este săltarea aproape bruscă dela iarnă la vară; primăvara rămâne scurtă.

Intre media lunilor Februarie şi Mai e o diferenţă de 14°. La Sibiu, în o perioadă de 30 ani, dela —2°,3 din Februarie, se ajunge la 14°,5 în Mai; la Cetatea-Albă diferenţa e şi mai mare (0°—16,6°), în genere fiind măcar 6°. Intr'o perioadă de 35 ani (1871—1905) temperatura medie a lunilor de primăvară la Bucureşti arată creşteri de 5—6° dela una la alta (Mart 4°,4; April 10°,5; Mai 16°,3). Se întâmplă în Aprilie şi zile tropicale cu temperaturi peste 30°, ca în 1927. Trecerile sunt brusce dar nu constante, dovadă zilele babelor. Totuşi

regula este sosirea repede a verii. Abia s'a spălat spuma omătului și căldura urcată, cu umezeala bogată din ploi și topirea zăpezii, fac în câteva zile câmpurile, arse de iarnă, să se transforme în covor de verdeață proaspătă și fragedă.

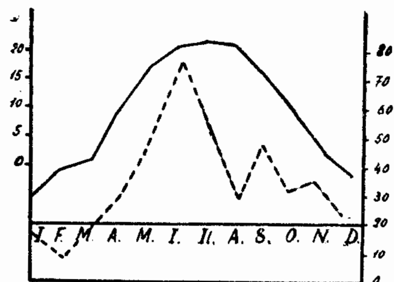

Fig. 110'. — Curba temperaturii (linie întreagă) și a precipitațiunilor (linie întreruptă) la Soroca.

De asemenea și între toamnă și iarnă schimbarea este repede, diferența dintre Octomvrie și Noemvrie fiind de 7°. Numărul zilelor de iarnă, cu maximum de temperatură sub 0°, nu trec însă de 50 pe an, fiind mai multe în Moldova (Iași 33,9) și în Basarabia (Soroca 30), deci în spre zona continentală extremă. Mai puține în Câmpie (București 30) sunt și mai puține la marginea Mării (Constanța 22,6). Numărul lor merge crescând din Noemvrie în Ianuarie. Numărul zilelor de îngheț este mult mai mare, deși nu trece de 150 pe an după socotelile unei perioade de 24 ani.

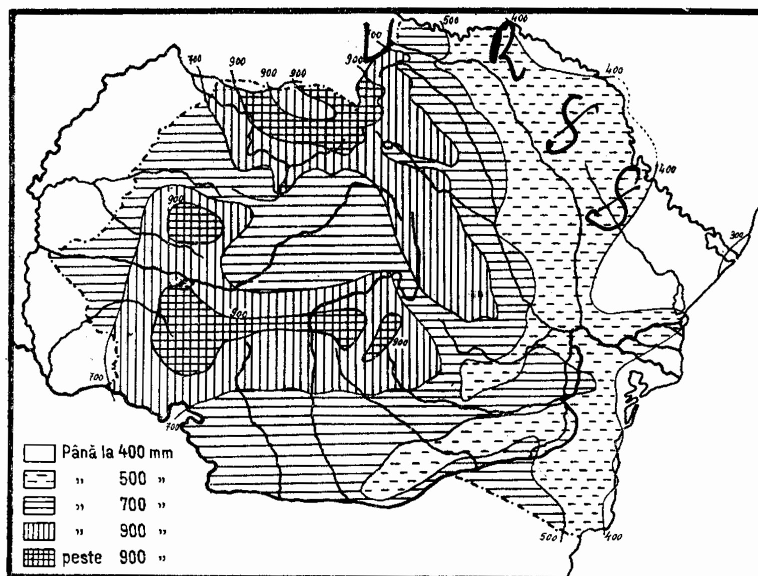

Fig. 111. — Răspândirea ploilor (d. *E. Otetelișanu* și *G. Elefteriu*).

Primele zile de îngheț pot apărea în ținutul muntos și la 15 Septemvrie, în majoritatea țării dela 15 Octomvrie, după cum pot întârzia primăvara, apărând și în Mai (1886), mai numeroase în Aprilie.

Nu rar se întâmplă să cadă bruma și în Mai ori Septemvrie, aducând mari stricăciuni livezilor şi grădinilor de zarzavat. Zilele de vară, cu temperatura maximă egală sau mai mare de 45°, pot începe chiar din luna Martie și până în Octomvrie, maximum fiind însă în Iulie și August.

2. — Ploile nu cad tot una pe întinsul României. Cele mai ploioase sunt lunile de vară cu maximum în Iunie. Din apa de ploaie dintr'un an, 61% cade primăvara și vara, tocmai când trebuiesc sămănăturilor. In mijlociu peste pământul românesc cad 605 mm de apă, ceea ce înseamnă că România nu e una din țările cu ploi bogate. Curba pluviometrică arată un minimum în Ianuarie, un maximum în Iunie, cu o ușoară ridicare în Octomvrie și Noemvrie. Curba suferă însă schimbări locale. In Banat și la T.-Severin maximum e în Mai, dar multă ploaie cade și în Octomvrie, după cum iarna e mai bogată în precipitațiuni decât în alte părți din țară. E nuanța mediterană, constatată și la Balcic.

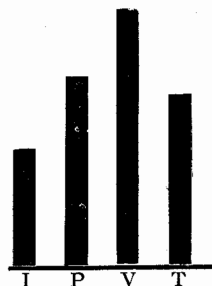

Fig. 112. — Media cantității de ploaie după anotimpuri.

Ploile de vară cad obișnuit după amiază; vin repede, «fac bulbuci». La București (1886) într'o oră s'au obținut 65 mm. La Curtea-de-Argeș (7.VII.1889),

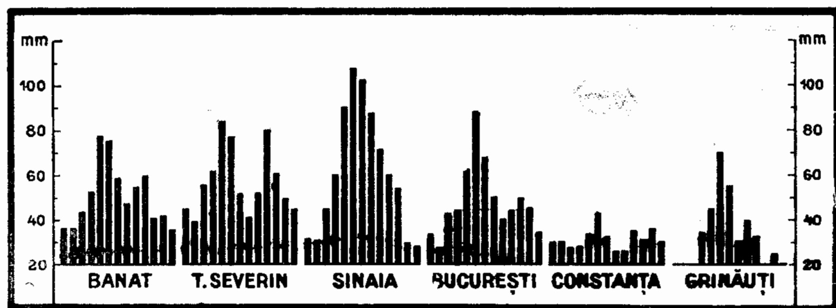

Fig. 113. — Regimul precipitațiunilor în diferite regiuni (d. *H. Wachner*)

în 20 minute s'au strâns 204,6 mm. In munți cantitatea e și mai mare (2.070 mm, la Bistricioara în 1897). Se formează repede puhoaie; se umflă torentele; «vine valea» când nici nu te aștepți. Inundațiile sunt mai dese vara.

La câmpie pământul fiind înfierbântat, evaporarea mai puternică, se întâmplă faptul ce pare paradoxal, că în lunile cu ploi multe vegetația poate suferi de secetă.

Prin configurația de teren a României, ca și prin jocul curenților aerieni, harta ei pluviometrică arată 5 noduri de precipitațiuni peste 1000 m.

Mai abundentă ploaie (peste 1200 mm) cade în Munții Bihoreni; dela 1000—1200 mm din Munții Godeanu până în Bucegi, apoi în Munții Rodna și Maramureș.

In văi cade ploaie mai puțină; zona cu abundență de apă atmosferică e între 5—700 m; descrește între 7—900 m, spre a crește din nou. Pentru fiecare 100 m, cantitatea anuală se adaugă cu 53 mm în Carpații sudici, cu 43 mm în cei moldovenești. Cele mai mici cantități de apă (sub 300 mm) se constată în lungul țărmului Mării, ca și în Bugeac.

Fig. 114. — Cantitatea ploilor în raport cu relieful din curmezișul României (Munții Apuseni—Nistru).

Ploile nu cad însă în aceeaşi cantitate într'un lung interval de timp, Există o periodicitate de ani ploioși și secetoși? Observările meteorologice mai precise sunt de prea scurtă durată spre a se da un răspuns hotărît. Se constată totuși că după un an ploios, rar urmează (1900 până la 1901) un alt an la fel; de regulă vin 2—4 ani cu ploi sub media anuală. In jurul Bucureștilor, unde observările datează mai de mult, sunt 61 ani secetoși la 39 ploioși. In schimb sunt regiuni unde seceta poate dăinui luni întregi, ca în sudul Basarabiei în 1935.

Fig. 115. — Durata mijlocie în zile a perioadelor de secetă (d. *C. Donciu*)

S e c e t e l e cele mai îndelungi se țin în Câmpie, Dobrogea și sudul Basarabiei. In 1894 la Hârşova n'a căzut o picătură de ploaie timp de 97 zile, 74 zile la Covasna pe Prut (Fălciu) în 1898, 133 zile la Slobozia în Bărăgan (1913). Perioadele de secetă cele mai multe sunt în Sudul și Sud-Estul țării; descresc spre Nord; în Vest dimpotrivă numărul mijlociu al zilelor de uscăciuni (cel puțin 5 zile consecutive nu plouă de loc), este mai mic în Sud-Vest decât în Nord, deși durata mijlocie este mai mare în cea dintâi regiune.

La Constanța, în 1896, au fost 93 zile de uscăciune căzând atât de puțintică ploaie de abia astâmpăra praful, iar în Mangalia în același an s'a strâns abia 164 mm de apă.

In cursul unui an sunt obișnuit 5—7 luni noroase; în special cerul e acoperit în Ianuarie—Aprilie și Noemvrie—Decemvrie. Nebulozitatea maximă e în Decemvrie, minimă în Iulie și August. Zilele senine de tot nu trec de 10 pe lună. Intre partea de Nord a țării și cea de Sud

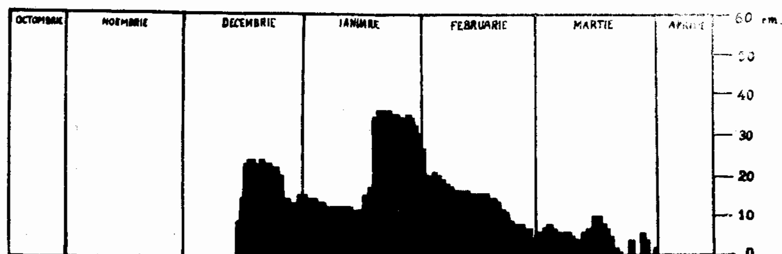

Fig. 116. — Zăpada căzută la Iași în 1906—7 (d. *G. Gr. Gheorghiu*).

este o deosebire simțitoare. Dimpotrivă, între Sulina și regiunile apusene nu e nicio deosebire. Durata seninului este mai mare în primele două luni din toamnă, de unde și frumusețea acestui anotimp la noi. Perioada de strălucire a soarelui e mai mare în lunile de vară (302 ore în 30 zile din Iulie), ceea ce aduce puternica evaporare a ploii.

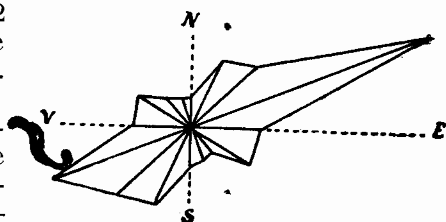

Fig. 117. — Vânturile la București (d. *E. de Martonne*).

3. — România se află sub influența celor două întinse centre anticiclonice dela capetele Eurasiei, unul siberian și altul al Azorelor. Intinderea lor într'o direcție sau alta se face simțită sau deadreptul sau prin producerea unui coridor care trece pe deasupra țării noastre. De aici dominarea după anotimp a două v â n t u r i, unul dinspre răsărit, altul dinspre apus.

C r i v ă ț u l e cel dintâi, provenit din anticiclonul siberian. Vine iute, aspru, cu o iuțeală și de 25 m pe secundă; suflă din spre marea presiune continentală către depresiunea adriatică. Când bate, temperatura se scoboară brusc; în 24 ore scade cu 15—20°. Se lasă ger de « crapă pietrele ». Chiar marea îngheață spre țărm, iar digul dela Constanța e îmbrăcat cu ghiața valurilor zbuciumate de vânt. Aduce viscol și ploi, iarna și primăvara.

Din spre Vest—Nord-Vest, în timpul verii mai ales, se simte vântul contrar, curentul de aer ce se scurge, uneori tot cu furia crivăţului, spre răsărit. La marginea nordică a Carpaţilor deviază în spre dealurile Moldovei, bătând dinspre Nord ca şi Crivăţul.

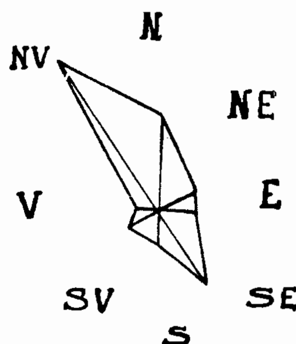

Fig. 118. — Roza vânturilor la Botoşani (d. *J. Rick*).

Poporul are numiri deosebite, după regiuni pentru vânturile de Nord. Crivăţului i se zice Rusul în Suceava. Vântul de Nord e Leahul în Suceava, pe când în Muntenia este Munteanul, venind din spre munte. In Trei-Scaune, Crivăţul care scapă prin strâmtoarea munţilor, e Namira, după muntele pe sub care se scurge cu furie. In Vrancea Vântul-mare bate din spre Sud-Vest. Ciolanul, rece, suflă vara. Putna e poarta de pătrundere.

Vânturile de Nord şi Nord-Est suflă mai ales în partea de răsărit a ţării. La Iaşi ele reprezintă 37,9% cu 28% linişte pe an; la Bucureşti 44,5%, ca şi la gurile Dunării (50%). Vânturile de Vest şi Nord-Vest domină în partea apuseană a ţării. La Cluj direcţia dominantă este de Est—Nord-Vest (17,7%). In Câmpia Munteniei cel de Est—Nord-Est predomină în Bărăgan; între Argeş şi Olt, cum e la Alexandria, vânturile de Est şi Vest aproape se egalează în cursul anului; « vânturile se ceartă ». In Oltenia predomină vântul de Vest.

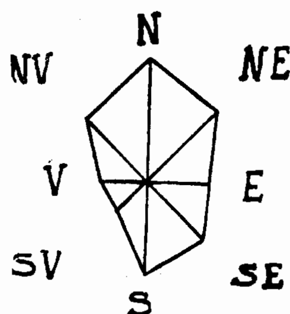

Fig. 119. — Roza vânturilor la Iaşi (d. *J. Rick*).

A u s t r u l bate dela Sud-Vest, determinat prin presiunea ridicată din Adriatica. Suflă mai multe zile în Oltenia şi Banat, uneori mai cu furie decât crivăţul (30 m pe sec.). Este însă « Sărăcilă, Traistă goală » contrar crivăţului; vine mai adesea fără vapori de apă; aduce ger iarna, vijelii vara.

C o ş o v a în Banat, este o variantă periculoasă a Austrului. Răstoarnă şi căruţa încărcată.

B ă l t ă r e ţ u l e mai mult local; bate dinspre baltă dela Sud—Sud-Vest spre Nord-Vest şi e întotdeauna aducător de ploi.

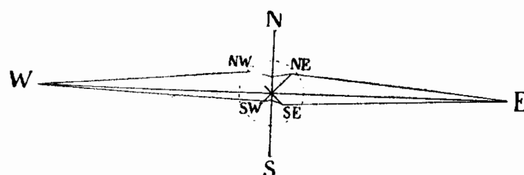

Fig. 120. — Vânturile la Alexandria (d. *J. Rick*).

V â n t u l - M a r e se revarsă primăvara spre marginea internă a Carpaţilor la Sibiu, la Braşov. Vânt cald, puternic, asemănător Föhnului din Alpi, e binevenit, căci « mănâncă » zăpada, iar iarba dă repede colţ.

Rău este V â n t u l - n e g r u, ce bate vara în sudul Dobrogei, de arde vegetaţia tocmai când grâul e în pârgă.

La ţărmul Mării se observă vânturile constante de noapte şi zi, datorite diferenţei de temperaturi între uscat şi mare.

4. — România, cuprinsă între 43—49° latitudine nordică, se află în zona cu c l i m ă t e m p e r a t ă. Fiind în pragul stepelor întinse, răsăritene, cu temperatură ridicată vara şi ierni aspre, influenţa climei continentale se resimte în tot cuprinsul ţării noastre. Totuşi relativa apropiere de Marea Mediterană, deşi o desparte zidul Balcanilor, aduce măcar în partea ei sudică şi vestică, o oarecare variaţie în direcţia climei mediterane, cu ploi mai abundente primăvara şi toamna. România fiind prea departe de Oceanul Atlantic, influenţa climei oceanice este mult mai slab simţită. Temperatura medie anuală de 10°, care trece prin sudul Angliei şi prin Paris, se apropie de Dunăre, trece prin România, formează o convexitate pronunţată în dreptul ei.

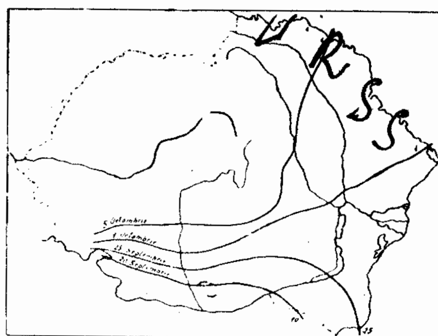

Fig. 121. — Diferenţe la cules via (1891—1902).

România se află la interferenţa mai multor subzone climaterice din Europa, care aduc simţitoare schimbări în amănunt climei continentale, p r e d o m i n a n t e.

Carpaţii provoacă şi ei o deosebire între clima apuseană şi cea răsăriteană. Dincoace de Carpaţi domină vânturile de răsărit; în Ardeal cele dinspre Nord-Vest. Crivăţul alunecă în lungul Carpaţilor sau se scurge cu furie printre crestăturile din munţi, aducând în şesul Trei-Scaune şi până la Braşov scoborîri brusce de temperatură.

In unele depresiuni — Vrancea — nu pătrunde cu furie. Clima e mai domolită.

Repartiţia ploilor este şi ea deosebită. In partea de Vest domină precipitaţiunile peste 700 mm; în partea de Est domină regiunile cu ploi sub 700 mm pe an.

Diferenţa climaterică de altfel se observă şi din cauza celor 6 grade de latitudine ce despart regiunile sudice de cele nordice. Plantele sunt mai sensibile în această privinţă, arătând diferenţele. La Giurgiu şi Bucureşti, florile de liliac s'au trecut, când în Nordul Bucovinei abia se deschid bobocii. Intre Giurgiu şi Iaşi, este o diferenţă de 15 zile pentru secerişul grâului şi cam tot atâta pentru culesul viilor. In Bucovina media anuală e de 7,9°, în Dobrogea de 11,1°. Zilele de iarnă

sunt mai numeroase în Moldova decât în Dobrogea. Numărul zilelor de îngheț în mijlociu e de 118, începând uneori în Septemvrie în Maramureș și sfârșindu-se către începutul lui Mai în Nordul Basarabiei; pe când în Muntenia întârzierea vegetației este cam de 2 zile la fiecare 100 m de înălțime, în Moldova de 3. Minimum absolut în Moldova mai mult în Februarie se observă; este partea din țară cu ierni excesive; Muntenia dimpotrivă are veri excesive.

In Muntenia dintre Milcov și Olt amplitudinea temperaturii e cea mai mare (78,4°); nicăiri însă nu s'a înscris o zi de iarnă în Aprilie și Octomvrie. Zilele de îngheț sunt mai puține, dar zilele cu temperaturi peste 25° sunt peste 100, către Dunăre chiar 120 pe an.

Dacă Muntenia și Moldova se alipesc la clima continentală propriu zisă, Banatul, Oltenia și Dobrogea aduc aminte de clima mediterană prin multe caractere frapante. Vara are maxime mai mari decât Moldova (41°), iarna însă este cu mult mai domoală. Ploile sunt abundente (628 mm), dar frecvența ploilor este mai mare în Februarie—Aprilie și Octomvrie—Noemvrie, mai mici în Iunie. Pe când în Moldova 37,5% din ploi cad vara, 20,7% toamna și 14,3% iarna, în Oltenia dimpotrivă vara cad numai 28,8%, toamna 24,2% și iarna 19,6%.

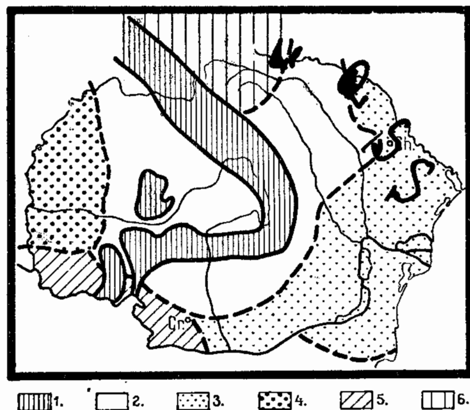

Fig. 122.—Variațiunile climaterice în România (d. *V. Mihăilescu*).
1 = Climat de munte; 2 = de dealuri; 3 = climat pontic; 4 = c. panonic; 5 = c. banatic; 6 = c. bucovinean.

Moldova și Basarabia prin particularitățile lor climaterice se apropie mai mult de clima ucrainiană; Bucovina prin media anuală de 8°, cu bogate ploi, de clima baltică.

Dobrogea mai stă sub influența unui nou element: Marea Neagră, deși fără importanța Mării Mediterane. Singurul fapt constatat este rolul ei de a îmblânzi extremele, care sunt mai joase în Dobrogea. Media lunei Ianuarie e numai de 1°,2 la Constanța ca și la Sulina ori Kerci din Crimeea. La Ialta, vestita stație climaterică, media lunii Ianuarie e de 3°,5, dar media anuală (13°,4) e mai mare decât la Constanța (11°,2). Intre maximum absolut din Dobrogea (36°,9) și Muntenia este o diferență de aproape 6°, între minimum chiar de 11°,6. Marea are o influență de încălzire în timpul iernii. La Balcic mijlocia lunei Ianuarie în 1936 e de 9°,3, față chiar de a Bazargicului de 6° la

50 km depărtare. Media anuală e de 12°,1, cu un plus de 2°,5 față de a țării întregi. In schimb precipitațiunile atmosferice în Dobrogea sunt cele mai reduse (sub 500 mm), deși vaporii de apă sunt aduși mai mult de curentele din spre răsărit.

In linii generale clima României deși aparține în largi trăsături la cea continentală, nu este lipsită de variante, care se văd mai ales prin repartizarea plantelor. E o provincie d a c i c ă din Europa.

România se află la o răscruce climaterică, potrivit așezării sale geografice. Gradul ei de continentalitate indică transiția dintre cea excesivă (peste 44°) și climatul marin (sub 33°). Vânturile ca și regimul ploilor arată aceeași întâlnire pe teritoriul țării între elementele dominante în răsărit și cele din Sud-Vest. Indicele de ariditate, mai mic de 30° în Est, crește spre apus.

Interferența de climă pe pământul României se arată mai bătător la ochi prin răspândirea plantelor. Și ele, ca și datele climaterice, arată că pe teritoriul nostru se întâlnește influența climei continentale cu cea nordică, cu cea mediterană mai mult decât cu cea oceanică.

Această interferență se arată și prin multe salturi anormale în unii ani, fie cu începutul verii (zilele Babelor cu reveniri de iarnă la începutul verii), fie cu repartiția în timp a anilor ploioși și secetoși. Prezența munților în mijlocul cuprinsului țării tempereaza unele din oscilațiunile climaterice observate. In zona de înălțime a dealurilor, preponderente în relieful României, se stabilește un echilibru climateric favorabil, în care clima continentală, rămasă mai mult a stepelor, este domolită atât în ce privește cantitatea de ploi cât și repartiția lor.

LITERATURĂ.

CERNESCU N. C., *Facteurs du climat et zones du sol en Roumanie.* Inst. Geol. Studii tehn. și econ., Buc. 1934.

DOICESCU C. A., *Contr. la climat. litoralului Mării Negre.* B. I. Met., Buc. 1928.

DONCIU C., *Perioadele de uscăciune și secetă în România.* B. I. M., Buc. 1928.

DONCIU C., *Contr. la climatologia Basarabiei.* An. Ac. Rom., S. Șt., Buc. 1929; IDEM, *Frecvența ploilor în România.* B. I. M. 1929.

GHEORGHIU G. GR., *Temperatura iernii la Iași.* An. Ac. Rom., S. Șt., 1915; IDEM, *Apa căzută la Iași.* Viața Rom., Iași, 1916.

GOTTSCHLING A., *Ergebn. d. met. Beob. in Hermannstadt von 1851—1910,* Sibiu, 1913.

HEPITES ST., *Vântul la București și cauza Crivățului.* An. I. Met., Buc. 1897.

HEPITES ST., *Regimul pluviometric al României.* An. Ac. Rom., 1900.

ION C., *Indicele de ariditate în România.* B. I. M., Buc. 1929.

ION C., *Gradul de continentalism termic în România.* B. I. M., Buc. 1929.

MURAT I. ST., *Studiul climei de primăvară la București.* Ac. R. S. Șt., 1908.

OTETELIȘANU E., *Die Temperaturverhältnisse von Rumänien,* București, 1914.

OTETELIȘANU E., *Studii asupra timpului în cursul lunii Mai,* 1916. B. I. Met., 1916; IDEM, *Clima României.* B. I. Met., Buc. 1921; IDEM, *Regiunile climaterice ale României,* ibid., 1928.

OTETELIȘANU E. și ELEFTERIU G., *Asupra precipitațiunilor atmosferice în România.* B. S. Gr., 39, Buc. 1921.

PANTELEEF P. S., *Le climat de Kichinef*. Chișinău, 1913.
PREDESCU GR., *Elemente Meteorologice dela Cluj în* 1928. Bul. Agron., 1929.
PRAGER W., *Rumäniens landwirtsch. Klimatographie*. Halle, 1909.
RICK I., *Climatologia Câmpiei dintre Olt și Argeș*. M. Ac. R., S. Șt., Buc. 1924; IDEM, *Contr. la climatologia Moldovei* (Temperatura). B. S. Gr. LVI. Buc. 1938; IDEM, *Mișcarea aerului în Câmpia Română*, ibid., LVII, Buc. 1939.
SAVCENCO I., *Climatul Sorocei*, Chișinău, 1913.
SPRINCEANĂ S., *Climatologia Olteniei*. B. I. M., 1927.

CAP. X.

APELE CURGĂTOARE.

1. Generalităţi. — 2. Captări. — 3. Văi transversale. — 4. Regimul apelor. — 5. Terase. — 6. Lunci. — 7. Râurile şi răspândirea omenească. — 8. Navigabilitatea cursurilor de apă. — 9. Folosirea lor industrială. A) *Râuri.* — 10. Râuri ce izvorăsc din regiunea dealurilor ori a şesurilor. — 11. Jiul. — 12. Oltul. — 13. Argeşul cu Dâmboviţa. — 14. Ialomiţa cu Praheva. — 15. Siretul. — 16. Prutul. — 17. Tisa şi afluenţii ei. — 18. Râurile bănăţene. — 19. Râurile Dobrogei. B) *Fluvii.* — 20. Nistrul. — 21. Cursul Dunării. 22. — Regimul ei hidrografic. — 23. Delta. — 24. Importanţa Dunării. — 25. Porturile dunărene.

1. — Relieful pământului românesc, un con trunchiat cu bază largă, determină mersul radiar al cursurilor de apă. Toate sunt tributare Mării Negre. Afară de Nistru, toate îşi varsă apa în colectorul principal, Dunărea. România, carpatică prin relief, este danubiană prin reţeaua ei hidrografică; prin ambele caractere face parte din Europa Centrală.

Intre relief şi cursurile de apă este o strânsă legătură; acestea din urmă indică liniile principale de înclinare. Intre relief şi tectonică iarăşi e o legătură de cauză la efect.

Mersul râurilor dela noi este determinat de cele două adânci depresiuni tectonice: la răsărit, Câmpia română; la apus, cea panonică. Către întâia se îndreaptă mănunchiul râurilor ce dau în Dunăre între Brăila şi Reni. Sunt atrase către fundul pâlniei dela Mărăşeşti, unele deadreptul cu o direcţie sudică, altele cotindu-şi mersul spre răsărit. Depresiunea panonică chiamă râurile din Ardeal; colectându-le, Tisa le duce apoi tot în Dunăre.

Ambele depresiuni nu s'au format în acelaşi timp; n'au avut aceeaşi evoluţiune. Jocul mişcărilor verticale a atras după sine schimbarea nivelului de bază, iar aceasta, întinerirea puterii de eroziune nu numai în adânc, dând loc la terase, dar şi în lung, făcând să înainteze văile tinere, sălbatice, tot mai spre inima munţilor. Au avut astfel şi au încă loc numeroase captări, tendinţa spre echilibru ca şi spre naşterea de văi transversale.

2. — Dela Nord, din dreptul afluenţilor Prutului, până la capătul de Vest al ţării în depresiunea dela Tg.-Jiu, c a p t ă r i l e sunt aproape

caracteristice reţelei noastre hidrografice din lungul Carpaţilor. Râurile caută să-şi întindă basinul lor de recepţie, unul pe seama vecinului său.

In cursul superior al Prutului, afluenţii lui tind să intre în domeniul afluenţilor Siretului. Cursul acestuia a fost scurtat prin captarea de către Ceremuş, un afluent al Prutului. In Dorohoi un afluent al Jijiei (Buhai) este despărţit de Bahna ce dă în Siret printr'un prag numai de 13 m. Intre ele există o cumpănă de apă (bahnă). La Bucecea, Curmătura, actual afluent al Sihnei, curgea spre Siret, care e în pericol să fie aici deviat către Prut, de basinul căruia nu-l despart decât câţiva kilometri.

Pe această îngustă despărţire dintre basinurile celor două râuri şi pe diferenţa de nivel dintre Siret şi izvoarele Bahluiului, se bizuia propunerea sus-

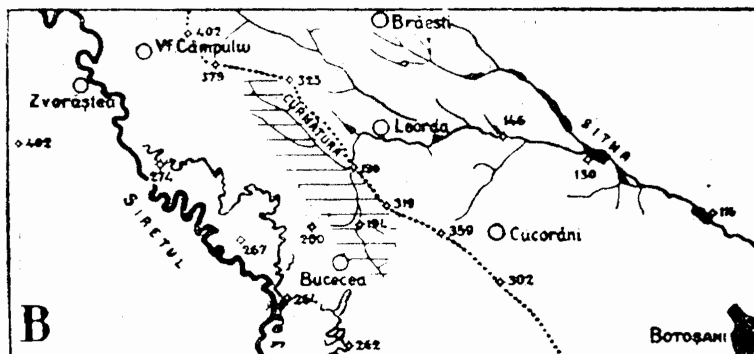

Fig. 123. — Captarea dela Bucecea (Porţiunea cu linii este cucerită prin Curmătura din basinul Siretului) (d. *V. Tufescu*).

ţinută pe vremuri de prof. dr. *Manolescu, P. Poni,* reluată de ing. *Andreescu-Cale,* de a tăia un canal de unire lesne de săpat, spre a căpăta o cădere de apă îndeajunsă ca să învie economic Iaşii.

Captările se continuă. Cursul actual al Bistriţei, care străbate în curmeziş marele Masiv Moldovenesc, este lămurit prin atragerea către ea a afluenţilor Someşului.

Tazlăul-Sărat face un cot ca un unghiu drept. El curgea pe la Moineşti în lacul pontic, din care s'au păstrat depozite la Est de acest sat. Are terase largi până la 200 m. Afluenţii Siretului, Zabrăuţul, Trebişul, rod şi acum cu atât de mare activitate seria de dealuri din care izvorăsc, încât capetele lor sunt la o mică distanţă de ale râurilor ce se scurg pe versantul opus. Trebişul, cu scurgere domoală şi divagând spre gură, în cursul lui superior are o pantă de 1,10 m la 100 m, curgând torenţial. In depresiunea vrânceană captările au fost dese. Şuşiţa a captat o parte din râul longitudinal la Soveja, unde există terase superioare la fel cu ale Putnei şi Zabalei. Milcovul ca şi Râmna şi-au lungit cursul prin trunchiarea Putnei, care curgea în lungul depresiunii.

Actualul aspect al râurilor din depresiunile subcarpatice se explică prin schimbarea datorită captărilor. Râurile de pe versantul răsăritean al Precarpaţilor, cu o putere mare de eroziune, au străbătut până în depresiuni, atrăgând apele longitudinale.

Captările sunt recente în basinul Buzăului şi al Ialomiţei. Captările vin din spre răsărit. Din cvaternarul vechi până azi, dintr'o reţea longitudinală s'a ajuns la una transversală în depresiunea Chiojdului. Afluenţii Buzăului, Cricovul-Sărat, tinde să se îndrepte spre ai Teleajenului, deviindu-i parte din curs. Teleajenul prin Mislea ameninţă

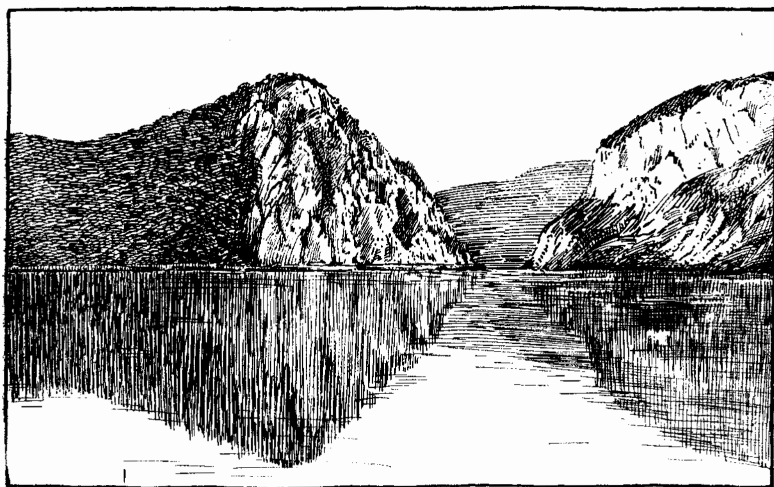

Fig. 124. — Dunărea în Cazane (des. *E. Saulea-Bocec*, după fot.).

Prahova; Cricovul-Dulce, Ialomiţa. Când ies în şes au adâncimi variate: Cricovul-Sărat 137 m, faţă de Teleajen 203. Prahova e ca suspendată deasupra celorlalte văi la 327 m; e ameninţat de captări şi dela apus şi dela răsărit.

Identice captări s'au constatat în depresiunea Câmpulungului, între Râul-Doamnei şi Râuşorul, iar în marea depresiune oltenească, *E. de Martonne* a descris seria de captări asemănătoare celor din Chiojd. Râurile care curgeau în lungul depresiunii, străbat în curmeziş dealul Sporeştilor. Cea mai vădită captare este aceea a Jiului, în paguba Streiului, afluent al Mureşului, în care se vărsau odată cele două Jiuri din basinul Petroşanilor. Pasul dela Merişor este gâtul părăsit al Streiului, decapitat.

Nici râurile din Ardeal nu au ajuns la un echilibru stabil. Lupta ce se dă între afluenţii Someşului şi ai Crişului-Repede în depresiunea

Huedinului, a dat naștere uneia din cele mai frumoase cumpene de ape dela noi. In vremea ploilor mari, parte din apă apucă spre Someș, parte spre Criș, nehotărîte.

Mersul întortochiat al Oltului nu poate fi explicat decât tot prin captări, urmarea mișcărilor din substrat, care au dat mai multă tărie de roadere Oltului muntenesc. Actual sunt semne că afluenții carpatici ai Mureșului caută să-și adâncească capetele văilor spre afluenții Jiului și ai Oltului.

3. — Nici într'o altă șiră muntoasă din Europa nu sunt atât de tipice văi transversale ca în Carpații românești. Trotușul, Buzăul ori Jiul nu străbat pe deplin lanțul muntos. In schimb Oltul a creat o vale transversală completă. Dunărea, între Baziaș și Orșova, a săpat măreața vale cu colțuri de neîntrecute taine și frumuseți.

Valea Oltului dintre Turnu-Roșu și Cozia, lungă de 47 km. nu e lămurită decât prin eroziunea mai puternică a părții sudice din râu cu nivel de bază mai jos. Intre jumătatea nordică a văii și cea sudică este mare deosebire. Dela Brezoi până la Cozia, valea e sălbatică, îngustă. Abia e loc pentru cursul apei și șosea. Trenul e silit să treacă mai mult prin tuneluri. Când privești dimpotrivă intrarea Oltului la Boița, profilul văii este deschis ca al unei văi îmbătrânite. Oltul a format ostroave și coturi între Lotru și Câineni. Explicarea e dată prin existența a două Olturi; unul cu scurgere spre Sud, altul spre lacul ce umplea depresiunea Făgărașului. Despărțirea apelor dintre ele ar fi trecut mai la sud de Lotrioara, lângă Câineni. Capătul Oltului muntenesc și-a adâncit mereu valea până ce a străpuns Carpații. Aceeași lămurire s'ar aplica, după majoritatea geografilor (*Cvijic, de Martonne, Vâlsan*) și văii transversale a Dunării. S'au întâlnit capetele a două râuri ce curgeau în direcții opuse, unul spre Muntenia, altul spre lacul Panonic.

Există și multe văi epigenetice, adâncite în masive de calcar sau șisturi cristaline. Astfel se explică cheile Bicazului, în legătură și cu surparea dolinelor; la fel valea strâmtă a Prutului dintre Mitoc (Dorohoi) și Ștefănești (Botoșani), cât curge în curmezișul colinelor calcaroase. Frumoasele văi strâmte ale Răutului și Ichelului din Basarabia, ca și a Nistrului până la Dubosari, se datoresc adâncirii lor în placa de calcar sarmatic. Lăpușul ori Crasna din regiunea someșană au tăiat văi scurte dar adânci, în sâmburii de șisturi cristaline întâlnite în cale.

4. — Clima continentală ce domină pe tot cuprinsul României, influențează și regimul apelor ei. Relieful contribuie și el în largă măsură de variațiunea anuală a debitului, permițând o scurgere repede sau având ca urmare o încetineală dăunătoare cantității de apă, care se pierde prin evaporație sau infiltrare.

Mai toate râurile României își au izvoarele în munți, cu precipitațiuni abundente, ploi sau zăpadă groasă. Izvoarele lor bogate le fac să nu sece niciodată, dacă au trecut de faza torențială.

Putna, Şuşiţa, dela îndoitura Carpaţilor, cu regim torenţial, vara sunt aproape secate. Primăvara, dimpotrivă, se umflă devenind primejdioase, rostogolind mult bolovăniş.

Nefiind alimentate de gheţari, regimul râurilor noastre este cam capricios. Primăvara se umflă, se revarsă, curg năvalnic; lunca lor e numai o apă. Creşterile sunt bruşte şi în timpul verii după ploile mari şi repezi. Deşi se pierde multă apă prin evaporaţie, debitul lor rămâne bogat. Dacă creşterile de primăvară sunt mai constante, cele de vară sunt mai repezi, vijelioase, mai periculoase. Din Iulie apele prind a avea o descreştere constantă, cu nivelul scăzut în lunile de iarnă.

Prin munţi, văile înguste le fac să curgă repede, să nu piardă din debit, provenit din apa izvoarelor şi ploi. De cum ies la larg, lucrurile se schimbă. Lunca lată, panta domoală le încetinesc cursul. Clima de stepă contribuie la împuţinarea apei; vegetaţia din luncă la molcomirea mersului. Apa se pierde prin evaporare. Ialomiţa cât curge prin Bărăgan, ajunge uneori ca şi Mostiştea ori Călmăţuiul, care izvorăsc din câmpie. Din cauza aceasta ea nu măreşte debitul Dunării decât cu 70 m^3 pe secundă, mai puţin decât toate celelalte râuri.

La fel e cu Bârladul, ce provoacă atâtea inundaţiuni, dar pe care îl poţi sări toamna, de mic ce rămâne.

De mare importanţă este şi natura geologică a terenului. Jijia curge printr'un ţinut de argilă. E unul din cele mai periculoase râuri. Apa de ploaie se scurge lesne pe coasta dealurilor; infiltraţia este redusă. Lunca e numai o apă. De aceea stânele se aşează pe vreun grind, iar satele mai mult spre poalele dealurilor.

5. — De activitatea râurilor se leagă formaţiunea t e r a s e l o r, urmele adâncirii lor necontenite în tendinţa de a-şi stabili profilul longitudinal.

Mai toate cursurile ieşite din munţi sunt întovărăşite de terase, foarte importante din punct de vedere omenesc. Ele dau putinţa aşezărilor permanente şi a culturilor stabile la înălţimi ferite de toanele râului. Tocmai din cauza mişcărilor tectonice întâmplate în depresiunile pericarpatice, sitemul teraselor la noi este foarte desvoltat. Cele mai însemnate se găsesc în subcarpaţii meridionali între Dâmboviţa şi Buzău, mai accentuate în ţărmul drept al râurilor, îndoite spre Siret. Mai întotdeauna dealungul râurilor principale se păstrează măcar două trepte late, săpate uneori în conurile de dejecţie răsfirate la marginea munţilor.

Terasele se pot urmări mai bine în depresiuni, ceea ce a uşurat popularea lor.

Terasele Teleajenului în depresiunea Vălenii-de-Munte sunt clasice, adevărate şesuri, care încep chiar din marginea munţilor. Terasele Bistriţei din depresiunea Buhuşi iarăşi dau o caracteristică locală reliefului. Terasele Siretului la Paşcani au un rol însemnat.

In Câmpia munteană sistemul teraselor este bine desvoltat în partea nordică, pe sub munți, fiind transformate uneori în dealuri cu spinarea rotunzită.

Terasele nu joacă numai un rol însemnat agricol, mai ales când sunt acoperite de un strat de lehm sau loess. Fiind permeabile, alcătuite cum sunt din prundişuri, sug şi filtrează apa de ploaie, procurând un strat acvifer bogat. Apa ce alimentează oraşul Botoşani, este captată din terasa Siretului dela Bucecea; cea adusă la Iaşi, din terasa Moldovei. Budăele din jud. Roman sunt izvoarele de sub terase.

Prundişurile ce le alcătuiesc procură important material pentru şosele.

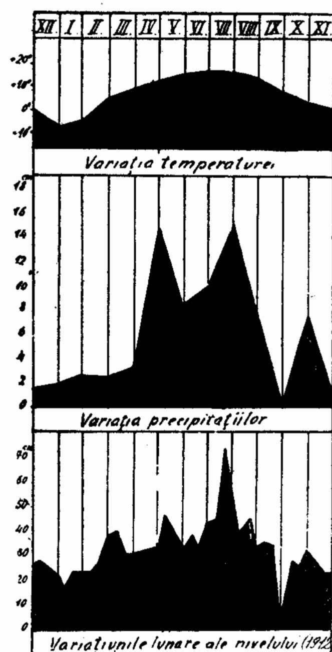

Fig. 125. — Regimul unui râu de munte, Moldova la Timişeşti (d. *J. Rick*).

6. — Cursurile de apă nu-şi adâncesc numai valea, dând naştere la terase. Ajungând într'un stadiu de maturitate, ele caută să-şi lărgească albia. Obişnuit, curg în jghiabul matcei. La revărsări acoperă întreg netezişul l u n c i i, până în marginea teraselor celor mai de jos, aşternând un strat de prundiş, nisip ori mâl. Mai toate râurile mari din România, curgând în terenuri moi, uşor de spălat, şi-au creat lunci late, întruna umezite, mereu înverzite, chiar când dealurile din jur par încenuşate.

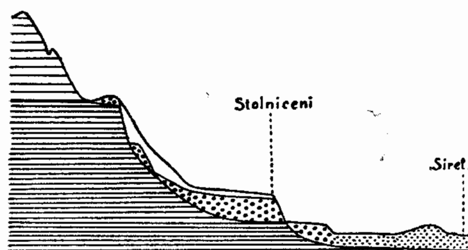

Fig. 126. — Terasele Siretului lângă Paşcani (d. *M. Sevastos*).

In cuprinsul luncii formată din material necimentat, râul are un curs lenevit; face coturi mereu schimbate. Coturile vechi rămân ca lacuri ori locuri mlăştinoase. In albia lor, râurile mari adună la concavitatea coturilor aluviuni mai multe, ieşite din apă când râul e scăzut. Aşa se nasc o s t r o a v e l e, care se acopăr repede cu cătină, cu sălcii ori plopi, formând z ă v o a i e l e.

In adânciturile mai mari, în vechile coturi mai largi, apa rămâne permanentă, sub formă de lacuri, alimentate fie la marile viituri, fie obişnuit prin canale în legătură cu cursul principal.

In lungul râurilor dela gură în susul apei, se întâlneşte astfel un peisaj nou, variat, cu vegetaţie bogată, mosaic de ochiuri de apă, pe verdele fraged al ierbii ori mai închis al zăvoaielor. E o zonă de veşnică prefacere, de nestabilitate, ocolită de om, periculoasă prin toanele râului.

Luncile râurilor noastre, din cauza constituţiei terenurilor, se întind

Fig. 127. — Intinderea suprafeţei peste 100 m. (d. ing. *D. Leonida*).

adânc spre munte. Mureşul are luncă chiar dela obârşie, în depresiunea Giurgeului; Oltul de asemenea, în Ciucuri. Lunca Jiului ajunge până aproape de Tg.-Jiu; a Oltului e largă uneori şi de 10 km. Lunca Dâmboviţei, mai sus de Bucureşti, n'are decât 1½ km lăţime, căci e împrumutată dela un curs secundar. Lunca veche, mai largă, e ocupată de pârâul Ilfov. In divagările sale Dâmboviţa a lăsat mărturia nestabilităţii sub formă de grădişte, cum e aceea pe care e înălţată clădirea Parlamentului şi Patriarhia. După ce trece de Mărăşeşti, lunca Siretului are aproape aceeaşi lăţime (30 km) ca şi Balta Dunării. Dacă numai de câţiva metri s'ar lăsa terenul, regiunea întreagă dela Galaţi până la Focşani ar fi o baltă. Şi Prutul are o luncă, când mai largă (6 km), când mai îngustă (3 km în dreptul Fălciului). Unde se uneşte

cu a Jijiei, la Ungheni (Fig. 137), se creează o regiune întinsă de baltă, ce oprește în loc cursul apei, aducând inundaţiuni nu numai în valea Jijiei, dar şi în a Prutului până mai sus de Hermeziu, moşia veche a familiei scriitorului *C. Negruzzi*.

In lungul luncilor largi adesea se întâmplă deplasări în cursul râului. Mai ales aproape de gura râurilor se întâmplă asemenea devieri. Oltul bunăoară din 1927 şi-a mutat gura cu vreo 3 km spre Vest, iar pe albia lui veche curge Sâiul, mai înainte afluent al Oltului.

In lungul luncii cresc zăvoaie de esenţe albe. Salcia şi plopii se ridică pe Jiu până la Filiaşi, reapărând în depresiunea dela Tg.-Jiu. Pe Olt înaintează până la Ioneşti, mai sus de Drăgăşani. Bogate păduri de sălcii şi plopi — frumuseţea lor se poate vedea când se trece podul dela Cosmeşti — sunt în lunca Siretului (Lunca dela Mirceşti, cântată de *Alecsandri*). Mai răzleţe se urcă până la Mihăileni. In lunca Dunării sălciile se arată dela Corabia. Din Calafat se ţin una până în Deltă.

Alt aspect al luncii, când sunt ghioluri, îl dă stuful. Stufării bogate se află în lungul Dunării dar şi a Prutului până la Sculeni. In lunca Oltului atât prin Ciuc, dar mai ales în Ţara Făgăraşului, stuful din luncă naşte contrast izbitor cu zidul munţilor înalţi de alături.

Tipul luncii, cu întreaga ei lume variată, este acea a Dunării, dela T.-Severin până în Deltă. E cea mai impunătoare din Europa întreagă. Capătă înfăţişări deosebite după anotimpuri şi vreme. Pe secetă îndelungă, când, la T.-Severin, scade şi până la 111 cm. sub etiaj (1893), Dunărea se ţine sub umbra malului ei drept, înalt. Restul luncii, lată de 10 km între Bistreţ şi Jiu, este un câmp verde peste tot, cu cârduri de vite şi porci. Uneori semănăturile puse la noroc împlinesc aspectul de belşug.

Lunca întreagă e un raiu de verdeaţă cu sclipiri de ape. Viaţa gâlgâie pretutindeni, în apă, în mâl, ca şi la suprafaţă. Rar se poate mai bine prinde forţa vitală ieşită din asociaţia apei, a soarelui şi a mâlului.

La marile viituri, apa se urcă la Galaţi şi la 6 m deasupra etiajului (1888), la T.-Severin chiar la 8,66 m (1897). Lunca devine un imens lac. Vânturile produc valuri, iar vapoarele trebuiesc conduse cu prudenţă, spre a nu rămânea împotmolite pe spinarea unui ostrov acoperit de ape. Numai cununa sălciilor, ca mari geamandure, cât arată drumul normal al apei.

Obişnuit însă lunca este cuprinsă între malul înalt al platformei prebalcanice şi malul rupt al câmpiei. In afara grindului înălţat dealungul cursului principal se găsesc g h i o l u r i l e — bălţile mari — permanente, vechi braţe părăsite, cu un canal de scurgere în josul Dunării şi altul de alimentare în partea de sus. Ghiolurile, bogate în peşti, sunt acoperite în bună parte cu stuh. Pe lângă ele sunt lacuri mai mărunte — J e p ş i — care seacă în vremea arşiţei. Sub malul Câmpului adeseori se mai găseşte câte un grind mai ridicat.

Cele două bălţi — Borcea şi Brăila — nu sunt decât lunci mai largi, cu resfirare de braţe, cu canale (Canalul Filipoiului), ghioluri, păduri de sălcii bătrâne, ostroave. Suprafaţa lor mare (Balta Borcea peste 70.000 ha, Balta Brăilei, 87.000 ha), constitue nu numai un parc natural de pescărit, dar mai ales, ca şi lunca în întregime, un rezervor imens pentru apele ce vin la revărsări. Numai între Giurgiu şi Brăila, în 1911, s'au înmagazinat în luncă peste 11 miliarde m^3 de apă. Fără spaţiul larg din cale ar fi distrus porturile din josul Dunării. Din cauza luncii, apa creşte încet. In 1888 s'a ridicat la mx. în 35 zile la T.-Severin, abia în 102 zile la Galaţi, iar nivelul apei de 8,37 m în cea dintâi localitate, s'a scoborît la 6 m în Galaţi.

7. — Prin umiditatea și adăpostul văilor, prin terasele ce le întovărășesc, prin înlesnirea transportului în lungul lor, râurile reprezintă, într'un ținut, dungi de atracție omenească. Satele sunt așezate mai mult în lungul lor. Principalele orașe tot vecinătatea lor o caută. Văile râurilor sunt în același timp și zone de mare desime omenească.

In popularea Câmpiei române, cele dintâi așezări sunt în lungul Ialomiței, Călmățuiului, a Mostiștei. Densitatea e peste 100 pe km² în lungul râurilor, nici de 50 între ele. Din timpurile cele mai vechi, chiar când Bărăganul era domnia dropiilor, în lungul Dunării s'au stabilit mari centre omenești.

Satele se feresc însă de lunci, cu regim nestabil. Sunt de obiceiu așezate pe aluviuni mai ridicate, sau pe margini, unde inundațiile rar se întind. In lunca Prutului aproape nu există sat ca și în a Dunării. In Ciucuri satele s'au stabilit mai mult pe conurile de dejecții.

8. — Din păcate, drumul râurilor la noi nu este pe deplin folosit. Numai în lungul Dunării circulă vapoare de pasageri și mărfuri, române ori străine. Șlepuri pentru transportul cerealelor sunt și ele remorcate în tot cursul Dunării. Incolo, celelalte râuri rar sunt întrebuințate, deși chiar din vremea Regulamentului Organic se hotărîse pentru Vechiul Regat navigabilitatea râurilor. Calea apei e folosită doar numai pentru transportul butucilor. Plutăritul era obișnuit pe Mureș dela Toplița până la Zam. Căile ferate au scurtat calea. Bistrița cu Neagra Șarului, Lotrul, Siretul, Prutul înlesnesc mult transportul butucilor până la fabrici (Brezoiu) sau porturile de export. La Galați, plutele roiesc în jurul vapoarelor oceanice.

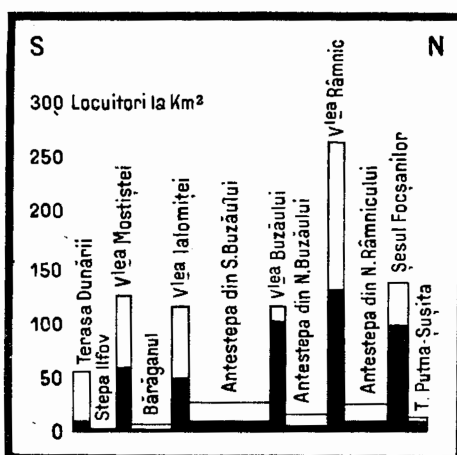

Fig. 128. — Imigrația populației în câmpie dealungul râurilor în 1853 (negru) și 1899 (d. *V. Mihăilescu*).

Navigația râurilor noastre nu este imposibilă chiar fără canalizarea lor; iar regimul nu formează o piedică la toate. Pe vremea cât Oltenia a stat sub ocupație austriacă, produsele industriale din Sihiu au fost transportate cu vasele pe Olt până la Slatina. Chiar Siretul a fost navigabil până pe la Mărășești. Pe Prut se remorcau șlepuri de 300 tone până la Nemțeni-Lăpușna (370 km dela Dunăre), de 500 tone până la Leova. Pe Nistru se urcau vaporașe pentru călători. Războiul a așternut liniștea deplină pe apele râurilor noastre. In afară de Bega, canalizat spre a feri Timișoara de inundații, sau spre a se transporta

grânele până la Dunăre, prin Tisa, în afară de canalizarea parțială a Bârzavei spre a alimenta orezăriile și iazurile cu crapi dela Banloc, la granița Banatului și a Dâmboviței cât străbate Bucureștii, încolo nu se cunoaște ce e canalizarea în domeniul râurilor noastre. Singura mare lucrare este aceea dela Porțile-de-Fier, spre a asigura navigabilitatea vapoarelor în părțile atât de periculoase altădată, unde colții de stânci ajung la fața apei.

Proiecte n'au lipsit. Unul pentru construirea canalului Argeș—București—Dunărea, s'a trecut prin Parlament încă din 1929. Alte proiecte există în legătură cu irigarea câmpiei, cu căpătare de forță motrice. Au rămas însă numai proiecte (ing. *Al. Davidescu*, ing. *Lonida*, *N. Caranfil*). Un început îmbucurător s'a făcut în anii din urmă cu regularea lacurilor din jurul Bucureștilor în lungul Colentinei (Băneasa, Herăstrău, Floreasca, Tei), în care se aduce apă din Ialomița printr'un canal de derivare de 9 km la Bilciurești. Lacul mlăștinos Scroviște este și el asanat din 1939, legat prin canale tot de Ialomița.

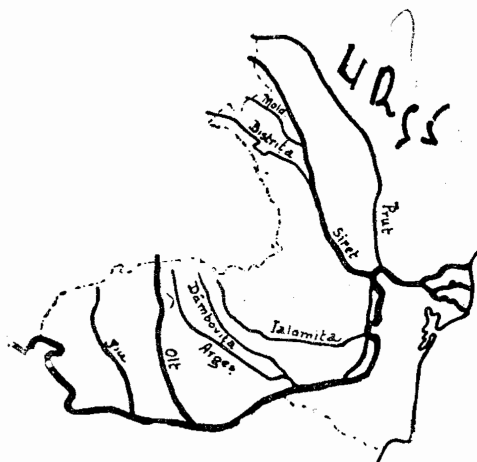

Fig. 129. — Râurile prevăzute prin Regulamentul Organic să fie canalizate (d. *D. Leonida*)

9.—Cursurile repezi din munți, chiar cele mărunte, sunt însă folosite ca forță motrice, ca să puie în funcțiune ferestraie, mori de apă, piue din ce în ce mai împuținate ori cele câteva steampuri din regiunea Munților Apuseni pentru măcinarea rocelor aurifere. La Ciclova de lângă Oravița, puterea apei se mai folosea până mai acum în urmă la mișcarea ciocanului prin care se fabricau sape și hârlețe în chip primitiv, din blocurile de fier, aduse dela Reșița. Piuăritul, odată atât de desvoltat, se leagă de apele munților din vremurile cele mai vechi. Se mai găsesc în anumite centre de pe ambele laturi ale Carpaților (Someș, Ciuc, Rășinari, Baia, Neamț, etc.). In Valea Zăgrii lângă Năsăud centrul cuprinde vreo 40 instalații. Din ce în ce însă și morile de apă, cea mai însemnată utilizare a puterii râurilor noastre, sunt înlocuite prin cele cu motoare, dispărând prin ele pitorescul străbun din jurul lor.

Din totalul consumului energetic al țării de cca 10 mil. KWo/an, producția hidraulică, utilizarea căderii de apă în orice domeniu, nu reprezintă decât 1.8%.

Producția maximă posibilă de energie scoasă din râurile noastre ar fi cca 36,6 miliarde kwo pe an, admițând o amenajare ideală și integrală. Numai Bistrița bunăoară, stăvilată la Bicaz, după un studiu amănunțit, ar da 70.000

CP., iar cataractele Dunării, o cantitate cam de 1.500.000 kwo. brutto, din care 50% ar reveni României (Fig. 130). Până şi în derivarea unei părţi din apa Siretului cu nivel mai înalt, în a afluenţilor Prutului (Bahlueţ) s'ar căpăta 40.000 CP.

Centrele hidraulice pentru electricitate, existente în România, nu produc decât cam 220 mil. kwo, deci numai 0.60% din energia posibilă să fie produsă prin amenajarea forţelor hidraulice ale ţării.

Până acum există puţine staţiuni hidroelectrice în funcţiune. Ialomiţa la Dobreşti produce 20.800 CP., la Gâlma 14.500 CP. In staţia dela Sinaia nu se capătă decât 1.400 CP. Staţia de pe Someşul-Rece pentru Cluj, produce 3.600 CP., cea de pe Râul Sadului pentru Sibiu cam tot atât. Există captări de forţă pe Canalul Bega (1.980 CP.) pentru Timişoara, Tarlungul din Ţara Bârsei pentru Braşov, pe Mureş, pentru Tg.-Mureş. Cea mai completă instalaţie este aceea dela Reşiţa. La 1904 s'a construit un canal de derivaţie a Bârzavei, iar în 1909 marele stăvilar dela Văliug, cu o capacitate de 1,2 mil. m³ de apă. S'a căpătat astfel o cădere de 216 m; fiecare litru de apă produce o putere de 2,2 CP. Există uzine hidraulice cu destinaţie publică la Timişoara, Sinaia, Bacău, Dej, Moldoveneşti, Topleţ, Râşnov, Reghin, Sighişoara, Bistriţa, iar uzine hidraulice industriale la Reşiţa, Letea, Fieni, Cugir, Braşov, Calan, Zărneşti, Baia-Mare.

A) RÂURI DE DEALURI.

10. — Intre afluenţii Dunării din România se pot face două grupe distincte. Unii izvorăsc din munţi. Sunt colectorii principali. Alţii izvorăsc din ţinutul dealurilor sau chiar din şes. Regiuni mai întinse fără scurgeri de apă nu există. Numai în Câmpia de răsărit, stepa dintre Ialomiţa şi Călmăţui poate fi socotită ca atare.

Râurile din ţinutul dealurilor sunt alimentate de slabe izvoare ori din ploi şi zăpadă. Regimul lor prin aceasta e foarte capricios, iar debitul variază extrem. Cele mai multe (Mostişte, Călmăţui) către sfârşitul verii par un şirag de iazuri, cu apă puţină; se umflă însă ameninţător în urma ploilor.

Principalele râuri de dealuri încep în Mehedinţi, prin Topolniţa, cu chei cât trece prin podişul mehedinţean, cu largă luncă în care îşi resfiră prundişul, la vărsarea în Dunăre aproape de T.-Severin. Pe malul ei pietros, înalt, se găseşte mânăstirea Topolniţei din sus de Baloteşti.

Până în Jiu o serie de mici ape nasc văi înverzite printre dunele din sudul jud. Dolj (Drâncea, Desnăţuiul). Unele abia ajung în lacurile dela marginea Dunării, altele îşi pierd apa în drum, suptă de nisip.

Cel mai mare râu din dealuri e V e d e a, unit cu T e l e o r m a n u l, cu izvoarele ieşite mai la nord de Piteşti.

Ambele se unesc la Smârdioasa, curg prin o luncă mai îngustă decât a fiecărei a în parte, căci trunchiul comun are de străbătut partea din Burnas care domină Dunărea. Deşi unirea se face numai la vreo câţiva kilometri de Dunăre, râul îşi pierde individualitatea. Se desparte în două braţe: cel din apus se pune

în legătură cu lacul Suhaia, cel din răsărit curge vreo 30 km paralel cu Dunărea, în care se varsă abia la Giurgiu.

Pe Vedea se află R o ş i o r i i-d e-V e d e (11.443 loc.) ş i A l e x a n d r i a (16.829 loc.), centre liniștite mai ales în vremea cât stagnează negoțul de cereale.

O brazdă de verdeață, cu dungă de sate, o oază în stepă, procură M o s t i ş t e a cu izvoarele chiar din cuprinsul Bărăganului; are apă atât de puțintică, încât se reduce la un şirag de lacuri, înnecate în stufăriş. Faptul că lunca largă nu corespunde cu actualul curs de apă, Mostiștea s'a socotit drept urma unui curs vechiu şi important, cum ar fi Ialomița, deși valea Colceag, care le leagă la Fierbinți, e prea mică pentru un râu ca Ialomița.

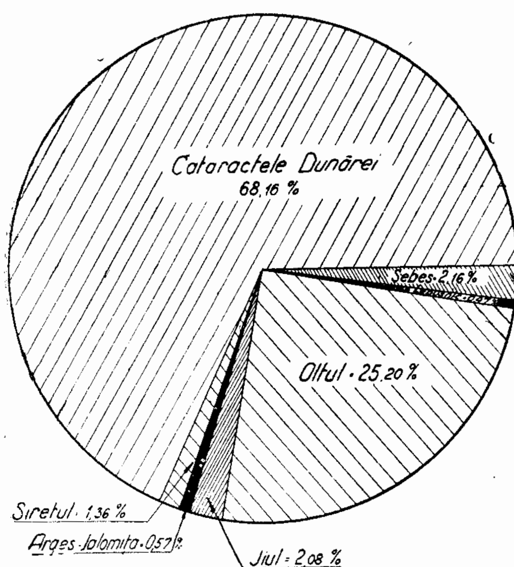

Fig. 130. — Forța hidraulică a apelor de primul ordin în România (d. *D. Pavel*).

C ă l m ă ț u i u l izvorăşte dintr'un lac din apropiere de Buzău; e mai mult un şirag de lacuri ca și Mostiștea, tip de râu îmbătrânit, închircit, aproape sleit în cursul lui inferior. In lunca lui largă de vreo 7 km, se păstrează numeroase popine. Primăvara, lunca dela capătul Călmățuiului, care se prelungeşte până la Buzău, este numai o pânză de apă. Comunicări temporare între ele sunt dese. Apele rătăcite din Buzău, în 1899, au inundat satul Surdita-Găiseanca, silind pe oameni să se mute. Unul din aceste locuri de comunicări poartă chiar numele de Buzoelul. Toate observațiunile duc la concluzia că apa Călmățuiului e o albie părăsită a Buzăului.

Intreg ținutul din sudul Basarabiei este irigat de râuri ce curg paralel, prin văi largi, vărsându-se toate în limanuri.

In apus e Ialpuhul mai lung, în răsărit Cogâlnicul care izvorăşte în inima Basarabiei din Codrii Bâcului, mai la Nord de Chişinău, vărsându-se în L. Sasic, cu deschidere în mare.

B) RÂURILE IZVORÎTE DIN MUNŢI.

11. — J i u l este cel mai capricios râu mare din România. In cursu-i superior se găseşte încă în faza torenţială. Basinul de recepţie e format de pâlnia Petroşanilor; până la Bumbeşti străbate munţii prin o vale îngustă, cu o pantă de 8,5 m la km. Se mai văd încă în pereţii apropiaţi ai râului la 2—3 m deasupra fundului ei, oalele uriaşe, urmele vârtejurilor prin care şi-a săpat calea. Nicio aşezare omenească nu e chip să se stabilească în lungul celor 18 km cât ţine defileul Surducului, afară de mănăstirea dela Lainici pe un umăr mai ridicat.

Natura torenţială adesea revine. Valul de apă a năvălit atât de furios şi repede în 1900, încât s'a ridicat la 12 m deasupra etiajului, stricând poduri şi drumuri.

La Bumbeşti, valea se lărgeşte dintrodată. Râul vijelios până aici se domoleşte, face coturi, e întovărăşit de terase. Cât curge în depresiunea dela Tg.-Jiu adună un mănunchi de ape ce ies prin frumoase chei din munţi (Tismana, Bistriţa cu Sohodolul). Scăpând în ţinutul dealurilor de nisip, dela Filiaşi, îşi lărgeşte lunca, cu nivel sub 100 m.

Aici, pe dreapta, se varsă Motru cu apa strânsă din Munţii Cernii; pe stânga Gilortul, cu ape din Parâng, tăind chei sălbatice înainte de a trece prin Novaci.

Lunca se lărgeşte (11 km); îi mai vin câteva râuleţe cu direcţia Vest-Est pe dreapta şi Amaradia, râu de deal, pe stânga. Intovărăşit de braţe moarte, de coturi părăsite, lângă Bechet se varsă în Dunăre, aducându-i în mijlociu 80 mc pe secundă, de pe o suprafaţă aproape cât a Ialomiţei (10.626 km^2).

12. — O l t u l e cel mai zbuciumat râu, lung (600 km), ce-l primeşte Dunărea în România. Izvorând din acelaşi nod muntos ca şi Mureşul ori Biçazul-Bistriţei, calea sa e o alternanţă de câmpii rodnice, prin care curge lin, umbrit de sălcii şi văi înguste, ce taie fie Munţii Vulcani (Tuşnad), fie şiruri muntoase mici (Perşani la Racăş) ori mari (Carpaţii între Boiţa şi Cozia, peste 47 km.).

Până la Carpaţi, Oltul reprezintă o altoire de cursuri secundare ce se vărsau în lacurile vechi de pe fundul câmpiilor de azi. Unele erau tributare Mureşului. Cursul actual este urmarea întregirii acestor altoiri, datorită fie mişcărilor tectonice locale, fie celor mai depărtate din Câmpia Română.

Ieşind dela Cozia, lunca ajunge lată şi de 10 km. Un dublu şirag de sate o întovărăşesc în lung. La T.-Măgurele, Oltul se varsă în Dunăre aducând în mijlociu 160 mc apă pe secundă, de pe o suprafaţă ceva mai mare decât a Prutului (cca 25.000 km^2).

Are puţini afluenţi. Din cotitura Carpaţilor îi vine râul Negru, ce desparte Ţara Bârsei de Trei-Scaune. In cârja dela Racăş primeşte Homorodul şi Varghiaşul, cu largi perspective către Munţii Archita. Inainte de a intra în Carpaţi, Cibinul îi aduce apele adunate din Cândrelul dar şi din dealurile Târnavelor. La Brezoi se varsă Lotrul, în timpul verii acoperit cu trunchiuri de brad şi zadă; după ce iese din munţi, Topologul pe stânga îi aduce ape din Muntele Suru, iar pe dreapta se varsă o serie de râuri ce curg aproape paralel, venite din şira Căpăţinei, după ce taie frumoasele chei însemnate cu câte o mânăstire la ieşire (Bistriţa cu Arnota, Hurez). Cel mai lung, Olteţul, iese prin cheile dela Polovragi.

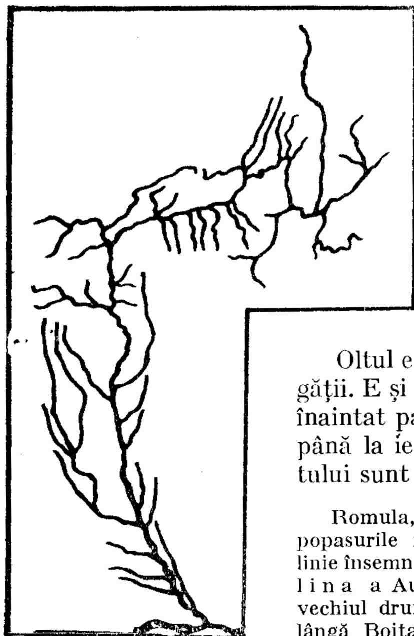

Fig. 131. — Basinul Oltului.

Oltul e calea belşugului, cu varietăţi de bogăţii. E şi calea victoriilor, căci pe valea lui a înaintat parte din armatele romane. Dela Celei până la ieșirea din Turnul-Roş, în lungul Oltului sunt numai urme de castre și opide.

Romula, Acidava, Pons-Alutae, Pons-Vetus sunt popasurile mai îndelungi ale Romanilor. Rămâne o linie însemnată strategică şi mai târziu. Via Carolina a Austriacilor, nu e decât în bună parte vechiul drum roman. Unde era Caput Stenarum lângă Boiţa, s'au clădit în evul mediu două cetăţi de pază, de apărare, dela Turnu-Roşu şi «Landkrone». Diferitele «Ţări», (Lovişte a, Făgăraș, Bârsa) din lungul lui, evocă faze însemnate din istoria noastră.

Dela Mercurea-Ciucului aproape de izvor, până la T.-Măgurele la Dunăre, în lungul Oltului sunt multe orașe vechi.

Sft. Gheorghe, Brașov, Făgăraş sunt însemnate prin cetăţi şi întărituri. Ruinele dela Feldioara, vechiul Marienburg al Teutonilor, se oglindește în liniştitele unde ce curg spre Racăş.

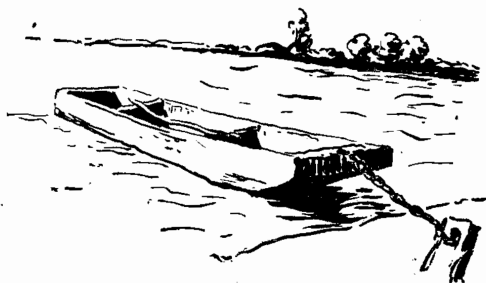

Fig. 132. — Luntre dintr'un trunchiu la Feldioara (des. după *T. Papahagi*).

Chiar la ieșirea lui din munţi, zidurile Mănăstirii Cozia, în care doarme de veci *Mircea-Vodă,* se înalță pe malul de stâncă. Mai în jos e orașul R.-Vâlcea (15.162 loc.), cu veche episcopie; Sla-

tina (11.000 loc.) cu mori ce arată însemnătatea agricolă a regiunii; T.-Măgurele (17.351 loc.), capitala jud. Teleorman. In lungul lui sunt băile dela Malnaş, Tuşnad, Bodoc, apoi Călimăneşti, ca şi viile dela Drăgăşani.

In basinul Oltului, aproape de cotitura ce o face spre a străbate Carpaţii, în larga depresiune a Cibinului e aşezat oraşul Sibiu (48.013 loc.), însemnat centru săsesc dar şi românesc. E unul din oraşele vechi ale Ardealului, întemeiat în secolul al XII-lea de către Saşi. Se mai păstrează încă, la locul numit Promenada, zidurile şi mai ales bastioanele cetăţii de odinioară. Biserici vechi se înalţă unele lângă altele, cea catolică (1735) şi cea luterană zidită în stil gotic (veacul al XIV-lea—XV-lea), cu înalt turn de 73 m văzut dela depărtare. In apropierea lor se află, între alte case vechi ce înconjoară Piaţa-Mare, palatul *Bruckental,* clădire asemănătoare palatelor vieneze dela sfârşitul veacului al XVIII-lea.

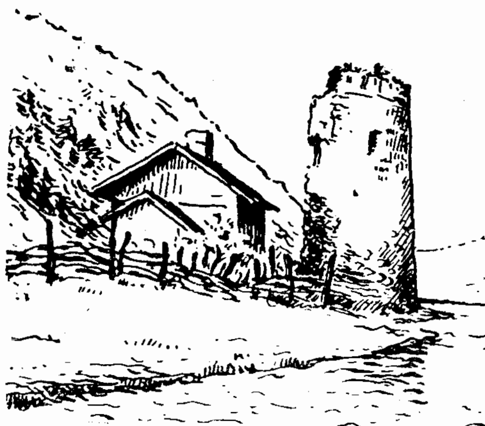

Fig. 133. — Turnu-Roşu.

Palatul Bruckenthal adăposteşte în primul rând o bogată pinacotecă cu copiile operelor clasice din toate şcoalele, dar şi cu multe originale. Biblioteca cuprinde peste 100.000 de cărţi vechi şi noi.

Centrul intelectualităţii sase, aici se află un Muzeu de Ştiinţe Naturale, vechi şi bogat, cu material în întregime din Ardeal. Pe lângă monumentele religioase săseşti se înalţă Mitropolia ortodoxă (1906) în stilul bisericii Sf. Sofia din Constantinopol. Construită prin iniţiativa Mitropolitului *Şaguna* este împodobită cu luminoase picturi de *Smigalski.* Palatul asociaţiunii Astra, cu bibliotecă şi muzeu, se află în apropiere. In cimitirul oraşului sunt înmormântaţi *A. Papiu Ilarian, Gh. Bariţ* ş. a.

Prin liniştea lui, prin întinsa pădure din apropiere, prin perspectiva largă asupra Carpaţilor sudici, Sibiul e o mică Vienă în ţara noastră. Este şi centru industrial, deşi mai puţin însemnat decât Braşovul. Sate mari româneşti ca Răşinari cu mormântul lui *Şaguna,* Orlat, Sălişte, se găsesc în apropiere.

13. — Argeşul e cel dintâi râu din Muntenia care coteşte spre răsărit.

Işi trage izvoarele din căldările Negoiului; iese din munţi prin valea sălbatecă străjuită de Frunţile şi Ghiţu.

Aproape de Piteşti strânge un mănunchiu de râuri repezi, cu apă limpede, adunată din capătul Alpilor Transilvaniei: Vâlsanul şi Râul-Doamnei, unit cu Râul-Târgului care trece prin Câmpulung.

Dela Piteşti, Argeşul curge printr'o vale nesimetrică, spre Sud-Est, întovărăşit pe stânga până la Găeşti, de cele mai frumoase livezi, vii şi sate bogate (Bădulcştii, Leurdeni, Topoloveni, Goleşti). E poate graniţa cea mai hotărît trasă între dealurile cu gospodăriile strânse, cu case bune, cu răcoreala pădurilor, cu apă îmbelşugată şi între monotona întinsoare a câmpiei, cu semănături nesfârşite, cu casele acoperite cu stuf. La Piteşti, râul părăseşte un sistem de trei terase care au direcţia Nord-Sud arătând vechiul lui drum, înainte de a apuca spre răsărit. La C o m a n a, cu vechea mănăstire din veacul al XVI-lea, coteşte brusc în valea Câlniştei, cu direcţia Est-Vest, formată în depresiunea mijlocie a Burnasului, folosită şi de cei doi afluenţi mai principali ai Argeşului de pe dreapta, Glavaciocul şi Neajlovul cu Călugărenii unde *Mihai-Viteazul* a bătut pe Turci.

Fig. 134. — Mitropolia ortodoxă din Sibiu.

D â m b o b i ţ a izvorăşte de pe versantul nordic al Păpuşci, trece prin tipica vale nesimetrică dintre acest masiv şi Piatra Craiului, taie chei sălbatece înainte de Rucăr, după care iese în larg prin încântătoarea vale dominată pe dreapta de calcarurile Mătieşului, cu monumentul eroilor căzuţi la Dragoslavele.

In dreptul Târgoviştei, Dâmboviţa se apropie de Ialomiţa în aşa măsură că le desparte abia un pinten de terase nici de 7 km lăţime; după toate probabilităţile ambele râuri au fost odată unite. Atrasă tot spre Est, îşi părăseşte luncile vechi.

E regiunea de divagare având albii de legătură cu Argeşul (Râul Baiu între Lunguleţ şi Floreştii-de-Jos). O luncă bine definită nu capătă din nou decât dela Bâcul, mai sus de Bucureşti, de unde apoi curge cu cotituri largi, lăsând grădişti din loc în loc. După ce primeşte pe Colentina, mai mult o salbă de lacuri, Dâmboviţa se întâlneşte în cale la Budeşti cu Argeşul, continuându-şi drumul împreună până la Olteniţa, după ce au adunat apele de pe cca 13.000 km².

In lungul ambelor râuri sunt oraşe şi sate vestite prin trecutul lor. Pe Argeş e C u r t e a - d e - A r g e ş (6831 loc.) cu vechea Mănăstire

Domnească (veacul XIV-lea) în care s'au găsit mormintele primilor domni, îmbrăcaţi în haine scumpe; cu noua Episcopie, cel mai frumos monument bisericesc din ţară, în cripta căreia se odihnesc: *Neagoe-Voevod* ctitorul, Regele *Carol I* şi *Ferdinand I*, *Carmen Sylva*, regina-poetă şi Regina *Maria*.

Piteşti (19.630 loc.) e un însemnat centru comercial, cu un parc minunat.

14. — Ialomiţa este ultimul râu mare din Muntenia, care se varsă deadreptul în Dunăre.

Izvoarele ei se află în potcoava săpată pe versantul sudic al Bucegilor; drumul e strâmt, sălbatec (Cheile dela Peştera Ialomicioarii). Valea se lăţeşte dela Petroşiţa în jos, iar când a ajuns la Târgovişte, lunca ei e lată. Ca şi Argeşul, Ialomiţa ieşind din zona dealurilor îşi părăseşte terasa sa de pe dreapta şi apucă brusc spre Est, către depresiunea Ploeştilor.

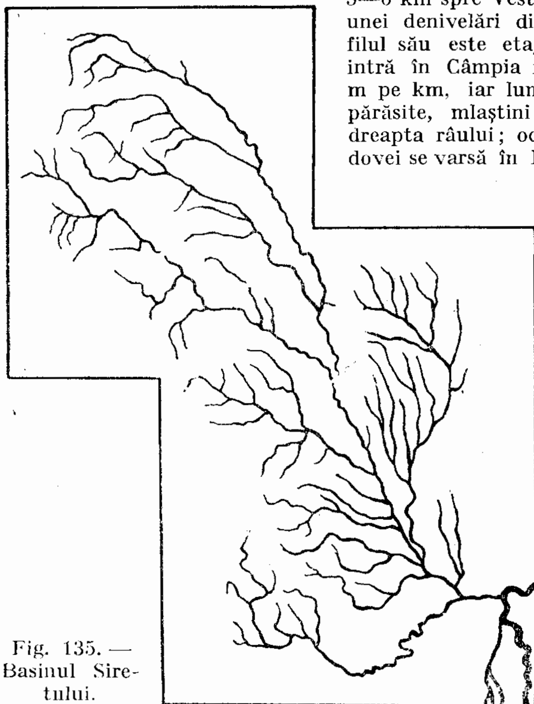
Prahova, ieşind din Munţii Predealului, curge dealungul prăpăstiosului perete al Bucegilor, în valea încântătoare, devenită regiunea cu circulaţia intensă. La Băicoi îşi taie albia într'un lat con de dejecţie atingând o lărgime de 20 km.

In depresiunea dela Ploeşti apele ei sunt mărite cu ale Teleajenului şi Cricovul-Sărat spre deosebire de Cricovul-Dulce ce se varsă în Ialomiţa, înainte de Prahova.

După ce Ialomiţa se uneşte cu Prahova, îşi continuă drumul la marginea Bărăganului, schimbându-şi uneori cursul. La 1914, la Bilciureşti (jud. Ialomiţa) şi-a mutat albia cam cu 5 km spre Nord-Vest pe o distanţă de vreo 15 km folosind o albie mai veche, părăsită. Din cauza acestor rătăciri, afluenţii săi de pe dreapta au văile retezate, gurile împotmolite. Dela Fierbinţi până la Piua-Pietrii, Ialomiţa curge şerpuit, încetinită, în albia lată de 4—5 km. E întovărăşită însă de sate bogate, dese, unele ajunse noduri comerciale ori însemnate târguşoare (Slobozia cu 7.605 loc.). Niciun afluent nu-l alimentează pe această lungă distanţă. Dimpotrivă clima uscăcioasă de stepă îl face să-şi micşoreze debitul; deşi are un basin de aproape 11.000 km² ca şi Jiul, în Dunăre varsă prea puţină apă.

15. — Afluentul cu cea mai mare cantitate de apă (300 mc. pe sec.) este Siretul. Din Munţii Bucovinei şi până în ai Buzăului toate râurile se adună în el. Curge prin o vale asimetrică ca şi Dunărea cu care se aseamănă, faţă de Carpaţii Moldoveneşti. Afluenţii de pe dreapta îl împing mereu spre răsărit, pe sub marginea podişului moldovenesc, care domină albia cu 2—300 m. Prin aceasta aduce aminte de partea Oltului cât curge pe sub dealurile târnăvene. Basinul său (peste 38.000 km²) aproape de două ori ca al Oltului, reprezintă mai mult de jumătate (60%) din basinul Nistrului.

Izvorând din Bucovina Siretul face un cârlig la fel cu Prutul, foarte probabil în legătură cu faliile radiare din această zonă; curge apoi la Sud, atras de adâncirea Câmpiei Române, în depresiunea pericarpatică dintre munți și platforma podolică. Lunca sa este destul de largă chiar la Mihăileni, iar cursul e încetinit, măcar că nivelul la care curge este aproape de 300 m cu o pantă de 0,85 m pe km. Dela Talpa, lunca e umbrită de sălcii și plopi care nu o mai părăsesc până în Dunăre. După ce ajunge și 5 km de lată, lunca se strâmbează din nou la 2 km jum., în dreptul Răcăciunilor; aici panta de 1,2 m pe km este mai mare decât în tot cursul râului, întinzându-și terasele la 5—6 km spre Vest de luncă. Parcă trece pragul unei denivelări din adâncime. In genere profilul său este etajat. Dela Mărășești, Siretul intră în Câmpia română. Panta scade la 0,23 m pe km, iar lunca e lată de 30 km. Coturi părăsite, mlaștini cu stufărișuri, se află deadreapta râului; ocolind capătul sudic al Moldovei se varsă în Dunăre între Galați și Brăila.

Fig. 135. — Basinul Siretului.

Pe valea Siretului se face comunicația dealungul Moldovei; satele sunt îngrămădite mai ales pe versantul drept, care cade domol spre luncă. Orașele se țin lanț în lungul lui dela Storojineț până la Focșani.

Siretul nu e important numai prin sine; afluenții săi, deschid larg căi în munți, așa încât linia ferată ce-l întovărășește, în bună parte internațională, înlesnește comunicația și cu Ardealul.

Siretul primește cei mai mulți afluenți pe partea dreaptă, veniți din Carpații moldovenești.

Domină văi longitudinale, fie în lungul sinclinalelor, fie dealungul marginelor de fractură; ele sunt legate prin trunchiuri de văi care au răzbit cutele mai izolate în locurile prielnice sau care s'au format prin captări datorite scoborîrii nivelului de bază, în spre Câmpia Română. Cursul râurilor este sinuos, cu cotituri bruște, cu văi largi în direcția sinclinalelor, cu strâmtori acolo unde cursul trece deacurmezișul cutelor. Zabala, Cașin, Taslău, Cracău formează ca un lung coridor, tăiat în bucăți. Asăul și Tarcăul aproape unesc valea Bistriței cu a Trotușului. Cursurile superioare ale râurilor principale vin în apropiere unele de altele, cu tendințe de captare. In totul afluenții Siretului alcătuesc un tipic exemplu de o rețea hidrografică deasă, într'o zonă regulat cutată. Ei dau posibilitatea unei rețele de așezări omenești peste Carpați, înlesnind treceri dintr'o parte în alta.

Afluenţii din spre munţi sunt:

a) S u c e a v a, de cum a ieşit din munţi, trece prin depresiunea Rădăuţilor, câmp larg, deschis. Se apropie de Siret, în care se varsă la Liteni. După oraşul Rădăuţi râul trece pe sub dealurile pe care sclipesc numeroasele biserici din S u c e a v a (17.000 loc.), vestit nu numai prin frumoasele lăcaşuri de rugă ce aduc aminte de evlavia lui *Alexandru-cel-Bun, Petru-Rareş* etc., nu numai prin moaştele lui Sf. Ion martirul dela Cetatea-Albă, dar mai ales prin cetatea, a cărei ziduri cuprind paginile vremii eroice din istoria Moldovei până la *Al. Lăpuşneanu.* Rămăşiţele găsite la desgroparea ruinelor sunt păstrate într'un muzeu interesant.

b) M o l d o v a, frumos râu prin apa-i limpede, iute şi drumul variat, izvorăşte din şişturile cristaline ale Lucinei (1.580 m). Străbate prin o vale epigenetică în curmezişul şisturilor cristaline şi a calcarurilor în cotul dela Fundul-Moldovei, fiind despărţită de valea Bistriţei abia de 8 km. Trece pe lângă C â m p u l u n g (10.124 loc.), capitala judeţului cu acelaşi nume, vechiu oraş românesc, cu casele înşirate în lungul văii dominate de stâncile Rarăului; curge pe lângă G u r a - H u m o r u l u i (5.977 loc.), orăşel tihnit, în apropierea căruia se află mănăstirea V o r o n e ţ u l u i cu picturi frumoase pe din afară şi pe din lăuntru. După ce scapă din strânsura munţilor, trece pe lângă B a i a, loc istoric, cu ruinele unei biserici catolice, dar şi cu biserica lui *Ştefan,* restaurată.

Se varsă în Siret la R o m a n (21.225 loc.), oraş cu episcopie veche, loc de vamă în timpurile de demult, azi cu o fabrică de zahăr.

c) B i s t r i ţ a are o vale complexă, după *Sava Athanasiu,* formată prin unirea unei Bistriţe ce curgea spre Moldova, cu afluenţii superiori ai Someşului. S'a deschis astfel unul din drumurile cele mai pitoreşti din ţară, cu farmec ce nu poate fi pe deplin simţit decât printr'o călătorie cu pluta dela Dorna la Piatra.

Izvorăşte din Nord-Vestul Inăului, din acelaşi nod cu Someşul şi Vişăul. După ce prinde un mănunchi de ape iuţi cum e Dorna şi Neagra-Şarului dinspre Călimani, intră în vestitul defileu dintre Dorna şi Chirilu. Valea îngustă, priporoasă, este partea unde plutaşul isteţ îşi face curce, căci are de învins repezişul Toancelor ce se izbeşte în malul stâncos. Abia la Cotârgaşi râul scapă din şisturile cristaline; valea se lărgeşte îndată, iar în tot cursul său până la Piatra, când iese din fliş, Bistriţa curge diagonal prin lanţul de munţi. Intre Bicaz şi Piatra valea ei e mai mult prelungirea văii transversale a Bicazului. Din cauza mersului său diagonal, cursul Bistriţei este o alternanţă de « nahlapi », repezişuri periculoase şi « genuni », ochiuri liniştite, dar vârtejuri adânci, săpate în roci mai friabile. Având o pantă de 3,4 m. pe km dela Chirilu (725 m.) şi până la Bacău (154 m), pe o distanţă lineară de 167 km curge repede, ducând ca săgeata pluta uşoară. In drumul ei udă vestite sate, cum sunt Dornele, Broşteni, domeniu regal,

Borca. Trece pe lângă Bisericani cu spitalul de tuberculoşi, pe lângă Bistriţa cu mănăstirea în care e îngropat *Alexandru-cel-Bun*.

Oraşul principal din calea ei este Piatra-Neamţ (30.000 loc.), cu o veche biserică din ale lui *Ştefan-cel-Mare*; centru industrial (ferestraie, fabrică de celuloză) şi mai ales turistic, este legat prin drumuri bune cu partea muntoasă dar şi cu mănăstirile vestite. Un mic, însă important, muzeu regional întemeiat de profesorul *M. Stamatin* se află la liceul, la care a funcţionat scriitorul *C. Hogaş*. Un alt muzeu întemeiat prin osteneala Preotului *Mătasă* cuprinde frumoase resturi neolitice (tipul Cucuteni-Iaşi) desgropate din cuprinsul judeţului Neamţ.

La vărsarea în Siret e oraşul Bacău (31.254 loc.) cu fabrici de tăbăcării şi de hârtie (Letea). In el s'a născut *Alecsandri*.

d) Trotuşul, venind de pe versantul apusean al Munţilor Ciucului deschide cale largă spre Transilvania. Formează un strâns arc de cerc, caracteristic mai tuturor râurilor ce dau în Siret; străbate îngustul defileu dela Goioasa, unde valea abia are o lăţime de 30 m; trece prin depresiunea dela Dărmăneşti, îşi lărgeşte valea, formează braţe, anastomozări, e întovărăşit de terase şi primeşte un mănunchi de afluenţi cu nume vestit (Uzu, Asău). Străbate din nou zidul de gresii groase de Berzunţ la Tg.-Ocna, iar la Oneşti primeşte alt mănunchi de ape format din Tazlăul dela Nord, Oituzul şi Caşinul dela Sud; ambele tăind în curmeziş zona muntoasă au o fază de eroziune activă şi de curând începută, cu căderi de apă, cu chei săpate în gresiile dure. Insoţită de largi terase, lunca Trotuşului se uneşte cu a Siretului la Adjud.

După Trotuş urmează câteva râuri aflate încă în faza torenţială. Cele externe cu eroziune vie au tras spre ele cursurile longitudinale din depresiuni.

e) Putna provine din captarea mai multor râuri intracarpatice din depresiunea Vrancei, în lungul cărora se găsesc terase, ceea ce înseamnă o viaţă mai veche. La ieşirea din defileul munţilor prezintă o ruptură de pantă însemnată, care se continuă pe o bună distanţă. Gârle, ca Putna-Seacă, arată drumul ei de mai înainte deadreptul în Siret. Curgând spre Sud, aproape paralel cu Siretul, Putna se întâlneşte cu Milcovul cotit, în parte hotarul vechi dintre Moldova şi Muntenia. VărsareaPutnei în Siret nu este încă hotărîtă, căci nu de mult şi-a lungit albia cu vre-o 50 km, folosind un braţ al Siretului. Actual, Putna nu e despărţită de Siret la Călieni decât de o şuşiniţă de pământ lată nici de 100 m. Se va întâmpla o nouă schimbare în cursul ei inferior.

f) Suşiţa probabil nu e decât un afluent individualizat al Putnei; paralel cu aceasta în cursul inferior, a captat o parte din râul longitudinal din nordul depresiunii vrâncene la Soveja, unde există terase la fel cu acele ale Putnei şi Zăbalei;

g) Râmnicul-Sărat, luându-şi izvoarele din munţii care-l despart de Zăbala, se coboară deodată spre Sud spre a se încovoia către Nord-Est, rămânând un râu repede (5 m pe km) chiar după ce iese din zona deluroasă. O serie de văi şterse, care radiază în jurul oraşului

R â m n i c u - S ă r a t (15.013 loc.) spre Sud, cu lunci părăsite, largi de 3 km, arată vechea lui direcţiune către Buzău. Direcţiile acestor drumuri sunt păstrate prin lacurile de pe marginea « Podişului Râmnicului »: Jârlău, Amara şi Balta-Albă. Intre Râmnic şi Amara se întinde chiar o zonă mlăştinoasă, o veche albie părăsită. E tipul râului, la care se vede, neştearsă încă, influenţa scufundării din Câmpie.

h) B u z ă u l are mers mai zbuciumat. Cursul său face două cotituri brusce, înainte de a ieşi în Câmpie. Toate caracterele dau dovada formării cursului din captări. Inainte de a trece în valea largă de 3½ km dela Cizlău, albia e ca sugrumată, având abia ½ km lăţime. După Cizlău curge paralel cutărilor carpatine, sprea a răzbi un nou anticlinal la Ciuta. Până ce iese în Câmpie, calea lui este o îmbinare de văi transverse cu una longitudinală, paralelă cu a afluentului său Niscovul.

Având un curs atât de întortochiat, din toate părţile îi vin afluenţi. Slănicul, Câlnăul ca şi Sărăţelul, adevăraţi torenţi, pustiesc locurile pe unde trec, mai cu seamă că curg prin şisturi menilitice, friabile şi uşor de erodat.

La intrarea în Câmpie, Buzăul face un arc mai pronunţat decât Ialomiţa, îndrumându-se prin numeroase meandre spre Siret. Părăseşte terasele îndreptate spre Sud, către Ialomiţa. Lunca-Sărăţii, în fundul căruia nu a rămas decât un firicel de apă în disproporţie cu valea largă, este un asemenea drum părăsit.

i) Pe partea stângă, Siretul nu primeşte decât un singur mare afluent — B â r l a d u l — care adună aproape toate râurile din podişul Moldovei mijlocii. Şi în cursul Bârladului se pot urmări zbuciumări legate de mişcările tectonice. Mersul său are forma unui S, format din altoirea unui curs atras spre Câmpia română, cu altul păstrat în scufundătura lacului pontic, cu prelungiri nordice în lungul afluenţilor actuali. Aceştia (Stavnic, Sacovăţ, Rebricea), prin întinerirea eroziunii, rod activ în capătul văilor lor din podişul dealurilor, adâncite până aproape de afluenţii Bahluiului. Fundul acestor văi se aseamănă unor largi basinuri de recepţiune, faza torenţială din viaţa râurilor dăinuind încă. Bârladul mai adună şi apele ce-i vin dinspre Prut (Vaslui, Crasna), iar pe dreapta pe acele ce curg aproape paralel (Zeletin, Tutova) din nodul important hidrografic dela Plopeni. După oarecare indicaţiuni, nu numai istorice, Bârladul, « Tiarantos » al lui Herodot, s'ar fi vărsat paralel cu Siretul deadreptul în Dunăre. Siretul împins de afluenţii din dreapta, curge azi, dela Fundeni în jos, prin lunca Bârladului.

16. — P r u t u l are un curs aparent mai simplu. Basinul întreg e format din trei părţi distincte: una până la poarta dela Cernăuţi; alta largă cât ţine depresiunea din Moldova de nord; a treia mai îngustată, începând dela Tomeşti. Partea lui ultimă pare că a captat pe celelalte. Este singurul afluent al Dunării din România, care izvorăşte de peste graniţă. Se abate deodată spre depresiunea dintre Carpaţi şi podişul podolic ca şi Siretul ori Nistrul. Dela Mamorniţa, curge printr'o luncă

largă, cu coturi părăsite. Sălcii și plopi argintii îi umbresc cursul, mai la Nord decât pe Siret. Intre Rădăuți și Ștefănești, sălciile dispar. Valea lui e îngustă, uneori nici de 300 m; malurile se apropie. Prutul și-a tăiat vale epigenetică, adâncindu-și albia în marginea platformei rusești, formând coturi încătușate la fel cu ale Nistrului. Lângă Ștefănești valea are caracterul unor chei (mai puțin de 100 m lățime), căci străbate pragul de calcar sarmatic. După ce a scăpat, lunca devine dintrodată lată de 5 km; sălciile reapar. Cotiturile se mută din spre un țărm spre altul, dând naștere, pe vremurile când era «blestemat», la procese între riverani. Stuhul cuprinde lunca dela Sculeni, de unde se formează câmpul de inundație al Unghenilor cu vestitul iaz Cristești, sălaș al păsărilor de baltă. Până aici a adunat afluenții lui cei mai de seamă (Bașăul, Jijia cu Bahluiul), râuri periculoase, căci curgând pe strat argilos, repede se umflă aducând inundațiuni stricătoare. Lunca rămâne largă (de peste 6 km) în dreptul satului Stănilești, vestit prin lupta lui *Petru-cel-Mare* și *D. Cantemir* cu armatele turcești; se strâmtează în dreptul Fălciului până la 3 km, cu mari lacuri în susul orășelului, cum nu mai sunt în tot lungul cursului său până la Brateș. Acest loc coincide cam cu cotitura Bârladului spre apus, dar mai ales cu ruperea de pantă a Siretului la Răcăciuni. In dreptul Brateșului, probabil restul celui mai apusean liman, lunca Prutului atinge

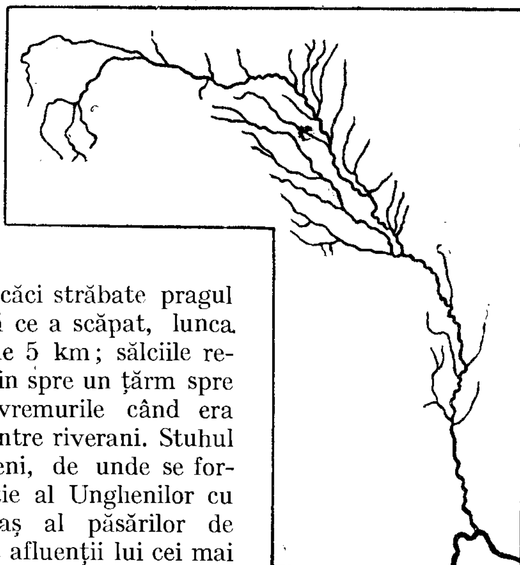

Fig. 136.—Basinul Prutului.

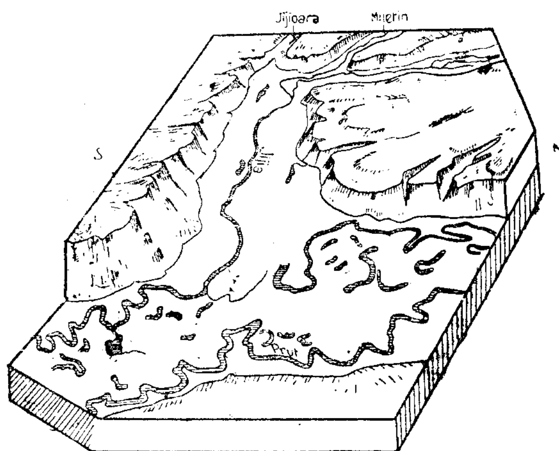

Fig. 137.—Câmpul de inundație dela Ungheni (d. *J. Rick*).

lăţimea de 10 km. Pentru un râu atât de mare, terasele nu sunt aproape deloc desvoltate; debitul său e pe jumătate cât al Siretului (150 mc pe sec.), deşi basinul e destul de întins (24.000 km²).

Prutul este în tot cursul său cel mai puţin populat, măcar că taie Moldova în lung. Este prea nestabil. Numai Cernăuţii, la poarta de intrare în podiş, e oraşul cel mai de seamă. Celelalte sunt orăşele (Noua-Suliţă, Rădăuţi, Lipcani, Ştefăneşti, Leova) fără mare însemnătate. Chiar Huşi (16.792 loc.), cu veche episcopie, cu vii în jur, are o viaţă anemiată. Cahul (10.437 loc.), capitală de judeţ, este încă lipsit de cale ferată.

71. — Ceea ce e Siretul pe partea răsăriteană a Carpaţilor, e Tisa în apus. In ea se adună majoritatea cursurilor de apă transcarpatice.

Nu atinge pământul ţării decât pe o mică porţiune, până la Sighet, din graniţa nordică a Maramureşului; după aceea se abate în largul şesului panonic. Vişăul cu Iza, cel dintâi izvorând din nodul hidrografic al Munţilor Rodnei, trec în întregime prin lungul Maramureşului, aducând prin toanele lor dese pustiiri.

a) Someşul adună apele din două direcţiuni opuse şi depărtate între ele, din relieful ţării;

Someşul-Mare, cu izvoarele în Munţii Rodnei, are dela început o vale primitoare, în deajuns de largă pentru ca pe ea să se adăpostească sate mari (Rodna, Şanţ), curat româneşti chiar până sub masivul de munţi, înlesnind astfel legătura dintre Cârlibaba cu Năsăudul prin trecătoarea Rotunda.

Năsăudul (3.527 loc.), oraş grăniceresc, asemenea ca importanţă culturală Blajului, este oraş al şcoalelor la care a învăţat *G. Coşbuc*, Patriarhul *Miron Cristea*, Mitropolitul *Bălan*.

Someşul este mărit repede prin Bistriţa-Ardeleană, ce vine din Călimani, şi prin câteva râuri din câmpie. Valea largă, numai sate, se continuă până la Dej (15.331 loc.), capitala jud. Someş; e oraş de deal, cu Ocna-Dejului în apropiere, cu monumentală biserică reformată ce domină oraşul, aşezată pe o ridicătură.

La Dej, Someşul-Mare se uneşte cu Someşul-Mic, care vine tocmai de sub înălţimile Munţilor Bihorului. Valea Someşului-Unit devine întortochiată. Râul întâlneşte în cale fie creasta prelungă a Munţilor Meseş, în capătul cărora sapă valea epigenetică strâmtă dela Jibău, fie alte creste din adânc ce i-au influenţat mersul. La Seini devine râu de câmpie; îşi micşorează iuţeala, curge cu cotituri, cu mlaştini, cu dibuiri în mers. In drum adună ape diferite. Almaşul deschide o largă perspectivă asupra Munţilor Apuseni, ca şi Agrişul, aproape paralel. Din depresiunea Şimlăului-Silvaniei, Crasna colectează apele de pe partea nordică a Meseşului şi se varsă în Someş, după ce taie o scurtă vale epigenetică la Şimlău. Apa ei nu ajunge toată în Someş, căci este oprită de smârcurile cu turbării de lângă graniţă. De sub coasta nordică a Munţilor Lăpuşului curge râul întortochiat cu acelaşi nume, cu parte din vale tot epigenetică.

Valea Someşului a fost poarta de intrare principală a Ungurilor în Ardeal, după cum azi e singura cale de legătură cu părţile apusene din spre Satul-Mare şi Maramureş. Dealungul Someşului se găsesc sate mari, bogate.

Peste tot valea Someşului, până ce iese din câmpie e numai pometuri. Merele dela Năsăud, dela Cluj ori Dej, Jibău, sunt exportate.

In basinul Someşului sunt multe oraşe. In afară de Cluj, Bistriţa, Năsăud, se află Gherla (16.659 loc.) pe Someşul-Mic, cu episcopie unită, dar şi cu monumentală biserică armenească (catolică) în care se păstrează un tablou

de *Rubens*. Zălau (8.154 loc.), capitala jud. Sălaj, e pe un afluent secundar, cu vii în jur, într'un cadru pitoresc, atractiv, de altfel ca și Șimlăul-Silvaniei (7.496 loc.), cu casele în amfiteatru pe coastă de șisturi cristaline, în față având depresiunea numai nisipuri și dune întărite, peste care zarea alunecă spre câmpiile Crasnei. Baia-Mare (14.000 loc.), la marginea pădurilor de pe munții de lavă, e însemnat centru băieșesc (minele de aur dela Capnic, Baia-Sprie), cu topitoria dela Fernezin și cu mari industrii. E un oraș liniștit, cu aer curat, cu un sanatoriu vestit, dar și cu o școală particulară de pictură, împrejurimile fiind pline de blânde și înflorite peisaje.

b) Crișurile adună apele de pe versantul vestic al Munților Apuseni, având un basin de aproape 14.000 km². Cursurile celor Trei-Crișuri se împart în două părți cu totul diferite. Cât trec prin munți sunt cu valuri iuți, al căror vuiet întrece uneori zgomotul mașinii de tren. De cum însă au scăpat din ultimele coline, râurile devin molatice; au cotituri dese, abia mișcându-și apa, ca și cele din Câmpie.

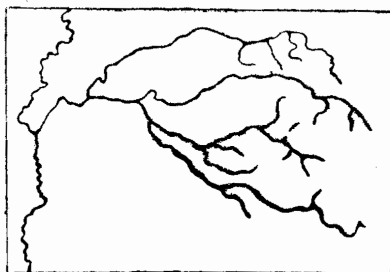

Fig. 138. — Basinul Crișurilor.

Cele Trei-Crișuri își au drumurile croite pe urmele vechilor golfuri terțiare. Nivelul de bază scoborît al depresiunii panonice le-a dat putere să sape adânc în inima munților. Crișul-Alb aproape să se întâlnească la Cristior lângă Brad cu Geoagiul ce dă în Mureș.

Crișul-Repede, cel mai nordic în depresiunea dela Huedin, e în mare luptă de captură cu afluenții Almașului, ce dau în Someș. Trecând prin ținuturi variate petrografic, străbătând între Ciucea și Vad trunchiul munților, valea Crișului-Repede, strâmtă, e plină de frumuseți imediate, cu sate răsfirate, unele acățate pe umăr de stâncă.

Crișul-Negru, cu populație românească pe valea-i pitorească numai până la Beiuș, vestit centru cultural. De acolo valea se lărgește, terasele se păstrează mai bine.

Crișul-Alb, aproape de izvor străbate în lung golful terțiar adâncit în nordul Zarandului. Dela Brad chiar, dar mai ales dela Țebea cu mormântul lui *Avram Iancu*, valea largă e primitoare, numai ogoare și livezi, cu centre populate, românești, vestite în luptele pentru revendicările naționale (Halmagiu, Valea-Mare, Ineu). La Buteni-Sebiș intră în Câmpie.

La Crișuri trebuie socotit și Bărcăul (Bereteul). Își împarte, spre izvor, stăpânirea golfului neogen cu afluenții Crasnei, adunând apele de pe versantul nordic al Munților Rez, scăpând însă repede, la Marghita, în șes, curgând apoi a lene până ce se unește peste graniță cu Crișul-Repede;

c) M u r e ş u l este râul Ardealului cum e Siretul al Moldovei. Cu adevărat e socotit ca axa economică a Transilvaniei *(S. Opreanu)*. In el se adună apele din inima podişului transilvan, dintr'un basin de peste 28.000 km², ceva mai mare decât al Oltului. E vale populată azi ca şi odinioară. Numeroasele staţiuni paleolitice, neolitice, dar mai ales urmele oraşelor romane dovedesc aceasta. Era drumul bătut ce ducea dela Sarmisegetuza la Potaissa şi Napoca. Dela Tg.-Mureş la Deva stau înşirate cele mai multe oraşe.

Izvorul Mureşului este apropiat de al Oltului; le desparte un prag nici de 200 m lăţime. Cursul său superior e prea scurt. Aproape din-

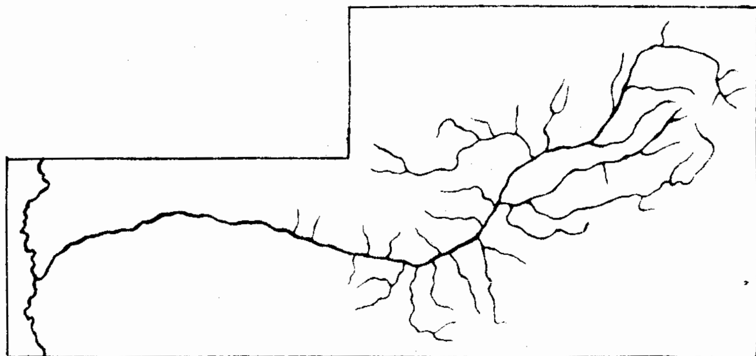

Fig. 139. — Basinul Mureşului.

trodată curge lenevos, cu coturi, în câmpul neted al Giurgeului. Numai între Topliţa şi Deda cât taie şira vulcanică, valea sa e îngustă, cu coaste ruginite de lavă, cu păduri ce se scoboară până în apa destul de iuţită ca să poarte plute. Dela Reghinul-Săsesc valea se lăţeşte mărginită de terase; lunca-i largă e numai ogoare; în lungul ei se ţin sate şi târguri, cu castelele foştilor stăpânitori. Pe malu-i drept vii de vii se ţin lanţ la Aiud, Alba-Iulia, Ighiu. Un singur afluent (Gurghiul), scurt dar vijelios, îi aduce apele din Achita. Curgând la marginea sudică a câmpiei Ardelene, până la Arieş nu-i vin decât râuri mâloase, ce se scurg din iaz în iaz. In cotituri numeroase îşi lungeşte cursu-i îmbătrânit, până ce primeşte pe A r i e ş, râu de munte iute şi aspru.

Dela Turda, cu larg câmp aluvionar în jur, Mureşul urmează tot marginea Munţilor Apuseni; mici râuri îi vin pe dreapta din Munţii Trascăului. La Teiuş primeşte însă Târnava, cel mai de seamă afluent al său. Intreagă această regiune a văii Mureşului este bogat populată. Satele sunt dese, pe terasa de 20 m la început, scoborîndu-se apoi până 'n matca râului, mai ales în locul de vărsare al râurilor ce-i vin pe ambele laturi.

La Blaj se unesc cele două Târnave — Mare și Mică — ce izvorăsc în dealurile de sub coasta Architei. Curg domol, mereu turburi, prin văi largi tăiate în dealurile împădurite, cu vii pe coastele însorite. Târnava-Mică, mai scurtă, are albia mai îngustă. Trece pe lângă Târnăveni (Diciosânmartin) unde se află marea fabrică de carbid.

Ocolind Munții Apuseni, după ce primește Ampoiul cu nisip plin de fluturași de aur în dreptul orașului Alba-Iulia, valea Mureșului se îngustează tăind la Deva legătura dintre Munții Metalici și Carpați. Cetatea dela Deva se înaltă pe un con vulcanic, chiar pe malul lui. Dacă dinspre Munții Metalici îi vin râuri scurte, în schimb din Carpați se deschid spațiuri largi (Câmpul-Pânei la Orăștia), dar mai ales valea lată a Streiului, din basinul Hațegului, cu izvor aproape de al Jiului. Peste tot numai belșug, care explică și faptul că pe Valea Mureșului a fost împinsătura cea mai puternică și adâncă a Ungurilor.

Orașul Deva (10.593 loc.), capitala celui mai întins județ (Hunedoara) din țară, este însemnat centru cultural. Un Muzeu regional cuprinde importante rămășiți dela Sarmisegetuza, dar și din diferite stații preistorice.

Inainte de a ajunge la Arad, Mureșul scapă, între Lipova și Radna, de strânsura munților. Podgorii întinse acoperă coastele malurilor înalte, la Miniș cele mai vestite. Valea lui devine dintrodată largă, cursul cu coturi multe, vărsându-se în Tisa la câțiva kilometri dela graniță.

Ultimul afluent al Tisei care-și începe cursul în România este Bega (Begheiul); izvorând din Munții Poiana-Ruscăi, cum dă în șes, avea un drum atât de nestatornic, aducând inundații, încât s'a simțit nevoia să fie înfrânat. Dela Timișoara curge printr'un canal început în veacul al XVIII-lea; dă forța electrică pentru Timișoara; pe vremuri era navigabil până la Tisa.

18. — Timișul izvorește de sub Semenic; se unește curând cu Hidegul dinspre Țarcu ca și Jiurile în basinul dela Petroșani. După ce străbate o frumoasă romantică vale, având scurt drum vijelios săpat în stânci, Timișul face un arc larg în jurul masivului bănățean, curgând pe locul vechiului golf terțiar, a cărui depozite i-au ușurat să-și sape o vale largă, cu terase, câmp de belșug și cu populație românească. După Caransebeș primește Bistra ce deschide calea Porței-de-Fier spre Hațeg. După Lugoj se îndoaie la marginea dealurilor dela Buziaș. De aici cursul său este întortochiat, divagant, dând loc la mari inundații. O parte din apa lui a fost îndrumată către Bega canalizată, cu mers aproape paralel.

Timișul se varsă în Dunăre la Panciova, aproape de gura Tisei. Dintre afluenții lui, însemnat este Bârzava, cel mai bine folosit râu din România.

Celelalte râuri din Banat își au drumuri individualizate, zbuciumate. Dintre ele Carașul, ieșit tot de sub Semenic, își croiește

valea transversală prin șira calcaroasă dela Reșița. După ce a tăiat chei frumoase, iese în șes la Carașova, mare sat bulgăresc.

Și N e r a, din același nod hidrografic, e silită să taie chei cât trece prin același lanț calcaros. Se varsă în Dunăre nu departe de gura Carașului și foarte apropiat de graniță, lângă Baziaș.

C e r n a e tipul unui râu cu vale longitudinală. Izvorând din apropiere de Cloșani, curge printr'o vale îngustă, cu coaste înalte și drepte, spre a se uni cu Mehadița, despărțit la izvor de Timiș prin pragul îngust dela Domașna. La Orșova, Cerna dă în Dunăre.

19. — Hidrografia D o b r o g e i este actual destul de săracă, dacă se ține seamă numai de apele ei curgătoare. Relieful fiind ca o covată răsturnată, apele se resfiră de o parte și de alta a axei mijlocii cu înălțimi mai mari. Precipitațiunile atmosferice sunt puține; pământul e acoperit mai peste tot cu un strat gros de roci permeabile. Izvoare sunt prea slabe, apre a da naștere la râuri mai mari. Starea aceasta de lucruri pare a fi veche. Cursurile de apă câte sunt, par îmbătrânite; nu se întâlnesc nicăiri urme de terase obișnuite. Văile sunt netezite ca de o mână uriașă, iar erosiuni proaspete, din o activitate recentă, rar se zăresc chiar spre obârșie. Râurile mai mari ies tăinuite din vreun izvoraș și curg ascunse dintrodată printre frunzele late de captalan, ori printre alte plante atrase de umezeală. Tot așa de discret se varsă de cele mai multe ori într'un lac sau se pierd resfirându-se pe locul neted dela gură. E rețeaua hidrografică leneșă, caracteristică unui peneplen. Așa e mai ales în Nord.

Cel mai lung râu al Dobrogei este T a i ț a, care izvorăște din D. Teilor, despărțindu-l de izvoarele Luncaviței, îndreptat spre nord, decât o creastă joasă, lată nici de 1 km. Curge probabil printr'o vale de falie și după scurt drum, prezintă la Geaferca-Rusă mlaștini, scurgându-se încet spre lacul Babadag, dealungul unui perete de ruptură. E mai liniștit decât Bahluiul; apa lui e sărăcită și de irigațiile grădinăriilor. La vreo ruptură de nori devine însă mânios; apa se rostogolește cu atâta furie încât inundă totul, înnecând vitele surprinse la păscut. T e l i ț a, tovarășul lui de drum este și mai neînsemnat; se varsă în celălalt corn al lacului Babadag.

S l a v a - R u s ă curge la început dealungul liniei tectonice dela Bașpunar; își varsă puțintică apă în lacul Golovița.

Mai bogată ceva în apă este C a s â m c e a, pentrucă-și trage izvoarele din regiunea șisturilor verzi, impermeabile. Ea face trecerea spre râurile cu văile în formă de canion, din Sudul Dobrogei. Râurile pomenite sunt îndreptate către limanurile marine.

Cursurile de apă dela Nord, care dau în Dunăre sunt și de mai mică importanță. Mai toate taie deacurmezișul cutele varistice. Cerna e cu adevărat vale transversală, străbătând trei culmi importante, iar Peceneaga (Aiarmanul), în direcție opusă cu Slava-Rusă, arată limita șisturilor verzi.

Râurile ce se varsă în Dunăre mai la Sud, au un tipar cu totul deosebit. Ele curg printr'un podiș de terenuri permeabile. La săparea văilor au jucat rol și mișcările eustatice, platoul fiind multă vreme locul unor oscilațiuni verticale, nu numai în sensul axei lungi, ci și deacurmezișul. Mai toate aceste râuri se varsă în limanuri fluviale și curg în văi înguste, adevărate mici canioane. Cea mai largă vale este C a r a s u, un vechi afluent al Dunării cu gura împot-

molită și chiar ridicată. A fost socotită pe nedrept, ca un braț al Dunării ce tăia în curmeziș Dobrogea. Mai lungi sunt râurile ce vin din Deliorman, izvorând dincolo de granița cu Bulgaria, dar curgând tot în văi înguste și întortochiate.

B) FLUVII.

20. — [redacted], al doilea fluviu al României, izvorând din Munții Poloniei, intră în țară pe la Babin în Bucovina; adună apele de pe o suprafață din România de 16.731 km .

Două părți însemnate se pot deosebi în mersul său. Una până la gura Ichelului cu vale îngustă, un adevărat « canion » cu meandre adâncite; alta până la vărsarea în liman, cu luncă largă.

In partea dintâi, Nistrul și-a săpat o vale epigenetică în acoperișul vechii platforme, ajungând până la temelia ei. Pragurile dela Cosăuți, lângă Soroca, sunt formate din același granit roșu, care se găsește în Finlanda. Râul cu fața liniștită, curge într'un jghiab adâncit de 200 m, cu coturi regulate, încătușate. Apa lui umple tot fundul albiei. Când malurile sunt tot una de înalte, când nesimetrice. Păturile orizontale cu rezistență deosebită dau variațiuni pitorești neîntrecut de ademenitoare. Atracția e mărită prin văile suspendate ale afluenților; neavând puterea să-și îndulcească panta pe măsura adâncirii, curg prin văi înguste ca niște mici canioane, cu cascade din treaptă în treaptă. Contrastul dintre colorațiunile verzui, ruginii, ale păturilor silurice; albul cretei și al calcarului sarmatic; pădurile ce se lasă ca niște draperii pe coastele repezi; pajiștea verde de sub umărul malurilor; cursul îmbujorat în apus de soare al apei din fundul văii; satele așezate când sus pe platou, când în concavitatea tărăgănată a coturilor, nasc scenerii unice.

Intre Ichel și Tighina, Nistrul curge aproape în linie dreaptă, dar cu o luncă lată și de 3 km.

Cum a scăpat din încleștarea temeliei vechi, își lărgește valea, lunca devine lată și de 17 km (Seimeni). Fluviul face coturi ce-i dau înfățișarea sinuoasă atât de caracteristică. Pe când spre Nord pădurile și arbuștii se scoboară până în apă pictând toamna malurile cu stropii roșii ai sângelui, mai ales dela Tighina lunca e umbrită de sălcii dese; papura și stuhul pun stăpânire pe coturile părăsite. Terasele ce întovărășesc valea, sunt urmele necontenitelor adânciri cu cât marea pliocenă se retrage. Nămolul cărat e îndeajuns, pentru ca la vărsarea în liman să se așeze un început de deltă.

Nistrul are afluenți puțini. Răutul e cel mai de seamă, cu un curs capricios. Până la Bălți curge dela Nord la Sud, paralel cu câțiva afluenți ai lui (Cubolta, Căinaru), formând mlaștinele ce au dat numele orașului. Până la Florești taie o vale adâncă în placa sarmatică, aproape ca și a Nistrului. E izbitor contrastul câmpurilor verzi și al plopilor piramidali de pe fundul văii înguste și între câmpurile arse spre sfârșitul verii dela fața podișului. Aceleași văi înguste se observă și la Orhei, iar de aici până la Dubosari abia curge. De altfel

C) DUNĂREA.

21. — Cea mai de seamă arteră de apă din Europa (2855 km) își termină drumul său pe pământul nostru. Cam peste o treime (1100 m) din malul ei stâng cade în dreptul României, iar peste 350 km curge în întregime pe pământ românesc.

Intră în țară la Baziaș, spre a străbate cel mai lung și mai sbuciumat defileu din Europa întreagă. Pe o distanță de 144 km între Baziaș și T.-Severin, Carpații sunt separați de Balcani.

Trebuind să taie deacurmezișul variate roci cu rezistență deosebită, calea apei e numai cotituri strâmte. Nivelul ei la intrare este așa, încât un zăgaz de 50 m înălțat în dreptul Moldovei-vechi, ar face ca șesul panonic întreg să fie un lac. Primăvara, când apele se umflă, Tisa pare că stă pe loc, iar inundațiile dela Seghedin aduc uneori mari dezastre.

Dunărea, în strâmtoare, întinerește cu repezișuri periculoase pentru navigație, cu genuni adânci, aparent liniștite ca niște lacuri, dar rele prin vârtejurile ce abia se zăresc. De patru ori se schimbă repezișurile cu genunele, între

pereţii drepţi, goi. La Moldova-Veche albia e largă de peste 5 km; se formează un ostrov. Dela Coronini până mai sus de Sviniţa, abia are o lăţime de 284 m. Spre a înlătura pericolele pentru navigaţie, pintenul dela Greben a fost în parte retezat cu dinamită. Cel mai strâmt drum, acel dela Cazane, e de 152 m, cu o adâncime de 56 m. După ce primeşte pe Cerna are de învins, în Porţile-de-Fier, ultimul zăvor de stânci, care răsar din apă când Dunărea e scăzută. Aproape de T.-Severin fluviul scapă din încleştarea stâncilor; curge în voie. Dela Moldova-Veche până aici a avut o cădere de 1: 4.300 m, mult mai mare decât acea dela vărsarea Tisei (1: 24.000 m). In dreptul Porţilor-de-Fier căderea devine 1:453 m, ceea ce forma pericolul navigaţiei. De aceea a fost nevoie să se separe un canal lung de 2.480 m, lat de 80 m şi cu o adâncime de 2 m chiar la apele scăzute. Prin acest canal trec încet, dar sigur, vapoarele, ocolind colţii de stânci periculoase.

De cum a ieşit din Porţile-de-Fier, Dunărea îşi îndreaptă apele spre răsărit. Afluenţii dinspre Carpaţi, vânturile dominante, mai puţin probabil şi influenţa rotaţiei pământului, au silit-o să-şi încovoaie mersul, bătând tot în lungul malului bulgăresc mai înalt, aproape lipsit de terase.

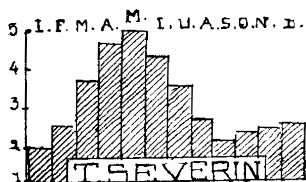
Lunca Dunării se lăţeşte întruna; terasele în spre Nord se confundă cu cele de pe urmă valuri ale dealurilor olteneşti. Curgând la marginea unei câmpii, Dunărea şi-a schimbat desigur şi ea drumul tot mai spre Sud. Şesul Flămânda este urma unui mare ostrov, asemenea cu Corbu dela Hinova, după cum drumul mai apusean al fluviului pe teritoriul sârbesc, este arătat prin frumoase terase. In această fază a cotiturilor largi se găseşte Dunărea cam până la Bistreţ. Lunca ei începe a fi mai îngustă; lacurile ce o întovărăşesc (lacu Fântâna Banului dela Maglavit), sunt vechile coturi sau ochiuri de apă prinse în lungul valurilor de nisip (între Poiana-Mare şi Dunăre). Spre răsărit de Bistreţ lunca din nou se lărgeşte. Intre Olteniţa şi Călăraşi ajunge la 13 km. Fluviul curge încet, căci panta e slabă (37 mm la T.-Măgurele, faţă de 55 mm la T.-Severin). nu prea face coturi şi nu e prea adâncă (2—13 m la etiaj). Lacuri mari (Nedeia, Potelul, Suhaia, Greaca), o întovărăşesc, ca şi stufăriş bogat, încadrat de esenţele albe de arbori.

Dela Călăraşi, Dunărea apucă spre Nord dealungul marginei înalte a horstului dobrogean; apele ei îşi încetinează mersul, căci în această parte Câmpia română, mai lată, este aproape de punctul ei cel mai jos. S'a format pe vremuri o zonă de deltă, a cărei resturi sunt Balta Borcea şi a Brăilei, cu configuraţia asemenea vechilor delte din cursul braţului Chilia, înainte de pintenul Letei. Prin împotmolire, prin deschiderea porţii dobrogene dela Galaţi, din vechea întindere a bălţilor, au rămas cele două de azi, unite prin scurta cale dela Hârşova.

Pintenul Bugeacului din dreptul Galaţilor sileşte Dunărea să apuce spre răsărit, cu apele strânse grămadă într'o albie largă de 1 km.

Câmpul de inundaţie, până aici întins pe malul stâng (afară dela Samovit şi Şistov pe teritoriul bulgar), se întinde acum şi pe partea dreaptă, dobrogeană. După ce primeşte Siretul şi Prutul, Dunărea face câteva slabe cotituri şi dă în Deltă. Pe malul stâng e întovărăşită de limanurile Brateşul, Cahul şi Ialpug, pe malul drept de bălţile Crapina şi cele dela Somova, un vechi braţ al Dunării.

22. — Acest mare fluviu, în el scurgându-se apele de pe o suprafață de 817.000 km² (a 11-a parte din Europa, cam de trei ori mai mare cât suprafața României), are un regim complicat. Alpin până pe la Budapesta, devine mai mult de stepă cât trece prin Panonia și România. In această din urmă parte a sa, marile viituri sunt de regulă primăvara, uneori în Martie, alteori chiar în Iunie. Toamna și iarna are scăderea cea mare sub etiaj, afară de anii cu zăpoare.

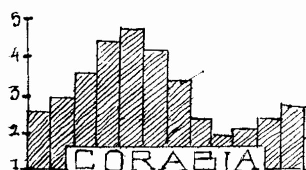

Fig. 143. — Regimul apelor Dunării (d. *Martonne*).

Câteodată valul alpin ajunge, slăbit și până la noi, producând o mică umflare tardivă. Topirea ometelor și ploile de primăvară îi provoacă creșterea: ploile repezi de vară — cu excepțiuni — nu-i prea influențează debitul, din cauza evaporării intense și a pământului setos de apă.

Aspectul luncii e variat după anotimp și belșugul apelor. Curgând la marginea stepei, Dunărea îngheață iarna. Capătă caracterele regimului de ape din sudul Rusiei. In timp de 60 ani (1836—1896), numai în 13 ani nu a înhgețat între Brăila și Galați; îngheață (Fig. 144) în medie 50 de zile pe an (maximum 96 zile în 1879, minimum 12 zile în 1880). Ianuarie este de regulă luna în care o ghiață groasă se prinde la suprafață. Desghețul începe în Februarie, rar pe la sfârșitul lunei Martie.

Dunărea înghețată devine punte; pescarii întrebuințează luntrile ca sănii sau le pun pe căruță. Năvălirile vechi iarna se făceau mai lesnicios. Desghețul începând în susul Dunării, sloiurile pornite formează stavilare, provocând inundațiuni (z ă p o a r e) mai mari și mai rele decât cele de primăvară.

Sloiuri de 7 km lungime și 1 km lățime nu sunt rare; în mișcarea lor nu numai că reteazǎ cununa sălciilor, cum ar tăia un copil florile de brustur cu un băț, dar distrug și digurile din porturi. Sloiurile de ghiață încălecând unele peste altele, la coturi, aduc o bruscă urcare de nivel, uneori de aproape 2 m în 3 zile. Chiar ostroave sunt distruse de puterea sloiurilor.

Debitul anual al Dunării nu este bine stabilit. Cifrele date variază dela un minimum de 2000 mc. pe sec. la etiaj până la un maximum de 35.000 m^3/sec. (1897). Cantitatea cea mai mare de apă i-o aduc râurile din afara României: Inul, Drava, Sava, Tisa. Intră în defileu cu un debit cam de 5000 m^3/sec. [1]). Râurile din România, toate la un loc, îi aduc ceva peste 1000 mc, la care se mai adaugă şi prea puţină apă venită din Bulgaria (250 mc/sec.). Cifra dată de serviciul tehnic al

Fig. 144. — Perioadele de îngheţare ale Dunării la Galaţi (d. *L. Sawicki*).

Comisiunii europene de 7230 m^3/sec. (1887—1911), ca fiind debitul mediu al Dunării, corespunde celei date de *Penck* pentru defileu.

Apa curge repede în strâmtori, unde panta este mare. Clocotesc valurile izbite de praguri, făcând vârtejuri periculoase în genuni. Chiar între Vârciorova şi T.-Severin panta este de 8 m la 20 km de drum. Când iese din strâmtori apa e ca un val. La T.-Severin oscilaţiunile sunt mai brusce (maximum 8.66 m în 1897, minimum 62 cm în 1901). Pe partea mijlocie până la Calafat, partea micşorată este totuşi apre-

[1]) Cifrele diferă. *Penck* dă 5.840 mc. *Lafranconi* 8.450, *Mc. Alpine* 4.280 (în *A. Penck*, Die Donau), pentru defileu. *Hartley*, pe baza unei medii între anii 1862—71, socoate că iese din Dunăre 5.850 mc/sec., pe când în alţi ani (1887—1911) ar fi 7.230 m/sec². Variaţiunile sunt în parte explicabile prin aceea a precipitaţiunilor şi a perioadelor generale de ploaie şi uscăciune.

ciabilă față de acea generală dintre T.-Severin și Sulina (64 mm/km: 4 mm/km). Iuțeala pe firul apei este de 1,567 m, de 1,048 m la fund. Cu cât înaintează cu atâta panta devine mai slabă; între Brăila și Galați, cu 9 mm/km apa pare liniștită. Iuțeala ei în dreptul Isaccei când apele sunt mici e abia de 0,31 m/sec.

Valul de apă se propagă repede până la Corabia (8 zile în 1897), descrescând relativ încet (8,66 m T.-Severin, 7,42 m Corabia în 1897). Lunca este încă prea strâmtă pentru a molcomi furia viiturilor. Mai încolo ea servește la domolirea lor, apa punând timp îndeajuns de lung în mers pentru a putea fi prevestită și a se lua măsurile necesare în porturi. La Galați, în 1907, propagarea vârfului valurilor a ajuns după 46 de zile, pe când normal, când apa curge numai în jghiabul albiei, ajunge în 5—6 zile. Zona inundabilă servește deci drept temperant, oprind în loc furia viiturilor, ceea ce e un enorm avantaj și pentru siguranța porturilor noastre mari și pentru economia generală a țării. Indiguirea luncii Dunării, cum s'a propus odată, ar avea drept urmare inundații catastrofale.

23. — După ce scapă de poarta dobrogeană dela Bugeac, Dunărea abia curge (4 mm la km). Aproape de Tulcea se răsfiră în două brațe care înconjoară d e l t a, o unitate geografică principală din România, interesantă și prin problemele biologice legate de ea. E o suprafață triunghiulară, de 430.000 hectare întindere, un laborator imens geologic și biologic. Totul aici e în prefacere; asistăm nu numai la o restrângere a Mării prin uscat, cu ajutorul apei, dar și la o lume întreagă și variată de ființi, care se zbat mereu în căutarea unui echilibru biologic. Problemele adaptării la mediu aici își au aplicare și pot fi studiate.

Cotind spre răsărit, Dunărea a întâlnit vârful unui golf-liman, cam cum este azi Razelmul; foarte probabil el se întindea până la gura Prutului. Promontoriile dela capătul acestui golf, au servit la început drept punct de sprijin pentru formarea cordoanelor litorale, a căror spinare mereu înălțate au dat g r i n d u r i l e actuale. Dunărea a umplut acest capăt de golf prin nămolul cărat în valurile sale, atât de mult încât ceea ce transportă anual ar acoperi ca un strat de $\frac{1}{2}$ cm grosime suprafața Vechiului Regat. Cantitatea variază, după Comisiunea Europeană, dela 28.364 mii tone (1894) la 154 mil. tone (1871), găsindu-se într'un metru cub de apă dela 0,002 kg. la 3,257 kg.; în medie pe timp de 25 ani (1887—1911) s'a constatat 0,211 kg la m^3 sau 75 mil. tone. In afara acestor materii suspendate, apa Dunării conține și substanțe minerale în disoluție (187 gr în m^3 la Budapesta).

Privind delta de pe o înălțime, ca Beștepe, aspectul ei e al unui întins câmp de verdeață. E asemenea cu lunca Dunării în vremea retragerii apelor. E domnia stufului, care ocupă 62% din suprafață; 25% sunt luminișuri de apă și numai 13% libere de trestie și de apă. Marile viituri însă transformă delta într'un imens lac; numai spinarea grindurilor (1/31) rămâne uscat.

Delta formează un plan triunghiular, slab înclinat; vârful lui (Cetal-Ismail) e la 3,66 m deasupra nivelului mării, Sulina abia la 0,46 m. Suprafaţa are unpovârniş de 0,046 m la km. Este împărţită în 2 mari insule de cele 3 braţe, canalele principale de scurgere ale apei. Deacurmezişul lor ori paralel cu ele se înalţă grindurile. Unele sunt late (Gr. Chiliei şi Caraorman) şi resfirate la un capăt (Gr. Letei); altele (Gr. Stipocului) paralele cu vechile braţe rămase canale, ori (Gr. Perişor, Hundriş) paralele cu ţărmul mării. Intre grinduri se ţes canale în toate direcţiunile, ce leagă ghioluri mari (Dranov, Gorgova, Fortuna, Merhei, Tatanir) ori bălţi mărunte. Acoperite de plaur, fundul lor este la 1,50—2,50 m sub nivelul mării. Delta este asemenea Poldurilor olandeze. Peste tot însă domneşte nehorărîtul. Braţe devin canale, acestea închise se transformă în bălţi, împotmolite de plaur. Aiurea se formează alte canale, alte bălţi; acestea sunt mai mari spre baza deltei, mai mărunte spre vârf unde însănătoşarea pământului este mai înaintată.

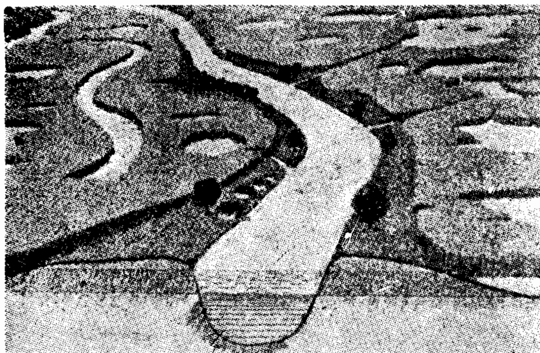

Fig. 145. — Secţiune în Delta Dunării (d. *Gr. Antipa*).

Fig. 146.— Delta Vâlcovului (d. *C. Brătescu*). Puncte = depuneri până la 1830; linii încrucişate = între 1839—71; linii şi puncte = până la 1883. Cerculeţe = grinduri.

Partea activă, pe unde curge apa cu mâlul, sunt braţele. Astăzi sunt trei cu o importanţă deosebită. Două se despart mai în sus de Tulcea la Pătlăgeanca: Chilia apucă spre ţărmul basarabean, Sf. Gheorghe curge dealungul priporului dobrogean. Din el se desface, la 5 mile mai în jos de Tulcea, braţul Sulina, artera de viaţă economică a României, atât de ameninţată azi. S'ar putea socoti ca un braţ închircit şi Dunăvăţul, care dă în Razelm. Nu este exclus ca în vremurile vechi să fi fost mai multe braţe sau mai bine zis mai multe guri, luate de puţinii navigatori drept deschideri de braţe.

Cel mai bogat în ape este Braţul Chilia (17/27 din debitul întreg al Dunării). Este ca o ghirlandă de trei delte mai mărunte: delta Tatarului, sprijinită de Grindul Chilia, Periprava, până la Gr. Letea. Cea de pe urmă, de lângă Vâlcov, înaintează azi repede în Mare; nu este mai veche de un veac şi jumătate.

Din braţele deltei Vâlcov, cel mai nordic, Belgorod, este redus la un canal; delta creşte mai activ în Sud, pericol mare pentru Sulina. Baba-Hasan golf în 1871, azi

e împotmolit până mai la Sud de Capul Masura. Delta a înaintat cu 152 m dela 1906—1912.

Al doilea braț, Sulina, nu primește decât 2/27 apă din debitul general. A fost ales de Comisiunea Europeană a Dunării, la 1858, pentru traficul fluvial, fiind mai ușor de canalizat și de întreținut la gură. Caracteristic la el sunt coturile în formă de M, care vin tocmai în dreptul grindului Chiliei, format la bază dintr'o argilă, care după descrierea dată, nu e diferită de aceea din pliocenul dela Tighina; forma probabil un prag, care a dat naștere primei ramuri din sinuositatea brațului Sulinei.

Brațul Sf. Gheorghe, odată mai important, duce 8/27 din debitul total; vechimea lui este arătată și prin grindul de mal ridicat, în parte împădurit. La gură formează câteva insule paralele cu cursul, un început de deltă submarină, a cărei parte estică, mai ridicată, formează I. Sacalin.

La *formarea deltei* contribuie cinci factori principali: *a)* aluviunile bogate; *b)* golful închis la început de un prag prelungit din spre Nord; *c)* marea cu cordoanele litorale; *d)* vânturile; *e)* vegetația.

Studiul gurilor actuale indică modul de formare al deltei. In apa relativ liniștită, închisă prin cordoanele litorale, fluviul forma ostroave de o parte și alta a gurilor sale. Așa e acum la gura brațului Sf. Gheorghe. Vânturile de Est, dominante, ridică nivelul mării, ca un soi de zăgaz, ce încetinește scurgerea Dunării, avantajând depunerile în ghioluri. Stăvilirea din partea mării se resimte până la Brăila, la 190 km de gura Sulina. Ostroavele se unesc, dau grindul de mal, puncte de sprijin și pentru formarea cordoanelor, a căror dispoziție (Gr. Plopilor, Caraorman, Răducului), reprezintă trei concavități susținute de brațul Sf. Gheorghe și Sulina. Intre aceste două guri, delta a înaintat mai repede odată, din cauza importanței brațelor. In legătură cu tectonica, se constată un fapt important: delta se apleacă spre Nord. Ea cade în prelungirea liniei de fractură Focșani, Galați—Tulcea, fiind în continuarea scufundării Câmpiei Române la Mărășești, spre marginea podișului moldovenesc. La capătul nordic al grindului Caraorman, tăiat de Sulina, s'a găsit Loess cu oseminte de Mamut și Rhinocer, la 9—20 picioare sub etiaj. Deplasarea spre Nord a deltei, aduce după sine și creșterea debitului de apă din ce în ce mai îmbelșugat în brațul Chilia. La 1856 prin Sf. Gheorghe se scurgea 30% din debitul total, la 1905 numai 24%, pe când prin Chilia trece dela 63% la 67%. Formarea mai intensivă a deltei s'a mutat dela gura brațului Sf. Gheorghe la al Chiliei.

Prin formarea grindului de mal, prin împotmoliri, largul vechiului golf începe să piardă din întindere, schimbându-se în ghioluri. Și ele se tot micșorează. La dispariția lor lucrează mult vegetația și în special trestia *(Phragmites communis)*. Stoloanele de trestie crescută în plină putere se împletesc și formează plaurul, o rogojină ce acoperă fața ghiolului, aproape peste tot. Sub el se adăpostesc animale; pe el se depune la revărsare mâl. Ingreuindu-se, se tot lasă la țărm spre fund, ocupând domeniul apei. La construirea canalului Elisabeta, între Razelm și lacul Babadag, s'a săpat 1,50 m. numai în plaur putrezit, înainte de a se da de pământ sănătos; la săparea canalului Ferdinand, terenul în regiunea plaurului era la 1,60 m sub nivelul mării. Din plaur se rup insule plutitoare, mânate de vânt, care ajută la împotmolire. Balta Ceasovnia din regiunea Matiței a dispărut din cauza vânturilor care au împrăștiat insulele plutitoare, favorizând creșterea trestiei; balta Cuidiba e pe cale de a dispare.

Delta este încă destul de crudă; omul nu poate pune stăpânire decât pe locurile adăpostite de inundațiunile mari, pe grindurile mai dedemult stabilite. Pământul înaintează în mare, dar marea nu este complet alungată. Ghiolurile întinse, sărate la fund, adânci, sunt ochiurile lăsate de ea, iar zătoanele lungueţe dinspre ţărm nu sunt decât fâşii de mare păstrate dealungul cordoanelor litorale, insule ridicate deasupra luciului mării.

24. — Prin drumul pe care-l face, mai mult decât prin volumul său de apă, Dunărea este cel mai însemnat fluviu din Europa. Volga, mai lung (3400 km) cu un basin de 1 mil. 550 mii km, străbate regiuni mai puţin variate, mai înapoiate în ce priveşte progresul economic; ea se varsă într'un lac închis, fără comunicare cu largul oceanelor. Dunărea dimpotrivă, deschide drum larg spre Orient, trecând prin inima Europei industriale. Unită cu Rinul printr'un canal, proiect ce se va relua de sigur prin alipirea Austriei la Germania, va tăia diagonal peninsula europeană. Insemnătatea ei economică nu poate fi pusă în discuţie. *Talleyrand* a zis pe vremuri, că centrul de gravitate al Europei nu e nici la Paris, nici la Berlin, ci la gurile Dunării.

Conjunctura politică din Europa centrală va avea drept urmare creşterea importanţei Dunării ca drum ce leagă Occidentul cu Orientul.

Prin gurile ei, prin partea cea mai largă a drumului, ea este românească. Barieră greu de trecut, ne desparte de Peninsula Balcanică. Izvor de bogăţie şi drum lesnicios, a fost un magnet de populaţiune. Viaţa ce clocoteşte în tot întinsul ei, chiamă omul spre ea. O fâşie de înghesuială omenească (80 pe km^3) îi caractezizează ţărmul stâng. E ca un bulevard, mărginit numai de sate şi oraşe.

Satele cele mai populate sunt aşezate în preajma bătrânului fluviu. Şapte capitale de judeţ sunt porturi dunărene, adăpostite acolo unde malul este mai ferit de inundaţii; alte şase orăşele mai mici îşi trăgeau viaţa, în timpurile normale, numai din calea lesnicioasă a apei, spre care se aducea rodnicia şesurilor prin linii ferate. Câtă vreme braţul Sulina era îngrijit, circulaţia vapoarelor crescuse; la Brăila şi Galaţi intrau vapoare de mare. Prin Dunăre, marea se prelungea până în interiorul ţării.

Ceea ce-i dă însă un tipar aparte este *viaţa* celor care trăiesc din bogăţia apelor ei, îngrămădiţi în număr cu atât mai mare, cu cât sunt în apropierea deltei. Lunca şi delta Dunării reprezintă un centru de nomadism temporar, asemenea celui de pe munţi, deşi cu spaţiu mai restrâns. Rar e fericitul pescar care să pescuiască în apropierea satului său. După cum ciobanul mână turmele pe drumul munţilor, unde se izolează de restul lumii pentru o bucată de vreme, tot aşa şi pescarii îşi strămută locuinţa în desişul stufărişului, adaptându-se în totul, vremelnic, noului mediu. Când vine epoca scrumbiilor, sate întregi se golesc încă de pe la mijlocul lunii Februarie. La zăvoadele de morun pescarii vin primăvara şi nu se mai întorc în satul lor decât pe la Sf. Nicolae, pentru socoteli. Stâna dela munte este numai din butuci, draniţă şi piatră; casa din izolarea bălţii, este numai din stuf, lemn şi lut. Chiar coliba primitivă a păzitorului de cârlani din munţi îşi are

oglindirea în coliba simplă a târlașilor din baltă. O grindă sprijinită de doi pari, susține o rogojină oblic înclinată. Sus, la munte, coliba servește drept apărătoare de ploaie. Dincoace mai e nevoie de polog, din pânză deasă, contra țânțarilor supărăcioși.

Fig. 147. — Colibă de stuf (d. *Gr. Antipa*, des. de *C. Motaș*).

Incolo adaptarea este deplină. Uneori locuințele temporare, când locul este expus inundației, sunt asemenea celor lacustre. Hrana o are locuitorul deagata: balta i-o procură. Pescarii, ca și păstorii, își aduc doar făina de păpușoi pentru mămăligă și putina pentru borș, care înlocuește zerul dela stână. Incolo aceeași plăcere mare face pescarului, ca și ciobanului, dându-i în loc de bani, câteva cepe, ardei și tutun.

E nevoie de foc și pădurea este departe; aliorul *(Euphorbia salicifolia)*, care crește cât omul, ține locul lemnului. S'a rupt lingura adusă de acasă? O scoică prinsă în despicătura unei nuielușe aduce același

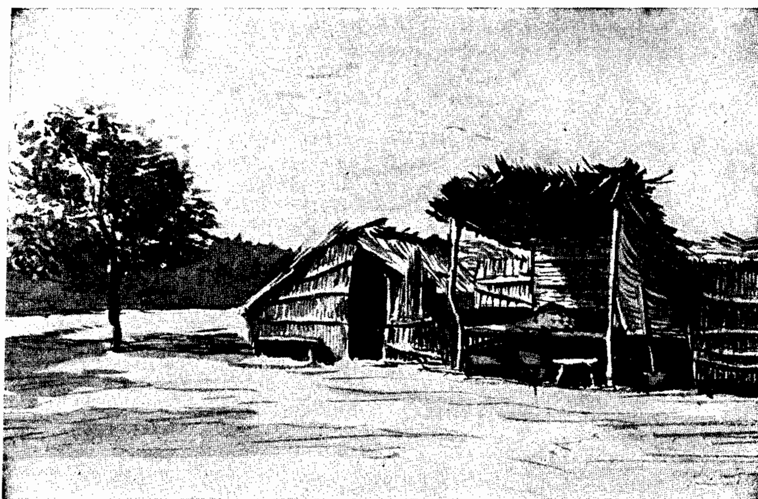

Fig. 148. — Gospodărie provizorie în deltă (des. *A. Bordenache*).

serviciu. Izvorul rece lipsește, căci ținutul întreg e saturat de apă caldă și mâloasă. Din fundul Dunării, unde e mai adâncă, pescarul își scoate apă proaspătă cu un ulcior anume făcut (Fig. 149) minunată dispoziție care se întâlnește și la instrumentele moderne de dragaj. Plantele de baltă procură legume, fructe (castane de baltă, smochine de baltă =fructe de *Nymphaea alba)*, ba chiar și zahăr (rizomele de stuf și papură).

In afară de pescari, lunca este populată și de păzitori de vite, târlașii, care se scoboară — se scoborau mai ales — chiar dela munte. Ei se țin mai aproape de primitivitate; lipsindu-le lotca spre a trece un braț de apă, un canal mai adânc, se prind de coada boului, care-i transportă dela un mal la altul.

Cu toate ale ei, natură și oameni, lunca Dunării și delta, reprezintă o importantă unitate antropogeografică, dar și un însemnat izvor de bogății. Importanța ei internațională se vede nu numai din trecut, prin înființarea (1856) Comisiunii Europene a Dunării (C.E.D.), ci și prin noua Comisiune Internațională (C.I.D.), cu sediul la Viena, formată din 11 delegați ai Statelor riverane, dar și câte unul din partea Statelor neriverane (Anglia, Franța, Italia). Față de această comisiune a cărei competență se întinde până la Ulm, cea dintâi nu-și mai are rost, ca rămășiță a vremurilor trecute. De aceea și pornirea pentru desființarea celei din urmă este legitimă.

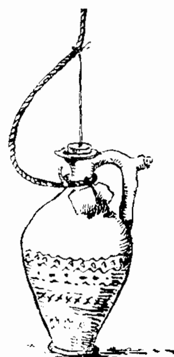

Fig. 149. — Ulcior de scos apă din fundul Dunării (d. *Dr. Antipa*).

Ținând seamă de importanța Dunării mai ales pentru noi, problema împotmolirii dela gura brațului Sulinei, este de o gravitate excepțională. Golfulețul dintre delta Vâlcovului și Sulina pe fiecare an își pierde din adâncime. Cu toate că se curăță întruna deschiderea Sulinei, cu toate că se prelungește canalul în mare, pragul dela Sulina se înalță, făcând tot mai anevoioasă trecerea vapoarelor mari.

Cu schimbarea nouă politică din Europa centrală, Germanii ca să deie viață Vienii, se gândesc să transforme Dunărea într'un drum navigabil lesnicios, legând-o mai temeinic cu Rinul. In acest caz nu va fi numai interesul nostru ca deschiderea gurilor să fie liberă.

25. — Dealungul Dunării sunt numeroase sate, mari, bogate, dar și numeroase porturi spre care se adunau bogățiile de cereale din Câmpie și Moldova toată. Unele sunt vechi; altele, restaurate pe vremea Regulamentului Organic, au un plan cu străzi perpendiculare.

In cuprinsul strâmtorii satele sunt sărăcăcioase. Afară de O r ș o v a, nicăiri nu se pot opri vapoarele. La ieșirea din strâmtoare, săpată în stânca de pe malul drept, în fața Ogradinei, se vede placa având păstrată de pe vremea lui *Traian*, inscripția care stârnește fiori de emoție, la cei care trec prin fața ei.

Imp. Caesar divi Nervae F.
Nerva Trajanus aug. germ.
Pater Patriae...
. . . .

Cel dintâi port mai de seamă e Turnu-Severin (21.073 loc.) pe locul unde a fost capătul de pod roman și castrul Drobeta; temeliile sunt desgropate în fața mărețului palat al Internatului liceului, ce adăpostește un interesant Muzeu regional, cu tot ce s'a adunat din vremea Romanilor, ca și din vremurile neolitice. Orașul are o arhitectură americană cu străzi perpendiculare unele pe altele; inițiativa particulară *(Th. Costescu)* a înălțat o clădire impunătoare drept Palat cultural, în care se găsește o bibliotecă publică și un muzeu etnografic. Șantierul naval este industria cea mai de seamă.

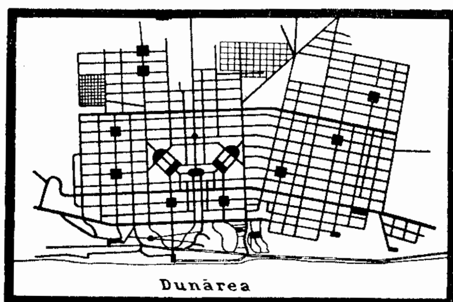
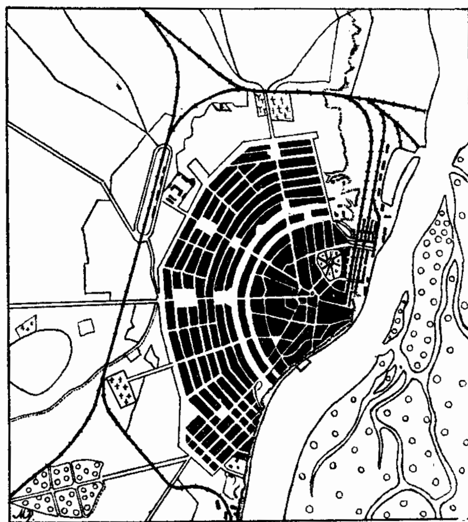

Fig. 150. — Planul orașului T.-Severin.

Cu străzi drepte e și Calafatul (7.705 loc.), de unde s'a anunțat, prin cel dintâiu tun tras în 1877, independența României.

Turnu-Măgurele se găsește la confluența Oltului.

Giurgiu (30.348 loc.) e portul cel mai apropiat de București, de care e legat prin cea dintâi cale ferată construită în Vechiul Regat (1869). Tradiția îi dă o origine străveche. Genovezii ar fi înaintat până aici pe Dunăre. Pe vremea Turcilor era cetate și una din raiale. Astăzi, cu toată apropierea de București, viața nu se ține decât prin portul Ramadan, trecere către Bulgaria și Constantinopol. In port se termină o ramificație a conductei de petrol, ca și șoseaua asfăltuită ce străbate țara dela Oradea.

Fig. 151. — Planul orașului Brăila.

C ă l ă r a ş i (15.326 loc.), deşi capitala judeţului Ialomiţa, nu e însemnat decât prin pescăriile din apropiere şi fiind centru comercial regional.

B r ă i l a (68.310 loc.) era portul principal al importului, modern construit, cu străzi concentrice şi radiare. In port sunt mari silozuri şi multe magazine dealungul cheiului. Cu oarecare sforţări ar putea să devină un centru turistic pentru Dobrogea. In şcoalele din Brăila au învăţat scriitorii *G. Sandu-Aldea*, *Panait Istrati*, geologul *Murgoci* ş. a. Ca industrii mari se găsesc: mori, fabrică de ciment ş. a.

Brăila era portul Munteniei; G a l a ţ i i (101.148 loc.) ţineau de Moldova, legaţi de exportul cerealelor şi mai ales al lemnului de brad, adus cu plute. E oraş vechi, cu Episcopie; şi-a păstrat caracterul străzilor întortochiate; un oraş nou, sărac însă, s'a format spre Dunăre şi Brateş. Fabricele din jurul portului mai păstrează vie viaţa anemiată de criză.

Pe malul stâng al Dunării se află I s m a i l (26.123 loc.) cu străzi perpendiculare, sediul unei Episcopii. V â l c o v u l (7.404 loc.) a căpătat importanţă deosebită ca vestit centru pescăresc, cu cherhanalele înşirate în lungul canalelor. A devenit şi un centru turistic, cu un frumos otel clădit de Oficiul naţional de turism.

Pe malul drept al Dunării în Dobrogea, e S i l i s t r a (17.415 loc.), în care se mai păstrează forturile din cetatea turcească de pe vremuri; C e r n a v o d a (6.469 loc.), cu fabrici mari de ciment, cuie, îşi datoreşte desvoltarea măreţului pod, singurul ce se află pe Dunărea românească până ce se va construi proiectatul pod dela T.-Severin. T u l c e a (20.000 loc.), capitală de judeţ, e izolat în vremea iernii, când Dunărea îngheaţă. Linia ferată ce pleacă dela Medgidia oprită la Babadag, abia acum se prelungeşte. C h i l i a - N o u ă (17.050 loc.) ţine de jud. Ismail, pe când C h i l i a - V e c h e (3.500 loc.) e o comună din jud. Tulcea.

LITERATURA.

1. MRAZEC L., *Qqes remarques sur le cours des rivières en Valachie.* A. M. G., Buc. 1898; *Harta hidrografică a României.* Inst. Geol., 1: 1.500.000, Buc. 1930. BRĂTESCU C., *Asimetria văilor.* (Din vol. omagial I. Nistor), Cernăuţi, 1937; ZAHAROV S., *Lungimea râurilor Moldovei şi Bucovinei.* Bul. muz. naţ. Nr. 7, Chişinău, 1936. RĂDULESCU N. AL. *Cons. geopolitice asupra reţelei hydrografice Rom.* Rev. gr. rom. III, 1940. *Anuarul hidrografic.* Minist. Lucr. Publ.
2. BRĂTESCU C., *Einige quartäre u. immin. Flussanzapfungen in der Bucovina u. Podolien.* B. Fac. Şt. Cernăuţi, II, Cern. 1928. TUFESCU V., *Captări actuale între afluenţii Prutului şi ai Siretului* (Dorohoi). B. S. G., LI, Buc. 1934. ATHANASIU S., *Morph. Skizze d. nordmold. Karpaten.* B. S. Sc., VIII, Buc. 1899. POPP N., *Câteva cazuri de captări la răsărit de Teleajen.* B. S. Gr., LI, Buc. 1924. ILIESCU D. M., *Câteva cazuri de captări între râul Doamnei şi Râuşorul,* ibidem, LII, Buc. 1934. MARTONNE E. de, *Rech. s. l'évolution morph., l. c.* MATEESCU C., *Depres. Huedinului, l. c.*

3. MARTONNE E., de. *Recherches etc., l. c.* CVIJIC J., *Entwicklungsgesch. d. Eisernen Thores.* Petermann's Mitth. Ergänzungsh. 160, Gotha, 1908. VÂLSAN G., *Asupra trecerii Dunării prin Porțile-de-Fier.* Ac. Rom., M. S. Șt., Buc. 1916; IDEM, *Dunărea.* B. S. Gr., LIV, Buc. 1934 și 1936.
4. MIHĂILESCU V., *România, l. c.* BALȘ G., *Evaluarea volumului de apă a râurilor din România.* Bul. Soc. Polit., Buc. 1905. RICK I., *As. variațiunii nivelului apelor Moldovei și Bistriței.* B. S. Gr., XLII, Buc. 1934.
5. MARTONNE E. de, *S. l. terrasses des rivières carpat. de Roumanie.* C. R. Ac. Paris, 1904. SEVASTOS R., *Les terrasses de la vallée du Séreth.* Bul. S. Geol. Fr., Paris, 1903; IDEM, *Les terrasses du Danube et du Séreth,* ibidem, Paris, 1903. VÂLSAN G., *Les terrasses de la plaine roumaine.* Union geogr. intern., Florence, 1930 și B. S. G., 1936. N. M. POPP. *Les terrasses fluviatiles de la Munténie centrale.* B. S. Gr., LVII, Buc. 1938.
6. ANTIPA GR., *Regiunea inundabilă a Dunării,* Buc. 1910 și A. I. Gl., Buc. 1912. VIDRAȘCU G., *Lunca Dunării și regimul apelor ei.* B. S. Gr., Buc. 1916. IONESCU-SISEȘTI G., *Lunca Dunării și punerea ei în valoare,* Buc. 1933. P. COTEȚ, *Mutarea gurei Oltului.* Rev. geogr. rom. II, 1939.
8. CHIRU C., *Canalizarea râurilor și irigațiile.* B. S. G., Buc. 1900. NETTA C., *Navigabilitatea Oltului,* Buc. 1925. ANDREESCU-CALE I., *Cons. gen. asupra navigab. râurilor noastre.* Insemnări ieșene, Iași, 1936. N. CARANFIL, *Amenajarea hidraulică a regiunii București.* București, 1940.
9. LEONIDA D., *Electrificarea României.* Energia, Nr. 4é5, Buc. 1921. RARINCESCU I., *Electrificarea României.* Buc. 1930. PAVEL D., *Forțele hidraulice disponibile ale României,* ibid., Buc. 1929. MATEESCU CR., *Amenajarea rațională a Ialomiței sup.* Buc. 1927. D. PAVEL, *Amenajarea căderilor de apă în România.* Bul. I.R.E., Buc. 1936. IULIU MORARIU, *Piuăritul în valea Someșului.* B. S. Gr., LV, Buc. 1937.
10. PANĂ A., *Cursul inf. al Călmățuiului.* An. I. G., IV. PANAITESCU SC., *Văile Ialomiței și Mostiștea.* B. S. G., XXX, Buc.
11. MARTONNE E. DE, *S. l'histoire de la vallée de Jiu.* C. R. Ac. Fr., Paris, 1899. NICOLESCU I. E., *Basinul Jiului,* Craiova, 1932.
12. POPESCU ȘT., *Beitr. z. Entstehungsgesch. d. ob. Olttales,* 1902. WACHNER H., *Geol-morphol. Studien im Flussgebiet des Olt.* L. I. G., Cluj, 1931.
13. VÂLSAN G., *Câmpia română, l. c.*
14. VÂLSAN G., *Schimbarea cursului Ialomiței la Bilciurești.* B. S. G., XXXIV.
15. ANTONOVICI N., *Probleme hidrografice în basinul inferior al Siretului.* Rev. geogr. Soc. Soveja, I, Buc. 1929; IDEM, *L'identification d'un afluent inconnu scythique du Danube*: Le Tiarantos (Le Bârlad) C. R. Congrès intern. du geogr. de Varsovia 1934. Varsovie, 1938. SIMIONESCU I., *Geolog. Mold. dintre Siret și Prut. l. c.*
17. GUGIUMAN I., *Localizare geografică a așezărilor umane între Arieș și Deva.* B. S. Gr., LV, Buc. 1937. RADU V. MERUȚIU, *Regiunea Baia-Mare, Baia-Sprie.* L. I. Gr. VI. Cluj, 1938.
19. MURGOCI G., *Schiță geogr. a Dobrogei de nord.* Bul. S. G., XXXIII, Buc. 1912. BRĂTESCU C., *Dobrogea.* Ed. jubil., *l. c.*
21. PENCK A., *Die Donau.* Vortr. d. Verb. Naturw. Kennt., Wien, 1891. TOULA FR., *Durchbruch d. Donau,* ibidem, 1895. DEMETRESCU AL., *Die unt. Donau zw. T. Severin u. Brăila,* Berlin, 1911. BĂICOIANU C. I., *Dunărea,* Buc. 1915. VASILESCU GR., *Contr. à l'ét. de la format. du Delta d. Danube.* L. I. Gr., Cluj, 1929. BRĂTESCU C., *Delta Dunării.* B. S. Gr., Buc. 1932. ANTIPA GR., *Câteva probleme științ. și econ. privitoare la Delta Dunării.* An. Ac. R. S. St., Buc. 1914; IDEM, *Dunărea și problemele ei.* Ac. Rom., Studii și cercetări, VI, Buc. 1921; IDEM, *Les Bonifications hydrologiques des Deltas.* Com. intern. p. l'explor. de la Mer Medit., Paris, 1935. STURDZA D. A., *Les travaux de la comm. europ. des Bouches du Danube,* Vienne, 1913. VIDRAȘCU G., *Brațul Chilia.* B. S. Gr., Buc. 1924. PALLIS MARIETTA, *The floating ferr. of the Delta of the Danube.* Linneau Soc. Journ., Lon-

don 1916. VÂLSAN G., *Remarques compl. apropos de la nouv. hypothèse sur la delta de Danube*. B. S. Gr., LIV, Buc. 1936. NĂSTASE GH., *Peuce*, B. S. Gr., LI, Buc. 1933. R. CIOCÂRDEL, *Influence des vents sur l'évolution du Delta du Danube*, Acad. d. Sc. Buc. 1937. D. PAVEL, *Contr. la hidrografia Dunării*. I. R. E. VI, Buc. 1938. *Harta Deltei*, 1: 500.000 Min. Dom., Serv. pesc. R. CĂLINESCU, *Insula Ada-Kaleh*. Rev. geogr. rom., III, 1940.

24. ANTIPA GR., *Biologie des Donaudeltas*, VIII, Intern. Zool. Kongr., Iena 1911. IDEM, *Pescăria și pescăritul*. Acad. Rom., Publ. f. Adam., Buc. 1916. IDEM, *Wissensch. u. wirtsch. Probleme des Donaudeltas*. A. I. G., VII. Buc. 1915. DAȘCOVICI N., *Dunărea noastră*. Fund. Princip. Carol, Buc.
25. CIORICEANU D., *Les grandes ports de la Roumanie*, Paris, 1928.

CAP. XI.

LACURI.

1. Generalităţi. — 2. Iazuri. — 3. Bălţi şi lacuri de luncă. — 4. Lacuri din năruituri. — 5. Maare. — 6. Limanuri. — 7. Lacuri de stepă. — 8. Lacuri glaciale. — 9. Importanţa lacurilor.

1. — Cu toate că România nu e un ţinut cu bogate ploi, nici n'a fost acoperită de gheţari, totuşi nu e lipsită de ochiuri de apă liniştite, răzleţite peste tot întinsul ei. Se găsesc l a c u r i pe înălţimile muntoase, în lunca marilor râuri, dar mai ales dealungul Mării.

In afara celor existente, sunt numeroase urme de lacuri secate, de pe urma cărora a rămas nămol şi turbării.

Sunt lacuri mărunte, numite iazuri; sunt lacuri de mii de hectare. (Razelmul cu lacurile anexe 80.000 ha, Ialpugul 13.374 ha, Sasic 19.525 ha). Originea lor este variată, dela limanurile din lungul Mării, vechi golfuri îndulcite, până la echivalentul vestitelor Maare renane.

Suprafaţa lacurilor ocupă 1,1% (cam 3.300 km^2) din întinderea totală a ţării. Numărul lor e de vreo 3.000, puţine cu o suprafaţă de peste 100 km^2, mai multe (peste 2.600) sub 1 km^2.

2. — Există două ţinuturi odată bogate în i a z u r i: Câmpia transilvană şi depresiunea Prutului mijlociu.

Natura argiloasă a terenului face ca apa să nu se infiltre lesne, păstrându-se în scobiturile din calea râurilor sau iezită de om. Afluenţii Başăului şi ai Jijiei par, pe hartă, ca un şirag de mărgele. Iazurile s'au împuţinat, căci goana după pământ arabil le-a secat. A rămas doar valul iezăturii. Numai lacul Dracşani de lângă Suliţa, cu mult stuf, are o suprafaţă mai întinsă. La iazuri se pot socoti şi ochiurile de apă din regiunea inundabilă a Crişurilor, a Crasnei, parte din acele din jurul Bucureştilor (Băneasa, Cişmegiu) păstrate în vechi albii părăsite, precum şi « bulhoacele » din ţinutul Bălţilor, lângă Prut, într'o regiune de alunecări, cunoscută sub numele de „suta de movile".

3. — In lunca marilor râuri, rămân coturi părăsite umplute la revărsări. Unele sunt temporare, altele persistente, mai adânci, cu un canal de alimentare şi altul de scurgere.

Numeroase sunt mai ales în lunca largă a Prutului până la Sculeni (Lacul Cristeşti de lângă Iaşi), şi a Nistrului până la Tighina; bogate, mari, sunt cele din lunca Dunării, dela L. Nedeia şi Potelul, până la lacurile din Balta Brăilei

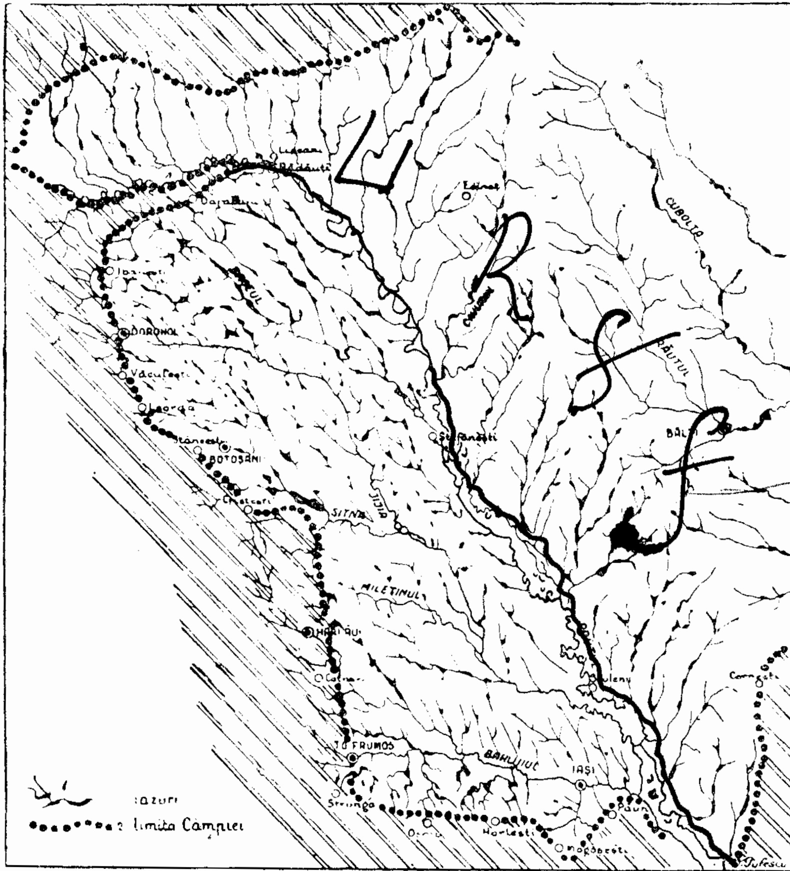

Fig. 151. bis — Iazurile din câmpia Moldovei (d. *V. Tufescu*).

pe stânga Dunării sau marile lacuri de pe dreapta ei dintre Galaţi şi Tulcea (L. Crapina). Delta e plină de ghioluri, lacuri adânci acoperite de plaur.

4. — Alunecari ae straturi se întâmplă numeroase în cuprinsul României, în legătură cu natura şi aşezarea straturilor de pământ. Surpăturile în adânc, în ţinuturile carstice, nu rar produc măcar primăvara lacuri temporare. Năruiturile din regiunile saline au dat naştere la numeroase lacuri sărate.

Lacurile dela Turda sunt vechi ocne romane, umplute cu apă. Lacul dela Ocna-Sibiului, dela Sovata, dela Telega, au aceeaşi origine. Tăul-roș lung de 1300 m de lângă Gheorghieni, nu este decât stavilarea unui afluent al Bicazului prin alunecarea grohotișului acum 80—100 ani, format dintr'o năruire de pe vremea glacială a unei părți din muntele Suhardul. S'au păstrat până și trunchiurile de brad din pădurea inundată.

Interesant e fenomenul concentrării căldurii în lacurile sărate (Turda, Sovata); chiar iarna când la ½ m dela faţă e 0,7°, la 3 m adâncime e 12°, la 3,50 m. chiar 15°. In timpul verii cu temperatura de 23° la aproape de faţă, ajunge și 34° la 2 m spre a scădea spre fund. Concentrarea căldurii spre adânc și păstrarea ei (la fund rămâne constantă între 14—17°), se datoreşte unei stratificaţiuni a apei, îndulcită spre faţă, mai sărată la fund. Odată acumulată, căldura este oprită să se piardă de către pătura de apă diluată din spre faţă.

5. — Un loc deosebit se cuvine Lacului Sf. Ana, de lângă Tușnad, cuprins în craterul cel mai sudic, din şira Architei. Este echivalent vestitelor Maare din Masivul Renan.

6. — E foarte probabil că M. Neagră ajungea până aproape de Galaţi, ca un golf adânc. Dealungul deltei, ca şi a ţărmului ei actual, au rămas numeroase limanuri, mărturia întinderii de odinioară a golfului. Sunt în diferite stadii de îndulcire și împotmolire. Formează o caracteristică a ţinuturilor noastre din lungul Dunării inferioare și a ţărmului Mării.

Limanurile din lungul Dunării încep cu Brateșul, lac rotund; se continuă prin Cahul lângă Reni; Ialpug şi Catalpug de o parte şi alta a Ismailului; Chitai în dreptul Chiliei-noi cu totul îndulcite. Ca dovadă însă de originea lor marină sunt animalele relicte de origine ponto-caspică (*Monodacna, Syngnathus, Gobius fluviatilis*) amestecate cu fauna de apă dulce. Celelalte limanuri de pe ţărmul Mării (Şagani, Alibei, Burnas) sunt despărţite de mare prin înguste praguri de nisip. Limanul Sasic, în care se varsă Cogâlnicul, şi l. Nistrului au păstrat câte o portiță prin care se leagă cu marea. Prin forma lor de văi lărgite și pline cu apă, nu pot fi lămurite decât sau ca golfuri din vechea întindere a mării, transformate în limanuri, prin înălţarea uscatului, sau ca invaziuni ale mării în văile râurilor prin ridicarea nivelului ei. Principalul însă este că limanurile sunt părţi din mare cu apă în bună parte îndulcită, prin râurile ce se scurg în ele.

Dealungul ţărmului Mării limanurile sunt unele mari și sălcii, altele mai evoluate și cu apă dulce. Suprafaţa cea mai întinsă, rămasă din vechiul golf Halmyris, o are grupa de lacuri (Dranov cu apă dulce, Raselm cu o suprafaţă de 36.000 ha, Goloviţa, Smeica cu o salinitate redusă, Sinoe cu lacurile Tuzla și Caranasuf) în legătură unele cu altele, comunicând cu Marea numai printr'o îngustă Portiţă. Lacurile periferice sunt gata să se împotmolească prin stuf (Lacul Babadag) sau să sece (Lacul Hagighiol). Ţărmul grupei de lacuri e format din stâncile terenurilor dobrogene. Pe coasta de apus a Lacului Raselm, dela Capul Iancina până la Sarichioi, malul e mai variat decât al Mării. In miniatură e asemenea celui de pe coasta Bretaniei. La marginea lacului Sinoe, fu clădită cetatea Histria.

Sistemul de lacuri al Raselmului e un minunat laborator biologic natural. Spre Nord e îndulcit, căci Canalul Regele Carol aduce apă proaspătă din Dunavăţ. Spre Sud şi Vest apa se concentrează din ce în ce. Lacul Sinoe are o cantitate de săruri egală cu a Mării Negre. Lacul Tuzla şi Hagighiol, după secetă, sunt înconjurate de o aureolă de săruri, ca şi lacurile din stepele ruseşti.

Fauna e amestecată. Pe lângă forme de apă dulce, cuprinde multe specii ponto-caspice *(Adacna)*, altele mediterane care tind să se adapteze la apă dulce sau de apă dulce care înaintează în mare *(Neritina transversalis)*.

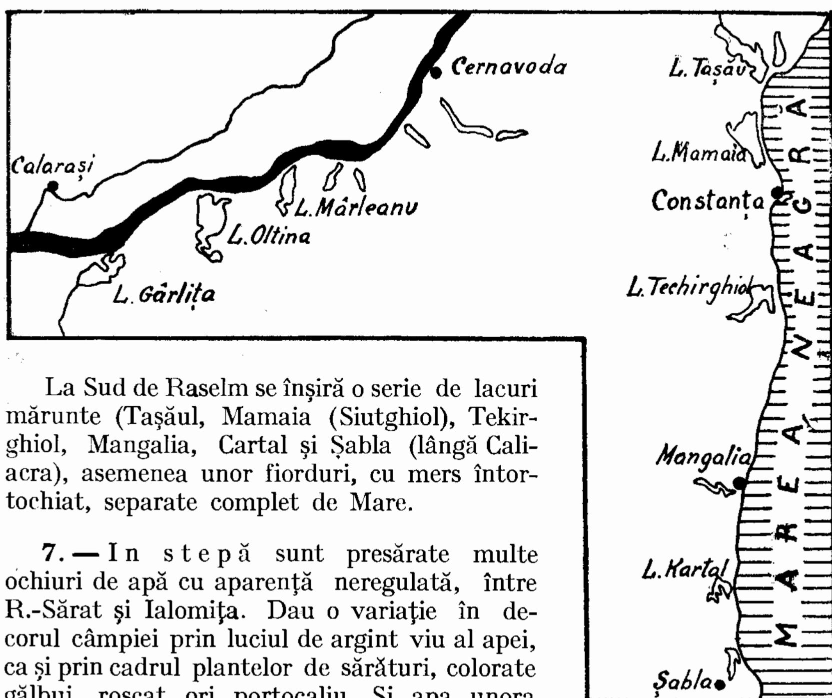

Fig. 152. — Lacurile din sudul Dobrogei (d. *Scobel*).

La Sud de Raselm se înşiră o serie de lacuri mărunte (Taşăul, Mamaia (Siutghiol), Tekirghiol, Mangalia, Cartal şi Şabla (lângă Caliacra), asemenea unor fiorduri, cu mers întortochiat, separate complet de Mare.

7. — I n s t e p ă sunt presărate multe ochiuri de apă cu aparenţă neregulată, între R.-Sărat şi Ialomiţa. Dau o variaţie în decorul câmpiei prin luciul de argint viu al apei, ca şi prin cadrul plantelor de sărături, colorate gălbui, roşcat ori portocaliu. Şi apa unora (Lacul Sărat) este colorată galben-verzui, cu nuanţe ruginii, datorită algelor şi mai ales unui flagelat microscopic *(Chlamydonomas Duvali)*, găsit şi la Tekirghiol. In vreme de secetă, o dungă roşcată trasă la margine, arată prezenţa în mari cantităţi a unei bacterii *(Beggiatoa roseopersina)*. Gustul apei, la cele mai multe, este amăruisărat, datorit sărurilor care le conţin. Apa din Balta-Amară bunăoară, cuprinde: NaCl; SO_4Na_2; SO_4K_2; SO_4 Mg; SO_4 Ca. Cristali de mirabilită ($SO_4Na_2+10H_2O$) se formează în aşa de mare cantitate, la faţa nămolului sbicit, încât împiedecă mersul spre lac.

Jârlăul, Amara şi Balta-Albă, dintre Râmnic şi Buzău, sunt aşezate într'o luncă largă de 3 km, cu aspect de limane fluviatile. Pe o linie aproape Est-Vest, sunt alte numeroase lacuri (L. Sărat lângă Brăila, Movila-Miresei, Ianca, Surdila-Greci lângă Făurei).

Mai sunt lacuri datorite evoluției cursurilor de apă din Câmpie, cum sunt acele aflate dealungul Călmățuiului (Fleașca), între Podina și Doicești, dealungul Ialomiței (Fundata, Amara). Mai spre apus, seria lacurilor provenite din divagarea râurilor, se ține până în Dâmbovița (Bălteni, Snagov cu o pădure fosilizată pe fund) sau chiar până sub poalele dealurilor (Stâlpul de lângă Monteoru). Către apus nu se întâlnesc decât puține lacuri sărate neînsemnate (lângă T.-Măgurele și comuna Gighera în Dolj).

Tekirghiolul, cu nivelul sub al Mării Negre, prezintă o concentrare de săruri superioară acesteia. Cuprinde de 4 ori mai multă sare, de 7 ori mai mult sulfat de magnesie. Pe fundul lui se formează un nămol cafeniu acoperit de vestitul nămol negru (5 m), provenit din descompuneri organice, prin acțiunea unor bacterii. L. Mangalia, cu izvoare sulfuroase, pare mai de grabă cursul inferior al unui râu, asemenea cu limanurile fluviatile ce se țin pe malul drept al Dunării (Oltina, Mârleanu, Cochirleni). Și Valea Carasu, cu apă și stuh chiar peste vară până la vest de Medgidia, nu este decât un liman fluviatil mai lung.

Asupra originii lacurilor sărate din Câmpie, tectonica înlătură părerea că salinitatea lor e în legătură cu zăcămintele de sare din munți. De altfel compoziția chimică a apelor lor (dominarea sulfatului de Na) este diferită de a celor din preajma salinelor.

Lacurile sărate din această regiune nu pot avea drept origine decât existența condițiunilor de stepă din cvaternar, asemenea acelor transcaucaziene și concentrarea apelor sărate în basine neregulate, din care prin evaporare și capilaritate se ridică azi până la suprafață. Numai așa se poate lămuri prezența izvoarelor de apă dulce din apropierea unora dintre ele.

8. — Podoaba vârfurilor noastre muntoase nu o fac numai zănoagele, ci și « ochii pământului », « täurile » aflate pe fundul lor. Lacul Gordoman, din Munții Godeanu, stăvilat de o morenă la 1.770 m, este cel mai apusean. Pe masivul Retezatului sunt multe, din care Lacul Bucura (2.041 m) cel mai întins (10 ha. cu adâncime de 14,2 m), iar Zănoaga cel mai adânc (22,5 m). Numeroase lacuri (peste 32) mai mari și mai mărunte, la înălțimi diferite sunt în masivul Parângului (Gălcescu adânc de 10 m). In Munții Făgărașului se găsesc lacuri mari și mărunte, atât pe versantul nordic (Lacul Bâlei la 2.034 m, e adânc de 11 m, cu cea mai frumoasă cădere de 60 m din țară), cât și pe cel sudic (Lacul Călțun la 2.239 m, adânc de 10 m. Lacul Urlea la 2.192 m). Cel mai apusean e L. Avrig sub Ciortea la 2011 m.; cel mai răsăritean e pe Iezerul-Mare.

In restul Carpaților lacurile sunt rare: două lăculețe pe Siriu, apoi la sud de Răcoasa (Lacul Tutoveanului) la 500 m, dar mai ales în Munții Rodnei (12, cel mai mare Lacul Lala la 1820 m). Și în Munții Maramureșului se găsesc câteva.

9. — Unele lacuri, prin nămolul lor, aduc concentrări omenești în timpul verii (Tekirghiol, Lacul-Sărat); prea puține din cele glaciale ar putea servi drept producătoare de energii (Lacul Bâlei). Din L. Tuzla, în sudul Basarabiei, a început să se scoată din nou sare (1.600 tone în 1934). Importanța mare a lacurilor stă în peștii ce-i conțin.

Numai din Crapina s'a scos în 1907—908 peste 4 mil. kg de peşte. Pe când înainte de 1906 când apa devenise sălcie abia se scotea 34.000 kg peşte de proastă calitate din Raselm, după săparea canalului şi îndulcirea apei s'a scos peste 3 mil. kg pe an.

O deosebită însemnătate prezintă bălţile prin pădurile dese de stuf şi papură ce le încadrează, folosite fie la facerea colibelor, la acoperirea caselor, la împrejmuiri sau împletitul rogojinilor, dar din ele s'ar putea scoate şi celuloza atât de importantă. Natura ne-a hărăzit din belşug, ceea ce aiurea caută să se cultive; stufăritul dela noi nu este întrecut nici de acel din larga luncă a Tisei.

S'a emis părerea secării unora dintre lacuri în vederea întinderii agriculturii. E dovedit însă că secarea bălţilor din lungul Dunării nici n'ar fi uşor de realizat, dar ar periclita viaţa porturilor prin schimbarea regimului fluvial.

LITERATURA.

PORUCIC I., *Lacurile sărate din sudul Basarabiei*, Buc. 1924. FILIPESCU M., *Cercetări limnologice şi hidrologice în regiunea Jibrieni.* D. d. S. I. G., XIII, 1930. CODARCEA AL. şi PAUCĂ M., *Observaţiuni asupra limanului Sasic*, ibidem, Buc. 1930. J. LEPŞI, *Die Seen Rumäniens und ihre Bewirtschaftung.* Verh. intern. Ver. f. Limnologie, VII, 1923. PASCU R., *Lacul Tekirghiol.* A. I. G., IV, Buc. 1911. BUJOR P., *Contr. à l'état. de la faune des lacs salés de Roumanie.* An. sc. Un. Iassy, I, 1900; IDEM, *Biologie du Lac salé de Tekirghiol.* Iaşi, 1928. BRĂTESCU C., *L. Mangalia.* B. S. Gr., Buc. 1916; IDEM, *L. Taşăul.* An. Dobr., III, Constanţa, 1922. MAIOR O., *Die Salzböden Rumäniens*, Halle, 1911. MARTONNE E. DE şi MURGOCI G., *Sondage et analyse des boues du lac Galcescu.* C. R. Ac., Paris, 1900. BORCEA I., *Faune des limans roumains.* X-e Congrès intern. de Zoologie, 1930; IDEM, *Faune survivante de type caspien des limans d'eau douce de Roum.* An. sc. Un., Iassy, XIII. GRIMALSKI V., *Die Seen der im unter. Donaugebiet geleg. St. Georg-Insel.* Notationes Biolog., III, Buc. 1935. SOKOLOW N., *Despre originea limanelor Rusiei meridionale.* Lucr. cons. gl., X, Petersburg, 1895. MAXIM I., *Contr. la explicarea fenomenelor de încălzire al lacurilor sărate din Transilvania*: I. *Lacurile dela Sovata*, 1930; II. *dela Ocna Sibiului*, 1930; III. *dela Turda*, 1937. Rev. Mus. geol. Univ., Cluj. ZAHAROV S., *Suprafeţele lacurilor din România.* Bul. muz. naţ., Nr. 5, 1934, Chişinău. ST. MIHĂLCESCU, *Obs. limnologice în Făgăraş.* B. S. Gr., V. Buc. 1937. BRĂILEANU AL., *Lacul Razim. Geneza şi evoluţia lui.* B. S. Gr., LVII, Buc. 1938. ATANASIU I. *Iazurile naturale.* Natura. 1940.

CAP. XII.

MAREA NEAGRĂ.

1. Importanța ei. — 2. Originea. — 3. Ins. Șerpilor. — 4. Condițiunile fizice. — 5. Viața. — 6. Țărmul românesc al Mării. — 7. Porturi. — 8. Stațiuni balneo-climaterice.

1. — Din multele daruri pe care natura ni le-a hărăzit, Marea Neagră nu este cel din urmă. O țară fără calea deschisă a Mării, rămâne izolată, economicește strâmtorată până la atârnare de vecinele ei.

Țara noastră având o parte din țărmul mării, fără prea mari sforțări vapoarele românești transporta călători în Palestina și Egipet, după cum vasele comerciale ajungeau până în Marea Nordului.

Marea Neagră nu înseamnă pentru România numai calea lesnicioasă către lumea largă. Dealungul țărmului ei, pe vremea expansiunii grecești încă din secolul al VIII-lea înainte de Hristos, a început viață vie în șiragul de cetăți ce se întindeau dela Balcic (Dionisiopolis) până la marea cetate Histria, a cărei desgropare și descriere se datorește mult regretatului savant român *V. Pârvan.* Fiecare din ele forma focar de civilizație, din care radia elementele culturii mediteranene spre interiorul țării.

Cu toată îngustimea Bosforului, boarea caldă din spre Marea Mediterană se resimte în clima Dobrogei, făcând ca smochinii să crească la Balcic, iar Sfineacul *(Carpinus duinensis)* până în pădurea vestită dela Letea lângă Sulina. Mai ales iarna, influența Mării se resimte prin îndulcirea climei din luna cea mai rece; valea Batovei, de lângă Balcic, e numită de ciobani Valea-fără-iarnă. In afară de desvoltarea însemnată a pescuitului de lângă țărm, viața se concentrează pe plajele frumoase, dela Bugaz lângă Cetatea-Albă și mai ales dela Constanța până la Ecrene; începuse a fi căutate și de străini, Polonezi și Cehoslovaci.

2. — Marea Neagră este o rămășiță din vechea Mare sarmatică. Dacă n'ar fi avut loc la începutul cvaternarului, legătura prin Bosfor

cu Marea Mediterană, ea ar fi rămas ca şi Marea Caspică ori Marea Aral, un lac îndulcit mai repede prin marile cantităţi de apă ce-i varsă patru fluvii însemnate dintre care Dunărea, cel mai mare. Limanurile basarabene, ca şi adâncul golf transformat în deltă, arată soarta Mării Negre dacă prăbuşirile n'ar fi adâncit-o. Spre ţărmul nostru, din prăbuşire a rămas un singur colţ al cărui vârf formează Insula Şerpilor, de care se leagă legenda templului lui *Achille*.

3.— Aşezată la 44 km de Sulina cu suprafaţa ca un trapez, **Insula Şerpilor** are o întindere de 17 ha şi e înaltă de 40 m, cu ţărmul rupt din toate părţile. E formată din gresii şi conglomerate asemenea celor din unele părţi ale Dobrogei şi e acoperită în parte de câteva petece de loess şi terra rossa. Nu e locuită. Pe ea se află un far şi gardienii trebuitori; în unele ierni grele (1929) au fost izolaţi, din cauza îngheţului Mării în jurul insulei, timp de 2 luni. Flora sărăcăcioasă aparţine stepelor, iar fauna ei puţină e formată din elemente ce au ajuns prin sbor, înnot sau duse de vânt. E un popas important al păsărilor călătoare.

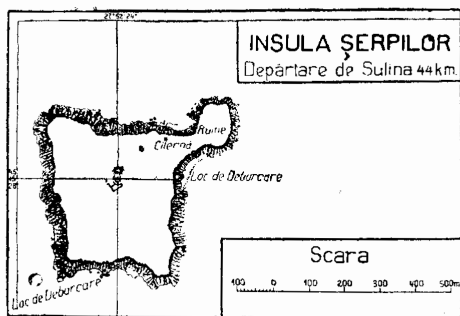

Fig. 154. — Ins. Şerpilor (des. *V. Meruţiu*).

4. — Marea Neagră are o suprafaţă de 411.540 km², odată şi jumătate suprafaţa ţării. Adâncimea maximă mai aproape de ţărmul Asiei Mici, e de 2246 m, iar profilul general asemenea unei pâlnii este mult mai trăgănat dinspre ţărmul românesc. Colţul dintre Nistru şi Dunăre este puţin adânc; adâncimea de 100 m începe dela capătul Crimeei şi merge până la Burgas, în dreptul Constanţei, cam la 125 km depărtare de ţărm. Povârnişul fundului cade lin, afară de o groapă lungăreaţă adâncă de 60 m, un soi de ramificare nordică a Bosforului, ce ajunge cam până la Sulina; în părţile nord-estice, s'au întâlnit slabe semne că valea Nistrului, a Cogâlnicului şi mai ales a braţului Sfântul Gheorghe se prelungeşte mai în spre larg.

Nivelul apei în Marea Neagră nu este constant ci cu oscilaţiuni anuale, după cantitatea de apă dulce adusă de marile fluvii (340 km³ anual, formând uneori o pătură de 83 cm) sau ploile ce cad pe suprafaţa ei. Vânturile puternice nasc schimbări periodice de nivel, după cum s'a constatat şi uşoare mişcări ritmice, asemenea celor de flux şi reflux.

Faţa Mării prezintă o serie de curenţi de suprafaţă (Fig. 155). In lungul ţărmului nostru există un curent Nord-Sud, unit în dreptul

gurii Sf. Gheorghe cu altul venit din spre Crimeea. Există şi un curent mai adânc dela Sud spre Nord.

Salinitatea este redusă ca și a Mării Caspice, la 17,18—18.08‰ spre suprafață, scăzând în părțile noastre îndulcite, crescând în adâncime până la cel mult 22,59 ‰ între 1500—2000 m. Marea Neagră este astfel socotită printre mările salmastre. Numai la intrarea Bosforului salinitatea este marină (36,49 ‰ la adâncimea de 60 m), ceea ce înseamnă că din spre Marea Mediterană vine un curent sărat. In lipsă de curenți verticali apa marină mai grea şi mai sărată rămâne spre

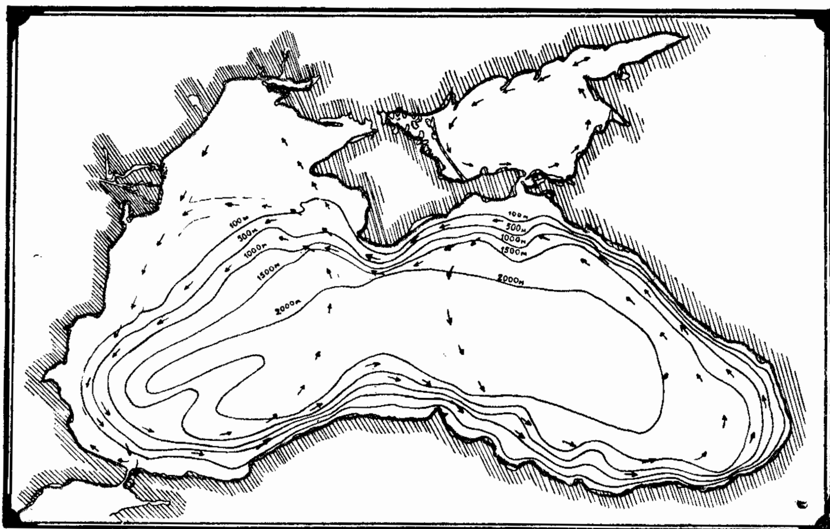

Fig. 155. — Marea Neagră, curenți și adâncime (d. *Knipowitch*, des. de d-na *V. Nicolaescu-Barbu*).

fund, pe când la față se aşterne pătura mai îndulcită, mai uşoară. Circulația verticală, deci oxigenarea, este restrânsă numai în această pătură din spre față.

La adâncimi oxigenul nu ajunge. Numai între 0—80 m e mai bogat (8.5 mgr la mie). Sub acest nivel scade brusc sub 1 mgr ‰. Mai în jos de 100—175 m lipseşte; domneşte în schimb gazul hidrogen sulfurat, format în mare parte prin reducerea sulfatelor de către bacteriile anaerobe din genul *Microspira*. La 2000 m se află 5.80 cm^3 la litru.

Intreaga viață a Mării Negre se resfrânge în zona superioară de oxidație; mai ales la adânc, în zona de reducție, e un cimitir întunecat, liniştit. Sub 212 m e domnia morții, fără organisme, în afara bacteriilor anaerobe şi a câtorva protozoare.

Pătura subțire de oxidație este supusă la variate schimbări locale de temperatură, de circulație verticală, de salinitate. Ea e bogată în

oxigen, în nitrate și nitrite, în sulfate. In zona dela fund oxigenul lipsește; se găsește mult azot și amoniac, carbonate și bicarbonate în afara hidrogenului sulfurat.

Planul de despărțire între cele două zone variază ca adâncime. Nu formează o suprafață convexă, ci are boltiri și scoborîri în legătură cu curenții dela față. In ochiurile liniștite, fără curenți, pătura de viață e mai subțire (până la 87—100 m) decât în dreptul curenților.

Temperatura apei e mai mare spre fund; în medie la 2000 m e 9°, la 200 m. 8,40—8,66°. In zona superioară variază după anotimp, cu maximum în Iulie—August, deși se menține mai rece la 50—75 m. Unde e apa mai puțin sărată, ca în colțul dintre Nistru și Dunăre, Marea poate îngheța și trei luni. In iernile grele înghiață chiar la Constanța.

5. — Față de alte mări, Marea Neagră este săracă în organisme, căci 85—90% din volumul ei este abiotic, fără viață. Rezultatul economic este și el deci restrâns. Din cauza variațiunilor mari locale ale mediului, asociațiunile de animale (Biocenose) sunt și ele foarte variate, ceea ce necesită studiul lor amănunțit pentru a fi folosite.

Fauna Mării Negre cuprinde patru grupe principale de animale:

a) Forme relicte rămase din Marea Pontică;

b) Forme mediterane;

c) Organisme de apă dulce adaptate la mediul salmastru;

d) Forme atlantice.

Flora, formată din numeroase alge verzi, albastre și roșii, nu trece peste adâncimea de 75 m. La marginea mării în locurile liniștite și nisipoase, cresc adevărate păduri de *Zostera* « iarba de mare », fanerogame din neamul lui *Potamogeton* (broscarița) din lacuri. Puzderii sunt microorganismele vegetale: bacterii sulfuroase, nitrificante, luminoase, ș. a.

Mamiferele nu sunt reprezentate decât prin delfinii zglobii, numeroși în jurul vapoarelor, în drum spre Constantinopol. Din neamul focii o singură specie *(Monachus albiventer)* trăiește în exemplare tot mai împuținate, prin peșterile dintre Șabla și Caliacra.

Mai numeroși sunt peștii. Se cunosc 156 specii dintre care 18% relicte pontice, 60% mediterane și 22% pești de apă dulce sau derivatele lor. Din neamul rechinilor, Cânele de mare *(Squalus acanthius)* poate ajunge până la 1,50 m lungime.

Importanți din punct de vedere economic sunt peștii din neamul morunului, caracteristici Mării Negre și celei Caspice. Sunt căutați pentru carnea gustoasă și unii pentru icrele negre (caviarul). Fac parte din grupa peștilor călători; primăvara apucă pe Dunăre în sus ca și pe Nistru, spre a lepăda icrele.

Dintre cele 6 specii de Accipenser, Cega și Viza, cele mai mici, trăiesc aproape exclusiv în apele Dunării, de unde se pescuesc. Celelalte: Șipul tot mai rar, Păstruga, Nisetrul și Morunul leapădă icrele în apa râurilor, întorcându-se către toamnă îndărăt la Mare.

Printre ceilalți pești, cătâre au scrumbiile de Dunăre *(Caspialosa pontica)* şi rizeafca *(C. nordmanni* Ant.), care se pescuesc primăvara în Dunăre, unde își leapădă icrele. Chefalii *(Mugil cephalus)* diferiți, se prind din limanurile, în care intră spre a se hrăni mai bine. Calcanii lați *(Bothus maeoticus)*, deși au carne bună, la noi nu s'a prea obișnuit lumea să-i mănânce.

Mari cantități de scrumbii albastre sau macrele *(Scomber scombus)* se pescuesc către toamnă când sunt grase. Cele de primăvară, slabe, se usucă la soare ca țâri. Dintre nevertebrate, comerț mai deosebit se face cu midiile *(Mytillus galloprovincialis)* măcar că la noi nu sunt prea căutate. Stridii nu se întâlnesc decât puține în apropierea de țărmul Balcicului. Nu sunt nici cultivate, nici exploatate.

Fig. 156. — Zăvod la marginea mării (des. *E. Saulea-Bocec*).

6. — Țărmul românesc al Mării Negre se împarte în trei părți cu importanță deosebită.

Dela Nistru până la gura Chiliei, se înșiră limanuri despărțite de

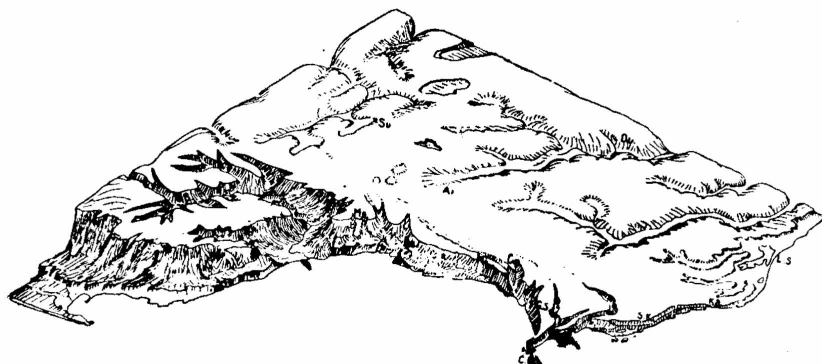

Fig. 157. — Platforma din S.-E. Dobrogei (des. *Gh. Vâlsan*). Ba = Balcic; VB = Valea Batoviei; C = Cavarna; C. Cl. = Capul Caliacra; L.Ș. = Lacul Șabla.

Mare prin limbi înguste de nisip. Țărmul nu are înălțimi mai mari de 20 m, iar adâncimea Mării nu trece de 10 m până la 10 km de țărm.

Dela gura Chiliei până aproape de Capul Midia e marginea deltei, zona de luptă între mare și uscat, zătoane alternând cu grinduri nisi-

poase. Porțiunea aceasta din țărm, uneori cu tufe de pipirig scăldate de apa Mării, ca între Chilia și Sulina, este însemnată ca loc de pescuire a neamului morunului.

Așezări omenești stabilite aproape nu există. In schimb sunt mai dese așezările temporare pescărești: zăvoadele de stuf strălucitor în bătaia soarelui, cu colibe în jur și instalații pentru pregătirea carmacelor. Deși viața nu este prea intensă în aceste centre, în zori de zi când atamanul comandă mica lui trupă de pescari ca să cerceteze năvoadele spre largul mării până la mari distanțe, zona dinspre țărm capătă mai intensă mișcare omenească.

La capul Midia apar cele dintâi pături de calcar sarmatic, care lămurește acest mic promontoriu. Țărmul devine dela Constanța înalt, abrupt, cu alternanțe de plaje, pereți năruiți de loess ori straturi sarmatice.

Peninsula Caliacra, capătul unui platou înalt de 130 m, desparte două lumi deosebite, dând naștere la scenerii cum nu se mai întâlnesc în restul țărmului românesc. Versantul nordic este abrupt, mereu năruit de furia valurilor ce izbesc în el. Până mai la nord de Șabla țărmul este răscolit, lipsit de vegetație, cu un colorit ruginiu. Crivățul îl lovește în plin, iar valurile zbuciumate nasc muzică vagneriană. Spre Sud, în golful Balcicului, domină liniștea, apa albastră ca în Mediterana, în contrast cu albul țărmului năruit, format din roci friabile. Țărmul, brâul de smochini dintre Caliacra și Cavarna, tufele dese de pelinită mătăsoasă, explică numirea de «Coasta de argint» dată acestei porțiuni din malul Mării Negre. Plaja largă dela Ecrene încheie seria tablourilor ademenitoare de pe «Coasta Soarelui» din Dobrogea de Sud.

Porțiunea stâncoasă din țărmul românesc al Mării Negre are și o altă importanță, în afara stațiunilor climaterice ce se găsesc în dreptul ei. Pescuitul în larg se face mai mult prin sistemul talianelor, un parc de capcane așezat la distanță de țărm. Pentru studiarea științifică a condițiunilor de pescuit, sunt instalate două stațiuni de cercetări: una lângă Constanța (Stațiunea hidro-oceanografică) și alta la Agigea, aparținând Universității din Iași; servește drept stație de studii științifice.

7. — Mangalia, deși așezată în condițiuni naturale destul de bune n'are nicio importanță în traficul exterior. E port primitiv, cu mică adâncime, servind prea puțin serviciului local, adăpostind vase cu pânze.

Sulina este portul modern legat de navigabilitatea pe Dunăre, amenințat prin împotmolirea gurii.

Singurul port mare, al doilea după [redacted] ca importanță, pe întreg țărmul Mării Negre, este Constanța (58.258 loc.).

Constanța a fost însemnată ca port încă de pe când era numit Tomis, locul de exil al lui *Ovidiu*. Pe vremea Genovezilor aici era un cunoscut emporiu. Sub dominația turcească ajunge un simplu port de pescari. Dela 1858, când Englezii l-au legat cu Cernavoda, prin drumul de fier,

lung de 62 km, căpătase oarecare importanță pentru exportul cerealelor. La luarea în stăpânire de către Români în 1877, avea un chei de lemn de 170 m, un dig de apărare de 200 m și un basin adăpostit, în suprafață de 4 ha. Astăzi este un port modern, aproape în întregime opera inginerilor români.

La 1896 s'a pus piatra fundamentală a portului actual; la 1899 e lucrat în regie, sub conducerea inginerului *G. I. Duca*, apoi a lui *A. Saligny*. La 1909 *Regele Carol I* a inaugurat punerea în funcție a celui dintâiu siloz.

Portul modern de azi are 2994 m, diguri de închidere pentru adăpostirea basinurilor cu o suprafață de 78 ha, adânci de 9,10 m. Diguri și cheiuri au în total o lungime de 7.765 m. Capacitatea anuală de trafic este de 3.700.000 tone metrice.

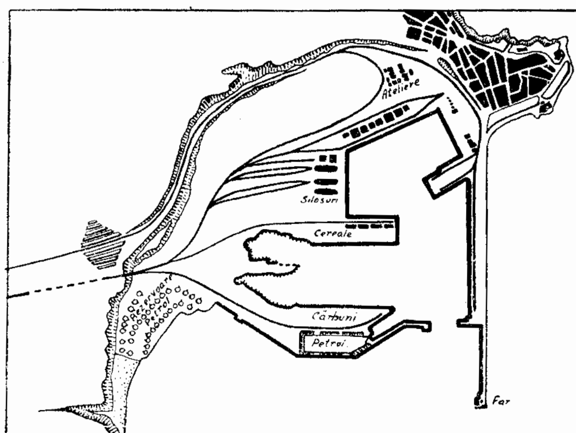

Fig. 158. — Planul portului Constanța (din vol. Dobrogei jub. simplificat).

In interiorul portului sunt 3 silozuri cu instalațiuni moderne de păstrat și curățit cerealele; fiecare are o capacitate de 20.000 tone. Portul este mai ales făcut pentru exportul petrolului, existând 6 conducte de descărcare și 54 rezervoare cu o capacitate totală de 20 mii tone. Instalațiile sunt de așa natură încât se poate pompa la 5 vapoare-tankuri deodată, 5 produse diferite petrolifere.

In afară de aceasta sunt mari magazine pentru mărfuri diferite, macarale puternice de 40 tone forță, centrală electrică, gară pentru vapoarele de pasageri, etc.

De pe urma tuturor instalațiunilor moderne, portul Constanța a devenit nu numai un centru comercial, dar și locul de plecare al vapoarelor de călători pentru Constantinopol, Palestina și Alexandria.

Traficul de import-export ajunsese în 1911 la 1.400.685 tone, iar în 1927 la 2.030.103 tone. In 1927 au intrat în port 1.149 vase, cu un tonaj mediu de 2.031 tone v. n. Numărul călătorilor în 1934/35 ieșiți din Constanța a fost de peste 40.000 și peste 222.000 tone mărfuri. In special după război și în anii din urmă de criză, prin Constanța se face 65% din exportul de petrol.

Raza orașului se întinde în direcția liberă dinspre Anadalchioi. Pe lângă instalațiunile portului, cuprinde multe întreprinderi industriale, destul de multe școli secundare și e sediul episcopiei din Tomis. Orașul cu 4.000 locuitori în 1878, are în 1930 aproape 60.000. Din ei numai un sfert erau Români în 1894. In 1928 numărul Românilor a crescut la 68%, Grecii au scăzut la 9%, Evreii la 3%.

Clima mai domoală, plajele destul de multe au dat țărmului dela

Fig. 159. — Hotelul Rex dela Mamaia (Constanța)

Constanța spre Sud o mare importanță sanitară. Vara este populat; hotele, vile și sanatorii se țin șirag până la Ecrene.

Importante sunt și stațiunile care dau oarecare mișcare țărmului basarabean, deși greutățile transportului formează o piedecă pentru desvoltarea lor.

Legată cu drum de fier de [redacted] este numai stațiunea balneară Bugaz, cu un mare și modern spital pentru tuberculoși, folosind soarele și băile de nămol. Budachi, cu o desvoltare mai mare dela 1916, are rolul Tekirghiolului din Dobrogea. Se pot face băi calde de nămol ori în apa cloruro-sodică a lacului, după cum plaja poate servi ca băi solare. Tot în jurul lacului Budachi sunt alte stațiuni secundare fără plajă, după cum stațiunile Burnar, Tuzla, Borișanca sunt stațiuni de nămol.

Pe plaja lungă de 18 km dintre C. Midia și Constanța, de curând s'a construit instalația modernă de băi dela Mamaia, cu un impunător hotel. E cuibul cel mai căutat pentru recreația de vară, cu băi de soare și de mare.

Dela Constanța până la Carmen-Sylva — vechea Movilă — se înșiră sanatorii aproape continuu.

In jurul lacului Tekirghiol cu vestitul nămol, se găsesc trei stațiuni principale: Eforia cu vile drăguțe, Carmen-Sylva, cea mai veche și Tekirghiol-sat, la capătul lacului. Mai sunt stațiuni climaterice, în afară de Mamaia, Mangalia — vechiul Callatis — cu minunata plajă adăpostită. Balcic — Dionisiopolis — devenit în anii din urmă un cochet cuib de vile originale ca arhitectură, în fruntea cărora stă Palatul M. S. *Reginei Maria*, ca o viziune din orientul depărtat. Plaja dela Ecrene e mai puțin folosită, deși temperatura medie a iernii nu se scoboară sub + 2°.

LITERATURA.

ANTIPA GR., *La biosociologie et la bioéconomie de la Mer Noire*. Bul. sc. Ac. Rom., Buc. 1932; IDEM, *La vie dans la Mer Noire*. Ann. Ist. Ocean., Paris, 1933; IDEM, *Les recherches hydrobiologiques et leurs applications pratiques en Roumanie*. Acad. Rom., Buc. 1937. BORCEA I., *Sur les poissons migrateurs dans les eaux roumains de la Mer Noire*. An. Sc. Univ. Iassy, 1929; IDEM, *Nouv. contr. à la faune bentonique d. l. Mer Noire*, ibid. 1931; IDEM, *Fauna Mării Negre pe litoralul Dobrogei*. Dobrogea jub., Buc. 1929. KNIPOWITSH N. M., *Hydrobiol. Unters. im Schwarzen Meere*. Abh. d. wiss. Fischereiexped., Moscou, 1932. GAVRILESCU N. și POPOVICI I., *Ergebnisse der Untersuchungsfahrten im Schwarzen Meer*. Acad. Rom. Mem. Secț. Șt. Buc. 1937. C. MOTAȘ, *Biogeografia Mării Negre*. Analele Dobrogei, XIX, Cernăuți, 1938.

BORZA AL., *Observațiuni fitosociologice pe Insula Șerpilor*. I-iul congres al natur. din România, Cluj, 1930. BRĂTESCU C., *Falezele Mării Negre între Carmen-Sylva și Schitu Costinești*. An. Dobr., Cernăuți, 1935; IDEM, *Contr. la cunoașterea « Coastei de Argint »*, An. Dobr., XVIII, 1937. CĂLINESCU R., *Insula Șerpilor*. An. Dobr., XII, Cernăuți, 1931.

BĂCESCU C. și CĂRĂUȘU S., *Fauna Mării Negre*. Cunoșt. folos. Cartea Românească, Buc. Ed. II-a. SLASTENENCO E. P., *Revue de la faune ichtyologique de la Mer Noire*. Ann. scient. Univ. Iassy, XXII, Iași, 1936. BĂZNOȘIANU P. A. și IONESCU M., *Fauna Mării Negre*. Cartea Românească. Buc. 1937.

CELAN MARIE, *S. la flore algologique du littoral roumain de la Mer Noire*. Mem. Secț. sc. Ac. Roum., XII, 1936.

LEPȘI I., *Marea Neagră*. Cunoșt. folositoare. Cartea Românească, Buc.

NĂSTASE G., *Văile submarine ale Dunării*, B. S. Gr., LIV, Buc. 1936.

ȚIGOIU MARIUS, *Desvoltarea orașului Constanța*. B. S. Gr., XLIX, Buc. 1930.

VÂLSAN GH., *Sur une platforme littorale en Roumanie*. B. S. G., LIV, 1936; IDEM, *Considerațiuni morfologice asupra Coastei de Argint*. Ibidem, LVI, 1937.

LAMBRINO SC., *Cetatea Histria*. Boabe de grâu, Buc. 1930.

RADU CIOCÂRDEL, *La circulation générale des eaux de la Mer Noire*. B. S. Gr., LVI, Buc. 1937.

ANTIPA GR., *Les bases géophysiques des travaux destinés à assurer la navigabilité des Bouches-du-Danube*. Acad. Roum., Bul. S. St., Buc. 1938.

DAȘCOVICI N., *Marea Noastră sau regimul strâmtorilor*. Iași, 1937.

CAP. XIII.

INVĂLIȘUL VEGETAL.

1. Generalități. — 2. Caracterul și originea vegetației din România. — 3. Distribuția verticală a vegetației.

1. — Pe cuprinsul pământului românesc nu se află petec ceva mai mare de pământ fără îmbrăcăminte vegetală. Chiar sus, pe vârf de munte înalt, stâncile sunt acoperite de licheni, ce le dau un colorit împestrițat. Spre marginea Mării, doar nisipul mereu primenit de vânturi, chiar de lângă apă, rămâne fără vegetație. Incolo, peste tot se întinde covorul frumos țesut de flori boghioase, culturi omenești ori păduri dese.

In luna Mai, pământul României este un imens parc verde, stropit cu tot soiul de colori. De cum dă primăvara se arată ciuboțica-cucului, discreții toporași ori dedițeii mătăsoși pe dealuri, clopoțeii și viorelele sub bolta încă desfrunzită a pădurilor. Când bruma toameni acopere cu țesut argintiu pajiștele spre munte, sclipesc florile de ametist ale brândușei-de-toamnă. Sunt câmpuri întinse de zarnacadele la Predeal ori Făgăraș, asemenea celor dela Montreux; sunt suprafețe de maci roșii ca para focului, de bujori trandafirii spre Bazargic ori Balcic; altele de cicoare mai albastre decât cerul din dealurile Moldovei. Drumurile par alee împrejmuite cu tufe de măzăriche violacee, de măcieșu trandafiriu, de păducei ca ninși, ori pâlpăiri palide de lumânărică, cum e între Mărășești și Focșani. Sus spre munte, se întinde aceeași bogată resfrângere de colori, ce-ți iau ochii. Pajiștea dela Mielușoaia lângă Mălini, cea dela Durău de pe Ceahlău sunt amețitoare îmbinări de forme și colori. Iar când vara a cuprins și înălțimile muntelui, plaiurile subalpine în luna Iunie și Iulie sunt mai bogate în flori mirositoare și oacheșe, după spusa străinilor cunoscători, decât mult cântatele almuri alpine.

România e ca un raiu de verdeață de colori, de cum începe să se îmbujoreze salciile în lunci, să înflorească cornul în huceag și până toamna târziu, când tonalitățile diferite dela arămiul fagului, la roșul de vin al cireșului ori roșul de sânge al sângerului, se mută spre păduri.

2. — Datorită condițiunilor climaterice deosebite și naturii solului, vegetația naturală a României este mai bogată bunăoară decât a Bulgariei. Cele 3.300 specii cunoscute din România, reprezintă 35% din flora Europei centrale, 35% din numărul total al speciilor din flora Europei întregi. Dintre ele sunt 227 plante lemnoase. România este

țara cea mai bogată din Europa în plante endemice (numite dacice), proprii ținuturilor noastre (290 specii, 9% din flora României) fie rămășițe din timpurile geologice, fie născute prin încrucișări naturale.

Nici termometrul, nici componentele meteorologiei, nu dau o concretizare mai sigură despre clima unui ținut decât plantele, sensibile la variația climei.

România se găsește la o răscruce climaterică arătată și prin plante. Urzeala vegetațiunii noastre este aceea a Europei centrale (62%). Nu facem parte din Peninsula Balcanică nici din Orientul european. Pe lângă fondul plantelor din Europa centrală, influențele climaterice mai depărtate se prind și din plante emigrate, a căror limită de răspândire este la noi. Cercurile asociațiunilor diferite de vegetale, cu arii depărtate, se întretaie în cuprinsul României.

In caracterul vegetației unei regiuni, un însemnat rol îl joacă și rămășițele îmbrăcămintei vechi din timpurile geologice.

Această îmbrăcăminte s'a schimbat în decursul vremurilor. In perioada cretacică, flora tropicală se întindea și pe la noi, cu păduri de Sequoia prin locurile din jurul Babadagului sau pe valea Prahovei. In vremea terțiară clima s'a mai răcit, flora a devenit mediterană, subtropicală. Existau palmieri în Ardeal; din trunchiurile de *Taxodium* s'au format cărbunii dela Petroșani; prin Vaslui creșteau Oleandri, Castani, Cinnamonum.

A urmat vremea cvaternară cu oscilațiuni climaterice, cu ghețari pe munte, cu întinse câmpuri de ghiață la marginea Carpaților de nord. Plantele mediterane și subtropice pier sau rămân adăpostite în văi. Se așterne altă îmbrăcăminte asemenea celei nordice.

O metodă nouă de cercetare a florei din cvaternar, prin studiul firelor de polen păstrate în turbării, aduce date mai precise. Păduri de conifere se întindeau până în nordul Moldovei și al [redacted]; pinii *(Pinus sylvestris)* se scoborau până la înălțimi de 800 m. Cât fu vremea uscată, stejarul se urcă în domeniul brădetului; alunul capătă o răspândire maximă. Pinul lasă locul molidului, dar fagul încă lipsește. El începe să se întindă cel din urmă, intercalându-se între brădet și stejăriș.

Așa se lămurește o bună parte din împestrițarea florei noastre cu elemente care se găsesc și în Balcani, în Caucaz ori Altai.

Din evoluția vegetațiunii ca și din asociațiunile de plante după actualele condițiuni climaterice, România are un tipar de vegetație deosebit (flora *dacică*).

Plantele mediterane înaintează către Nord. *Fraxinus ornus* se găsește în Munții Metalici; castanul rodește și în jurul orașului Baia-Mare. Numeroase plante mediterane se află în Cazane, în Banat, în Oltenia. Vița de vie din insula Adakaleh ca în Portugalia, se urcă până 'n vârful arborilor înalți; tot în această insulă cresc și chiparoși. Sfineacul *(Carpinus duinensis)*, cultivat ca plantă de ornament, trăiește spontan în Oltenia, răzleț până în Buzău, dar și la Alexandria. Dobrogea întreagă este o peninsulă a florei mediterane și subtropice.

Pădurea dele Letea de lângă Sulina este vestită prin numeroasele forme mediterane. Viţa şi curpănul cresc ca nişte liane. In frumoasa pădure de tei dela Nicoliţel, azi atât de neomenos rărită, creşte sfineacul. Liliacul înfloreşte pe stâncele dela Hârşova. Dunga de smochini din golful Balcicului dă ţinutului un farmec deosebit. Până şi granatele *(Punica granatum)* cresc sălbăticite. Deliormanul întreg are caracterul submediteran ca şi valea Batoviei. In împrejurimile Silistrei se găseşte Cyclamen.

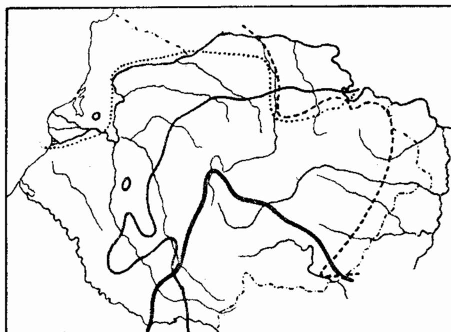

Fig. 160. — Limitele câtorva plante. Linia groasă = Via; l. subţire = fag; l. întreruptă = castanul; puncte = limita altor plante mediterane.

Nu lipseşte nici reprezentantul din trecut al florei tropicale. Sunt acele frumoase dreţe numite impropriu şi Lotus *(Castalia lotus thermalis)*, care înfloresc de cum amurgeşte, la faţa lacului cald dela Băile Episcopiei (Oradea).

Fig. 161. — Sălcii din Balta Brăilei (des. *C. Motaş*).

Influenţa mediterană se resimte mai ales în Sudul şi apusul României. Limita nordică a castanului trece pe sub munţii Olteniei; limita nordică a viţei tot pe pământul României se află, ca şi limita răsăriteană a fagului.

In schimb în răsăritul României au străbătut multe plante comune stepelor eurasiatice, elementele pontice. Se întind până în Carpaţi, vârându-se uneori şi pe văile mai largi. Numărul lor se împuţinează dela răsărit la apus. *Caragana grandiflora* nu trece mai la apus de Bălţi. In Basarabia se găsesc 23 specii care nu ajung în Muntenia. Caracteristice sunt ierburile (între ele Colilia = *Stippa pennata*) şi scaieţii. Ciulinii

ajung și înălțimea omului. Când câmpurile rămân necultivate, cum s'a întâmplat imediat după război, pe dealurile de lângă Tg.-Frumos a ieșit ca din pământ vegetația stepelor sălbătăcite, așa cum sunt descrise din Bărăganul de altădată.

3. — Răspândirea plantelor atârnă și de variațiunile climei după înălțimi. De aceea se formează zone vegetative în direcția verticală. Fiecare dintre ele are un colorit deosebit după asociațiunile datorite și naturii geologice a terenului.

V e g e t a ț i a l u n c i l o r este cea mai plină. Umiditatea persistă chiar când dealurile dimprejur sunt ca încenușate de arșiță.

In toiul verii, privind de pe înălțimile stâncilor dela Hârșova contrastul e izbitor. Mai ales după seceriș, când miriștele sunt sărace sau când galbenul porumbului gata de tăiat se adaugă la cenușiul câmpului ars, lunca Dunării cu pădurile de sălcii ori papură, verde până ce dă bruma, rămâne o oază de verdeață înviorătoare.

In zona luncilor e patria sălciilor care ajung la o desvoltare neobișnuită. Cu rădăcinile lor adventive, în Balta Brăilei, nasc scenerii ca printre arborii Mangrove dela marginea mărilor tropicale. Crescute deplin, rămuroase, cu frunzele mărunte, în puterea vârstei, amintesc de măslinii ținuturilor mediterane. Sălciile sunt întovărășite de alte esențe cu lemnul slab. Plopi rămuroși, umbroși, predomină în lunca Siretului. Sălciilor li se întovărășesc, pe terenurile mai nisipoase ale ostroavelor, cătinele, cu fructele lor mărunte, dese, ca de pucioasă. Dimpotrivă unde sunt ochiuri de apă, predomină papura și stuful. Sălciile în lungul Dunării se opresc în Deltă, unde nu se găsesc decât pe grinduri. Bălțile și mai ales Delta e o asociațiune deasă de papură *(Typha latifolia)*, de stuh *(hragmites communis)*, de rogoz, țipirig. Acesta este cadrul. Incolo peste 110 specii amfibii, înnotătoare, împestrițează tabloul vieții din plin cu flori felurite, dela galbenul stânjineilor la delicatul alb înnaburit cu trandafiriu al nuferilor, ce acopăr uneori ghiolurile din Bălțile Dunării.

Pe luncile râurilor din spre munte, sălciile, răchita dau îndărăt. Aninul cu înfățișare austeră umbrește apele iuți.

a) Z o n a s t e p e l o r are întinderea mare, arătată.

Arborii nu pot răzbi condițiunile climaterice aspre; devin pipernicți, schilodiți, cu ramurile sucite ca istovite în chinuri. Omul, care schimbă adesea natura, introduce salcâmul în jurul satelor, în păduri plantate. Tovarășul salcâmului este și Oțetarul *(Ailanthus)*, plantat.

Fondul vegetației de stepă îl dau gramineele. Colilia sau Nagara *(Stippa pennata)* este unul din gramineele tipice. De cum se topește omătul, plantele cu bulbi ori alte rezerve subpământene dau repede flori. Ciulinii și scaeții feluriți, lumânărica pâsloasă, laptele-cânelui cu suc otrăvitor, invadează imediat suprafețele lăsate paragină.

De îndată ce în zona stepelor apar condițiuni variate, se nasc asociațiuni deosebite. Plantele arenacee acopăr nisipurile dunelor dela Ivești lângă Siret ori Cetate lângă Dunăre. In jurul lacurilor de apă sărată din jud. Brăila, ori dela Turda, plante halofile încadrează cu un chenar colorat roșcat ori galben, luciul argintat al lacului.

b) Zona stejărişului este cea dintâi treaptă a brâului de pădure şi cea mai întinsă peste colinele mai joase, ajunge în limbi înguste (în lungul Argeşului) până aproape de lunca Dunării sau de stepă (jud. Covurlui, Dobrogea de nord). Se înalţă cam până la 850 m, dar se găsesc stejari bătrâni, izolaţi şi la Cornăţele, în Baragan.

Speciile de stejar au o repartiţie deosebită, stejarul şi gorunul cu trunchiul gros şi coroana maiestoasă, se ţin mai mult de dealuri, venind în contact uneori şi cu bradul, până la 1000 m. Gărniţa *(Q. conferta)* şi Cerul *(Q. Cerris)* trăiesc pe colnicele joase.

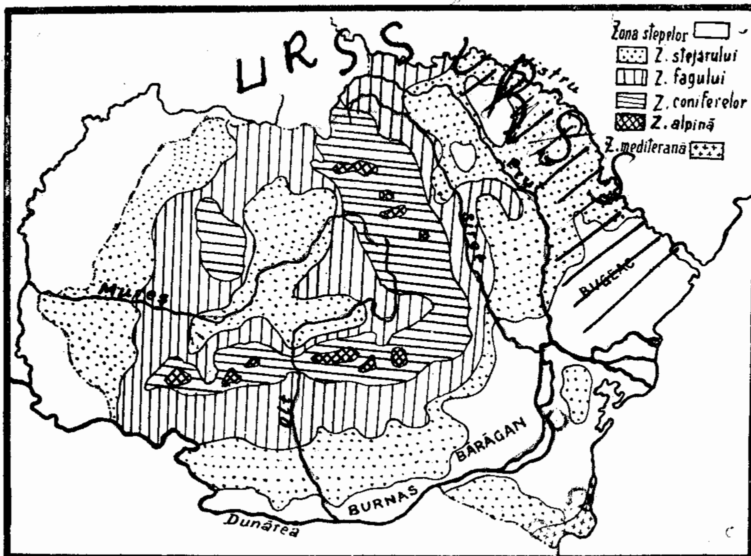

Fig. 162. — Harta vegetaţiei din România (d. *A. Borza*).

Toamna, când frunzele se colorează diferit după arborii care se amestecă stejarului (carpăn, ulm, teiu, frasin, cireş), pădurile sunt tablouri minunate în limpeziciunea luminii liniştite. Variaţia colorilor este mărită prin împestriţătura fructelor rămase pe arbuşti, roşii de cârmâz, ca mărgeanul, negre, sinilii, etc. Curpănul *(Clematis vitalba)*, lianele pădurilor noastre, ca şi hămeiul ori viţa sălbatică, se încolăcesc de tufani, formând boschete minunate. Numărul plantelor care înfloresc primăvara în păduri, care cresc în poieni, sau în fâneţele acestei regiuni este foarte mare şi variat.

Arborii au o limită inferioară ca şi una superioară. Lupta ce o duc împotriva condiţiunilor neprielnice este aceeaşi, sus la munte ca şi jos în stepă. Tot mai rare sunt pâlcurile de pădure în antistepă şi tot mai piperniciţi arborii. Inainte de a dispărea, vântul, arşiţa şi lipsa de apă

îi schilodesc, îi fac să-și strângă crengile grămadă; tupilați la pământ, spinoși, acoperiți de licheni, abia își duc viața într'un chin care îi distruge. Așa e bunăoară la marginea inferioară a pădurilor din Dobrogea, unde stejarii reduși la tufani, adesea sunt desfrunziți de omizile ce-i împânzesc cu mătasa cuiburilor lor. Nu rămân decât porumbeii sau tufele de persecuțe *(Prunus nana)*.

c) Zona făgetului sau montană urmează celeilalte. Limita ei superioară este variabilă. In medie, fagul se urcă până la 1200—1350 m. Uneori ajunge și până la 1600 m, ca în inima Bihariei. Se arată și la 370 m (Bicaz) și chiar la 100 m, pe Dunăre, în Banat. Limita răsăriteană a fagului trece prin țara noastră după o linie care începe dela Turnu-Severin și se continuă în lungul marginii munților până la Odobești; de aici trece în podișul moldovenesc, se ridică cam pe la Huși, înnaintează în spre nordul Basarabiei, ocolind însă depresiunea stepică a Jijiei. Intinderea pădurilor de fag era mai mare; insule răzlețe se găsesc și pe dealurile dintre Bârlad și Prut până aproape de Berești, ca și în Dobrogea, Greci, ori Babadag, ori și în Câmpie ca insule izolate (Ciolpani lângă mănăstirea Țigănești).

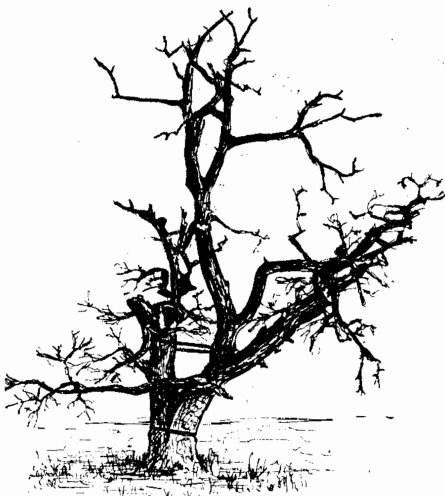

Fig. 163. — Stejarul lui *C. Conachi* din grădina Școalei de Agricultură Țigănești al Academiei Române, fost Palatul Vogoride (des. d-na *V. Nicolaescu-Barbu*).

Nici limita superioară, nici cea inferioară nu este bruscă. Sus fagii înaintează în masivul brădetului, contrastând toamna prin arama frunzelor lor cu verdele închis al bradului. Tovarășul lui este mesteacănul delicat, mai bogat în Moldova. La pragul cel de jos, fagul vine în atingere cu pădurile de stejar. Carpenul *(Carpinus betula)* ia locul mesteacănului. Primăvara până ce crapă mugurii, sub făget se găsesc numai perinuțe de flori. Demn de pomenit din zona fagului este brusturul-caprei sau lăptucul-oaiei *(Telekia speciosa)*, înaltă și boghioasă ca o floarea-soarelui. Ea e proprie pentru Carpați; se coboară însă și până la Bârnova ca și feriga *(Pteris aquilina)*.

d) Zona molidului (zona montană superioară) e cuprinsă între 1.300 și 1.857 m (Giumălău). Limita superioară coincide cu limita pădurilor, a cărei înălțime variază după expunerea coastei muntelui. Intre 800 și 1.800 m în Alpii Transilvaniei, zona coniferelor se

întinde între 780 m şi 1.760 m în Ceahlău, limita inferioară scoborându-se şi la 490 m în Bucovina. In medie, linia superioară e de 1990 m.

Arborele care dă caracteristica zonei este Molidul sau Bradul-roşu *(Picea excelsa)*. Se opreşte la limita pădurii, schilodit şi îndoit în direcţia vânturilor dominante. E însoţit în partea inferioară de Bradul-alb *(Abies pectinata)* şi împestriţat cu alte conifere. Zâmbru *(Pinus Cembra)* lipseşte în Oltenia, ca şi pe Ceahlău, iar zada sau crinul *(Larix polonica)* cu frumoasele frunze argintate, strânse mănunchiuri, este mai des întâlnit în nordul Moldovei, deşi e mai bine păstrat în Bucegi, unde dă caracteristică regiunii dintre 1330 m şi 1780 m. Rar se mai vede Tisa *(Taxus baccata)* cu trunchiul roşcat. De asemenea şi pinul *(Pinus sylvestris)* este mai des în Moldova decât în Carpaţii sudici; în Munţii Apuseni sunt pâlcuri relicte. In această zonă cade şi patria ferigelor *(Pteris aquilina)*; înalte uneori până la brâu (Mehedinţi, Parângu), dau impresia unui peisaj ecvatorial.

Poenile din zona bradului sunt zmălţate cu tot soiul de flori colorate frumos: Bulbucii de munte galbeni, Clopoţeii (Campanula) albaştri, Săbiuţe cu flori roşii, Crinul de pădure, Orchideele variate.

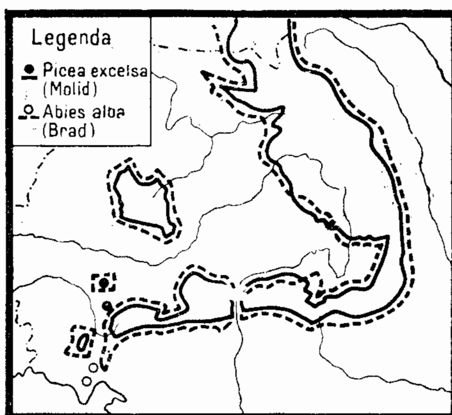

Fig. 164. — Răspândirea Molidului şi a Bradului (d. *G. P. Antonescu*).

e) Zona subalpină arată limita plantelor lemnoase. Molidul mândru a dispărut, zdrenţuit de vânt. Locul lui îl iau jnepii *(Pinus mughus)* cu ramurile mlădioase şi elastice ca nişte şerpi încolăciţi. In tovărăşia lor sunt tufele de juniper pitic *(Iniperus nana)*, întinsele tufărişuri de afiniş, de sălcii pitice *(S. herbacea* pe Bucegi, *S. silesiaca* pe Ceahlău), de aninişuri mărunte pe lângă păraie *(Alnus viridis)*.

In acestă zonă care ajunge uneori până la 2.290 m (Retezat), dar de regulă cam până la 2.100 m, încep să se arate şi acele frumoase răzoare de smirdar *(Rhododendron Kotschyi)*, care par de jos, dela Sinaia, limbi de jar întinse pe coastele Bucegilor. Aici e *Azalea procumbens* cu florile micuţe ca de scânteiuţă, ori *Bruckenthalia spiculifolia* cu florile ca de mirt. Sunt ultimele plante lemnoase pitice ce se furişează spre înălţimile muntoase. In schimb păşunea începe a se împestriţa cu gama colorilor neîntrecute.

In totul luat acest brâu de vegetaţie e corespunzător antestepelor de jos, unde copacii devin ciritei.

f) Zona alpină ocupă o suprafaţă restrânsă, căci se întinde obişnuit mai sus de înălţimea de 2100 m. Se întâlneşte deci numai în

Carpaţii sudici şi în puţine locuri din Munţii Rodnei ori Călimani. Reprezintă stepa rece, de înălţimi. Stâncile multe sunt acoperite cu licheni, pete roşii ca sângele, stacojii, cenuşii, ce dau coloraţiune vioaie pietrelor. Plantele lemnoase se restrâng la răsleţe tufărişuri de sălcii pitice. E locul fermecătoarelor pajişti alpine, cu plante a căror viaţă e scurtă. De aceea n'au vreme să crească prea înalte. Abia dau câteva frunze şi se grăbesc cu florile boghioase spre a atrage vizita puţinelor insecte. Toiul lor de înflorire e în Iulie; pe la mijlocul lunii August pajiştea pare arsă. Florile se mai menţin pe umeri de stânci sau în locuri adăpostite.

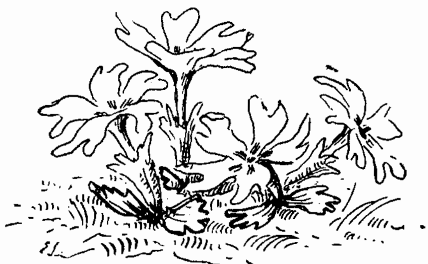

Fig. 165. — *Primula minima* de pe înălţimile alpine (des. *E. Saulea-Bocec*).

Vegetaţia e formată dintr'o urzeală de graminee, ciperacee, juncacee, iarbă cu foi subţiri şi dese, împestriţată cu cele mai vii colori dela roşul aproape negru al zglăvocului *(Centaurea plumosa)* până la siniliul genţianelor. Prin pavăza zăpezii care se topeşte îşi face loc gingaşa *Soldanella pusilla,* cu corola numai franzuri, iar pe culmi tufele 'de Arginţică *(Dryas octopetala)*, rămăşiţi din vremurile glaciale, aruncă pete albe ca de omăt, pe când mai sus, în locuri izolate, Floarea-reginei străluceşte ca o filigramă de argint, din cauza pufului mătăsos ce o acoperă.

Zona montană şi subalpină prezintă variaţiuni diferite, în legătură cu clima, cu natura pietrelor. In Munţii Rodnei e o floră bogată, cu multe rarităţi şi cu plante prediluviale. Turbăriile dela Dorna şi Borsec cuprind plante carnivore. In Bucegi ca şi în Munţii Cernii domină multe plante relicte din Terţiar. In Mehedinţi e flora cea mai veche şi mai bogată din România întreagă. In Munţii Bihorului şi ai Banatului influenţa mediterană este mai bine reliefată. Aici se întâlneşte liliacul *(Syringa Josikaea)*, plante balcanice *(Pedicularis limnogena)*. Cele mai multe plante endemice, proprii României, în aceste zone s'au întâlnit.

LITERATURA.

ANTONESCU P. G., *Contr. la studiul distribuţiei geogr. a coniferelor din România,* Buc. 1926.

BORZA A., *Die Vegetation und Flora Rumäniens,* Cluj, 1931; IDEM, *Der Buchenwald in Rumänien,* Bern u. Berlin, 1932.

BRANDZA D., *Prodromul florei Române,* Bucureşti, 1883.

CĂLINESCU R., *Reparliţia liliacului în România.* B. S. Gr., Buc. 1932.

CONEA I., *Studiul geografic al castanului din Oltenia, ibid.*, 1933.

GEORGESCU C., *Insulele de fag din Dobrogea.* Rev. Păd. Buc. 1938.

ENCULESCU P., *Harta zonelor de vegetaţie lemnoasă din România*. Inst. Geol. al Rom., Buc. 1914.
PANŢU Z., *Plantele cunoscute de poporul Român*. Ed. II. Casa Şcoalelor, Buc. 1929.
PAPP C., *Contribuţiuni la vegetaţia mediterană din flora României*. Lucr. geogr. D. Cantemir, II. Iaşi, 1939.
PAX F., *Pflanzengeographie von Rumänien*, Halle, 1920.
POP E., *Analizele de polen şi însemnătatea lor fitogeogr*. B. S. Gr., LII, Buc. 1934.
POPOVICI D., *Beitr. z. Waldgeschichte Nord-Rumäniens*. Bul. fac. şt., Cernăuţi, 1933; IDEM, *Pădurile paleo- şi neolitice din nordul României*, ibidem, 1935.
SĂVULESCU TR., *Die Vegetation von Bessarabien, mit besond. Berücksichtigung d. Steppe*, Buc. 1927.
IDEM, *Der biogeographische Raum Rumäniens*. Anal. fac. Agron., I. Buc. 1940.
SIMIONESCU I., *Flora României*. Fundaţia Regală. Buc. 1939.
TUFESCU V., *Castanii dela Baia-Mare*. B. S. Gr., LIV, Buc. 1936.
Buletinul grădinii botanice şi al Muzeului botanic de la Universitatea din Cluj.

CAP. XIV.

LUMEA ANIMALĂ.

1. Generalităţi. — 2. Mamiferele. — 3. Păsările. — 4. Reptilele. — 5. Batracienele. — 6. Peştii. — 7. Nevertebratele.

1. — Flora României este mai bine cunoscută, în întregimea ei, decât f a u n a. Lămurirea este dată și prin natura animalelor mai anevoie de prins și de observat. Există multe cercetări de amănunt.

Animalele au putință de răspândire mai avantajoasă decât plantele. Raza întinderii lor însă este influențată de aceeași lege a adaptării, în anumite condițiuni de mediu, proprii fiecărei specii.

Fondul faunei din România, ca și al florei, este tot acel al Europei centrale, cu oarecare intensificări în frecvența unor specii. Urșii, bunăoară, aproape stinși în Alpi, în Carpații Românești se găsesc destul de mulți pentru ca vânarea lor să constituie încă o atracție. Pe lângă fauna din Europa centrală în România se întretaie cercurile de răspândire ale formelor nordice, cu cele urcate din zona mediterană sau venite din stepele pontice. Și în privința faunei, România se află la o răscruce importantă ca răspândire a diferitelor animale.

Multe specii de coleoptere mediterane ajung până în Bucovina, după cum forme baltice au limita lor sudică în Moldova. Popândăul pătat *(Citellus suslica)* are limita vestică la Prut. Termitele, forme subtropice, nu se găsesc în restul Europei decât până la 46° latitudine. Reprezentanţii lor, e dreptul închirciţi, s'au întâlnit la noi până aproape de Chişinău, atingând latitudinea cea mai nordică (47°), ca și vespea *Sceliphron destillatorius*, mediterană, cu punctul cel mai nordic de răspândire în Dobrogea. Dincolo de 50° latitudine nu se mai întâlneşte. Tot Dobrogea cuprinde cele mai multe forme mediterane. Numai un mic număr de fluturi din Sudul ei sunt comuni cu ai Europei Centrale; mulţi sunt din stepele Rusiei și Asia-Mică.

Pe lângă condiţiunile climaterice, în răspândirea sau stârpirea animalelor omul joacă un rol mai important decât în răspândirea plantelor. Lui se datorește stingerea multor mamifere.

Castorul îşi făcea diguri în apa Dâmboviţei în vremea cuaternară, când omul paleolitic dela Ripiceni, pe Prut, vâna Reni ori Urşi de peşteri. Azi nu se găseşte urmă de castor în cuprinsul ţării. Prin Nordul Moldovei şi în Bucovina

trăiau bourii legendari. Ultima vacă a fost vânată în 1687. Zimbrul cu înfățișare mai fioroasă, *D. Cantemir* îi zice « fiară », trăieşte azi numai în legendele vânătorilor din Călimani. Ultimul exemplar ar fi fost ucis în 1814. In schimb în apele bălţilor noastre a invadat carasul american, amenințător pentru ceilalţi pești; ca și filoxera, a fost adus de om.

2. — Dintre Mamifere predomină acele care trăiesc și în Europa centrală, vreo 94 specii în total. Au însă preponderență animalele de stepă (1/3), atât ca specii cât și ca număr individual, formând adesea pacostea agricultorilor, mai ales că măsuri împotriva lor nu se prea iau. S'au recunoscut și câteva forme endemice, după cum sunt forme boreale, dar mai ales ponto-caspice.

Bunăoară în Dobrogea, Hârciogul *(Cricetus cricetus)*, e înlocuit prin Grivan *(Mesocricetus newtoni)* cu aria geografică întinsă până în Siria.

Mai mult decât în Europa centrală, unele forme s'au păstrat la noi în mai mare număr. Ursul este comun în Parâng și ceilalţi munţi; lupul e răspândit dela munte până în deltă. Râsul, stârpit în Banat, se găseşte din Alpii Transilvaniei până în Maramureş și Rodna. Mistreţul aduce pagube mari agriculturii din ţinutul dealurilor. Cerbul nobil a rămas încă în Carpaţii Moldovenești, cu două varietăţi: lidvan și răgăzan. Pe vârful munţilor de peste 2000 m, (Carpaţii sudici, Rodna) trăieşte Capra-neagră, sprintenă, rămăşiţă din fauna vremei cvaternare. Ca forme relicte, în Marea Neagră, au rămas delfinii și foca, *Monachus albiventer*, tot mai rară.

3. — Variate și în mare număr, trăiesc peste 335 de specii de păsări. Multe sunt călătoare. Corbii și cioarele, coţofanele și piţigoii, vrăbiile ori alte păsărele, se strâng iarna în jurul satelor și a așezărilor omenești. De cum dă primăvara însă, sunt ţinuturi, cum e Balta Brăilei ori Delta Dunării, cu atât de multe păsări încât e raiul lor aici. Unul din principalele drumuri obișnuite ale pasărilor călătoare e prin Dobrogea dealungul Mării. Aici poposesc la dus și la întors. Nori întregi de înaripate se lasă la marginea bălţilor. După spusa cunoscătorilor, nici Delta Nilului nu cuprinde pasări mai multe și mai felurite ca Delta și Bălţile Dunării. La formele cu drum obișnuit pe la noi sau cu popas de vară, se adaugă uneori pribegi din spre răsărit, ce dau colorit mai bogat câmpiilor dobrogene. Nu lipsesc în unele veri nici flamingii africani, cu penele ca petale de trandafir.

Dela dropia atât de răspândită odată în Bărăgan, cea mai mare pasăre dela noi, până la auşelul, ce-și fabrică minunat cuib de pâslă; dela vulturul pleș, mai mare decât un curcan, până la piţigoiul albastru, cu mişcări iuţi; dela dumbrăveanca și prigoriile cu un curcubeu de colori ca ale papagalilor din ţările calde, până la pescăruşul albastru, ca împodobit cu pietre scumpe, toate formele, toate colorile, împânzesc pădurile, dumbrăvile, dela munte în luncă. Sunt care albe ca zăpada (stârcul alb) ori negre ca tăciunele (cormoranul), care cu împestriţătură minunată de colori de pene (cele vreo 17 raţe sălbatece).

In zorii zilei din primăvară, ca și în Alpi, Cucoşul-de-munte se zbuciumă ca un zănatec; babiţa nesăţioasă pescuește la baltă cu crâsnicul ei de sub plisc.

4. — Reptile se găsesc puține. Dintre speciile cunoscute la noi unele (9) sunt palearctice cu largă răspândire, altele (11) caracteristice pentru Europa centrală. Cea mai mare parte (20) sunt forme sudice și orientale. *Vipera Renardi* are limita ei vestică de răspândire în Basarabia, iar șopârla de nisip *(Eremias deserti arguti)* s'a găsit până pe dunele dela Hanul-Conachi (Tecuci), limita lui cea mai apuseană fiind caracteristică pentru stepele pontice, ucrainiene și Crimeia. Multe sunt proprii Dobrogei, care apare și din acest punct de vedere cu tipar mediteran. Forme meridionale au limita nordică la noi, cum e Broasca țestoasă iberică *(Testudo iberica)* și *Eryx jaculus*, șarpe neam cu Boa, specie africano-asiatică; *Eremias arguta* e caracteristică pentru Turkestan și Caucaz.

Fig. 166. — Cormoran (des. *C. Motaș*).

Veninoase sunt: șarpele cu corn *(Vipera ammodites)* găsit din Banat până în Turnu-Roș, dar și în Dobrogea, Câmpia ardeleană ori mijlocul Basarabiei și vipera *(Vipera berus)* mai mult spre munte. Cel mai lung (2,50 m) șarpe dela noi este « Balaurul » *(Elaphe sauromates)* de pe dunele dela Hanul Conachi.

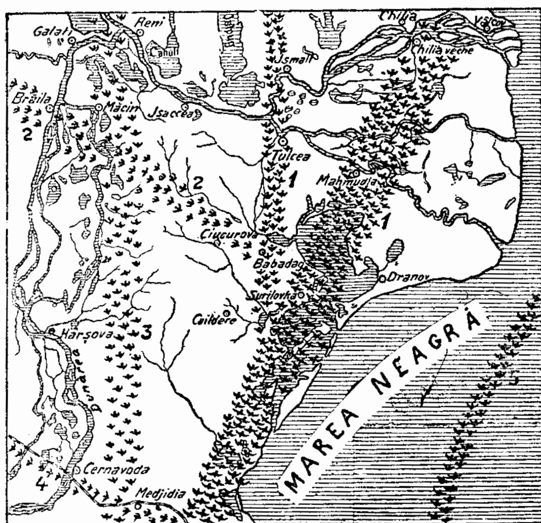

Fig. 167. — Drumurile păsărilor călătoare în Dobrogea (d. *Flöricke*).

5. — Batracienele sunt relativ numeroase, răspândite din șes până în ținutul muntos. *Salamandra maculosa* se ridică în Carpații Sudici până la 1200 m. *Molge Montadoni* proprie pentru Carpați, până la 1000 m, și *Rana muta* până la 2000 m. Sunt forme boreal-alpine care în sudul Europei nu se găsesc decât în munți, pe când în Germania până în șesurile reci și umede.

6. — P e ş t i i în mare abundenţă (75 specii) trăesc în râuri, iazuri şi mai ales în Dunăre ori bălţile ce o întovărăşesc. Multe specii sunt comune cu cele din Europa centrală; altele (Şalăul vărgat = ***Lucioperca volgensis***) se găsesc în afluenţii marelui fluviu rus. Dela porcuşorii ca nişte sardele, până la somnul leneş, cât un bou de greu, sunt peşti de toate soiurile şi toate mărimile. Importanta familie a Salmonidelor este reprezentată numai prin trei specii (Lipanul, Lostriţa şi Păstrăvul). Ca o caracteristică a faunei noastre ichtiologice, sunt speciile care trăind în Mare, călătoresc în anumite perioade din an, în Dunăre şi afluenţii săi spre a-şi lepăda icrele. Dintre ele, cele mai de seamă sunt neamurile Morunului, la noi în număr de 5, dela Cega rar cât jumătate de metru, până la Morunul ce poate cântări şi 800 kg.

7. — Dacă pentru distribuţia geografică a vertebratelor mai există oarecare cercetări, lumea mare a n e v e r t e b r a t e l o r este mult mai puţin cunoscută.

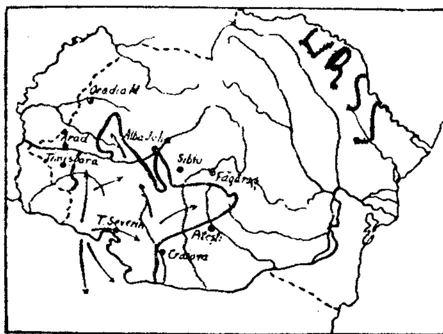

Fig. 168. — Răspândirea muştei columbace (d. *I. Ciurea* şi *G. Dinulescu*).

Atenţiunea cercetătorilor a fost atrasă în special de insecte. Din puţinele date ce cuprinde literatura zoologică, iese în relief limpede caracterul de amestec şi al faunei nevertebrate. Influenţa mediterană şi pontocaspică se resimte. Din 33 de specii de *Erebia* găsite în nordul Moldovei, 13 au limita lor estică de extensiune, în r e g i u n e a muntoasă; la dealuri şi la şes se întâlnesc specii orientale cu limita lor vestică, precum şi o coexistenţă de forme subarctice şi mediterane.

Dintre coleoptere, multe tipuri mediterane au limita lor nordică în Bucovina, specii baltice au limita lor sudică în regiunea montană din Moldova. De asemenea sunt multe specii tipic pontice din Crimeea şi Caucaz, care au limita lor septentrională şi occidentală la noi; în schimb sunt tipuri panonice care nu înaintează mai spre răsărit. Acelaşi fenomen se constată şi din studiul macro-şi microlepidopterelor, ca şi al Neuropteridelor.

In împrejurimile Bucureştiului se întâlneşte un amestec de forme din Europa centrală cu altele sudice. La Bârlad *Formicaleo lineatus* îşi are dimpotrivă limita sudică. Mai cu seamă în Deltă e un mare amestec de tipuri stepice şi mediterane; după speciile genului *Apion* (Coleoptere) se vede o mare asemănare între Dobrogea şi Crimeea, după cum chiar din puţinele Myriapode cunoscute s'au remarcat tipuri mediterane în

Dobrogea. Caracterul de amestec pronunțat între fauna Europei centrale, aceea de stepă și sudică se întrezărește și din puținele cercetări asupra altor grupe. Paianjenii din Bucovina arată un mozaic de forme ponto-caspice, baltice și mediterane. In afara formelor cosmopolite de gasteropode, imigrarea tipurilor sudice *(Helix contorta)* sau a celor ponto-caspice *(Helix lucorum)* este vădită.

Din studiul faunei de moluște și în deosebi a melcilor, se prinde aceeași concentrare de forme endemice, relicte cu varietățile speciilor imigrate din regiuni variate și depărtate (Crimea, Caucaz, reg. boreală), procurând un tablou de concentrare, care a făcut să se socoată ca nouă provincia, « provincia dacică » cu caractere fizice și biologice precise.

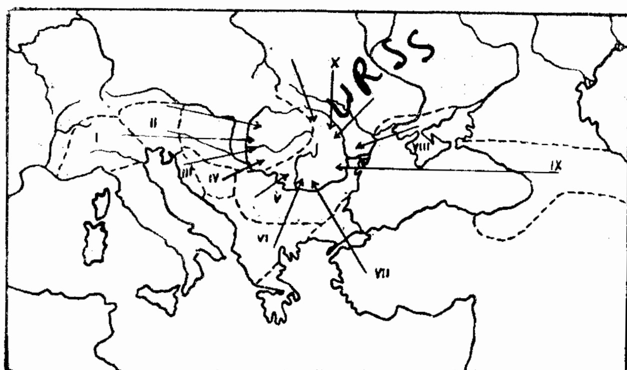

Fig. 169. — Concentrarea genurilor de moluște din diferite regiuni zoologice (d. *Al. Grossu*).

După cum linia Oltului pare a fi o linie de demarcațiune în ce privește vegetațiunea, sunt indicațiuni a fi și pentru unele grupe de animale. Diplopodele dinspre Vest au afinități cu Banatul, cele din spre răsăritul Oltului cu Făgărașul. Musca noastră Tse-Tse *(Simulium columbacense)* așa de periculoasă pentru bivoli și boi, aducându-le moartea, nu se găsește decât în Banat, Mehedinți, Gorj, o parte din Dolj și Vâlcea, urcându-se până în Hunedoara.

Caracteristic este și prezența unor pseudoscorpionide *(Atemnus)* cu o repartiție geografică strict mediteraneană.

LITERATURA.

1. NICOLAESCU VIRGINIA, *Castor fiber în cuat. Bucureștilor.* Bul. Soc. Stud. Șt. Nat., Buc. 1931. I. SIMIONESCU, *Fauna României.* Fundație pt. literatură și artă. Buc. 1938. VÂLSAN G., *Distribuția geografică în România a trei animale dispărute.* B. S. Gr., LVII, Buc. 1938.

2. BIELZ E., *Die Fauna der Wirbeltieren Siebenbürgens.* Mitth. siebenb. Verein f. Naturw., 1888. BOTEZAT E., *Bourul și Zimbrul.* Acad. Roum., S. st. 1913; IDEM, *Die Edelhirsche unter ökolog. Gesichtspunkt.* Bul. fac. St., Cernăuţi, 1935. MATSCHIE, *Über rumänische Säugethiere.* Ber. d. Ges., Naturfor., Berlin, 1901. R. I. CĂLINESCU, *Mamiferele României.* Bul. Agr., Buc. 1931; IDEM, *Taxon. u. biogeogr. Forsch. ü. Gattung Citellus in Rumänien.* Zeit. f. Säugethierkunde, Berlin, 1934. I. SIMIONESCU, *Mamiferele noastre.* Casa Şcoalelor, Buc. 1920. VASILIU D. G., *Rozătoarele din România și combaterea lor.* Min. Dom., Buc. 1937; IDEM, *Vertebratele României.* Not. biol. București, 1939.
3. BERNATZIK H., *Ein Vogelparadies an der Donau*, Berlin, 1929. DOMBROWSKI, *Ornis Romaniae*, Bucarest, 1912. I. SIMIONESCU, *Păsările nostre.* Casa Şcoalelor, Buc. 1921. C. S. ANTONESCU, *Paserile de apă.* Cunoșt. folos. Cartea Românească, Buc. 1937.
4. KIRIŢESCU C., *Cercetări herpetologice în România*, București. Cartea Românească, 1930. CĂLINESCU R. I., *Contr. sist. și zoogeogr. la studiul Amfibiilor și Reptilelor din România.* Mem. Ac. Rom., Buc. 1931. POPOVICI BÂZNOŞANU A., *Sur les cheloniens terrestres de Roumanie.* B. S. St., 1903. BĂCESCU M., *Câteva date interessante herpetologice pentru fauna României.* Rev. științ. V. Adamachi-Iași, XXIII, 1937.
5. BRAUNER A., *Amphibien u. Reptilien Bessarabiens.* Trav. nat. Chișinău, I, 1908. C. KIRIŢESCU, *Contr. à la faune des Batraciens de Roumanie.* Bul. S. St., Buc. 1903. SIMIONESCU I., *Reptile și batraciene din România.* Bibl. Casa Şcoalelor. Ed. II, Buc. 1923.
6. ANTIPA GR., *Die Biologie des Donaudeltas.* Jena, 1911; IDEM, *Fauna ichtiologică a României.* Acad. Rom. Fond. V. Adam., Buc. 1909; IDEM, *La vie de la Mer Noire.* Ann. Inst. Océanog., Paris, 1933. ANTONESCU C. S., *Peștii apelor interioare din România.* P.A.R.I.D., Buc. 1934. BUŞNIŢĂ I., *Nistrul și limanul lui.* Bul. soc. stud. în șt. nat., Buc. 1933. BORCEA I., *Observ. s. l. poissons migrateurs dans les eaux roumaines de la Mer Noire.* An. Sc. Un., Iassy, 1929. SIMIONESCU I., *Peștii apelor noastre.* Casa Şcoalelor, Buc. 1923.
7. HURMUZACHI C., *Über die in den Karpaten einheimischen Arten d. Gat. Erebia.* Deutsch. entom. Zeitsch., Berlin, 1901. CARADJA A., *Microlepidoptera des kgr. Rumäniens*, Iris, 1899. VERHOEFF C. W., *Chilopoden u. Diplop. aus Rumänien.* Bl Soc. Şt., Buc. 1901. LICHERDOPOL I., *Fragm. de la faune malacologique de Roumanie*, ibid., 1902. CIUREA I. și DINULESCU G., *La mouche de Goloubatz en Roumanie.* Ann. of. trop. Parasitology, London, 1924. HOLDHAUS K. și FR. DEUBEL, *Unters, über die Zoogeographie der Karpaten*, Iena, 1910. IONESCU M. C., *Sur les termites observés en Roumanie.* Publ. soc. nat. de Roum., Buc. 1932; IDEM, *Contr. la stud. Pseudoscorpionilor din România.* Bul. Soc. nat. d. Rom., Buc. 1836. ROŞCA A., *Fauna araneelor din Bucovina*, Cernăuţi, 1936. GROSSU AL., *Contr. la studiul repartiției geogr. a molușelor în România.* Rev. geogr. rom., II, 1939.

CAP. XV.

POPULAŢIA.

1. Numărul populaţiei. — 2. Creştere. Natalitate. Mortalitate. — 3. Densitatea populaţiei. — 4. Mişcări. — 5. Mişcări pastorale. — 6. Emigrări.

1. — Pe o suprafaţă de 295.000 km², cam 3% din Europa, trăiau în România din 1930 peste 18 milioane locuitori, aproape 4,5% din populaţia Europei, întrecută numai de 7 state.

Din populaţia totală dela 1930, marea majoritate (81%) aparţine mediului rural. Din rest aproape 3 milioane trăiesc în capitalele judeţelor şi numai 759.000 în celelalte comune urbane.

Suntem mai rurali decât fosta Polonie (76,2%) şi Ungaria (55,7%), cam cât Bulgaria (81%) ori Jugoslavia (82,4%).

După provincii repartiţia este următoarea:

	La sută		La sută	
Vechiul Regat	23,6	urbani;	76,4	rurali
Ardeal cu Banat . .	17,3	»	82,7	»
[redacted]	[redacted]	»	87,2	»
Bucovina	28,6	»	73,4	»

Din întreaga populaţie sunt mai multe femei decât bărbaţi (49%); excedentul femeilor e mai mare la sate decât în oraşe. România în această privinţă are o valoare medie. După grupe de vârstă se constată marele număr al copiilor şi tineretului, mai ales la sate. Peste 90 ani nu trăiesc decât cam 10.000, peste 100 vreo mie. Arborele vârstelor are formă piramidală cu baza largă prin marele număr de tineret între 0 şi 19 ani (46,4%). Ea arată o creştere viguroasă a populaţiei în general, deşi în unele părţi se constată o regresiune dăunătoare. In Banat bunăoară tineretul până la 19 ani nu intră decât în proporţie de aproape 30%, pe când populaţia adultă (20—64 ani) trece de 61%. Necăsătoriţi (între 24—64 ani) sunt mai mult bărbaţi (peste 800.000), decât femei; văduve de vreo 5 ori mai multe decât văduvi (peste 130.000).

Din întreaga populaţie activă (peste 10 mil. loc.) majoritatea (78,2%) se ocupă cu exploatarea solului (90,4% cade mediului rural), numai 7,2% la industrii, 3,2% la comerţ, 4,6% ca funcţionari. Ca profesiune din populaţia activă predomină acea care munceşte pe sama sa (31,5%) şi salariaţi (9,7%). Vin la rând rentieri şi pensionari (2%), dar şi servitori (2,8%).

2. — Față de recensământul dela 1930, în 1933 se aflau 18.652.678 locuitori; în 1935 19.087.770; în 1937 (Octomvrie), 19.535.398. In 15 ani populația a sporit cu 3.500.000 locuitori, anual cu 230.000.

La vecinii noştri sporul anual numai după 10 ani (1921—1931) este: Bulgaria 91.800, Jugoslavia 191.400, Ungaria 68.700, fosta Cehoslovacie 112.200, România 251.000.

Populația crește pe fiecare an simțitor prin prisosul însemnat al naşterilor asupra morților, datorită puterii vitale încă sănătoasă a neamului. Excedentul era de 15,6 la mia de locuitori (1930), o cifră îmbucurătoare, cu mult mai mare decât a celor mai multe țări din Europa (Franța 1,1‰ în 1931, Ungaria 6,7‰, Bulgaria 14,8‰ (1930), Cehoslovacia 6‰, Jugoslavia 13,6‰ (1935). Din păcate acest excedent se tot micşorează. De 12‰ în 1931, se reduce la 11,7‰ în 1934 şi chiar 9,6‰ în 1935.

Excedentul este mai mare în Vechiul Regat (17,6‰ în 1932) decât în celelalte provincii (Basarabia 15,8, Bucovina 11,4, Ardeal 8,2). Cum e firesc, excedentul e mai puternic în mediul rural (16,8‰) decât în cel urban (13,4‰ în 1932).

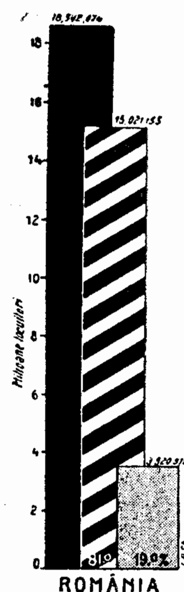

Fig. 170. — Populația României în 1933 (d. Dr. *G. Banu*). Negru = total; dungi = rurali; punctat = urbani.

3. — Creșterea populației în România scade. Încă nu se poate pune la noi problema despopularizării atât de amenințătoare în alte țări, ca în Franța şi chiar în Germania, dar îngrijorarea trebuie să ne cuprindă ca prevedere. Creșterea anuală a populațiunii cu 250.000 în mijlociu (262.000 în 1932) ar putea fi şi mai importantă, dacă din păcate în schimb m o r t a l i t a t e a copiilor n'ar fi la noi din cale afară de mare.

Au fost ani și cu 662.000 născuți, ceea ce înseamnă un coeficient de aproape 36 la mia de locuitori (1932; 30,8‰ în 1937). Totuşi se constată o scădere continuă şi destul de pronunțată a natalității față de mortalitatea aproape staționară (37,9‰ între 1928—1932, la 33,9‰ între 1933—1937).

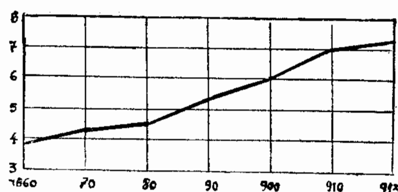

Fig. 171. — Creşterea populației în România de dinainte de războiu.

Cifra naşterilor este cu mult mai ridicată decât mai în toate țările din Europa. In 1930 stăteam în frunte (35‰); întreceam nu numai pe vecinii noştri (Bulgaria, cea mai apropiată, cu 30,6‰), dar şi țările vestite prin înmulțirea populațiunii (Japonia 32,4, Italia 24,7).

Din nefericire România vine în frunte în ce privește mortalitatea. In 1932 coeficientul mortalității este chiar de 22,7‰.

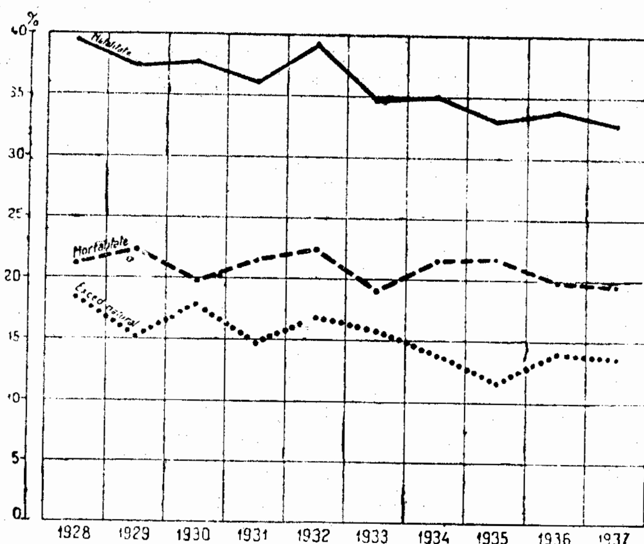

Fig. 172. — Natalitatea, mortalitatea și excedentul natural la sate (1928—1937) (d. *Golopenţa şi Georgescu*).

In 1933 România are un procent de 18,7‰ morți; dintre vecini, Bulgaria n'are decât 16,3‰; Cehoslovacia cu 13,3‰, Polonia cu 13,8‰ stăteau departe de noi.

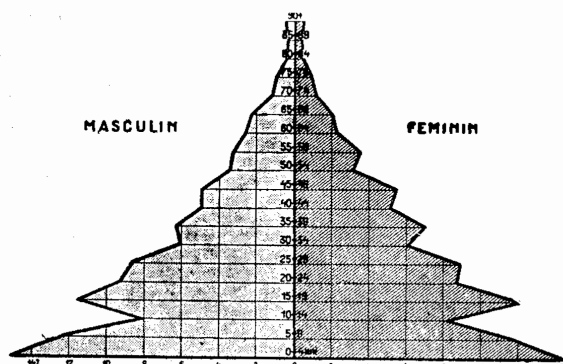

Fig. 173.—Piramida vârstelor în 1930 (d. *S. Manuilă*).

Partea dureroasă e că mortalitatea copiilor până la 5 ani la noi este excesivă, dând mai mult de 60% din numărul total al morților, iar mortalitatea copiilor până la un an este cam 1/3 din cea totală. Curba mortalității se prezintă cu totul deosebită de cea din alte țări; maximum coincide cu vârsta dela 1—5 ani.

Mortalitatea infantilă în genere atinge în unele sate peste 30% din numărul născuților-vii sau peste 40% din mortalitatea generală.

Dacă se urmăreşte mortalitatea copiilor până la 5 ani, se capătă un tablou care trebuie să ne puie pe gânduri, căci e în legătură strânsă şi cu starea de cultură a poporului.

Mulţi copii mor mai des în prima săptămână după naştere; mor cam pe jumătate din cei dintr'un an, în prima lună, iar până la un an moartea coseşte dintre copii aproape 1/3 din cifra morţilor dintr'un an. Mai mult de jumătate din morţii unui an (52%) sunt nevârstnicii, cei care n'au împlinit încă 29 ani. Un tablou de mortalitatea copiilor în diferite ţări, în cursul ultimilor 50 ani ne pune într'o lumină rea. Pretutindeni s'au făcut sforţări pentru a micşora numărul mortalităţii la copii; aiurea s'a ajuns la reduceri simţitoare, mult distanţate de ale noastre, după cum se vede din tabloul alăturat (după Dr. *Slătineanu*, *Bălteanu* şi *Alexe*).

Ţara	1881-1885	1901-1905	1934	Diferenţa în rap. cu procentul României
România	—	22,0	18,2	—
Franţa	16,7	13,9	6,9	— 11,3
Suedia	11,6	9,1	6,0 (1929)	— 11,2
Anglia	13,9	13,8	5,8	12,4
Belgia	15,6	14,0	10,4 (1929	— 7,8
Olanda	18,1	13,7	4,3	— 13,9
Elveţia	17,1	13,4	4,6	— 13,6
Italia	19,5	16,7	12,0 (1928)	— 6,2
Germania	—	19,9	6,6	— 11,6
Polonia	—	—	14,1	— 4,7
Austria	25,2	21,6	11,4 (1929)	— 6,8
Ungaria	—	21,2	15,0	— 3,2
Cehoslovacia	—	—	12,7	— 5,5

După provincii cele mai multe naşteri sunt în [redacted] (40,3$^0/_{00}$ pe 1932), apoi vine Vechiul Regat (40$^0/_{00}$), Bucovina (30,9$^0/_{00}$), Transilvania (27,9$^0/_{00}$). Proporţiile mortalităţii sunt cam aceleaşi; în Moldova e cea mai mare (22,7$^0/_{00}$), dar şi în Basarabia (22,2$^0/_{00}$). In Bucovina cea mai mică (18,2$^0/_{00}$).

Dintre cele două mediuri deosebite, excedentul e pe seama populaţiei rurale, vreo 3 ori mai mare decât la oraşe.

La sate sunt naşterile cele mai multe (32,9$^0/_{00}$ în 1937 faţă de 21,4$^0/_{00}$ la oraşe) dar în schimb procentul mortalităţii este tot la sate mai mare (22,3$^0/_{00}$ faţă de 18,9$^0/_{00}$). Mortalitatea copiilor în prima săptămână după naştere este covârşitoare la sate. Faţă de o mortalitate până la 1 an de 19,9% la oraşe, se înregistrează 31,9% la sate.

Interesantă este şi chestiunea născuţilor-morţi mai ales în mediul rural, unde femeia însărcinată, pe lângă că e slab hrănită, munceşte din greu până în ziua naşterii. Mortalitatea se ridică şi la 2% din numărul copiilor născuţi vii, este mai mare în Vechiul Regat, mai redusă în Ardeal şi Basarabia, este mai mare la oraşe (chiar 5,53%) cu capitala în frunte (7,4%), mai mică la sate (2,11%).

Din nefericire avorturile sunt în creştere la sate, în special în Banat. Sunt sate unde copiii se numără pe degete. In comuna Sarbova, bunăoară, 70,10% din sarcini nu ajung la naştere. La Fibiş, în 1930—34 n'au fost decât 169 naş-

teri. La Belinț natalitatea este cu 55% sub a satelor din țara întreagă. Comuna a avut un număr dublu de locuitori acum 100 ani. Populația din jud. Caraș este în declin cu 20% natalitate. Intreg Banatul este deficitar (0,2): celelalte județe dela granița de vest n'au un excedent mai mare de 7,2 în 1930 la sate (5,7 peste tot). Mediul urban e mai deficitar (—3,7) (1934).

Pe când excedentul natural este de 20‰ de locuitori în întreaga țară, în Banat e abia de 1‰.

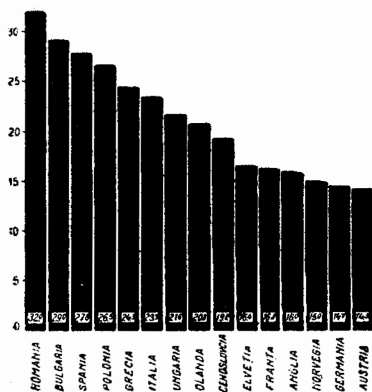

Fig. 174. — Natalitatea în diferite țări (d. Dr. *G. Banu*).

Cauzele, în special ale mortalității atât de mari din România, sunt de pus în primul rând asupra igienei precare și a slabei culturi generale în mediul rural. Debilitatea congenitală dă procentele cele mai mari de morți (39 la 10.000 locuitori), în legătură cu subalimentația care domnește în deosebi la sate, cât și la populația săracă din orașe.

Mortalitatea mare a copiilor se explică nu numai prin debilitatea părinților, prin neștiința mamei, ci și prin lipsa medicilor și a moașelor dela țară. Slăbirea mamei, sifilisul, alcoolismul duc la slăbirea copiilor și expunerea la tot soiul de boli din primele zile de naștere. Marea mortalitate printre sugaci o dă diareia, fie prin alimentarea cu lapte de vacă, fie din mâncarea fructelor crude; debilitatea copiilor este o cauză principală. După diaree, pneumoniile și tusea convulsivă seceră mulți copii mici; 78% dintre copii morți înainte de un an, aparțin la familiile în care mama e analfabetă.

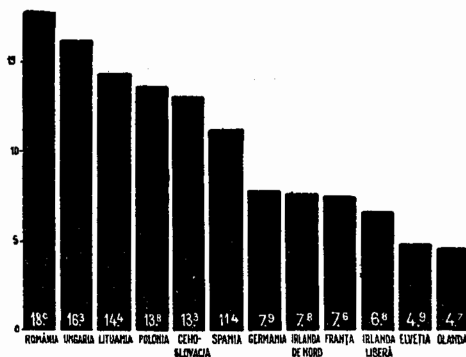

Fig. 175. — Mortalitatea în diferite țări (d. Dr. *G. Banu*).

4. — Populația României repartizată uniform peste întinsul ei, n'ar da decât o d e n s i t a t e de 65 locuitori pe km² (61 în 1930), o situație mijlocie printre țările din Europa. Nu are nici densitatea mare a Angliei (187) sau a Belgiei (247), dar nici populația rară a Spaniei (44) ori a Rusiei (42). Ea e întrecută cu ceva de unele țări vecine: fosta Cehoslovacia (102), Ungaria (94), fiind mai apropiată de a Franței (76 în 1931); întrece: Jugoslavia (53,6), Bulgaria (53).

După provincii densitatea cea mai mare e în Bucovina (84); apoi vin: Basarabia cu Vechiul Regat (66) și Ardeal (53). Dintre județe în primul rând sunt acele care au mari centre orășenești: Ilfov (195), Cernăuți (175), Brașov (114), Lăpușna (103), dar și Hotin cu numeroasele sate din lungul Nistrului (107). Județele de șes au o densitate mai slabă (Ialomița 43, Constanța 38), decât cele de munte (Hunedoara 43, Năsăud 34, Muscel 43, Munții Apuseni 37,6). Cele mai populate sunt județele care au în cuprinsul lor dealuri și câmpii (Dâmbovița 94, Prahova 98, Suceava 96, Târnava-Mică 88).

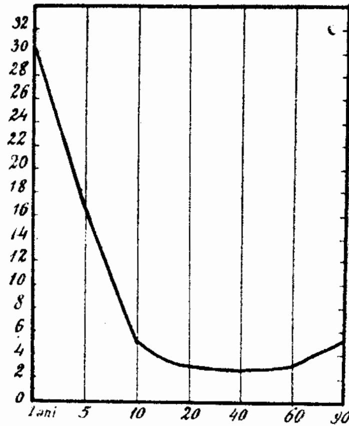

Fig. 176.—Curba mortalității la noi.

Nici repartiția pe județe nu poate arăta adevărata situație a densității, care variază mai mult după bogățiile naturale și condițiunile locale geografice, avantajoase. Sunt regiuni cu o populație numeroasă egală densității medii a Angliei cum e valea Prahovei (până la Comarnic cu 371 loc. pe km²). Văile râurilor reprezintă zone atractive de populațiune în genere, mai vădite în stepa Munteniei, cu necontenită

Fig. 177. — Raportul dintre natalitate și mortalitate; România din 1930 și țările vecine. Fiecare semn reprezintă nașteri sau morți în proporție de 5°/₀₀ din populație (des. d-ra *A. Stănescu*).

creștere a locuitorilor. Valea Mostiștei ca și a Ialomiței din Bărăgan sunt fâșii de populație mai deasă, după cum de altfel este și Lunca

Dunării (până la 80) cu avantajele procurate de pescuit, cultura vitelor și agricultura.

In general regiunea dealurilor subcarpatice, cu bogățiile lor de pruni, vii, petrol și agricultură, reprezintă o zonă de deasă populațiune, cum e pe distanța Pitești—Golești (236 loc. pe km²). Oriunde se găsesc regiuni de coaste, limita între dealuri și câmpie, cu păduri și livezi în

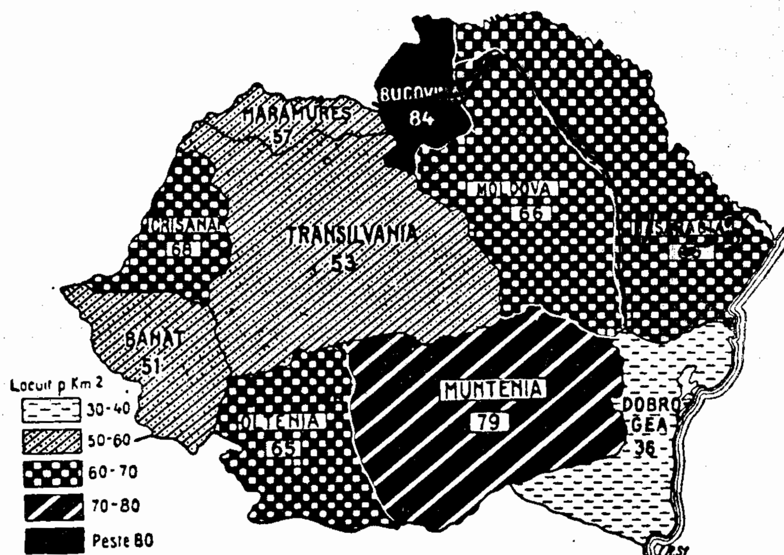

Fig. 178. — Densitatea populației României după provincii (d. Dr. *G. Banu*).

spate, cu câmpuri mănoase în față, populația este îngrămădită. Așa e în lungul marginei de vest a depresiunii Jijiei, ca și în lungul dealurilor înalte dintre Cernăuți și Hotin ori în platforma someșană.

Până către sfârșitul secolului al XVIII-lea Câmpia Moldovei dintre Siret și Nistru era slab populată, încât se explică numirea de Pustiul Moldovei ce i-o dă *D. Cantemir*. Satele erau rare; ca în Bărăgan, cel mult târle și odăi de vite, pe braniști domnești cu tamaslâcuri de vite, cât arătau viață omenească. Regiunile de dealuri și păduri ce o înconjoară, din contră erau des populate între altele cu numeroase așezări răzășești.

Pe lângă zone atractive sunt altele, mai puține, cu condițiunile de viață mai grele. Arii de mică desime se găsesc în munți între 700—1300 m; în stepe și în deltă ori bălțile Dunării. Județul Tulcea are cea mai rară populație dintre toate (22 loc. pe km). Regiune subpopulată era partea răsăriteană a Câmpiei Române. In 1853, la Est de Mostiștea abia erau 1,1 loc. pe km pe când valea Buzăului arată o intensă populație (103,2 pe km). Inaintările s'au făcut dealungul văilor. Valea Mostiștei ajunge în 1899 cu o densitate de 128, a Ialomiței 117 pe km²,

dublată în 40 de ani. Ochiurile de stepă de o parte şi de alta a Mostiştei abia se urcă la 7 locuitori pe km^2.

Intr'o ţară ca a noastră cu viaţă economică mai mult agricolă, ceea ce hotărăşte asupra desimei populaţiei sunt condiţiunile climaterice şi de relief. Viaţa industrială, cu centre răzleţe, n'a schimbat prea mult raportul primitiv, decât în zone restrânse (Timişoara). Nici drumurile de fier n'au avut marea influenţă de aiurea, decât dacă sunt duse pe văi prin sine productive (valea Siretului). Excepţie face drumul de fier prin Bărăgan. Răspândirea geografică a munţilor coincide cu zona de subpopulaţie. Depresiunile sunt dimpotrivă centre de densă populaţie.

5. — Aşezarea geografică a României a avut drept urmare o necontenită mişcare omenească în cuprinsul ei. Cu prilejul invaziunilor nomadelor răsăritene, un vârtej etnic s'a format în jurul Carpaţilor, răsăriţi în calea popoarelor deprinse cu stepa. S'a întâmplat o răsfirare a forţelor lor. Au existat drumuri bătute în toată vremea cât au durat mişcările intense. Dobrogea a fost o adevărată punte etnică; Dunărea nu forma piedecă, de oarece, prin îngheţ, iarna se schimbă în pod, uşor de trecut. Valea Oituzului era de asemenea un drum obişnuit, ceea ce a făcut pe Romani să clădească la Poiana pe Siret un castru de apărare sau măcar de observare. Dacă de pe urma celor mai multe popoare din trecut nu s'au păstrat decât rar multe urme în limbă sau obiceiuri, din altele au rămas chiar frânturi etnice în mozaicul actual al populaţiunii din România. Parte din Tătarii Bugeacului sunt asemenea resturi, ca şi Turcii din Sudul Dobrogei, rămaşi din retragerea valului turcesc.

După încetarea mişcărilor compacte şi stabilirea statelor din evul mediu, condiţiunile istorice n'au adus încetarea mişcărilor etnice, devenite centripetale mai mult, mai puţin centrifugale şi mai dese mişcări în interiorul populaţiei de aceeaşi origine. Prin colonizare uneori dela depărtări, au fost aduşi Saşii şi Şvabii; prin infiltrări lente au pătruns Rutenii, Evreii; prin mişcări mai vii dealungul văilor largi au pătruns Ungurii, Secuii.

Mişcările se observă şi în populaţiunea românească. Descălecatul maramureşenilor şi întemeierea Moldovei *(terra moldavana)*, deschide seria mişcărilor mai intense de mulţime. Cauza este mai mult de ordin religios şi social. In urma silirii la Unire (veacul al XVIII-lea) mulţi ardeleni trec Carpaţii, ca şi în urma militarizării cu forţa a satelor grănicereşti (sfârşitul veacului al XVIII-lea). Condiţiunile geografice înlesnesc mişcările. Rezervorul etnic e în basinul transilvan. Greutăţile tot mai mari prin asupririle ungureşti, se resimt ca valuri de emigrare.

In 1763, 23 de sate din ţinutul Bistriţei, vreo 24.000 familii româneşti, fug în Moldova. In urma prigonirilor de după răscoala lui *Horia*, trecătorile munţilor se împânzesc de fugari. Coşna, Neagra-Şarului, Dorna sunt populate cu ţărani din Transilvania.

Sunt mişcări radiare, după ape; sunt mişcări tangenţiale, în lungul munţilor. Când cei veniţi « de dincolo » stau prea îngrămădiţi în popasurile alese deodată aproape de graniţă, scoboară mai departe.

Din Vrancea se lasă oamenii spre răsărit. In Covurlui se mai întâlnesc nume **ca** Valea Vrancei, a Vrânceanului; chiar în Bugeac sunt numiri ca Cioban, Vrancea. Cei din Rucăr ori Dragoslavele ajung în Caşin (Bacău). In Hârja se aşează locuitori, parte din Ardeal, parte din Buzău. Străbunii din Ardeal ai lui *Creangă* ajung la Pipirig.

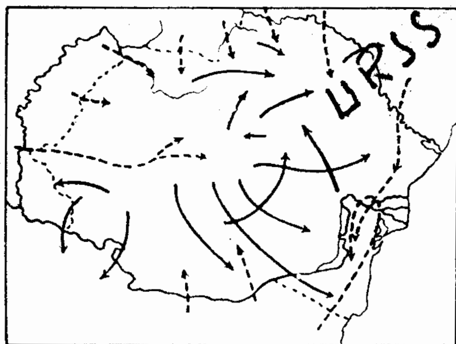

Fig. 179. — Mişcări omeneşti în România. Linii pline = Români; linii întrerupte = străini.

Sunt mişcări dintr'un loc în altul în cuprinsul aceleiaşi provincii. In faţa năvălirilor tătare, turceşti, populaţia îşi ia lumea în cap.

Aşa a fost pe vremea invaziunii lui *Soliman* împotriva lui *Petru Rareş*. In veacul al 17-lea, populaţia Moldovei din această pricină era mai mică decât pe vremea lui *Ştefan*. Din Moldova-de-Jos, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, bejenarii ajung în Bucovina, sporită ca populaţie cu vreo 6.000 de familii. *Hacquet* întâlneşte în pădurea dela Socola asemenea pribegi din Ţara-de-Jos şi Basarabia. Aşa se lămureşte numărul mare de sate din Covurlui şi Tutova, cunoscute numai din hrisoave.

Mutări mai vin şi din pricina dărilor grele. Pe vremea lui *C. Racoviţă* din Moldova ajungeau oamenii până la Cherson. Cei din Gorj, pe potecile de munţi, se stabilesc în Banat sau trec Dunărea în valea Timocului. Cei rămaşi acasă fiind siliţi să plătească birul pentru fugiţi, lăsau şi ei satele pustii.

Schimbarea condiţiunilor sociale şi economice aduce mişcări intense. La sfârşitul veacului al XVI-lea se ştirbeşte dreptul de proprietate al ţăranului. Mulţi răzeşi sau mazili îşi pierd pământul moştenit din bătrâni. Aşa s'au spart multe sate; locuitorii fugeau în ţara turcească unde erau lăsaţi în slobozenie. In urma nemulţumirilor aduse de Regulamentul organic, la 1853, locuitorii din jud. Iaşi trec Prutul, cei din Bacău munţii, cei de lângă Prut ajung în Dobrogea, din Muntenia peste Dunăre în Bulgaria şi Serbia.

Locul celor ce părăsesc ţara, e luat de alţi locuitori chemaţi de aiurea. Erau agenţi anume care ademeneau locuitorii din ţările vecine. Boierii, mănăstirile şi chiar târgurile căpătau dreptul să facă slobozii pe pământurile părăsite, cu chemaţi de pe aiurea: « măcaru sârb, măcaru arbănaş, măcaru grec, măcaru ungurean, măcaru moldovean ».

Astfel au fost aduşi Rutenii în jud. Dorohoi şi Botoşani; Bulgarii mai mulţi, Sârbii mai puţini au venit în judeţele dinspre Dunăre.

Cele mai numeroase mişcări pe întindere mare, au avut loc în secolul al XVI—XVIII-lea, perioadă zbuciumată din istoria neamului. Urmările au fost şi bune. Prin convieţuirea şi contopirea elementelor disparate, unele cu putere de muncă mai mare, altele cu simţul de gospodărie mai desvoltat, prin influenţe reciproce, s'a ajuns la o treaptă mai înaintată în viaţa economică.

După relativa liniştire a vieţii, asemenea mişcări au devenit tot mai slabe, fără să înceteze. Cu împroprietăririle din 1864 şi cele ce au urmat, s'au produs mişcări de colonişti. Locuri puţin populate dela câmpie se colonizează cu elemente dela munte (Focuri din jud. Iaşi, popularea Bărăganului) sau cei din Moldova ori Muntenia sunt aduşi în Dobrogea. Colonizările agricole s'au înteţit în ultimii ani. Până 'n 1936 numărul total al coloniştilor a trecut de 38.000, parte din interiorul ţării, dintr'o regiune în alta (cele mai multe colonizări s'au făcut în Vechiul Regat şi Dobrogea nouă) sau chiar din afară; din Macedonia şi Peninsula Balcanică au venit până 'n 1933 peste 5500 colonişti, mare majoritate în Durostor, iar din Banatul Jugoslav şi Ungaria aproape 3000. S'a ajuns astfel să se formeze la graniţa de sud a Dobrogei un puternic şi necesar cordon etnic cu Macedonenii.

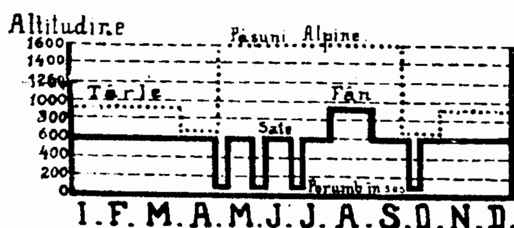

Fig. 180. — Deplasările vrâncenilor. Linii pline = majoritatea locuitorilor; linii punctate = vitele cu paznicii (d. *Rădulescu N. A.*).

Inainte de război se obişnuia să se aducă lucrători agricoli dela munte la şes (32.305 în 1913) sau de peste graniţi (51.686 în 1912). Dintre ei unii rămâneau locului.

Dacă mişcări omeneşti mai distanţate nu se mai observă azi decât rar, în schimb există p e n d u l ă r i s e z o n i e r e, migraţiuni temporare, după anotimp. In special în zona muntoasă au loc asemenea mişcări. Urcă oamenii la fâneţe, de rămâne satul pustiu; cei în putere de muncă scoboară spre câmp la cosit, la secerat, la lucrul pământului arendat. Asemenea pendulări se pot urmări în Haţeg, în Vrancea (Fig. 180). Migraţiunile Maramureşenilor, buni lucrători la pădure sunt întinse. « Butănarii » se întâlnesc până 'n Banat, Braşov, Iaşi. In Câmpia Moldovei cu rară populaţie (35 loc. pe km) dar cu minunat pământ de agricultură, pe vremea marii proprietăţi se adunau numeroşi corduneni de prin satele române, rutene din podişul Sucevii. Pentru adăpostul lor au luat naştere « odăile » de pe lângă moşiile marilor proprietari, îngrămădiri de bordeie la început. După împroprietărire multe au rămas

părăsite; unele însă au devenit sâmburele unui cătun de o dată, a unui sat apoi. După împroprietărire, o nouă formă de migrațiuni are loc. Locuitorii satelor din Bucovina cu pământ puțin, sunt împroprietăriți în județele Botoșani ori Iași, formând la început așezări răzlețe la capătul ogorului căpătat, apoi cătune intercalate vechilor sate. O scurgere de populație dintre munți, deal și câmpie are loc și aiurea (Câmpia Română, Banat).

6. — Cele mai intense și persistente mișcări în cuprinsul populațiunii românești sunt acele legate de păstorit. T r a n s h u m a n ț a a infiltrat veacuri întregi, radiar, elemente noi de viață etnică, chiar până dincolo de granițele țării. Mocanii de lângă Brașov, Mărginenii de lângă Sibiu, Brețcanii din răsăritul Ardealului, împânzesc marginea externă a Carpaților, ca niște râuri omenești cu scurgere înceată dar continuă, scoborînd din munte la șes până în țărmul Mării, până spre Varna. Transilvania e un soi de izbuc etnic, din care ca dintr'un izvor necontenit se revarsă oamenii până 'n depărtări nebănuite.

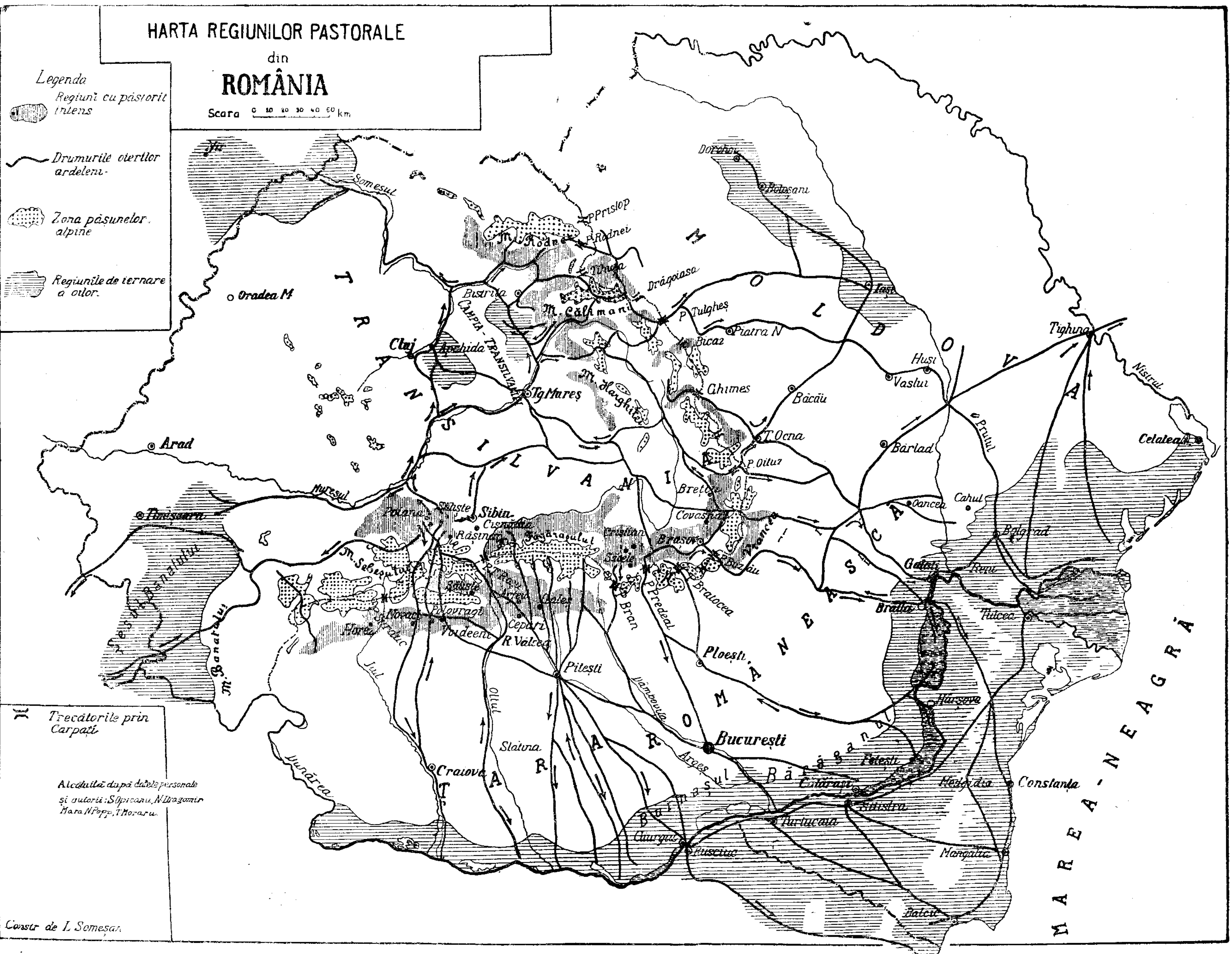
Trecând Nistru războiul a prins pe mulți dintre păstorii Români prin Crimeia, unde au înființat cooperative ce au durat chiar și în 1930. Au înaintat dealungul Caucazului până în ținuturile transcaspice, ba chiar, până spre râul Amu-Daria ce dă în lacul Aral. In părțile acestea, adică atât în Kara-Kum cât și în Kizil-Kum (Foametea Roșie) nu se pomenea să se facă brânză înainte de venirea lor. De acum se face și pe aici; meritul este tot al oierilor români și în special al celor mărgineni *(N. Dragomir)*. Cu adevărat pot fi botezați Wikingii români, iar începutul transhumanței nu e de ieri.

Unii dintre stăpânii oilor rămân în locurile de iernat; ajungeau proprietari; chemau pe cei de acasă. Se formau sate întregi de « ungureni » de « mocani » spre Dunăre, spre Mare, spre poalele munților.

« Drumurile oilor » sunt azi pe deplin urmărite. Cele mai dese sunt în spre Sud, spre Dunăre ori Dobrogea. « Vadul oilor » și azi se păstrează ca numire la Gura-Ialomiței, « Drumul Baciului » e pomenit și în Transnistria. Mărginenii ajungeau, fie la dus, fie la întors până în Dorna la răsărit, în Banat spre apus. Brețcanii urcau până în stepa Jijiei, treceau Prutul pe la Tighina și Nistru. « Din Rod ajung până în Tiflis ». « Mocanii » din regiunea Brașovului se stabileau în Dobrogea.

S'au întemeiat sate mari ca Novaci (Gorj), Băbenii, Vaidenii (Vâlcea). Se adaugă epitetul « ungureni » la satul de baștină rămas sub numele de « pământeni », arătându-le măcar în parte originea: Tismana-Ungureni în Gorj, Căpățînenii-Ungureni în Argeș, Berevoeștii-Ungureni în Muscel, Mâneci-Ungureni în Prahova, Letea-Ungureni în Bacău. Sunt vreo 43 sate cu epitetul « ungureni » până și în Botoșani, majoritatea fiind în drumul oilor, pe văile ce dau în Argeș, Teleajen, Buzău. In Dobrogea de sud se întemeiază satele mari dela Cobadin, Adam-Clisi, Biulbiul-Mic, Caramurat.

REGIUNILE PASTORALE ȘI DRUMURILE OILOR
DE
L. SOMEȘAN

In unele sate create pe această cale s'au păstrat aproape neştirbit portul şi graiul celor veniţi. In Corbi (Muscel), Novaci (Gorj) te socoţi că te afli în Jiu ori Poiana din Munţii Sebeşului. Cei mai mulţi s'au contopit cu băştinaşii « perjarii », rămânându-le doar numele de « oieri », deşi au devenit plugari. Originea lor e păstrată ca un abur, prin obiceiuri, prin deosebita dragoste pentru oi, sau prin expresii ca « pute valea a brânză » în jud. Tutova. Tot aici este duiosul obiceiu ca de Sf. Gheorghe, vremea când se urc oile spre munte, copiii se scoală cu noaptea în cap şi sună măcar din trâmbiţă, dacă nu mai au buciumul. Fetele ies şi ele îmbrăcate ca de sărbătoare, iar la marginea satului se încinge hora, reminiscenţa despărţirii ciobanilor de sat.

Dacă unele mişcări omeneşti au adus şi elemente străine în cuprinsul ţării sau au prilejit crearea unei aureole româneşti peste graniţi, majoritatea lor au contribuit la întărirea românismului prin infiltraţiuni de viaţă nouă în ţinuturile periferice, ameninţate de înstrăinare; au contribuit la unirea sufletească, pregătirea celei de mai târziu.

7. — Inainte de război, nu se prea ştia în Vechiul Regat despre emigrări în mare număr. Ţăranii aveau cu ce trăi şi sunt legaţi prea adânc de pământul lor, ca să se desţărezе. Dacă totuşi se întâmplau emigrări, majoritatea erau Evrei, îndreptaţi către Statele-Unite.

In Transilvania altfel stăteau lucrurile. Emigrau Români din Ţara Oltului, unde pământul sărăcăcios nu îndestula populaţia. In intervalul dela 1899—1913, din cele 15 judeţe ardelene au emigrat aproape 157.000 locuitori. Emigrau din Făgăraş, din Ţara Secuilor (13.139 în 1903) dar şi din Maramureş. Emigrau Români şi din Bucovina şi Basarabia, ademeniţi de făgăduieli necontrolate, care-i duceau până în Manciuria.

După război, prin legea de împroprietărire, motivele pentru emigrarea Românilor slăbesc. In schimb continuă să emigreze dintre minoritari. In 1924 numai din Ardeal pleacă peste 18.000 de locuitori; în 1925, din cauza secetei ce bântuie în Basarabia în numărul mare de emigranţi, menţinut şi în 1926, intră şi mulţi Români. Majoritatea emigranţilor sunt muncitori agricoli. In 10 ani (1920—1929), numărul se ridică la 212.000 adică nici 20.000 pe an. Variaţia curbei anuale a emigrărilor este în raport cu starea economică de pe urma recoltelor bune sau rele, sau de pe urma stărilor politice. Din 1927 se observă bunăoară o emigrare simţitoare a Turcilor din Cadrilater.

Este greu de precizat anume ce parte iau Românii în emigrări şi care este procentul străinilor sau al minoritarilor emigraţi. Din statistica anului 1933, numărul cetăţenilor români plecaţi este redus abia la 1179, faţă de aproape 11.000 în 1930 sau 13.000 în 1929. In 1935 au plecat din ţară 2423 locuitori dintre care Români numai 56, majoritatea evrei (1836), germani (211), sau turci (116).

In tot acest timp însă pe fiecare an intră în ţară fie Români repatriaţi (180 în 1935) fie străini (restul până la 718). Dintre străinii intraţi în ţară (4032 în 1935) majoritatea sunt Bulgari (1566) ocupaţi cu cultura zarzavaturilor sau meseriaşi ori industriaşi chemaţi pentru specialitatea lor.

Cifra globală din ultimii ani arată o scădere mare a emigrărilor, de sigur și din cauza greutăților cu care se dau pașapoartele și apărarea țărilor către care se îndreaptă. In 1932 numărul repatriaților sau al străinilor intrați în țară este aproape egal (peste 5000) cu al emigranților.

Proporțiile sunt cu totul altele în Polonia, bunăoară, de unde în 1933 au emigrat 33.000 și s'au repatriat numai 19.000, iar în Cehoslovacia 30.000 emigrează în 1930 față numai de vreo 5000 reîntorși.

Ținând seamă de compunerea etnică a României, nu se poate vorbi de un curent continuu de emigrare mai ales la Români. In schimb numărul imigranților e mai mare, căci există o imigrare lentă, ascunsă, care face să se strecoare mulți Evrei din vechea Galiție, prin Maramureș și Bucovina.

LITERATURA.

1. FELIX I. DR., *Asupra mișcării populațiunii românești.* Acad. Rom. Discurs de recepție, Buc. 1881. COLESCU L., *Recens. gén. de la population de la Roumanie.* B. St. R., XII, Buc. 1913; *Indicatorul statistic al satelor.* Com. recens. gen. a popul., Buc. 1932. MANUILĂ S. și GEORGESCU C. D. *Populația României,* București, 1938.

2. BANU G. DR., *Sănătatea poporului român.* Bibl. encicl. Fund. Reg. Buc. 1935; IDEM, *Mortalitatea infantilă în România,* Buc. 1930; IDEM, *Infățiș. spec. ale biologiei poporului român.* Rev. Ig. Soc., V, Buc. 1935. DINESCU I. DR., *Fiii neamului dela* 1859—1915, Iași, 1920. FELIX I. DR., *Geografia medicală a României.* B. S. G., Buc. 1897. LAPTEȘ DR., *Mortalitatea copiilor la țară.* Viața Rom., IX, Iași, 1911. OBREGEA AL. DR., *Rap. gen. as. igienii publice la noi pe anii* 1898—1904, Buc. 1907. DR. A. SLĂTINEANU, DR. I. BĂLTEANU și DR. I. ALEXE, *Plasa sanitară rurală de demonstrație, Tomești,* Iași, 1936. E. MIHAIU, *Ancheta monografică în com. Belinț.* Inst. soc. Banat-Crișana. Timișoara, 1938. POPOVICIU GH., *Depopularea Banatului* (Rev. de Pediatrie și Puericultură) Cluj, 1937.

3. DUMIRTESCU AL. G., *Desimea populației în Moldova.* Bul. Min. Agr., Buc. 1909. MARTONNE E. DE, *Rech. s. la distrib. de la population en Valachie,* B. S. Gr., XXIII, Buc. 1902. MIHĂILESCU V., *Așezările omenești din Câmpia Română la mijlocul și sfârșitul veac. XIX.* Acad. Rom. S. Ist., Buc. 1934; IDEM, *Modul de grupare al populației din România de azi.* B. S. Gr., Buc., 1935. ADRIAN MARIA, *Modul de grupare al populației din România,* 1930. B. S. Gr., Buc. 1934.

4—5. CAPIDAN I., *Românii nomazi.* Dacoromania, Cluj, 1927. DENSUȘEANU O., *La vie pastorale chez les roumains.* Ann. d. nationalités, Paris, 1914. DINCULESCU N. GH., *Contrib. la mișcările de popolație.* An. geogr. și Antrop., Buc. 1914. DRAGOMIR N., *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște.* L. I. G., Cluj II. N. GHEORGHIU, *Câteva observări asupra județului Covurlui.* An. geogr. antrop., III, Buc. 1913. GEORGESCU I., *Românii transilvăneni în Dobrogea.* Dobr. jub., Buc. 1929. MARTONNE E. DE, *La vie pastorale et la transhumance d. l. Karpathes mérid.* Zu Fr. Ratzel's Gedächtniss, 1904. MIRONESCU S. CR., *Obs. geogr. etnogr. și antrop. asupra regiuni dela Măn. Adam.* An. geogr. antrop., Buc. 1915. MORFEI V., *Infiltrări românești dintr'o parte în alta a Dunării peste balta Ialomiței.* B. S. G., XLVI, Buc. 1927. NISTOR I. *Emigrările de peste munți.* An. Ac. Rom. S. Ist., Buc. 1915; IDEM, *Bejenarii ardeleni în Bucovina,* Cernăuți 1926. OPREANU S., *Contrib. la transhumanța din Carpații orientali.*

L. I. G., Univ. Cluj, IV, Cluj, 1931. POPP N. MARA, *Asupra satelor de ungureni şi pământeni.* Soveja, IV, Buc. 1932; IDEM, *Ciobănia la ungurenii din dreapta Oltului.* B. S. G., LI, Buc. 1933. POPESCU N. M., *Jud. Dâmboviţa în anul* 1810. An. Antr., II, Buc. SOMEŞAN L., *La transhumance des bergers transylvains dans les provinces roumaines.* Rev. de Trans., I, Cluj, 1934. URSOIU I., *Pasul Oituz.* An. antr., III, Buc. 1923. VEREŞ A., *Păstoritul Ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească.* An. Ac. Rom., Buc. 1927. IAVORSKI I., *Colonizarea în România.* Bul. Inst. de legislaţie agrară. Univ. Iaşi, Iaşi, 1937. DRAGOMIR N. *Oierii mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crimeia, şi America de Nord,* L. I. Gr., Cluj, 1938. KUBIJOVIC VL., *Das Hirtenleben in der Bukovina.* Sevcenko. Ges. d. Wissensch. Lemberg, 1937. FLORESCU FL., *Cetele de secerătoare din Cuhea-Maramureşului.* Soc. Rom. Buc. 1938. MARA N. POPP, *Drumuri şi ocupaţiuni vechi în ţările Româneşti.* B. S.Gr., LVII, Buc. 1939. V. TUFESCU, *Poarta Târgului Frumos.* IBID. LIX IDEM, *Migraţiuni sezonale pentru lucru în Moldova de Nord* Rev. gr. Rom. IV.

6. NEGREA G. ADRIAN, *Procesul de emigrare al Drăguşenilor în America.* A. R. Soc., XL, Buc. 1933. ROŞCA I., *Problema migraţiunii româneşti.* Soveja, Buc. 1931; IDEM, *Migraţiunile în România între 1920—1929.* Soveja, Buc. 1930; IDEM, *Imigrarea sezonală a grădinarilor Bulgari între 1927—1932.* B. S. G., LI, Buc. 1933; IDEM, *Aspectul static şi dinamic al migraţiei româneşti.* Rev. Geogr. rom., I, 1938.

CAP. XVI.

POPORUL ROMÂN.

1. Caractere antropologice. — 2. Firea Românului. — 3. Nuanţe etnice. — 4. Românii de peste graniţa de vest. — 5. Transnistrienii. — 6. Macedoromânii. — 7. Românii din America.

1. — Cercetările puţine, ce s'au făcut până acum, nu au îngăduit să se stabilească un tip antropologic propriu Românilor. Inainte chiar de aşezarea Dacilor în cuprinsul României, exista o populaţie primitivă cu origine necunoscută. Urmele omului paleolitic s'au întâlnit din Hotin până 'n Dobrogea şi vestul Ardealului. Cel dintâi craniu din paleolitic s'a descris din Peştera Cioclovina (Haţeg). In vremea neolitică există o reţea deasă de aşezări omeneşti, centre cu manifestaţii artistice de samă, cum e acela universal cunoscut dela Cucuteni-Iaşi.

Insă naşterea poporului român se bizue pe o altoire de caractere între două tipuri relativ diferite: cel mediteran-roman cu cel dac. A urmat apoi vârtejul popoarelor de tot soiul; unele valuri etnice au fost trecătoare, prea de scurtă durată spre a fi lăsat urme mai adânci în fizicul poporului băştinaş; altele însă, cum a fost cel slav, au întârziat câteva veacuri. După cum a influenţat în largă măsură limba şi multe obiceiuri, a adus de sigur variante şi caracterelor fizice regionale.

Cercetările antropologice de până acum prea puţin au ţinut seamă de caracterul geografic în stabilirea fizică a poporului român. In special nu s'au cercetat încă sâmburii arhaici din unele depresiuni. Oaşenii bunăoară au un tipar mai diferit antropologic. Să fie ei relictele tipului primitiv dac, după cum se bănueşte numai prin compararea înfăţişării lor cu chipurile cioplite din Coloana lui Traian? N'ar fi exclus, ţinând seamă şi de arhaismul obiceiurilor.

Din răzleţul material cercetat până acum, s'ar putea schiţa oarecare trăsături generale antropologice.

Brachicefalia domină. Domină coloarea castanie sau mai închisă a părului, căprie sau neagră a ochilor.

Capacitatea craniană în medie este de 1534 cm^3 pentru bărbaţi şi 1304 cm^3 la femei. Fruntea e mai lată decât la popoarele din Balcani. Şi înălţimea mai mică a mandibulei, ca şi indicele facial (102,53), arată o formă evolutivă superioară celor dinspre Sud. Indicele biologic de

rasă al Românilor (2.01) este între al popoarelor balcanice și cele din Rusia, la munte mai ridicat (2.11) decât la șes (1.5), rezultat al încrucișerilor aici mai lesnicioase. Din datele asupra recruților reiese că înălțimea mijlocie a Românului este de 1,65 m. (între 1,58 și 1,73 m), capacitatea toracică de 85—87 mc. Romànca are 1 m. 57 înălțime în mijlociu.

Tipul antropologic brachicefal pare a fi mai răspândit: se întâlnește în Moldova și Ardeal, Muntenia și Dobrogea. Tipul cu capul lunguet (dolichocefal) și îngust la față, cu coloarea părului, a ochilor mai deschisă e mai răspândit în Moldova și Basarabia.

Studiile amănunțite riguros științifice făcute de Prof. *Rainer* asupra populației din Nereju (Vrancea), Fundul-Moldovei (Bucovina) și Drăguș (Țara Oltului), arată variațiuni somatice. La Nereju domină părul negru, ochii închiși la coloare, brachicefalia, statura mijlocie, dar sunt și caractere destul de numeroase care arată și rasa nordică. In Fundul-Moldovei oamenii sunt mai înalți (169,5), cu coloarea ochilor închisă, cu părul negru; brachicefalia predomină, fața lungă (indice facial 85,6), nasul lung și îngust. La Drăguș părul blond aproape lipsește, ochii cel puțin căprii predomină, capul brachicefal, talia mijlocie, fața mai mult rotundă, leptorhinia desvoltată. Aceeași suprapunere de caractere nordice și răsăritene pe fondul general dinaric.

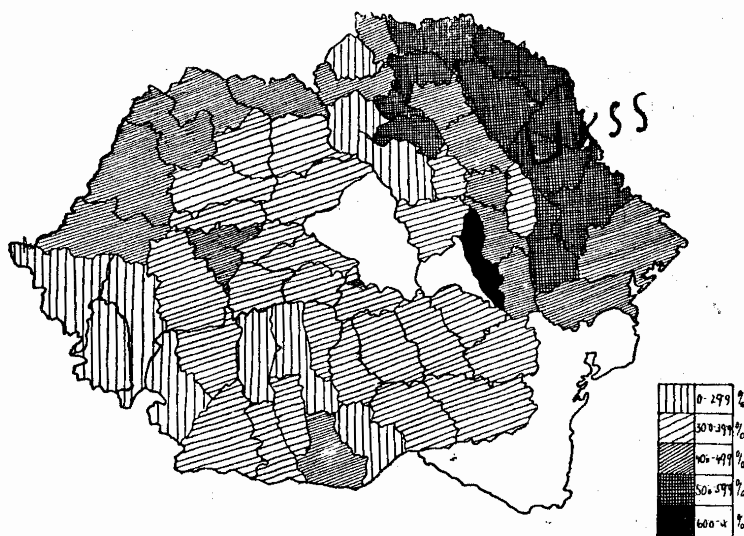

Fig. 181. — Coloarea părului și a ochilor la Români (d. V. *Lebzelter*).

S'a ajuns să se despartă și un tip dac, între Moții din Munții Apuseni, cu statura mică, cu rotunzimea și lărgimea excepțională a capului, cu fața scundă și bărbia ascuțită. Coloarea ochilor e mai mult deschisă ca și a părului, blond-închis. «Moții apar prin composiția lor rasială,

ca o combinație a unei rase brune cu una blondă, nordici » *(V. Papilian-C. Velluda)*.

Atât din studiile antropologice rasiale întețite în anii din urmă se poate trage oarecare concluziuni generale. Românii au la origină o rasă veche blondă, nordică, păstrată mai bine în Carpații vestici, în Vrancea, peste care s'a suprapus o rasă brună. Cea dintâi ar fi urmele vechilor goți, a doua cei veniți peste ei.

Compoziția rasială a sătenilor ardeleni ar fi procentual *(I. Făcăoaru)*: Mediterani (B. 31, F. 25); Alpini (B. 21, F. 44); Nordici (B. 12, F. 7); Orientali (10,9); Dinarici (10,2); Est-europeni (8,11).

Tipul primitiv, zdravăn, bine închegat, reprezintă o rezistență fizică deosebită. Există semne de degenerare? Unele indicii ar trebui să dea de gândit. Numărul scutiților și amânaților la armată crește pe fiecare an, din cauza debilității. In 1885 scutiții reprezentau 63,8°/₀₀; în 1897

Fig. 182. — Situația recrutării contingentului 1927 (d. *Dr. G. Banu*).

proporția se apropie de 80°/₀₀. Dispensații medicali, amânați, dela 1924—1943 se mențin între 13,3%—20,8%.

2. — Dacă nu se poate stabili un caracter unitar ca tip fizic, ceea ce e firesc, în schimb variantele însușirilor nesomatice sunt prea slabe spre a nu ajunge la o caracterizare generală sufletească.

Graiul este acelaș dela un capăt la altul al țării, cu prea slabe variații pentru ca Maramureșanul să nu se înțeleagă cu Olteanul, ori cel din Banat cu cel dela Tighina. In această privință suntem superiori multor altor popoare. Bretonul nu-l înțelege pe « Francezul » din Sudul Franței, după cum Bavarezul se deosebește la vorbă de Germanul din Nord.

Unitatea limbii este tăria noastră etnică.

Altă caracteristică generală, făcând parte din fondul comun al nației române, este adânca dragoste, greu de desrădăcinat, pentru pământul de care e legat Românul nu numai prin străbuni dar și prin pâinea zilnică.

Țara țăruleana mea
Că eu te-am lăsat de rea,
Dar n'o trece nici o lună
Pân' ce te-oi lua de bună
(Din *Crișana*).

Comparându-i pe Români cu reprezentanţii altor naţionalităţi cu care se găsesc în contact chiar în graniţele ţării, oricine cercetează cu obiectivitate, va recunoaşte superioritatea multor însuşiri, pe care se bizue vitalitatea neamului nostru.

Românul este muncitor.

Pe ogorul lui când trebuie, se duce la lucru cu noaptea în cap şi se întoarce când începe să cadă roua.

S'a adus bănatul că Românul e leneş. Contele *d'Hauterive*, secretarul lui *Ipsilanti*, l-a apărat cu toată căldura şi obiectivitatea de această învinuire. Lenea nu era un cusur înnăscut, ci o apărare când altul se bucura de produsul muncii lui.

Este răbdător şi rezistent.

Ofiţerii străini, care au trăit alături de soldaţii noştri în tranşee, au ridicat în slavă aceste însuşiri, de altfel pe deplin dovedite şi din păstrarea vitalităţii prin atâtea veacuri de cumplite cumpene.

Se mulţumeşte cu puţin.

Ciobanul dela sterpe săptămâni întregi nu se hrăneşte decât cu mămăligă şi brânză ori ceapă, păstrate în glugă.

Este viteaz.

Izolat în creierul munţilor se luptă cu ursul şi-l doboară. Biruinţele nu se datoresc atât armelor, cât însufleţirii cu care armata română dă iureş în duşmanii înspăimântaţi de avântul celor socotiţi bicisnici.

In sufletul Românului se ascunde o comoară de calităţi ce-l deosebesc de multe popoare.

Plin de omenie, este primitor şi tolerant.

In trecutul nostru nu se cunosc prigoniri nici religioase, nici de altă natură, împotriva altor seminţii. Pe vremea răscoalei din 1907, Evreii din Moldova n'au suferit nimic. Cel mult li se încărca avutul într'un car şi erau scoşi din sat, fără niciun cuvânt rău.

Cultura poporului român reprezentată printr'un folklor bogat, este căpătată numai prin puternicul lui simţ de observare şi judecata adâncă asupra celor observate.

Dreapta observare se vede în numirile date la animale (Capîntortură, Codobatură) sau plante, potrivit unor caractere bine observate. Aceeaşi dreaptă observare se vede şi la formele de teren. Sunt dealuri şi munţi cu numiri ce arată spiritul de comparaţie şi imaginaţie (Bivolu, Măzănaia, Stogu).

Fără ştiinţă de carte, ceea ce a produs este plin de înţelepciune şi chibzuinţă.

Numeroasele proverbe sunt dovadă. Fiecare din ele reprezintă vorbe înţelepte, a căror interpretare ar cere pagine întregi: « Neturburarea sufletului sănătatea minţii; Calea flămândului e cea mai lungă; Vorba îşi are vremea ei ».

Bogata imaginație este arătată prin povești dar și în înfloriturile scoarțelor.

Sănătoasa ironie mușcătoare se simte în snoave și chiuiturile în joc.

— Haide, muiere, la plug.
— Ba eu nu, că boii 'npung.
— Haide, muiere la sapă.
— Ba eu nu, că sunt beteagă.
— Haide, muiere la băut.
— Stai, bărbate, să mă schimb.

ori:

— Fudulie, ce mai faci
— Ia mă plimb pe sub copaci.
— Fudulie, ce mănânci
— Mămăligă cu urzici.

Sentimentele alese ce clocotesc în suflet sunt exteriorizate prin minunatele poezii populare, din care M i o r i ț a este socotită ca neîntrecută, ori prin crestăturile cu bogată combinație de linii, scrisul său ieroglific, și plin de înțeles. Prin estetica lor gingașă, dar mai ales prin coloritul discret, îmbinat în variații migăloase, scoarțele, cusăturile, iile ori țesutul opregelor, se deosebesc de alte altor neamuri. Intre cusăturile cu flori oacheșe, cu colori bătătoare la ochi ale Ungurilor, Secuilor și Slavilor și finele țesături românești este o mare deosebire.

Natura în mijlocul căreia a trăit, cu limpeziciunea cerului din vârf de munte, ori bătaia soarelui din câmpii, i-a păstrat sănătatea trupească și întărit pe cea sufletească. A trăit veacuri peste veacuri în împrejurări grele. Erau vremuri amenințătoare când norodului « doar ochii i se mai lăsau ca să plângă »; la fiecare clipă i se aducea aminte că « unde stă picioarele îi va sta și capul ». Nu l-au doborît; cel mult i-au cernit firea cu un abur de tristețe și resignare, exprimat prin « Cum va vrea Dumnezeu », mult asemănător fatalismului și cu care e atâta de luptat azi în îndrumarea spre valorificarea energiei dormitânde.

Nu l-au deformat însă sufletește; nu i-au anihilat spontaneitatea și vioiciunea naturală. — In nimic nu se prinde fondul de sănătate sufletească, acoperită de marama tristeții decât în doinele sale, în care durerea nevoilor neînlăturate alternă cu izbucnirea energiei încătușate, ca o rază de soare în desișul mohorît al pădurii. In jocuri se prinde aceeași împletitură de mișcări încete, trăgănate, cu altele vioaie, săltărețe, întovărășite de strigăte, izbucnirea veseliei și a ironiei.

Ocolit de pătrunderea culturii întremătoare, poporul român, prin însușirile sale firești, reprezintă o enormă energie latentă, care nu așteaptă decât binefăcătoarea pătrundere a culturii, spre a deveni o energie constructivă, pentru progresul neamului, dar apt să participe și la manifestațiile culturii universale. Reprezentanții culturii ieșiți din popor, în decursul vremii, un *Cantemir* din neam răzășesc cu vastă cultură, un *Creangă* ori un *Eminescu*, dau dovada destoiniciei și a înțelepciunii din substratul nostru etnic.

3. — Cu tot caracterul unitar al limbii și al firii poporului român, se pot totuși deosebi oarecare nuanțe după situația geografică, după neamurile cu care a venit în contact și după împrejurările istorice.

Moldoveanul dintre Carpați și Bug cu fața mai lungăreață, părul mai deschis și coloarea ochilor mai albăstrie, este mai blajin, mai domol la mișcări ca și la judecată. Ascultă zece vorbe până ce dă un răspuns. Crezi că e adormit și deodată scoate cuvinte care te pătrund, fie ca adâncă înțelepciune, matură judecată ori fină ironie. « Cum va vrea Dumnezeu » la el e mai înrădăcinat: expus năvălirilor, a avut mai multe de suferit; de aceea e mai bănuitor, mai neîncrezător, dar odată pătrunzând intențiile, nu e nimeni mai prietenos și credincios decât Moldoveanul. « Niciun popor nu este mai primitor de oaspeți », scrie *d'Hauterive*. « N'are nici pe ilusstrissime al Italiei, nici formulele umflate ale celor din miazăzi; e destul să fii om, pentru ca el să-ți dea numirea de Domnia-Ta ».

Nu cunoaște violența, căci prea mult a suferit și el. E modest, uneori cu aparență de umilință, care acopere însă omenia. « Dă-mi, Doamne, mintea Moldoveanului cea de pe urmă », îl caracterizează de minune, ca lipsă de spontaneitate, dar adâncime de genune. De aceea ramura moldovenească a dat mulți gânditori, mulți poeți și scriitori de seamă, care imprimă originalitate culturii românești.

Munteanul cu fața mai rotundă, cu părul și ochii mai negri, are alte însușiri. El trăiește într'o parte din țară mai ferită prin munți, Dunăre și câmpie, de năvalnice valuri. Popoarele cu care a venit în contact sunt altele. Puhoiul din spre răsărit, în Moldova s'a învolburat. Impreјurările istorice, zbuciumate îndeajuns, n'au fost însă atât de pline de tragice scene ca la Nord de Milcov.

Munteanul este mai vioi, mai iute la vorbă și mișcări, mai aspru la căutătură; și el a rămas neîncrezător în raporturile cu oamenii, ducând însă neîncrederea în spre un egoism apărător. Nu este așa de primitor ca Moldoveanul. Mai puțin răbdător, repede reacționează. Haiducii, răzbunătorii necazurilor mulțimii, în Muntenia sunt mai numeroși. *Tudor Vladimirescu* nu-și are seamăn în Moldova, iar scenele petrecute în Muntenia, la 1907, nu au avut loc în Moldova. Muntenii sunt mai întreprinzători, mai energici, mai perseverenți, cei din Oltenia negustori vestiți. In cuprinsul locuit de ei, Evreii n'au aflat loc. Sunt mai înclinați spre acțiune. *Mihai Viteazul*, care trece într'o noapte Carpații, față de chibzuitul și înțeleptul *Ștefan cel Mare*, pot fi socotiți ca reprezentanții tipici ai celor două variații etnice, deși la amândoi, voinicia și dragostea de neam sunt comune.

Ardeleanul, cu caractere fizice mai apropiate de cele ale trunchiului etnic depărtat, posedă și unele caractere sufletești deosebite. Condițiunile istorice în care a trăit sunt cu totul altele. Un mileniu de împilare, bănuire, urmărire, schimbă structura sufletească. Cuvântul și acțiunea trebuiesc cântărite, căci altfel pot avea urmări dureroase. Spontaneitatea poate fi periculoasă. Dimpotrivă, chibzuirea minuțioasă

a lucrurilor e necesară, spre a găsi momentul oportun pentru reacţiune, cu folos. Sufletul sub presiune mai adesea explodează; de aici un *Horia* ori *Avram Iancu*. Imprejurările locale fiind nefavorabile, pribegia este o scăpare. Nicio ramură etnică n'a dat atâţia emigranţi fie în « ţară », fie peste Ocean, dar nici atâţia Wikingi, a căror energie ancestrală s'a arătat ori unde au poposit şi în orice direcţie au activitat.

Slabele diferenţe dialectale, nu schimbă într'un nimic fondul comun limbistic, acelaşi pretutindeni unde se întâlnesc Români. Nuanţele de temperament, urmarea firească a condiţiunilor locale din mediu, nu ştirbesc nicidecum unitatea firii Românului şi a complexului de însuşiri atât de preţioase pentru desvoltarea neamului. Dimpotrivă. Diversitatea locală scoate în relief calităţi care se împlinesc. Energica activitate a Transilvăneanului, vioiciunea Munteanului, înclinarea spre adâncă gândire a Moldoveanului, se împletesc într'un tot, care dă caracterul fundamental etnic, dela natură înzestrat cu ceea ce poate duce la progres şi trăinicie. Valorificarea acestor însuşiri alese atârnă de cultura, îndrumătoare spre zări mai luminoase.

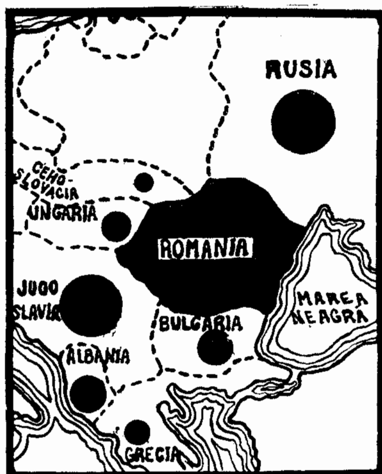

Fig. 183. — Românii de peste graniţi (d. *S. Manuilă*).

4. — Graniţele actuale ale ţării nu reprezintă şi limita întinderii neamului românesc.

După cum e pe deplin dovedit prin cercetările Prof. *Drăgan*, a fost o vreme în care Românii aveau spre Vest ca şi spre Nord o răspândire cu mult mai mare decât cea de azi. La venirea în Panonia Ungurii au întâlnit o populaţie slavă amestecată cu elemente româneşti. Cronicele dovedesc prezenţa Românilor aici încă din secolul al V-lea de pe vremea lui Attila. Panonia, pe timpul venirii Ungurilor purta numele de « Pascus Romanorum » (Păşunile Românilor). Numiri româneşti s'au păstrat şi azi până la lacul Balaton. Românii sunt topiţi în mulţimea Ungurilor sau a Slavilor cari i-au desnaţionalizat. Au rămas însă semnele existenţei lor fie în numele de râuri, de forme sau chiar de localităţi. Multe numiri de munţi în Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria, cât şi instrumentele legate de viaţa stânelor, sunt netăgăduit de origine românească. Prin aceste semne se ştie că păşunile au atras pe păstorii români până departe în Moravia după documente din veacul al XII-lea. In multe comitate ungureşti din zona Carpaţilor de miazănoapte şi a Carpaţilor Păduroşi (Arva, Liptò, Zipo) Românii sunt pomeniţi documentar

din 1387. In jurul orașului Munkacs Românii erau așezați cu mult înaintea venirii Ungurilor. In Galiția până spre Cracovia și Lemberg, mlaștinele Pripetului și Podolia, unele obiceiuri păstrate (dreptul valah) la populația de azi din acele locuri dovedesc un abur șters din așezările de odinioară românești.

Prin întinderea lui, neamul românesc prezintă aceleași fenomene de desagregare periferică ca și într'un cristal, la început cu forme netede, regulate, dar care pus într'un mediu anumit, prinde a fi corodat dela periferie spre centru.

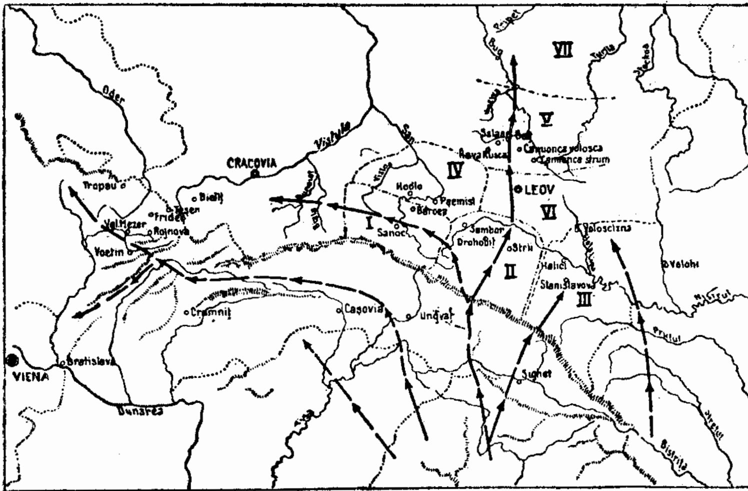

Fig. 184. — Răspândirea elementului românesc în nordul Carpaților (d. *C. Nandriș*).

Din răspândirea de odinioară mai mare a Românilor spre Vest, n'a rămas decât amintiri în părțile depărtate, dar și sate compacte în apropierea granițelor actuale.

Astfel la Nord, dincolo de Tisa pusă ca graniță Maramureșului, stau sate românești până spre adâncul văilor de munți (Frasin pe Tisa-Neagră, Bogdan pe Tisa-Albă), mai numeroase lângă hotar, cu Românii aproape în unanimitate, buni frați cu cei din Maramureș. Din Apșa cu Biserica din 1440 se trage familia prelatului unit *Mihalyi*, fost membru al Academiei Române. In unele sate din Slovacia se păstrează vie amintirea lui *Bogdan* ori *Dragoș*.

Peste granița de Vest, începând din dreptul Satului-Mare și până în Dunăre, sate românești sunt încă numeroase până aproape de Tisa la Seghedin. Port numiri românești schimonosite bine înțeles (Nagy Kallo=Calul-mare, Drișca=Dereszke), dar populațiunea este română. « Sunt Român, dar nu știu românește », e răspunsul ce-l dau locui-

torii. Pot cel mult spune pe românește « Tatăl nostru », căci religia a rămas aceeași, fie ortodoxă, fie unită. Până în clipa morții etnice, sufletul și credința rămân vii.

Spre deosebire de Ungurii care se găsesc la noi, Românii rămași în Ungaria se sting ca neam pe zi ce trece, prin mijloace de silnicie. Nu numai că nu li se îngăduie să aibă școli, cum îngăduim noi tuturor naționalităților, dar și bisericile încep să se închidă din lipsă de preoți. Și astfel, încetul cu încetul granița etnică se tot apropie de cea politică prin mijloacele prin care Românii din Ciucuri au devenit Secui.

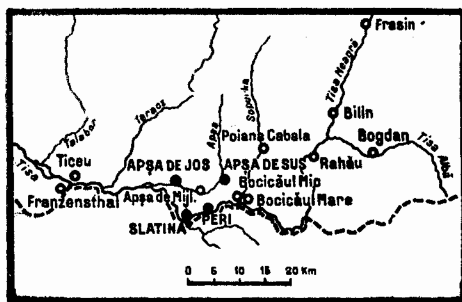

Fig. 185. — Românii din Maramureș (d. *I. Lupaș*).

Mai la Sud de Mureș, satele românești sunt dese; granița trasă prin mijlocul Torontalului a separat adesea curtea aceluiași gospodar în două. V â r ș e ț u l, orașul în care a trăit filologul *Iorgovici*, mitropolitul *Andrei Șaguna*, a rămas dincolo de graniță ca și Becicherecul-Mare, Biserica-Albă. Sârbii, mai mult chiar decât Ungurii, căutau impilarea Românilor. In 1919, la retragerea Ungurilor, în Banatul Jugoslav erau 105 învățători români, iar în cel românesc 53 învățători sârbi. In 1931 nu mai rămăseseră decât 4 învățători români la sârbi, dar la Români numărul crescu la 63 *(Silviu Dragomir)*. Acordul școlar început în 1921, n'a fost semnat decât târziu, deși România încă din 1925 a dat libertatea de funcționare școalelor sârbești. Numărul Românilor din Banatul jugoslav este aproape $^1/_4$ din populația totală (500.000).

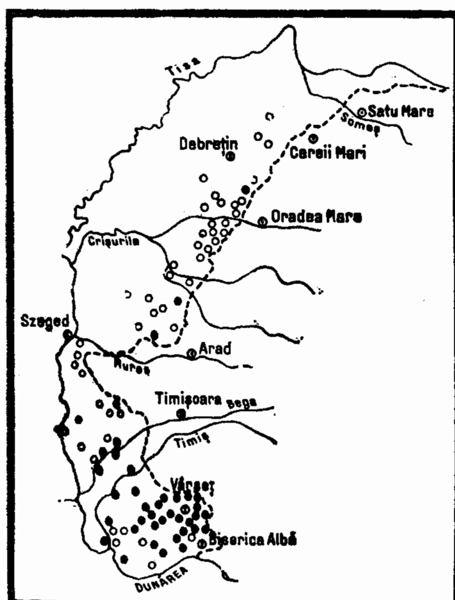

Fig. 186. — Românii de peste granița de Vest (d. *St. Manciulea*).

In regiunea dintre Dunăre și râurile Morava și Timoc (Craina); sunt peste 200 sate românești compacte sau cu Români, a căror origine este veche, fiind pomeniți în documente bisericești din secolul al XII-lea, majoritate autohtoni. Numărul lor se ridică chiar după statisticele sârbești din 1921 la 150.000, deși adevăratul număr ca cifră minimală e de 325.000, dată de *Romanski*, care numai prieten Românilor nu era. Satele cu Români se continuă până la Niș, Belgrad. Pe lângă Românii autohtoni sunt alții veniți din Transilvania, alții din răsărit (țăranii) din stânga Dunării, cei mai mulți pe la începutul secolului al XVIII-lea, în rânduri deosebite; numele satului din Serbia, adesea ca legătură sufletească, rămâne același ca și cel din Oltenia.

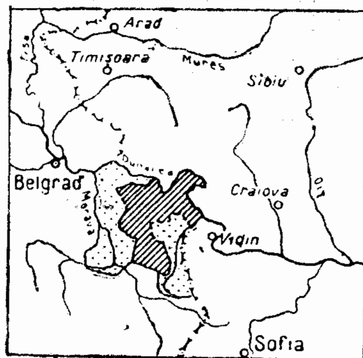

Fig. 187. — Poporul românesc (linia oblică) între Morava și Timoc (d. *N. M. Popp*).

Din valea Timocului, Românii se întind și mai departe spre răsărit; mai deși sunt până la Vidin, dar sate românești se găsesc în lungul malului dunărean până la Șiștov. Se țin lanț, urcând și în susul râurilor pe Vid, pe Isker. Unii se numesc Câmpeni ori Văleni, veniți de peste Dunăre; alții sunt Pădureni dinspre Timoc. Din păcate și populațiunea românească de aici este lipsită de școalele necesare spre a-și păstra vie naționalitatea. Nu e o reciprocitate sinceră. Abia e tolerat un liceu în Sofia, pe când școalele primare la sate aproape nu se găsesc.

5. — Cu mult mai numeroși sunt Românii, peste granița răsăriteană.

Dincolo de Nistru, satele românești se țin șir până departe spre răsărit, în vechile gubernii: Podolia, Ekaterinoslav și Crimeea.

Dealungul malului stâng al Nistrului nu se aude decât limba moldovenească, dela Mohilev până la Ovidiopol. E baza unui triunghi cu vârful pe Bug și chiar Nipru.

Este ținutul în bună parte cuprins în Republica moldovenească care a fost înființată de Ruși pe o suprafață de 8.434 m² (1934), cu capitala întâi la Balta, la Nord, un însemnat centru moldovenesc, mai apoi mutată la Tiraspol, orașul în mare parte numai cu Români, așezat în dreptul Tighinii. Populația republicei era de circa 600.000 loc., din care 80% Români. La 1940 acest teritoriu a fost lărgit pe de o parte prin încorporarea și a Basarabiei, afară de Hotin și Bugeac, dar reducându-se vechea republică la o îngustă șușiniță dea stânga Nistrului.

In întregime moldovenii din această regiune ocupă locurile cele mai bune de arătură din lungul apelor. Prin aceasta se dovedește vechimea lor, fixați pe

pământuri nelocuite la așezare. Numirile satelor sunt românești: Botoșani, Gavanosu, Vadu-Turcului, etc. Chiar la 150 km de Nipru se află satul Glodoși, iar între Nistru și Bug satele: C h i s c u - L u n g, Floarea. Există până și nume de drumuri românești (Șleaul Baciului dintre Doroța și Dubăsari).

Numărul total al Românilor transnistrieni e de aproape 800.000 suflete; cu Românii ademeniți încă din timpurile țariste spre Extremul-Orient, colonizați în Siberia, numărul se ridică foarte probabil la peste 1.200.000 suflete (d. *Smochină*).

Originea moldovenească a transnistrienilor nu mai poate fi pusă la îndoială. « Volohii » sunt pomeniți în cronica rusească a călugărului

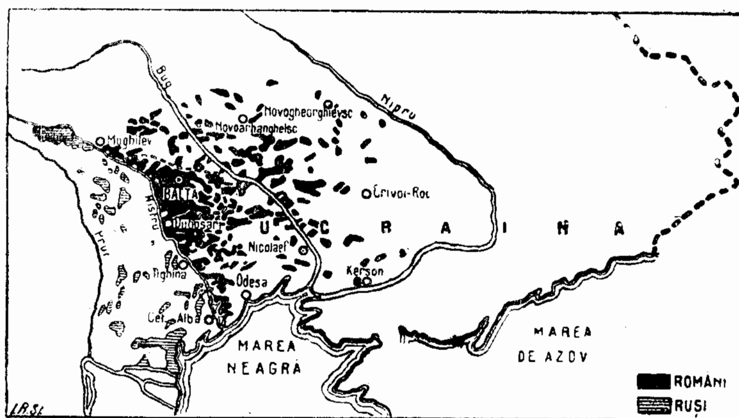

Fig. 188. — **Răspândirea Românilor transnistrieni (d.** *S. Manuilă*).

Nestor ca existând încă din veacul al IX-lea. Acești « Volochi » sunt Vlahi (Români) urmașii vechei și marei familii a Dacilor *(Schloner)*. Peste acești români autohtoni necontenit au venit în răstimpuri diferite populație moldovenească de dincoace de Nistru și Prut. Pe vremea lui *Ștefan-cel-Mare* oștiri moldovenești au luptat pentru privilegiile cetății Caffa din Crimeea. In deosebi pe vremea lui *Duca-Vodă* care se intitula « Domn al Moldovei și al Ucrainei » și care a stăpânit mare parte din Ucraina, veniră atât de mulți moldoveni, încât au îngrijorat și pe stăpânitorii din Moscova. Alții sunt aduși de către boierii împroprietăriți de către *Ecaterina II*, în afară de Moldovenii luați pe sus de oștile rusești în retragere. Colonizărilor forțate se datoresc mai ales satele dinspre Nipru; lor se mai adaugă oierii ajunși în Crimeea cu turmele cam între anii 1860—61, având uneori caracterul unei emigrări în masă (1880—1890). Au rămas și după război, întemeind în 1921 cooperative la Simferopol și chiar în Rostov pe Don. A funcționat și în 1930 « Societatea oierilor transilvăneni din Caucazia de nord ».

Dacă portul s'a schimbat după al neamurilor înconjurătoare, obiceiurile la Transnistrieni au rămas aceleaşi: Pluguşorul la Anul nou, colindele la Crăciun, peţitorii şi vorniceii la nuntă; aceleaşi jocuri: hora, sârba etc. Cântecele populare au reminiscenţe depărtate, dela origine:

Nistrule, râu blăstămat
De când te-am trecut
Şi am ajuns la Bug
De fraţi m'am înstrăinat.

Nu s'au schimbat Românii nici ca ocupaţie. Plugăria este mai de seamă; oieritul s'a păstrat în Crâm. Erau înstăriţi, cu gospodării pline. Numai Românii mai izolaţi de peste Nipru, din gubernia Ecaterinoslavului şi a Chersonului, au fost ademeniţi spre industrie, ca lucrători, părăsind ogorul şi păstoria.

Nu şi-au pierdut însă nici naţionalitatea, nici simţul naţional. Aceasta s'a văzut cu ocazia evenimentelor din 1917 şi cele următoare.

« In toamna anului 1917, când se proclamă autonomia Basarabiei de către congresul ostaşilor moldoveni, un soldat transnistrian exclamă: « Dar pe noi fraţilor, cui ne lăsaţi? Vom săpa Nistrului altă albie, ca noi să fim totdeauna nedespărţiţi de voi! » *(V. Harea).*

De altfel Români nu se găsesc numai în Transnistria. In Crimeea până la Kerci, în Caucaz, dincolo de M. Caspică, până departe spre hotarele Indiei şi Afganistanului au înaintat Wikingii români, în deosebi oierii mărgineni. La aceştia adăogându-se moldovenii transportaţi de Ruşi prin Siberia şi până la Vladivostok, se poate deduce puterea de expansiune a neamului nostru din Europa centrală până în Oceanul Pacific.

6. — Tristă soartă au şi Macedonenii, ramura sudică a poporului român, rămăşiţa trunchiului păstrat dela origine în Peninsula Balcanică, de a căror existenţă în Balcani se face menţiune încă din secolul al VIII-lea. Sunt oameni plini de energie, cu o voinţă neînfrântă şi dornici de libertate. Intre ei îşi zic Rumân (Aromân); străinii le spun Vlahi. Toate frământările politice care au avut loc în decursul veacului din urmă şi au dus la delimitările schimbăcioase dintre Statele dela sudul Dunării, mai mult în ei au izbit decât în alte neamuri.

« Din întreaga pânză de viaţă romană sau latină ce se întindea pe tot cuprinsul Peninsulei Balcanice, exceptând Grecia, n'a rămas decât întristătoarele şi ameninţatele frânturi de neam românesc » *(Take Papahagi).*

Astăzi nu sunt decât insule de Români balcanici, aparţinând la State deosebite.

Cei din Istria, urmaşii Vlahilor medievali, cu o întindere mare în Dalmaţia, Slovacia, sunt aproape stinşi. Doar după graiul lor cât li

se mai prinde originea. Ultimele scântei de Istro-Români se găsesc în preajma orașului Fiume, pe lângă Monte-Maggiore.

Rugăciunea «Tatăl nostru», ultima păstrată, începe:
Ăn lumele lui Ciace, lui Fil'u e lui Svetu Spirit Amen!
Ciace nostru carle ști ăn cer, neca se lumele tev posvete, neca vire cesaria te se fie vol'a te, cum ăi ăn cer, șa și pre pămînt (d. *L. Morariu*).

Românii din Meglenia, din nord-vestul Salonicului au început să emigreze în România.

Cea mai mare parte aparțin la A r o m â n i sau Macedo-Români, răspândiți și ei ca insule.

In Grecia se află mulțime compactă în Epir cu masivul Pindului până 'n munții de Nord ai Tesaliei (Epiroți). In Epir se găsesc sate curat românești cum e Avdela, locul de obârșie al luptătorului *Apostol Mărgărit*. Aminciu e satul lui *Averof*, Românul bogătaș care a dat o parte din averea sa pentru construirea vestitului vas de război grecesc. Siracu e locul de naștere a lui *Coletti*, iscusitul om politic al Greciei. Centru principal e Grebena, cu o școală românească. In Tesalia se găsesc mai ales în orașele Larissa, Târnova. Mai la nord se află în M-ții Olimp cu sat ca Vlaholivadi.

Se mai găsesc Aromâni în apropierea Salonicului pe Munții Negus, strâmtorați și siliți să-și ia lumea în cap prin colonizarea Grecilor aduși din Asia. Din Muntele Granos s'au răspândit în Macedonia.

Numeroși (cam 75.000) sunt Românii macedoneni în Albania (Fârșeroți ori Cuțovlahi), împărțiți în patru grupe. Unii, cei mai mulți, sunt agricultori (Muzăchiarii), în jurul orașului Fieri dealungul coastei Adriaticei; Fârșeroții de lângă Corița, cel mai mare oraș din Albania, ca și Grbovarii sunt păstori. Moscopolenii sunt cei mai numeroși; numele li se trage dela orașul Moscopol, cel mai mare centru românesc de odinioară.

In fosta Jugoslavie, Aromânii (Țințarii) sunt strânși în colțul de Sud-Vest, în regiunea Vardarului, a Drinului și a Moravei până la Niș, continuându-se spre Est, cu insula din basinul Strumei din Bulgaria. Bitolia e centrul cel mai de seamă, ca și Târnova, Crușova.

In afară de Macedo-Români, există un grup mai restrâns de *Megleno-Români* pe dreapta Vardarului, la Nord de Salonic, grupați la poalele muntelui Zâna. Izolați, sunt în bună parte slavizați.

Numărul Aromânilor s'ar ridica la 600.000 suflete. Dintre ei din 1925 vreo 12.000 au emigrat în România.

Fie că trăiesc în bună înțelegere cu poporul conviețuitor apropiat ca origine, ca în Albania, fie că se găsesc în mediu străin, naționalitatea lor este periclitată.

Puțini se ocupă cu agricultura; mulți (Fârșeroții din Albania, Grămustenii din Grecia) au rămas încă păstori; alții sunt cârvănari (cărăuși, chirigii) ori negustori renumiți. Oricare ar fi ocupațiunile lor, prin contactul cu alte neamuri, învață limba acestora, se desnațio-

nalizează. Singura speranță în păstrarea limbii, e femeia macedoneană, care cu o îndârjire atavică o transmite copiilor. « Este obiceiul să se spună că femeia română românizează familia sârbă în care pătrunde » (Geogr. univ., VII, p. 415). De altfel Macedoromânii sunt recunoscuți chiar de cei în mijlocul cărora trăiesc, ca elemente de valoare. Geograful *Cvijici* mărturisește, că după Greci « adevărații reprezentanți ai civilizației balcanice sunt Aromânii ». «E lucru cunoscut, deși puțin studiat», scrie alt cercetător, Dr. *Dușan Popovici*, « că baza comerțului nostru

Fig. 189. — Răspândirea Românilor în Peninsula Balcanică. Punctat: Megleno-Români (d. *Th. Capidan*).

a fost pus de străini ca Macedoromânii în Serbia, Germanii în Croația, iar în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, comerțul din Belgrad era în mâinile Aromânilor» (După *T. Capidan*). In Ungaria și Austria, negustorii macedoromâni erau mai vechi decât în Serbia.

Din neamul lor au răsărit elemente de valoare atât pentru noi *(Mitropolitul A. Șaguna, E. Gojdu)*, cât și pentru popoarele care îi înscriu în istoria desvoltării lor culturale, ori istorice. *Colletti*, marele diplomat grec, a fost Aromân din satul Siracu; *Riga Fereos*, promotorul mișcării revoluționare grecești, era din Velestin, în Tesalia. Mulți învățați Greci (istoricul *Lambros*), poeți *(Zalacosta, Valaoritis*, un *Victor Hugo* al Grecilor), sunt fii de Aromâni. Baronul *Sina* din Moscopol, a fost mare financiar în Viena, ca și *Dumba*, ajuns la înalte demnități diplomatice în Austria. Din dărnicia Aromânilor s'a clădit frumosul monument al Academiei ca și al Politehnicei din Atena. Și în Serbia au făcut im-

portante donațiuni. « Ar fi greu să se găsească o instituție culturală sau umanitară ceva mai importantă, la care să nu fi contribuit macedo-românii ca întemeetori ori mari donatori » (Dr. *Popovici*). Din neamul Aromânilor se trag oamenii politici sârbi ca *Vladan Georgevitch*, *Paciu*, *Țințar Marcovici*, fostul ministru de externe etc.

Din pricina luptelor crâncene ce se duc mai ales azi între Statele din Sudul Dunării, cei care sufăr mai din greu sunt Românii, urmăriți până la distrugere ca naționalitate, nu numai prin străşnicia administrativă opusă toleranței noastre, dar mai ales uşurată prin aceeaşi credință, ortodoxă.

Şcoli primare româneşti sunt ca şi neexistente în Serbia şi Bulgaria sau funcționează în condițiuni grele. Relațiunile politice prietenoase dintre noi şi Statele balcanice n'au avut încă urmări şi asupra şcoalelor. Abia ne este permis a susține o şcoală superioară de comerț şi şcoala profesională de fete în Salonic, liceul român din Grebena şi câte un gimnaziu în Ianina şi Sofia. In Grecia doar cât întrețineam 51 de învățători, în Bulgaria numai 7, în Albania 6; în total se cheltuia în 1936/37 pentru ele cam 10 milioane lei înscrişi în buget.

Soarta acestor frați este minunat redată prin poezia aromânească:

Tu plaiurile dit Pindu Se-analță fumlu nsus Că arde vatra noastră Şi grailu ni e dus	In plaiurile din Pind Se 'nalță fumul sus Căci arde vatra noastră Şi graiul ni e dus
Tu plaiurile dit Pindu Pădurile maşi armîn Că ardu-a noastre case Şi moare lailu-Armân.	In plaiurile din Pind Pădurile nu mai rămân Căci arde ale noastre case Şi moare nefericitul Aromân!

(Din *Take Papahagi*)

« Ei nu cer în locurile în care se găsesc decât respectarea dreptului lor la viață națională, cu biserică şi şcoală românească. Acest drept li se cuvine atât pe baza vechimii, cât pentru toată contribuția lor binefăcătoare la prosperitatea economică şi culturală a sud-estului european » *(Th. Capidan)*.

7. — In sfârşit, sunt de pomenit şi Românii care au emigrat în destul de mare număr în țări depărtate. Incă înainte de război, guvernul rus a ademenit pe foarte mulți Moldoveni basarabeni, să se aşeze în Extremul-Orient, în Manciuria. De soarta lor, ca şi de a ostaşilor români care au luptat prin aceste meleaguri, nu se mai ştie nimic.

Destul de numeroşi sunt şi Românii emigrați în America. După război condițiunile fiind schimbate, numărul emigranților este aproape nul.

In mic număr au început să se stabilească în Statele-Unite încă din 1881, deşi emigranți răzleți se cunosc mai de demult. Românii *G. Pomuț* din Giula (Bichiş) şi *Nicolae Dunca* din Iaşi sunt citați pentru bravura lor în războiul civil. Numărul emigranților Români în Statele-

Unite se ridică la aproape 150.000, din care 98% din Ardeal. Numai din Ţara Oltului se citează peste 2.500 emigranţi. Din 1895 au început să emigreze şi Macedo-Români din Cruşova.

Pe lângă Români au emigrat şi alte naţii din cuprinsul României. După o statistică din 1920, din peste 100.000 emigranţi din România, 50% erau Români, 36% Evrei, 8% Germani şi 2,5% Unguri. Intre 1899—1928 s'au introdus în Statele-Unite 53% Români, 40% Evrei, 7% alte neamuri.

La început plecau aproape numai bărbaţi (91% între 1900—1910), mai târziu femeile şi bărbaţii erau în număr egal. Plecau şi copiii (6%), dar mai mulţi (86%) între 14—44 ani.

Majoritatea Românilor se stabileau în oraşe. O mică parte (9%) la ţară. Sunt răspândiţi în tot cuprinsul Statelor-Unite, dar mai ales în regiunea Atlantică, majoritatea (53,6%) în statele New-York, Ohio, Pensylvania, Michigan dar şi în California (2,3%). Sunt îngrămădiţi în marile centre industriale (mai ales la Cleveland, Detroit, dar şi la New-York City, Philadelphia, Chicago etc), fiind lucrători în fabricele metalurgice de automobile, ca şi la mine. Femeile sunt şi ele lucrătoare în fabricele de ţesut, de ţigări. Numai un procent de 9% au păstrat ocupaţia de acasă, plugăria. Mărginenii de lângă Sibiu au rămas, în Montana îndeosebi, dar şi în Idaho, Washington, la ocupaţia oieritului.

Intâia şi a 2-a generaţie au mai ţinut limba, dar mai ales credinţa. Sunt biserici ortodoxe, unite (34 parohii în U.S.A., 10 în Canada), dar şi baptiste. Şcoalele parohiale funcţionează mai multe, şcoale particulare mai puţine. S'au întemeiat cluburi şi o presă din ce în ce mai slăbită. Ziarul « America », fondat în 1906, era cel mai vechi. Azi apar încă vreo 4, în afară de sporadice reviste literare.

Generaţiunile tinere în mare parte prea puţine mai ştiu bine limba părintească. Au devenit Americani. Romancierul *Neagoe*, român din Ardeal, şi-a căpătat un însemnat nume în literatura americană.

In afară de Statele-Unite, atracţia principală la începutul curentului de emigrare, mulţi Români, mai ales agricultori, au emigrat în Canada (15.000), în anii din urmă în America-de-Sud (Argentina, Brazilia). Se găsesc Români şi în Mexic (Ensenado), atraşi la început în California de frigurile aurului, trecuţi în Mexic unde au devenit lucrători de pământ. Au păstrat credinţa ortodoxă, obiceiurile şi chiar portul, dar limba e un amestec de românească cu numeroase cuvinte spaniole. E exemplul viu al unei ramure etnice, răzleţe şi înecată în atmosferă străină.

LITERATURA.

1. BOTEZ G. I., *Rech. d. paleont. humaine au nord de la Bessarabie*, Iaşi, 1934. MOROŞAN N. N., *Les restes de l'homme fossile en Roumanie*. Congrès intern. Washington, 1936. NESTOR I., *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, Berlin, 1933. SIMIONESCU I. et MOROŞAN N., *Une station aurignacienne en Moldavie*. Ac. Rom., Buc. 1926. PÂRVAN V., *Getica*.

Ac. R. S. Ist., Buc. 1926. BORCESCU A., *Studiu antrop. al craniului la Români*, Buc. 1917. POPOVICI G. DR., *Rech. sérol. s. races en Roumanie*. Rev. antr., Paris, 1935; IDEM, *Diferența în asemănări în structura biolog. de rasă a pop. României*. Cultura, Cluj, 1924. FELIX I. DR., *Antropologie*. B. S. St., Buc. 1901. LEBZELTER V., *D. Verteil. d. Haarfarben b. d. Rum*. Ac. Rom. Bul. Soc. St., 1935. PITTARD E. et DONICI A., *Qques caractères anthropol. de Roumanie*, Genève, 1926. FĂCĂOARU I., *Criteriile pentru diagnosa rasială*, Cluj, 1936; IDEM, *Compoziția rasială a populației din Șanț* (Năsăud). Sociol. rom., I, 1936. RAINER I. FR., *Enquêtes anthropologiques*. Trav. de l'Inst. d'Anatomie. Fac. méd., București, 1937. V. PAPILIAN-C. VELLUDA, *Cercetări antropologice asupra Moților dintre Arieșe*. Buc. 1940. I. FĂCĂOARU, *Structura rasială a populației rurale din România*. București, 1940. OLGA NACRASOV. *Et. anthr. de la Moldavie et Bessarabia sept.* Acad. Romm. Et. et Rech. XII.

2. D'HAUTERIVE, *Memoriu despre starea Moldovei la* 1787. Ac. Rom., Buc. 1902. MEHEDINȚI S., *Cadrul antropog. al Ardealului*. Transilv. jud., Buc. 1929; IDEM, *Le pays et le peuple roumain*, Acad. Roum. Buc. 1937.

4. DRĂGANU N., *Românii în sec. IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*. Acad. Rom. Studii și cercetări, XXI, Buc. 1933. NANDRIȘ C., *Migraț. român. în Carpații Galiției și ai Moraviei*. Graiul Rom., Buc. 1927; IDEM, *Dacoromania*, Cluj, 1936. MARA N. POPP, *Urme românești în viața pastorală a Carpaților polonezi*. B. S. G., LIV. LUPAȘ I., *Românii din Cehoslovacia*, Gr. rom., 1924. POP M., *Rom. din Cehoslovacia*. Ibid., Buc. 1929. GEORGESCU I., *Românii din Ungaria*. Cunoșt. folosit. Cartea Rom., Buc. 1926. MANCIULEA ȘT., *Granița dela vest*, Blaj, 1935. STOICA V., *Românii din Ungaria*. Graiul Rom., Buc. 1928. BIZEREA P. PREOT, *Românii din Banatul jugoslav*. Cunoșt. folosit. Cartea Rom., 1924. ROMAN N., *Românii în Torontalul sârbesc*. Graiul Rom., Buc. 1928. BOGA L. I., *Românii din Serbia*. An. geogr. antrop., III. GIULEA G., *Românii din Serbia*, ibid. II. VÂLSAN G., *Românii din Craina Serbiei*. An. geogr. antr., Buc., II; IDEM, *Românii din Bulgaria și Serbia*, Buc. 1913 și Paris, 1918; IDEM, *Românii din Serbia*. B. S. G. LVI, 1938. ROMANSCHI S., *Românii dintre Timoc și Morava*. Graiul Rom., Buc. 1927. DRAGOMIR S., *La convention scolaire entre la Roumanie et la Yougoslavie*. Rev. d. Transylv., Cluj, 1935. BUCUȚA EM., *Românii din Bulgaria*. Cunoșt. folosit., Buc.; IDEM, *Românii dintre Vidin și Timoc*. Cartea Rom. 1926. ISCHIRKOFF, *Asupra populației din Bulgaria*. Peterm. Mith. Gotha, 1911. L. SOMEȘAN, *Die Theissebene, eine natürl. Grenze zwischen Rumänen und Magyaren*. Sibiu, 1939. NĂSTASE GH. *Populația ținutului Prut*. Rev. gr. rom. III. 1940.

5. HAREA V., *Românii de peste Nistru*. Cunoșt. folositoare. Ed. II-a, Buc. 1935. SMOCHINĂ P. N., *Les moldaves de Russie soviétique depuis son origine*. Moldova-nouă, Iași, 1935; IDEM, *Republica moldovenească a Sovietelor*, ibidem, 1935; IDEM, *Les Roumains de Russie Soviétique*. Iași, 1939. V. NETEA. *Transnistria* Cunoșt. folosit.

6. CAPIDAN TH., *Macedo-românii*. Anuarul Inst. de Istorie, Cluj; IDEM, *Les macedo-roumains*. Acad. Rom., Buc. 1937. PAPAHAGI TAKE, *Macedo-românii*. Cunoșt. folosit. Cartea Rom., 1925. C. CONSTANTE, *Despre Aromâni*, București, 1934 (traducerea lucrării Dr. A. Popovici, Ed. II în Belgrad, 1937). HÂCIU N. AN., *Aromânii*, Focșani, 1936. PANAITESCU EM., *Prin satele românilor din Istria*. L. I. G., Cluj, 1931. N. DRAGOMIR, *l. c.* 1938. TH. CAPIDAN. *Românii din Peninsula Balcanică*. Rev. Fund. Reg. VIII.

7. DRUȚU Ș., *Românii din America*. Cartea Rom., Buc. 1926. POPESCU A. I., *Românii din America*. Transilv. jub., Buc. 1929. VASILESCU NOTARA I., *Rom. din Amer.* B. S. Gr., Buc. 1920. POPOVICI A., *Americanii de origină română*. Sociol. român, II, Buc. 1937. GALITZI CHRISTINA, *A. Study of Assimilation among the Roumanians of the United States*. Columbia University Press., New-York 1929. ROȘCA I., *Aspectul static și dinamic al migrației românești*. Rev. geogr. rom. Cluj, 1938.

CAP. XVII.

ALTE NEAMURI.

1. Generalităţi. — 2. Germani. — 3. Unguri. — Secui, Ciangăi. — 4. Slavi. — 5. Bulgari. — 6. Turci, Tătari, Găgăuţi. — 7. Armeni, Greci. — 8. Evrei. — 9. Ţigani.

1. — Inainte de Unire, Regatul României reprezenta un Stat etnic aproape omogen. Prin alipirea părţilor lungă vreme sub stăpânire străină, România a devenit o ţară cu minorităţi, deşi cu procent slab. Minoritarii ţării sunt împărţiţi la cel puţin 7 neamuri diferite mai principale, răzleţite şi ele în mulţimea compactă a băştinaşilor, care reprezintă nu numai fondul etnic al ţării, dar neîndoios sunt cei mai vechi pe pământul ei.

In Vechiul Regat, fără Dobrogea, Românii sunt în majoritate covârşitoare (până la 97,5%). Oltenia vine în planul întâiu. In majoritate (54,5—60,7%) Românii se găsesc în provinciile transcarpatice. Numai în Dobrogea şi Bucovina Românii sunt 50%, dar în mare majoritate faţă de fiecare element minoritar în parte. Nu există ţinut în care să predomine vreun element etnic străin.

Procentul minoritar e ceva peste un sfert (28,1%) din populaţia românească (71,9%). Elemente minoritare în mai mare număr (41,4%) se găsesc în oraşe. Mediul rural este cu majoritate copleşitoare românească (75,3%).

Procentul celorlalte naţionalităţi e următorul:

Unguri	7,9%	Ruşi	2,3%
Germani	4,1%	Bulgari, Sârbi	2,3%
Evrei	4,0%	Ţigani	1,5%
Ruteni	3,2%	Alte neamuri sub	0,1%

Comparând cu ţările vecine, care au moştenit ca şi noi părţi din Imperiul habsburgic, se vede că suntem cu neamul de baştină mai numeros şi mai compact, minoritarii aflându-se în mic număr.

Mai toate naţionalităţile existente sunt aduse ori infiltrate în poporul de baştină. Politica stăpânitorilor diferiţi era vădită. Se urmărea diluarea românimii şi fărâmiţarea părţilor compacte, aducându-se de

aiurea neamuri străine (Sașii, Șvabii), dându-le privilegii, colonizându-le

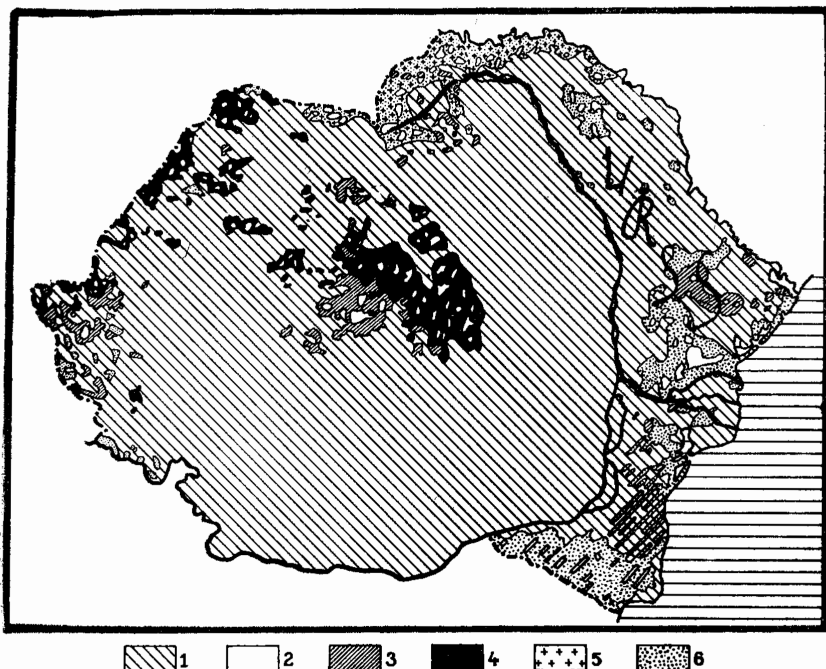

Fig. 190. — Răspândirea naționalităților în România (d. Dr. *G. Banu*). 1, 2 = Români. 3 = Germani. 4 = Unguri și Secui. 5 = Ucraineni. 6 = alte neamuri.

în mijlocul satelor românești sau protejând infiltrarea lor spre periferia trupului etnic al Românilor.

La Poarta Devei o colonie de Ciangăi a fost împroprietărită cu puțin înainte de războiul mondial, iar pe Târnava-Mare satele sunt ca mărgelele de diferite colori, înșirate în lungul malului, un sat ungur alternând cu altele românești. Austriacii în Bucovina au făcut înlesniri rutenilor ca să emigreze din Galiția, după cum rușii au permis Evreilor alungați de prin alte provincii, să formeze colonii compacte în câteva sate din nordul Basarabiei. In Torontal pământul pustiit de Turci, după alungarea lor, a fost colonizat cu Francezi din Lorena, Italieni (Ciacova) sau chiar Spanioli (Merțișoara); în Bugeac s'au stabilit până și Elvețieni de origină franceză.

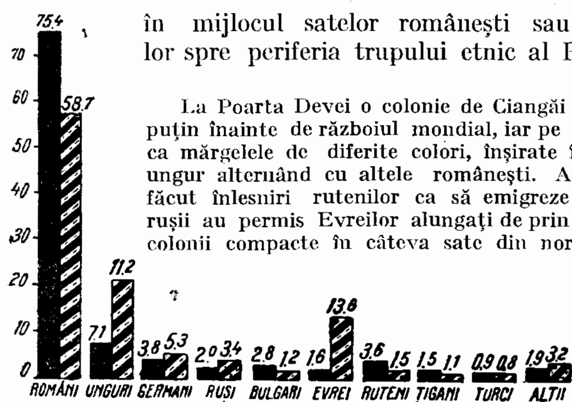

Fig. 191. — Neamurile străine în România (d. Dr. *G. Banu*); negru = sate, vărgat = orașe.

Așa a luat naștere aparentul mozaic etnic din actuala Românie, ca urmare a politicii antiromânești, comună la Austriaci, Unguri ori Ruși.

S'a mai întâmplat încă un fenomen important, care a contribuit la falsificarea statisticelor, micşorându-se astfel numărul Românilor, siliţi să se declare Unguri ori Ruteni. In ajutorul înstrăinării Românilor s'au folosit biserica şi şcoala. Unii dintre Românii care ar fi putut avea oarecare influenţă asupra conaţionalilor lor au fost siliţi sau ademeniţi prin favoruri, inobilări etc., de s'au împrăştiat în depărtare dela trunchiul comun. S'au înstrăinat mulţi sufleteşte, schimbându-li-se mai ales numele (*Dragfyi*, *Nopsca* etc.). Insuşi marele Mitropolit *A. Şaguna* putea să ajungă un vestit prelat catolic, ca şi *Olahus* din sec. al XVI-lea, dacă mama lui, *Anastasia Şaguna*, n'ar fi dus o luptă eroică, îndârjită, să-l salveze dela catolicism. Legea şcolară a lui *Apponyi*

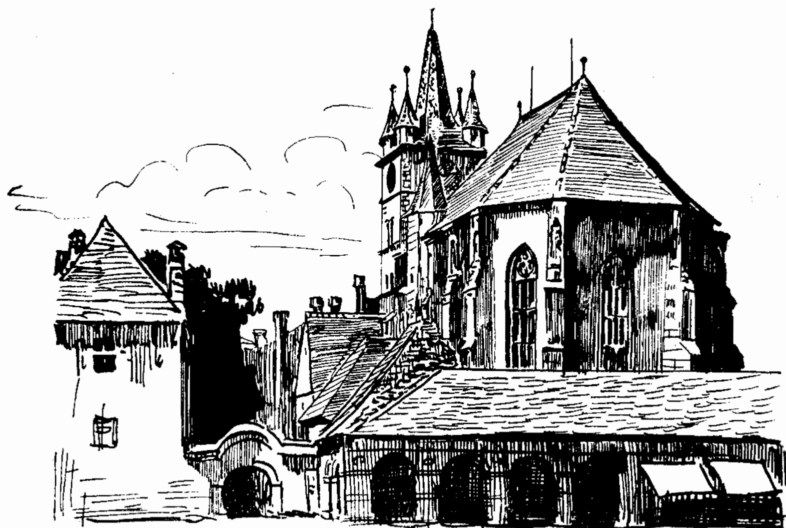

Fig. 192. — Biserica din Sebeşul-Săsesc.

nu a fost decât mijloc îndrăzneţ pentru desnaţionalizarea Românilor din Ardeal. De altfel Ţara Secuilor, socotită ca aparţinând unei minorităţi etnice, e în realitate mai bine de jumătate populată cu Români secuizaţi, care şi-au uitat limba şi au trecut la biserica reformată, uneori prin samavolnicie.

La fel e în partea de nord a Bucovinei, unde tot sub scutul administrativ, Rutenii privilegiaţi au «rutenizat» prin şcoală ori biserică, pe mulţi Români, rămaşi cu numele terminat în «iuc».

Se pot aduna numeroase pagine de adevărată tragedie etnică, din trecutul nostru nu prea depărtat.

Dacă s'ar ţine seamă de aceste fapte, numărul minoritarilor din România ar fi cu mult mai scăzut decât era dat în statisticele oficiale bizuite adesea numai pe declararea limbii vorbite sau pe numele schimbat la botez ori în şcoală.

2. — Răspândirea Germanilor e neegală, după valurile istorice. In Vechiul Regat sunt puţini, împrăştiaţi ca meseriaşi în oraşe, din ce în ce românizaţi, mulţi rămaşi catolici.

Centrele mai importante germane se află în provinciile alipite. In număr mai mare se găsesc în Ardeal, unde Saşii au fost aduşi ca

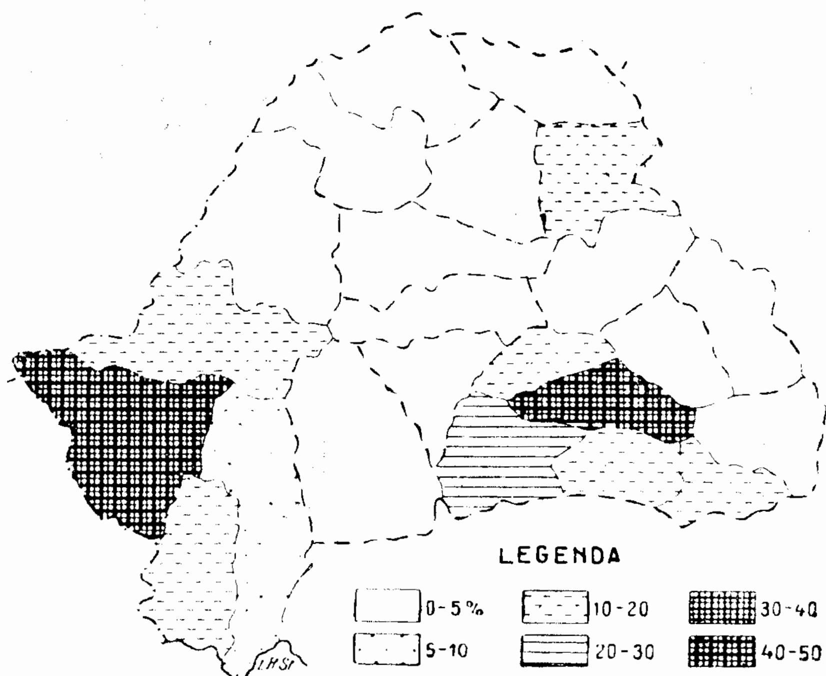

Fig. 193. — Răspândirea Germanilor dincolo de Carpaţi (d. *S. Manuilă*).

popor de pază a coroanei, *ad retinendam coronam*. Sosiţi la sfârşitul veacului al XII-lea, mai numeroşi însă la începutul veacului al XIII-lea au fost aşezaţi spre trecătorile sudice, la ieşirea Oltului ori în Ţara Bârsei.

Din analizarea minuţioasă a dialectului ce-l vorbesc, sunt mai de grabă Franci decât Saşi, din Franconia de mijloc (Mosela, Eifel, Luxemburg). Izolaţi de trunchiul etnic au ştiut să-şi păstreze limba şi obiceiurile în mai deplină curăţenie decât cei de acasă. Au rămas muncitori orânduiţi, harnici, cu o solidaritate tenace, păstrând binefăcătoarea legătură cu biserica şi şcoala, cărora întotdeauna, spre lauda lor, le-au dat o deosebită cinstire.

Satele săseşti au casele îngrămădite dealungul uliţelor largi şi alipite la faţă prin zidul în care se găseşte poarta mare. In mijlocul satului e piaţa cu biserica mai întotdeauna monumentală, cu zid gros şi bastioane la colţuri. S'au păstrat până azi la multe din ele, chiliile din lungul feţei interne a zidului

împrejmuitor, cămări pentru bucate. Portul vechiu la popor a rămas nealterat. E un tablou pitoresc când credincioșii ies din biserică, îmbrăcați în hainele lor naționale, bărbații cu mantaua albă de aba până la genunchi, femeile cu marama pe cap, fetele cu un soiu de potcap. Caracteristic sunt mantelurile albe încrețite în lung, fără mâneci, ale femeilor, ca și « cațaveicele » cu blană de vulpe pe margini.

Catolici la început, Sașii au fost primii adepți ai Reformei. *I. Honterus* (1498—1549) în consiliul dela Mediaș (1546) a anunțat reforma bisericească. Din această pricină au avut de suferit din partea Habsburgilor catolici. Cu o tărie sufletească demnă de imitat și-au păstrat până azi neștirbită limba, credința și spiritul de muncă, printr'o înțelegere a situației lor, privilegiată în multe privinți.

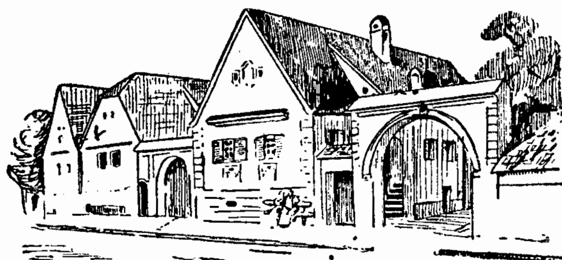

Fig. 194. — Case dintr'un sat săsesc. (Des. *E. Saulea Bucec*)

Sașii se găsesc mai concentrați între Târnava-Mică și Olt, dela Sibiu la Brașov, cele două cetățui culturale ale lor. In această regiune se află Sighișoara și Mediaș, ca și cele mai multe sate săsești, împestrițate însă și cu Români. In Țara Făgărașului n'au putut pătrunde, ca și în depresiunea Hațegului. In Țara Bârsei sunt restrânși în jurul Brașovului. Un centru tot mai slăbit e în regiunea Bistriței.

Altă ramură principală a Germanilor sunt Ș v a b i i din Torontal, răsfrânți puțin și dincolo de Mureș în jurul Aradului. Sunt peste 100 comune șvabe și vreo 70 cu populație amestecată. Au fost aduși, după pacea dela Pasarovitz (1718), spre a coloniza câmpia rămasă aproape despopulată. De loc sunt din Germania de sud-vest (Pfalz, Baden, Alsacia). Au creat repede așezări temeinice, aproape la fel ca orânduire, cu ale Sașilor, de care se deosebesc totuși, prin multe însușiri. S'au lăsat mai ușor desnaționalizați, iar sistemul de a avea numai doi copii, i-a rărit cu timpul. După război se constată și la ei o însemnată redeșteptare națională, bizuită în mare parte pe spiritul de toleranță al Românului, lăsându-le întreaga libertate culturală și religioasă. Din ramura șvăbească din Banat se trage între alții poetul *Lenau* născut în comuna Cetad și romancierul *Adam Müller-Guttenbrunn* care și-a păstrat numele locului unde i-au trăit părinții.

Mulți nemți au fost aduși în Bucovina după 1775. Nemții minieri (Iacobeni) se trag din nordul Ungariei (Zips); lucrătorii de lemn din Boemia; agricultorii din Galiția. Majoritatea locuiau în orașe ca funcționari.

Germanii din Bugeac sunt veniți după 1813, fie din Prusia, Würtenberg, Baden, Bavaria, fie din vechile colonii dela Cherson. Li s'a dat pământ; au întemeiat sate gospodărești cu nume ce amintesc ținuturile de origină (Leipzig, Teplitz). Centrul lor era în Tarutino.

Germanii răzlețiți în Dobrogea din jud. Tulcea (Malcoci) până la Caraomer lângă Mangalia, provin din coloniile basarabene. Chiar acolo unde conviețuesc cu alte neamuri (Cataloi, Caramurat), «mahalaua» lor se recunoaște lesne prin gospodăria orânduită, cu grajdul și șura în prelungirea casei, așezată perpendicular pe stradă. Sunt buni agricultori și crescători de cai în special.

In afara centrelor pomenite se mai găsesc Germani în regiunile miniere, la Steierdorf-Anina veniți din Stiria, ca și în Trascău, unde s'au maghiarizat complet. La Rodna au mai rămas câțiva, tot dintre vechii minieri. Șvabii aduși din Suabia superioară la începutul veacului al XVIII-lea, au fost așezați și în partea Satului-Mare și Careii-Mari; un vechi val german a întemeiat Baia-Mare, Baia-Sprie. In Sălaj și Satu-Mare (Tușnad, Terebești) se întâlnesc vreo 21 comune șvăbești pe lângă altele în care Șvabii sunt în minoritate. Răzleți se află și în Bihor ori Maramureș (Vișăul-de-Sus). In totul sunt peste 50.000 de suflete de Șvabi în partea nord-estică a țării, în bună parte catolici. Numărul total al Germanilor din România ar fi cam 758.000 suflete, dintre care mai mult de jumătate (peste 306.000) Șvabi.

Imprăștierea lor este neegală. In Vechiul Regat nu reprezintă nici 1% din întreaga populație. In Banat sunt mai numeroși (cca 24%), apoi în Bucovina (9%), în Transilvania (8%), în Crișana și Maramureș (5%), în Basarabia (3%), în Dobrogea (1,5%). Sunt mai mulți în mediul urban (5,3%), ajungând în Banat la 31%, în Bucovina 14%. In mediul rural, pe țara întreagă abia sunt 3,8% (Banat 22%, Bucovina 8%).

3. — După cum e și firesc, prin milenara stăpânire a unei părți din România, Ungurii formează partea cea mai însemnată ca mulțime, dintre minoritari, cuprinzând cca 1.300.000 suflete la un loc cu Secuii și Ciangăii (40% din numărul ungurilor). In mediul rural abia se găsesc 7,1% față de totalul Românilor; în cel urban 11,2%. Până la sfârșitul secolului al XI-lea Ungurii rămân în locul lor de origine între Dunăre și Tisa, în Panonia. Până la această dată n'au pătruns mai spre răsărit în teritoriile românești.

Ungurii propriu ziși sunt răspândiți mai mult în ținuturile dela apus de Carpați. Dincoace de Carpați puțini se găsesc ca meseriași, mai ales în ultimii ani când construcțiile din București au luat un mare avânt; mai toți zidarii sunt unguri, ca și mulți dintre servitori. Mici așezări unguresti se aflau la Huși ori prin unele orașe din Bucovina. Majoritatea sunt dincolo de Carpați, mai mulți în orașe decât la sate. Sunt îngrămădiți în lungul Someșului și al Mureșului miljociu. In Munții Apuseni, ca și în Țara Făgărașului ori în jud. Caraș, aproape

nu există ungur la sate. Dacă se mai ţine socoteală că aproape 20% din totalitatea Ungurilor sunt îngrămădiţi spre graniţa de vest, se poate deduce că în restul Ardealului ei sunt în slab număr. Afară de Secui, n'au un ţinut al lor; sunt răsleţiţi în satele intercalate celor româneşti, sau în proporţii restrânse amestecaţi cu Germanii şi Românii. (Feldioara sau Hărman: 50% Români, 44% Saşi, 6% Unguri).

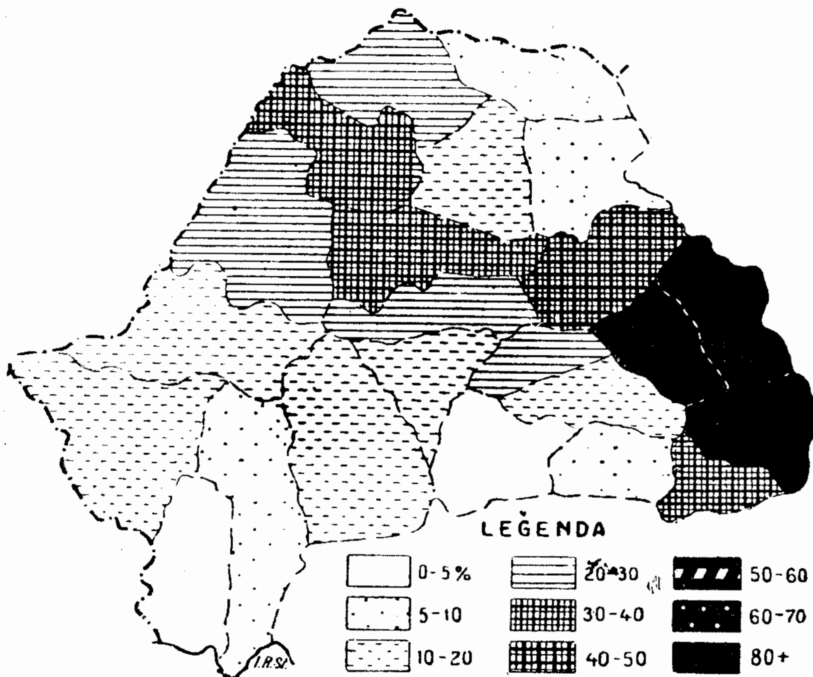

Fig. 195. — Repartiţia Ungurilor şi a Secuilor, dincolo de Carpaţi (d. *S. Manuilă*).

In partea răsăriteană a Ardealului, dar şi pe versantul apusean al Architei, trăiesc S e c u i i. Originea lor este încă învăluită în ceaţa tainii, cu toate studiile făcute chiar de Unguri. Unii îi socot rămăşiţe din năvala Hunilor, alţii Unguri din Pustă aduşi spre apărarea graniţelor împotriva Cumanilor. Au comun cu Ungurii limba, deşi dialectală. Caracterele lor antropologice, uneori cu pecetia mongolică mai pronunţată decât la Unguri, se apropie şi de tipul Românilor, în special după indicele cefalic (81,45 la Secui, 81,60 la Români, 87,80 la Unguri). Rezultatul cercetărilor sanguine ca şi indicele biologic al Secuilor din Odorhei şi Ciuc arată o mai mare afinitate cu Românii decât cu Ungurii.

Secuii au fost aduși în părțile răsăritene al Transilvaniei în veacul al XIII-lea, peste Românii care se aflau în părțile locului, după mărturiile documentelor vremii.

Dacă din punct de vedere antropologic pot fi încă discuțiuni, afinitatea sufletească a Secuilor cu Românii este netăgăduit mare. « Aceeași fire blândă și potolită, dar la nevoie răzbunătoare, aceeași cinste și respect față de autoritățile legale, aceeași ospitalitate, același gust pentru arta populară, aceiași neîntrecută literatură populară de poezie și basm, același umor sănătos și fără răutate la ambele popoare; sunt însușiri comune la Secui și la Români, care pe Secui mai mult îi despart decât îi apropie de Unguri » *(S. Opreanu)*.

Fig. 196. — Girezi de grâu din secuime.

In totalitate luați Secuii reprezintă un amestec de caractere comune între cele două popoare conviețuitoare de atâtea veacuri. E un fenomen de prefacere etnică în izolarea naturii, important de studiat chiar din punct de vedere științific, al formării raselor. Din procesul de transformare lentă a rezultat componența actuală.

Țara Secuilor *(Terra Siculorum)* se întinde pe o suprafață cam de 16.000 km², cuprinzând județele Ciuc, Odorhei, Trei-Scaune și în parte Mureș. Numărul Secuilor se socotește la vreo 472.000 suflete, deși în această cifră se cuprind și mulți români secuizați, iar satele sunt în bună parte și cu populație românească.

Nu e nicio îndoială că Secuii au fost colonizați peste poporul băștinaș român. Numele de râuri, de munți au rămas, multe, românești dar ungurizate (Megura = Măgura, Putnei fáczak =Fața Putnei, Obcsina = Obcina). Drumuri și sate cu numiri românești sunt numeroase (Opra utja = Drumul lui Oprea, Putna mezeje = Câmpul Putnei). Nenumărate familii socotite ca secuiești au nume arhaice românești (Kimpian = Câmpean, Olah, Bârsan = Berazán, etc.). Secuizarea s'a făcut prin cale administrativă, prin școală și armată, dar mai ales prin biserică și nu rare ori în chip samavolnic. In multe sate au rămas cimitirele vechi românești, deși biserica a dispărut, iar din ortodocși Românii au devenit reformați. Comuna Bodogoaia (Odorhei) altădată curat românească, avea două biserici, una ortodoxă, alta

greco-catolică, păstrate şi azi, ca două orfane, una lângă alta, la marginea satului. Din lipsă de preoţi, bisericele au rămas pustii, iar locuitorii români au devenit reformaţi. Puţine comune româneşti aşezate la periferie, s'au păstrat neatinse de prefaceri (Vosloheni la izvorul Mureşului, Bilbor în izolarea munţilor, Săcel singurul din jud. Odorhei, Lunca-de-Jos din defileul Ghimeşului şi Gârciu). Prin înmulţirea şcoalelor de stat, prin adânca însufleţire a învăţătorilor, cei desnaţionalizaţi în decursul veacurilor încep să capete conştiinţa originei lor, întorcându-se la matcă.

In toate manifestaţiunile lor Secuii arată vădit influenţa Românilor peste care au venit, cu care au trăit în intense relaţiuni, pe care i-au înglobat cu sprijinul administraţiei.

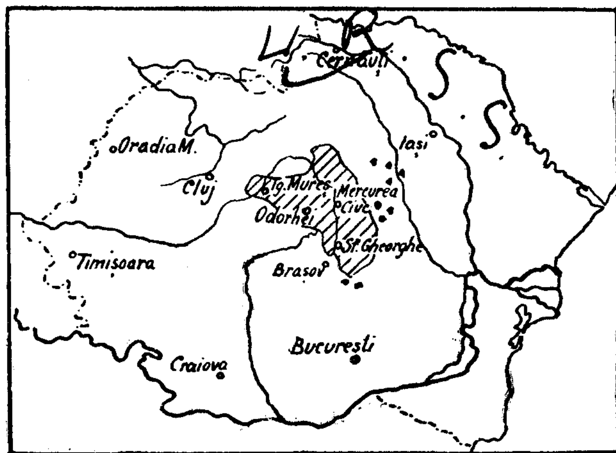

Fig. 197. — Răspândirea Secuilor (d. *S. Opreanu*).

Forma şi arhitectura caselor mai vechi sunt după tiparul românesc. Aceeaşi împărţire în « casa mare » cu îngrămădirea zestrei bunei gospodine. Impodobirea pereţilor cu chilimuri este luată dela Români. Culmea pe care se înşiră ştergarele se întâlneşte şi la Români din Munţii Apuseni. Secuii au împrumutat dela Români arta de a lucra lemnul, materia primă ce domină în uneltele de gospodărie. Porţile mari, crestate bogat, date ca tipice pentru secui sunt aceleaşi ca şi în Oltenia. Dintre obiceiurile Secuilor la evenimentele mari din viaţa familiei, cele mai multe sunt la fel cu ale Românilor, neobişnuite la Unguri. Pomenile la înmormântări, vorniceii la nuntă, pluguşorul la anul nou, şezătorile, claca ş. a., sunt proprii Românilor de pretutindeni. Unele cuvinte româneşti se găsesc în vocabularul obişnuit al Secuilor (bărbat, colindă, ardei, berbece ş. a.).

O varietate etnică a Secuilor formează C i a n g ă i i. Locuiesc mai ales în Moldova, în basinul Trotuşului cu afluenţii săi, în basinul Bistriţei inferioare între Piatra şi Bacău, spre gura Moldovei şi în Valea Siretului mijlociu. In deosebi sunt două nuclee mai complete în jurul oraşelor Bacău şi Roman. Se găsesc şi în Ardeal (Ghimeş, Făget, Lunca-de-Jos), ca şi în satele spre răsărit de Braşov între depresiune şi poalele munţilor. Se deosebesc dialectal de Unguri mai mult decât Secuii. Au păstrat religia romano-catolică având la Hălăuceşti lângă Roman şi un seminar pentru pregătirea preoţilor. In Putna (Vizantea), Tecuci (Ploscuţeni), Vaslui, Fălciu, (Corni-Huşi) şi Iaşi (Focuri), nu se află decât puţini.

Cei din Roman şi Bacău sunt oameni voinici, înalţi; sunt catolici; în multe sate (Domneşti-Roman) au rămas catolici dar vorbesc româ-

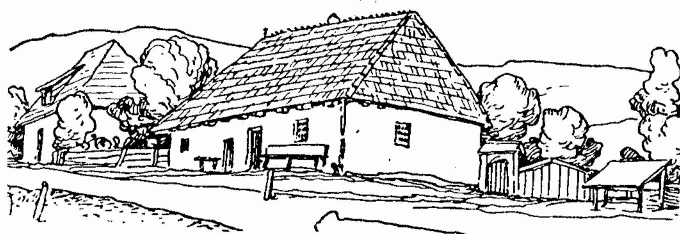

Fig. 198. — Casă din Secuime.

neşte. E un fenomen invers de cel din secuime. Portul e cam ca al Românilor deosebindu-se prin podoaba capului, la fete, cu împletitura părului în jurul unui cerc cu două « coarne » întoarse spre ceafă. Au catrinţe strâmte, ghete de regulă colorate, cu tocuri înalte. Pălăriile de bărbaţi sunt ca nişte trunchiuri de con. Destoinici gospodari şi agricultori, Ciangăii trăiesc în bună înţelegere cu Românii, din partea cărora niciodată nu au suferit nimic ce ar aduce aminte de soarta Românilor din secuime.

4. — Inconjurată din trei părţi de neamul s l a v, România nu putea fi ferită de imigrări slave pe teritoriul ei, mai ales ţinând seamă de politica stăpânitorilor de a slăbi elementul românesc prin toate mijloacele. Rutenii, Slovacii şi Polonii din spre nord, Ruşii din spre nord-est, Sârbii la sud, au trecut peste actualele graniţe, unii sporadici şi răzleţi, alţii infiltrându-se prin proliferarea câmpului de suprapopuţie a regiunii din obârşia lor. Neamul slav, socotindu-se Polonii, Rutenii, Slovacii, Ruşii, Cehii, este reprezentat prin 6,3% din întreaga populaţie a României.

Cei mai numeroşi sunt R u t e n i i (Ucrainienii), Rusnaci spre câmpie. In toată ţara abia ajung la un procent de 3,2%, mai mulţi în Buco-

vina (27,7%), Basarabia (12%) și Maramureș (1,7%). Mare parte sunt așezați la sate (3,7%), mai puțini în orașe (1,5%). Infiltrați din spre Galiția și Ucraina, abia se cunoșteau la sfârșitul veacului al XVIII-lea. După ocuparea Bucovinei și mai târziu a Basarabiei, trecerea lor peste hotare se făcea în mare număr, așezându-se în nordul Bucovinei în Sepeniț și în Bucovina basarabeană a Hotinului. Infiltrări au avut loc și mai la sud, în unele sate din nordul Moldovei, în apropierea vechiului « cordun ». Aceștia sunt însă emigranți din Galiția, chemați încă de pe la 1766 de către boieri pentru lucrul pământului. După ocuparea Bucovinei o parte rămân locului (Tureatca, Hrețca din jud. Dorohoi, Salcea, Horodniceni din Botoșani, Belcești-Iași, Dumești-Vaslui, Cristești-Baia). Numărul crește cu cei veniți din Bucovina chiar după trecerea la Austria, de frică să nu fie reclamați de către proprietarii din Galiția, de răul cărora fugiseră.

Sub administrația austriacă. Rutenii avură parte de mari privilegii; s'au întărit etnicește. Astăzi se bucură de libertate deplină, ducând unii acțiune împotriva unității noastre politice, privirea lor îndreptându-se tot mai mult spre organizările naționaliste din Nord.

Mai numeroși sunt în județele din nordul Basarabiei (Hotin, Soroca, Bălți, Orhei) aduși mai ales dela sfârșitul veacului al XIX-lea prin împroprietăriri rurale, colonii, între satele moldovenești spre a le împestrița. Numai în jud. Bălți sunt peste 60 de asemenea colonii, care s'au întins spre Sud până 'n Poalele Codrului împădurit.

Se deosebesc de Români chiar unde sunt amestecați, prin statura mai scundă, cu părul mai adesea bălan, ochii albăstrui. Au mâinile mai scurte, picioarele mai lungi. Sunt buni gospodari și agricultori. Mămăliga, ca și la Moldoveni, ține loc de pâine, iar drept udătură folosesc mult borșul. Casa cu fața la Sud are o tindă și 2 odăi. E acoperită cu stuf ori paie bine bătute, cu trepte pe cele 4 muchi. Rutenii sunt gâlcevitori, după cum îi arată proverbul lor: « Cine vrea să-și facă o casă, să-și aleagă un bun vecin ».

Huțulii sau Huțanii se aseamănă ca limbă și obiceiuri cu Rutenii. Sunt ortodocși, spre deosebire de cei rămași în Galiția. Locuiesc în munți pe valea Ceremușului și a Putnei, până în Siret, în valea Sucevei până la Frasin, Breaza și Cârlibaba. Au păstrat până și obiceiul vechi slav patriarhal a familiei. Sunt primitori, cinstiți; furturi și bătăi la ei nu se cunosc. Sunt puțin muzicali; în schimb fac crestături în lemn minunate ca și încondeieri pe ouă roșii. Trăiesc în sate risipite, cu drumuri grele. Agricultura e restrânsă la ogoare de secară. Animalul lor scump e un cal mărunt, cu coamă lungă, cu copita foarte sensibilă. Sunt buni lucrători în pădure, dar și crescători de vite. Iși socotesc averea după numărul capetelor de vite ori oi.

Slovacii mai puțin răspândiți (0,3% din populația întreagă) au venit pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea ca lucrători de lemn, atât în regiunea Maramureșului cât și în Bucovina pe la Hliboca, formând coloniile dela Solonețul-Nou, Poiana-Miculi. Au rămas ortodocși; țin la multe tradiții.

Rușii e natural să fie răspândiți în mic număr în Basarabia (12,3%, față de 2,3% în România întreagă), mai mulți în orașe (3,4%) decât la sate (2%).

Malorușii sau Haholii, urmașii Cazacilor zaporogeni dela gurile Niprului, veniți după 1775, au rămas prin Dobrogea (Seimeni, Dunăvăț).

Lipovenii (0,2%) sunt împărțiți în secte religioase (Popovți, cu popă; Bez-popovți, fără popă); fugiți dela gurile Donului din cauza persecuțiilor religioase, au păstrat nu numai tipul etnic curat, dar și portul original prin colorarea bătătoare la ochi a cămășilor la bărbați, a fustelor și testemelor la femei. Țin la obiceiurile și limba lor, trimițând cu greu copiii în grădinile de copii. Marea majoritate stabiliți pe lângă Dunăre și deltă se ocupă în deosebi cu pescuitul, în care sunt meșteri. Incontestabile afinități etnice i-au făcut să fie cu mai multă înlesnire răsfirați în Moldova și Basarabia, veniți de vreo 200 ani, unde se ocupă cu agricultura și în special cu « harbuzăriile ».

O ramură de Lipoveni, deosebiți ca sectă sunt Scopiții aproape în stingere, comercianți sau birjari în Iași, Galați, București.

Sârbi, Croați, Sloveni, trăiesc în mic număr (0,3%) prin sudul Torontalului, în același procent ca și Polonezii.

5. — Bulgarii se găsesc mai numeroși în Bugeac și Dobrogea, deși nu lipsesc nici în Câmpia Munteană, aici lesne asimilați de mulțimea Românilor. Nici uu se mai cunoaște azi că o mahala întreagă din Ploești a fost o colonie de Bulgari.

Cea mai mare parte din Bulgari sunt lucrători iscusiți ai grădinilor de zarzavat. Unii se întorc toamna îndărăt în țara lor; alții rămân locului. Sunt împrăștiați oriunde pământul neted și gras poate fi mai lesne irigat. In 1927 au intrat 2.259 Bulgari, în 1929 peste 3.600, 45% din numărul străinilor imigranți; au ieșit numai 27%. Sunt și colonizări de Bulgari, numiți însă Sârbi, la apus de Olt, aduși de Ruși din Rumelia.

Mai numeroși sunt Bulgarii în Bugeac, veniți în diferite rânduri, aduși de Ruși, ca urmare a luptelor lor cu Turcii în Peninsula Balcanică. Un val s'a întins la sfârșitul veacului al XVIII-lea, altul mai puternic la începutul veacului al XIX-lea, socotiți de populația băștinașe drept « Bulgari noi ». Au ocupat satele părăsite de Tătari dinspre Leova, și județele Cahul, Ismail, Cetatea-Albă. Bolgrad este și azi centrul lor principal, ca și Comrat, fostă comună tătărească. Mare parte dintre aceștia au rămas în Basarabia; alții au trecut îndărăt Dunărea, așezându-se și în Dobrogea.

Și la acești Bulgari se disting trei faze în așezarea lor.

Prima până în 1828, apar sporadic, Bulgari fugiți din Basarabia. Marile imigrări cad în vremea războaielor ruso-turce (1828—1877). In ultima perioadă (1877—1913) cele două județe sudice ale Dobrogei au fost intens colonizate spre apărarea graniței.

Numărul satelor ocupate de Bulgari scad, în Dobrogea, din spre Nord către Sud. In Tulcea se găsesc (1928) ceva peste 28.000 (16%); în Constanța numai 22.000 (9%). Mai numeroși sunt în Durostor (40.000 = 38%) și aproape 50.000 (40%) în Caliacra; în total nu se află niciun sfert (24%) din populația Dobrogei întregi, cu 41% Români.

Atât cifrele cât mai ales chipul cum au ajuns Bulgarii în Dobrogea arată cât de șubredă este ațâțarea mereu întețită a iredentei bulgare în chestiunea problemei dobrogene. Numărul total al Bulgarilor față de populațiunea românească, abia se ridică la 2% (Dobrogea 23%, Basarabia 5,7%), în mediul rural mai numeroși (2,2%) decât în cel urban (1,2%).

6. — Trecutul istoric mai e reprezentat prin Tătari și Turci. Cei dintâi (0,1%) din an în an sunt în regresiune. Se întâlnesc sau în Bugeac sau în stepele dobrogene. După pacea din 1775 Tătarii din Bugeac sunt slăbiți ca număr. Incă mai înainte o parte din ei trece în Dobrogea, unde mai vin în timpul războiului Crimeei. Se găsesc în sate răzlețe din județul Constanța; abia se mai numără câteva mii.

Satele tătărești se recunosc lesne prin casele neîmprejmuite, bordeie lutuite cu pereții ceva mai ridicați, acoperite cu stuh sau pământ. Niciun pom nu umbrește satul. Hambarele au rămas tot gropi săpate în pământ, netezite pe dinăuntru, reminiscența vremurilor când rodul ogoarelor se ascundea de răul năvălirilor. Tătarii sunt pașnici; și-au păstrat încă portul și obiceiurile.

Turcii (0,9%), îngrămădiți în sudul Dobrogei, mai puțini în nord (Măcin, Babadag), sunt pe cale de a se expatria. Numărul Tătarilor și al Turcilor la un loc nu atinge 170.000, ceva mai mult de 20% din populația Dobrogei întregi.

Turcii din Adakaleh au fost colonizați de pe vremea împărătesei *Maria Tereza.*

La acest din urmă neam trebuesc socotiți Găgăuții (0,6%), aflați în sate răzlețe din sudul Dobrogei; aici au ajuns puțini, veniți din Bugeac unde sunt mai numeroși. Asupra originei lor domină taina. Ar proveni din Uzi. Sunt socotiți drept Turci creștinizați, având mari afinități somatice cu ei.

7. — Armenii în regresiune (0,1%), reprezintă urmele vechilor așezări de comercianți, intermediarii între Occident și Orient. Venirea lor în țară în orice caz e sigură din veacul al XV-lea. Majoritatea s'au așezat în Moldova (Botoșani, Iași, Roman, Focșani), în Bucovina (Suceava, Gura-Humorului); prin veacul al XVII-lea au trecut în Transilvania, cu centrul în Dumbrăveni, Gherla, Gheorgheni. Reprezintau o forță activă în comerțul țării, concurând pe Evrei. Cei din Ardeal au rămas buni negustori până azi. Majoritatea celor din Vechiul Regat au părăsit comerțul și chiar agricultura, în care erau reputați ca buni gospodari. Majoritatea au apucat calea profesiunilor libere

dând elemente de valoare în toate domeniile. Bisericile lor vechi rămân încetul cu încetul pustii; majoritatea Armenilor s'a românizat sau maghiarizat, devenind unii catolici, deosebindu-se doar că leturghia se cetește în limba armeană și preoții au voie să miruie. Un nou slab val de imigrare din Armenia apăsată, a întărit după război colonia armenească din București sau din porturile dunărene.

Grecii în număr restrâns (0,1%) mai ales în porturi (0,6%) se ocupă cu negoțul. Sunt veniți din Grecia; cei, mai puțini, rămași din vremea Fanarioților, s'au românizat complet.

Țiganii constituesc alt element etnic destul de numeros (1,5%). In Țara Românească ei apar documentar în 1385. Țiganii, robii de odinioară, cei mai mulți domnești, boerești ori mănăstirești au devenit nu numai așezați, dar dela desrobire s'au contopit în poporul băștinaș. Mulți au rămas nomazi; din cauza aceasta sunt greu de numărat. Unii sunt căldărari ori lingurari, seminomazi, stabiliți mai mult lângă păduri. Parte din ei, odată robii mănăstirilor s'au stabilit prin satele din preajma acestora. Țiganii mahomedani, în port deosebiți de ceilalți, sunt restrânși în Dobrogea.

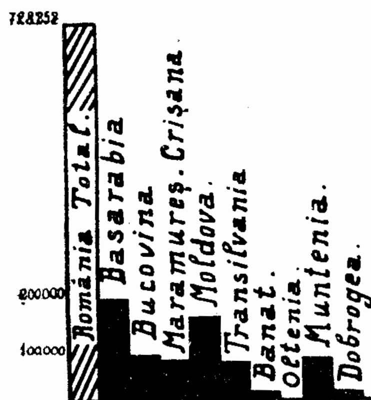

Fig. 199. — Repartiția evreilor după provincii (d. *E. Țațomir*).

8. — Evreii devin tot mai numeroși (4%). Puțini din ramura spaniolă, cei mai mulți reprezintă înfiltrarea Evreilor din Galiția, Polonia și Podolia.

Până la *Vasile Lupu* nu se face nicio constatare de Evrei în Principate. Pe vremea lui *Petru Șchiopu* Evreii poloni pătrund în Moldova și cumpără vite pentru Dansca și chiar Anglia. Mulți se furișau în mic număr de prin Basarabia, ca vânzători de « holercă », mai puțini ca breslași. Mai târziu au intrat în mai mare număr, mai compact. Orice măsură de represiune asupra lor în Galiția și Rusia, avea drept urmare o nouă emigrare în Moldova. 20.000 Evrei poloni izgoniți de guvernul rusesc stăteau gata în 1816 să năvălească în Moldova. In Muntenia înaintează individual. Când este o încercare de a pătrunde mai mulți, la începutul veacului al XIX-lea, Marele Spătar *Alex. Ghica* se opune cu îndârjire.

In Maramureș, Bucovina, Nordul Transilvaniei și mai ales Basarabia, se găseau tolerați, ori aduși de stăpânitorii vremurilor pentru a slăbi elementul de baștină. După război, numărul lor crește; se strecoară peste frontierele nordice, clandestin, mai ales individual. Prin noile restricții din Germania și Austria, invazia evreilor se întețește.

Distribuția lor după densitate e în raport cu izvorul nesecat de unde au venit în mai mare număr.

Sunt îngrămădiţi mai mult la oraşe (3,6%) decât la sate (1,6%). Mulţi sunt în Nordul ţării. Sighetul Marmaţiei are peste 60% Evrei, ca şi în nordul Moldovei (Herţa, Mihăileni peste 60%). In Basarabia există orăşele (Mărculeşti) formate exclusiv din Evrei, aşezate ca în focarul unor oglinzi concave faţă de satele moldoveneşti care le aduc produsul muncii lor. Numeroşi sunt în Maramureş (6%), Bucovina (11%) la oraşe mai ales (30%), în Basarabia (7%), ca şi în Moldova până la Galaţi. In Ardeal pentru întâia oară se face menţiunea Evreilor în veacul al XVI-lea. Azi sunt răspândiţi în mare număr cam până la Dej. Numărul lor se împuţinează către Sud restrânşi mai mult în oraşe. Dacă în Moldova ajung până la 6,5% din populaţie (23,1% în oraşe), în Muntenia sunt 2%, iar în Oltenia se găsesc abia 0,2%. In Oltenia, cu popor negustoros, nu erau decât vreo 16 Evrei în 1734—35, 340 în 1831, niciunul în Gorj ori Vâlcea. In 1899 se numără 4.577, apărând pentru prima oară la sate. După statisticele oficiale (1930) n'ar fi azi în România decât 757.000 evrei, cifră cu totul prea scăzută. Repartiţia lor este neegală (Fig. 199).

Ocupaţia Evreilor la început era negustoria şi meseria; apoi stăpânesc industria, comerţul şi finanţele. In jud. Botoşani 70% dintre meseriaşi sunt Evrei, în Dorohoi şi Baia 66% dintre comercianţi. Cu încetul însă au pătruns şi în profesiunile libere (avocaţi, medici, dar mai ales ziarişti), ajungând şi funcţionari (profesori, judecători).

In Maramureş, cam dela 1870 încep să aibă terenuri de păşune la munte, căpătându-l şi dela Români prin datoriile neplătite ale acestora; în sate ocupă mijlocul (Borşa); se urcă însă şi la munte, la stână, ca arendaşii oilor şi vitelor româneşti, controlând fabricarea brânzei « cuşăr ».

LITERATURA.

1. BANU G. DR., *Populaţia României pe naţionalităţi.* Ig. Soc., V, Buc. 1935. ISTRATE N., *Statistica naţionalităţilor.* B. S. G., XLIX, Buc. 1930. GHEORGHIU N., *Populaţia ţinuturilor româneşti de peste munţi.* B. S. G., XLI, Buc. 1923. IORGA N., *Histoire des roum. de Transylv.*, Buc. 1915. MANUILĂ S., *Românii şi revizionismul.* Arh. Inst. Soc., XII, Buc. 1934. MANCIULEA S., *Infiltraţii de populaţii străine în Banat.* B. S. G., XLVI, Buc. 1927. MARTONNE E. DE, *Essai de cart. ethnogr. des pays roumains.* Ann. d. Geogr., Paris, 1920. MEHEDINŢI S., *Vechimea poporului român în legătură cu elementele alogene,* Buc. 1924. NĂSTASE G., *Peuce.* B. S. G., Buc. 1933. NISTOR I., *Istoria Basarabiei,* Cernăuţi, 1923. G. VÂLSAN, *Românii locuiau Delta în veac. XV.* B. S. G., Buc. SEIŞANU R., *Dobrogea,* Buc. 1928. MANUILĂ S., *Aspects démographiques de la Transylvanie.* Acad. Roum. Buc. 1938. MERUŢIU V., *La charte ethnographique de Roumanie d'après le recensement de* 1930. Rev. de Transylv. Cluj, 1930 (avec une carte 1: 1.000.000).
2. GAUSS P., *Das Buch vom deutschen Volkstum.* Leipzig, Brockhaus, 1935. MÜLLER-LANGENTHAL, *Die Geschichte uns. Volkes.* Braşov, 1932. KRAUTER FR., *Germanii din Banat,* Transilvania jub,. Buc. 1929. SCHERHANFER A., *Şvabii sătmăreni şi bihoreni, precum şi Germanii din Maramureş.* Transilv. jub., Buc. 1929. TEUTSCH, *Gesch. d. sieb. Sachsen.* Braşov, 1883. VERGEZ-TRICOM G., *La population de Banat.* L'ethnogr., Paris, 1927.
3. RÂMNEAŢU P. DR., *Origine ethnique des Seklers de Transylvanie.* Rev. d. Transylv., Cluj, 1935. POPA-LISSEANU. G., *Secui şi secuizarea Românilor,* Buc. 1932. OPREANU S., *Ţara secuilor.* L. I. G., Cluj III. Cluj, 1927; IDEM, *Săcuizarea Românilor prin religie.* Astra, Cluj, 1927; IDEM, *Contrib. la*

toponimia din ținutul Săcuilor. L. I. Gr., Cluj, II. Cluj, 1926. NASTASE G., *Ungurii din Moldova.* Arh. Basarab., Chișinău, 1935; IDEM, *Populația ținutului Prut.* Rev. Geogr. rom. III, 1940. CHINDEA TH., *Contr. la ist. Românilor din Giurgeul-Cincului,* Gheorghieni, 1930. ROSETTI R., *Despre Unguri.* Ac. Roum. S. M. It., Buc. 1905. MALONYAY DEZSÖI, *A magyar nép müvészete.* 2 vol., Budapest, 1907 și 1909. CIOCAN I. N., *Creștinii catolici din jud. Roman,* Roman, 1924. G. POPA-LISSEANU, *Sicules et roumains.* Buc. 1939.

4. NISTOR I., *Românii și Rutenii în Bucovina,* Buc. 1913. RELI C., *Amintiri, dintr'un castel pe Nistru.* Cartea Rom., Buc. 1926. MIHĂILESCU V., *Infiltrația ruteană în Bucovina.* B. S. Gr., XLII, Buc. 1923. HOLBAN TH., *Rușii în România.* Viața basar., III, Chișinău, 1934, HORDAS A., *Românii rutinizați din Bucovina.* Graiul Rom., 1930.
5. ARBORE AL., *Așezările Bulgarilor.* Arh. Dobrogei, I, Buc. 1918; IDEM, *Informații etnogr. și mișcări de populație în Basarabia de sud și Dobrogea.* An. Dobr., X, Cernăuți, 1929. BRĂTESCU C., *Populația Dobrogei.* An. Dobr., IX, Buc. 1928. ORDEANU I., *Bulgarii din România.* Graiul Rom., II, Buc. 1928. MINCEV D. V., *Bulgarii din Basarabia de sud.* Trecutul nostru. Buc. 1938. C. I. MARTINIUC *Aspecte din viața Huțulilor.* Soc. gr. Cantemir. Iași. II.
6. ARBORE A. P., *Contrib. la studiul așez. Tătarilor și Turcilor în Dobrogea.* An. Dobr., II, 1919. ROMAN M., *As. populației turcești din Dobrogea și sudul Basarabiei.* An. Dobr., Cernăuți, 1936. DUMITRESCU I., *Insemnări d. tătari din Pervelia.* Ibid. 1920. CIACHIR M., *Originea Găgăuților.* Viața Bas., Chișinău, 1934. NĂSTASE G., *Gagauzii = Găgăuții.* Rev. Meseceul, Iași, 1936.
7. IORGA N., *Armeniens et roumains.* Ac. Rom. Bull. S. Ist., Buc. 1913; *Revista de cultură armeană,* Buc. 1936. POTRA G., *Contrib. la istoricul țiganilor din România.* Buc. Fundația Regele Carol I, 1939.
8. IORGA N., *Istoria Evreilor în țara noastră,* Buc. 1913. MORARIU T., *Oieritul Evreilor maramureșeni.* L. I. G., IV, Cluj, 1931. ȚATOMIR E., *Contribuțiuni la studiul evreilor.* Tip. Curentul, Buc. 1997.
Buletinul demografic al României, Buc.

CAP. XVIII.

SATE, SĂTENI.

1. Generalităţi. — 2. Tipuri de sate. — 3. Locuinţe. — 4. Arhitectura caselor. — 5. Curtea. — 6. Imbrăcămintea săteanului român. — 7. Biologia satului. — 8. Starea culturală a satelor. — 9. Industria şi economia rurală. — 10. Viaţa satelor

1. — Viaţa sănătoasă, nezgomotoasă, temeiul vredniciei ţării, se desfăşoară în s a t e. La adăpostul munţilor, a văilor tăinuite, la o parte din drumurile bătute, s'a păstrat sufletul original al etnicităţii. După cum agricultura a rămas încă tiparul vieţii economice a ţării, tot aşa satul, izvorul nesecat al energiei naţionale.

Majoritatea zdrobitoare a populaţiei României (81%), aparţine mediului rural. Din numărul clădirilor numai 12,5% se găsesc în oraşe; restul sunt răzleţite printre valurile de cereale, la margine de păduri sau pajişti. Acolo este creşterea mare a populaţiunii, acolo răbdarea în munca de veacuri, acolo asigurarea viitorului ţării ca energie. Legat de pământ, săteanul ţine la el şi nu-l părăseşte decât în împrejurări prea grele pentru viaţă. Exodul rural încă nu se cunoaşte la noi; clădiri părăsite la sate sunt cazuri prea rare.

Liniştea şi ordinea în Stat au făcut să trecem de faza mişcărilor intense interne. Cel mult colonizările legate de împroprietărire, cât nasc mişcări dintr'un loc în altul. S'a ajuns la o stabilitate relativă, la un echilibru static.

Marea şi îndârjita legătură de pământ ne-o dovedesc r ă z e ş i i, cu danii domneşti întărite de hrisoave. Se cunosc tragicele lupte, procese ce se ţin şi peste un veac, pentru pământul răşluit de vreun vecin lacom. In Vechiul Regat răzeşii formează încă 26,1% dintre capii de familie ai satelor. Cei mai mulţi au rămas în Oltenia, apoi în Moldova şi Muntenia. Sunt judeţe (Gorj, Argeş, Putna), în care jumătate din gospodari sunt răzeşi. Răzeşilor din Vechiul Regat le corespund cei înnobilaţi cu daruri împărăteşti din Ţara Oltului, Maramureş, ţinuturile grănicereşti din Năsăud ori Banat. Cei mai mulţi însă au rămas numai cu hrisoavele, pe care le arată ca o mândrie a trecutului. M a z i l i i din Basarabia formează o categorie socială, mândră, cu vechi privilegii

2. — Forma embrionară a satului trebuesc socotite aşezările, împrăştiate fie temporar, fie permanent, determinate de păstorie ori agri-

cultură. Se întâlnesc c ă s o a i e sus pe plaiuri de munte, locuinți scunde, folosite și iarna, în mijlocul stogurilor de fân pentru hrana vitelor. Se întâlnesc în diferite regiuni din țară între 400—1300 m. și sunt locuite aproape exclusiv de Români.

Tipul satului cu case risipite poate fi socotit Branul, lângă Brașov, cu gospodăriile îndepărtate unele de altele, în mijlocul livezilor sau al pământului cu fânețe, mai rar cu agricultură. Gospodării răzlețe sunt obișnuite în Munții Apuseni (Măgura, Vidra-de-sus); nu lipsesc însă nici în Câmpia ardeleană. Numeroase sunt *odăile* din regiunile de stepă din răsăritul Carpaților, *sălașurile* din Banat și șesul dinspre Tisa. Odăile, adăpostul lucrătorilor de pământ unde satele sunt rare, reprezintă locuinți uneori permanente, din care pot deriva satele sub forma lor primitivă de cătun. Sălașurile izolate, locuite iarna și vara, se află în partea de Vest a țării, din Banat, mai puține, până în șesul Someșului, mai multe. In ținuturile cu loturi noi de împroprietărire, proprietarul își clădește locuința la capătul fâșiei de teren ce i s'a dat (Depresiunea Jijiei, Basarabia de nord). La fel *târlele* din Bărăgan, aici cu caracter pastoral, au format începutul așezării de mai târziu al unui sat.

Când căsoaiele dinspre munte devin așezări omenești stabile, folosite iarna și vara iar condițiunile pentru aceasta sunt favorabile, ia naștere satul *risipit*.

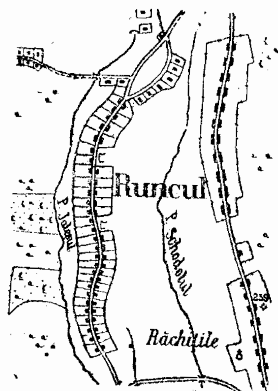

Fig. 200.— Sat de vale cu case adunate (d. *I. Conea*).

C ă t u n u l, forma primară a satului, unitatea aglomerărilor de case dela noi, derivă din faza caselor risipite; prin înmulțire, populațiunea se adună, se apropie, formând mici sâmburi de așezări stabile. Uneori, ca în Vrancea, cătunul ia naștere din îngrămădirea «târlelor» devenite locuințe permanente pentru cei săraci. Așa s'a format, recent, cătunul Lepsa, al satului Tulnici.

Fig. 201. — Sat cu case izolate (d. *Vuia*).

Socotindu-se drept cătun, în sensul administrativ, gruparea de case pentru cel mult 100 locuitori, sunt în țară peste 700 cătune, unele având sub 50 de locuitori (Secătura-Bacău, Gura-Bujorescu—Gorj). Mai răspândite se află în ținuturile de munte, mai puține în cele de dealuri și prea puține la șes. Feciorul însurat sau fata măritată capătă drept zestre un lot de pământ lângă al părinților, pe care-și clădește

casa. Aşa au luat naştere bunăoară părţi din Bucium din Munţii Apuseni, cu nume deosebit adesea după al familiei preponderente.

Satele de vale, cu case în şirag, sunt răspândite de obicei în ţinuturile muntoase cu loc îngust în lungul văilor, dar şi în cele deluroase dealungul coastelor, la contact între două reliefuri deosebite sau la margine de pădure. Casele sunt sau îngrămădite, sau izolate ori împrăştiate în lungul văii.

Asemenea aşezări omeneşti se ţin adeseori lanţ, pe distanţe de kilometri, formate din unirea cătunelor prin intercalare de noui locuinţe, care n'au uneori loc — ca în Cazane — nici pentru o curte restrânsă, casa fiind lipită de stânca muntelui. Sunt numeroase pe versantul extern al Carpaţilor (Tulgheş-Corbu, Râşca-Baia, Nehoi) pe partea internă (Bărgăele din ţinutul Năsăudului, în jud. Hunedoara), ca şi la exteriorul Munţilor Apuseni spre Maramureş ori spre Beiuş. Sunt obişnuite şi dealungul coastelor de dealuri (Piteşti-Goleşti, Valea-Călugărească). Forma lor atârnă mult de condiţiunile fizice locale. Sunt sate cu casele în lungul văii înguste, casă de casă, ca şiragul de mărgele (în Vrancea, pe lungimi şi de 10 km.). Unde locul este ceva mai larg, se formează nuclee de case îngrămădite (Cornierova în Banat, Bărgăele în Năsăud). Uneori dintr'un nucleu din vale, cu biserică şi şcoală, se întind dealungul văiilor radiare, sate cu case resfirate ce se termină pe coasta pajiştelor, ca locuinţe risipite. Forma atârnă mult de condiţiunile locale ale terenului (Bucium de lângă Abrud). Vidra este alcătuit dintr'o vatră în valea Arieşului şi cătune la înălţime de 300 m. faţă de cea dintâi şi cu case atât de împrăştiate încât nici localnicii n'au făcut toţi înconjurul hotarului.

Satelor de vale din regiunile muntoase şi deluroase, le corespund ca aşezare a caselor, satele din lungul drumurilor, adesea aflate în ţinuturile de câmpie. Mai des întâlnite sunt în Transilvania şi Banat, locuite mai mult de Saşi şi Şvabi, cu casele formând zid de o parte şi alta a străzii, întrerupt numai în dreptul porţii mari, înaltă, acoperită. In piaţa largă din mijlocul satului se află biserica şi şcoala.

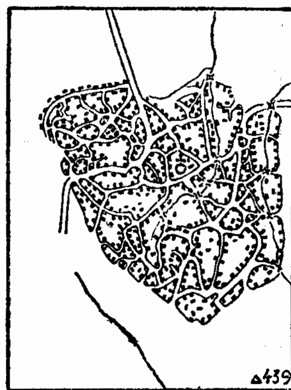

Fig. 202. — Sat cu case îngrămădite (Bosancea) (d. *V. Mihăilescu*).

Satele cu casele îngrămădite, strânse, ca şi oile adunate una în umbra alteia, sunt legate înainte de orice de configuraţia terenului, de izvoare şi de condiţiunile climaterice.

Asemenea sate predomină în dealurile de podiş; formează pitorescul regiunii din Moldova şi Basarabia. Când soarele bate în asfinţit casele, scoate în relief albu pereţilor din verdele pomilor sau galbenul căpiţelor de strujeni. Izvorul este la o oarecare înălţime, sub coama dealurilor, iar casele se îngrămădesc în apropierea lui. Sate cu case îngrămădite se mai întâlnesc în stepă, fie în jurul vechei târle, ori a fântânei cu cumpănă. Nevoia de apărare împotriva vântului aprig, a nămeţilor, face să se îngrămădească casele una lângă alta. Aşa e în

stepa Jijiei, a Moldovei de Jos, în Bărăgan, ca și în partea de vest a Câmpiei ardelene ori în Câmpia Tisei.

Sunt sate complexe cum sunt cele 8 Bârgaie, o singură comună mare cu un centru de aglomerare în Prundul-Bărgăului unde lunca e mai largă și cu sate resfirate pe văile laterale.

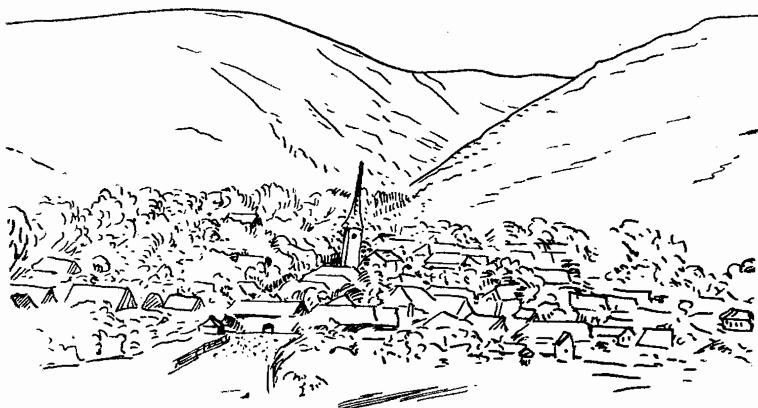

Fig. 203. — Sat cu case îngrămădite (Praid), (des. *E. Saulea-Bocec*).

Satele concentrate românești se deosebesc prin aceea că păstrează ceva din primitiva formă a satului risipit; casele sunt despărțite prin spații libere. Ulițele sunt întortochiate, neregulate, unele terminate cu înfundături.

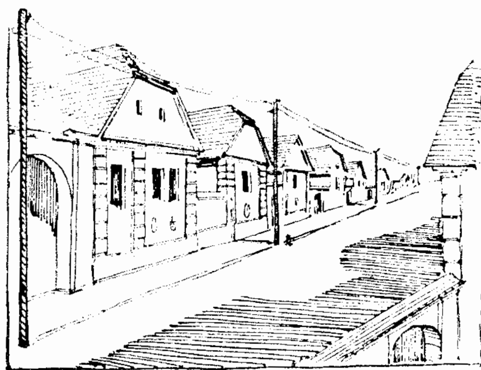

Fig. 204. — O stradă din Gârbova (Banat). (D. *A. Stănculescu*).

Sate geometrice, regulate, cu stradă principală 'n lung, cu altele care dau perpendicular în ele, sunt de formație recentă, fie la coloniștii Șvabi din Banat, fie în Câmpia muntenească (Rușețu-Brăila).

După statistica din 1930 sunt în România 4994 sate cu mai puțin de 500 locuitori; 4264 cu 500—1000 loc.; ambele categorii mai numeroase în Vechiul Regat; 4794 au până la 5000 loc.; 100 până la 10.000 și 11 peste 10.000 loc.

3. — Adăpostul omului a suferit o evoluție, dela peșterile troglodiților până la sgârâie-norii orașelor moderne. Chiar într'un spațiu restrâns, se poate urmări asemenea evoluție din timp. Când un popor a ajuns la o treaptă de evoluție înaintată, semnele trecutului s'au șters în mare parte. In Belgia, Olanda ori Danemarca nu se întâlnește nici

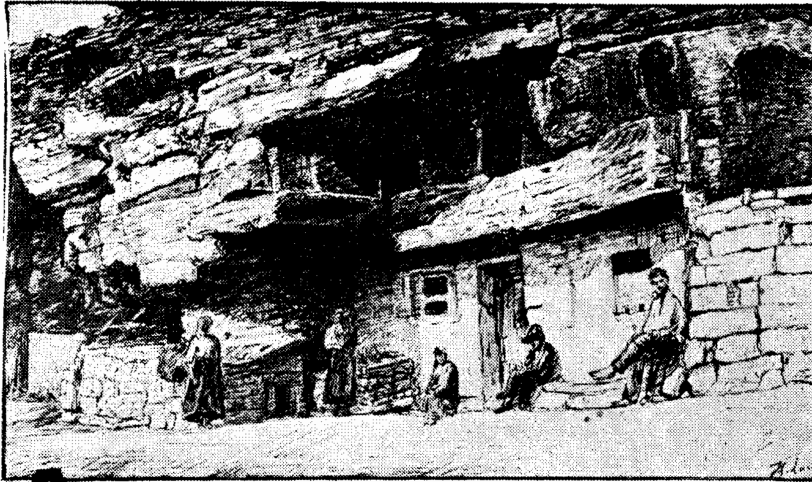

Fig. 205. — Locuințe temporare în stâncă (Valea Ichelului-Orhei).

urmă de bordei. Locuințele au căpătat un tipar general potrivit gradului de civilizație în care se află poporul.

Fig. 206. — Păzitoare de vii (des. *C. Moțoș*).

Intr'o țară ca a noastră, ocolită multe veacuri de binefacerile civilizației, s'au păstrat în schimb multe din tipurile primitive de adăpost, odată folosite permanent, azi întrebuințate temporar și restrâns.

Locuințele în peșteri nu se mai găsesc decât foarte puține, mai puține chiar decât în Franța, căci natura terenurilor nu este favorabilă.

Pe malul Ichelului din Basarabia, lucrătorii locuiesc în carierele părăsite. Biserica din Butuceni pe Răutu, cea dela Nămăeşti lângă Câmpulung sunt în stâncă. Unde malul de loess este gros, nu rar se sapă câte o locuinţă în el (între Barboşi şi Galaţi).

Ciobanii dela sterpe dorm sub o stâncă proeminentă, în hrube din malul pietros sau sub cojile de brad întinse pe căpriori. Spre paza viilor un copac ajunge, cu un braţ de strujeni drept pat; scara e din cuie de lemn bătute în trunchiu. Locuinţa permanentă a unor popoare primitive de azi, e reprezentată la noi prin coliba de frunzar din câmpurile cu pepeni sau cea cu acoperiş de crengi, înălţată pe patru pari, cu o scară pentru urcat.

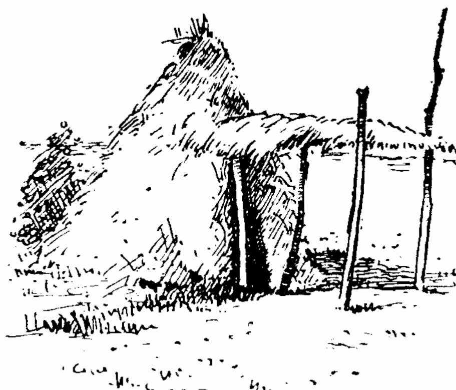

Fig. 207. — Colibă cu umbrar din Oltenia (d. *N. Plopşor*).

Tăietorii de copaci din păduri, poposesc în colibe conice, formate din trunchiuri puse în picioare, asemenea locuinţelor unor triburi din Siberia. Asemenea colibă se păstrează în satele de lângă păduri, ca bucătărie de vară.

Pescarii din deltă îşi fac colibe conice de stuf sau locuinţe ce reproduc pe cele lacustre din neolitic. Cosaşii sau lucrătorii din spre munte, scoborîţi la lucrul pământului, sprijină o rogojină de draghina căruţii, făcându-şi astfel un adăpost provizor de odihnă. Stânele din stepa Jijiei sau Bărăgan sunt tot de stuf. Reprezintă toate primitive locuinţe de odinioară, rămase azi relicte.

B o r d e i e l e ca locuinţe se mai folosesc excepţional în unele ţinuturi de stepă, dar şi în regiunile de dealuri. *Dinică Golescu* le pomenea ca destul de dese, la începutul veacului trecut.

Fig. 208. — Cortul cosaşilor în Moldova (des. *E. Saulea-Bocec*).

Numai acoperişul bordeiului e în afara pământului ca o movilă de brazde. Are o deschidere pentru fum, alta cât pumnul drept fereastră şi o uşă ce dă deadreptul afară. Numărul bordeielor mai ales în Teleorman, Romanaţi şi Dolj, regiune care corespunde cu răspândirea « bordljilor » şi în Bulgaria, era îndeajuns de mare odată ca să facă pe *Ami Boué* să le generalizeze asupra ţării întregi. Legea din 1894 a adus micşorarea numărului lor. In 1929 au rămas totuşi peste 40.000, mai numeroase în Vechiul Regat (0,41 %) decât în Ardeal şi Basarabia (0,37). Multe bordeie reprezintă locuinţe de trecere dela nomadism la stabilitate pentru ţiganii lingurari, cărbunari, spre marginea pădurilor din dealuri. Coloniştii din Dobrogea înainte de a ajunge să-şi construiască case definitive locuiesc ani în şir în bordeie. Unde au dispărut ca locuinţă permanentă, au rămas ca bucătărie de vară, ca zemnice sau ca argele (Brăila), adăpostind la răcoare războiul de ţesut.

Potrivit materialului prim, trei tipuri de case sunt mai răspândite în România; unele derivate din bordeiul stepei, altele din stâne.

Casele din spre munte sunt clădite din bârne, adesea trunchiuri abia descojite, încheiate la cele patru colţuri. Formează cam 35% din locuinţele României.

Temelia e din tălpoaie de lemn sau din bolovani. Casa este joasă, ca în Ţara Haţegului, Maramureş ori Bucovina; temelia este înaltă, închizând un celar, în Gorj ori Vidra din Munţii Apuseni; un cerdac se adaugă prispei. Acoperişul e

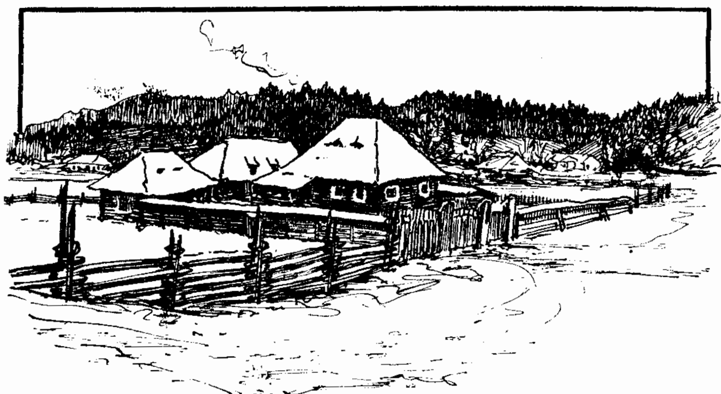

Fig. 209. — Case de bârne din Bucovina (reg. Câmpulungului) (des de *D. Ungureanu*).

din paie ori fân, înalt ca o căciulă ţurcănească în Ţara Moţilor, pe Arieş, pe Criş sau din draniţă ori şindrilă în cea mai mare parte a ţării.

Case cu acoperişul de lespezi ca în Elveţia, nu se văd la noi. Generalizate în ţinuturile muntoase casele de bârne se scoboară şi pe văile râurilor mari ca pe Succava ori Siret, deosebindu-se doar prin văruirea lor pe dinafară, măcar în jurul ferestrelor.

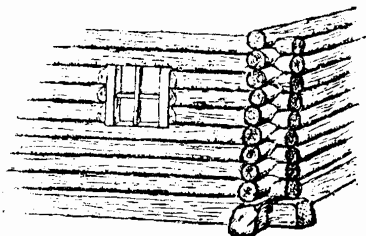

Fig. 210. — Incheieturile de bârne (d. *R. Vuia*).

Locuinţele dinspre şes sunt clădite din acelaşi material ca şi bordeiele, numai că sunt cu pereţii înălţaţi şi cu acoperiş de stuf.

Trecerea o fac locuinţele tătăreşti, de lut, cu acoperiş de paie, fără plafond In câmpie, materialul de construcţie e lutul, călcat cu balegă de cal şi paie. Astfel pregătit se pune în spaţiul dintre două scânduri, după sistemul betonului armat (Ciamur) sau se fac cărămizi mari, nearse (chirpici). Casele se lutuesc pe dinafară şi pe dinăuntru, iar acoperişul ca să fie uşor se face din stuf sau stru-

jeni. O prispă, măcar la față, pentru odihnă ca și pentru apărarea temeliei, e obișnuită. Ferestrele sunt mici; dacă ar fi mai mari ar slăbi pereții. Asemenea case sunt proprii regiunilor de câmpie, unde lemnul e scump. In anii de după războí, casele de cărămidă arsă se înmulțesc (25%), mai ales în jurul marilor fabrici dinspre granița de apus. De acolo pornesc, radiind pe văile râurilor și acoperișurile de țigle; cele de tablă se întâlnesc în apropierea gărilor. Ferestrele se fac mai mari, se pot deschide. E singura schimbare a vremii.

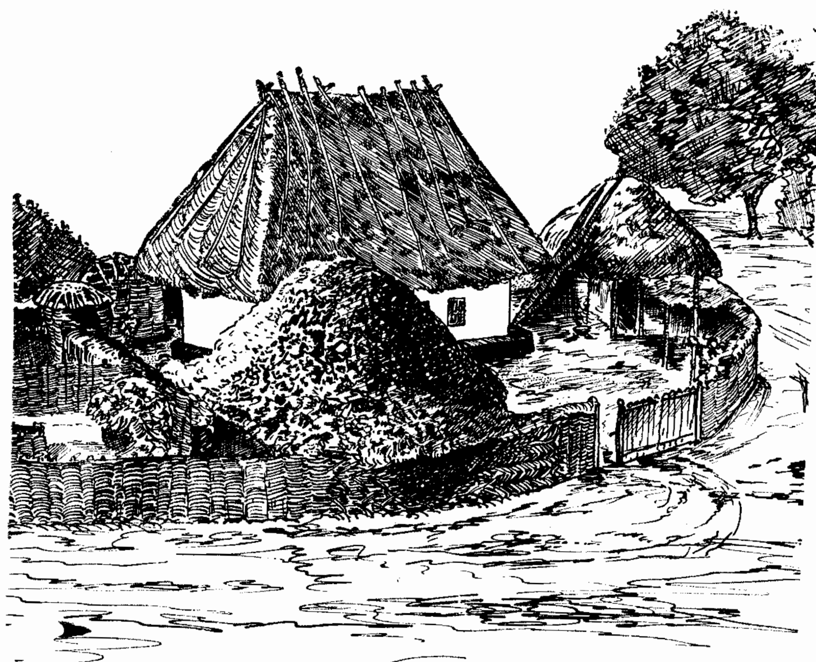

Fig. 211. — Gospodărie dintr'un sat din jud. Dorohoi (d. fotografie).

I n ț i n u t u r i l e d e a l u r i l o r cu întinse păduri de esențe foioase, casele au un caracter intermediar. Lemnul, stuful și lutul intră în proporții variate, după loc.

Scheletul casei e făcut din pari bătuți în pământ, rar într'o temelie de lemn. Se așază întâi scheletul acoperișului din lemn, fie că se face unte trebuie să rămâie, fie că se încheie de o parte, ridicându-se apoi pe furci. Acoperișul e din stuf bine bătut sau din paie de grâu. In Apus de soare pare de aramă. Printre furci se împletesc nuiele, ca într'un gard, iar peste ele se izbesc cu putere vălătuci din lut călcat, amestecat cu balegă de cal și paie.

Pereții se fețuesc cu lut, se văruesc și se înfloresc pe la uși și ferestre cu brâe de lutișor, chindros ori humă, făcându-se fel de fel de desene. Mai toate casele de acest fel sunt nepodite (71%), lipindu-se pe jos cu lut în care se pune mai multă balegă. Iarăși ca o schimbare a vremii, țiglele tind și la dealuri să înlocuiască stuful. Aproape un sfert din casele dela țară sunt acoperite cu țigle; mai multe (29%) au rămas cu acoperiș de șindrilă. In Moldova deluroasă 84% sunt cu acoperiș de stuf ori paie. Cu tablă sunt cam 12%.

Unde se găsește la îndemână piatră lesne de cioplit, pereții sunt de zid. Așa e în Basarabia de nord, căci calcarurile oolitice se pot tăia cu ferăstrăul; așa e în Dobrogea de sud, dar și în Banat, dealungul Dunării.

Repartizarea diferitelor tipuri de case sătești după materialul de construcție era (1929) următoarea: cele mai numeroase (34.86%) erau de bârne, apoi de pământ (32.50%), de cărămidă (25.11%) și de piatră (6.16%). Cele mai multe sunt acoperite cu țigle (24.69%), mai ales

Fig. 212. — Casă din Borosneul-Mic (Transilvania). Planul este același ca și al casei neolitice din Ariușd (d. *F. Laszlo*, din *A. Tzigara-Samurcaș*).

în partea de Vest a țării sau cu șindrilă (29.30%) la munte, dar multe (27.42%) au acoperiș de trestie sau stuf.

Forma caselor este prismatică, așezate mai întotdeauna cu fața spre miazăzi, după cum satele sunt și ele îngrămădite spre « fața » muntelui sau a dealurilor, bătute în plin de soare.

Forma primitivă a caselor cu nuiele a fost cilindrică cu acoperiș conic, ca la Gali, pe vremea lui *Cesar*. Se mai găsesc ca relicte, folosite drept cotețe pentru păsări, mai rar ca bucătării de vară. La o nevoie sunt întrebuințate și ca adăpost pentru oameni, când locuința mare e în reparațiune..

Ca un tip deosebit de case sunt c u l e l e din Oltenia, cu două rânduri, cu ziduri groase și ferestre mici, înguste, dar cu cerdac larg la al doilea rând. In rândul de jos sunt pivnițele și alte încăperi pentru serviciu, cu o ușă ferecată, uneori cu metereze pe laturi. Tot mai rare, (Măldărești-Vâlcea, Curtișoara-Gorj, Almej-Dolj etc.) sunt reprezentan-

tele cele mai nordice dintr'o zonă ce se scoboară în apusul Peninsulei Balcanice, în Albania, Muntenegru până la Kosovo [1]).

Tot aparţinând trecutului, din ce în ce în părăsire, sunt vestitele h a n u r i (ratoş), la răscruce de drumuri bătute sau pe culmea unui deal greu de urcat. Sunt tot un soi de fortăreţe, joase, cu ziduri groase, cu o curte largă în mijloc pentru popasul peste noapte al carelor încărcate şi cu odăi boltite pe laturi. Noaptea se trăgeau obloanele, se închidea poarta ferecată, cu drugi groşi.

Se mai întâlnesc ca simple crâşme pe valea Siretului ori a Bistriţei. « Hanul Ancuţei », din valea Moldovei va rămânea ca amintire chiar după dispariţia lui, prin neîntrecutele povestiri ale lui *M. Sadoveanu.*

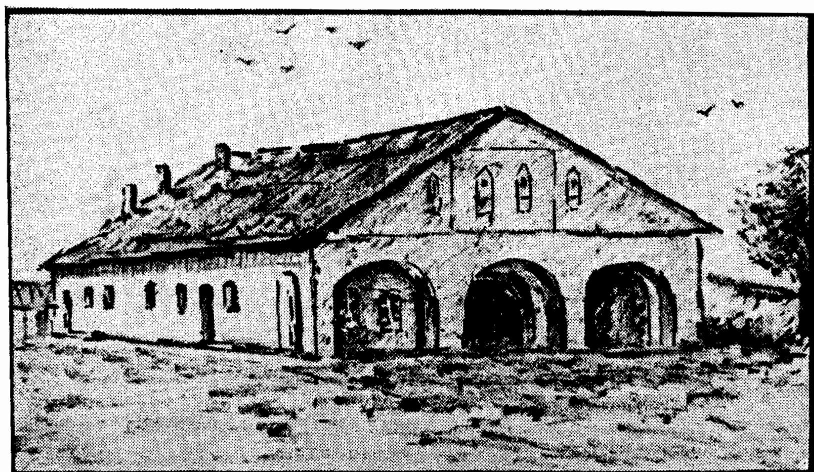

Fig. 213. — Han din Moldova (d. d-na *Vârnav,* des. de d-na *V. Nicolaescu-Barbu*).

4. — Locuinţa primitivă a fost foarte probabil cu o singură încăpere, odaie de dormit şi de gătit şi cu o tindă la colţ. Vatra joasă, abia ridicată dela pământ, cel mult cu o piramidă de scânduri de prins fumul deasupra, este cea dintâi şi mai simplă formă de încălzit.

Asemenea tip primitiv a rămas încă în unele părţi din basinul Petroşanilor, dar şi în Moişeii-Maramureşului. Este forma căsuţelor ce le clădesc provizoriu în regiunile de şes noii împroprietăriţi. In jud. Roman şi probabil în Moldova deluroasă 68 % din case au o singură cameră, 41 % două camere. Din 4.327 case din plasa Tomeşti (Iaşi), 1866 au o singură încăpere şi 2.060 două.

La prima cameră s'a adăugat o nouă încăpere, cămara, ce dă deadreptul afară sau trece printr'o tindă (târnaţ) în colţul casei, la început

[1]) I. Cvijic, *La peninsule balcanique.* Paris 1918.

fără pereţi, numai cu acoperiş. Cămara e o încăpere rece, depozitul de alimente şi unelte casnice. Vatra rămâne tot simplă, abia ridicată dela pământ, cu capra din scânduri sau nuiele împletite şi lutuită, pentru ca să nu se împrăştie fumul.

Ceaunul este prins de un cârlig la capătul unei prăjini de lemn.

Forma aceasta de casă e mult asemănătoare cu tipul primitiv neolitic, al cătui plan a fost păstrat la Ariuşd. E încă mult răspândită, în cuprinsul României, cu diferite variante. E schimbată numai vatra simplă în părţile Haţegului; în părţile deluroase şi de răsărit i se adaugă un cuptor pentru copt pâine, cât şi ca loc de dormit « pe cuptor », mai la căldură.

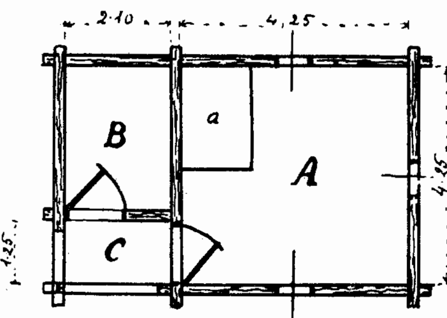

Fig. 214. — Planul casei din Vălioara (Hunedoara) (d. *R. Vuia*). A = casă, a = vatra, B = cămară, C = târnaţ.

Din acest tip de casă se trece la aceea cu două încăperi, despărţite prin o tindă mai largă, în care vatra e şi cuptorul de făcut pâine. Una din camere este odaia mare. A doua, obişnuita locuinţă a celor din casă. In tindă e bucătăria, adesea fără plafond.

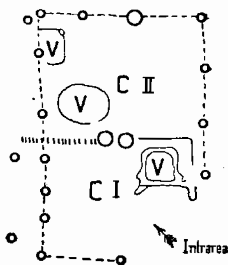

Fig. 215.—Planul casei neolitice dela Ariuşd (d. *Laszlo*). C. I=tinda desschisă, C II = odaia de locuit, V = vatră.

Asemenea tip de casă nu se întâlneşte numai în Ardeal în basinul Beiuşului, dar e obişnuită şi în regiunea dealurilor ca şi în şesul din Muntenia. Este forma cea mai răspândită (52%), fiind cea mai avantajoasă.

La cei mai înstăriţi (27%) casa are trei încăperi. Tinda este suprimată, căci bucătăria adesea este o clădire mică, deosebită.

In Ardeal, dar şi în Bucovina, în multe sate din vecinătatea celor săseşti, tipul de casă e schimbat.

La Sălişte (Sibiu) se mai păstrează câte o casă bătrânească de bârne, cu cerdac şi tindă, cu arhitectura veche deosebită de a celei noui, din cărămidă.

Orânduirea lucrurilor din casă este cam aceeaşi pretutindeni. In casa mare nu lipseşte dela capătul patului clidul de perne, scoarţe, lăicere, pânzeturi, ieşite de pe urma hărniciei gospodinei. Lăiţi se găsesc de jur împrejur, cu o masă între ferestre sau sub o fereastră. Nelipsită e icoana împodobită cu ştergare, bogat răspândite pe păreţi sau pe culme, o prăjină aninată sub pod.

In odaia de locuit paturile nu sunt obișnuite decât în partea de apus a țării. Ai casei dorm pe laiți, numai scândura, rar punând perne sub cap ori folosind plapoma.

Blidarul este frumos crestat ca o podoabă în casă; când nu se află, prichiciul vetrei, proeminent, îi ține locul.

In multe sate, chiar la casele oamenilor cuprinși din Hațeg, industria mare nu e reprezentată decât doar prin lampa de luminat, ceaunul din bucătărie și soba de tuci, mai adesea plita din bucătărie ce tinde tot mai mult să înlocuiască vatra străbună.

In satele mai apropiate de drumurile bătute, fabricatele variate prind să ia locul industriei casnice.

5. — Casele românești adesea se recunosc după curte. In satele împrăștiate nu e îngrădită; casa e în mijlocul fâneței, a livezii, a ogoarelor. In satele strânse casa nu e la stradă decât rare ori sub influența străină. Soarele o bate din plin adesea din trei părți. Măcar câteva ruje și văzdoage o înveselesc. Dacă nu e loc în fața casei, la munte, mușcatele cu flori ca para focului sunt puse în ferestre ori pe o scândură aninată sub streșină. De altfel rar casă de român în care lipsește busuiocul dela icoane ori sânzienele și sulfina de sub grindă.

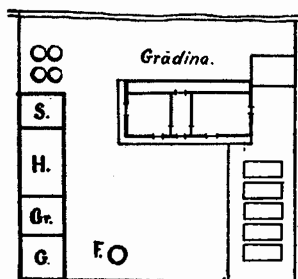

Fig. 216. — Planul unei gospodării din Ilișești-Suceava. Gr = grajd. S = șură. F = fântână.

Orânduirea ecareturilor din curte atârnă de spațiul avut la îndemână.

Este o deosebire între diferitele părți din țară. Fie din cauza administrației mai gospodăroase, fie din imitație, în Ardeal ca și Bucovina, șura, hambarul și grajdul au o deosebită cătare. Sunt orânduite cu sistemă. Chiar bufeanul din Banat emigrat de 200 ani, s'a desprins să aibă grajdul zidit, șura închisă pentru uneltele agricole, deasupra cu un pod pentru păstrarea fânului. Asemenea gospodoroasă așezare se vede din ce în ce imitată. Pe valea Siretului și a Sucevei, în satele de dincoace de vechiul cordun, grajdurile și mai ales șurele sunt mai înalte decât casele.

In restul Moldovei și Basarabiei, ca și în Muntenia, ograda (curtea) este în neorânduială. Ai impresia că stăpânul așteaptă semnul pentru bejenie. Strujenii sunt în glugi sau în jurul pereților din afară, apărându-i de crivăț. Cel mult pentru unelte se face îndărătul casei o încăpere (șopron), sub acoperișul prelungit. Nelipsit este coșarul (pătul, cotarcă) pentru porumb, obișnuit din nuiele împletite cu acoperiș ca și al casei, ridicat pe tălpoaie, ca aeriseala să fie deplină.

Imprejmuirea curții e variată, dela șanțul cu val, având drept sârmă ghimpată cătina deasă, până la zidul cu poarta largă ca să poată intra carul încărcat cu fân. Spre munte împrejmuirea se face cu leațuri, legate de pari prin curmeie; în ținutul de dealuri sunt gardurile îm-

pletite cu streşina de holeră şi porumbei spinoşi. La şes împrejmuirea e de scânduri, în timpurile din urmă din sârmă ghimpată rămasă din reţelele războiului. Unde balta e aproape, chiar lângă Iaşi (Larga), împrejmuirea e din stuf legat, bine bătut, în stepă din lujere de floarea soarelui; în nordul Basarabiei sau în Dobrogea de sud, gardurile sunt în întregime din lespezi de piatră.

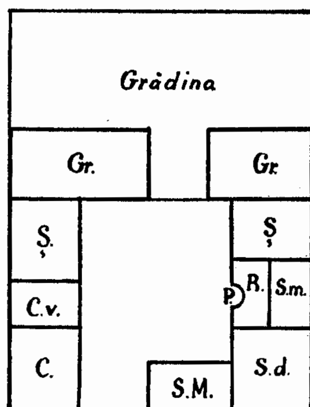

Fig. 217. — Gospodăria strânsă din Bozovici. SM = odaia (soba mare), Sd = odaia de dormit, Sm = vatra, R = războiu, Ş = şură, Gr. = grajd, Cv = bucătărie de vară, C = cămară.

6. — Imbrăcămintea săteanului român este variată dela munte la şes, dar mai ales în regiunile de contact cu alte popoare. Fondul portului naţional la bărbaţi este acela al ciobanului, care mai seamănă — după mărturiile de pe Coloana lui Traian — cu vechiul port al Dacilor.

Imbrăcămintea ciobanului, trainică, simplă, igienică, se păstrează cu variaţiuni în ţinuturile muntoase din tot cuprinsul României. Spre dealuri se schimbă prin adaptări locale, cămaşa albă păstrându-se totuşi până în satele de pe Nistru. Numai către ţinuturile de şes, în contact cu Turcii, cu Slavii, portul s'a schimbat. Cămaşa e acoperită de burnuzul împletit sau ţesut. In loc de iţari se poartă bernevegii largi în fund, strânşi la glesnă. Aşa e portul sătenilor din preajma Dunării. Opincile sunt înlocuite cu « ciubote cu tureatcă » în Basarabia, cămaşa cu bluza încheiată la gât într'o parte, iar pantalonii şi scurteica acopăr cu totul cămaşa.

Fig. 218. — Gard de leaţuri dinspre munte. (des. *E. Saulea-Bocer*).

Portul naţional suferă numeroase schimbări după influenţe locale.

Cămaşa este scurtă la maramureşeni şi oaşeni. In Oltenia dimpotrivă este lungă până la glesne, largă în poale şi încheiată la mâneci.

Chimirul se mai poartă în Maramureş şi în Moldova deluroasă, înlocuit uneori cu brâul roşu ori verde.

Iţarii rămân strâmţi şi lungi în Moldova, largi şi scurţi în părţile apusene ale Ardealului sau în Maramureş. In judeţele de munte din Oltenia şi Muntenia, ca şi la gorjenii din Banat, iţarii sunt

înlocuiți cu pantaloni de aba, groși, albi, împodobiți cu fireturi negre la buzunări și dealungul cusăturii.

Opincile tot mai mult sunt schimbate cu ciubote sau ghete. Ca un semn al crizei și al industriei moderne, opincile de porc încep a fi înlocuite cu altele tăiate din cauciucul de automobile. Colțunul de lână (ciorap) apără pulpa de frig, iar în vestul Ardealului obiele țesute în casă strânse pe pulpe cu curelușe.

Forma căciulei e diferită. Țuguiată la sătenii din Moldova, seamănă cu un comanac lat în fund la mărginenii și mocanii oieri, sau e ca un fund de ceaun la oașeni și maramureșeni. Căciula este purtată de regulă iarna și vara. Pălăria este parțial folosită. In Moldova cu marginele largi, pălăria e mică și cu marginele resfrânte în Maramureș. Flăcăii o împodobesc cu pene de păun sau buchete de nagară ce fâlfâie la vânt.

Variație mare o are îmbrăcămintea de apărare. Cojocul ciobanilor se păstrează până în Basarabia. E însă larg în poale, lung până la glesne. Trebuie să învelească trupul când cărăușii sunt siliți să doarmă noaptea pe ger lângă carele încărcate, încălzindu-se la focul de vreascuri, ce dă mai mult fum decât căldură.

Cojocelul sau pieptarul blănit, frumos înflorit la față, fără mâneci, ca să dea deplină libertate brațelor, strâns pe piept și încheiat pe de lături, este haina nelipsită nici în timpul verii, cea mai comodă împotriva răcelii. Sumanul înlocuește în multe locuri cojocul. E din lână bătută la piuă. Castaniu în Moldova, e alb în Oltenia. E scurt și mițos în Maramureș (gubă), lung și negru în Avrig, cu mițele albe în Drăguș, lung și larg în poale în Oltenia (manta), cu înflorituri de fireturi fel de fel. In Ardeal sumanul este mai puțin întrebuințat; în Făgăraș ca și în Muscel, bondița scurtă, cu mâneci strâmte, făcută din aceeași stofă ca și sumanul, mai fină, este des folosită.

Portul femeilor e mai plin de farmec. Când se adună la horă, locul seamănă cu o pajiște înflorită. Tot ce imaginația bogată poate să conceapă ca forme, dar mai ales ca podoabe și înflorituri, e adunat pe hainele lor de o finețe mai întotdeauna superioară și distinctă de a celorlalte neamuri conviețuitoare, de o gingășie în colorit ce arată un simț artistic măestrit.

Din păcate însă, mai mult la femei se observă influența vremurilor. Fie că nu mai este timp de lucrat în casă, fie că produsele fabricate sunt mai ieftine, fie în sfârșit că spiritul de imitație e mai desvoltat, produsele industriale tot mai mult iau locul celor casnice, iar portul național, chiar în văile tăinuite de munți, este tot mai părăsit. Spre șes ca și în regiunea dealurilor moldo-basarabene, fuste din cit oacheș, testemelul fel de fel colorat, botinele cu « glanț », înlocuiesc frumoasele haine naționale. Valea Siretului, în Moldova, este o linie de adâncă deosebire de port. Spre Răsărit « hainele nemțești » devin din ce în ce mai căutate la femei ca și la bărbați.

Partea căreia i se dă o atenție deosebită este cămașa. Lungă până la glesne, cu mânecile mai adesea strâmte la încheieturi sunt încondeiate fel și chipuri. Numai prin jurul Sibiului, la Săliște și Rășinari, ca și în părțile Făgărașului, cămașa are o îngustă bată neagră, ce dă femeilor o noblețǎ discretă. In colo cămașa este împodobită cu cusăturile cele mai fine pe umeri, dealungul mânecii, la gât. In Bucovina și nordul Moldovei figurile mai adesea geometrice, cruciulițe de toate soiurile, mai puțin flori stilizate, sunt făcute din fire de arnici, mai înainte vreme colorate cu vopsele de plante. In orice caz se deosebesc de ale rutencelor sau săcuencelor prin finețǎ desenului. Lipsește podoaba flu-

turilor strălucitori, ce prind a intra în înflorituri mai ales spre Sud, în Muscel sau Banat. Incinse la mijloc cu un brâuleț, la bucovinence tricolor, iese în relief svelteța trupului proporționat. Podoaba bătătoare la ochi și atractivă e îmbrăcămintea dela mijloc în jos. Cea mai simplă și mai delicată e catrința bucovinencelor și a moldovencelor din o singură bucată, strânsă pe corp (strângătoare).

In Muntenia ca și în Ardeal mai răspândite sunt f o t e l e, una înainte, alta îndărăt, lăsând pe de lături să se vadă albul cămășii. Fotele devin oprege în Banat. Țesutul des, o minune artistică, se restrânge numai la partea ce acoperă șoldurile, de o palmă domnească dela brâu. In jos atârnă fire dese, toarse, fine. In ținutul Oltului din Ardeal, domină fotele negre, cu horbote de jur-împrejur. In colo ele sunt colorate. Cu discrete vărgături în lung la bucovinence și moldovence, ajung adevărate țesături de artă, bogat ornamentate, înflorite, bătute cu fluturi, la femeile din Muscel și Gorj. Opregele sunt și mai fin țesute, cu fire de argint și uneori de aur.

Opincile sunt mai pretutindeni părăsite. Au mai rămas ici și colo, ca la pădurencele din Hațeg, ori la cele din Munții Apuseni, opincile mari, îndoite la vârf ca un bot de navă. Incolo sunt înlocuite cu ghete fabricate.

Mare varietate și eleganță prezintă podoaba capului, maramele fine, din borangic, ca pânza de paianjen uneori, mai rar țesută cu fluturi aurii sau cu foarte gingașe înflorituri colorate. Sunt purtate cu o eleganță antică, îmbrobodind părul, lăsând liber numai ovalul feței cu trăsături regulate. Marama lungă, cade pe spate, până la glesne, fluturând în joc ca niște aripi de pasări din povești. Așa e în Muntenia, așa în Făgăraș. Numai săliștencele înnoadă tulpanul negru ca un turban pe vârful capului, lăsându-l să cadă pe spete, ca și la femeile din Poiana ori Rășinari.

Mai de multă vreme pieptănătura era caracteristică diferitelor regiuni. Dela țesutul meticulos al părului lung împletit în fire din ținutul Oașului, până la « coarnele » pădurencelor, împletitura cozii pe niște coronițe de lemn, sunt fel de fel de treceri păstrate din păcate mai mult numai de femeile în vârstă.

La podoaba îmbrăcămintei se adaugă șiragurile de mărgele, salbele de bani de aur dela gât, piept dar și pe cap ca o zale ori lanțul dela brâu al Pădurencelor.

Infățișarea femeii cu trupul frumos tăiat, devine astfel mândră și impunătoare, gingașă și proporționată. Pădureanca înaltă cu căutătura șireată, văzută în mediul ei natural, ori bucovineanca sveltă cu colțul catrinței prins în brâușorul dela mijloc, în fâneața înflorită, concretizează finețea și frumusețea țărancei, ceea ce explică adâncele oftaturi din cântecele populare.

7. — Sătenii trăiesc, de când sunt ei, din munca pământului, în mijlocul naturii, care le menține sănătatea trupească și întărește pe cea sufletească. Evoluția Statului românesc s'a bizuit pe acest substrat sănătos, dar grija îndreptată asupră-i a fost tot mai întârziată.

Din această pricină satele au rămas cu veacuri în urmă ca viață, contrast prea izbitor față de civilizația răspândită în jurul lor.

Votul obștesc și împroprietărirea în loc să aducă îmbunătățiri simțite, dimpotrivă au mărit contrastul dintre ele și viața modernă ce le învăluie fără să le pătrundă. Cel mult s'au creat năzuinți superficiale, cu ademeniri fără putință de a fi stăvilite. Mare parte din datoriile sătenilor de după războí, asupra cărora a fost nevoie să se întindă iertarea prin legea conversiunii, n'au fost făcute pentru investiții economice, folositoare țării, ci mai mult pentru imitarea luxului dela orașe, cu înșelătoria lui care costă.

O îmbunătățire în viața satelor nu se vede decât doar la locuințe, mai încăpătoare, cu ferestre mai mari, care se pot deschide (79%, față de

cele fixe), cu acoperiș de țiglă, dar tot fără podea (71.08 %). Abia la jumătate din gospodării (46%) se află latrine, simplă groapă cu acoperiș de paie, tot focar de infecții. In jud. Roman, 66% din case n'au latrine; în plasa Tomești (Iași) din 4.372 locuințe numai 1.407 au o groapă, adâncă de ½ m, drept latrină și aceea nefolosită.

In Belinț lângă Lugoj, 72% case sunt acoperite cu țigle; restul cu stuf; 53% au 2 odăi, 43% o singură odaie, 96% sunt podite cu lut; 38% au numai latrine rudimentare.

In regulă generală o gospodărie corespunde unei clădiri, cam cu 4,35 locuitori.

Alimentarea cu apă a satelor este cea veche. Multe molime se răspândesc din cauza fântânelor rău construite. Captările de apă sunt rare, minuni. Un progres se vede prin folosirea tuburilor de beton în loc de zidăria de piatră. Fântâna cu cumpănă din ciutura căreia beau oamenii, dar se adaptă și vitele, e o caracteristică a peisajului nostru de câmp. Unde apa e mai la suprafață «budăile» sau «știubeiele» reprezintă cea mai simplă captare (valea Siretului). In județul Argeș și Olt locuitorii sapă în curte mici eleștee (benturi) pentru trebuințele casnice; apa stagnează, înverzindu-se iute.

In județul Hunedoara, la o populație de aproape 300.000 suflete cu 420 comune, numai 1.438 puțuri și izvoare sunt în stare bună, majoritatea (2.004) în stare rea. Satele de pe malul Prutului din județul Fălciu beau apă din râu, cele din Tulcea din Dunăre. Doar izvoarele spre munte sunt mai adesea (52%) captate. Dintre fântâni 85% au găleți.

Băi comunale se întâlnesc foarte rar, cu atât mai puțin băi la locuințe ca la Ruși ori popoarele nordice. Doar vara prin scăldat cât se mai îmbăiază copiii. Râia formează una din pacostele satelor. Din lipsa băilor, bolile molipsitoare se întind cu repeziciune, mai ales că și organizația sanitară a satelor lasă de dorit.

In anii din urmă, pentru stârpirea tifosului exantematic, aproape endemic în unele județe basarabene, Ministerul Sănătății a construit băi populare, după cum a creat spitale la țară.

Numărul medicilor rurali este restrâns (în medie 1: 14.247 loc. în Dobrogea, dar și 1: 119.000 în jud. Covurlui; 1 la 376 km² dar și 1 la 517 km² în Dobrogea). Ca nici într'o țară din lume afară de Persia (Bulgaria 1 la 3.059, Polonia 1: 3.289), farmaciile sunt rar rurale de tot (1 la 7.159 loc.; mn. 1 la 134.147 loc.; mijlocie 1 la 20.788 loc.). Majoritatea (44) județelor n'au înscris în buget la serviciile sanitare decât 10—20 lei de cap de locuitor, cea mai mare sumă ridicându-se la 46 lei (Câmpulung); la majoritatea județelor ea nu trece de 20 lei de cap.

La aceste condițiuni trebuie adăugat insuficienta hrănire a mulțimii din sate. Toți care s'au ocupat de felul de hrană, o socotesc neîndestulătoare față de munca ce o duce săteanul, e dreptul nedeopotrivă împărțită în cursul anului, dar tocmai de aceea mai periculoasă prin intensitatea ei restrânsă.

Pâinea este hrana obișnuită în partea de Vest a țării; mămăliga în Vechiul Regat, la Moți, în Țara Oașului, ori a Almăjului. Pentru ca zilnic să intre în trup cantitatea de proteine potrivit muncii, ar trebui 2 kg. făină, ceea ce e mult pentru munca stomacului. Pe lângă mămăligă, săteanul mănâncă fasole sau zarzavaturi (ceapă, varză, ardei), care dacă nu sunt pe deplin hrănitoare conțin măcar îndeajunse vitamine. Sunt județe din Oltenia în care gospodina nu știe să aleagă unt. In jud. Roman și limitrofe vine o vacă la 1,4 familii, 1 porc la 1,7 familii. Carne nu se mănâncă decât din Paște în Crăciun, ori la hramuri, în total cam 25—40 zile pe an. In 1915, de cap de orășean veneau cam 46 kg. de carne pe an; numai 3,15 kg. la sate. Consumul zahărului, aliment atât de prețios tocmai pentru întremarea mușchilor, este aproape necunoscut la țară, căci cele nici 5 kg. de locuitor din consumația anului 1934, mare parte revine orășenilor. Posturile numeroase, legate de practica religioasă dar și de superstiții, fac ca mai bine de jumătate de an (191 zile; 244 la ortodocșii din jud. Roman) sătenii să mănânce post. Nu trebue uitat că Postul mare cade tocmai când se cere o intensă muncă agricolă. După o statistică făcută vreme de 27 ani, mortalitatea cea mai mare la sate cade în luna Martie. In special copiii mai pretutindeni sunt subalimentați.

La hrana insuficientă în majoritatea cazurilor se adaugă însemnatele cantități de alcool ce se consumă, cu debilitarea generală ca urmare.

După datele oficiale, cu lipsuri, în Vechiul Regat erau peste 17.000 de debite rurale, cam 1: 8.000 de capete; după război numărul a crescut. In Iași și Vaslui s'au încincit. In unele părți din Ardeal vine 1 debit la 40 suflete. In 1925 oamenii maturi au consumat măcar 150 litri anual de alcool pe cap de locuitor. Se bea vin, rachiu, mai puțin bere. La debitele obiciale trebuiesc socotite fabricele de țuică. din comunele cu prune. In 1925 se aflau peste 40.000 cazane. Nenorocirea crește prin faptul că în regiunile de țuică în special, nu numai femeile beau dar și copiii. In Banat s'a găsit în școlile primare numai 10% copii abstinenți. Se otrăvesc chiar sugacii, dându-li-se covrigi ori pâine muiată în rachiu. In Munții Apuseni se fabrică țuică și din coarne.

La aceste rele mai vin în joc și superstițiile încă adânc înrădăcinate. Baba este nu numai vrăjitoare, cât mai ales « doftoroia satului », chiar pentru boli sifilitice. Ea e pretutindeni căutată mai mult decât medicul, în Țara Oașului, ca și în județele bogate.

Din toate aceste pricini urmează o slăbire a populației, în unele regiuni mai intensă, în altele mai diluată. In corp se încuibă lesne boalele periculoase care aduc degenerarea neamului ori moartea prematură a indivizilor. O cauză de slăbire fiziologică în multe sate e întrebuințarea exagerată a minorilor la muncile agricole, fiind folosiți la treburi care întrec puterile lor.

In primul rând copiii sufăr. Numărul însemnat al celor născuți-morți ori înainte de vreme se lămurește prin slăbirea mamelor. Copiii născuți-vii sunt firavi. 44% dintre copiii muncitoarelor agricole au o greutate, la naștere, sub normală (3.000 gr.). La țară mor în primele zile dela naștere de două ori mai mulți copii decât la orașe. Mortalitatea infantilă se datorește și lipsei de cultură a mamei. In periferia Bucureștilor 53% dintre copiii morți sunt din părinți analfabeți. Moașele sunt înlocuite cu babele, căci numărul celor dintâi, la sate, se ridică nici cam câte una la 9.000 suflete. La moartea înainte de vreme a copiilor intervine și numărul mare al căsătoriilor nelegitime și a concubinajului destul de frecvent.

In privința boalelor cu caracter infecțios se observă în ultimii ani o necontenită creștere a unora dintre ele.

Iarna scarlatina este aproape endemică. Se întâmplă și 13 % decese. Tifosul exantematic nu se mai stinge în unele județe din Basarabia. Dizenteria în legă-

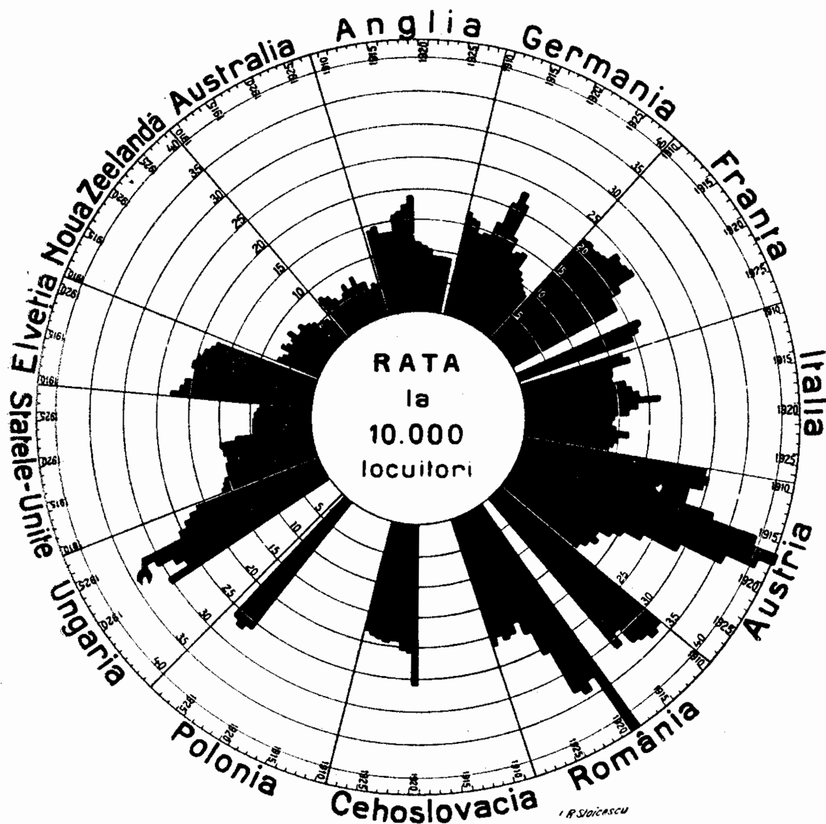

Fig. 219. — Mortalitatea de tuberculoză în diferite state între 1910—28 (d. Dr. *G. Banu*).

tură cu alimentația și lipsa de higienă, bântuie în lunile de vară (15 morți la suta de bolnavi). Difteria iarăși merge crescând în ultimii ani, ca și febra tifoidă, în legătură cu alimentația cu apă.

Mult mai periculoase pentru viitorul neamului sunt boalele sociale.

Tuberculoza, după război, prinde tot mai mult teren în mediul rural. Oricât ar fi de anevoios să se stabilească numărul precis de bolnavi, cifrele arată o

creştere dela 91.000 în 1930, la 107.000 în 1934 (cam 5‰). In mediul rural în 1929 s'a constatat peste 54.000 tuberculoşi (In judeţul Roman, aproape 11‰). La sate mortalitatea prin tuberculoză sporeşte an de an, dela 172 la suta de mii în 1932, la 179,2 în 1937.

Sifilisul de asemenea este răspândit la sate, în special la femei (52,8%) mai ales după război. Vechiul Regat e mai infectat decât Ardealul, Bucovina mai mult decât Basarabia. Numărul bolnavilor în ţara întreagă e de aproape un sfert de milion. Imbucurător e faptul că sătenii încep să-şi dea seamă de pericolul boalei; vin de bună voie la tratamentul cu neosalvarsan.

Paludismul face multe victime. Mai răspândit e în judeţele cu bălţi (Teleorman 75‰, Vlaşca 51‰). In satul Osoiu-Iaşi, 47% din populaţie este malarică.

Şi pelagra constitue o boală întinsă. Dela 30.000 bolnavi în 1930, s'au ridicat la 68.000 în 1934. In plasa sanitară Tomeşti în decurs de 5 ani pelagra a devenit de 3½ ori mai întinsă.

Mult răspândită este conjuctivita granuloasă, de pe urma căreia creşte şi numărul orbilor. Din cei 17.000 de bolnavi în 1934, 50% se găsesc în Basarabia. România a rămas încă una din ţările cu bolnavi de lepră (104 în 1929), mai răspândită în Ismail, Tulcea, Vâlcea. Leprozeria dela Tichileşti (Covurlui) nu ajunge ca să se interneze toţi leproşii. Printre boalele din spre munte trebuie de socotit şi «guşa»; de această boală sunt neinfectate numai: podişul moldo-basarabean, Dobrogea, Câmpia şi şesul Olteniei.

Intre boalele mai răspândite la sate şi starea igienică ori culturală este o strânsă legătură.

8. — Cu toată străduinţa începută în Vechiul Regat de către *Sp. Haret* pentru a răspândi mai intens c u l t u r a în mulţimea s a t e l o r, cu toată silinţa conducătorilor de după război în aceeaşi direcţie, România face încă parte din ţările cu un număr mare de analfabeţi (43% în 1930). Dintre statele din Europa în urma noastră nu stau decât Grecia (43,3%) şi Portugalia. La sate procentul ştiutorilor de carte însă e scăzut la 51%, femeile chiar la 38,7%.

Numărul cel mai mare de analfabeţi rurali îl dă Basarabia (65,9%; femei chiar 92% în unele judeţe), stare lămurită prin lipsa şcoalelor moldoveneşti pe vremea ocupaţiunii ruseşti. In Vechiul Regat numărul ştiutorilor de carte în general era (1930) 55,8%, în Ardeal de 67,0%, din cauza minoritarilor, în Basarabia 38,1% în Bucovina 65,7%. Cifrele variază după ţinuturi. Mulţi analfabeţi sunt în Maramureş (60,8% bărbaţi, 75,9% femei), în Lăpuşna (68,8% femei) caşi în Durostor (65,7% din care 52% bărbaţi, 79% femei). O deosebită intensificare a înlăturării analfabetismului se observă mai ales în Ardeal, unde grija stăpânitorilor de dinainte de 1913 era tocmai de a lăsa pe Români fără şcoli. Pe când bunăoară chiar în Maramureş în 1910 nu era decât 26,8% ştiutori de carte, la 1930 s'au ridicat la 38%, cu o creştere de 11%, de 4 ori mai mare decât între anii 1890—1900. In comuna Belinţ, lângă Lugoj, în interval de 20 ani (1910—1930) numărul ştiutorilor de carte a crescut dela 44% la 58%. Cât de legată este problema analfabetismului de starea economică şi socială a satului, se vede dintr'o statistică dată pentru două sate apropiate din Basarabia. In comuna Nişcani cu mulţi mazili, sunt 63% ştiutori de carte, în satul Iurcani de alăturea sunt 82% analfabeţi, femei chiar 93%, ca şi în satul Stolniceni (88% femei analfabete).

Sub numele de analfabeţi, oficial se înţeleg toţi acei care n'au trecut prin o şcoală primară. Procentul creşte prin cei de vârstă înaintată a căror copilărie coincide cu faza puţinelor şcoale în ţară.

Intre sătenii de peste 65 ani sunt 93 % analfabeţi în Oltenia, 87 % în Basarabia (97 % femei).

Deosebit de caracteristic e faptul că între ştiutorii de carte dela sate 93 % au instrucţia primară, numai 4 % cea secundară, 1,4 % cea profesională şi 0,3 % universitară. Copilul de sat de îndată ce scapă la o instrucţie superioară, nu se mai întoarce la vatra părinţilor.

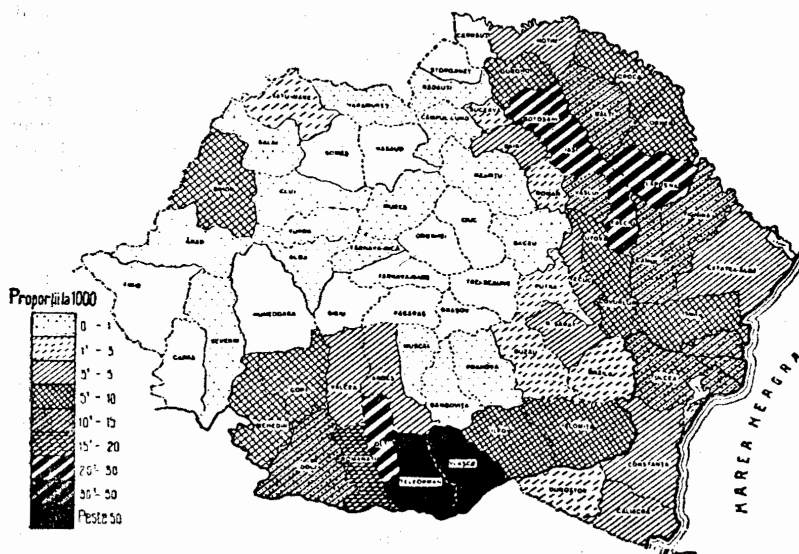

Fig. 220. — Răspândirea paludismului în 1931 (d. Dr. *G. Banu*).

Mulţumită măsurilor luate: înmulţirea şcoalelor, a învăţătorilor, frecvenţa crescută, numărul analfabeţilor este în vădită scădere, ceea ce se poate deduce şi după statisticele la recruţi.

In contingentul 1929 neştiutori de carte erau 36,81 %, în 1932 35,60 %. In Vechiul Regat dela 22 % ştiutori de carte peste tot, numărul creşte la 55,8 % în 1930.

Măcar că vitregia vremurilor a fost dimpotrivă, învăţământului primar rural în ultimii ani s'a dat o deosebită cătare.

Indiferenţa părinţilor, faptul că copiii sunt folosiţi măcar pentru paza vitelor cât şi condiţiunile economice, au ca urmare nu numai că numărul celor înscrişi este cu mult mai mic decât copiii de vârstă şcolară, dar numărul celor cari frecventează regulat şcoala este mult infe-

rior celor înscrişi. De aici puţinii absolvenţi de şapte clase, cât este cursul primar complet.

Greutăţile vieţii, scăderea internatelor în anii de criză din urmă, fac ca din populaţia copiilor de sat numai 5,2% să treacă în diferitele şcoli de grad secundar, ceea ce reprezintă o proporţie minimă pentru primenirea energiilor conducătoare, prin cele săteşti.

Pe lângă analfabetismul integral, fără ştiinţă de carte, mai întins este cel cultural. Mulţi absolvenţi rămaşi în sat uită să scrie şi să cetească.

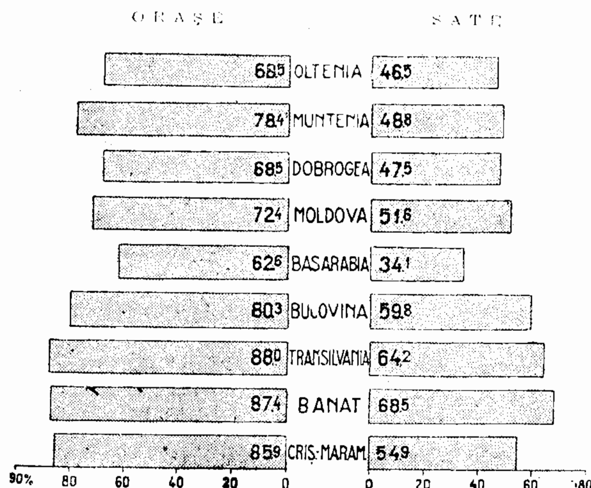

Fig. 221. — Ştiutori de carte după mediu şi provincii (d. *S. Manuilă*).

Sub îndemnul lui *Haret*, prin Casa Şcoalelor întemeiată de *P. Poni*, s'au înfiinţat biblioteci comunale şi şcolare; lipsa de continuitate în conducerea culturală a fost însă stânjenitoare. Pe lângă Stat, mai active sunt instituţiile particulare. Asociaţia « Astra » din Ardeal, de curând « Fundaţia Culturală Regele Mihai » contribuesc la întinderea culturii.

Rari gospodari, foarte rari, au o bibliotecă proprie cât de mică. Lipsind organizaţia de desfacere a cărţilor la sate, lipsind biblioteci săteşti, n'au cum lua avânt publicaţiile pentru săteni. « Casa Şcoalelor » a tiăprit « Biblioteca pentru popor », dar s'a oprit în loc. « Astra » de asemenea a dat cărţulii potrivite pentru popor dar mai ales editura « Cartea Românească ». « Cartea satului » dela Fundaţia Regele Mihai formează un început îmbucurător. E de ajuns a se constata că în România de azi nu apărea pentru popor decât o singură revistă de seamă « Albina », pe lângă altele mărunte, foi regionale, scose de inimoşi propagandişti, adesea cu sacrificii personale (« Izvoraşul », la Bistriţa Mehedinţi; « Poporul-românesc » (Chitila-Ilfov; « Vestitorul satelor », (Boroaia-Baia). Foaia poporului în Ardeal, Neamul românesc pentru popor ş. a.

Dintre Mazilii din Nişcani (Basarabia) 55% au cărţi, dar 56% sunt cărţi cu conţinut religios (Evanghelii, Acaftiste), iar cărţile literare (23%) cuprind Epistolia, Visul Maicii Domnului, Genoveva de Brabant, Alexandria, sau Calendare, aceleaşi cărţi în majoritate, care constituiau bibliotecile cititorilor dela începetul veacului al XIX-lea.

Inrădăcinata credinţă a poporului a făcut ca măcar biserici să existe (12.000) mai în toate satele, cu preoţi în anii din urmă licenţiaţi, ceea ce adaugă o nouă forţa culturală pe lângă a învăţătorilor.

9. — Industria casnică era odată strâns legată de gospodăria rurală; a fost destrămată și aproape nimicită de către industria mare, de multe ori specializată așa ca să o distrugă.

Micile mori de apă, de vânt, sunt pe sfârșite. Cele din urmă s'au mai păstrat prin Basarabia din spre Nistru sau în Dobrogea. Din ce în ce însă scheletele lor rămân ca fantome în amurg; cel mult dau o notă deosebită pitorescului. Piuele pentru ițari și cioreci, dârstele pentru cergi sunt tot mai rare în ținuturile arhaice (In Vrancea la Tulnici, Năruja, Nereju). Multe fabrici nu produc decât postav pentru sumane ori dimii. Doar șiacul cât se mai țese prin mănăstiri. Inul și cânepa din ce în ce mai puțin se cultivă. Războiul totuși, unealta veche și primitivă, a mai rămas nu numai în satele dela munte. Pânza pentru cămăși se mai țese de gospodine, deși nu din cânepă ci din tort de bumbac. Datorită inițiativei particulare, cât și școalelor de gospodărie, de menaj, răspândite la sate, cusăturile naționale și mai ales țesutul scoarțelor, nu sunt cu totul părăsite.

Specializările au adus în sate meșteșugari, care înlocuesc ceea ce mai înainte — afară de lucrul fierului — intra în îndeletnicirea bunului gospodar, care-și cioplea singur furca dela casă, oiștea dela car, dar știa să facă și căciula din pielcică de miel. Dela sate fabricarea celor necesare agricultorului și gospodinei trece încetul cu încetul la orașe: dela Români la străini. Gospodarul nefiind ocupat mai intens decât atât cât ține lucrul pământului, se socotește la sute de milioane lei valoarea energiei irosită în restul timpului, din neactivitate. Se poate ca școalele complimentare, dar mai ales « Căminele culturale » dacă vor fi mai serios urmărite, să aducă oarecari modificări în viața săteanului prin meșteșuguri învățate.

Industria casnică de odinioară a cedat locul industriei motorizate. Doar olăritul a mai rămas răspândit la sate ca Brădești (Tutova), Biniș (Caraș), Sisești (Mehedinți), Vulpășești (Roman) și altele. In deosebi în Ardeal au păstrat încă industria această străveche. In ținutul Moților și al Maramureșului lucrurile din lemn (doage, buți, budăiașe, cofe) dau oarecare venit sătenilor, fiind vândute nu numai local. In 1896 Moții au fabricat 260.000 de hărdaie și putini. Incarcă pe cal câte 4—600 cercuri, cu care pleacă în țară, făcând

« Paștele la Șiria.
Crăciunul pe la Ilia ».

In împrejurimile Beiușului s'au mai păstrat sate cu anumite specializări industriale. Cei din Șărbești-Vășcău sunt sumanari vestiți, din Varzarii-de-jos ferari, din Dealuri blănari, din Bicăceni cărbunari. Cojocăritul este încă rentabil în Vidra și Ponorel (M-ții Apuseni) La Cisnădia (Sibiu) nu există casă din care să nu se audă țăcănitura micilor războaie și zbârnâitul vârtelnițelor. In Toplița din jud. Cetatea-Albă satul întreg e o fabrică de căruțe.

Industria casnică a încetat însă de a mai fi un izvor de venituri pentru săteni, în afara unor sărace regiuni (Maramureș, Munții Apuseni); preocuparea principală a rămas agricultura și creșterea vitelor. Pentru valorificarea acestor produse lipsește organizația. Cooperativele și diversele tovărășii, ca și băncile populare, odată cu avânt promițător, cele mai multe au fost doborîte fie de criza economică (legea conversiunii), fie prin desbinările politice, care din păcate tot mai mult destrămau energia rurală. In anii din urmă cooperativele au luat un nou avânt mai sănătos.

10. — Viața satelor sub aparența de simplicitate și monotonie, față de forfota unor orașe, reprezintă nu numai o particularitate impunătoare a etnicității noastre, dar și o adâncă manifestare a unui suflet original ciselat prin atâtea veacuri de izolare.

« Satul s'a păstrat feciorelnic neatins în autonomia sărăciei și a mitologiei sale, pentru vremuri când va putea să devină temelia sigură a unei autentice istorii românești » (*L. Blaga*).

Constituie în sine o lume atât de deosebită de a superficialei pături în care cu greu să poate recunoaște ce e original, încât lămurește slaba influență reciprocă. De o parte o neglijare prin necunoaștere; pe de alta o apărare a ființei proprii de orice invaziune străină greu de adaptat pe specificul cristalizat. Cât de importantă este cunoașterea vieții satului, mai în amănunt, se vede din influența ce a avut poezia populară asupra producției culte.

Sunt obiceiuri, credinți, manifestații culturale proprii, nu numai păstrate cu îndârjire, transmise din părinți la copii, dar și dela Români la alte popoare cu care vin în contact. Prin ele se recunoaște bunăoară că Secuii au venit peste Români, dela care au împrumutat multe obiceiuri.

Viața satelor noastre este în genere prea puțin cunoscută. In afara materialului de folklor, cu mai multă sârguință adunat, ori a manifestațiunilor artistice asupra cărora există lucrări de seamă; chestiunile higienice, economice, sociale și mai ales psihologice au fost prea puțin cercetate, în raport cu însemnătatea lor. Monografii de sate, începute sub îndemnul lui *Sp. Haret*, erau puține, fără plan științific. Rare de tot (*Păcală* Monografia satului Rășinari din Ardeal) erau complete, bogat documentate. Studiul satelor a intrat însă într'o mare și importantă fază de când Sociologia ca disciplină universitară întrebuințează material de exemplificare din țară. In special sub conducerea d-lui Prof. *D. Gusti*, echipele studențești îndreptate spre cunoașterea satelor au adunat în anii din urmă bogat material științific relativ la complecta și variata viață a satelor noastre. Numeroase studii sunt publicate în revista « So-

ciologia Româncască », ca și în revistele Institutelor sociale din Basarabia, Banat. etc., după cum apar pe fiecare an însemnate monografii alcătuite după îndrumări metodice, cum e a satului Nerej din Vrancea, Clopotiva din Hațeg, Căușani (Basarabia).

11. — Schițarea cât de sumară a principalelor trăsături din viața satelor, se impune spre a completa tabloul plănuit pentru această lucrare [1]).

N a ș t e r e a. Din fericire cu slabe excepțiuni, cel dintâi gând al tinerei măritate dela sate este să-i dea Dumnezeu un copil, spre deosebire de târgovață. Și când rugăciunile și acaftistele, ori multe practice superstițioase nu-i înlesnesc izbânda, se adresează către doftoroaia satului, care prin diferite băuturi și descântece, adeseori o duce și la mormânt.

In timpul sarcinei femeia trebuie să se ferească de multe, care ar vătăma pruncului din sân; să nu cumva să descalțe pe cineva, căci nu va putea naște până ce acesta nu-i va da să beie apă din opincă ori cismă; când se piaptănă să nu-și înoade cozile că iesă copilul cu limba împiedecată. Și câte altele.

Frica cea mai mare însă e de « Duhul necurat » care poate sminti pe mamă dar și pe prunc. Samca sau Avestița, Sburătorul, Aripa Satanei sunt numai unele din cele 24 de nume sub care e cunoscut Diavolul, care se strecoară în trupul femei spre a o chinui.

După ce femeia a născut, copilul trece sub îngrijirea moașii. Dar pe lângă moașele oficiale, în satele noastre practică moșitul o mulțime de babe, adevărate omorîtoare de lehuze și copii.

Prima grijă a moașei e să creștineze pe copil, adică îi face semnul crucii și apoi îl spală. De obiceiu spălarea aceasta înainte de scăldătoare, se face în apă rece, lucru care se explică știind că apa, la noi, ca și la cele mai vechi popoare din lume, este socotită ca purificatoare; prin ea se curăță trupul de mrejele duhului necurat.

Bucurie mare e în casa Românului, dacă i se naște un fecior. Până și încheieturile dela ușă râd. Dar orice ar fi, băiat ori fată, fiecare are s c r i s a lui. In cer se ține *cartea vieții*, în care stă scris soarta fiecăruia și oricum s'ar zbate omul de ce-i este s c r i s, nu scapă. Cu credința aceasta se mângâie în toate nenorocirile din viață. « Așa mi-a fost scris » încheie totul. E filosofia lui adâncă, lămurită prin faptul celor suferite în scurgerea vremii.

Soarta fiecărui om este în mâna u r s i t o a r e l o r, cele trei zâne care urzesc viața pruncilor. Ursitoarele vin la casa pruncului îndată după naștere. Părinții trebuie să fie gata de primire, ca să nu le supere; să fie veseli, voioși; în casă să nu fie întunerec în timpul nopții. Pe masa curată să se găsească de ale mâncării și chiar bani. Cum intră în casă, ursitoarele se așază la căpătâiul pruncului și încep să-i țese viitorul. Cea mai bătrână, U r s i t o r e a, învârte fusul; cea mijlocie, S o a r t a,

---

[1]) Datoresc aproape în întregime acest capitol bunului meu prieten *Artur Gorovei*, Membru on. al Academiei Române, folklorist apreciat și în străinătate.

toarce firul din caer, iar cea mai mică, M o a r t e a, taie firul cu foarfeca. Dacă copilul s'a născut în ceas bun, ursitoarele cântă frumos şi-i sorteşte de bine; de s'a născut în ceas rău cântă cu vers duios şi sortesc numai de rău.

Scăldătoarea pruncului se face cu apă scoasă din fântână după răsăritul soarelui şi înainte de asfinţit. Cu apă din iaz, copilul va avea viaţă plină de necaz. Copilul nu se scaldă în apă fierbinte ca să nu iasă un desfrânat; pentru ca glasul lui să sune frumos, apa trebuie fiartă în oală nouă. In scăldătoare se pun flori, bani, aghiazmă, ca toate să deie copilului anumite calităţi. Ca să fie apărat de diavol se face copilului un benghiu în frunte.

In ziua naşterii, preotul face rugăciuni pentru «slobozirea casei» după care prietenele şi rudeniile lehuzei vin s'o vadă şi să-i aducă r o d - n i e, diferite daruri, numai până la botez.

Cel mai important act din viaţa Românului este b o t e z u l. De născut se nasc până şi dobitoacele, dar numai creştinii se botează. Legăturile de înrudire ce se nasc din botez, sunt mai puternice decât cele fireşti, Intre f i n i şi n a ş i, înrudirea, întru Hristos, e aşa de strânsă, încât mai puţin păcătuieşte cel care ar lua în căsătorie pe sora lui decât pe cumătra. Năşia, la Drăguş în Făgăraş, ca şi aiurea, «capătă un caracter de relaţie permanentă care leagă două grupe familiare între ele. Sistemul de rudenie spirituală izvorîtă din năşie, ajunge să reglementeze sfere cu mult mai largi de cât cum prevăd canoanele bisericeşti, cu privire la botez şi cununie» *(H. H. Stahl).*

Pregătirile pentru botez preocupă mult pe săteni. Lumânarea, crijna (pânza în care se înveleşte copilul), pelincele, scutecele, trebuiesc cu grijă pregătite şi de fiecare din ele se leagă o sumedenie de credinţi şi superstiţii.

Copiii care mor nebotezaţi se prefac în spirite rele (moroi, vârcolaci), care turbură viaţa părinţilor. Ei stau în iad, până când şi lui Dumnezeu i se face milă, şi-i sloboade, ca să pribegească prin văzduh, de ajung la lună, pe care o mănâncă, Aşa explică poporul eclipsa de lună.

Botezul ca şi oricare alt act însemnat din viaţa săteanului, se încheie cu o masă mare, cu o cumetrie.

După câtva timp dela botez, naşul trebuie să-şi scalde finul. Scăldătoarea se face cu un ceremonial, care se păzeşte cu sfinţenie. Moaşa pregăteşte scăldătoarea cu apă neîncepută, în care pune busuioc, fire de grâu, pene, ca să fie uşor ca pana, iar naşul picură din lumânarea care a servit la botez. Apa scăldătoarei se aruncă într'o apă curgătoare, dacă este sau la rădăcina unui pom din livadă.

Părinţii copilului îşi arată mulţumita către cumătra, dându-i daruri anume pregătite. Obiceiul acesta se numeşte colăcime. Colacii sunt închinaţi cu oraţii, alcătuire de cuvinte în versuri:

Poftim dela noi puţin
Dela Dumnezeu mai mult
Că el îi cel mai avut!

C o p i l ă r i a petrecută 'n sate nu se aseamănă cu acea de oraş. Copiii aproape cresc singuri, de îndată ce se ridică copăcel. Dadaca e fratele sau sora mai mare. Repede se leagă prietenie la marginea drumului între copiii vecinilor. Ei în de ei capătă cunoştinţele prime şi le interpretează cum îi taie mintea lor precoce. Ei singuri îşi fac jucăriile din ceea ce natura le procură: puşti de cucută, şuerători de tei, praştii cu care dau în vrăbii. Amintirile lui *Creangă*, zugrăvesc minunat icoana copilăriei zburdalnice, uneori ingenioase, dusă în libertatea vieţii din natură.

« Copilăria şi satul se întregesc reciproc alcătuind un întreg inseparabil » *(Lucian Blaga)*.

Jocurile lui sunt foarte variate. Foottball-ul copiilor dela oraşe e înlocuită cu mingea făcută din petice.

Preocupări rezervate mai mult adolescenţei decât copilăriei sunt în legătură cu datinele strămoşeşti care să păstrează cu sfinţenie încă în întunerecul satelor noastre.

Sărbătorile Crăciunului dau prilejul desvăluirii unei activităţi speciale.

Cu colinda sau Moş-Ajunul, umblă copii în ajunul Crăciunului, urând fericire, strigând pe la ferestre: « Bună dimineaţa la Moş ajun ».

Ceea ce dă mai multor de furcă cu prilejul Crăciunului, este steaua cât mai frumos împodobită şi luceafărul care se strânge şi se întinde cu nişte scripte meşteşugit alcătuite. Colindele sunt atât de variate, încât numai dintr'un singur colţ de ţară, compozitorul *Drăgoiu*, a cules vreo 300.

Dintre toate petrecerile de iarnă ale copiilor cea mai veselă este u r a t u l cu p l u g u ş o r u l în seara spre sfântul Vasile. In tovărăşii între copiii mici sau între flăcăi, se cântă la ferestre, pocnind din harapnic şi trăgând buhaiul pregătit din vreme dintr'o cofă fără fund, închisă la un capăt cu o piele întinsă, găurită, spre a trece coada buhaiului făcut din păr din coadă de cal.

Tineretul umblă cu Irozii sau Vicleimul, un fel de piesă de teatru prin care să reprezintă Naşterea lui Hristos, cu roluri principale dintre persoanele legendare, ca Irod, Magii dela răsărit, pe lângă ciobani, soldaţi. Pentru pregătirea costumelor se cheltuieşte mult timp şi multă imaginaţie din partea fetelor care lucrează, uneori deavalma cu băieţii.

Tineretul mai umblă cu c a p r a. Un flăcău mai voinic, poartă în spate o încărcătură de diferite obiecte, care să reprezinte un animal fantastic, asemănător cu o capră numai după bot, cu fălcile mişcându-se prin ajutorul unui mecanism destul de ingenios. Tânărul care face pe capra joacă diferite danţuri, la sunetele lăutarilor şi în zgomotul clopoţeilor de pe coarnele caprei.

In ajunul anului nou tineretul petrece cu nişte jocuri păstrate din vechimea vremurilor, precum e v e r g e l u l, prin care se ghiceşte norocul din anul care vine. Fetele fac diferite vrăji, ca să afle cum şi dacă se vor mărita.

In dimineaţa anului nou copiii umblă cu s ă m ă n a t u l, prin Muntenia cu S o r c o v a, urând fericire celor din casa în care intră.

Petrecerile satului sunt: Şezătoarea şi danţul.

La şezătoare se adună tineri şi bătrâni; este o întrecere de glume şi povestiri. La şezători se aud cimiliturile cele mai iscusite. Acolo se dă prilej talentelor să-şi arate puterea meşteşugului de a povesti şi adesea arta de a improviza.

La j o c nu intră copiii. Este petrecerea tinerilor, flăcăi şi fete, neveste şi bărbaţi. Copiii stau şi privesc sau învaţă; bătrânii surâd cu blândeţe, aducându-şi aminte de tinereţa lor. Jocurile sunt variate după regiuni, când mai tărăgănate, când mai săltăreţe. De nicăiri nu lipseşte h o r a.

Cine-a 'nceput horele
Fie-i raiul cu florile
Că horele-s stâmpărări
La omul cu supărări.

N u n t a. Alegerea viitoarei soţii este o chestie foarte însemnată în întemeierea unei noi familii. Flăcăul cere ca viitoarea-i soţie, să fie tânără, frumoasă şi mai ales din viţă bună, din neam, dar şi cu zestre. Dar nici fata nu se mărită cu cel dintâi venit. Bărbatul să fie ceva mai frumos decât dracul, dar vrednic, în stare să-şi hrănească familia şi să nu fie din viţă proastă. Aristocraţimea satelor noastre, îşi are adânci rădăcini în sufletul celor îndreptăţiţi. M a z i l i i din Basarabia, n e m e ş i i din unele părţi ale Ardealului, ca şi r ă z e ş i i din Moldova se ţin şi astăzi în rang deosebit de cei veniţi în satele lor. Incă un lucru mai preocupă fata peţită: să nu iasă din satul ei, una din cele mai mari dureri. Fata la urmă poate să urmeze bărbatului în alt sat, dar când flăcăul vine în casa miresei, i se zice în râs, că s'a măritat. Căsătoriile între tineri de a l t ă l e g e nu se prea cunoaşte în lumea satelor noastre.

De obicei sătenii se însoară de tineri. Rar flăcău rămâne holtei după 25 ani; flăcăii tomnatici sunt de râsul satului. Şi fata e s t ă t u t ă dacă trece de 20 ani fără să se mărite; se crede că i-a făcut cineva de urît şi caută să-şi d e s f a c ă, prin descântece. Dacă nici aşa nu izbuteşte să se mărite, apucă drumul rugăciunilor către icoanele făcătoare de minuni. De altfel, fata care are parte 'n lume, poate să-şi cunoască de mai înainte ursitul. Poate afla de-i tânăr ori bătrân, bogat ori sărac; cu oare care meşteşug poate să-l vadă în apa fântânei, ori să i se arate în vis.

Când flăcăul s'a înţeles cu fata, vine rândul peţitorului, prin care o cere dela părinţi. Starostele trebuie să fie bun de gură, ca să convingă, ori să spuie oraţii, în care tânărul pentru care vine e numit împărat. Dacă lucrurile merg bine, în cea dintâi Joi sau Duminecă, vine tânărul cu starostele, cu rudele, cu lăutari, ca să peţească singur fata.

Pețirea se face cu anumite forme, cu recitarea unor anumite orații, urmate de veselie și ospăț.

Prin unele locuri se mai păstrează obiceiul de a simula răpirea fetei, bine înțeles o formă cunoscută de mai înainte, de toată lumea. Se întâmplă însă și cazuri când în adevăr flăcăul fură fata fără voia părinților, ba uneori și fără voia fetei.

Când zestrea acesteia e gata, se hotărăște ziua nunții.

Vorniceii sau chemătorii fac chemările; cu un băț lung la capătul căruia e lagată o năframă, cu o ploscă de rachiu, începând dela nunii mari, umblă pe la vecini și-i poftește la nuntă. In ziua nunții druștele gătesc mireasa, pregătesc beteala și piaptănă pe mireasă cântând cântece jalnice.

Inainte de cununie mirii cer iertarea și binecuvântarea părinților. Pe unde se mai păstrează vechile obiceiuri, iertăciunea se face cu o solemnitate deosebită. Unul dintre prieteni, mai isteț, conăcarul, zice orația, o întreagă poezie lungă, prin care vorbește în numele mirelui sau al miresei. Prin unele locuri se cunoaște un obicei numit închinarea schimburilor. Mirii își fac daruri reciproce. Darurile se aduc de o ceată de flăcăi, cu corăbierul în frunte. Când ceata vorniceilor se apropie de casa miresei, în cântecul lăutarilor, vorniceii miresei o închid în cetate, adică o așează după masă, între druște și după o prefăcută opunere din partea vorniceilor miresii, corăbierul cu ai lui intră și începe a juca schimburile, recitând anumite versuri, pentru fiecare obiect din corabie.

Pe când se joacă în casa mirelui, vine un sol din partea miresii de-l poftește, cu toți tovarășii, la masa mică, în casa miresii. Pornesc cu toții cu mare alai, cântând și jucând. Când ajung la mireasă, ea-i la masă între druște, iar vornicii o păzesc să nu intre mirele în cetate. Se simulează o luptă între cele două cete și mirele nu intră decât după ce nunul mare dă un dar în bani păzitorilor cetății. Se pun la masă, în cântece și veselie. Se întinde o horă 'n casă în jurul mesei și așa jucând, ies cu toții din casă.

In ziua hotărîtă pentru cununie, de obicei Duminica, dar și Joia, viitorii soți se scaldă și apoi se gătesc. Pe mireasă o împodobesc druștele, iarăși cu cântări jalnice. Peste hainele cu care-i îmbrăcată mireasa, i se pune un brâu cu un nod, pe care mirele îl va desface când o va conduce în odaia nupțială. Mirele se gătește cu cămașa de mire cusută de mireasă. După aceste se fac iertăciunile, o ceremonie înduioșetoare: mireasa, prin gura unui vornic, cere iertare părinților pentru greșelile ce le-ar fi putut face în viață.

Cununia se face la biserică, unde mireasa merge de obicei pe jos; în părțile muntelui, merge călare. La jumătate de drum se întâlnește cu convoiul mirelui. După cununie, fiecare se duce la casele lor, unde îi așteaptă masa întinsă. Gustând ceva din bucate, mirele apucă drumul spre casa miresii, dar găsește poarta legată. Numai după lungi par-

lamentări este lăsat să intre în curte. Se așază cu toții la masă într'o ordine anumită: în capul mesei mirele, la dreapta lui nunul mare și apoi șiragul gospodarilor. Dinaintea mirelui se pun două pâini, acoperite cu o năframă și doi colaci, unul peste altul. Colăcerul ține orația, închină paharul și face glume. Către sfârșitul mesei, se aduce înaintea mirelui o găină friptă, acoperită cu un talger; nunul cel mare poruncește vornicilor să aducă mireasa, care joacă în altă odaie sau chiar într'o șură, cu tineretul. Vorniceii fac glume, aducând întâi o babă, ori o copiliță ori pe mama miresei. Mirele, după ce sărută mâna socrului, ia pe mireasă de mână și o așază la masă. La sfârșitul mesei mama miresei aduce un talger pe care se află o năframă de in, zisă « năframa mirelui », o pâine și un pahar cu rachiu, închinat mirelui care gustă din el, iar restul îl aruncă pe podul casei; năframa și celelalte le vâră în trăistuța pe care o poartă, iar soacrei îi dă înapoi talgerul, pe care pune un ban de argint. Soacra cea mică închină mirelui « cămeșa de mire », iar neamurilor lui și mai ales pețitorilor le dă daruri: brâie, năfrămi. Lăutarii cântă b u s u i o c u l, un fel de horă. Meseni se ridică dela locurile lor și dându-și mâna, face un lanț în mijlocul căruia sunt mirele și mireasa; legându-se în joc, ies afară din casă. Când mirii ajung în prag, cineva vâră între ei un băț, cerându-le vamă.

Ajungând la casa mirelui, mireasa nu intră în casă, până ce soacra nu o leagă de mână cu un frâu ori un prosop și o unge cu miere pe frunte. Când intră mireasa, întinge în miere o bucată de colac, gustă o bucățică din el, iar restul îl vâră în vatra focului. Acestea toate au o însemnare simbolică: intrarea femeii sub stăpânirea bărbatului și a părinților lui.

M o a r t e a. Când i s'a împlinit ceasul, omul trebuie să moară. Cucuveica, pasărea aducătoare de vești rele, are grijă să-l prevestească.

Un creștin, al cărui suflet va călători în curând pe « ceea lume », trebuie să fie pregătit, pentru a nu trece în rândul păgânilor. Preotul este nelipsit dela căpătâiul muribundului, ca să-l spovăduiască și să-l ungă cu sfântul mir. Mai înainte cel ce se ducea de veci, își spunea cu « limbă de moarte » ce avea de orânduit printre ai săi. Grija mare a celor din jurul mortului e ca să nu moară fără lumânare, semnul că e creștin. Lumina îi va călăuzi sufletul pe cărările întunecoase ale lumii de dincolo.

Inainte de a se înțepeni, mortul e scăldat cu apă curată, caldă, în care, prin unele locuri se pun și flori, pentru a se lepăda păcatele din viață.

Imbrăcat în haine bune, mortul e așezat pe laiță, cu capul sub icoane și cu picioarele spre apus. In mâinile așezate pe piept i se mai pune o cruce din lumânare de ceară, cu care să se apere de Diavol, în drumul spre rai; pe cruce se pune un ban cu care să-și plătească vămile văzduhului. Tot pe piept se pune o icoană, iar corpul e învălit cu o pânză, giulgiu.

După aceea mortul e pus în sicriu, pe care se așază, în părțile Clujului, o seceră; în juru-i, la cele patru colțuri, ard într'una lumânări, la lumina cărora bocesc bocitoarele.

In timpul nopții cât stă mortul în casă e priveghiat, pentru ca diavolul să nu puie stăpânire pe el. Priveghiul se face de rudele și prietenii care fac din priveghiu o adevărată petrecere, distrându-se cu diferite jocuri copilărești și spunând fel de fel de glume.

De obicei înmormântarea se face a treia zi după moarte.

Mortul e dus la groapă pe năsalie. In unele locuri, fie vară fie iarnă, e dus cu o sanie trasă de doi boi negri.

Pe aiurea după mort, pe lângă rude și prieteni, mai întâi, dacă mortul este un flăcău sau o fată mare, vin și un număr de druște și vătajei ca la nuntă, iar bocitoarele umplu văzduhul cu tânguirile lor, care se îngână cu sunetele fluierelor sau ale buciumelor, unde este acest obicei.

In drum spre biserică se fac câteva popasuri, care reprezintă vămile de pe lumea cealaltă. După ce s'a scos mortul din casă, cortegiul se oprește la răscrucea drumului și după ce preotul rostește o anumită rugăciune, se împart pomeni: colaci, bani și lumânări, iar dedesubtul sicriului se așterne o pânză (pod), care se dă de pomană. Aceste poduri reprezintă podurile de pe apele peste care va trebui să treacă sufletul mortului, până va ajunge în împărăția cerului.

După prohod, mortul e dus la groapă unde bocitoarele încetează de a mai boci. Cu hârlețul cu care s'a săpat groapa, preotul toarnă peste sicriul scoborît în groapă de trei ori țărnă și făcând cruce cu hârlețul, pecetluește groapa. Cei de față aruncă și ei câte un bulgăre de țărnă zicând: « Dumnezeu să-l ierte », « fie-i țărna ușoară ». O femeie dintre neamurile mai apropiate aruncă peste groapă un cocoș ori o găină neagră, o ulcică cu apă, un ștergar, un colac, pâine, sare și bani.

Cultul morților este una din preocupările de seamă ale sătenilor și mai ales ale femeilor, care serbează un mare număr de m o ș i, zile în care se dă de pomană pentru sufletul morților.

In aceste principii, ținute însă cu sfințenie, se rezumă viața simplă a locuitorilor satelor noastre.

D a t i n e ș i c r e d i n ț e. Viața satelor este încă învăluită în misticismul și superstițiile timpurilor străvechi. Sunt atât de înrădăcinate, încât nu-s nici măcar mult slăbite, necum stinse, de lumina și știința vremurilor moderne.

De cum se naște și până când moare, baba satului e doftoroaia căutată, crezută, chiar când și medicul e alăturea. Descântecele sunt încă « marea rezervă terapeutică populară » (Dr. *A. Laugier*). Descântecele și cetitul preotului sunt căutate pentru vindecarea celor mai variate boli, dela « deochiere » până la « cel perit », chiar atunci când pentru boală e necesară intervenția chirurgului. Numărul și variația descântecelor formează unul din cele mai bogate capitole din folklorul românesc.

Cine a asistat vreodată la şedinţele cetitului în biserică, la vreun preot cu mare reputaţie, îşi poate da seama de puterea sugestiei, care joacă un mare rol în asemenea încercări şi dorinţi de vindecare.

Nu are încredere săteanul în « babă » numai pentru lecuirea boalelor, la oameni ca şi la vite.

Dar dacă doftoroaia poate lecui, vrăjitoarea şi ea are putere magică de făcut şi de desfăcut. E căutată şi temută.

Credinţele şi superstiţiile leagă orice act principal din viaţa, mai ales a femeilor, de practici ca din alte lumi. In Ţara Oaşului se mai practică « de dragoste », închinarea către « Mătrăguna Doamnă Mare », a cărei rădăcină se scoate noaptea de către fete, cu anumit ritual.

Diavolul este temut. Se poate arăta oricând şi oriunde. Ca să-l ţină departe de casă, în seara de Sf. Andrei se ung ţâţânele uşilor cu usturoi.

Strigoii, ielele, Fata-pădurii, Omul-nopţii, Martolea, sunt duhuri rele, care pândesc pe om în orice colţ şi împotriva cărora numai descântecele pot avea putere.

Până şi « focul viu » se practică în Ţara Oaşului, ca şi în Maramureş ori Bucovina, nu numai pentru ca oile trecute prin fum să nu se îmbolnăvească, dar ca să fie ferite şi de stricatul ori împuţinatul laptelui. Trebuie menţinut mereu, să nu se stingă. « Păcurarul din a cărui lipsă de grijă s'a stins focul, e pedepsit să dea cea mai grasă oaie din oile proprii, care e mâncată de toţi păcurarii la o laltă » *(I. Muşlea)*.

Intr'o singură noapte, prin satele din jurul Clujului, se face « cămaşa ciumii » în caz de molimă.

Dar pe lângă iresurile care ţin negura asupra sufletelor, săteanul are atâtea manifestaţiuni care-i arată zbuciumul lăuntric, puterea de imaginaţie, de născociri ori credinţa magică. Dintre acestea, frumoasă e sărbătoarea agrară, păstrată prin unele părţi (Şanţ, jud. Năsăud), menită să asigure magic, rodnicia câmpurilor. Spicele coapte se aleg şi se culeg de « fetele curate »; se face o cunună, adusă cu alai, cu cântece în sat, după care urmează neînlăturatul ospăţ. Sărbătoarea nu e numai un rest din vechile ritualuri romane, dar şi un mijloc de a selecţiona grâul pentru sământă.

Pe valea Nadăşului din ţinutul Clujului, ca şi în al Someşului, în legătură cu ziua de Sf. Gheorghe a rămas încă practica curioasă a unei procesiuni în legătură cu primăvara, cu magia fructificaţiei. Grupe de tineri colindă pe uliţele satului. Unul din ei e îmbrăcat din cap până 'n picioare cu frunzar proaspăt de nu i se poate desluşi trupul. Pe faţă îşi pune o mască de lemn. Ceilalţi cu buciume şi cimpoaie făcute din coajă de răchită, întovărăşesc « Sângiorgiul » cu sunete asurzitoare. Dela fiecare casă el e udat cu apă. Ieşind din sat se trag lângă holdele de pe câmp. Sângiorgiul este desbrăcat, iar frunzele împrăştiate pe ogoare să dea rod îmbelşugat. Unii gospodari plătesc ca să se desbrace pe ogorul lor.

In Vrancea priveghiul la un mort, e prilej de veselie și joc, la care iau parte grupe de tineri cu măști, deghizați fel și chipuri în formele cele mai grotești, ba și ca animale, dintre care ursul nu lipsește. Se încinge jocul cu chiote în jurul sicriului; cei mascați spun glume care provoacă râsetele celor care asistă. E un adevărat dans macabru, care se termină noaptea târziu. Mortul trebuie să aibă și în lumea cealaltă numai bucurii și veselie. « Aceste obiceiuri, care fără doar și poate aparține la o epocă arhaică, sunt însă pe cale de a se stânge » *(H. H. Stahl)*.

Ele trebuie să formeze cuprinsul unei cărți așteptate, fie și chiar sub formă de roman, cum e aceea a lui *Reymond* asupra țăranilor din Polonia, pentru care autorul a căpătat și premiul *Nobel.*

Dacă folkloriști harnici au adunat materialul abundent, neisprăvit încă de colectat, atât de bogat, sintetizarea lui într'o încheiere generală ne lipsește.

« Geniul neamului românesc e o carte cu șapte peceți pentru generația dominantă » *(M. Eminescu)*.

LITERATURA.

1. PONI P., *Statistica răzeșilor.* Ac. Rom., Studii și cercetări, Nr. V, Buc. 1921. TUFESCU V., *Răspândirea satelor de răzeși.* Arh. Basarab., Chișinău 1934.

2. CONEA I., *Așezările românești în depres. subcarp. olteană.* B. S. Gr., L, Buc. 1932. FICHEUX R., *Village de France et de Roumanie.* B. S. Gr., XLVIII, Buc. 1929. MIHĂILESCU V., *O hartă a principatelor tipuri de așezări rurale din România.* B. S. G., XLVI, Buc. 1927. TRICOM-VERGEZ G., *Les types d'habit. rurales d. Banat,* I. fr. Hautes étud. en Roumanie, Buc. 1937. VUIA R., *Așezările, casa și portul țăranilor Români din Ardeal și Banat.* Trans. (vol. jub.), Buc. 1929; IDEM, *Chronologie des types de villages d. l. Banat et Transylv.* Rev. Trans., III Cluj 1936; IDEM, *Le village roum. de Transylv. et du Banat.* Ac. R. 1938. ORGHIDAN N., *Poiana Mărului.* Țara Bârsei, 1929. MIHĂILESCU V., *L'évolution de l'habitat rurale.* B. S. Gr., LV, 1937. CONEA I., *Geogr. satului român.* Soc. rom., II, Buc. 1937. CRESSIN ROMAN. *Monogr. com. Șanț.* ibidem, 1936.

3. CAZACU P. DR., *Locuințele sătenilor.* Viața rom., Iași 1906. NASTA AL., *Satul model.* A. S. Soc., VII, Buc. 1927. PLOPȘOR N., *Bordeiul în Oltenia.* B. S. Gr., XLI, Buc. 1923. SIMIONESCU I., *Tipurile de case din Vechiul Regat.* Rev. st. V. Ad. IX, Iași 1923. VUIA R., *Asupra tipurilor de case la Români,* L. I. G., Cluj II, 1926. GRECEANU OLGA, *Cula din Măldărești,* Buc. 1937. CONEA I., *Locuințe și forme de adăpost în Țara Hațegului.* B. S. Gr., LVII, Buc. 1938. FLOREA STĂNCULESCU, *Case și gospodării la țară.* București 1927. V. TUFESCU, *Odăile.* Anuarul liceului Meșotă Brașov, 1938.

6. KIRILEANU G. și POPOVICI A., *Descrierea moșiei regale Broșteni,* Buc. 1906. NICULESCU VARONE G. T., *Portul național românesc.* 3 părți, Buc. 1935.

7. ATHANASIU I., *Problema hranei muncitorului român.* Renaşt. Română, Iași 1918. BANU G. Dr., *Sănătatea popor. rom.* Fund. Regală, Buc. 1936; IDEM *Biologia satelor.* Arh. Șt. Soc., VII, Buc. 1927. CAZACU P., DR., *Pelagra.* Viața Rom., Iași 1912. CÂMPEANU L., *Problema gușei și a cretinismului în România,* Cluj 1924. ENESCU M., *Situația econ. a populației rurale.* Rev. de Ig. Soc,. V, Buc. 1935. ENESCU M. și A. RADENSCHI. *Contr. la studiul alimentației țăranului moldovean,* ibidem 1937. LAUGIER CH., *Contr. la etnografia medicală a Olteniei,* Craiova 1927. LUPU N. DR., *Alimentația*

țăranului. Viața Rom., Iași 1906. PROCA G., DR., *Cercetări asupra pelagrei*, Buc. 1903. PROCA și KIRILEANU T. GH., *Cercetări asupra hranei țăranului român*, Buc. 1906. VASILIU H., *Nutrirea animalelor și a omului*. Acad. Rom. Fond. V. Adam., Buc. 1916. MANUILĂ S., *Epidemiile în Transilvania*. Ac. R. S. Șt., Buc. 1921. GEORGESCU D. C., *Populația satelor românești*. Soc. rom., II, Buc. 1937. DR. C. GHEORGHIU, *Asistența medicală rurală în România*, ibidem 1937. GEORGESCU D. C., *Consid. d'alimentation de la population paysanne en Roumanie*. Hommage D. Gusti, Buc. 1936. BENETATO GR. DR., *Probleme alimentației*. Cluj 1939. M. NASTA, *La tuberculose en Roumanie*. Bul. de l'Office intern. d'Hygiène publique, Paris 1939; IDEM, *Alimentația ca problemă fundam. a sănătății publice*. Rom. med. Buc. 1940. M. CIUCĂ și M. NASTA, *Tuberculoza în România*; Tub. în mediu rural. Trav. de l'Institut de sérologie I. Cantacuzino, XII, 1939 Bucarest.

8. GABREA I., *Tineretul și școala românească*. Publ. Inst. Ped. Rom., Buc. 1935. SIMIONESCU I., *Analfabetismul*. Renașterea Română, Iași 1918; IDEM, *Cultura populară*. Inst. soc. rom. Buc. 1930. BARBU D., *Probleme școlare în satele Nișcani, Iurceni și Stolniceni din jud. Lăpușna*. Bul. inst. soc. d. Bas., I. Chișinău 1937. ȘTEFĂNUCĂ P., *Bibliotecile românești din Nișcani*, ibidem, Chișinău 1937. MANUILĂ S., *Știința de carte a populației României*, în Arh. p. șt. și ref. socială, XIV, Buc. 1936; CALLIANI A., *Le developpement de l'enseignement primaire dans « la zone culturelle » de Transylvanie*. Revue de Trans., III, Cluj 1937. *Sociologia românească*. An. II, 1937; *Satele românești, aspecte, probleme, propuneri*.

9. ANASTASIU A., *Industriile sătești*. Acad. Rom. Studii și cercetări, XIII, Buc. 1928. FRÂNCU și CANDREA, *Românii din Munții Apuseni*, Buc. 1888. PAMFILIE T., *Industria casnică la români*. Ac. Rom., Buc. 1920. PANAITESCU P., *Lipsa de lucru la țară*. Viața Rom., Iași 1907. PAVEL C., *Locuri și oameni din Munții Bihoriei*, Beiuș 1926. RICK I., *Viața industrială în depresiunea Jijiei*. Anuar Lic. Naț., Iași 1934. RĂDULESCU AL. N., *Vechea industrie vrânceană* Milcovia, V—VII, Focșani 1936. G. STANCIU, *Structura economică a satului românesc*. București 1938.

8. BLAGA LUCIAN, *Elogiul satului românesc. Discurs de recepție*. Acad. Rom., Buc. 1937. GOROVEI A., *Descântecele*. Acad. Rom., ibidem; *Credințe și superstiții*. Acad. Rom., Buc. 1916. DRĂGOI V. SABIN, 303 *colinde cu text și melodie*. Scrisul românesc, Craiova. H. H. STAHL, *Rudenia spirituală din nășie la Drăguș*. Soc. rom. Buc. 1936; IDEM, *Cunune în satul Șanț*. ibid. 1937. *Anuarul Arhivei de Folklor*. Academia Rom., I-IV. Publicat de I. MUȘLEA.—*Șezătoarea*. Folticeni. Dir. A. GOROVEI.—PREOT V. COSMA, *Cinci sate din Ardeal*. Cluj 1933. N. AL. RĂDULESCU, *Sângiorzul*. Rev. geogr. Rom. I. Cluj 1938; *Nerej, un village d'une région archaique*. Sociologia României. 3 vol., II, 1939; *Clopotiva*, idem, 1940.

CAP. XIX.

ORAȘE, ORĂȘENI.

1. Generalități. — 2. Repartiție. — 3. Infățișare și gospodărie. — 4. Populația. — 5. Starea higienică. — 6. Starea culturală. — 7. București.

1. — Variația reliefului, a condițiunilor economice, cât mai ales trecutul istoric, au adus variație în aspectul și caracterul orașelor.

Specificul nostru economic fiind agricultura, majoritatea orașelor n'a pierdut caracterul rural dela obârșie, decât numai prin interpunerea administrativă mai intensă, care uneori numai ea face să se deosebească orașul de sat.

Evoluția relativ scurtă a stadiului orășenesc în înțelesul modern, se arată și prin orașele embrionare. Pașcanii bunăoară, pot servi drept exemplu. Punctul de plecare e hanul de pe coama dealului, popas în drumul greu din valea Siretului. Lângă han, în lungul drumului cu circulație vie, s'a lipit dugheană de dugheană; așa a luat naștere centrul comercial, sâmburele orașului. La celălalt capăt, în liniștea vechiului sat, se găsesc: școala, primăria și alte instituții administrative. In jurul vechiului conac al proprietarului, azi aproape părăsit, au început să se clădească locuințe mai mari ale burgheziei născânde lângă casele satului cu ogoare în loc de grădini. Calea ferată a contribuit în oarecare măsură să se nască aglomerări negustorești la poalele dealului, creându-se un nou nod comercial, legat de cel vechi prin clădiri acățate pe coasta dealului. La fel cu Pașcanii sunt multe alte târgușoare.

S'au asociat astfel încetul cu încetul cele trei componente ale unui oraș: cultura, administrația și comerțul. Centrul administrativ, înlesnirea și paza vieții, a făcut pe proprietarii mai înstăriți din jur să-și clădească în oraș conacuri temporare sau permanente.

București din jumătatea secolului trecut păstrează încă destul de distinct cele trei părți, ca și majoritatea orașelor noastre (Botoșani, Focșani). Se deosebea centrul cu casele mai dese ale negustorimii, partea administrativă cu Palatul Domnesc cuprins pe o suprafață restrânsă din stânga Dâmboviței la încrucișarea drumurilor principale. Venea apoi zona curților boierești, a proprietarilor de moșii, a dregătorilor bogați, case mari, luminoase, cu grădină și livadă în jur. Spre periferie a rămas satul cu casele risipite, având grădini

cultivate cu porumb ori alte semănături. Cu toate clădirile sgârie-nori dealungul bulevardelor moderne, s'au mai păstrat încă mari curţi boiereşti vechi cu grădini întinse, aproape parcuri naturale.

Intre târgul-embrion şi între Bucureştii ce tind către tiparul oraşului apusean, cu clădiri americane, cu forfotă de viaţă pe o suprafaţă restrânsă, sunt tot soiul de treceri, deşi oraşele din provincie rar au trecut de faza celor trei zone distincte.

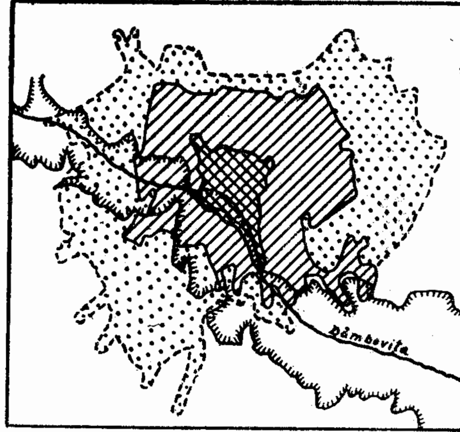

Fig. 222. — Cele trei zone în Bucureşti dela 1853 (d. *V. Mihăilescu*). Linii încrucişate = târgul; linii oblice = case boiereşti cu curţi largi; puncte = case risipite.

Oraşele Botoşani ori Craiova, ca şi atâtea altele, pot fi luate ca tipul predominant al oraşelor noastre. Farmecul Botoşanilor îl formează tocmai grădinile mari, livezile cu pomi roditori din jurul curţilor foştilor mari proprietari, intercalate între centrul negustoresc şi periferia în care se mai găseau, până acum câţiva ani, căsuţe cu acoperiş de stuf.

2. — Locul unde sunt aşezate oraşele, atârnă sau de condiţiunile reliefului (oraşele de coastă din jurul depresiunilor Jijiei, a Bălţilor, a Câmpiei ardelene) în legătură cu întinsul ogoarelor sau de drumurile mari comerciale, odinioară cu loc de vămuire (Bârlad, Vaslui).

Există oraşe mai răspândite în Transilvania, formate şi în cuprinsul sau în jurul unei cetăţi. Multe din ele păstrează încă urmele vechilor întărituri (Cluj, Aiud, Sibiu, Braşov). Se găsesc şi în Basarabia dealungul Nistrului. Această categorie de oraşe-fortăreţe sunt vechi; originea unora e din vremea Romană. Alba-Iulia (Apulum), aşezat la un punct strategic de mare importanţă, avea temple, apeducte, băi. Cetatea de mai târziu (veacul al XVIII-lea) este încă bine păstrată.

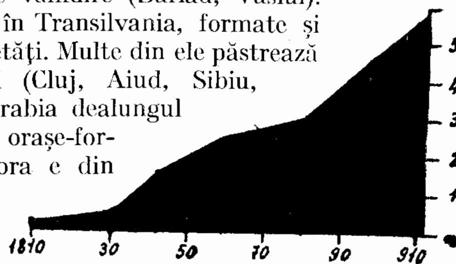

Fig. 223. — Creşterea populaţiei în oraşul Ploeşti într'un veac(1810—1910).

Sighişoara este şi azi tiparul medieval al burgului întărit. Ca şi alte oraşe din ţinutul săsesc (Sibiu, Braşov) reprezintă oraşul cu case strânse pe o suprafaţă mică, centru industrial şi comercial în sensul

celor din apus. La aceeași categorie, apărarea fiind datorită mai mult mediului natural, trebuie de socotit și Câmpulungul-Muscelului.

O însemnată grupă de orașe odinioară centre de iarmaroace, se află la marginea orografică, între două zone cu produse variate.

Astfel sunt orașele așezate în lungul marginei externe a Carpaților dela Tg.-Jiu și până la Rădăuți în Bucovina. In unele din ele s'au mai păstrat ca tradiție locală iarmaroace vestite (Buzău, Folticeni). Biserici vechi, urme de palate domnești, arată importanța lor administrativă din trecut (Târgoviște, Roman, Piatra-Neamț). Asemenea orașe sunt și pe versantul intern al Carpaților (Făgăraș, Bistrița) adesea legate de cele de pe versantul opus prin lesnicioase căi de comunicație (R.-Vâlcea—Sibiu, Brașov—Câmpulung).

Nu lipsesc nici orașe de origine monahală (Suceava), ori datorite unor bogății locale, miniere (Ocnele-Mari, Turda, Oravița, Petroșani), după cum altele își datoresc desvoltarea lor îngrămădirilor industriale. Timișoara e la un nod important de căi ferate.

In fine sunt orașe-porturi, cu înlesniri comerciale (Galați, Brăila, Constanța), unele având și origine strategică (Giurgiu cu cetatea zidită de *Mircea*, T.-Severin la capul Podului lui *Apollodor*). In rezumat, deși se găsesc aproape toate tipurile de orașe aflate și în țările cu o evoluție veche, caracterul principal agricol al țării le-a dat un tipar propriu, mai apropiat de sat, cu suprafață întinsă, cu case răzlețe. In multe cazuri, caracterul urban fiind dat de administrație, aceasta fiind mutată, orașul rămâne ca un sat mai mare, (Cotnari, Hârlău, Baia, cu urme de palate domnești).

Alteori, până la definitiva stabilire administrativă, orășelele se luptă între ele, apunând unele după altele. Bucovul, Târgușor, Gherghița fost scaun domnesc, sunt semnele unori dibuiri vremelnice până ce a luat ființă Ploeștii, a cărui populație repede a crescut în legătură cu industria petroliferă desvoltată. E reprezentat pe hărți abia la sfârșitul veacului al XVIII-lea; în 1810 are 2024 loc., peste 15 mii în 1843, mai mulți de 31.000 în 1880, întrece Craiova în 1912 (aproape 57.000) spre a avea peste 77.000 în 1930.

3. — Infățișarea orașelor este în legătură cu natura din jur, cu originea lor și mai ales cu faza de evoluție în care se găsesc. Cu slabe excepții caracteristica lor este marea suprafață ce au, mai ales de când li s'au încorporat ca suburbane sate adesea depărtate sau de când, din lipsa unor planuri riguroase edilitare, se învoiește clădirea de cocioabe și în afara razei vechi.

Bucureștii au o suprafață de 7.000 ha. (1930) din care numai 11,30% clădită; 67% sunt curți și grădini particulare. In Iași, cu o lungime de 6 km. dela capătul Păcurari până la al Tătărașilor și 8 km. dela Copou la Nicolina, case mărunte, șubrede, s'au revărsat pe toate văile și coastele de dealuri din împrejurimi. Suprafața orașului dela 798 ha. în 1819, a ajuns la 2.084 ha. în 1936. Prin aceste variații numărul locuitorilor pe hectar variază între 1,33 (Tg.-Ocna) și 94,6 (T.-Severin).

Suprafaţa fiind întinsă, întreţinerea este anevoioasă; uliţele vechi au rămas ca străzi cotite, cu înfundături prea puţin sistematizate.

Numai oraşele mai noi au o arhitectură regulată (T.-Severin, Ismail, Calafat) alăturea uneori de partea veche cu străzi strâmte şi cotite (Chişinău).

Pe lângă urmele vechilor cetăţi (Soroca), castele (Hunedoara), mănăstiri şi biserici impunătoare (Suceava), pitorescul e mărit şi prin formele terenului din jur (Iaşi). Aspectul primitiv s'a schimbat, la unele mai încet, la altele mai repede, prin clădirile administrative, şcolare, construite însă în stil cu reminiscenţe şi imitaţii străine, ce nu corespund nici evoluţiei, nici caracterului etnic. Sunt ca haine de împrumut (Buzău). A fost o vreme când o arhitectură naţională, pornită din cea bisericească, a dat clădiri mai originale. Introducerea caselor geometrice, nu tocmai potrivite climei, cu terase mediterane în zona nămeţilor a mărit împestriţătura arhitecturală.

Cea dintâi grijă a gospodăriei orăşeneşti a fost iluminatul, deşi preocuparea principală trebuia să fie apa de băut şi canalizarea.

Numai orăşelele mici se mai luminează cu gaz lampant, lămpi « Washington », acetilină ori gaz metan. Electricitatea este răspândită aproape în ¾ dintre oraşe, căpătată prin uzini termice sau hidroelectrice (Timişoara, Sibiu).

Pavarea oraşelor mai înainte cu lemn (de unde numele Podul Roşu în Iaşi, Podul Mogoşoaei în Bucureşti) în genere e cu bolovani de râu pentru oraşele din spre munte, cu piatră cubică ori cu asfalt în celelate. Au rămas însă chiar în Capitală, multe « uliţi » nepavate.

Alimentarea cu apă captată nu este tocmai răspândită; (67 oraşe din 175); populaţia multor oraşe bea încă apă din fântâni.

Există captări ce dau apă suficientă (Bucureşti 32 mil. mc. în 1930, faţă de peste 20 mil. consumaţi prin contoare). Majoritatea oraşelor nu au apă îndeajunsă, împărţită numai la anumite ceasuri (Galaţi 4.500 mc. pe zi, deşi are nevoie de 34.500 mc). Sunt captări de izvoare depărtate (Iaşi, Bucureşti, Sibiu, Botoşani). La Constanţa, Galaţi, se bea apă din Dunăre; la Tg.-Ocna din Trotuş. In Soroca, Dorohoi, Tg.-Jiu şi chiar Chişinău ori Deva, dar mai ales în orăşelele mici, apa se mai cară cu sacaua.

Canalizarea oraşelor nu e generală (114 din 175 n'au canalizare), sau sunt insuficient canalizate (Iaşi 117,7% din lungimea străzilor, Botoşani 21%, Roman 41%). Lipsa de apă îndeajunsă ca şi de canalizări, face să sufere starea higienică. Caracteristic este între altele aproape lipsa băilor publice; unde se află, adesea sunt primitive (băi de aburi prin bolovani înfierbântaţi).

Inainte de război, în Vechiul Regat se găseau în oraşe cam o crâşmă la 193 locuitori, dar băile nesistematice, aflate mai ales în capitalele de judeţ cu mare populaţie evreiască, 1 la 20.000 locuitori.

4. — Populațiunea celor 175 comune urbane abia se ridică la aproape 4 milioane locuitori, cam 19% din aceea a țării întregi. Socotind însă că « mahalalele » multor orașe nu se prea deosebesc de sate, nu este exagerat dacă se reduce populația urbană la 15% din a țării.

Natalitatea este maî scăzută la orașe decât la sate (39,1% la sate, abia 23,3% la orașe în 1932; 33%: 20,7 în 1935). Natalitatea mai restrânsă are temeiuri sociale și economice. Mortalitatea este și ea în deajuns de însemnată (19,3 la mie în 1935). Născuți-morți sunt mai mulți în orașe (5,4% în 1935 decât la sate 1,9%). Dacă în mediul rural moartea cosește de două ori mai mulți copii în vârstă de o săptămână, la orașe mor mai mulți copii până la un an. Alăptarea artificială e una din pri-

Fig. 224. — Halele centrale din Ploești.

cini, ca și munca mamelor în fabrici. Mortinatalitatea iarăși este relativ mai mare la orașe decât la sate, ținând seamă și de starea morală a orașelor cu copii nelegitimi mai numeroși. Sporul de populație este de trei ori mai mic la orașe (maximum 9,8% în 1912, mijlociu 5,6%), decât la sate (în mijlociu 18%). De aceea sunt orașe cu populație staționară sau chiar micșorată (Folticeni, Botoșani). Sunt însă și orașe cu populație care crește mereu, nu din cauza excedentului de nașteri, ci prin atracția înlesnirilor de trai date fie de industrii, fie de alte îndeletniciri (construcții, servi).

Din populația Bucureștilor numai 27,6% sunt autohtoni; restul este imigrată. La fel cu Ploeștii. In populația actuală numai 54,5% sunt din oraș; restul e venit fie din județul Prahova (15%), din Muntenia și Dobrogea (11,8), de peste Carpați (8%). In orașele din noile provincii, populația s'a mărit prin afluxul funcționarilor.

Fondul populației orașelor este românesc; e firească această stare chiar prin originea lor. Ținând seamă că ocupația tradițională a Românului este agricultura, meseriile și negoțul au fost împlinite la început de elemente străine, pregătite în această direcție, In evoluția orașelor din Vechiul Regat bunăoară, fierarul, stolerul ca și medicul ori farmacistul erau străini (nemți în special); negustorii erau Evrei. Chiar după ce s'au creat școli profesionale și de meserii, meseria și negustoria tot în mâna elementelor străine au rămas.

Din cauza aceasta o deosebire mare s'a format între caracterul aproape curat românesc al satelor și cel împestrițat al orașelor, unde minoritarii uneori preponderează.

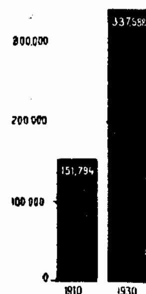

Fig. 225. — Populația română în orașele din Ardeal (d. *S. Manuilă*).

In unele orașe din Moldova de Nord, Basarabia și Bucovina, Evreii covârșesc elementul românesc (Mărculești în Basarabia aproape 100%; 53% în Fălticeni, Sighetul-Marmației, Hotin). In Ardeal, Românii se aflau în majoritate în 1910 numai în 10 orașe, Ungurii în 33, Germanii în 5. In municipiul București, copii în vârstă de școală sunt (1930): 82% Români, 12,5% Evrei, apoi Unguri, Germani, Armeni 5%.

După război situația s'a schimbat în oarecare măsură, mai ales în provinciile alipite. In 1930 Românii au ajuns ca majoritate în 23 orașe din Ardeal.

Criza economică, necesitățile industriale, chiar dacă nu nasc un curent simțitor de populație rurală spre orașe, măresc pe fiecare an elementul românesc în centrele mari, cu îngrămădiri minoritare.

5. — Cu toate că atenția dată orașelor a fost mai mare decât cea îndreptată asupra satelor, fapt firesc prin evoluția Statului nou alcătuit, starea lor sanitară nu este cu prea mult mai deosebită decât a satelor. Bolile sunt aceleași; numai intensitatea variază.

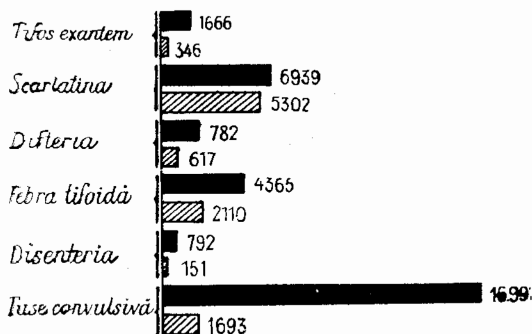

Fig. 226. — Boalele epidemice la orașe (negru) și sate (linii).

Grija ce se dă salubrității publice chiar în orașe, este mult prea slabă. Majoritatea comunelor urbane au o alocație sanitară sub 10% din bugetul lor general (2,8% în Tighina), rar de tot cu un procent mai ridicat

(Târgoviște cu 48%). Numărul medicilor urbani e restrâns cam unul la 12.482 locuitori (București, 1: 22.000). Farmaciile sunt insuficiente (1: 7.643 în Hotin). Nu există decât 95 instituții spitalicești de Stat, majoritatea în mediul urban (20 dispensare) cu 8.810 paturi, pe lângă care trebuiesc adăugate instituțiile armatei, ale C.F.R. și mai ales acele datorite milei vechilor domnitori și boieri.

Din cauze lesne de înțeles, prin îngrămădirile de oameni, prin lipsa de igienă generală, boalele molipsitoare la orașe sunt numeroase.

Mortalitatea de pe urma boalelor epidemice e de 1,63 %. Scarlatina e uneori mai întinsă la orașe, după cum adesea epidemii de febră tifoidă izbucnesc cu virulență (Iași). Vărsatul, difteria, dau procente mai mari la orașe. Pericolul orașelor vine dela tuberculoză și sifilis. In 85 % dintre comunele urbane tuberculoza e în creștere, mai mare în centrele industriale. Din 30 de orașe mai importante 10 au mortalitate de 140—200, 14 dela 200—300 și 6 de 300—400 pentru 100.000 locuitori. In București mortalitatea de tuberculoză a atins între femeile muncitoare și profesioniste chiar 100 la 10.000 suflete. Sunt orașe în care mortalitatea de tuberculoză a depășit 20 %, adică la 100 morți 20 sunt de tuberculoză. In unele orașe mici e și de 36 %. In 15 % din orașe se observă o tendință de creștere.

6. — Cele dintâi școale la orașe s'au înființat. Toate mijloacele de cultură generală (teatre, muzee, biblioteci) aproape exclusiv numai la orașe s'au desvoltat ca și școalele secundare și superioare, care constituesc un adevărat privilegiu pentru orășeni față de săteni, cu toate încercările temporare de a face să funcționeze unele și în mediul rural. Chiar școala primară de sat, într'o vreme se deosebea ca program de cea din oraș. Mai cu seamă în anii din urmă când criza accentuată a lovit mai mult în bugetul Ministerului de Instrucție, bursele pentru fiii de săteni s'au micșorat din cale afară, având ca rezultat că populația școalelor secundare a rămas mai mult orășenească. Puțini dintre tinerii mediului rural pot ajunge la ele.

Urmarea acestor privilegii ar fi trebuit să însemne stârpirea analfabetismului la orașe. Au mai rămas însă măcar 22.7% analfabeți (15.5% bărbați, 29.7% femei), în Basarabia chiar 34.7%, Oltenia 31.4%.

Există școale numeroase și de tot soiul. Nu există însă biblioteci publice decât foarte rar (Cluj, T.-Severin, Ploești), cele mai multe nesistematic organizate. Chiar în București nu se găsește o bibliotecă pentru mulțime, în afara celor de specialitate. Muzee abia de curând au început să se înfiripeze, timid, ici și colo, iar în afară de București numai teatrele subvenționate de Stat mai trăiesc.

Chiar cultura existentă, restrânsă aproape la orașe, suferă de o prea mare influență străină, în bună parte datorită și programelor școlare prea universale.

Concludent e faptul că numărul cel mai mare de exemplare din revista franceză « Illustration », după Belgia, în România se vinde, pe când o interesantă și instructivă revistă română, echivalentă, « Boabe de grâu », n'a putut dăinui. Dintr'o statistică prezentată la congresul editorilor dela Londra (1936), reiese

că România stă în fruntea țărilor din lumea întreagă, în ce privește procentul cărților franceze ce se cumpără, aproape exclusiv de pătura cultă a orașelor noastre. Nu e de mirare atunci că o bună carte românească de literatură nu se tipărește, cu rari excepții, în mai mult de 5.000 exemplare la prima ediție, rar apărînd mai multe ediții, în afara celor subvenționate.

Inclinarea către înstrăinarea sufletească a păturii culte, restrânsă mai mult la orașe, se simte uneori și la alcătuirea legilor, adesa neaplicabile tocmai din cauza că specificul etnic n'a fost cercetat, spre a putea servi drept temeiu trainic vieții de Stat.

7.—Capitala țării, B u c u r e ș t i i, poate fi dată ca exemplu de repedea refacere a țării întregi, în ea concentrându-se, exagerat, viața economică și culturală a întregului stat. Restul orașelor duc o viață uneori atât de anemiată, încât dacă li s'ar lua administrațiile legale de conducerea județelor, ar înceta să mai existe ca orașe. Prea puține sunt care reprezintă centre importante, fie de cultură (orașele universitare), fie economice (porturile principale) ori industriale.

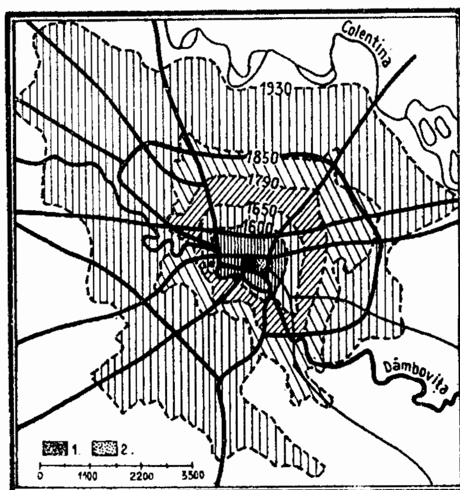

Fig. 227. — Cum a crescut suprafața Bucureștilor (d. *V. Mihăilescu*). 1 = Locul curții domnești, 2 = târgul dela Sf. Gheorghe.

Așezarea excentrică a Capitalei între cele două stepe, Burnas și Bărăgan, nu este explicabilă, decât prin existența la început a unui coridor de păduri făcând parte din Vlăsia, ce înainta dinspre dealuri către lunca umedă a Dunării. Mai târziu, menținerea târgului format în jurul Cetății lui *Radu-Vodă* de pe o grădiște a Dâmboviței, se lămurește prin schimbarea condițiunilor istorice. Drumul cel mai scurt dintre poarta munților (Brașov, Câmpulung) și Giurgiu, capătul de drum principal al Impărăției turcești întinsă la Sud de Dunăre, trecea prin București. Sub *Mihai Viteazul*, Bucureștii iau locul Târgoviștei; devin capitala Munteniei, reședința Domnitorului și a boierilor.

La începutul secolului al XVIII-lea era un oraș întemeiat. Evenimentele istorice fac să progreseze repede. Unirea Principatelor îl mărește populația dela sub suta de mii la peste 150.000. Concentrarea administrativă cu înlesnirea circulației ca nod de cale ferată, la încrucișări de drumuri venite din toate direcțiile, îi dublează repede popu-

lația care ajunge dela 375.000 în 1912, spre a sălta la peste 600.000 în 1930.

Populațiunea flotantă este importantă; ea dă viață de oraș occidendental mai ales străzilor centrale, dealungul cărora stau îngrămădite ministerele și marile instituțiuni bancare. Pe lângă centralizarea excesivă a instituțiunilor de Stat, comerțul mai mult decât industria înlesnesc orașului prefaceri simțitoare, care-l desbracă repede de haina orientală a Bucureștilor vechi. Hanurile vestite sunt dărâmate. Numai numele le-a rămas. Centrele comerciale cu specificări anumite după mărfuri, încetul cu încetul se mută spre răsărit de Dâmbovița. Străzile înguste, întortochiate, se deschid, se lărgesc, schimbându-se în Bulevarde ce se întretaie dela Est-Vest, Nord-Sud, cu altele circulare. Orașul ia aspect apusean, exagerat în unele privințe, mai ales de când clădiri înalte prefac Bulevardul Brătianu și Calea Victoriei în artere americane cu sgârie-nori, printre care «monumentele» vechi, bisericele modeste, par tolerate între zidurile ce le ascund privirii.

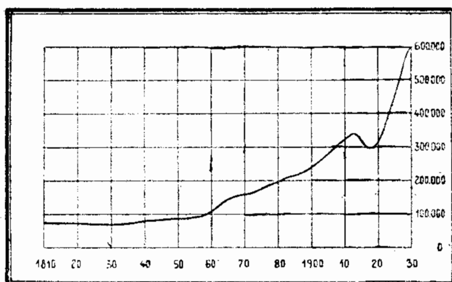

Fig. 228. — Creșterea populației în București (d. *V. Mihăilescu*).

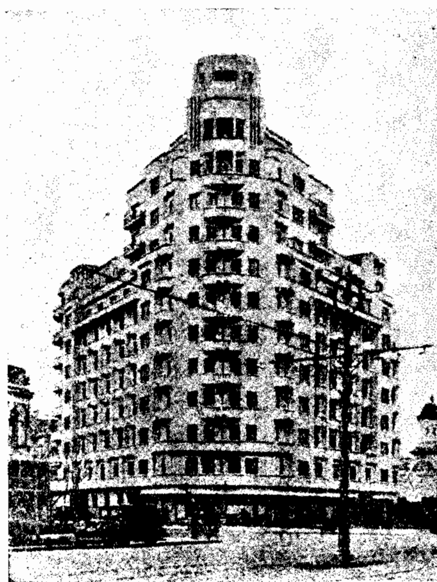

Fig. 229. — Bloc de pe Bd. [redacted].

Tiparul general, păstrat în restul orașelor, nu rămâne decât ici și colo, reprezentat prin puținele case boierești luminoase, înconjurate de grădini spațioase, multe parcelate. Densitatea mare de populație, de 2—400 loc. pe hectar din vechiul târg de lângă Dâmbovița, se subțiază; se formează noui focare spre marginea orașului, unde industrii și ateliere prind a da o nouă față periferiei. Vechea zonă a caselor boierești,

concentrică târgului, s'a îmbogăţit, s'au mutat în regiunea vilelor din spre Parcul Bonaparte şi Filipescu, asemănător cu Charllotenburgul berlinez, prin casele cochete, despărţite de grădiniţe bine îngrijite. Cu toată împrospătarea căsuţelor clădite de Societatea «Locuinţe ieftine», pentru micii funcţionari, mai ales de când şi satele din apropiere (Băneasa, Militari, Griviţa) au devenit suburbane, alipite Municipiului, mărindu-i suprafaţa la 7.000 ha, aspectul trecutului se păstrează la periferie aproape nealterat, izbitor prin contrastul dintre clădirile uriaşe şi căsuţele mici, prea modeste, unele acoperite cu stuf, puţin influenţate de progresul edilitar al Municipiului.

In starea actuală, Capitala reprezintă o fază de intensă prefacere, în care trecutul se şterge făcând loc unei aglomerări de case cu aspecte şi stil atât de variat, încât orice originalitate în ansamblu cu greu se poate întrezări. Din 1930 până în 1940 numărul clădirilor a crescut cu 75%.

Intinderea tot mai mare a livezilor cu pomi la periferie, a grădinilor cu flori, formează o aureolă plăcută. De altfel în planul de sistematizare al oraşului, grădinile joacă un rol însemnat şi în centru. Parcul Carol şi mai ales Grădina Cişmegiului, atât de bine îngrijită încât poate fi comparată cu multe din apus, Grădina Botanică cu arbori mari, parcurile din spre Băneasa şi Floreasca cu lacurile curăţite, au adăugat o estetică a naturii, care procură privelişti înviorătoare, în aparenta monotonie a stepei din jurul Capitalei.

Centru cultural prin şcoli superioare şi instituţiuni diferite, centru comercial tot mai desvoltat, Bucureştii prind a deveni dela război încoace şi un important centru industrial. Afară de morile şi cărămidăriile de până acum, se înalţă pe fiecare an clădiri pentru industrii mari cum e aceea metalurgică.

LITERATURĂ.

FLORINESCU AURELIANA, *Oraşul Piteşti din punct de vedere geogr.* An. geogr., antr., Buc. 1916. SEVASTOS M., *Monografia oraşului Ploeşti.* Cartea Românească, Buc. 1937. RĂDULESCU GR. I., *Comerţul şi industria în trecutul oraşului Piteşti.* Piteşti 1938. GOROVEI A., *Monografia oraşului Botoşani.* Botoşani 1926; IDEM, *Fălticenii.* Fălticeni 1937.

GABREA I., *Şcoala românească.* Buc. 1933.

HEROVANU M. ELENA, *Cotnarii.* Buc. 1936.

LONGINESCU N. I. *Populaţia României din punct de vedere etnografic.* Buc. 1933.

MANUILĂ S., *Evoluţia demografică a oraşelor şi a minorităţilor etnice din Transilvania.* Art. p. St. şi ref. Soc., Buc. 1929; IDEM. *Le développement des centres urbains en Transilv.* Rev. de Transilv., I, Cluj 1935; IDEM, *Aspects démographiques de la Transylvanie.* Acad. Roum. Buc. 1938. MIHĂILESCU V, *Bucureştii din punct de vedere antropogeografic şi etnografic.* An. geogr. şi antr., Buc. 1915; IDEM, *Bucureştii.* Cunoşt. folosit. Cartea Românească, Buc. 1935. SIMIONESCU I., *Oraşe din România.* Ed. III-a. Cartea Românească, 1934. SUCIU P., *Oraşele dela apus de Carpaţi.* B. S. G., XLVI, Buc. 1927. VERGEZ TRICOM G. şi R. FICHEUX, *Bucarest.* An. d. G., XXXVI, Paris 1927.

LUPU N. N. *Valoarea industrială a orașului Iași.* Lucr. Soc. geogr. Cant. III, 1940.
OBREJA TH., AL. *Târgurile din Moldova în veacul al XIX-lea.* Arh. Basarab., Chișinău 1936.
TUFESCU V. *Un oraș în declin: Botoșanii.* Social. rom., III, 1938.
VÂLSAN G., *Bucureștii din punct de vedere geografic.* An. geogr. antr., Buc. 1915.
ZAGORITZ, *Târguri și orașe între Buzău, Târgoviște și București.* An. geogr. și antr., Buc. 1913.
Bucureștii Vechi. Documente iconografice. Arhivele Bucureștiului, Nr. 1. Cartea Rom., Buc. 1936.

CAP. XX.

AGRICULTURA.

1. Natura solului. — 2. Impărţirea pământului de arătură. — 3. Reforma agrară. — 4. Natura agricolă a ţării. — 5. Lucrările agricole. — 6. Pregătirea agricultorilor. — 7. Pierderile în agricultură. — 8. Criza agricolă. — 9. Ajutoarele date agricultorilor.

1. — Roadele îmbelşugate în agricultură atârnă mult de factorii naturali, dar mai ales de munca şi ştiinţa omului. Cu răbdare şi voinţă să scoate pâine chiar din piatră seacă. Pe lângă osteneală, se cer cunoştinţe temeinice despre viaţa plantelor ca şi de natura solului.

Temperatura şi ploaia, prin acţiunea lor înceată şi continuă, prefac subsolul în s o l. După ce acesta s'a format, se primeneşte într'una prin aceiaşi factori. Arătura adâncă nu înseamnă alta decât contactul mai strâns al ţărnii fărămiţată cu umezeala din aer. Natura solului atârnă în primul rând de a s u b s o l u l u i. Planta n'are nevoie însă numai de substanţe minerale; îi trebuie şi substanţe provenite din putrezirea organismelor (h u m u s).

Cu studierea solului, natura şi geneza lui, se ocupă *agrogeologia*, o ştiinţă nouă, la întemeierea căreia a luat parte însemnată şi geologul *G. Murgoci*.

Şi în privinţa naturii solului pământul României este favorizat.

S o l u l b r u n - d e s c h i s din stepele aride, cu humus puţin, fără vegetaţie lemnoasă, este puţin întins.

Se întâlneşte în Dobrogea dealungul Mării Negre şi a Dunării până la Măcin. Pe stânga Dunării e restrâns dela Olteniţa la Brăila, mai larg în sudul jud. Ismail. E zona ploilor puţintele (rar peste 400 mm.), a temperaturii medie anuale de 11°, cu 2—4°/₀ humus.

Rodnicia agriculturii noastre o dă p ă m â n t u l n e g r u, « cernoziomul », cu humus bogat (4—9%); « e gras ». Coloarea lui castanie, uneori ca păcura, îl face să se deosebească lesne în ruptura malului. Este pământul potrivit cerealelor deprinse cu umezeală puţintică. Acest soiu de sol bun, ocupă o mare întindere în România.

Cernoziomul negru acopere jumătatea sudică a Basarabiei din Nistru și până în Prut, prin sudul Moldovei la Tecuci, în stepele din Nordul Moldovei, precum și pe o îngustă șușiniță dela Inotești-Buzău, iar cernoziomul de coloarea șocolății, mai slab, ce are nevoie de îngrășăminte azotoase și fosfatice, se întinde din câmpia ialomițeană până aproape de poalele dealurilor, cu o îngustă întrerupere în dreptul Bucureștilor, se continuă peste câmpia Burnasului; îngustându-se mereu, ajunge cam până la Cetate, pe Dunăre. In Dobrogea se întâlnește puțin în Constanța și Bazargic. Intins e și nordul Moldovei, în depresiunea Jijiei și a Bălților. In Câmpia de vest nu se găsește decât în Torontal, trecând ceva spre nord de Mureș. E zona grânarelor României.

Prin spălarea humusului de către ploi mai abundente, cernoziomul devine d e g r a d a t, mai slab, totuși bun pentru agricultură, căci cuprinde încă până la 6% humus.

Formează mari întinderi în nordul Moldovei, în el Basarabiei, scoborîndu-se dealungul Prutului până aproape de Reni. In Muntenia e mai îngust, formând cadrul nordic al cernoziomului ordinar. Câmpia ardeleană, loc de ogoare mănoase, e acoperită aproape numai cu acest soiu de sol.

Cea mai mare întindere în România o are p ă m â n t u l ș i u sau p o d z o l, mai mult cenușiu decât negru; ploile mai abundente îi spală humusul dela față, luând fierul și acizii fosforici. Mult mai sărac în humus (1½—4%), cuprinde mai puține substanțe minerale solubile (azot 0,22% față de 0,35% din pământurile cafenii). Pentru o bună producție agricolă are nevoie de îngrășăminte. Acoperind dealurile din întreaga țară până spre vârfurile muntoase, corespunde pădurilor de brad și fag. E solul cel mai rău, dar în regiunile mai umede și când este îngrășat în bălegar și bine lucrat poate da îndeajunse recolte.

Intre el și cernoziomul degradat se intercalează p ă m â n t u l b r u n - r o ș i e t i c cu humus (3—5%), dar cu fierul și acizii fosforici nespălați de apa de ploaie. Prin unele locuri are o structură grăunțoasă (pământ creț). E mai desvoltat în Muntenia, ajungând până la T.-Severin și Strehaia, unde e mai roșcat, căci și clima e mai apropiată de cea mediterană. E un pământ rodnic, care nu are nevoie decât de puține îngrășăminte azotoase.

După cum se vede, jocul forțelor climaterice au determinat formarea solurilor prielnice agriculturii. Câmpiile întinse și colinele joase sunt acoperite de un pământ încă destul de bogat în materii hrănitoare, spre a da rod fără îngrășăminte artificiale, bine înțeles cerând să fie lucrat cum se cuvine.

2. — De străbați țara dela un capăt la altul către sfârșitul lunii Mai, impresia lăsată este aceea a unei imense grădini. Câmpurile arate sunt verzi; verzi și înflorite sunt pășunele ca și marginile drumurilor.

In mijlocul verii, când arșița dogorește câmpul, iar miriștele țin locul ogoarelor, priveliștea se schimbă. Ogoarele par încenușate, dar nu rămân neproductive. Turme de oi, cârduri de vite, arată că viața nu e întreruptă.

Din suprafaţa întreagă a ţării partea neproductivă ca agricultură, dar folosită pentru drumuri, locuinţe, etc., se restrânge numai la 16,35%, mai puţin decât în Olanda (20%) şi Anglia (37%).

Pământul productiv ocupă deci cam o suprafaţă de 83,5% din întinderea ţării, socotită la 29.504.900 ha în 1939.

Procentul cel mai mare (cam 20%) de terenuri neproductive îl are Vechiul Regat (Lunca Dunării cu lacuri şi delta; ţărmul mării). Bucovina în schimb nu are decât 5,7%. E adevărat « veselă grădină » peste tot.

Suprafaţa productivă în mijlociu, (1934—1938) căci în amănunt există variaţii din an în an cuprinde: (45,37%), 46.48% în 1939: ogoare însămânţate, (41,8% în Franţa); 13,49% păşuni şi fâneţe (13,97% în 1939); 21,7% păduri, (21,48% în 1939), (19,1% în Franţa): 1.93% grădini şi livezi (2,18% în 1939), (4,4% în Franţa).

După provincii raportul este:

	Vechiul Regat	Ardeal	Bucovina	Basarabia
	%	%	%	%
Păduri	18,3	32,1	43,1	4,5
Ogoare	47,3	30,4	30,2	65,6
Fâneţe şi păşuni	12,8	22,4	20,9	10,6
Grădini	2	1,8	0,1	3,3
Neproductive	19,6	13,3	5,7	16
	100,0	100,0	100,0	100,0

Caracterul de ţară agricolă este dat României de către populaţia rurală cu procent precumpănitor, dar şi prin repartiţia terenului de cultură. Importanţa agriculturii în economia ţării se deduce uşor dacă să ştie că 64% din teritoriul ei este suprafaţă agricolă (în Basarabia chiar 86% în 1931), că 78% din populaţia activă se ocupă cu munca agricolă, iar agricultura dă 50% din venitul naţional.

Suprafaţa agricolă a crescut necontenit, fie în detrimentul pădurilor, fie prin folosirea terenurilor socotite ca neproductive. Iazuri, în nordul Moldovei, au fost secate. Părţi din lunca Dunării s'au îndiguit (Chirnogi-Ilfov); unele nisipuri stabile (Calafat) au fost plantate; mocirle canalizate şi secate (Şercaia-Făgăraş). In unii ani se folosesc luncile marilor râuri, deşi cu nesiguranţă. De multe ori proprietarii seamănă la noroc, în lunca Dunării, căci rentabilitatea la hectar este mai mare, când inundaţiile nu distrug ogoarele (42 hl la ha de grâu faţă de maximum 24 hl la câmp, chiar 70: 28 la orz). Au mai rămas nefolosite încă luncile multor râuri lăsate în voia lor (Bahlui, Jijia).

Frigurile după pământ de arătură au ţinut multă vreme. « Noi vrem pământ » nu era numai strigătul sătenilor dela 1907. Era o tendinţă generală. In Vechiul Regat suprafaţa arăturilor dela 19.90% în 1860, a crescut la 46,1% în 1905, în dauna fâneţelor şi a păşunilor,

scăzute dela 24% la 9%. In 1889 suprafața arată e de 5 mil. ha; în 1912 trece de 6 mil. Suprafața însămânțată crește mereu și după război. In 1931 maximum atins de 13 mil. ha e cu 30% mai mult decât cu 10 ani mai înainte. Pare-se că s'a ajuns la o stabilitate, căci altfel s'ar periclita echilibrul între agricultură și creșterea vitelor ori pădurile. In ultimii 5 ani (1934—38) suprafața arabilă e cam 13.713.000 ha.

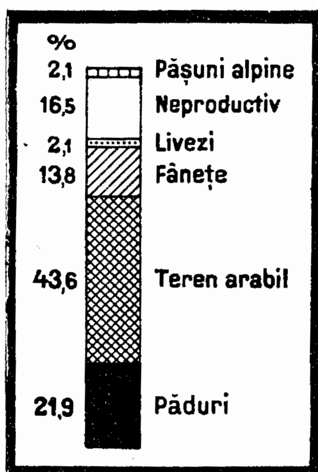

Fig. 230. — Mijlocia împărțirei pământului din România în ultimii ani.

Spre deosebire de alte țări România și-a menținut caracterul de producătoare de cereale, căci din suprafața însămânțată peste 88% e ocupată de cereale. In anii din urmă prinde a crește și cultura altor plante, cum sunt cele alimentare (fasole, mazăre, etc.) în necontenit progres (3,5% în 1921, 3,8% în 1936), cele industriale ca rapița (2,2%—3,5% în 1926—1936). Imbucurător este întinderea fânețelor cultivate (trifoi, lucernă) dela 4,3% în 1921 la 5,7% în 1936.

3. — Războiul n'a avut ca urmare numai întregirea granițelor ci și o adevărată revoluție economică și socială, săvârșită fără catastrofe. S'a răsturnat aproape cu totul proprietatea pământului mai adânc decât în alte țări. Marii proprietari cu mii de hectare au dispărut. S'a înfăptuit astfel o dreptate socială, cerută mai vijelios la 1907, prevestită de mulți, cum a fost *Sp. Haret*.

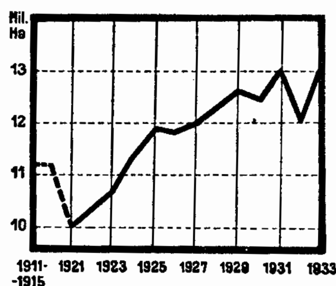

Fig. 231. — Suprafața însămânțată (în parte, după Inst. Conj.).

In Vechiul Regat, încă mai de mult se fac timide încercări de a înlătura contrastele de proprietate.

Improprietărirea a fost anunțată chiar de Regulamentul Organic. In 1864, sub domnia lui *Cuza*, s'a desființat claca, dijma, posvezile și s'au împroprietărit peste 400.000 clăcași cu peste 1.700.000 ha. A urmat împroprietărirea însurățeilor (spornicii) dela 1878 cu aproape 230.000 ha dintre cari 71% dela 5 ha în sus. Prin legea dela 1881 s'a reglementat vânzarea bunurilor Statului. Modificările aduse în 1889, 1896, au adaus până în 1906 peste 500.000 ha. Din bunurile ce le avea Statul la 1864 s'au împărțit la săteni 73,7%. După 1907, legea izlazurilor, vânzarea prin Casa Rurală, a mai dat iarăși ceva pământ sătenilor. In total dela 1864—1916 s'au împărțit peste 2.500 mii ha.

Cu toate împroprietăririle parţiale, înainte de război, 3.810.000 ha (47,7% din suprafaţa arabilă) erau stăpânite nici de 1% (0,64%) dintre proprietari; restul de 99% posedau numai 4 mil. ha (52,3%). Proprietatea mijlocie aproape nu exista (între 5—10 ha 14% în 1913). Cam 60% din pământul arabil aparţinea proprietarilor până la 100 ha, dar peste 40% marii proprietăţi.

Prin reforma agrară anunţată în 1917, hotărîtă prin decretul-lege dela 1919, aplicată în 14 Iulie 1921, raporturile proprietăţii s'au schimbat, cu totul. S'au împărţit la săteni cam 6 mil. ha de teren productiv din care 4 mil. teren arabil.

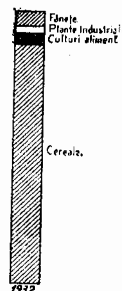

Fig. 232. Repartiţia suprafeţelor însămânţate. (Inst. Conj.).

Pe când proprietatea mică şi mijlocie până la 100 ha. înainte de reformă cuprindea numai 57,6% din întinderea cultivabilă, iar cea peste 100 ha, 42,4%, după reforma agrară, cea dintâi se urcă la 88,6%, a doua se reduce la 11,4%.

Partea mai mare cade loturilor până la 5 ha (28%); numai 20% sunt între 5—10 ha; 8% între 20—50 ha. Peste 17% au rămas proprietăţi peste 500 ha., mai mult din păduri. Media venită pentru o exploataţie agricolă e de 4 ha, ajungând în Basarabia cu populaţie mai rară la 8,7 ha. In regiunea Precarpaţilor, în Bucovina, media e sub 3 ha. Din 14 ţări suntem cu numărul cel mai mare (82,7%) de proprietăţi sub 5 ha.

S'a săvârşit o dreptate socială, dar fărămiţarea prea mare a pământului a avut ca urmare imediată scăderea producţiei, deci micşorarea valorii produselor, iar pe de alta, n'a satisfăcut în întregime nevoile sătenilor. Problema pământului rămâne încă deschisă, prin înmulţirea populaţiei şi mai ales prin divizarea pământului la copii. De aceea în 1929 s'a votat o lege care tinde la crearea proprietăţilor mijlocii de 25 ha.

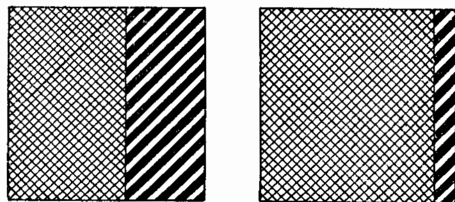

Fig. 233.—Impărţirea pământului de arătură înainte de reforma agrară (stânga) şi după. Linii încrucişate = proprietăţi sub 100 ha. Linii oblice = peste 100 ha.

4. — România aparţine ţărilor agricole, adică acelor care printr'o evoluţie economică mai înceată nu au ajuns la un echilibru între agricultură şi industrie.

Ca şi fosta Polonie ori Bulgaria, suntem o ţară de agricultori, iar în timpurile de după război, de mici proprietari, ca Olanda, Danemarca.

Proprietatea ţărănească, până la 20 ha, formează peste 97% din totalul exploatărilor, 60% din totalul întinderii cultivabile.

Valoarea producțiunii agricole (cereale, fânețe, vii) a fost socotită la peste 46 miliarde lei în 1931, scăzută mai bine de jumătate din ceea ce era în 1928 (peste 100 miliarde lei). Valoarea exportului produselor din regnul vegetal întrece (55%) pe a tuturor celorlalte bogății (în 1931 55%, în 1923 peste 76%). Deci nu numai ocupațiunea majorității locuitorilor se leagă de cultura pământului ci și bugetul țării.

5. — Cu tot caracterul agricol al țării, nu se poate spune că agriculturii s'a acordat continuu atenția cuvenită pentru progresul ei. După război ea a dat îndărăt în privința producției cerealelor, partea importantă din agricultura noastră.

Cauza acestei scăderi dăunătoare a producției e de pus în primul rând pe slăbiciunea activității omenești. Nici măcar izvoarele naturale (pământ, climă) favorabile, nu sunt folosite cum trebuie. Dacă înainte de război marii proprietari ajunseseră la o cultură rațională, cu producție mare, după război fărâmițarea ogoarelor la mici agricultori, care au rămas în privința lucrării pământului la metodele tradiționale, a adus o scădere de produse. Instrumentele de lucru au rămas aceleași, ale străbunilor, ca și cunoștințele, necesare azi agricultorilor. Din cauză că gospodăriile țărănești nu pot folosi rentabil un capital de exploatare mai mare, producția a scăzut cu 30—50% în raport cu producția acelorași plante sub regimul exploatărilor mari.

Arăturile nici de o palmă de adânci se fac obișnuit în preajma semănăturii. Se seamănă pe « chele », cum spun basarabenii, prin împrăștierea semințel pe pământul nearat. Rar se îndeplinește pregătirea pământului de cu toamnă, pentru semănăturile de primăvară. Instrumentarul e primitiv. Plugul de lemn cu brăzdarul îmbrăcat la vârf cu fier, abia de câțiva ani, în unele regiuni, s'a asvârlit sub șopron. In M-ții Apuseni sunt încă aproape 79% pluguri cu grindeiul de lemn. In multe părți grâul se treeră la arman, sfărâmat de copitele cailor. Nu lipsesc prin Basarabia și Dobrogea, nici tălpile de lemn întărite cu așchii de cremene, care înlocuiesc vălătucul crestat de piatră. Selecționarea și prepararea semințelor nu se știe, în general, ce e. Plantele se corcesc; pierd din valoare. De pe un hectar din Dobrogea, s'au adunat mai toate varietățile de porumb ce se cultivă în țară.

Doar îngrășămintele de bălegar nedospit bine, cât a mai început a se arunca pe ogoare. Ingrășămintele artificiale aproape nu se știe ce sunt. Existau două fabrici de suprafosfate dar s'au închis, deși pentru stepele noastre este dovedită rentabilitatea suprafosfatelor. Mai bine de jumătate din producția de făină de oase ce se fabrica la Mărășești se exportă. Mai există încă regiuni (Făgăraș, Trascău) unde se practică sistema zisă « silă a pământului ». Hotarul satului este împărțit în 3 mari tarlale: una pentru cereale, alta cu prășitoare, a treia lăsată a fi îngrășată cu vitele ori oile dela pășunat.

Sistemul cooperativelor pentru lucrul pământului, tăria la Bulgari, e aproape inexistent. Cumpărarea în comun de mașini agricole nu se practică. De altfel nici tractoarele nu pot fi folosite deplin din cauza scumpetei benzinei.

Nu s'a ajuns încă la o standardizare a agriculturii ca pe aiurea. Bunăoară în regiunea stepelor nu merg decât cerealele. Orice încercare de trecere la un sistem mai intensiv ar fi stânjenită de agricultura celorlalte părți din țară. Porumbul se seamănă oriunde și orice fel, pe când în Statele-Unite se împarte țara în zone agrogeografice, fiecare cu o varietate anumită de porumb, fie pentru industrie, fie pentru hrană.

Contra secetelor nu s'a luat nicio măsură. Deşi condiţiunile geografice sunt favorabile, irigări nu se cunosc, în afară de acelea ca pe vremea Egiptenilor, pentru grădinile de zarzavaturi. Cât de lesne s'ar putea folosi unele râuri au dovedit sătenii din Făgăraş, singurii din ţară care folosesc pe plaiurile mai înalte, râurile iuţi ce vin din creasta Carpatică.

Toate acestea contribue la micşorarea producţiei agricole, deşi pământul e minunat, iar condiţiunile climaterice favorabile.

Prin legea propusă în 1936, multe din neajunsurile enumerate sunt pe cale de a fi înlăturate, dacă aplicarea legii va avea soarta bună a unei continuităţi, necesară mai ales în agricultură.

Prin creşterea suprafeţelor de însămânţare a crescut, se înţelege, şi cantitatea producţiei totale.

Dela 82 mil. chintale în mijlociu pe an între 1921—25, s'a ridicat la 110 mil. chintale între 1926—31.

Din păcate, cu toată această creştere producţia la hectar este mult depărtată de a altor ţări cu agricultură intensă. Prin mijloace ştiinţifice, pretutindeni aproape s'a ajuns la o mărire a productivităţii şi a greutăţii hectolitrice. Noi am rămas în urmă. « Producţia e sub nivelul însuşirilor pe care pământul nostru le are cu adevărat » (Expunere de motive la legea de încurajarea agriculturii din 1936).

Prin o sistematică preocupare s'a ajuns în vecini la o producţie mai mare decât înainte de război; la noi este invers. După datele medii dintre 1922—25, în ce priveşte producţia grâului, ocupăm locul al 10-lea, cu o producţie de 860 kg la ha (între 2.000—3.000 kg., în ţări ca: Danemarca, Olanda), întrecuţi chiar de Ungaria şi Bulgaria. Intre statele învecinate nouă, în penultimii 3 ani (1930—1933) locul României a ajuns al 11-lea la grâu (cu 9,5 chintale faţă de 28,6 în Danemarca), în urma Bulgariei (12,3 chintale la ha). Jugoslaviei. In ultimii 10 ani (1928—37) producţia de grâu a oscilat între 5,27 chint., la 11,65. Scade greutatea hectolitrică (80 kg în 1896. 76 în 1934) dar şi substanţele azotoase dela 12,80 (1896), la 10,92 (1934). La fel cu orzul (5,9 chintale, 14,2 în Bulgaria, 27,8 în Danemarca), măcar să suntem ţara cu condiţiunile naturale cele mai avantajate pentru cultura lui; aşa mai ales cu porumbul (11,2 chintale, faţă de Austria cu 20,8 chintale), deşi după Argentina noi venim la rând în privinţa exportului. Abia se capătă în medie ceva peste 1.100 kg. la ha, pe când chiar la vecinii noştri sudici producţia e de peste 1500 kg la ha.

6. — Deşi o ţară agricolă, şcoalelor de agricultură de toate gradele abia în ultimele decenii li s'a dat o deosebită îngrijire. Roadele lor practice încă n'au ajuns pe deplin folosite de mulţimea sătenilor. Şcoala superioară de agricultură dela Herăstrău era singurul învăţământ înalt în Vechiul Regat pentru crearea mai mult a agronomilor-funcţionari. *Haret* a încercat să deştepte interesul pentru agricultură, introducând-o ca obiect de studiu în liceu; sistemul n'a prins. O şcoală medie (la Roman), puţine şcoli elementare, câteva ferme, câteva şcoale elementare create din iniţiativa particulară (Academia Română, Casa Rurală), toate la un loc, şcoale de agricultură şi viticultură, de indu-

strie casnică în număr de 29, erau prea slab dotate spre a radia în juru-le cunoștințe folositoare.

După război s'a dat o atenție mai deosebită pregătirii agricole a săteanului, agronomia fiind socotită, cu drept, preocuparea practică importantă chiar în programul școalelor primare cu curs complimentar.

Invățământul superior agricol este reprezentat azi prin două tipuri de școale superioare. Existau două Academii de înalte studii agronomice la București și Cluj; o Facultate de agronomie la Chișinău, în legătură cu Universitatea din Iași. Mai exista o catedră de chimie agricolă pe lângă Facultatea de Științe din București. Toate, dela 1934, fac parte din Ministerul Educației Naționale.

Există un număr apoi mai mare de școale medii, elementare și inferioare, dar mai ales ferme de experimentare. Un deosebit îndemn la sistematizarea științifică a agriculturii îl dă « Institutul de cercetări agronomice » bine înzestrat și cu ferme de experimentare răspândite în regiuni naturale din țară.

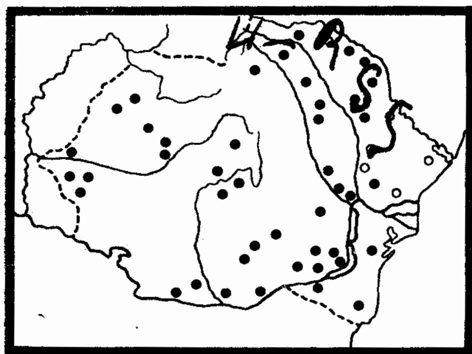

Fig. 234. — Repartiția fermelor (cercuri pline) și a punctelor agronomice.

7. — Rezultatele agriculturii la noi sunt mai mici, nu numai prin slaba desfășurare a energiei omenești, dar și prin pierderile de diferite soiuri suferite de agricultură, împotriva cărora se iau puține măsuri.

Insăși munca săteanului este lipsită de organizare sistematică. Numeroasele sărbători păgânești păstrate cu sfințenie (Foca, Ilie-Pălie) cât și zile irosite prin superstiții (Izvorul Tămăduirii; anumite zile din săptămână), duc la o iroseală a timpului tocmai în toiul muncii agricole.

Prin lipsa încrederii în asigurări, grindina distruge fără nicio îndemnizare, recolta de pe întinse suprafețe (67.000 ha în 1913); în 1932, numai în jud. Tighina a nimicit recolta de pe 6.300 ha. Viermii și omizile au distrus într'un an rodul de pe 11.161 ha, rugina de pe 300 ha, șoarecii, hârciogii și popândăii de pe 72 ha. Răspândirea acestora din urmă (Fig. 235), coincide tocmai cu maxima întindere a cerealelor.

In general, s'au înregistrat în 1912 numai în Vechiul Regat pierderi totale sau parțiale de peste 10 mil. lei-aur, pe o întindere de 177.000 ha. Rugina grâului a distrus în Bărăgan (1932) 80% din recolta probabilă. Tăciunele sburător a adus stricăciuni de 30—40% în recolta județelor Dolj și Romanați. Lăcustele (Bugeac, Dobrogea) aduc mari pierderi.

8. — Inainte de război, România era socotită ca un grânar al Europei. Starea ei financiară și economică era în legătură cu productivi-

tatea pământului, în special cu a cerealelor. Era a 5-a în rândul ţărilor ce exportau grâu, a 2-a în exportul secarei, a 4-a în a ovăzului, a 3-a în a porumbului.

Războiul a adus o primă şi adâncă lovitură prin pierderile celor 800.000 de forţe, dintre care 90% agricultori. Mai cu seamă Vechiul Regat are pierderi mari de vite, temeiul în lucrul pământului (în 1919 erau 36% vite, 50% cai mai puţin decât înainte). Numai din Muntenia ocupată până la 1917 (31 XII), s'au ridicat peste 1 mil. 500 tone de cereale, fân şi fructe. «Populaţiunea austro-ungară a trăit din cerealele luate din România aproape 2 luni din an» (*K. Mann* în *V. Dinu*). Vechiul Regat mai mult decât celelalte provincii, a ieşit sleit de pe urma războiului.

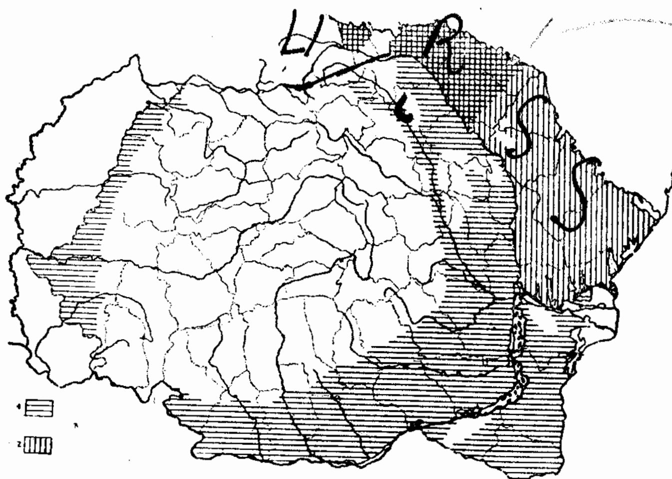

Fig. 235. — Harta răspândirii popândăilor (d. *R. Călinescu*).

Au urmat apoi perturbările adânci cauzate de revoluţia economică a împroprietăririlor. Cerealele scad ca întindere, ca producţie, dar mai ales în calitate. Exportul de grâu şi făină, care între 1909 şi 1913 în mijlociu era de 133.000 vagoane, se micşorează între 1920—1924 cu 6,5%. Chiar dacă se ridică exportul de grâu în 1931 la 1 mil. tone, criza mondială face ca preţurile să fie mici, ceea ce se menţine cu toate sforţările Statului de a le slăbi urmările. In 1931 preţul grâului e cu 22% mai mic, cu 20% la porumb, decât în 1928.

Finanţele Statului se resimt; starea generală economică arată salturi dela an la an, ca şi barometrul pe o vreme de furtună.

La toate acestea s'a adăugat şi marile datorii ale agricultorilor făcute însă mai puţin pentru îmbunătăţirea inventarului în vederea

viitorului. După diferite socoteli împrumuturile micilor proprietari, cu mai puțin de 10 ha, se ridica la peste 37 miliarde lei, la 15 miliarde lei pentru ceilalți. De aici nevoia legii conversiunii, care însă aduce după sine zguduiri adânci financiare (căderea marilor bănci), nu fără urmări asupra lipsei creditului necesar exploatărilor agricole. Rezultatul general este acuta criză agricolă în care se găsea agricultura în România, mai adâncă decât în alte țări, ceea ce aduce după sine încetineala restabilirii valorificării pământului. Pentru însănătoșirea agricolă a țării și raționalizarea lucrării pământului s'a votat legea din 1936, care pornește dela constatarea îngrijitoare a crizei în care se zbate agricultura, spre dauna întregii economii a țării.

9. — Cu toată importanța pentru economia țării, organizarea creditului pentru agricultură intră târziu în preocupările generale. Abia la 1873 se înființează Creditul funciar român rural, ca o urmare a încercării străinilor de a întemeia un Credit funciar.

Prin această instituție proprietarii pot împrumuta pe garanția moșiilor proprii. Prin legea din 1923 ea se adaptează nouilor condițiuni.

In 1894 se înființează Banca Agricolă de un grup de capitaliști, iar pentru ajutorarea micilor proprietari și arendași s'au întemeiat Case de credit agricol (1881) în fiecare județ, reorganizate în 1892 sub numele de Credite agricole, ce atârnau de Ministerul de Finanțe și Domenii. Nici cea dintâi, nici forma nouă nu a dat bune rezultate.

După mișcările dela 1907 se întemeiază în 1908 Casa Rurală, iar ca urmare pentru sprijinul ce a început să dea și Banca Națională agriculturii în 1915, pe lângă fiecare sucursală a Băncii Naționale ia ființă Casa de împrumut pe gaj, atârnând de Ministerul de Finanțe.

Războiul, împroprietărirea, criza, aduc noi zdruncinări în creditul pentru agricultură. Imprumuturile agricultorilor cresc, putința de plată scade, legea conversiunii din 1934 este urmarea.

Abia în 1929 se încearcă o reorganizare a creditului agricol, creându-se pe lângă Creditul funciar rural cu operațiuni restrânse la împrumuturi pe gaj, ipoteci, Societăți de credit agricol cu participarea Statului, servind la finanțarea agricultorilor, dându-se puțința de a crea Bănci comerciale cu caracter agricol. Statul înlesnește depozitarea produselor, votându-se în 1930 legea Magazinelor generale și a silozurilor; se înființează Creditul agricol ipotecar al României etc. Mare ajutor e dat agriculturii de către Centrele cooperative și în special de Banca Centrală Cooperativă cu un capital de un miliard.

Insemnată contribuție la susținerea agriculturii o au Camerele de agricultură, înființate după reforma agrară dela 1918. In intervalul dela 1926—1935 ele au investit suma de peste 900 milioane lei pentru promovarea agriculturii, mai ales la micii agricultori și a creșterii vitelor.

LITERATURA.

1. CÂRNU-MUNTEANU și ROMAN C., *Le sol arable de la Roumanie*, Buc. 1900. MURGOCI G., *Die Bodenzonen Rumäniens*. An. Inst. G., IV, Buc. 1910. CERNESCU N., *Facteurs de climat et zones du sol en Roum.* Inst. Geol. Studii tehnice. Ser., C., Nr. 2, Buc. 1934. DOBRESCU I. și RADU I., *Contr. à l'étude des sols roum.*, XIV-e Congr. intern. d'agric., Buc. 1929. ENCULESCU P., *Zones de végét. ligneuse en Roum.* Mem. I. Gl., Buc. 1924; IDEM, SAIDEL et PROTOPOPESCU, *Solul din Ardeal, Bucovina și Basarabia*. A. I. Gl., Buc. 1926. SAIDEL T., *Et. chimique des princ. types de sols de Roum.*, ibidem 1925. G. IONESCU-SISEȘTI și GR. COCULESCU, *Die Hauptbodentypen Rumäniens*. Anal. Inst. cerc. agron. X, 1938. București. *Harta solurilor României*. Inst. Geol., 1:1.500.000 Buc. 1927.

2—9 ALEXANDRESCU VL., *Asigurarea creditului p. agricultură*. Argus jub., 1936.

ANGELESCU I., *Hist. écon. d. l. Roumanie*, Genève 1919.

BONTEA G. DR., *Influența condițiunilor naturale de producție în agricultura din stepele românești*. Bul. Agr., IV, Buc. 1931.

CĂMĂRĂȘESCU I., *Raționalizarea culturii porumbului*. Soc. ing. agr. din România, București 1937.

CHIRIȚESCU-ARVA M., *Criza agricolă și organizarea producției*, Buc. 1935.

CIPĂIANU GH., *Desvolt. agric. în ultima sută de ani*. B. I. Ec. Rom., 1929.

CORNĂȚEANU N., *Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești*. Inst. Cercet. Agr. a Rom., Buc.; IDEM, *L'organ. d'exploitations agricoles en Roumanie*. Congrès intern., Buc. 1929.

CREANGĂ G. D., *Proprietatea rurală în România*, Buc. 1907.

DINU V., *Die Landwirtschaft Rumäniens*, Buc. 1933.

GAROFLID C., *Chestiunea agrară în România*, Buc. 1920.

ENESCU I., *Grâul românesc*, Econ. nat., Buc. 1912.

IONESCU-ȘIȘEȘTI G., *Rumäniens bäuerliche Landwirtschaft*. Buc. 1912; IDEM, *Reforma agrară și producția*, ibid., 1925; IDEM, *L'agriculture de la Roumanie pendant la guerre*. Paris 1939.

CORNĂȚEANU N. și IONESCU-SISEȘTI G., *La réforme agraire en Roumanie*. Acad. Rom. Buc. 1937.

IORGA N., *Constatări istorice privitoare la trecutul vieții agrare*. Buc.

NASTA A., *Reforma agrară și problemele agricole din viitor*, Buc. 1926; IDEM, *La réforme agraire en Roumanie*, XIV congres intern. d'agr., Buc. 1929. IDEM, *Criza agricolă*. Ec. nat., Buc. 1934.

JORNESCU C., *Die geschicht. Entwicklung u. d. gegenwärt. Zustand d. rum. Landwirtsch.* Bonn 1901.

LEITOS H., *Rumäniens Landwirtschaft*. Mitth. Geogr. Ges. Wien, LX, 1917.

PETRINI E., *Reforma agrară*. Transilv. jub., Buc. 1929.

ROBIN F., *Evoluția producției românești dela 1884 la 1900*, Buc. 1908.

ROMENHOLLER G., *La Grande Roumanie*, Haga 1926.

ROSETTI R., *Pentru ce s'au răsculat țăranii*, Buc. 1907; IDEM, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, Buc. 1917.

SUDHOF H., *Die rum. Getreideproduktion*. Buc. 1917.

SĂULESCU N., *Quelques aspects de l'agriculture transylvaine*. R. de Transylv., I. Cluj 1935.

SĂVULESCU Tr., *Starea fitosanitară în România în anul 1931—32*. Inst. Cercet. Agron., Buc. 1933; IDEM și alții, *Starea fitosanitară în anul 1936—37*, 1938.

ȘERBAN M., *Problemele noastre social-agrare*, Buc. 1914.

THEVENEAU A., *La Roumanie économique*, Paris 1923.

CIORICEANU G. D., *La Roumanie économique*, Paris 1928.

XENOPOL N., *Les richesses de la Roumanie*, Buc. 1914.

CAP. XXI.

NATURA CULTURILOR.

1. Cereale. — 2. Leguminoase. — 3. Plante industriale. — 4. Zarzavaturi. — 5. Păşuni, fâneţe. — 6. Fâneţe artificiale.

1. — Caracteristica agriculturii româneşti o formează cerealele. Condiţiunile climaterice le sunt favorabile chiar dacă lucrul pământului a rămas în bună parte legat de tradiţia străbună.

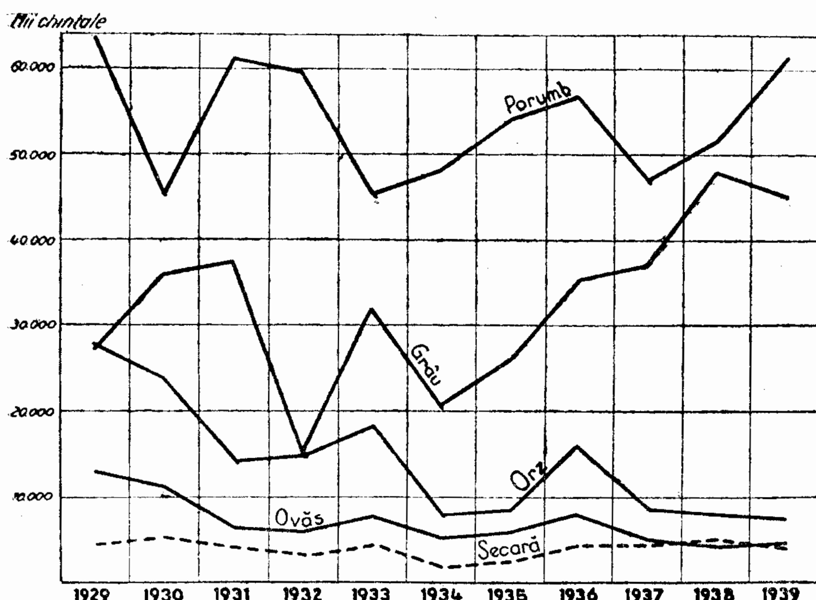

Fig. 236. — Producţia cerealelor dela 1929—1939.

Suprafaţa însămânţată cu cereale se menţine mereu predominantă, ajungând uneori şi 90%. In ultimii 5 ani (1934—1938) e de 83.49%

din totalul pământului cultivat (38.67% din suprafaţa totală a ţării), mai ales în Vechiul Regat şi Basarabia. In 1939 s'a semănat cu cereale cam 11,1 mil. ha, mai mult decât în ultimii 10 ani.

Lupta se dă între porumb şi grâu, tradiţia şi hrana principală a poporului faţă de necesităţile comerţului exterior. Porumbul învinge; suprafeţele lor rar rămân deopotrivă. Mai ales în anii din urmă exportul de grâu fiind scăzut, suprafeţele cu porumb au întrecut cu 30% pe acele cu grâu, variind între 3,40—4,80 mil. ha faţă de 2,49—3,69 mil. pentru grâu. In medie, dela 1862—1890 păpuşoiul ocupa 11/25 părţi, pe când grâul numai 8/25. Din totala suprafaţă cultivabilă în 1939, în seama grâului cade ceva peste 4 mil. ha, a porumbului cam 5 mil. ha.

Dacă suprafeţele de cereale sunt întinse arătând favorabile condiţiuni naturale, în schimb mai la toate producţia este mult micşorată.

G r â u l se semăna la noi încă din vremea neolitică. In staţia Frumuşica (jud. Neamţ), Preotul *Matasă* a găsit în vase neolitice două soiuri de grâu cultivate şi azi şi anume grâul îndesat *(Triticum compactum)* şi cel de toamnă *(Tr. vulgare)*. Şi azi la noi sătenii seamănă seminţe amestecate din aceste două soiuri de grâu, numindu-l grâu umblător (după *Tr. Săvulescu*).

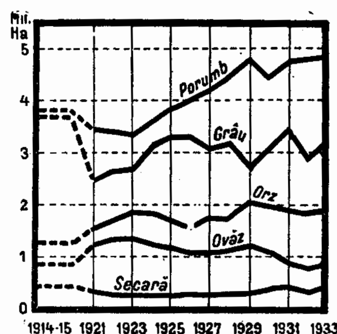

Fig. 237. — Suprafeţele însămânţate cu cereale (d. Inst. Conj.).

Grâul este cereala cea mai de preţ la export, căci sub un volum restrâns cuprinde mai multe substanţe hrănitoare. Mai înainte vreme grâul românesc hrănea o mare parte din populaţiunea Europei. Bogăţia grâului de Moldova în materii azotoase (16,04%), cantitatea mare de gluten şi puţinele tărâţe ce dă, îl făcea căutat pe piaţa europeană, măcar că era vândut sub numele de făină de Budapesta, pe când în realitate era făină de Botoşani.

Suprafaţa însămânţată cu grâu a variat în ultimii ani atingând 4.078 mii ha în 1939. Producţia a fost dela 19 mil. chintale (1924) la peste 44 mil., 5 în 1939, cu oscilaţiuni faţă de producţia medie de 9,6 (decada 1929—1939) până la 38% în plus şi 39% în minus, dovedind că în această producţie decid numai condiţiunile naturale. In 1939 a fost de 11 chintale la ha. Grâul este cultivat pe toată întinderea ţării afară de ţinuturile prea înalte. Mai mult de 45% din suprafaţa arabilă se cultivă în sudul Basarabiei, în depresiunea Prutului, în Dolj, Romanaţi şi Teleorman, ca şi în şesul dela vest. Din păcate producţia variabilă dela an la an, nu s'a ridicat în medie peste 11,60 chintale la ha (1930), dar a fost şi de 5,27 chintale (1932). In 1939 maxima producţie la hectar (14—20 ch.) s'a căpătat în părţi din Ardeal, Ilfov, Buzău; minimum (5—7 ch.) în sudul Basarabiei.

Se obişnueşte să se semene la noi mai mult grâu de toamnă până la 1.000 m. înălţime. E rezistent: nu degeră decât excepţional (1928/29), când lipseşte

zăpada și gerurile sunt aspre. Grâul de Banat e cel mai răspândit. Cu o producție medie de 300.000 vagoane pe an România reprezintă abia 3 % din producția lumii întregi. In Basarabia se seamănă și grâu de primăvară (grâul Ghirca, arnăut) cu o perioadă de vegetație mult mai restrânsă. Cultura lui descrește. Dela 18,7 % din totalul cerealelor între 1900—905, s'a redus la 7,9 % între 1924—1928, luându-i locul orzul.

Cu tot prețul scăzut, grâul se exportă (1931) în ordinea greutății (în mii de tone): în Belgia (169), Anglia (131), Olanda (123), Franța

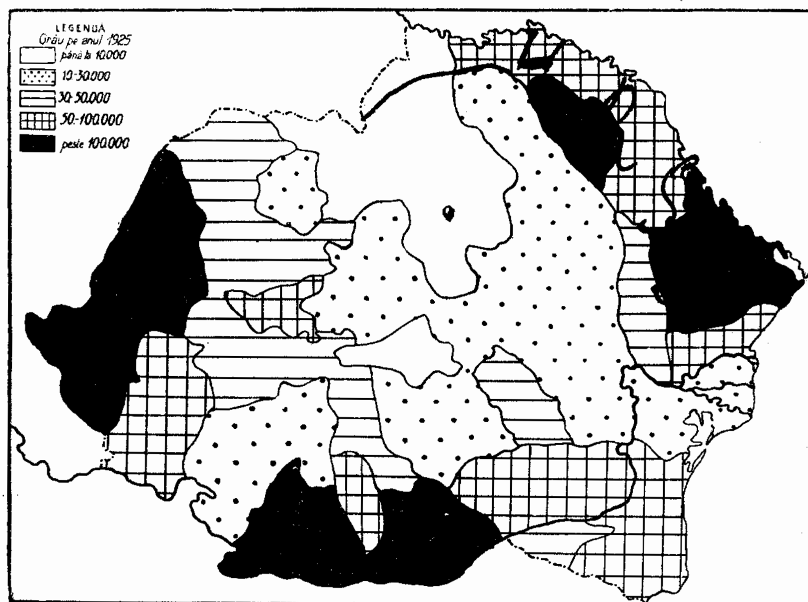

Fig. 238. — Regiunile cu ogoare de grâu.

(88), Germania, Ungaria, Austria (66—68), Italia (40), Grecia (12), Turcia (8). Raporturile se schimbă dela an la an. Italia în 1930 importase 101 mii tone; un an mai înainte, aproape nimic.

P o r u m b u l este cereala de mare însemnătate în alimentarea poporului român. Mămăliga ori mălaiul copt, înlocuiește pâinea în multe ținuturi din țară. Porumbul (păpușoi, cucuruz), introdus la noi abia după 1750, s'a răspândit repede, înlocuind meiul străbun.

Are o cătare mare pentrucă în economia internă este cel mai potrivit; aduce venituri brute mari la o investiție mică de capital. Cocenii (strujenii) sunt nelipsiți din gospodăria rurală; sunt mai hrănitori decât paiele; fără ei vitele n'ar ieși din iarnă. Porumbul de nutreț, semănat mai des, se folosește uscat, dar mai ales păstrat verde peste iarnă. Boabele de porumb dau făina (mălai) pentru mămăligă; uruiala de păpușoi servește la îngrășatul porcilor și al păsărilor de

curte. In ţinuturile unde lipsesc pădurile, ciocălăii (ştiuleţii) şi cocenii rămaşi dela vite ţin loc de combustibil. Porumbul mai are întrebuinţări industriale: în America din el se fabrică scrobeală, zahăr, alcool, uleiuri. Pănuşele de porumb pot fi folosite în industria casnică pentru pălării, coşuri, rogojini.

Intrebuinţările multiple lămuresc în bună parte şi răspândirea culturii lui din câmpie şi până sus la munte, unde însă rar se coace.

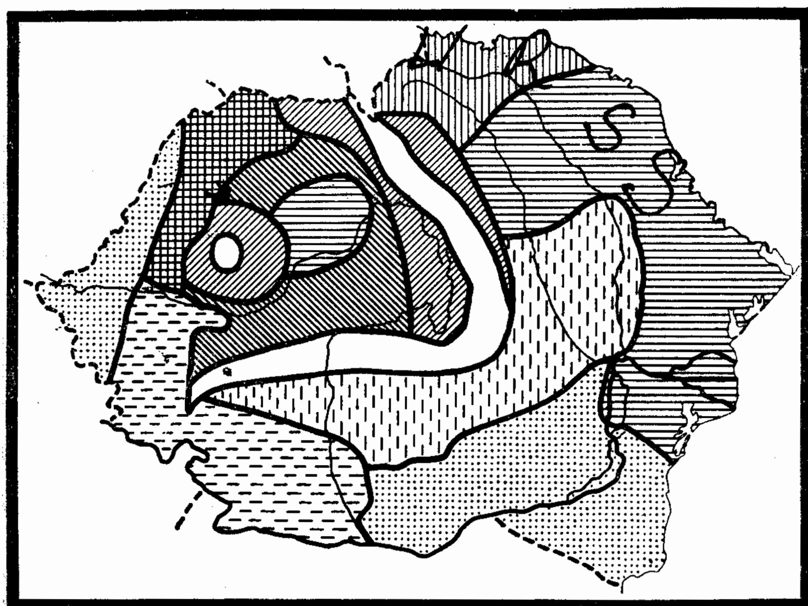

Fig. 239. — Unde ar trebui semănate diferite soiuri de porumb, potrivit pământului şi climei (d. Inst. Cercet. Agr.).
1 = reg. muntoasă. 2 = dinte de cal. 3 = porumb românesc. 4 = porumb românesc timpuriu. 5 = porumb portocaliu. 6 = porumb cincantin. 7 = porumb hângănesc. 8 = porumb ardelenesc Varady. 9 = porumb Bankub.

Suprafeţele însămânţate cu porumb, numai în Câmpia de vest cedează grâului sau în Dobrogea orzului.

In ultimii ani suprafaţa semănată cu porumb nu s'a scoborît sub 3,400 mii ha (1922), dar s'a urcat şi la 5,260 mii ha (1936). Media celor din urmă 5 ani (1934—38) a fost de 5.118.252 ha. Intinderea cea mai mare faţă de a grâului o are Vechiul Regat (50%: 23,1% în 1932 din suprafaţa totală).

Din nefericire producţia pe hectar este scăzută (12,35 chint. la ha în 1939, rar trecând de 13 în 1929, dar 8,21 în 1937). Producţia oscilează dela an la an, ceea ce înseamnă că determinante sunt şi condi-

țiunile naturale. In ultima decadă (1929—1939), media a fost de 11 chint. la ha. Crește de regulă un știulete pe strujan, în loc de cel puțin doi. Nu se produc boabe în mediu decât 1100 kg la ha, producția cea mai mică din toate țările cu întinse culturi de porumb, măcar că condițiunile naturale sunt la noi mai favorabile decât în oricare altă țară din Europa. Semințele se corcesc pe fiecare an, căci nu s'au silit cultivatorii nici cu selecționarea metodică și mai puțin cu repartiția rațională a diferitelor varietăți după condițiunile locale, așa cum e planul alăturat dat de « Institutul de Cercetări Agronomice ». Cu ocazia secetei din 1904, s'a adus în țară din Argentina porumbul « dinte-de-cal », inferior ca producție și ca mălai varietăților noastre. Prin faptul că e mai mare la știulete, înșeală pe agricultori; s'a întins din Muntenia în Ardeal și până în mijlocul Moldovei, corcind bunele noastre varietăți.

Producția totală a porumbului nu este în raport nici cu munca grea săvârșită, nici cu întinderea culturilor. In 1929 s'a urcat la 63.862 mil. chintale, dar în 1928 a fost abia 27.563 mil. chintale, deși suprafețele au rămas cam aceleași. Oscilațiunile în producție sunt relativ mai mari decât la grâu. In Basarabia, bunăoară, variază dela + 101% (1926) la — 45% (1925). Prețurile sunt mult scăzute. Valoarea mijlocie a producției la ha, a fost în 1936 de 4.294 lei față de a grâului de 4.476 lei.

Porumbul se culege toamna. Din cauza aceasta adesea cel semănat târziu n'ajunge să se coacă, ceea ce aduce slăbirea puterii lui nutritive. Se taie fir cu fir cu știuleți cu tot sau după ce s'au rupt știuleții de pe ei (Muntenia). Cocenii se pun în glugi, cărate acasă. Formează un tablou original în satele dela deal grămezile de strujeni din curte, alăturea de grămezile de bostani (dovleci) stacojii. In Banat, Oltenia și partea din Hunedoara, căpițele se așază în arbori, împotriva șuvoaielor. Ciocălăii (știuleții) desghiocați în clăci, se pun de obicei în coșare de nuiele împletite, mai rar de scânduri, așezate pe tălpoaie de stejar.

România este a doua țară din lume, după Argentina, în privința exportului, a treia (Statele-Unite și Argentina) ca suprafață însămânțată. Exportul din ultimii ani s'a ridicat și peste 15 mil. chintale (1931—1933), scăzut însă la 4.590.000 cht (1933—1934). In 1930 fruntea țărilor importatoare a fost Germania; în 1931 Austria. Variațiunile sunt dela an la an. Se exporta în Cehoslovacia, Italia, Belgia, Franța, Olanda și Grecia, în total cam 15% din producția mondială.

S e c a r a este cereala nordului. In Germania se cultivă înaintea grâului, iar în vechea Polonie se recolta 60 mil. chintale pe an. Are multe avantaje; crește bine în pământurile mai slabe și la umezeală rece, unde nu-i merge grâului; paiul ajunge mult mai înalt decât al grâului; e mai rezistent, putând avea diferite întrebuințări practice.

Deși la noi există regiuni care priesc secarei, deși e un produs de exportat, totuși e cultivată pe suprafeți restrânse. Media cincinală (1934—38) este abia de 420.000 ha (448.000 ha în 1939) iar producția cu o mijlocie de 9,4 ch. la ha. (10,7 în 1938) cu o medie de 9,6 între 1929—1939. Se cultivă în deosebi

în Bucovina, Basarabia, unele judeţe din Transilvania, în jud. Constanţa, Ialomiţa, Dolj. Producţia totală abia s'a ridicat la peste 5 mil. chint. în 1938, 4.300 mii în 1939. Consumul intern variază între 3.800 ch. (1933—34) şi 1.400 ch. (1934—35). Se exporta mai ales în Germania.

Orzul este cereala de mare preţ pentru noi; dintre păioase vine în al doilea rând ca însemnătate. Se întrebuinţează la fabricarea berei (orzoaica), a spirtului. Curăţat de coajă şi prăjit dă arpacaşul. Deşi condiţiunile de climă şi pământ îi sunt foarte favorabile, iar orzul nostru de o calitate excepţională, totuşi prin neîngrijirea culturii lui nu are cătarea pe care ar merita-o. Chiar în asemenea condiţiuni ocupă primul loc în Europa la export, în 1936—1937 chiar în lume, acoperind cam 22% din importul mondial de orz.

Suprafaţa însămânţată cu orz este mai întinsă unde seceta e mai endemică. (Dobrogea 34,3% faţă de 20,6% grâu; Bugeac 32,8%: 25,4%). A atins media de 1,790 mii ha, pe 10 ani (1.650 mii ha, în 1936) cu o producţie redusă 7,4 chint. în 1939 (8,2 media ultimilor 10 ani). Se cultivă în Vechiul Regat (15,3% în 1932 din suprafaţa însămânţată) în special în Dobrogea; în Basarabia de sud (până la 30,8%), Ialomiţa, Brăila, secara de toamnă e cea mai întins cultivată; cea de primăvară mai puţin în Transilvania (5,5% în 1932). Cantitatea maximă recoltată a fost de 27 mil. chintale (1929): 7 mil. ch. în 1939, cu oscilaţiuni mari şi de o calitate inferioară celui din străinătate. Totuşi s'a exportat mari cantităţi în Anglia şi Olanda (33%), apoi Belgia, Austria, micşorându-se în Franţa, Italia şi Germania (68% în 1929 la 10,8% în 1932). S'a ajuns la un export şi de 1.759 mii t. (1932).

Ovăzul se cultivă pe o scară mai mică decât orzul şi e mereu în scădere (1 mil. 350 ha în 1923, 589.000 ha în 1939), cu o producţie de 830 kg în acest din urmă an (770 media cincinală 1934—1938). Se consumă intern pentru hrana animalelor; s'a exportat în 1930 abia 94.000 tone. Se cultivă în special în Bucovina şi în nordul Transilvaniei. Producţia cea mai bogată (1939) a dat-o judeţele apusene din Transilvania, Ciucurile, dar şi Ialomiţa şi Constanţa.

Meiul şi-a pierdut din importanţa de odinioară, când forma hrana poporului, încă din vremea Dacilor. Azi se cultivă pe o suprafaţă restrânsă (56.000 ha media în 1934—38), fie ca nutreţ verde, fie ca nutreţ pentru păsări (boabele); se foloseşte la fabricarea brăgii.

Măturile se seamănă mai mult pe haturi. Ca suprafaţă însămânţată nu ocupă decât 12.000 ha (media cincinală 1934—38).

Cât de variată este clima noastră şi ce gamă largă de culturi poate exista la noi, ne dă dovada şi cultura orezului. Incercări s'au făcut în lunca Dunării; neizbutite, n'au fost continuate, căci cere o anevoioasă muncă. Lângă Deta, în Banat, orezul e cultivat pe o mică întindere dela începutul sec. al XIX-lea. Dela 75 ha media cincinală 1934—38 suprafaţa cultivată cu orez a ajuns la 446 ha (1939), în Ilfov (70), Ialomiţa (77), Timiş-Torontal (235). Producţia totală s'a ridicat în 1938 şi la aproape de 10.000 chintale.

Printre cereale se socoate și h r i ș c a, o plantă nu prea obișnuită la noi, deși are o putere hrănitoare aproape ca a grâului, fiind și puțin pretențioasă. Se poate semăna târziu (Mai), încolțește repede, n'are nevoie de îngrijire deosebită și înflorește după trei săptămâni dela încolțire. Poate da în mediu și 1400 kg la hectar. E semănată pe o suprafață restrânsă (6884 ha în 1936, dar 1703 în 1939), mai mult în nordul țării.

Valoarea totală a cerealelor crește din 1934 dela cca 22 miliarde lei la aproape 50.5 mld. în 1939. In ordine descrescândă din suprafața de aproape 11.5 mil. la culturile cu cereale în media cincinală (1934—38) s'au sămănat porumb mai mult 39.3%, grâu 25.3%, orz 11.4%; ovăz 5.6%; Secară 3%; Mei 0.4%; Mătură 0.09%; hrișcă 0,03%.

2. — După cum mămăliga este hrana zilnică a unei bune părți din mulțimea satelor, tot așa fasolea este obișnuitul « dulce », completarea nutritivă a mămăligii. In socoteala unui sat din jud. Roman, s'a consumat fasole timp de 220 zile pe an.

F a s o l e a însă este căutată și la export. Dintre leguminoase e cultivată pe o scară mai întinsă. Suprafața ocupată nu se poate ști decât cu aproximație; obișnuit e pusă în porumbiște.

Pe teren propriu s'a semănat în plin pe 64.000 ha (1939), din care 80% în Vechiul Regat, iar în porumbiști (aproape 1 mil. ha), tot mai ales în Vechiul Regat. E în regresiune. Producția de peste 3 mil. ch. în 1932, s'a redus nici la 1.6 mil. în 1939. Exportul variază dela 42 mii tone (1928) la 211 mii tone (1932).

M a z ă r e a vine în al doilea rând, nu atât ca aliment intern (conserve mai mult) cât pentru export, în 1937 mai însemnat decât al fasolei.

In ultimii ani cerealele fiind slab exportate cultura mazărei a crescut (peste 51.000 ha în 1939), cu oscilațiuni care arată tocmai o inconsecvență în economia noastră agricolă, întâmplarea jucând mai mare rol decât cumpănirea chibzuită. Media cincinală a fost (1924—38) de 42.708 ha, cu o producție de 408.000 chint.

B o b u l se cultivă atât de puțin (3069 ha în 1927, 1422 în 1939), încât nu ajunge nici pentru consumul intern. Inainte de război se importa. Mai întinsă e cultura în Bucovina (33%), apoi în Ardeal.

Imbucurătoare este cultura l i n t e i cu puterea de hrănire a cărnii, căutată și la export. Maximul suprafeței sămănate cu linte din 1925 (31.000 ha) s'a scoborît la 19.000 în 1939. (Media pe 5 ani 17.454 ha cu o producție de 113.000 chint.).

Trebuie de adăugat și n ă u t u l, cultivat pe o suprafață de 2301 ha în 1927, 6085 în 1936, dar 1042 în 1939, cea mai mare parte (83%) în Basarabia. A fost o producție totală în media ultimilor 5 ani de 21.293 chint.

3. — In afară de sfecla de zahăr, floarea-soarelui și rapița, celelalte p l a n t e i n d u s t r i a l e aproape nu înseamnă nimic în economia

generală. Toate nu ocupă în cei 5 ani din urmă nici 4% (3,4) din suprafaţa însămânţată. Faţă de 1921 (indice 100) ajunge la 260 în 1926, scăzând la 190 în 1932 (aproape 500.000 ha. în 1939).

Sfecla de zahăr începe a fi sămănată din 1877, de obicei în apropierea fabricelor. Cultura ei e anevoioasă; prăşitul se face de două ori; rădăcina se scoate cu mâna, rar cu maşina. Cantitatea zahărului e slabă, variază între 12—15%.

13.014 ha în 1913, suprafaţa ajunge mx. la 84.503 ha. în 1927: scade la 36.700 în 1935 şi 29.000 în 1936, creşte la 53.000 ha în 1939 cu o producţie totală de 8,5 mil. chint. Vechiul Regat ridică greul (48%), apoi vine Basarabia (22%), Ardealul (16%), Bucovina (4%).

Floarea-soarelui se însămânţează mai ales de după războiu. Inainte ocupa o suprafaţă de 6141 ha (1913) spre a atinge maximum în 1936 cu 204.446 ha., cu o medie de 164.000 ha (40% dintre toate plantele industriale) mai mult în Basarabia (88%), apoi în Ardeal (7%), în Moldova (4%). Producţia e de cca 2 mil. ch. în 1938.

Când domina marea proprietate, rapiţa se cultiva mult, seminţele fiind căutate la export. E o plantă delicată; are nevoie de ploaie îndată după semănat (Iulie sau August), suferă mult la gerul uscat şi este adesea atacată de numeroase insecte. De preferinţă era cultivată în şesul Munteniei. Cultura ei dă însă într'una îndărăt.

Intre 1900—904 s'au semănat 138.821 ha, ca şi în 1935 aproape 3% din întinderea ogoarelor. In 1925 s'a redus la 65.165 ha, la 92.000 în 1936, la 61.000 în 1939. Vechiul Regat ocupă fruntea (78%); apoi vin: Basarabia (13%) şi Ardealul (8%). Producţia de 530.000 ch. în 1938, scade la 357 mii în 1939.

Tot mai mare întindere ia tutunul. In 15 ani suprafaţa s'a dublat (5038 ha în 1900—10.806 în 1913), spre a ajunge la 37.000 ha în 1930, dar iarăşi scade la 18.000 ha în 1936, la 21.500 în 1939, cu o medie cincinală de 15.500 ha. Producţia medie totală e de 113.000 chint. (144.500 în 1939).

Regiunile din care se capătă tutun bun sunt restrânse în Soroca şi Orhei, în Satu-Mare şi Sălaj, între Timişoara şi Arad, apoi în Dobrogea şi jud. Dâmboviţa. Se cultivă pe mari întinderi în judeţele de şes (Timiş, Vlaşca, Teleorman şi Ilfov). Recolta s'a ridicat în 1936 la 150 mil. ch. cu o medie anuală de 821 kg pe ha. Calităţile bune ale tutunului românesc micşorează importul de tutun străin, redus la 104.000 kg. din Cuba, Macedonia, Grecia şi Bulgaria. In schimb se exportă tutun brut (54.000 kg), şi ţigări de aproape 102 mil. lei (1936).

Manufacturi de tutun se află în Bucureşti, Iaşi, Timişoara, Cluj, Sf. Gheorghe şi Chişinău cu 5.000 lucrători, pe lângă numeroase (24) staţii de fermentare, cu 4.000 lucrători. Tutunurile se cercetează la Institutul Experimental dela Băneasa, iar pregătirea personalului se face la Şcoala de agricultură din Armăşeşti, cu o fermă. In anul 1934 s'au vândut peste 11 mil. fabricate, ceea ce revine cam 600 gr. de tutun pe cap de locuitor.

La plantele industriale trebuiesc socotite cânepa şi inul folosite mai ales în industria mică, la fabricarea pânzei ţesută de gospodinele

harnice. Din păcate războaiele de casă amuțesc, făcând zgomot tot mai asurzitor războaiele mecanice, cărora nu le ajung firele scoase din țară ci înghit mult tort de peste graniță. In ultimii ani s'au luat măsuri pentru intensificarea culturii lor.

C â n e p a totuși se cultivă de plugarii noștri. S'a găsit sămânță de cânepă în stația neolitică dela Frumușița (Neamț); pe acea vreme nu se cultiva încă în regiunea mediterană. Obiceiul strămoșesc nu este lăsat decât cu greu, măcar că suprafața cultivată mereu scade, rămânând la vreo 30% din ceea ce era odinioară. Se seamănă prin porumbiște la capătul ogorului, dar și pe suprafețe întinse, mai ales în Timiș, Arad, Bihor și Tighina.

Suprafața însămânțată era în 1939 de peste 57.000 ha; Ardealul vine cu 45%, apoi Vechiul Regat (28%), Basarabia (23%) și Bucovina (4%).

In timpul verii cele mai multe ape stătute sau marginea râurilor mari, cum e Mureșul, exală un miros nesuferit din cauza cânepei pusă la topit. După ce se fac piramizi de se usucă, lujerele sunt melițate. Tortul se deapănă de o parte, puzderia rămâne ca resturi bune de foc. Pe urmă vine torsul pe vârtelniță și țesutul. S'a socotit că la o cultură medie de 45.000 ha se obține fuior și câlți peste 24 mil. kgr, cu o valoare totală de 545 mil. lei (cu semințe), ceea ce reprezintă un venit de 6.000 lei la ha. In 1939 producția totală de semințe a fost de 237.000 chint. mai mare decât media ultimilor cinci ani, iar fuior de peste 389.000 chint. Se fac toate silințele spre a reveni la cultura cânepei ca în vremurile vechi, înființându-se patru topitorii (Vaslui, Fetești).

I n u l cultivat și el odată mai mult, azi nu e căutat decât aproape numai pentru semințele sale oleioase. In Vechiul Regat și Basarabia se samănă mai ales pentru semințe, pe când în Ardeal și Bucovina unde portul național este mai generalizat, pentru tort.

Suprafața totală se tot restrânge. In 1936 (28.000 ha) e aproape tot atât de întinsă cât era în Vechiul Regat în 1913 (27.300) și chiar peste 44.000 ha (în 1900—1904.) Deși media ultimilor 5 ani e de 24.446 ha, în 1939 nu s'au însămânțat decât 12.153 ha. In județul Constanța se seamănă cel mai mult in, 1/4 din suprafață. Vin apoi județele: Cetatea-Albă, Tulcea, Ialomița.

Alte plante industriale au importanță mai ales locală.

A n i s o n u l se cultivă în nordul țării, în legătură cu fabricele de spirt. Din cele 558 ha cultivate în 1934, suprafața scade la 181 ha în 1939. Bucovina și Basarabia dau cea mai mare parte din producție (2413 media cincinală).

Mai mare răspândire are m a c u l restrâns însă în Timiș (332 ha), Arad (106) și mai ales Hotin (1977 ha). Peste tot se cultivă în ultimii 5 ani cam 3000 ha., întindere crescută față de cele 166 ha din 1923 (2319 ha în 1939). E un articol și de export.

M u ş t a r u l se recoltează pe o suprafaţă şi de 11.000 ha în 1935, mai ales în jud. Hotin, Ismail, Constanţa şi Ilfov. Media ultimilor 5 ani e de 6277 ha (1343 în 1939), cu o producţie medie de 25.000 chintale (numai 5289 în 1939).

Rădăcina de c i c o a r e se extrage de pe 573 ha în 1935 (media cincinală 395 ha), cu o producţie de 60.000 chint. în 1939.

In ultimii ani s'a cultivat r i c i n u l pe o medie cincinală de 1363 ha. (însă 308 în 1939) şi o producţie totală de 6749 chint. (1352 chint. în 1939). H ă m e i u l se obişnueşte mai puţin (336 ha. în 1932 dar 15 în 1936 22 ha. în 1939) deşi se importă mult. Majoritatea se recoltează în Vechiul Regat şi în Ardeal.

O menţiune deosebită merită creşterea pe fiecare an tot mai mult a suprafeţelor cu b u m b a c. Incercările au început în 1917; s'au reluat în 1929, ajungând la 7031 ha. în 1939 cu o producţie totală de aproape 80.000 chintale. Se seamănă în judeţele de şes din Muntenia, (Ialomiţa, Teleorman, Ilfov, Vlaşca, Brăila), Oltenia (Dolj, Romanaţi) dar mai puţin în Constanţa. Seminţele se prelucrează în fabricele de vată dela Buftea, Delea-Veche. Dacă s'ar întinde cultura pe o suprafaţă de 70.000 ha ar fi îndeajunsă spre a scăpa de importul celor peste 14 mil. kg fire de tort şi puf brut.

Printre alte plante industriale cultivate, în anii din urmă, prin asigurarea exportului, s o i a a căpătat oarecare desvoltare. Dela 1465 ha (1934) s'a cultivat pe 103.455 ha. (1939) cu o producţie de 860 mii ch. Mari suprafeţe (peste 2000 ha) s'au sămănat în jud. Cahul, Cetatea Albă, Orhei; peste 20.000 ha. în Bălţi, Soroca, Storojineţ.

O importanţă tot mai mare prind a avea c a r t o f i i, cu tuberculele folosite ca hrană, dar şi în industrie (spirt, scrobeală).

Dela războiu încoace cartoful s'a semănat în ogoare anumite pe o întindere de 207.000 ha în 1929 şi 1935 (207.205 în 1939) afară de peste 98.000 ha (1939) în porumbişte, cu o producţie totală medie de 20 mil. chintale în cei cinci ani din urmă (1934—38).

Cum era de aşteptat, în rândul întâi vine Ardealul (41 %), apoi Bucovina (26 %), Bararabia (19 %). Vechiul Regat a rămas tot pe planul al doilea faţă de cereale (13 %), deşi între cele 10.000 ha din 1912 şi aproape 30.000 ha în 1927, e o triplare a suprafeţei.

4. — Aproape nu e loc şes lângă o apă din preajma aglomeraţiilor omeneşti cât de mici, ca să nu existe un câmp de z a r z a v a t, o « bulgărie ». Cei care se îndeletniceau cu asemenea cultură erau Bulgarii, veniţi de cu primăvară şi plecând îndărăt toamna cu bani la chimir. Nevoia învaţă pe om. Dela războiu încoace intrarea străinilor în ţară este tot mai grea. Aşa s'au deprins şi ai noştri cu rentabila cultură a zarzavaturilor. Pentru grădinile cu zarzavaturi, irigaţiunile sunt indispensabile; au rămas tot cele simple: o roată cu gălеţi, învârtită de boi sau cai. Rigolele de răspândire sunt şanţurile dintre straturi.

In grădinile cu zarzavaturi se cultivă tot ce omul are nevoie la casa lui. Ceapa în special ocupă o suprafață de peste 24.810 ha cu o producție de 1.348.000 chint. (1939); curechiul (varza) peste 27.000 ha (1939) cu o producție aproape de 3 mil. chint.

Legate de clima de stepă, mare răspândire au la noi pepenii verzi și galbeni fie în grădinile de zarzavat, fie în ogoare deosebite. S'au însămânțat și 41.827 de ha (1939), cu o producție de peste 2 mil. chint. Grămezile de pepeni verzi (harbuzi) și galbeni (zămoși), spre sfârșitul verii dau tablouri pline de colorit târgurilor din stepe.

Și dovlecii (bostanii) sunt mult cultivați, mai rar pe ogoare proprii (6.441 ha în media celor 5 ani), mai mult în porumbiști (peste 1 mil. 100 mii hectare). Producția totală a fost în 1935 de 15 mil. chintale sub cea medie cincinală (20 mil.).

5. — Inainte vreme, creșterea vitelor ținea cumpănă agriculturii. Cârduri de vite, turme nenumărate de oi cereau pășuni întinse și fânețe bogate. Descrierile călătorilor vechi cuprind tablouri asemenea celor din Argentina de azi.

Cu cât se întinde agricultura, cu atât se micșorează întinderea **pășunilor**. E necesară chiar o intervenție a Statului pentru a legifera în diferite rânduri asupra izlazurilor comunale, regulându-se formarea lor, în timpurile din urmă chiar în detrimentul pădurilor.

In Vechiul Regat dela 1862 și până la începutul veacului al XX-lea, pășunile naturale sunt reduse la jumătate. Arăturile reprezentau la 1860 numai 20% din suprafața țării; după 50 ani 42%, crescând cu 121%. Pășunile și fânețele au scăzut în același interval cu 58,2%, în realitate fiind și mai scăzute pentrucă erau socotite la izlazuri toate ponoarele și râpele unde nici caprele nu au ce paște.

Pășunile scad continuu. In 1923 ocupă 9,62% din suprafața țării (2.837.000 ha); în 1939 sunt 2.664.000 ha. Fânețele naturale scad dela 1.442.000 ha. în 1923 (4,89%) la 1.358.000 în 1939. Transilvania, unde creșterea vitelor e mai sistematică, vine în frunte cu 23% pășuni din suprafața cultivată; urmează Bucovina (17%), Vechiul Regat (13%) și Basarabia. Ca fânețe naturale, Bucovina vine în frunte (18%), apoi Ardealul (15%), Vechiul Regat (5%) și Basarabia (1%).

Bine înțeles că aceste date sunt aproximative. Pășunatul vitelor se împlinește cu obiceiul de a paște vita dealungul haturilor, a șanțurilor de pe lângă drumuri, după cum se folosesc pentru păscutul oilor ogoarele rămase pârloagă (536.000 ha în 1939) sau miriștele, uneori atât de abundente încât pot fi cosite.

Pășuni bogate, întinse, grase, ocupă întinderi mari mai ales în regiunile muntoase deasupra zonei păduroase sau în poienile întinse din păduri. Fânețele dimpotrivă sunt mai răspândite în regiunile deluroase și în spre șes.

De ambele se leagă însemnate mișcări omenești, cum e în special păstoritul la munte. In vremurile din urmă se obișnuește a se paște și cârduri de vite în regiunile muntoase. De aici o temporară emigrare a oamenilor din vale, care triăesc în stâni sau în căsoaiele pentru paza vitelor. Fânețele dimpotrivă aduc mișcări mai intense dar de scurtă

durată. Sunt cosaşii care se duc la fâneţe, mic şi mare, de rămâne satul pustiu. Fânul e cosit cu coasa, adunat în căpiţe aşezate la loc mai înalt, ferit. In Banat şi Oltenia se pun în arbori spre a fi la adăpost de puhoaie. Căpiţele sunt cărate jos în sat, când transportul e lesnicios; sunt clădite în stoguri îngrădite. In anumite regiuni (Bucovina şi Ardeal) se obişnueşte a se căra fânul în şuri închise.

După cum există o mişcare omenească legată de cositul fâneţelor de munte, există altă mişcare spre fâneţele de câmp. Drept sălaş pentru noapte, oamenii fac corturi din coviltirul căruţelor, cu care călătoresc.

6. — Restrângerea tot mai mare a imaşurilor, a adus la necesitatea culturii intense a plantelor furajere. In Vechiul Regat, cu păşuni întinse, obiceiul plantelor furajere a pătruns târziu. Iniţiativa şi intensificarea culturii lor a fost dată după răscoalele dela 1907, de către Consiliul superior agricol. Ajung în 1931 la 189.000 ha. România venea în urma Bulgariei în această privinţă.

In Ardeal şi Bucovina sistemul fâneţelor cultivate, din cauza restrângerii pământului şi a creşterii mai sistematice a vitelor, era mult mai desvoltat. Imbucurător este necontenita creştere de azi a culturii furajere. Dela 1921 la 1928 s'a îndoit suprafaţa semănată cu lucernă (5.37% în 1934).

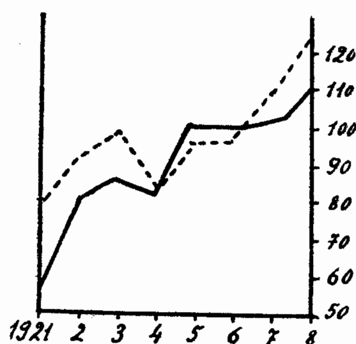

Fig. 240. — Creşterea culturii lucernei (linii) şi a trifoiului (liniuţe), în mii de hectare.

Suprafaţa totală ocupată de cultura plantelor furagere (lucernă, trifoiu, dughie, măzăriche, păpuşoiu semănat des, esparsetă) cât şi de plante a căror rădăcini sunt date vitelor (sfecla, gulia) nu creşte cum ar trebui (757.000 ha în media celor 5 ani, în 1939 mai puţin decât în cei precedenţi), abia 5,5% din suprafaţa arată (Anglia 34%, Cehoslovacia 19%, Ungaria 14%). Din ceea ce era în 1921 (indice 100), ajunge la 179 în 1932.

Trifoiul 199.000 ha în 1939 este mai întins în Ardeal; lucerna 155.000 ha în 1939), mai mult în Vechiul Regat.

Avantajul acestor plante este că se cosec uneori şi de trei ori pe vară. De altfel sunt rentabile şi din cauza seminţelor. Trifoiul transilvănean este căutat la export.

Se cosesc cu coasa, se pun pe prepeleacuri cu ţepuşi ca să se svânteze în voie; se adună în căpiţe şi apoi de regulă se păstrează în şuri, la adăpost.

De vreo 5 ani s'a introdus cultura ierbii de Sudan, plantă exotică, dar destul de rentabilă.

LITERATURA.

ANDRONESCU A., *Porumbul*, Buc. 1933.
ANTINESCU SILVIA, *Contr. la studiul porumbului românesc şi străin*, Buc. 1934.
BRANCOVICI, *Cerealele şi comerţul lor în România*. Bl. Inst. Ec. R., Buc. 1929.

IONESCU-ȘIȘEȘTI G., *Importanța grâului în econ. țării.* Congr. agr. Buc. 1929; IDEM, *Cultura porumbului*, Bibl. agric. Universul, Buc. 1936; IDEM, *Grâul*, ibidem, 1935.
KERENYI L. și PÂRVULESCU-FULGER, *Cultura cerealelor*, Buc. 1930.
POPOVICI LUPA, *S. les systèmes de culture en Roumanie.* Bul. agric., Buc. 1939.
POP E., *Orezul și bumbacul în România.* Cluj 1928.
PETRINI E., *Pășunele și fânețele noastre*, Buc. 1929.
ROMAN I. și ENESCU I., *Floarea Soarelui.* Bul. min. agr., Buc. 1915.
ROMAN CRASIN, *Agricult. în Basarabia.* Bul. agric., 1929.
ZAHARIA A., *Le blé roumain.* Asoc. rom. p. înaintarea științii, Buc. 1908.
Statistica Agricolă pe anul 1939. Minist. agric. și dom., București 1940.

CAP. XXII.

VII ŞI LIVEZI.

1. Vii. — 2. Livezi. — 3. Pruni. — 4. Exportul fructelor.

1. — Viţa de vie, plantă mediterană, nu este exclus să fi existat în stare sălbatecă în regiunile sudice dela noi. Când vezi butucii din strâmtoarea Dunării, groşi cât mâna, trăind neîngropaţi peste iarnă, împodobind streşina caselor ori urcându-se, la Adakaleh, până în vârful arborilor, ai înainte tablouri de pe ţărmul mediteran al Europei. La Tismana se găsesc butuci de dimensiunile unui arbore, iar pe valea Sohodolului viţa rodeşte până la 800 m.

In orice caz viţa e introdusă din timpuri depărtate pe pământul României. *Buerebista* a luat măsuri ca să se taie viile, probabil pentru a înlătura excesul băuturii la poporul lui. Pe pietrele răscolite din Dobrogea, strugurii şi viţa joacă însemnat rol ornamental. Cetatea Tomis avea drept emblemă un strugure, iar *Ovidiu* descrie prepararea vinului din această regiune. Din spre Sud, cultura a înaintat către Nord până la limita naturală.

Terenurile cultivate cu viţe sunt felurite. La Şaba (Cetatea-Albă), ca şi la Iveşti (Tecuci), Sadova (Dolj) sau Valea-lui-Mihai (Sălaj), cresc în nisipurile dunelor. Vestitele vii de Cotnar îşi trag sucul aromat din oolituri sarmatice, pe când cele dela Nicoliţel din veche lavă.

Ca pretutindeni, odată viile erau mult mai întinse. Viţele indigene aveau particularităţi, care le făceau vestite.

Filoxera introdusă în ţară prin 1877, izbucnind cu furie în 1884, a distrus suprafeţe întregi. Azi în puţine locuri au mai rămas viţe indigene (Şaba). Viile s'au replantat cu greu şi cu sprijinul Statului prin Creditul Viticol. S'au importat portaltoiuri americane dar şi altoiuri străine. Numirile vechi de struguri nu se mai aud (Feteasca, Grasa, Frâcuşa (Mustoasă), Crâmpoşia cu mare renume în trecutul Drăgăşanilor, Braghina, Băbeasca); sunt înlocuite prin Riessling, Chasselas, Ottonel.

In Maramureş ca şi în Bucovina nu creşte viţa. Ea nu se află în defileul Mureşului, oprindu-se la Reghinul-Săsesc. In Dorohoi nu se întâlneşte decât foarte rar (0,1 ha), fără a ajunge la maturitate deplină. De asemenea în Hotin unde se detaşează petece răzleţe ca nişte tiraliori.

Dela limita ei naturală care trece prin nordul României, vița de vie se găsește pretutindeni, pe suprafețe întinse. Când treci cu trenul între Buzău și Ploești coasta dealurilor e numai vii, ca și dela Găești la Pitești, ori la marginea munților Zarandului în spre Arad.

Viile cresc pe coastele dealurilor expuse spre sud; se găsesc însă multe și în șesurile din miazăzi.

Județul Teleorman are peste 6.000 de ha. de vii, iar Timișul, în mare parte șes, peste 8.000 ha.

Replantările sporind din an în an, mai cu seamă la șes, cu producători direcți, o lege ultimă (1936) oprește mărirea suprafeței viilor, spre a înlătura criza viticulturii tot mai aprigă.

In 1939 existau 368.520 ha. vie pe rod. Intindere tot mai mare (191.000 ha. în 1939), iau producătorii direcți, cari dau vin mult, dar slab. Producția mijlocie a ultimilor 5 ani fiind cam de 30 hl. la ha., cantitatea vinului produs se ridică la peste 9 mil. hl. în mediu (11.500.000 hl. în 1939).

Repartiția viilor este neegală. In Vechiul Regat sunt cele mai multe (45 %); vine apoi Basarabia (39 %) și Transilvania (16 %).

Județele cu cele mai întinse vii pe rod sunt: peste 20.000 ha. Cetatea-Albă, Lăpușna; între 15—20.000 ha. Tighina, Buzău; între 10—15.000 ha.: Dolj, Prahova, Cahul, Putna, Râmnicul-Sărat, Orhei, Timiș-Torontal.

Dela Seini, unde Someșul pătrunde în câmpie, podgoriile se țin lanț prin valea Ierului și a Bărcăului, Oradea, dincolo dela Carei și Valea lui Mihai, Arad, Lipova până spre Vârșeț.

Vinurile române se bucurau odată de mare renume. *D. Cantemir* socoate vinul de Cotnar cel mai bun din Europa, superior celui de Tokay, «căci țiindu-l în pivniță adâncă și boltită, după cum e obiceiul la noi în țară, într'al patrulea an capătă atâta putere încât arde ca spirtul». *Petru cel Mare*, când a băut din el la 1711, nu se mai sătura să-l laude. Vinurile basarabene băteau pe cele din Crimeea; erau căutate și la Curtea Țarilor.

Vinurile cele mai bune se trag dela Cotnari (Iași), Odobești (Putna), Nicorești (Tecuci), Șaba (Basarabia), Drăgășani (Vâlcea), Alba-Iulia, Miniș (Arad).

Vinurile se consumă mai mult intern în anul producțiunii sau în anul ce urmează. Foarte puține se țin în butelii spre a se învechi; puțin se exportă (228.000 kg în 1937). O parte servește pentru fabricarea alcoolului sau a șampaniei. In afară de perioada dintre 1885—1889, când viile în Franța au fost distruse de filoxeră și când s'au exportat până la 9 milioane kg (1888), încolo prea puțin se exportează, ceea ce face ca să existe o necontenită criză viticolă, consumația internă nefiind atât de mare ca să se treacă întreaga producție anuală. S'au exportat în 1935 peste 2300 tone de struguri în Polonia, sub 2000 în ceilalți ani, mai puțin decât Jugoslavia (2757 tone), mult mai puțin decât Bulgaria care dela un export de 100 vagoane în 1926, a ajuns la 3600 tone în 1934, mai mult de 10 ori cât noi.

In economia lăuntrică a ţării, viile joacă un însemnat rol nu numai prin valoarea produsului, cât şi prin mâna de lucru folosită, viţa fiind o plantă « bolnavă », care cere o deosebită îngrijire şi apărare pentru a fi rentabilă. Mai înainte vreme când nu se ştia ce e stropitul, iar viţa indigenă dădea mult rod, culesul viilor era prilej de veselie şi muncă plăcută. Azi cheltuelile sunt ridicate. La un hectar de vie valoarea terenului, plantaţia, întreţinerea în vremea celor trei ani cât nu dă rod, grija anuală, reprezintă cam 125.000—315.000 lei, în afară de amorti-

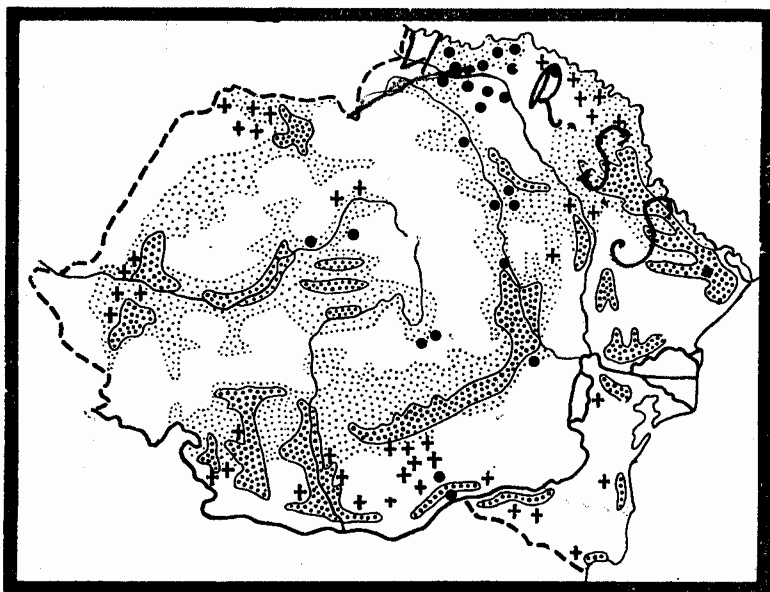

Fig. 241. — Răspândirea viilor, a livezilor (d. *S. Mehedinţi*). Puncte mărunte = livezi, puncte mai pline = vii, puncte mari = sfeclă, cruci = tutun.

zarea pivniţelor, a inventarului. De aceea viticultura a trecut în faza exploatărilor agricole, a cărei rentabilitate e legată de chibzuială.

Lipsa unei organizaţiuni pentru standardizarea viţei cum a fost în Basarabia, face ca soiurile de viţe să fie amestecate, pe când în Bulgaria s'a ajuns la cultura intensă a aceleiaşi varietăţi, rezistentă la export.

De asemenea lipseşte industrializarea vinului cu mijloace moderne de vinificări, care să permită exportul lui.

Particularii sindicalizaţi, ca şi Statul, au început în anii din urmă să ia măsuri pentru înlăturarea acestor lipsuri ,care măresc criza viticulturii noastre. S'au construit pivniţe speciale la Cotnari, la Mediaş.

Există școli de viticultură din care cea de lângă Chișinău (a 2-a în fosta împărăție rusească) era minunat organizată pentru tot ce privește vinificarea. La Odobești s'a înființat un institut oenologic cu pepiniere, care produc portaltoiuri și altoiuri variate. Totuși se mai importă în anii din urmă câte 6 milioane de butași pe an.

2. — Și înainte de război România era țara pomăritului. După Franța (76.9 kg pe cap de locuitor) venim a 2-a ca producție de fructe (57.9), cu mult mai sus decât Bulgaria (9.9) ori Germania 28,5 kg.

De altfel în firea Românului intră cultura pomilor. Nu există gospodărie în care să nu fie în dosul casei o livadă cu câțiva pomi, măcar vișini ori cireși. Sate ca Rădășeni lângă Folticeni ori din jurul Beiușului sunt vestite din strămoși pentru varietățile de mere. Rădășanul, cu căruța lui îngustă trasă de un cal mărunțel, în nordul Moldovei era tot așa de cunoscut ca și păcurarul ce făcea negoț cu păcură ori ca Moțul ce duce la depărtări ciubere.

« Nu livezi se găsesc pe câmpiile Moldovii, scrie *D. Cantemir*, ci chiar păduri întregi cu arbori fructiferi ». Livezile mânăstirești azi în părăsire, ca și cele boierești, parcelate, formau izvoarele de unde și sătenii se aprovizionau cu ochiuri de altoit pădureții cari cresc spontan în pădurile noastre. Azi pepinierile Statului ca și cele particulare, răspândesc sute de mii de puieți pe fiecare an, existând livezi sistematice pe hectare întregi ce par ninse în toiul înfloririi. Varietățile băștinașe (mere domnești, crețești, cireșe pietroase, drăgănele, etc.), din ce în ce dau înapoi din păcate în fața celor străine (mere Ionathan, Reinette, Ananas, etc.).

Livezi de pomi fructiferi se află pretutindeni la șes până la 100 m, la dealuri mai ales, dar urcă și până la 1000 m. Sunt însă regiuni unde cultura e mai sistematică, iar comerțul de poame predilecția locuitorilor.

Astfel pentru meri (producția 98 mii tone în 1937) sunt vestite ținuturile someșene (Jibău, Zălau), Năsăud, cele maramureșene, basinul Hațegului, după cum centre însemnate de pomi, se află în Basarabia în jurul Tighinei și Cetatea Albă. Cât de favorabile sunt condițiunile pentru meri, se vede de acolo că în grădina botanică dela Cluj se cultivă 120 varietăți de mere.

Pentru cireși e vestită regiunea Cisnădioarei de lângă Sibiu, cea dela Pitești ori Beiuș. Nuci bătrâni au rămas în regiunile odată cu vii. Nucile de Sibișel și Lunca (Munții Apuseni) ca și cele dela Brad, Halmagiu și Vașcău sunt căutate la export având aproape mărimea standard, cu coaja subțire și miez alb, mare. Până și migdalii (Turnu-Severin, Craiova) ori castanii (Tismana, Baia-Mare), pot avea un rol economic local. Din smochinele dela Caliacra se fac măcar dulcețuri.

3. — Livezile cu pruni merită o atențiune deosebită, fiind mult mai răspândite.

In România întreagă ocupau o suprafață de 209.000 ha. (1931) redusă la 162.000 (în 1939). Majoritatea (56%) se găsesc în Vechiul Regat, începând din jud. Putna până în Mehedinți, mai ales la poalele dealurilor, dar și în șes. Mare

întindere o au prunii în Ardeal (35 %), în special în Banat şi Hunedoara. In Basarabia sunt livezi sistematice de pruni (7 %), în deosebi în regiunea Codrului, între Chişinău şi Corneşti. Cresc până la înălţimea de 1.000 m.

In total se socot la 48 milioane de pruni; cu o producţie medie în cei 5 ani (1934—38) de 29,3 chint. la ha., şi o producţie totală medie de peste 4 mil. chintale reprezintă o valoare de peste 2 miliarde lei (1927).

Stau în unii ani pomii ciucură de prune, care lungi şi brumării, care gălbui ca de ceară. Din nefericire întreagă această bogăţie a ţării nu este industrializată; ca un paradox economic, în ţara prunilor se mănâncă prune uscate aduse din Jugoslavia ori California. Majoritatea producţiei (75%) se transformă în ţuică. (In Jugoslavia 20% se mănâncă proaspete, 40% se usucă sau se face magiun şi numai ce rămân 40%, se prefac în ţuică). Pe timpul toamnei târzii funcţionază cazanele primitive chiar în câmp, la marginea livezilor; apele capătă o coloare opalescentă din resturile vărsate în ele, iar atmosfera e încărcată cu miros de ţuică. In 1927, după datele Ministerului de Finanţe, s'au consumat peste 45 milioane de litri de ţuică, în afară de cea scăpată vigilenţei fiscului.

4. — In ordinea însemnătăţii pomilor fructiferi, prunii au întâietatea (65%); vin apoi merii, mai puţin perii (11%), cireşii şi vişinii (7,5%), nucii (6,4%); duzi sunt plantaţi vreo 3 milioane.

Cât de mare belşug de fructe se află în ţară, se poate deduce şi de acolo că alte fructe, sălbatece, dar aiurea cu cătare deosebită, la noi putrezesc. Smeura nu e consumată decât în jurul centrelor de populaţie deasă (oraşe, locuri balneare); murele aproape nu se întrebuinţează; afinele dela munte la fel.

Suprafaţa ocupată de pomi roditori este de peste 872.000 ha., (1939). In Ardeal cade cam 55 % şi câte 21 % în Vechiul Regat şi Basarabia. In Bucovina suprafaţa e restrânsă (4 %). In ultimii ani au luat întindere, spre şesul sudic, caişii şi piersicii (cam 2 mil. arbori), de s'a ajuns prin unele locuri (Bucureşti) la o supraproducţie. Valoarea totală a producţiei de fructe este socotită cam la 4 miliarde lei (8 % din valoarea producţiei agricole). In 1938 s'au recoltat peste 84.000 vagoane de mere, 17.000 pere, 15.000 caise, aproape 40,0000 vag. prune.

Fructele cele mai bune se consumă în interior; se face o mare iroseală cu ele, multe căzând de timpuriu, datorită paraziţilor contra cărora puţină luptă se duce. Culegerea fructelor nu este întotdeauna sistematică. Merele se bat cu prăjinele. Industrializarea lor e slabă, ca dovadă că în ţara fructelor nu numai că s'au importat mere de California, dar se aduc şi conserve străine.

Sătenii cel mult usucă la soare vişine şi mere tăiate felii. Cuptoare de uscat chiar pentru prune sunt rare. Cidrul nu se obişnuieşte să se fabrice; doar merele murate cât aduc un mic venit în centre răzleţe. Nici magiunul (povidla) nu se obişnuieşte decât din prune, deşi merele căzute pe jos, în loc să se dea la porci, s'ar putea transforma în magiun.

Cu toată bogăția mare de fructe, exportul lor în general este redus. Și în această privință lipsa de sistematică organizare este de vină. Dovada o dă cătarea ce au fructele noastre până în țări depărtate. Printre țările exportatoare de fructe, România intră abia cu 2,3% față de Jugoslavia cu 16,6%. O intensificare se observă în ultimii ani.

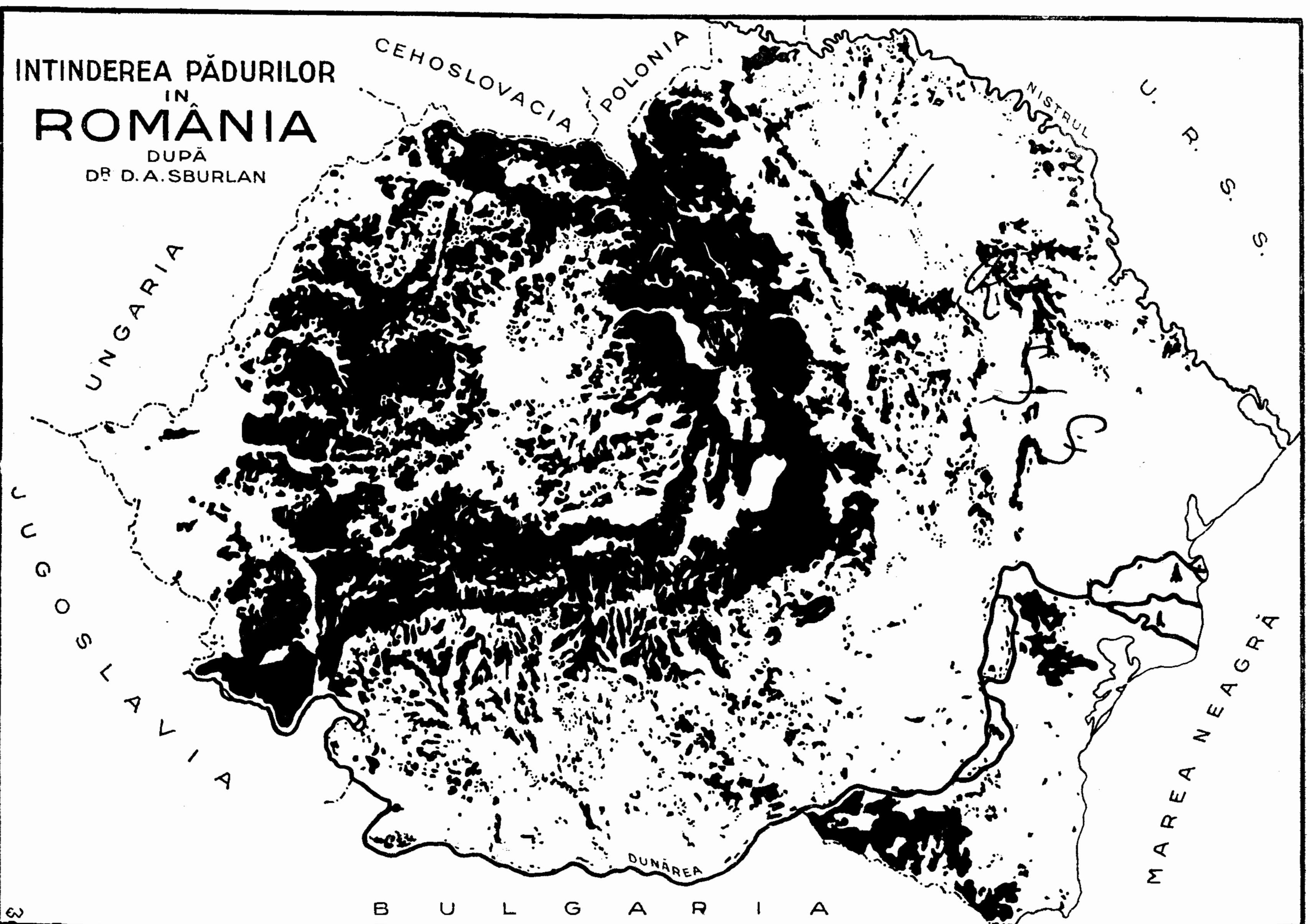
Cantitatea cea mai mare de mere exportate a fost în 1936 (23.653 t.), aproape 8.000 tone în 1934 nuci cojite și descojite. Atât. Prunele nu intră în cumpănă, căci nu s'au exportat decât 676 tone în 1937, ceea ce e prea puțin față de 38.000 tone proaspete și uscate exportate de Jugoslavia.

Exportam mere și pere în Cehoslovacia și Polonia, mai puține în Austria, Germania, Elveția și Belgia. In anii din urmă merele noastre au avut căutare în Palestina și Egipt.

Exportam nuci în Germania, Cehoslovacia, iar prin Danzig în America.

LITERATURA.

BORZA A., *Soiurile de mere*, Cluj 1933.
CONSTANTINOV N., *Producția și valorificarea fructelor.* Buc. 1934.
COSTEȚCHI M., *Curs de pomicultură.* Vol. I, Măn. Neamț 1934.
DRUȚU D., *Der Weinbau Rumäniens*, Halle 1889.
PISOVSCHI I., *Via și Vinul în România.* Viața Rom., Iași 1914.
SĂVULESCU TR., *O ramură a bogăției noastre naționale la răspântie.* Acad. Rom., S. Șt. Buc. 1937.

INTINDEREA PĂDURILOR
IN
ROMÂNIA
DUPĂ
DR. D.A. SBURLAN
CEHOSLOVACIA
POLONIA
NISTRUL
U. R. S. S.
UNGARIA
JUGOSLAVIA
MAREA NEAGRĂ
DUNĂREA
BULGARIA

CAP. XXIII.

PĂDURILE.

1. Generalităţi. — 2. Natura şi întinderea pădurilor. — 3. Pădurea şi oamenii. — 4. Industria mică. — 5. Industria mare.

1. — Pădurile alcătuiau una din marile bogăţii naturale ale României. Suprafaţa împădurită ocupa 70% din întinderea totală a ţării. Numele Transilvania e legat de întinsele păduri din platforma Someşului; Bucovina înseamnă Ţara fagului. Codrii Herţei, ai Vlăsiei, ai Tigheciului aparţin mai mult trecutului.

Despădurirea generală, oriunde omul devine agricultor, la noi a luat o formă mai periculoasă, fiind înteţită în jumătatea din urmă a veacului al XIX-lea şi mai ales după război. Rămân munţii pleşuvi. Puhoaiele pun stăpânire pe locul pădurilor, sălbătecind ţinuturi întregi. Infăţişarea Vrancei e o jale. Munţii moşnenilor din Dorna au ajuns numai stânci ca şi cei din regiunea Lotrului.

Din cauza nesiguranţei legilor economice, cei expropriaţi de terenurile agricole, s'au năpustit cu o lăcomie de nimeni înfrântă asupra pădurilor. Coastele de deal dela Copălău-Botoşani cu codri temuţi înainte, azi sunt acoperite cu cioturi. Insuşi Statul a contribuit la despăduriri în urma reformei agrare. Pentru izlazurile comunale continuă să se jertfească pădurile. In scurt timp s'au expropriat 940.000 ha de pădure pe lângă 230.000 goluri şi poieni.

In Transilvania, la 1919, erau 4.211.799 ha. de păduri; după 10 ani (1928) n'au rămas decât 3.305.251 ha. Restul a fost expropiat pentru păşuni.

De altfel nici poporul nu a ajuns să cruţe arborele măcar că poeziile populare încep cu « Frunză verde », iar vorba « Românul e frate cu codrul » este destul de răspândită. De-i trebuie un gânj, nu se sfieşte să rupă arborele abia plantat în lungul drumurilor.

Pe de altă parte, deşi Casa Pădurilor fu înfiinţată în 1901 pentru administrarea pădurilor Statului şi controlul exploatării celor particulare, din motive politice nu a putut să pue frâu tăierii, dar mai ales

n'a avut putința să intensifice însămânțările. Prin legea din 1930 s'a înființat Casa autonomă a pădurilor Statului (C. A. P. S.), cu scopul de a pune în valoare pădurile Statului, să facă poliția forestieră și să exercite controlul pădurilor ce cad sub regimul forsetier.

Invățământului silvic i s'a dat importanța cuvenită abia în urmă. Vechea școală dela Băneasa s'a alipit ca secțiune, la Școala Politehnică din București. Școli medii și inferioare servesc pentru recrutarea personalului inferior. Se fac pepiniere pentru puieți; se strâng semințe altădată irosite. Dela îndemnul dat de *Haret*, ziua arborelui începe să prindă tot mai mult, deși încet, în educația copiilor.

Imbunătățirile abia încep să se vadă.

Dela 2.385 ha., de plantațiuni de tot soiul cât s'au săvârșit în 1913, s'a ajuns la 15.000 ha. numai în pădurile Statului. Pepinierele pun la dispoziția tuturor cam 220 milioane puieți pe an. Semințele aduse mai înainte din străinătate sunt recoltate azi din țară.

Era și vremea. Alarma dată de inimoși silvicultori, prinde a fi ținută în seamă. « Economia forestieră trebuie să capete un caracter de economie generală în interesul viitorului economic al țării » *(V. Sabău).*

2. — Așezată în latitudinea favorabilă pentru păduri, România face parte din zona păduroasă a Europei. Limita orientală a fagului trece pe la noi, cuprinzând dealurile Bucovinei, a părții nordice și centrale din Moldova și Basarabia. Coniferele sunt răspândite în Carpați, dar nu lipsesc ochiuri nici în Munții Apuseni ori în Banat. Stejarul sub forma de gorun se scoboară până în regiunea șesurilor. In stepă au început plantări de salcâmi care dau umbră satelor și lemn de trebuință populațiunii din câmpii.

Totuși suprafața pădurilor, cu goluri, este la începutul anului 1940 abia de 6.448.473 ha, adică nici 22% (21,9%) din teritoriul întreg (în 1921, 35,45%), sub media îndeajunsă ca să asigure consumul intern, mai puțin decât în fosta Cehoslovacie cu 33,2%, ori Jugoslavia 31%, Bulgaria 28%.

Pădurile particulare (40%) întrec pe ale Statului (30%); instituțiunile publice au 8%, comunele 28%.

Pădurile nu sunt uniforme, nici după provincii, nici după județe.

Bucovina este cea mai împădurită (44,9%), Basarabia cea mai pustie (4,9%); Vechiul Regat are mai puține păduri (18,3%) decât părțile transcarpatice dela 1939 (33,2%). Ingrămădirile mari se găsesc în zona muntoasă. Sunt județe cu peste 50% păduri din suprafața lor totală (Hunedoara cel mai bogat în păduri apoi Severin, Neamț, Gorj, Câmpulung, Arad, Prahova). Se află dimpotrivă regiuni slab împădurite (Bărăgan cu 3,6%, Constanța 1,9%); sudul Basarabiei se poate zice că e cu totul lipsit de păduri. In jud. Cetatea-Albă cu o suprafață de 759.500 ha. abia 4.912 ha. (0,60%) sunt acoperite cu salcâmi; în Ismail nici atâta. Mai interesantă este repartiția esențelor de arbori, cu importanță comercială deosebită. România este una din țările cele mai sărace în conifere. Vine

a 19-a, cu 25% din suprafaţa pădurilor, dintre statele europene, abia cu 9 ha. de cap de locuitor. E întrecută de Germania şi chiar Ungaria. Pădurile cele mai întinse sunt de fag (38%), folosit mai mult la ars. Codrii de peste 100 ani (14,6%) de putrezesc copacii de bătrâneţe, aparţin mai mult fagului. Diferitele esenţe de stejar au o suprafaţă de 24%; arbori mari, groşi, buni de industrializat, cum sunt acei dela Mânăstirea dintr'un lemn, ori cei răzleţi dela marginea codrului basarabean, nu se găsesc decâr rar. Au fost decimaţi. Alţi arbori foioşi ocupă 9%, iar cei cu lemnul moale abia 4%.

In general România din 1939 este o ţară subîmpădurită. Cu suprafaţa pădurilor nici de 22%, vine a 10-a la rând în Europa, a 11-a ca

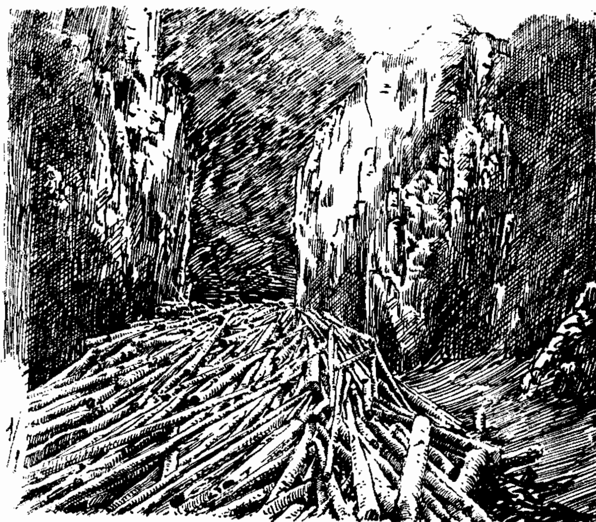

Fig. 242. — Grămadă de butuci din Curmătură (Zărneşti).

suprafaţă de cap de locuitor (0,39); dacă a fost a 10-a la export (între 1928 şi 1929), se datoreşte intensităţii de exploatare şi lemnului de foc exportat în Ungaria. Producţia efectivă a pădurilor (în 1930 de 21,7 mil. m³), depăşeşte cu 29% creşterea normală a pădurilor existente. Din ele 68% e lemn de foc, restul lemn de lucru, mai mult esenţe răşinoase decât foioase.

Aici e pericolul pentru viitor.

3. — La noi, ca şi aiurea, pădurea mai mult decât muntele a fost refugiul populaţiunii în vremuri de restrişte. Aşezările omeneşti au început în păduri sau la marginea lor.

Dacă pentru construcţii în Europa apuseană piatra a luat locul lemnului din veacul al XII-lea, România face încă parte din regiunea nordică a Europei în care lemnul este folosit în toate, în opunere cu Europa de Sud şi Vest. Trăim în bună parte încă în faza lemnului. Casele acoperite cu ţigle, cu ziduri de cărămizi, abia încep să se vâre în satele de pe văile Crişului-Repede, bunăoară, presărate printre cele de bârne cu acoperiş de paie.

Sunt şi azi numeroase regiunile în care lemnul a rămas materialul principal în viaţa satelor. Plugul de lemn de curând a trecut în muzeele de etnografie. Luntrile pe Olt se fac dintr'un trunchiu de copac, scobit în lung. La stâne doar ceaunul arată pătrunderea industriei; chiar cuiele ce ţintuesc draniţele pe acoperiş erau de lemn. Satele dinspre munte, ca şi cele din regiunea dealurilor, au casele din bârne sau nuiele împletite. Până şi bisericile sunt din lemn dela tălpoaiele de stejar până la săgeata sveltă. Lacătul dela uşă a rămas la Ieud (Maramureş) tot din lemn.

Multe unelte de agricultură (ţăpoaiele, boroana) sunt din lemn ca şi coşarele pentru porumb ori gardurile de nuele.

Dacă dela leagăn până la sicriu lemnul sub orice formă joacă încă un rol însemnat în viaţa satelor noastre dela munte şi dealuri, pădurea poate procura adesea şi hrană pentru om şi vite.

Coarnele şi merele pădureţe se usucă pentru iarnă; hribii dau loc la un comerţ restrâns. Fragii, murele şi smeura ar putea aduce mai multe înlesniri decât acum. Frunzarul pădurilor în anii secetoşi are preţul fânului. In Banat şi Oltenia, arborii capătă înfăţişări fantastice în amurg, desfrunziţi până în vârf. Jirul şi ghinda sunt folosite pentru hrana porcilor.

Importanţa pădurilor deci, din punctul de vedere al economiei rurale, nu se restrânge numai la lemnul de foc şi construcţie. Până şi manifestările artistice ale ţăranului, tot de lemn sunt legate.

4. — Exploatarea pădurilor provoacă în unele regiuni deplasări omeneşti sezoniere. Tăierea pădurilor se face mai mult iarna. Din satele din vale se urcă lucrători sus la munte pentru doborîrea brazilor, descojirea trunchiurilor şi scoborîrea lor pe hăgaşuri de zăpadă până în vale. Maramureşenii ori Pădurenii din Haţeg, specializaţi în tăierea arborilor, fac uneori drumuri depărtate. « Butinarii », lucrătorii specializaţi în tăierea copacilor sunt căutaţi în tot cuprinsul ţării până 'n Hunedoara ori Braşov spre Sud, Lugoj spre apus, Iaşi spre răsărit. Intre 1924—1940 nu mai puţin de 63.879 « butinari » au împânzit ţara.

Ca şi pescarii din deltă traiul acestora se apropie de viaţa primitivă. Drept adăpost construiesc o colibă din scânduri ori trunchiuri subţiri de brazi, aşezate în formă de con. E locuinţa aproape permanentă a Samoiezilor de azi.

Căratul lemnelor pe drumuri desfundate a rămas în multe locuri izvor însemnat de venituri, mai obişnuit la deal, căci la munte s'au

aşezat drumuri de fier înguste (4338 km). Timpul transportului cade tocmai între prăşila a doua şi cosit ori secerat. Mişcări omeneşti, mai vechi, mai depărtate, datorite pădurilor, sunt proprii Munţilor Apuseni. Nu e casă, în satele dintre Râul-Mare şi Râul-Mic, în care să nu se afle scaunul de văsărit, necesar pentru lucratul lemnului, important izvor de venit pentru Ţopi şi Moţi.

Sunt sate specializate. Cei din Vidra, Ponorel, Scărişoara fac ciubere, doniţe ori cercuri. Locuitorii Albacului mai fac şi scânduri; bistrenii şi ceortejenii, nuiele. Cei din partea Turdei din M-ţii Apuseni sunt şindrilari. In regiunea Huedinului şi a Câmpenilor sunt bărdaşii, cari cioplesc şi case gata, din grinzi şi coarne, de se montează numai în satul ori oraşul unde se vând. In jud. Hunedoara sunt spatarii. Spatele pentru războaie le duc până în Mehedinţi prin sate. E o adevărată descălecare a Moţilor. « Holoangării » aşa li se spune ciubărarilor ambulanţi, duc marfa pe cai până în vale; alţii o încarcă în căruţe (doniţe ori teocuri cu răşină); fac drumuri lungi; scoborau până la Viena, Ungaria, Jugoslavia ori Basarabia. Indărăt aduc bucate la copii:

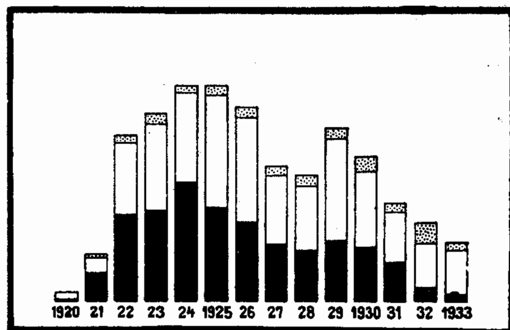

Fig. 243. — Exportul lemnelor diferite (d. V. *Sabău*), negru = lemne de foc, alb = conifere, punctat = diferite.

Du-mă Doamne 'n pace în ţară
Cu cercuri şi cu ciubară
Şi mă adă 'n pace acasă
La copii şi la nevastă!

Alt soi de mişcări omeneşti mai depărtate e datorit plutăritului mai răspândit înainte de întinderea căilor ferate. Pe Mureş se transportau plute din Râmete şi până la Arad, mai apoi numai până la Zam, cu popasuri de schimb la Reghin, la Sân-Paul. Din Reghin la Lipova se făcea pe apă şi o lună. Plutaşii de pe Bistriţa ajung până la Galaţi. Astăzi plutăritul este restrâns (Bistriţa, Siret, Sebeş, Neagra-Şarului, Lotru). Indărăt, plutaşii fac drumul pe jos, unde n'au tren, cu odgonul şi toporul în spate şi trăistuţa pentru merinde la şold. Poposesc la hanurile din cale, care datorită lor se mai află pe valea Bistriţei, cheltuind din păcate câştigul pe rachiu, alcoolismul fiind destul de răspândit la plutaşi.

Afară de mişcările omeneşti, pădurea este aducătoare de venituri pentru satele mărginaşe prin diferite mici industrii. A mangalului

e cea mai răspândită. Lingurarii seminomazi se îndeletnicesc să facă coveți, linguri etc. Șindrila și dranița aparțin tot la mica industrie. Transportul numai a lemnelor de foc reprezintă pentru căile ferate cea mai mare sarcină față de alte mărfuri pe trafic intern (24,8%), de 2,7 ori mai mare decât al produselor petrolifere. In 1838—39 s'au adus la București 118.105 vagoane de câte 10 tone, aproape 30% din traficul intern de lemne.

5. — Dintre toate industriile cea forestieră ocupă locul de frunte ca număr de lucrători (48.479 în 1930, 24% din numărul total), locul

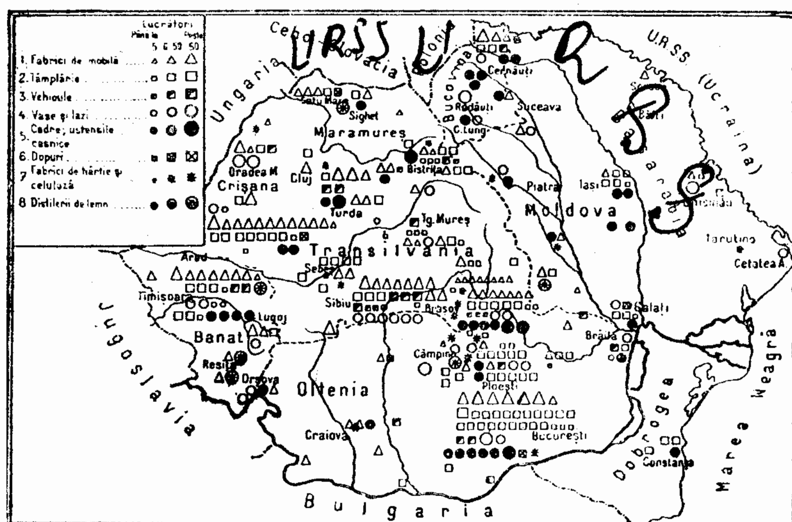

Fig. 244. — Industria mare (1939) bazată pe păduri (d. *V. Sabău*).

al doilea ca număr de fabrici (810=20% scoborîte la 719 în 1936). și ca forță motrice (102.162 C.P.=20%). La export lemnul a ocupat locul al treilea (11% față de 37% petrol și 11% cereale) și chiar al doilea între anii 1923—1925. Oscilațiuni au existat în legătură cu concurența străină. Dela 1920 exportul a mers crescând până în 1925 (22% din exportul general ca valoare); exportul a descrescut atingând în 1937 9%, în 1936 chiar 7,8% din exportul general, ca valoare. Pe când înainte de război orașele din lungul Dunării foloseau lemn adus din Bulgaria și Serbia, în 1931 importul lemnelor e redus sub 1% din valoarea totală a importului.

Se exporta în Ungaria mai tot lemnul de foc (93%). Coniferele se exportau în Ungaria (26%), Egipt (15%), Grecia (14%), Bulgaria (8%), Italia 7%), Germania (6%), Franța (6%), Anglia (4%), Turcia (3%).

Scăderea exportului a fost un bine pentru pădurile noastre, căci a mai scăzut tăierea lor. Exportându-se mai mult lemnul de conifere, dacă s'ar fi continuat cu intensitatea din 1925, în 10 ani toate pădurile de brad ar fi fost sleite; ceea ce curent nu se prea știe, e că România e în rândul țărilor sărace în rășinoase.

Desvoltate ca număr și forță sunt f e r e s t r a i e l e: după industria petrolului, este cea mai însemnată.

Numărul maxim de ferestraie era în 1926 (594). In 1930 s'au redus la 486, rămânând totuși 1-a între industriile țării ca număr de lucrători (34.880), a 2-a ca forță motrice (62.868 CP.) și a 5-a ca investiție de capital. Cele mai multe ferăstraie fiind create în anii de după război, sunt cele mai moderne din Europa întreagă, România fiind cea dintâi pe continent în privința desvoltării acestei industrii, ceea ce nu corespundea cu puterea ei de producțiune.

Repartiția ferestraielor este cea naturală, găsindu-se mai ales în regiunea unde se taie arborii, dealungul văilor principale ori a liniilor ferate. Cele mai multe se află în Transilvania, apoi în Vechiul Regat și Bucovina.

In afară de ferestraie, o deosebită desvoltare au luat fabricile de mobile, strânse mai mult în jurul centrelor mari.

Dintre cele 86 fabrici de mobile (1930) 10 sunt la Timișoara și Arad, 8 la București, 7 la Sibiu, 5 Brașov și 3 la Cernăuți. Importul mobilelor a scăzut simțitor; în 1930 n'a fost decât de 1,4 mil. lei.

Fabricile de hârtie consumă o mare cantitate din lemnul de brad. Ele sunt mai toate (21) așezate în regiunile muntoase, în apropierea materialului prim. Cele mai mari se găsesc la Letea-Bacău, la Bușteni-Prahova ori Petrifalău-Hunedoara. Se fabrică hârtie (mx. 42.000 tone în 1926), dar și celuloză ori pastă de lemn (40.700 tone).

Deși consumația internă este restrânsă (2,2 kg. de hârtie de cap de locuitor), totuși se importă încă 20.000 kg. de hârtie, exportându-se numai 4—5.000 kg. celuloză și pastă.

In 1939 funcționau în « Industria mecanică » a lemnului 723 întreprinderi cu 68.145 C.P., iar în « Industria chimică » a lemnului 24 întreprinderi cu 50.481 C. P.

Dintre celelalte întrebuințări ale lemnului mai importante sunt: tâmplăria, fabricile de lăzi, căruțe și trăsuri etc.

In afară de alte foloase trase dela păduri, din care cea mai de seamă este oprirea sălbătecirii terenurilor de agricultură, se vede după industrii cât de mare importanță au pădurile pentru noi și câtă grijă trebuie să punem ca ele să nu fie tăiate fără cruțare și mai ales fără ordine și replantare.

LITERATURA.

COULON P., *Les forêts de la Roumanie.* Mouv. écon., 1913.
DEMETRESCU I. G., *Politica forestieră,* Buc. 1934.
DINU V., *Der rumänische Wald.* Buc. 1933; IDEM, *Politica forestieră, Problema românească.* Buc. 1937.
DRĂCEA M., *Contr. la cunoașterea salcâmului în România,* Buc. 1926.
M. POPESCU-SPINENI. *Pădurea României.* Rev. geogr. Rom. I, 1938.
SBURLAN D. A. DR. și IONESCU G. I., *Les conditions forestières de la Roumanie,* Buc. 1932.
SBURLAN D. A., *Die Holzproduktion von Rumänien,* Buc. 1932.
SABĂU V. DR., *Statistica pădurilor din România pe anul 1929,* Buc. 1931.
IDEM, *Die Grundlagen der rum. Fortswirtschaft,* Buc. 1934.
STINGHE N. V., *Pădurile Transilvaniei.* Transilvania, vol. I, Buc. 1929.
VASILESCU M., *Die forstwirtsch. Verhältnisse Rumäniens.* Frankfurt a. M. 1894.
Reviste: Revista pădurilor, Economia forestieră.

CAP. XXIV.

CREŞTEREA ANIMALELOR.

1. Generalităţi. — 2. Vite albe. — 3. Bivoli. — 4. Cai. — 5. Oi şi capre. — 6. Porci. — 7. Avicultura. — 8. Apicultura. — 9. Viermii de mătase. — 10. Pescăritul.

1. — In privinţa creşterii vitelor, Basarabia păstră soarta Principatelor. Nici jumătate din vite nu întruneau condiţiunile aplicării măsurilor de asigurare, atât de prost îngrijite erau. Bucovina şi Ardealul fură mai privilegiate. Formau câmpul de aprovizionare al marei împărăţii habsburgice. Din Bucovina se trimeteau anual viţei pentru hrana Vienei. O bună administraţie a condus pe proprietari la creşterea raţională a vitelor. Fiecare gospodar are grajd tot aşa de bine clădit ca şi casa. Rasele locale se încrucişază cu Schwyz, Pintzgau; asigurările silite le apără împotriva boalelor. Banatul nu mai posedă decât vite Simmenthal.

De cum treceai vechea graniţă, se prindea deosebirea dintre vitele miţoase, slăbite, corcite şi cele bine îngrijite, de strălucea pielea pe ele.

Războiul a adus o micşorare a numărului vitelor, mai ales în Vechiul Regat, cel mai devastat. Ţinuturile de dincolo de Carpaţi au rămas mai cruţate de distrugere.

Numărul cailor e redus cu 50 %, afară de Basarabia (20 %). Vitele scad cu 36 % în Vechiul Regat, numai cu 20 % în Transilvania şi 2 % în Basarabia. Oile la fel (50 %, 32 % şi 27 %), ca şi porcii (40 % în Transilvania şi Vechiul Regat, 60 % în Bucovina).

După război numărul general repede creşte, deşi condiţiunile internaţionale nu sunt favorabile unui mare export de vite. Sistemul agricol face ca inventarul viu al proprietarilor să nu fie neglijat. Tracţiunea animală mai corespunde felului răspândit de cultură dela noi; cea mecanică încă nu prinde teren. Vita dă pe an o cantitate de îngrăşământ echivalent cu 1000—1500 lei, pe lângă că e necesară pentru transporturile la mari distanţe. De aceea nu se găseşte gospodărie fără o pereche de boi sau cai, o vacă pe lângă câteva oiţe pentru hrană.

Numărul animalelor domestice crește, cu oarecare oscilațiuni dela 1922, în raport mai mult cu variațiile exportului, chiar în cursul aceluiași an. Exportul în fosta Cehoslovacia scade prin controlul de devize, iar în Italia prin greutățile de transit. Pe de altă parte, nici consumația internă de carne nu este prea mare, în 1934 venind cam 12 kg de cap de locuitor, mai mult la oraș (52 kg), decât în mediul rural (cca 3 kg).

Pentru intensificarea creșterii vitelor, Statul a luat diferite măsuri de îmbunătățiri. Există în București un Institut zootehnic superior pentru cercetări. Sunt numeroase ferme, în care se urmăresc încrucișările mai potrivite climei. S'au înființat depozite de armăsari (11), pe lângă harasuri. Există vreo 40 de sindicate ale crescătorilor de vite. Pentru intensificarea exportului s'au clădit abatoare de export, la Constanța cu frigorifere, la Burdujeni pentru « bacon » cerut de Anglia, la Noua-Suliță în Basarabia, pentru păsări.

Venitul național de pe urma creșterii vitelor se socoate la 21 miliarde lei (1935).

2. — Numărul v i t e l o r a l b e scade pe fiecare an, pe de o parte din cauza exportului micșorat, pe de alta fiind din ce în ce înlocuite la munca ogoarelor prin cai. Creșterea mai pronunțată de 2,7% din 1932 a scăzut în anii următori la un spor mijlociu abia de 1,5% anual. Se observă o tăiere tot mai mare a vitelor, ceea ce iarăși contribuie la micșorarea efectivului. România, deși până acum exportatoare, are un număr relativ mai restrâns de vite albe, decât chiar țările importatoare (Danemarca 86,6 la suta de locuitori, *România* **23**).

Peste 5 mil. și jumătate de vite în 1921, ajung în 1935 cu o scădere de aproape 15%. Regretabil este slaba repartizare a vacilor de lapte, în legătură cu hrana oamenilor. In 1928 bunăoară, existau cam 15 vite la 1 km²., sau 248 la 1.000 locuitori. In M-ții Apuseni cam 1,35 la un cap de familie, ceea ce e foarte puțin. Vacile însă aveau o repartiție cu totul neegală, câte o vacă la 7 ha în jud. Cernăuți, dar și la 62 ha în Romanați, revenind câte 2 vaci la 3 familii în jud. Roman. In 1925 numărul vacilor cu lapte și sterpe (2.254 mii) revin cam 120 la mia de locuitori, ceea ce face cam 1 vacă la 8 locuitori. Numărul cel mai mare de vite e în Vechiul Regat (peste 2 mii. în 1932). In Ardeal sunt aproape 1.500 mii, în Basarabia 534 mii, Bucovina 208.000. In 1927 repartiția e:

	Pe ha.	La 100 loc.
Vechiul Regat	17 capete	36
Ardeal	15 »	28
Basarabia	11 »	17
Bucovina	18 »	14

Județele de șes și dealuri dela granița de Vest, au cele mai multe vite. Peste media generală au județele: Dorohoi, Iași, Sălaj, Dolj, Bălți, Bihor și Teleorman.

Rasele autohtone aparţin la patru tipuri bine diferenţiate:

a) Tip moldovenesc, cel mai de seamă, cu vite mari la trup, cu coarne largi, rezistente la boală, iar la muncă n'au pereche. Boul este neîntrecut la jug. Vaca dă lapte puţin (10 l.), dar gras, ca la rasa bretonă. Tipul e comun în Moldova, de unde a trecut în Basarabia şi până în Oltenia.

b) Tip bucşan mai mic la trup, scurt în coarne, închis la coloare.

c) Tip ialomiţan, cu coarnele lungi. Boii sunt buni de muncă şi rezistenţi la variaţiunile climaterice. Boul de Transilvania e şi mai mare, cu coarne mai lungi, date în lături.

d) Tip de munte, mărunt la trup, vioi, cu coarne scurte şi aduse înainte. Nu e prea bun de muncă; vaca dă însă lapte mult (10 l. zilnic la greut. de 300 kg). E împrăştiat în cuprinsul Carpaţilor.

Rasele autohtone sunt vite de muncă. Pentru crearea varietăţilor de carne şi lapte, s'au introdus rase străine, fie curate, fie încrucişate cu cele dintâi. Azi acestea sunt răspândite în tot cuprinsul României.

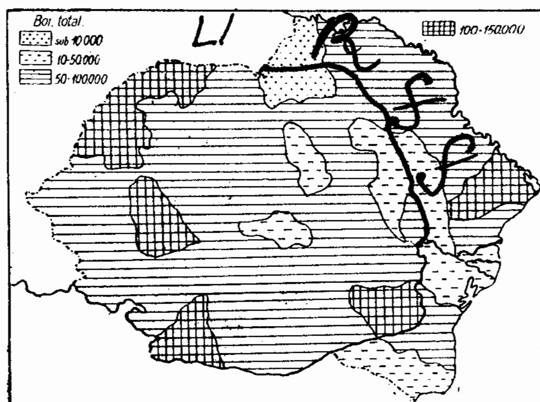

Fig. 245. — Repartiţia vitelor albe.

Rasa Simmenthal e răspândită în Banat, Transilvania şi Bucovina. Vaca poate da şi 8.000 kg. lapte pe an, cu 4,16 % grăsime.

Rasa Schwytz obişnuită în Maramureş. Din Transilvania a trecut în Dâmboviţa, Bacău, Putna. E căutată pentru exportul în Grecia.

Rasa Pintzgau, odată mai răspândită în Bucovina şi Transilvania de Sud, este vita oamenilor săraci. E înlocuită tot mai mult cu Simmenthal. N'a rămas decât în jud. Rădăuţi şi Câmpulung, Braşov şi Făgăraş.

Rasa roşie din Sudul Basarabiei, originară din Germania, este bună de lapte. Incepe să aibă întindere mare, fiind căutată pentru exportul în orient.

Exportul vitelor albe este în regresiune. In 1922 s'au exportat 151.000 de capete, dar în 1933 numai ceva peste 16.000. In 1936 exportul a fost mai mic decât în cei 5 ani precedenţi, când scăzuse cu 50% din ce era între 1921—1925. Imbucurător este începutul exportului în Grecia şi mai ales în Palestina.

In schimb prin industrializarea laptelui, aproape nu se mai importă brânzeturi străine.

3. — Bivolii se creșteau în Vechiul Regat mai mult în jurul Bucureștilor, în județele din Câmpia munteană (Vlașca, Teleorman), ori în Dobrogea de Sud. Azi majoritatea (78%) se află în Ardeal: Făgăraș, Sălaj, Târnave, Sibiu, Cluj. In Bucovina rar se întâlnește câte unul ca și în Basarabia. Dau tablouri pitorești, ce aduc aminte Orientul, când pasc în cârduri mari sau se răcoresc în apele râurilor. Bivolițele produc lapte bogat în grăsime; bivolii sunt vite de muncă, rezistenți, mulțumindu-se cu nutrețuri de mai proastă calitate. Numărul lor descrește (200.000 în 1921, 194.000 în 1932); totuși 1/4 din numărul bivolilor din Europa se află în România.

4. — Spre deosebire de celelalte animale domestice, caii sunt în continuă creștere, fiind din ce în ce mai mult folosiți la muncile agricole.

Din 1.686 mii în 1921, ajung la peste 2 mil. în 1935, cu o creștere cam de 6% și o medie de 6 capete pe km.². Ca număr de cai România e a 14-a din lume; a 5-a în Europa ca densitate pe km.², după Germania, Franța și U.R.S.S. Față de numărul locuitorilor, în Basarabia sunt cei mai mulți cai (138°/₀₀), apoi în Vechiul Regat (118°/₀₀), în Bucovina (75°/₀₀) și Ardeal (70°/₀₀).

In Vechiul Regat, numărul cailor e mai mare în Dobrogea (8,4% din numărul total) și în Câmpia Română (Ialomița, Buzău, peste 10 la km.²), unde distanțele între sate sunt mai mari.

Dintre toate ținuturile calul este folosit mai mult în Basarabia (9 pe km.²), mai puțin în Ardeal (3 la km.²).

Dintre tipurile cele mai răspândite la noi, cel moldovenesc mărunt la trup, sprinten la mers, era odinioară cel mai căutat pentru armatele austriace și prusiene. Tipul ialomițan e mai greoiu, dar mai rezistent. Din tipul de munte, mic, cu picioarele subțiri, prevăzător, trebuie de desprins calul huțulean din Bucovina, cu coama lungă și mic la statură. Pentru călărie și alergări este crescută rasa arabă în hergheliile dela Rădăuți și Mangalia. Caii grei de Pintzgau sau ardenezi se văd mai mult în Ardeal.

Caii nu au numai o valoare economică, ci sunt în legătură și cu apărarea națională. De aceea grija Statului s'a îndreptat mult, înainte și după război pentru îmbunătățirea rasei cailor dela noi. S'a creat încă din 1921 «harasuri»: (Bonțida-Cluj, Făgăraș, Rădăuți, Rușeț-Brăila, Parța-Timiș, Fetești-Basarabia), depozite de armăsari (Anadolkioi, Grași-Neamț, Homorod, Fetești, Chișinău, Ismail), pe lângă harasele Ministerului de Război: Jigălia-Ialomița, Siliștea-Buzău, Cislău, etc., și vreo 40 particulare.

5. — Adânca tradiție a păstoritului nu s'a părăsit cu totul. Numărul oilor se menține îndeajuns de mare. Sunt mai multe la noi (12.725.000 în 1933), decât în Jugoslavia ori Grecia. Pe km² revin cam 43 de oi, iar la 100 locuitori vreo 68, mai puține decât în Bulgaria (84 la km², 159 la 100 loc.) sau Grecia. Numărul oilor scade însă pe fiecare an, maximum fiind atins în 1924 (peste 13.600.000).

Cele mai multe sunt în Muntenia și Dobrogea (56 pe km^2), apoi în Basarabia (49), Ardeal (29), Bucovina (28). In Munții Apuseni vin cam câte 3,5 de cap de locuitor.

Rasele noastre sunt de soiu, atât în privința lânei cât și a laptelui.

O a i a ț u r c a n ă, veche, este cea mai răspândită la deal și munte (bârsana), în partea de Nord a țării, dar și în Banat și în jurul Aradului (Raczka). Are firul de lână mai aspru, mai gros. Este însă rezistentă și se mulțumește cu puțin. E bună de lapte, gras. Din carnea ei se face pastramă. Pielcelele de miei negru sunt căutate pentru căciuli, având părul creț, cam ca a varietății Bukara.

O a i a ț i g a i e, pare-se autohtonă, este de asemenea numeroasă, mai ales varietatea albă mocănească (4/5 din țigaie). *D. Cantemir* o laudă: « se socotește de către Turci mai mult decât toată altă carne, atât pentru gustul ei cât și pentru ușurința mistuitului ». Are lână fină, cu fir lung. Batalii de țigaie sunt exportați în Orient (Turcia), dar și în Occident (Franța).

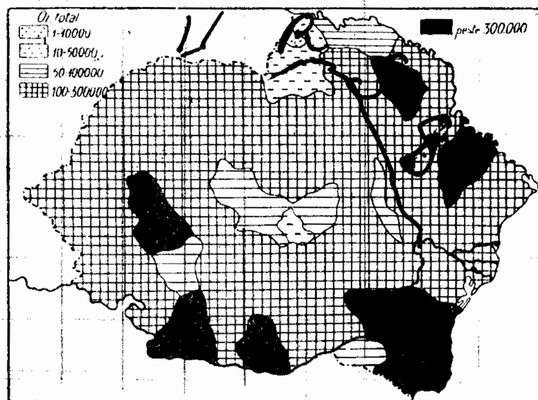

Fig. 246. — Repartiția oilor.

O a i a s t o g o ș e o încrucișare între cele două; c e a s p a n c ă între țigaie și merinos, cu lână fină, e crescută mai mult în sudul Basarabiei și în Dobrogea. R a s a m e r i n o s este cultivată în Ardeal și Dobrogea (stațiunea Pallas de lângă Constanța). In anii din urmă se dă o deosebită atenție rasei k a r a k u l, căreia îi merge bine în Basarabia.

Oile reprezintă o însemnată valoare în economia țării. Ele dau anual lână de peste 1750 mil. lei, iar l a p t e l e transformat în unt și brânză (cașcaval de Penteleu, caș, brânză de burduf, telemea, cașcaval afumat etc.) prețuește peste 2.600 mil. lei. Mare parte din carne (1.800 mii tăiate în 1925, 1.587 mii în 1934), ca și mai toată brânza, se consumă în interior. Se exportează totuși mari cantități de piei (83 mil. lei în 1933), de lână, mai puțin brânză (178 mii). S'au exportat și oi vii (91.000 în 1934) ori carne (12 mil. lei). Exportul însă a scăzut dela 264 mil. lei (1925) la 87 mil. (1933).

C a p r a e vaca săracului. De aceea se găsește mai mult unde este pășune puțină și vacile greu de crescut. Sunt 421.000 capre, majoritatea în Transilvania (Bihor, Arad, Bistrița, Maramureș). In Munții Apuseni vine cam 0,37 de cap de locuitor.

6. — P o r c i i formează iarăşi un important capitol din economia ţării. Numărul lor creşte pe fiecare an, mai ales dela 1929. In 1935 au ajuns la aproape 3 mil. de capete.

Rasa cea mai răspândită este mangaliţa, probabil introdusă din Jugoslavia, de unde a trecut în Banat. Un porc îngrăşat cântăreşte şi 400 kg. Răspândită e şi rasa York, cea Berk mai ales în nordul Basarabiei. Rasa Bazna, o corcitură între Berk şi mangaliţa, are cătare locală (Banat, Oltenia).

In afară de consumaţia internă (86 mil. kg. în 1934), porcii sunt exportaţi sub diferite forme; vii în 1933 de 233 mil. lei (590 în 1931), iar carne de 225 mil. (9 mil. în 1931) ca jamboane, slănină, etc. Exportul a scăzut la mai puţin de jumătate în cei 2 ani din urmă din cauza concurenţei vecine. O creştere a exportului s'a întâmplat în 1936, chiar în Germania, din cauza recoltei slabe de porumb la vecini.

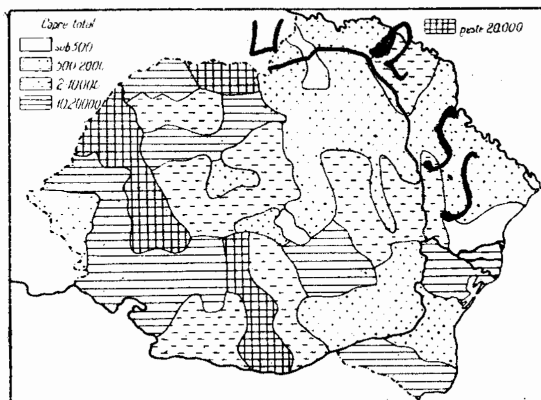

Fig. 247. — Repartiţia caprelor.

7. — A v i c u l t u r a a luat în anii din urmă o deosebită desvoltare, existând ferme întinse în care se cresc numai găini de rasă, aduse din străinătate, în afara pasărilor crescute la fiecare gospodărie, nu întotdeauna cu îngrijirea necesară; dorm unde se întâmplă, multe căzând lesne pradă dihorilor, nevăstuicii şi ulilor. Fermele model din jurul Bucureştilor cresc găini în vederea ouălor de export.

Numărul găinilor a ajuns dela 32 mil. în 1927 la peste 51 mil. în 1934. Gâştele sunt crescute mai ales în lungul graniţelor, din Bucovina până în Banat (peste 5,5 mil. în 1934). Raţele sunt de asemenea numeroase (peste 7 mil.). Un mare avânt ia creşterea curcanilor căutaţi pentru sărbătorile de Crăciun (aproape dublat numărul în 7 ani, peste 2 mil. în 1934). Porumbeii se ţin nu numai de dragul lor ci şi pentru mâncare (peste 6,5 mil. în 1934).

Grija ce s'a dat păsărilor face ca exportul pe fiecare an să fie mai însemnat. S'a ajuns să se exporteze în 1931 pasări (vii şi tăiate) de peste 306.5 mil. lei, ouă de 630 mil. (1930), apoi puf şi pene. In total în 1930 s'a ridicat venitul la aproape 1 miliard de lei din exportul pasărilor, din păcate sumă ce nu s'a menţinut în 1933.

8. — A p i c u l t u r a era odată în floare în ţinuturile româneşti, din cauza întinselor fâneţe cu plante melifere alese.

Mierea şi ceara intrau în tributul ce-l dădeau P r i n i p a t e l e Turciei, (câte 10.000 oca de ceară şi miere plătea Moldova, câte 15.000 Muntenia). Ceara din Moldova ajungea pe piaţa Vienei, se exporta la Constantinopol, dar mai ales la Veneţia. « Ceara este articolul cel mai important al Moldovei şi al Valachiei » scrie *Peyssonnel* la sfârşitul veacului al XVIII-lea. Marca unor judeţe (Mehedinţi, Vaslui) este o albină sau un stup. Prisăcile intrau în zestrea fetelor de boieri.

Azi apicultura a reînceput să fie din nou în creştere, mulţumită mai ales iniţiativei particulare, societăţilor întemeiate în diferitele puncte din ţară (Bucureşti, Banat, Chişinău).

Există încă numeroşi stupi primitivi, puşi până şi pe prispa caselor dela munte, ori pe o scândură spânzurată sub streşină. Stupii sistematici, cu cadru mobil, se înmulţesc pe fiecare an, deşi reprezintă aproape numai 1/4 din stupii existenţi, cari s'ar ridica la peste 1 milion, urcându-se unul cu altul la o valoare de peste 1 miliard lei. Producţia anului 1924, dela cei peste 43.000 apicultori, se socoteşte la 3.650 mii kg. de miere şi aproape 200.000 kg. ceară.

9. — Deosebită cătare o are s e r i c i c u l t u r a în Ardeal, datorită măsurilor administrative luate din vreme. Mai ales în Banat, creşterea viermilor de mătase constituie o îndeletnicire importantă a sătenilor. Din 5000 de crescători de viermi de mătase în 1921, se ajunge la 12.000 în 1928, iar gogoşi de prima calitate dela 70.000 kg. la 200.000 kg. Statul procură 190 kg. sământă în 1923, 418 în 1928.

. Cele mai însemnate centre sericicole în ţară sunt: Banat şi jud. Arad (2/5 din producţia totală), Muntenia (Dolj, Olt, Romanaţi, Vlaşca, Ilfov, Muscel, Dâmboviţa şi Mehedinţi), Basarabia de Sud. In Bucovina, Maramureş şi Moldova se cresc prea puţin viermii de mătase.

10. — Suntem una din ţările din Europa, cu cele mai prielnice condiţiuni pentru p e ş t i mai ales de apă dulce, marini în mai mică proporţie. Pescăritul formează una din bogăţiile noastre reale; peştele recoltat în 5 ani dela 1929 la 1932 reprezintă o valoare de 195—280 mil.

In 1938/39 s'au pescuit 25 mil. kg. de peşti diferiţi în valoare de 388 milioane lei.

Producţia nu este totuşi aşa de mare ca să satisfacă nevoile ţării. Pescuitul cade în lunile călduroase, iar mijloacele de păstrare lipsesc. Inainte de război se importau 10—12 mil. kg. peşte sărat.

Pe când în Germania şi alte ţări, se fac heleştee artificiale pentru creşterea crapului bunăoară, la noi delta şi lacurile din lungul Dunării reprezintă parcuri naturale în care crapii furnică. Numai din bălţile Statului s'au recoltat în 1938 aproape 5 mil. kg., ajungând crapii şi la 27 kg. unul, ba chiar 36 oeale vechi.

In afara regiunii dunărene existau înainte vreme nenumărate iazuri particulare bogate în peşti. In cele trei judeţe nordice (Dorohoi, Botoşani, Iaşi)

se găseau vreo 335 iazuri cu o suprafață de 5.000 ha. Azi n'au rămas din ele nici 50, iar locuitorii din partea locului duc dorul peștelui, neexistând încă la noi vagoane frigorifere în așa număr încât să asigure răspândirea peștelui proaspăt în toată țara. In afara heleșteelor naturale se află și artificiale, cu crapi (Bucovina cu 150 ha, Topolea-Banat), ori păstrăvi: Brașov, Tarcău.

Există variate soiuri de pești. Dela păstrăvii lacurilor înalte, lostrița râurilor de munte până la somnul greu și de 400 kg. unul; dela albitura măruntă (aproape 2 mil. kg. în 1933) până la morunul scump ce poate ajunge la 800 kg. unul (cu 10—20% din greutate icre negre), toate varietățile și mai bune (șalău peste 400.000 kg. în 1938), și mai slabe (știuca, peste 2 mil. 700 mii kg. în 1938), trăiesc în apele noastre. Mențiune deosebită o au peștii scumpi din neamul morunului: cega, păstruga, nisetru, morun, (la un loc peste 804 mii kg. în 1936), ce dau unii vestitul caviar (23.000 kg. în 1937), cleiul de morun, iar toți carne gustoasă (proaspătă sau ca batog). Producția peștilor de mare e însă mică (nici 1,5 mil. kg. față de 18½ mil. pește de apă dulce), deși majoritatea peștilor din neamul morunului în mare se prinde și la gurile Dunării, numai 4% în Dunăre. Se prinde îndeajunsă cantitate de pești de mare, care, ca și neamurile morunului, călătoresc în apele dulci. Așa sunt: scrumbii de Dunăre grase (dela 3—600.000 kg.), chefali (1.379.000 kg. în 1938). Sunt pești de mare care trăesc pe lângă coaste (calcani peste 200.000 kg. în 1933); sunt alții cari călătoresc în cârduri (scrumbii albastre (țâri), între 3—900.000 kg.). In anii din urmă sunt folosiți până și cele două specii de rechini. Midiile, în bancuri numeroase prin dreptul Mangaliei, formează un comerț restrâns. Racii datorită lipsei de supraveghere, prinzându-se și răcoaice cu icre, sunt în necontenită descreștere. Am importat și 35.000 kg. (1912).

Fig. 248. — Morun, Nisetru, Păstrugă (d. *V. Grimalschi*).

Pescăritul formează o îndeletnicire pentru numeroșii locuitori de pe țărmul Dunării și al Mării (Românii din Turtucaia, Lipovenii mai ales, chiar și Turcii la Caliacra).

Bălţile sunt exploatate prin sistemul de regie directă între Stat, ca proprietar şi pescari, cari primesc 70% din preţul căpătat la licitaţie după greutatea pescăritului. Pentru cantitatea de peşte prins în 1938, în valoare de peste 388 mil. lei, partea pescarilor a fost cam de 232 mil. lei.

Peştele prins se aduce la cherhanalele împrăştiate în tot lungul ţinutului de pescuit, unde se cântăreşte, se împachetează cu gheaţă şi sare, gata pentru expediat. Principalele centre de desfacere al peştelui sunt: Călăraşi, Galaţi, Vâlcov, Jurilofca.

Statul, prin P.A.R.I.D., îngrijeşte de buna stare a bălţilor şi curăţirea canalelor dintre Dunăre şi gârle, căci peştele se retrage în Dunăre când apele scad. Se fac baraje fixe sau mobile ca în Canalul Filipoiului.

Totuşi consumaţia peştelui este deficitară. Incă nu s'a ajuns să se transporte peste proaspăt în tot cuprinsul ţării cu vagoane frigorifere. Se importă peşte sărat pentru mulţime, cam 10 mil. kg. pe an, industria pescăritului la noi fiind rudimentară. Afară de batog şi ţâri, abia au început să se fabrice conserve (Cetatea-Albă). Cât priveşte exportul de peşte, e aproape nul, chiar al caviarului scump.

LITERATURA.

ANTIPA GR., *Pescăritul.* Ac. Rom. Fund. V. Adam., *l. c.*

BEGNESCO FL., *L'apiculture en Roumanie,* ibid., 1929.

BUŞNIŢA TH. şi ANTONESCU S. C., *Les exploitations des pêcheries de l'état roumain.* Corr. écon., XVI, Buc. 1934.

CARDAŞ A., *Rumäniens Viehzucht,* Bonn. 1912.

IDEM, *Das Schwarzbunte Vieh i. Süden Bessarabiens.* Zeit. f. Tierk., 1926.

COLESCU L., *Statistica anim., dom. în România,* Buc. 1903.

CONSTANTINESCU K. G., *Les animaux domestiques en Roumanie.* Corr. écon. roum., XVII, Buc. 1935.

CONTESCO DR., *Les bovins de la Roumanie.* Rev. Şt. Vet., X, Buc. 1929.

CORNĂŢEANU N., *Tractorul în agricultura noastră.* Inst. Cerc. Agr., Buc. 1933.

CRISTEA TIBERIU, *Creşterea animalelor în Transilv.* Trans. jub., Buc. 1929.

GIURGEA N., *L'élévage du ver à soie en Roumanie.* Congr. agr., Buc. 1929.

GRIMALSKI V., *Der Störfang im Donaudelta.* Öster. Fischereiwirtsch., Wien 1937.

HORTOPAN GR., *Les chevaux de la Roumanie,* Congr. agr. Buc., 1929.

HRISTEA GH., *Stupăritul,* Buc. 1936.

NIŢESCU N. AL., *Sericicultura.* Statist. agricolă rom., Buc. 1907.

ORESCU C. AL., *Economia vitelor.* Bul min. agr., 1912.

TEODOREANU I., *Les races ovines en Roumanie,* ibid. 1929.

VAIDA M., *L'améliorations des buffles dans notre pays,* Buc. 1929.

CAP. XXV.

BOGĂŢIILE SUBSOLULUI.

1. Apa de băut. — 2. Ape minerale. — 3. Cărbuni de pământ. — 4. Petrol. — 5. Industria petroliferă. — 6. Gaze naturale. — 7. Asfalt. — 8. Sarea. — 9. Aur şi argint. — 10. Fier. — 11. Alte metale şi minerale. — 12. Cariere.

1. — Ţara românească este pe deplin avantajată în privinţa a p e i d e b ă u t. Constituţia geologică a pământului ei este de aşa natură încât sunt rari ţinuturi fără să se afle la îndămână o pânză subpământeană de apă, atât de necesară traiului. In regiunea munţilor şi a dealurilor, izvoarele sunt abundente. Aşezarea satelor este în legătură cu ele.

In lungul văilor mai adânci, adesea nici nu e nevoie de săpat fântâni. Pe sub maluri se aşează b u d ă i e l e, mic rezervor în care se adună apa din izvor, primenită într'una. Aşa e în lungul Siretului. Numai în unele ţinuturi de stepă (Stepa Jijiei, a Bălţilor, Câmpia ardeleană) se simte nevoie mai mare de apă, fie pentrucă pătura permeabilă este spălată, fie că apa e sălcie.

In şesurile întinse dela periferia dealurilor, apă nu lipseşte dar e mai la adânc, după lentilele de nisip, putând însă fi şi 3—4 suprapuse. In Dobrogea de Sud, unde straturile permeabile sunt groase, un izvor e un loc sfânt (Alah-Bair). Puţurile se sapă şi până la 120 m. (Caraomer), scoţându-se apa cu tracţiunea animală. Odgonul este lung; trebuie depănat pe hetcă.

Nu lipsesc nici ţinuturi cu fântâni ţâşnitoare ori măcar ascendente, în legătură cu înclinarea păturilor.

In podişul moldovenesc, adesea izvoarele sunt ascendente (Vaslui, Chişinău); mai numeroase sunt la marginea precarpaţilor (în albia Oltului la Slatina, la Piteşti, Titu, R.-Sărat). La Tinoc (Pucheni) pe valea Prahovei, apa a ţâşnit la 3 m. dela gura sondei.

S'a crezut că şi în Bărăgan s'ar putea căpăta fântâni arteziene, bazându-se pe concepţia greşită că păturile carpatice se prelungesc neîntrerupt până în Dunăre. La Mărculeşti, în Ialomiţa, deşi s'a săpat până la 755 m. nu s'a căpătat apă ţâşnitoare. Dimpotrivă la marginea şesului vestic, multe dintre sondaje, străbătând lentilele de nisip ale vechilor ostroave, au dat izvoare arteziene, ridicate şi prin emanaţiuni de gaze (Arad, Timişoara).

Cu mijloacele tehnice moderne, folosindu-se vântul ca forţă de pompare, chestiunea apei de băut este mai lesne rezolvită, chiar în câmpie. Moriştele metalice scot apa dela adânc.

2. — România este una din cele mai bogate ţări din Europa, cu ape m i n e r a l e, variate. Are aproape 120 staţiuni balneare, vreo 60 cu interes local, şi instalaţii primitive, restul centre de îngrămădiri omeneşti importante.

Numai în regiunea munţilor vulcanici s'au însemnat vreo 2.000 izvoare minerale. In ţinutul Ciucurilor, săpându-se fântâni pentru apă de băut, să dă peste burcuturi, iar pivniţele se umplu cu gazul bioxid de carbon.

Varietatea izvoarelor e mare, în bună parte în legătură cu marile unităţi geologice. In podişul moldovenesc, în stepa Munteniei ori în Câmpia Banatului se găsesc ape minerale cu mult sodiu, ca sulfat de sodiu în deosebi. In zona saliferă din dealurile subcarpatice ori din jurul depresiunii Transilvaniei domină apele sărate concentrate; apele sulfuroase sunt frecvente în zona marginală a flişului carpatic. Apele cu iod şi brom sunt specifice regiunilor petrolifere; borvizurile sunt localizate în preajma erupţiunilor vulcanice terţiare, iar apele radioactive atârnă de masivele granitice.

Sunt izvoare fierbinţi, cu temperatura peste 22°, cu puţine săruri metalice, dar radioactive şi cu o conductibilitate electrică mare. In această categorie intră Băile Episcopale şi Felix de lângă Oradea (49°), Moneasa-Arad (32,6°), Geoagiu-Hunedoara (33°), Topliţa-Mureş (26°). Ca întrebuinţare se pot pune alăturea de apele dela Plombières, Ioachimov, Gastein, etc.

Apele carbono-gazoase (burcuturi), bogate în acid carbonic liber (peste 1.500 cmc. la litru de apă) şi sărace în săruri. Vestită e staţia dela Borsec.

Grupa apelor alcaline cu bicarbonat de sodiu (1—8 gr. la litru) şi acid carbonic liber, la rece. Aici aparţin izvoarele dela Bodoc (Trei-Scaune) cu apa de băut Matilda, dată în comerţ, Slănicul-Moldovei, Sângeorge-Băi (Năsăud).

Cele mai răspândite ape minerale, în legătură cu bogatele zăcăminte de sare, sunt cele sărate sau amare (cu sulfat de Mg.), având unele iod şi brom. Aici intră izvorul fierbinte (56°) dela Băile Herculane ca şi cele dela Oglinzi, Bălţăteşti (Neamţ), Govora, Olăneşti (Vâlcea), Sărata-Monteoru (Buzău), Solca (Bucovina), Copeana (Cluj).

Izvoare cu hidrogen sulfurat şi sulfaţi diferiţi se găsesc la Strunga (Roman), Pucioasa (Dâmboviţa), Iacobeni (Bucovina), Govora, Călimăneşti (Vâlcea), Turia (Trei-Scaune), Breb (Maramureş), asemănătoare celor dela Aix-les-Bains, Acqui, Baden-Viena, Pistian (Cehoslovacia).

Ape feruginoase sunt iarăşi multe, cuprinzând sulfaţi şi carbonaţi de fier în cantitate mai mare (3—10 ctgr. fier la litru). Unele cuprind acid carbonic: Buziaş (Banat), Vatra-Dornei (Bucovina), Valea-Vinului (Năsăud) sau sulfaţi: Vâlcele (Trei-Scaune), Slănicul Moldovei (izvor Nr. 8). Tuşnad (Ciuc), etc.

Importante sunt izvoarele dela Căciulata-Vâlcea, vestite şi în străinătate, cuprinzând calciu, dar şi litiu, iod, cu o radioactivitate mai mare decât ale apelor de Vichy ori Franzensbad. Apele sunt asemănătoare ca efect celor dela Vittel, Aachen, Evian. Nu lipsesc nici izvoare arsenicale (Dorna), după cum apele purgative, bogate în sulfat de Mg. dela Breazu-Iaşi, Cozla-Neamţ, Ivanda (Timiş-Torontal), sunt date şi în comerţ.

Multe staţiuni aşezate în ţinuturi cu împrejurimi atrăgătoare, pitoreşti, au instalaţiuni moderne (Govora, Călimăneşti, Slănicul-Moldovei, Băile Herculane, Băile Felix, etc.) cu tot confortul trebuitor. Timpul însă de folosire al apelor e scurt, cel mult două luni, neîndeajuns ca să cheme în jurul lor o viaţă activă economică. Apele minerale de băut (Borsec, Matilda) se răspândesc în toată ţara, cu toată intensa concurenţă a celor străine. In Ciuc, cărăuşia cu ape minerale era o caracteristică locală, astăzi mult slăbită prin transportul pe cale ferată.

3. — Munţii înălţaţi la diferite vârste au fost acoperiţi cu păduri, a căror prezenţă este arătată prin frunzele cuprinse în roci. Dealungul părţilor ridicate, împădurite, se găseau lacuri, la marginea cărora, prin descompunerea plantelor îngrămădite, s'au format zăcăminte însemnate de cărbuni de pământ, cum se formează şi azi turba. Cărbunii formaţi în timpuri diferite au suferit schimbări în compoziţia lor. Cei mai vechi sunt mai bogaţi în carbon; au calorii mai multe; sunt mai preţuiţi în industrie. Cu cât sunt mai noui, cu atât au calorii mai puţine. Din păcate la noi precumpănesc cărbunii de pământ care aparţin la grupa cărbunilor relativ noui, cu slabă putere calorică; zăcămintele sunt subţiri, mai anevoie de exploatat.

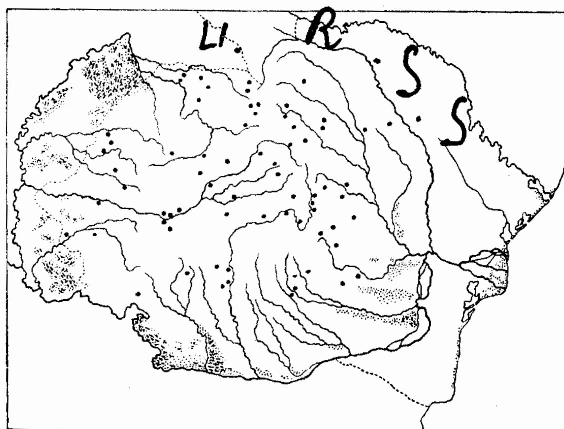

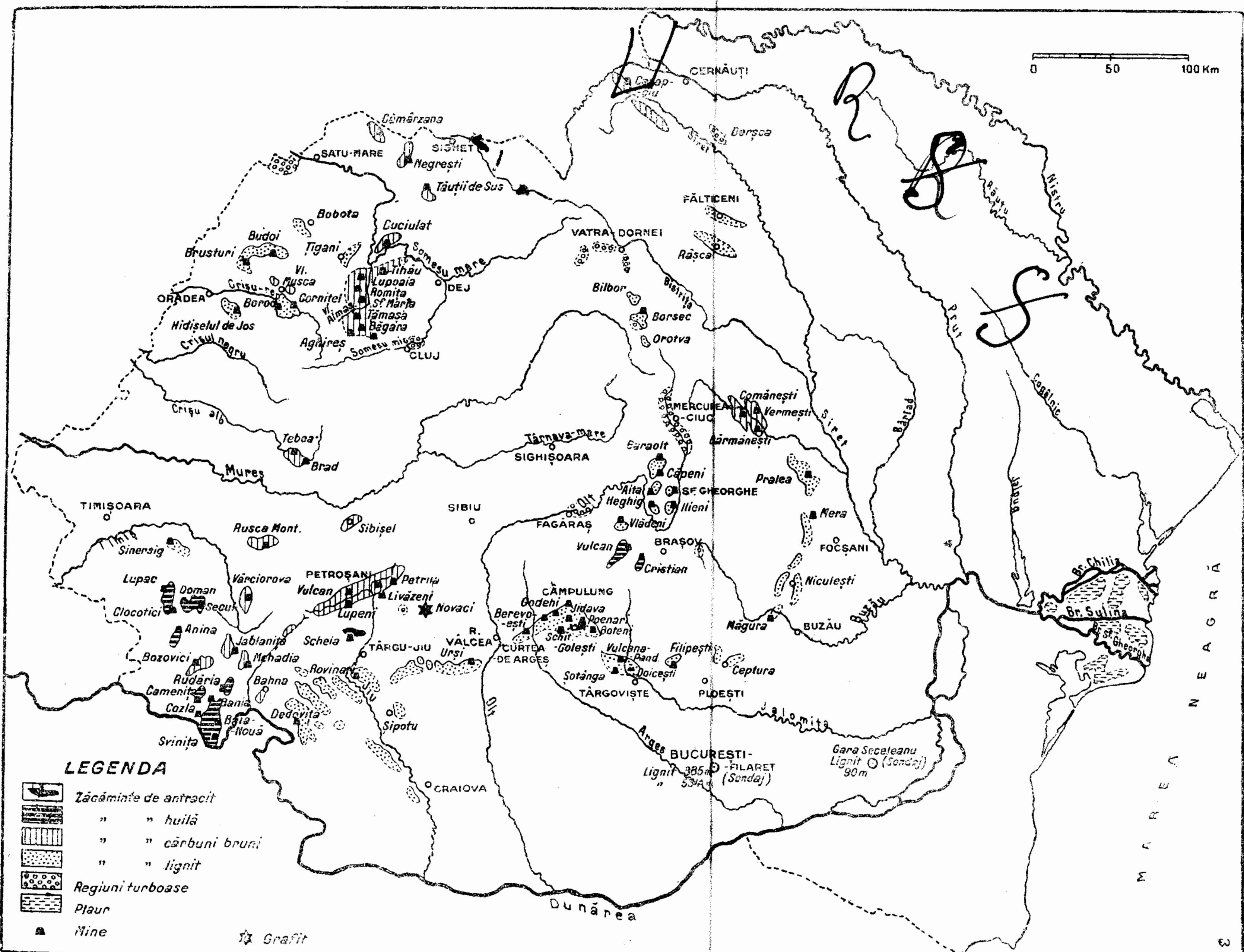
Fig. 249. — Răspândirea principalelor staţiuni balneare. Puncte mărunte = dune (Din *Simionescu I.* Tratat de geologie).

Lignite se află în mari cantităţi, dealungul marginii muntoase, începând dela 25 km. mai la răsărit de Turnu-Severin şi aproape continuu până în Bucovina. Se întâlnesc şi în Câmpia Română. In sondajul dela Filaret (1906) s'a dat de lignite până la 820 m. adâncime. Măcar că au o întindere atât de mare, exploatatea lor nu se face decât în puţine locuri; e slabă, discontinuă; mine se deschid, spre a fi părăsite după puţin timp, nefiind rentabile. In valea Copcii de lângă Turnu-Severin s'a început exploatarea în 1902. S'a ajuns să se scoată şi 16.000 tone în 1907. In 1924 exploatarea a încetat. Incercările nu se menţin decât în prea puţine locuri.

RĂSPÂNDIREA CĂRBUNILOR DE PĂMÂNT

DE

L. MRAZEC

Principalele mine de lignit din exteriorul Carpaţilor sunt: exploatarea dela Cuceşti-Arnota în Vâlcea, cu o producţie ce nu a întrecut 11.000 tone (1929). Mai sistematice şi mai temeinice sunt minele dintre Râul-Doamnei şi Valea Dâmboviţei (Schitu-Goleşti, Aninoasa) din care s'a scos în 1929 un mx. de 166.000 tone. scăzând însă sub 70.000 în 1932.

Importante sunt minele dintre Dâmboviţa şi Prahova (Mărgineanca, Şotânga); s'au extras peste 187.000 tone (1924), reduse la 20.000 în 1932.

Lignit se scoate şi din depresiunile ardelene. Exploatarea mai intensă e la Ilieni, veche, dela 1865, apoi la Căpeni-Baraolt (Trei-Scaune), începută la 1872, producând şi 131.000 tone în 1927. Totalul lignitului exploatat în 1939 e de aproape 238 mii tone (11.1 % din producţia întreagă de cărbuni de pământ).

Cărbunele brun, lignit cu o putere calorifică mai mare, se exploatează la Mehadia (26.000 tone în 1932), la Brad (Baia-de-Criş) (35.000 tone în 1927). Cel mai bogat basin din ţară se află în depresiunea Petroşani, cu straturi şi de 80 m. grosime, cu o putere calorifică aproape ca a huilei (medie 6.300 C., dar şi 7.700 C.). Incepută dela 1850, exploatarea se face parte de societatea «Petroşani», parte de Stat (Lupeni). Maximul de extragere în 1927 a dat 1.840 mii tone. Cantitatea a descrescut sub 1 mil. în 1932. 60 % din cărbunele de pământ folosit în ţară este cel dela Petroşani. E de pomenit şi zăcământul dela Rusca-Montană, de vârstă cretacică, important, căci fiind în apropiere de Uzinele de fier Calan, a cunoscut oarecare prosperitate (21.000 tone în 1927). In 1931 exploatarea a încetat.

Cea mai însemnată regiune de cărbune brun din exteriorul Carpaţilor se găseşte în basinul Trotuşului (Asău-Comăneşti), cu o mare desvoltare din vremea războiului, când numai din ea se alimenta reţeaua căilor ferate. In 1931 s'au extras de aici peste 127 mii tone din producţia totală.

Totalul ligniţilor şi a cărbunelui brun exploatat în 1939 e de 141 mii tone, mult mai puţin decât cu 10 ani în urmă. (Indice 78 faţă de 100 în 1929).

Huila, atât de însemnată pentru ţările industriale, în România nu se găseşte decât prea puţină.

Huila de vârstă liasică este exploatată la Holbav-Codlea, încă din 1938 (75.0000 tone în 1927, 31.000 în 1931). In Banat huilă liasică se află în basinul Reşiţa-Doman, cu exploatare desvoltată încă din 1838. Până la 1932 s'au extras aproape 3.500 mii tone. E continuat cu basinul dela Steierdorf-Anina; exploatat sistematic dela 1854, este încă puternic productiv (152.000 tone în 1931).

In Banat se află singura regiune din ţară cu huilă carbonică, în cantitate mică, restrânsă în regiunea Reşiţei, la Secul-Anina, exploatată din 1840. S'a scos în total aproape 2 mil. tone; azi e săcătuită rezerva. Huilă carboniferă se mai întâlneşte în basinul Lupac-Clocotici (jud. Caraş) (13.000 tone în 1928), şi la Baia-Nouă (jud. Severin), de unde s'a scos şi 51.000 tone în 1928. Producţia totală de huilă în 1939 de 282.000 t., indicele scăzând la 80,2 faţă de 100 în 1929.

Antracit, cărbune mai vechiu, cu calorii mai multe, nu se întâlneşte decât în Gorj (Schela) şi în Banat, dar în cantităţi atât de mici (18.000 tone în 1934) încât economic n'are mare importanţă. Dela Schela se scoate numai câteva sute de tone pe an.

In sfârşit, este de pomenit grafitul din Munţii Gorjului.

Oarecare importanţă, locală, prezintă turba, cărbunele de pământ cel mai nou. Avem turbării de regiuni puţin înalte dar şi pe vârf de munte.

Dintre cele dintâi, exploatată e turba dela Dersca (Dorohoi). Se mai găseşte la Borsec, în jud. Satu-Mare şi Sălaj, continuarea celor dinspre Tisa, în depre-

siunile Ciucurilor, în Târnava-Mare, etc. Turbării în regiuni înalte sunt la Dorna și Colăcel (Bucovina) intensiv exploatate pentru mineralizarea băilor dela Vatra-Dornei. Se mai află în Țara Oașului, în jud. Năsăud, în Munții Godeanu.

Din cele arătate se vede că în România cărbunii de pământ se găsesc în destulă cantitate. Lipsesc doar în Dobrogea, căci și în Basarabia (Imputița, jud. Ismail, lângă lacul Ialpug) se extrag, fiind întrebuințați la fabricarea cărămizii. După socotelile specialiștilor rezerva totală, probabilă, de cărbuni în România ar fi:

Turbă	peste	29	mil.	tone
Lignit	»	995	»	»
Cărbune brun	»	1.666	»	»
Huilă	»	32	»	»
Antracit	»	—	»	»

Concurența celorlalți combustibili, mai ușor de extras ori de transportat, face ca exploatările de cărbuni de pământ să arate o regresiune. Socotind drept indiciu anul 1929 (100), numai în 1927 e un maximum (107), cu o producție totală de peste 3 mil tone; apoi scade ajungând în 1936 la ceva peste 2 mil. t. Consumația totală de cărbuni în România și cu cei importați, a fost în 1934 de aproape 2 mil. ceea ce revine cam 0.100 tone de cap de locuitor. Principalul consumator este C.F.R., cărora le revine 77% din cărbunii extrași; centralele electrice consumă 9,7%, uzinele de gaz 1,3%, industriile diferite 7,3% și în gospodării 4,3%. Micșorându-se și prețurile, rentabilitatea este redusă. La scăderea cărbunelui indigen trebuie pus în cumpănă și importul cărbunilor din Silesia în special (164 mil. lei în 1934) impus de conjunctura economică. Cum însă din cărbunii de pământ se pot scoate alte produse, ei formează o rezervă importantă de viitor.

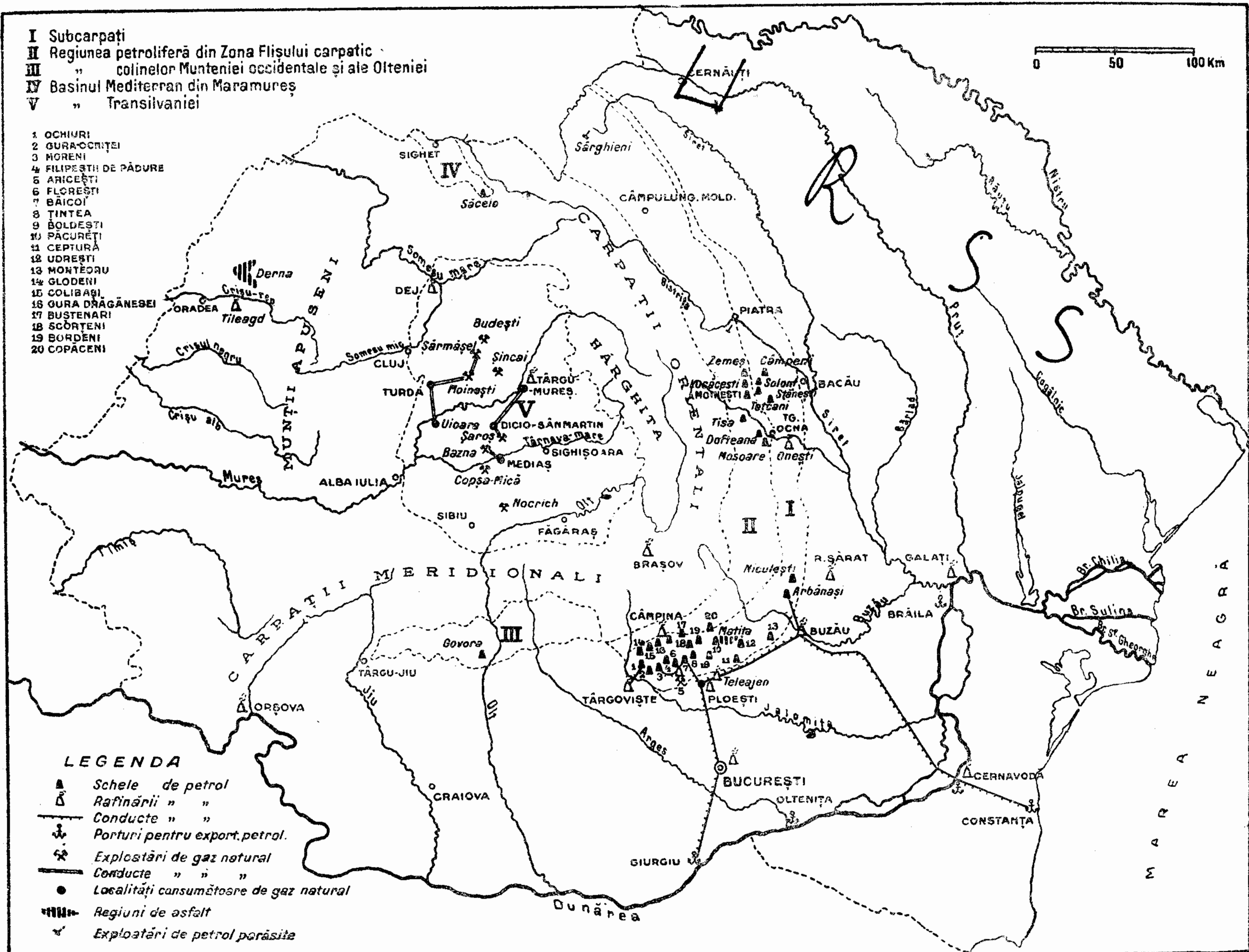
4. — Printre multele daruri cu care natura ne-a înzestrat pământul, p e t r o l u l nu este cel din urmă ca importanță. România ajunge țara cea mai bogată de petrol din Europa întreagă, în afara ținuturilor caspice. In anii din urmă cantitatea de petrol exploatată în România a trecut de 8.706.000 tone (1936), de vreo 14 ori mai mult decât petrolul scos în Polonia. Din anul 1931 România e a patra țară din lume ca exportatoare de petrol (cu 9,5%), după Venezuela (33%), Rusia (10,7%) și Persia (10%). Din păcate în 1937 s'a înregistrat o scădere cu 18%, față de 1936, de și activitatea de foraj a fost de 18,5% mai mare; în 1940 nu s'a scos decât 5.500.000 tone, scoborînd la a 6-a țară cu 1.96% din producția mondială.

Cu mult înainte de a se cunoaște petrolul pe aiurea, la noi poporul folosea păcura fie ca să ungă osiile carelor, fie ca medicament la animale. *Bandinus* in veacul al XVII-lea îl pomenește ca una din curiozitățile Moldovei. *D. Cantemir* în veacul al XVIII-lea citează păcura dela Moinești printre bogățiile sub-

RĂSPÂNDIREA PETROLULUI ȘI A GAZELOR NATURALE

DE

L. MRAZEC

pământene ale ţării. *Raicevici*, spre sfârşitul aceluiaşi veac, spune că boierii foloseau păcura, pusă în ceaune, ca să lumineze curţile.

Un sătean, *Teodor Ciucan*, iea cel dintâi în concesiune terenul petrolifer dela Colibaşi, iar la 1856 se instalează prima rafinerie la Râfov lângă Ploeşti. In 1857 oraşul Bucureşti este unul dintre cele dintâi în care oloiul de rapiţă este înlocuit la luminatul străzilor, prin gaz lampant.

Petrolul se scotea prin puţuri de mână, uneori adânci şi de 300 m., cu ajutorul ciuberelor ori a burdufurilor. Forţa motrice era calul; prin ajutorul lui se depăna pe o macara (hecnă) odgonul la capătul căruia puţarul sta călare pe o bucată de lemn. Aerul curat i se trimetea prin ajutorul unui foiu mare.

La 1863 se sapă cea dintâi sondă la Mosoare în Moldova.

La 1897 producţia din Vechiul Regat se ridică abia ceva peste 100.000 tone pe an. După 10 ani ajunge la peste 1 mil. tone, scade simţitor în timpul războiului spre a se urca dela 1933 la aproape 8.500 mii tone. Desvoltarea luată de exploatările de petrol se datoreşte în bună parte cercetărilor ştiinţifice ale *Institutului Geologic Român*, înfiinţat în 1906. De pe urma lor s'au stabilit riguros zonele petrolifere, cât şi completa lor structură geologică, cu influenţă mare asupra îngrămădirilor de petrol.

Prezenţa petrolului este legată de formaţiunea sedimentară care alcătueşte Carpaţii orientali. Zăcămintele cele mai principale exploatabile se găsesc în marginea lor externă, din Bucovina şi până în dreptul râului Dâmboviţa. Spre apus de acest râu s'au întâlnit numai urme nerentabile de petrol (la Govora, bunăoară). In Transilvania de asemenea s'au încercat exploatări, părăsite, în Trei-Scaune, ca şi în Maramureş.

Petrolul emigrează. Tinde să se ridice spre suprafaţă fie prin crăpăturile tectonice, fie din rocă în rocă, dacă este poroasă, oprindu-se de regulă sub bolta formată din una mai densă, cum e argila. Aşa se explică nevoia de a cunoaşte în amănunt constituţia geologică a unei regiuni petrolifere, cât şi vârsta ori natura straturilor petrolifere.

In România petrolul se întâlneşte atât în zona mai veche a flişului, cât şi în terţiarul nou (neogen) dela periferia Carpaţilor, format din pături de nisipuri şi argile uşor de străpuns, încreţite, dislocate, mai ales la apus de curbura Carpaţilor. Aşa fiind, exploatările petrolifere s'au îngrămădit în deosebi în regiunea dintre Buzău şi Dâmboviţa. Zăcăminte exploatabile, şi în parte exploatate, se găsesc însă în tot lungul Carpaţilor orientali, dela Ceremuş şi până la Dâmboviţa.

In zona internă a flişului sunt puncte petrolifere din Bucovina (Breaza, Valea Moldovei), prin Ghimeş, Zăbala (Trei-Scaune) şi până la Teiu lângă Braşov. Sondajele au fost părăsite din cauza sărăciei zăcămintelor.

In zona marginală a flişului, petrolul e mai bogat. Incepând dela Ceremuş, prin Găineşti-Baia, încercări de exploatări s'au făcut la Doamna, lângă P.-Neamţ. La acest orizont aparţin sondele productive dela Moineşti (până în 1934 peste 200.000 tone). Solonţ, în basinul Tazlăului-Sărat. E basinul cunoscut din timpuri vechi.

Cele mai bogate sonde sunt săpate în neogen. In păturile miocene se găsesc puţine (Câmpeni-Pârjol şi Teţcani în jud. Bacău, Colibaşi şi Pucioasa în Dâmboviţa). Abia 0,82% din producţia totală revine acestui orizont.

Cel mai mult petrol s'a extras din straturile meotice. Cele mai cunoscute zone petrolifere aparţin acestui orizont:

Arbănaşi (Buzău), ţine vreo 20 km. E regiunea bogată şi în vulcani glodoşi (Beciu-Policiori), unii înalţi şi de 2 m. S'au extras 100.000 t. pe an.

Sărata-Monteoru, staţiune veche, se află chiar la marginea câmpiei, ca şi zona dela Ceptura, lângă Urlaţi (2.256.000 tone), ori noua zonă în exploatare intensă dela Boldeşti lângă Ploeşti. Exploatarea aci a început în 1923, când s'a dat numai peste bogate gaze, dar mai apoi şi peste petrol, în mari cantităţi; producţia mijlocie de sondă este cam de 60.000 tone, deşi unele au dat şi 170.000 tone; producţia zilnică este de aproape 3.000 tone.

Regiunea Buştenari azi în regresiune, a fost una din cele mai bogate. (Dela 1857 la 1933, peste 7 mil. tone). Tot în regresiune este şi zona Câmpina, din care în ultimii ani abia s'au căpătat 60.000 tone anual (300.000 tone înainte de războiu). Aceeaşi soartă are şi zona Băicoi-Ţintea, una din cele mai vechi exploatate, căci şi în 1857 s'a extras 110 tone anual. Zona Moreni-Gura-Ocniţei în ultimii 20 de ani a dat petrolul cel mai abundent, cu sondele cele mai bogate (unele şi 150.000 tone).

Regiunile petrolifere vechi sunt pe cale de sleire, după o exploatare maximă. Câmpina este aproape părăsită, ca şi două orizonturi dela Buştenari ori partea nordică a regiunii Moreni. Cu împuţinarea producţiunii în zonele vechi, exploatate prin sonde numai de 100—200 m adâncime, acum se caută petrolul la adânc în regiunile dinspre şes. La Boldeşti sunt săpate sonde la 2740 m; alta, tot lângă Ploeşti, a ajuns la 3300 m, a doua din lume, cea mai adâncă din Europa. Noroc că prin sitemul de săpare Rotary, preţul metrului de adâncit e mai puţin costisitor.

La sfârşitul anului 1933 au rămas numai 164 puţuri productive, pe lângă 1600 sonde productive şi 137 în lucru, aproape 1700 fiind părăsite sau suspendate. In 1935 erau 312.500 m. de foraj, în 1937 ajungând la 387.000 m, un spor de 18,5% faţă de 1936, deşi producţia a scăzut.

Dela 1857 până la 1940, petrolul scos din zăcămintele din România se urcă la 130 mil. tone. Mai bine de jumătate din această cantitate a fost scoasă în ultimii 10 ani, ca dovadă de intensitatea neiertată cu care s'a lucrat. Indicele 100 în 1929 se urcă la 179 în 1936 cu maximul de producţie (8.703.497 tone), scoborîndu-se la 129 în 1939 cu 6.238.744 tone. Intre 1900 şi 1935 producţia mondială a crescut de 11 ori; cea românească de 54 ori. In 1936 consumul intern de petrol a fost de 1.546 mil. tone, iar exportul de 6,8 mil. tone în valoare de cca 9 miliarde lei. In raport au 1929, producţia a crescut în 1936 cu 80%, exportul cu 142%, consumul intern numai cu 17%. După socotelile riguroase ale Institutului geologic, rezervele sigure de petrol ale României n'ar fi decât de 61 mil. tone. Dacă se menţine exploatarea intensivă din urmă (8394 mii tone în 1935) pentru trebuinţele interne, dacă rămân aceleaşi (1.300.000 tone pe an), ar ajunge ceva mai mult de ½ veac.

Socotelile dau de gândit în ce priveşte viitorul. E dreptul că mai rămân puţin exploatate zonele dela Buzău până în Bucovina, cu condiţiuni de sondare mai grele.

5. — Petrolul scos din pământ, se depozitează în rezervoare mari sau se transportă la r a f i n ă r i i spre prelucrare, căci rentabile sunt mai ales produsele de distilare.

Mai înainte vreme păcura brută se transporta în butoaie; se mai văd încă şi azi prin satele de munte păcurarii cu polobocul cu păcură sau cu gaz lampant în căruţă.

Mai lesne şi fără pierderi se transportă petrolul şi derivatele lui prin vagoane-

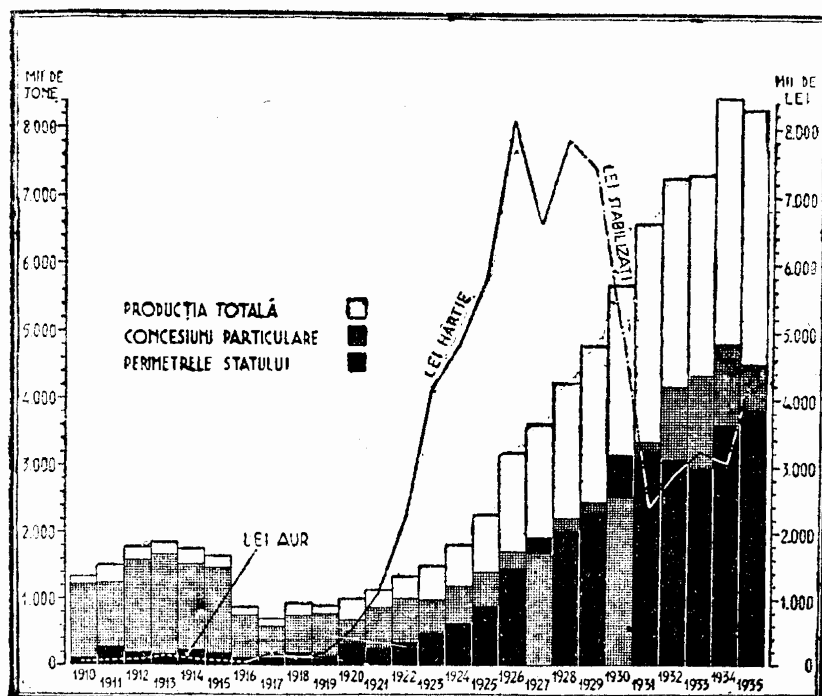

Fig. 250. — Producţia şi valoarea ţiţeiului din România dela 1910—1935 (d. *M. Pizanty*).

cisterne sau conductele de petrol. Există 700 km. conducte ale Statului (Câmpina—Băicoi—Buzău—Constanţa, 310 km.; 2 conducte Băicoi—Giurgiu—Ramadan câte 143 km. fiecare; Băicoi—Bucureşti 76 km.) şi 2.300 km. conducte particulare. Portul Constanţa cu marile lui rezervoare înlesneşte transportul mai departe, prin vase-tancuri, care pot duce dintr'odată câte 10.000 tone.

Prelucrarea petrolului se face în rafinării. Una din cele mai mari din Europa este acea dela Câmpina. Cele mai multe sunt îngrămădite în jurul oraşului Ploeşti; noaptea, împrejurimile oraşului, prin sutele de becuri electrice, ori prin flacăra gazelor, ia o înfăţişare feerică, asemenea celor cu uzine metalurgice din ţinuturile apusene. Se găsesc rafinării mai mari ori mai mărunte şi mai depărtate de regiunile petrolifere (Orşova, Cernavoda). Ţiţeiul se prelucrează în

82 rafinării cu o capacitate de distilare de cca. 12 mil. tone pe an. Totalul produselor obținute în 1936 au fost de aproape 8 mil. tone. In 1937 s'a utilizat 93 % din producția de țiței și numai cca 50 % din capacitatea de prelucrare. Din ele benzina (peste 1.800 mii. t.) e principalul element de consum intern și exportat; reprezintă numai 21,2 % din petrolul prelucrat, cantitate relativ mică față de cât se scoate în Statele-Unite. Consumul intern, crescut în ultimii 10 ani, este abia de 19 % (peste 1.500.000 t.) în 1937, din produsele obținute într'un an. De asemenea păcura rămasă e folosită de C. F. R. (aproape 1 mil. tone în 1933).

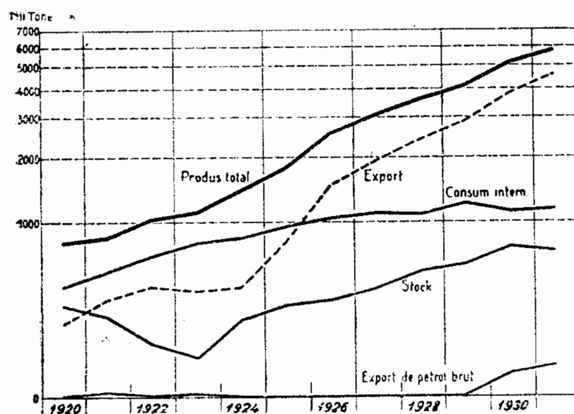

Fig. 251. — Comerțul produselor petrolifere (d. Inst. de Conj.).

Restul este exportat. Se exportă însă și păcură ori țiței brut. Printre țările importatoare de petrol și derivate românești, Anglia e în frunte (22 % în 1932) apoi Italia, Franța, Egipt. In 1932 și 1933 petrolul românesc a ajuns chiar în Canada, India, Congo. Cantitățile oscilează, dar mai ales prețurile scad căci noi concurenți se ivesc (petrolul din Irak). Pentru consumul intern oneroase sunt taxele către Stat care au ajuns uneori de 500 ori mai mult decât valoarea produselor (benzina ușoară la prețul de 1,50 kg. are o taxă în 1933 de 8,01 lei la kg., deci 508 %). Numai veniturile Statului dela petrol și derivate trec în 1933 de 1 miliard lei. Pe lângă Stat adaogă taxe și unele comune (Ploești, Constanța). Cu toate prețurile scăzute petrolul și derivatele lui formează în ultimii ani cel mai important capitol din exportul general, participând cu 50,6 % (1933), la valoarea totală. Exportul a crescut dela 0,410 mil. (1923) la 8.546 mil. lei (1935).

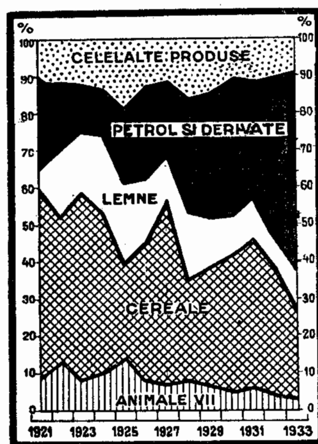

Fig. 252. — Exportul petrolului față de alte produse (d. Ing. *I. Basgan*).

O bogăție naturală ca petrolul, aduce după sine importante schimbări interne. Regiunile petrolifere sunt centre de populație deasă. Sătenii cu proprietățile petrolifere s'au îmbogățit. Orașe ca Ploești ori Constanța cunosc o desvoltare repede și însemnată de pe urma taxelor percepute. Progresul industriilor ce folosesc petrolul ca forță e în legătură cu combustibilul lesne de procurat și ușor de transportat. Morile de vânt și apă au dispărut aproape, căci le-au luat locul cele cu benzină. Automobilele au combustibil la dispoziție. Numărul lor,

crește pe fiecare an. 25% din combustibilul folosit de C.F.R. îl dă petrolul. Dar marea importanță a petrolului este pe vreme de război. Pe când alte țări își fac rezerve de petrol, ceea ce explică creșterea exportului în ultimii ani sau caută să creeze combustibilul pe căi sintetice, România își are asigurat combustibilul necesar în primul rând avioanelor.

Din păcate nu numai capitalul pus în exploatarea petrolului era în mare parte străin, dar și elementele conducătoare, cu toată legea protecției naționale.

Capitalul românesc reprezinta o mică parte din totalul învestit în exploatările petrolifere care se ridică în 1934 la aproape 47 miliarde lei. Capitalul străin era englez (30%), italian (30%), francez și belgian (30%), olandez (8—10%). Din numărul întreprinderilor însă numai 16 sunt mai principale, cu 94% din producția totală și 72% din capital: Creditul Minier, Astra Română, Steaua Română, Concordia, etc. Din ele sunt numai trei curat românești (Creditul Minier, I.R.D.P. și parte din Steaua Română) cu 18,2% din capitalul total și 8,7% din producție. Majoritatea societăților mai importante deci reprezintă interese străine la noi în țară. E de ajuns de citat dintre participanți: Standard Oil, Royal Dutsch și Schell, cu însemnătate mondială spre a deduce câtă libertate avem în exploatarea și exportul petrolului nostru. 85% din producția României este controlată de capitalul străin.

Cât privește personalul, împotriva legilor în vigoare, la marile societăți cu capital străin procentul străinilor în personalul administrativ superior era și de 80% (Astra Română), de 75% la personalul tehnic superior, cel mai bine plătit și numai la lucrători procentul străinilor se scoboară la 3%. Salahorii sunt mai toți Români (92%).

6. — Țara cea mai bogată în gaze naturale din Europa este România (afară de ținutul caspic). Sunt cele mai curate din lumea întreagă (99,12% metan).

Gazul natural e cunoscut de mult la noi; focurile nestinse, clocotișurile, sunt în legătură cu prezența lui. Intovărășește de regulă zăcăminte de petrol, se află în sarea plesnitoare dela Slănic sau în lentilele de bahnă din diferite locuri. Mai ușoare decât petrolul, sonda descătușează întâi gazele; ele provoacă erupțiile, dar și incendierile de sonde, care ard luni întregi (Moreni). In regiunile petrolifere, gazele sunt destul de bogate. La Gura-Ocniței o sondă a dat 418.000 tone de petrol și cam 55.000.000 m³ gaze. La Ariceşti, lângă Ploiești, o singură sondă a produs dela 416 m adâncime, aproape 6 mil. m³ de gaz. La Boldeşti, lângă Ploieşti, o altă sondă din 1923, a dat 19 mil. m³. Producția anuală de gaze petrolifere între 1933—35 a fost și de 3 miliarde m³, pierzându-se în aer 60,7%.

Cele mai bogate zăcăminte de gaz se găsesc însă în basinul ardelean, în păturile sarmatice, îngrămădite sub domurile largi ale păturilor. Săpându-se în 1908 la Sărmășel, lângă Cluj, după săruri de potasiu atât de scumpe industrial, pe neașteptate a izbucnit gazul metan chiar dela 22 m. adâncime, mai cu furie dela 301 m.

Gazul metan din Ardeal este exploatat raţional de către « Societatea Naţională de Gaz Metan Sonametan », alcătuită cu participarea Statului (80 % din capital) şi prin răscumpărarea vechei « Societăţii ungare de gaz metan ». Exploatările raţionale se fac la Sărmăşel şi Samsuş lângă Cluj, apoi la Saroş, Bazna, Copşa-Mică, între Târnave. Producţia totală în 1941 se ridică la peste 362 mil. mc. repartizate între diferite centre: Sărmăşel 32 %, Saroş 24 %, Copşa mică 25 %, Bazna 12 %, Noul săsesc 4 %, Nadeş 2 %.

Urme de gaz metan se cunosc şi dela marginea câmpiei de Vest (Arad şi

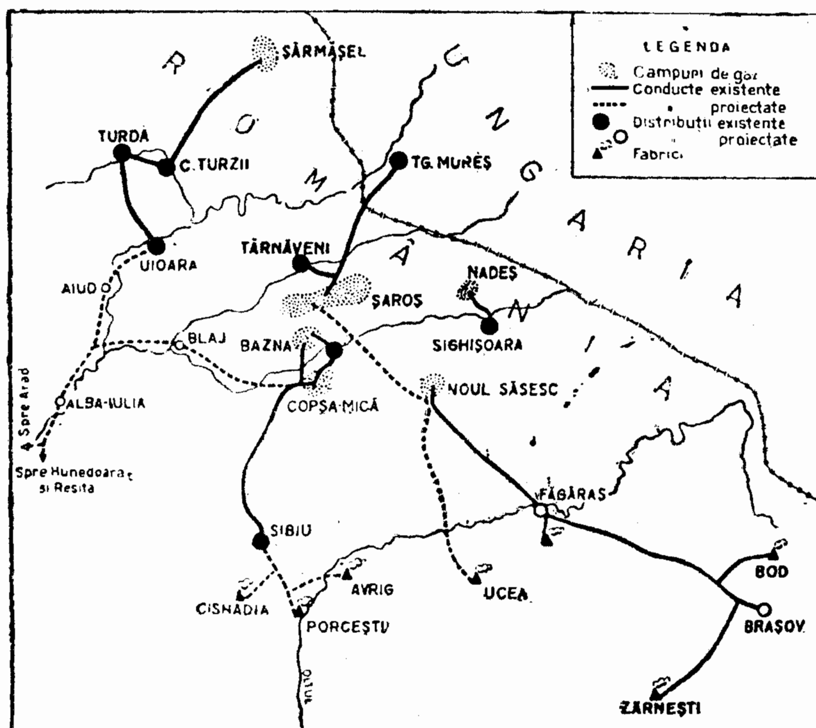

Fig. 253. — Regiuni cu gaz metan şi conductele.

Timişoara) ca şi în depresiunea Jijiei. Lângă Iaşi a ars câteva zile dintr'o sondă săpată pentru procurarea apei.

Producţia de gaz metan în 1939 a fost de peste 358 mil. m³. cu o parte neconsumată numai de 2.8 %.

Gazul natural din România, bogat în metan, are o putere de încălzire până la 9.063 calorii (Ariceşti), odată şi jumătate mai mare cât a petrolului şi de două ori cât a huilei. Uşurinţa de exploatare cât şi de transport prin ţevi, îl fac să fie întrebuinţat cu folos la marile industrii. Mai mult de 145 mil. m³ din gazul din Transilvania este consumat de

către fabricele din Uioara, Turda, Mediaş ori Târnăveni (Diciosânmartin). Altă parte (24 mil. m^3) serveşte la încălzit şi luminat. Conducte sunt duse până la Sibiu şi Braşov, în afară de centrele industriale dela Zărneşti, Brad. In raport cu diversele chipuri de utilizare, producţia din 1936 (Ardeal) s'a împărţit: 31% la industria chimică, 21% la industria de construcţii, 20% industria sticlă, 8% pentru menaj, 7% industria metalurgică, 7% pentru diverse, 2% pentru industria textilă.

Gazul captat din sonde, aproape de peste 1.550 mii m^3 în 1939, a înlocuit drept combustibil petrolul în industria petroliferă sau foloseşte la căpătarea forţei electrice, la încălzit casele din Ploieşti. Consumul a fost de 86.3%. Se fac lucrări spre a fi transportat până la Bucureşti. Este întrebuinţat şi industrial, fie la extragerea gazolinei (111 kg la 1000 m^3), la căpătarea negrului de fum exportat, cel dela Copşa-Mică, în Italia, pentru a fi folosit la industria cauciucului. Consumarea gazului natural din ambele regiuni, merge crescând. Totuşi se pierde mult fără întrebuinţare. Sonda dela Copşa-Mică a ars mai bine de un an, într'una.

7. — Dintre materiile bituminoase nu lipseşte nici a s f a l t u l. Urme se întâlnesc în toate regiunile petrolifere. Exploatat (100 tone pe an) e numai la Matiţa Prahova, aflat în nisipuri daciene. Mai bogate sunt cele de lângă Oradea-Mare, exploatate de vreo 50 ani la Derna-Brusturi (jud. Bihor). Cantitatea extrasă s'a ridicat în 1927 la 30.577 tone.

8. — Alături de aur, s a r e a este produsul mineral folosit dela aşezarea omului pe pământul românesc, fiind un aliment necesar vieţii. De aici importanţa ei chiar în mişcările omeneşti. Aiurea se dau războaie pentru o ocnă de sare, cum se duc războaie în timpurile moderne pentru bogate mine de fier. Ocnele părăsite ori monetele găsite în vecinătatea lor, sunt dovezi că Romanii au exploatat sarea dela Turda, Uioara ori Tg.-Ocna. Acest « dar al zeilor », se întâlneşte din belşug în pământul României şi în această privinţă mai favorizată de natură decât multe altele. In Franţa bunăoară, se simte nevoia de a extrage sarea din apa mării, pe când la noi în ultimii ani s'au închis ocne, neputându-se valorifica.

Sarea se găseşte în terenurile terţiare sub formă de masive, « de domuri », cu rădăcină adâncă sau sub formă de lentile (la Moreni lungă de 6 km şi groasă de 600 m). Masivele de sare au alunecat spre suprafaţă cu prilejul încreţirii păturilor, aşa încât dacă multe sunt ascunse la adânc dar descoperite prin izvoare sărate, altele au spinarea atât de aproape de faţă încât, după spusa lui *D. Cantemir*, « săpând pământul de un cot sau doi de adânc, se găseşte sare curată ». Uneori, ca la Slănic-Prahova, Praid în Trei-Scaune, Sovata etc., masivul de sare desgolit, apare ca stânci de sare, cu frumoase râglâituri (karren), datorite scurgerii şuviţelor de ploaie.

Se cunosc în România peste 200 de masive, împărţite în două grupe principale. Unele sunt în jurul basinului transilvănean, altele în lungul marginii externe a Carpaţilor din Bucovina şi până aproape de Jiu, mai numeroase dela îndoitura Carpaţilor până în Dâmboviţa. Exploatate nu sunt decât puţine, căci sarea căpătată chiar din acestea, prisoseşte peste trebuinţele ţării. Numai masivul de sare dela Praid ar cuprinde 950 mil. tone. Un om are nevoie cam de 6—7 kg sare pe an; masivul din Praid ar fi suficient pentru îndoitul populaţiunii de azi, timp de 4—5 mii de ani. Producţia din 1939 a fost cam de 380.000 tone.

Exploatări mai intense în 1940 se fac la Slănic-Prahova (39% din producţia totală), Uioara (29%), Tg.-Ocna (16%), Ocnele-Mari (10%), Ocna-Dej (2.5%). Ocnele maramureşene (3%), Cacica din Bucovina (0,55%), Praid (1%). Altele mai mărunte au fost închise mai de demult (Telega şi Doftana-Prahova), sau dela 1931 (Ocna-Sibiului, Coştin-Maramureş, Turda).

In afară de ocne, sarea se mai extrăgea şi din lacurile marine. Din 1936 s'a reluat exploatarea din lacul Tuzla în sudul Basarabiei (1845 tone).

Importanţa alimentară a sării a făcut să se creeze Monopolul Statului. De demult încă, venitul ocnelor trecea în visteria Domnitorilor, care o exploatau « în vânzare » (arendare) sau « credinţă » (regie). De pe vremea Regulamentului organic venitul ocnelor trece la Stat.

Din nefericire exportul sării este redus. Incă de pe vremurile vechi (veacul al XIV-lea) se exporta în Serbia, dar Ungaria având salinele din Ardeal, s'a pus în curmeziş. Mai de mult exportul era mai important decât azi, căci numai din Muntenia, ne spune un călător străin, s'au trimis peste graniţă 14 mil. oca din 17 scoase din saline. Din Moldova se trecea peste Nistru, din Muntenia peste Dunăre. Inainte de război se exporta şi în Congo, tăindu-se anume tablete de aceeaşi greutate, sarea servind drept monetă. Exportul a slăbit. Abia reprezintă 15% din producţia ţării în 1933, mărită în 1938 (73.000 tone). Veniturile totale din 1936, de pe sare, au fost cam de 580 mil. lei, din care aproape ½ beneficiu curat.

Sarea nu serveşte numai pentru hrana omului (222 mii tone în 1938—39); se dă la oi şi vite (0.14%), folosindu-se şi la păstrarea peştelui proaspăt. Cea mai însemnată cătare (90.000 tone în 1938), o are în industrie la căpătarea sodei (fabrica dela Uioara). Una cu alta, în 1939 s'a extras ceva peste 374 mii t., cam 14 kg de sare de cap de locuitor.

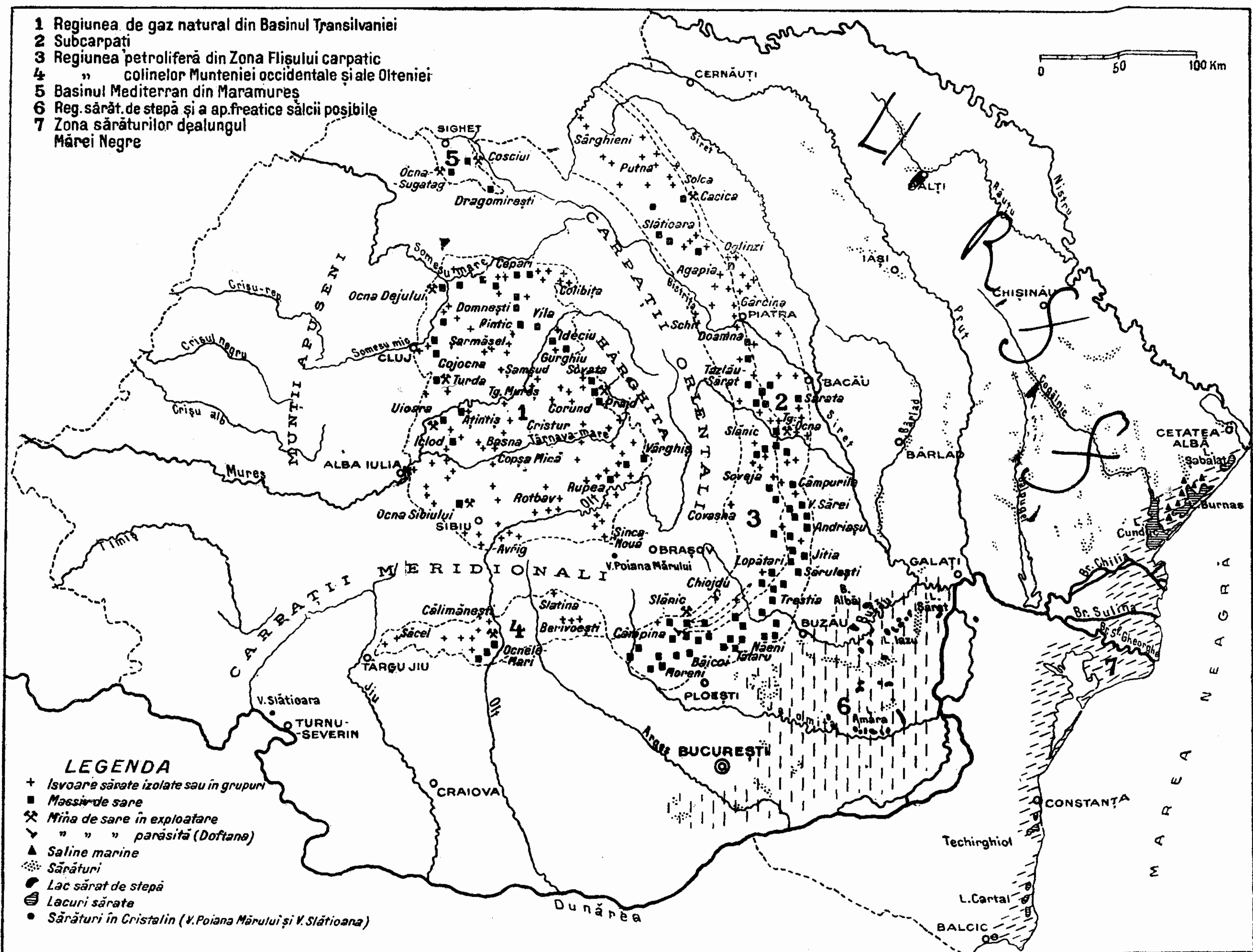
Insemnată importanţă la noi au unele ocne părăsite de sare ca locuri de băi, ca şi multe izvoare ori lacuri sărate. Aşa sunt băile dela Cojocna (Cluj), dela Turda cu patru lacuri din gropile săpate de Romani, dela Bazna (Târnava-Mică), Ocna-Sibiului cu instalaţiuni moderne şi parcuri răcoroase, Sovata (Mureş) cu băi cunoscute de pe vremea Romanilor, staţiune balneară căutată.

I. Simionescu: *Țara Noastră.* Harta Nr. 5.

RĂSPÂNDIREA SĂREI, A LACURILOR SĂRATE ȘI SĂRĂTURILOR

DE

L. MRAZEC

9. — România este una din ţările cele mai bogate în zăcăminte de a u r din Europa, cunoscut şi explorat chiar înainte de Romani. Aurul din Transilvania pomenit şi de *Herodot* în sec. al IV-lea a. Hr., a fost desigur una din cauzele războaielor daco-romane, deci stă la baza închegării Poporului Român. La Roşia-Montană, la Baia-de-Criş sunt neatinse galeriile de exploatare romane, adânci de 200 m. la Valea Morii; se pot vedea până şi urmele dălţilor cu care lucrau sclavii, după ce încălzeau cu torţele roca şi apoi o stropeau cu oţet. Numeroase sunt şi alte semne — inscripţiuni, monete dar mai ales vestitele tabule cerate dela Abrud (Abruttus).

Minele din Transilvania au continuat să fie exploatate şi mai târziu. După socoteli aproximative, dela sfârşitul veacului al XV-lea până la război, din Transilvania s'au scos măcar 520.000 kg de aur.

Mai înainte vreme extragerea se făcea în chip primitiv. Aurarii căutau nisipul mişcând mereu lopăţica până când firele de aur se aşezau pe fund. Numeroasele steampuri, care se mai găsesc în împrejurimile Abrudului, au păstrat până azi chipul ingenios de a măcina roca auriferă. Pilugi de lemn, la capăt cu cremene, sunt puşi în funcţiune de firicele de apă curgătoare. Fluturaşii de aur mai grei decât făina de piatră, rămân pe o tavă de lemn mereu scuturată. Instalaţia modernă dela Gura-Berzii este cea mai de seamă din Europa, întrebuinţând acelaşi principiu ca şi la steampuri.

Aurul în România se găseşte în diferite regiuni sau ca urmările metamorfismului produs de infiltraţiuni eruptive (la Dognacea-Banat ori Băiţa în Munţii Apuseni), ca filoane pe lângă rocele eruptive neogene ca în Munţii Apuseni şi Rodna sau ca aluviuni aurifere (Bistriţa-de-Aur).

Cea mai bogată şi mai cunoscută regiune este aşa numitul « triunghi aurifer » din Munţii Metalici. Vârful triunghiului e în Baia-de-Arieş, baza dela Brad până la Săcărâmb aproape de Deva. Aurul se găseşte mai rar ca mici pepite, mai adesea în formă de frunze (Stufe) sau ca impregnaţii în roci silicioase. In acest ţinut sunt cuprinse vreo 20 centre miniere, unele cu minele sistematic exploatate: Brad, Stănija, Breaza, Săcărâmb, Bucium, Roşia-Montană. Alt district aurifer e acel dela Baia-Mare, unde aurul rar izolat, se află ca impregnaţii în roci silicioase. Anual se scotea din această regiune cam 1.500 kg aur şi 20.000 kg argint. Din vreo 12 centre miniere, principalele sunt la Valea Roşie, Dealul-Crucii, Baia-Sprie, Capnic (jud. Satu-Mare), în Maramureş (Toroşbaia). Din Munţii Rodna (Băiuţ, Văratec-jud. Someş), se extrăgea aurul din veacul al XVI-lea.

Exploatat a fost aurul pe o zonă de vreo 80 km şi în Banatul central, dela Dognecea la Oraviţa. Mai slab aurifere sunt filoanele dela Valea-lui-Stan, pe Lotru (jud. Vâlcea).

Aurarii, în bună parte Ţigani, scoteau mici câtimi de aur din nisipul râurilor de prin regiunile aurifere (Olt, Argeş; Bistriţa; Someş, Criş, Arieş şi chiar din Caraş—Banat). Exploatările sunt făcute de pu-

ternica Societate anonimă «Mica»; și Statul (RIMMA) avea mine exploatate. In ultima vreme Soc. «Petroșani» a cumpărat perimetre însemnate dela societățile particulare.

Cantitatea de aur căpătată este în necontenită creștere și cea mai mare din Europa. Dela 706 kg în 1920, s'a ajuns la 4.667 kg în 1939, cu 5% mai mult decât în 1935 (43% din producția europeană și 0,5% din cea mondială). Producția maximă e în 1939 de 6.578 kg (indice 297 față de 100 din 1929); 63% cădea în activitatea Soc. «Mica», 21 la «Rimma» și 16 la particulari. Majoritatea aurului este cumpărat de către Banca Națională pe un preț stabilit. In anul 1940 a fost depus la Banca Națională 4.067 kg. aur.

Argintul întovărășește de regulă aurul din regiunea Baia-Mare. Pe când în mijlociu aurul se află cam 8,14 gr/tonă, argintul dela 16,7 gr până la 137 gr/tonă. De aceea cantitatea de argint căpătată e mai mare. Dela 2.822 kg în 1929 (indice 100), se urcă la cca 27.000 kg în 1939 (indice 954.6). In schimb are preț scăzut.

10. — Minerale de fier se află în pământul țării, dar în atari condițiuni încât exploatarea lor nu este rentabilă, fie că minereul cuprinde prea puțin fier, fie că se află în locuri cu greu de învins. Chiar dacă rezerva totală de minereuri ar fi de vreo 26 mil. tone cum este calculată, cantitatea de fier variind între 25—60%, condițiile geografice fac ca fierul necesar uzinelor de azi să nu fie suficient. Se importa îndeajuns mai ales din Jugoslavia, după cum se folosește mult fier vechi atât la fabricarea oțelului cât și a fontei.

Minele de fier azi în exploatare se găsesc răspândite în deosebi în provinciile transcarpatice.

a) Minele dela Ghelar și Teliucul-de-Jos sunt în Munții Poiana-Ruscăi. Minereul are cusurul că e prea bogat în mangan;

b) Minele dela Dognecea-Ocna-de-Fier din Banat cuprind minereuri de bună calitate, magnetit și hematit, exploatate de societatea Reșița;

c) Minele Momasa, jud. Arad;

d) Minele din Lueta (Odorhei), cu minereul cuprins printre straturi sedimentare, cu conținut slab în fier (20—40%).

Minereuri de fier, pentru moment fără interes practic, se mai găsesc în Munții Apuseni (Vașcău, Codru, Arieș-Turda), ca și în Maramureș (Camărzan). In 1934 s'au exploatat peste 83.000 tone minereu.

11. — Este deosebire de făcut între prezența unor minerale și între rentabilitatea lor. Din pământul românesc se cunosc sumedenie de minerale rare; ele formează podoaba admirabilă a multor muzee științifice din lumea întreagă. Unele sunt unice, proprii țării noastre, deși cu numele stâlcit în limba stăpânitorilor de ieri. Telurul, bunăoară, a fost găsit la noi, sub formă de teluriuri care poartă numele de Sylvanit, Nagyagit (= Săcărâmb). Deși numărul mineralelor cunoscute dela noi e foarte mare, exploatabile însă sunt puține.

C u p r u se întâlneşte sau în aceleaşi locuri cu aurul şi argintul sau deosebit de ele. Exploatate sunt minele dela Altân-tepe lângă Babadag, la Balan-Ciuc, Arpad (Lăpuşnic). S'au căpătat în 1932, 798 t., mare parte (63%) de societatea « Phoenix », transformat în sulfat.

Minereurile de m a n g a n prezintă o oarecare importanţă prin cantitatea, uşurinţa de explorare şi prin răspândirea lor mare. In unele localităţi, extracţia fu intensivă în timpul războiului celuilalt.

Principalele localităţi cu mine de mangan în exploatare sunt:

Răzvan (Someş), Delineşti (Caraş), Iacobeni (Câmpulung-Bucovina), Vatra-Dornei, Ciocăneşti. Cantitatea medie anuală este cam de 14.000 t. ridicându-se la 35.000 t. în 1929. Acoperea nevoile interne, fiind şi exportat.

De asemenea se află la noi îndeajuns de multă p i r i t ă. Rezervele minereului piritos s'ar ridica la 8 mil. tone.

Se găseşte în Dobrogea (Altân-Tepe), în Banat, în Carpaţii meridionali, în cei orientali (Ditrău, Balan), în Munţii Apuseni, la Baia-Mare. In exploatare sunt numai acelea dela Trimpoaiele (Alba), Rodna-Veche (Năsăud), Baia-de-Arieş (Turda), Fundul Moldovei (C.-Lung). Cantitatea medie anuală de minereu piritos extras se ridică la 34.000 tone, în 1936.

C r o m u l, atât de important în industria metalurgică, se găseşte într'o singură localitate în regiunea Dubova-Ogradena din Banat, lângă Dunăre. In timpul războiului s'au făcut intense explorări, de altfel ca şi în Serbia, în prelungirea minelor dela noi. Rezerva ar fi de vreo 2 mil. t. cu 38—52% oxizi de crom. Im 1934 s'au scos 29 t.

P l u m b u l întovărăşeşte de regulă minereurile de aur şi argint. Cantitatea de plumb căpătat în 1939 este de 5.664 tone (Soc. « RIMMA » 48%, « Phœnix » din Baia-Mare 49%).

Nu lipsesc nici a n t i m o n i u, b i s m u t şi m o l i b d e n (Băiţa-Bihor, Baia-Mare), după cum se află Cinabru, la Valea Dosului (Alba), din care s'a căpătat 272 kg de m e r c u r (1933). In Muzeul din Alba-Iulia sunt dovezi că minereul a fost exploatat şi de Romani.

Până şi z i n c u l dela Baia-Sprie, Băiuţ, Capnic a fost exploatat (4.274 tone în 1936).

In mai mare cantitate se găseşte b a u x i t u l, importantul minereu din care se extrage aluminiul, dar în ultimul timp cu o largă întrebuinţare la fabricarea cimentului-bauxit, ce se întăreşte mult mai repede, se poate lucra sub 0° şi e mult mai rezistent la agenţii atmosferici.

Bauxitul apare la suprafaţă în Munţii Bihorului, în apropiere de Crişul-Repede, mai la Nord de Beiuş (Pădurea Craiului şi Remeţi în valea Iadului), mai la Răsărit de Vaşcău (obârşia Crişului-Pietros) şi apoi în apropiere de Abrud (Sohodol). Rezerva socotită este de cel puţin 20 mil. t. Exploatate cu intensitate în timpul războiului, minele aşteaptă să fie din nou puse în valoare. In 1934 abia s'au extras peste 12 t. minereu.

Intre alte minerale sunt de pomenit: talcul din Hunedoara (peste 2.300 t.), fosforitele de pe malul Nistrului (jud. Hotin) odată exploatate, mica din M-ții Lotrului, cât și guano. In peștera dela Onceasa, lângă Vașcău, se află o pătură de 1—3 m. oase sfărâmate pe o întindere de 1000 m², cuprinzând 25% acid fosforic. In peștera dela Luncani (Vașcău) au început să fie exploatate fosfate socotite la peste 30.000 vagoane, ca și în peștera Cioclovina-Hunedoara.

Până și zăcăminte de diatomite se găsesc în jumătatea nordică a depresiunii Brașov-Baraolt; un strat de 10—30 m. e format numai din diatomee asemenea Kieselgurului industriabil de aiurea. După cercetările recente, depozitul dela Căpeni ar fi unul din cele mai bogate din Europa, dacă nu cel mai însemnat ca întindere și grosime.

12. — Tabloul bogățiilor noastre subpământene n'ar fi complet dacă nu s'ar ținea în seamă și de numeroasele soiuri de roci, variate prin constituția lor geologică, dar care cu o întrebuințare mare au aproape însemnătatea minereurilor metalifere. Mii de oameni își găsesc pâinea zilnică scoțând nisipul și prundișul necesar la construcții, la așezarea drumurilor; alte mii de oameni lucrează în cariere.

Și în această privință nimic nu ne lipsește.

Lutișorul cu care femeile trag brâie colorate în jurul ferestrelor, lutul de lutuit casele și de făcut vălătucii pereților, până la marmore fine, cu ape vrâstate, de toate se întâlnesc în pământul nostru. Ba chiar unele din ele, cum e calcarul, dau tipar deosebit caselor construite până în acoperiș numai din piatră. Capătă aspect mediteran nu numai locuințele din Dobrogea, ci și unele regiuni basarabene.

Pietrele de pavaj au o importanță deosebită căci dau putința să se facă șosele bine pietruite, deci înlesnesc transportul și traficul comercial. In această privință ținutul muntos și provinviile transcarpatice sunt avantajate prin numeroasele cariere de piatră, dar mai ales prin prundișurile bogate din albia ori terasele râurilor. Moldova deluroasă și Basarabia nu au asemenea material, ci roci care se macină ușor.

Cariere de pietre de pavaj sunt numeroase, exploatate mai ales în Ardeal, bogat în roci eruptive și tufuri. La Răcașul-de-Jos (Târnava-Mare) se află o exploatare sistematică, cu o instalațiune de 20 ciocane mecanice, care taie cuburi din basalt, după cum la Malnaș, la Ciucea, se taie andesitul. Basaltul dela Lucăreț (Banat) e exploatat din 1779; de curând orașul Timișoara scoate la Șenovița 50.000 mc. anual din basaltul dela Piatra-Roșie, pe valea Begheiului.

Capitala țării folosește mai mult granitul de Măcin, sistematic exploatat.

Există roci a căror prelucrare dă naștere la produse industriale rentabile. Așa sunt argilele, sub diferitele lor forme. Pe lutul galben se bizuie industria olăritului de prin sate, dar și fabricarea cărămizilor și a țiglelor în fabricile sistematice dela Jimbolia, Timișoara, Brașov, București.

Calcarurile au o mare răspândire în pământul țării, din munte și până în regiunea dealurilor; dau loc la numeroase ocupațiuni. Nuvela Popa Tanda de *Slavici* cuprinde un adevăr observat în multe părți din țară. Varul, ca și lutul are o mare cătare la construcții, dela bordeie la palate. E de ajuns

ca în cuprinsul unui sat să se găsească un colţ de piatră de var, pentru ca să se facă mici cuptoare primitive, din al căror produs iese pâinea zilnică câtorva lucrători. Tipice exemple sunt calcarurile ce răsar pe malul Prutului la Ştefăneşti şi Ripiceni (jud. Botojani). Varul de Stânca dădea loc la o cărăuşie întinsă, fiind adus până la Iaşi. Cuptoare de var primitive se găsesc oriunde pe află calcarurile, în apropierea satelor sau a drumurilor bătute. Până şi pe înălţimea Ceahlăului s'au exploatat stâncile de calcar fără rădăcini. Există centre vestite cu industria varului: la Braşov, Câmpulung (Muscel), Răcaşul-de-Jos (Târnava-Mare), Ghidighici (Chişinău), Turda.

Pietre de construcţie şi decor sunt exploatate în numeroase cariere. Aproape fiecare regiune îşi are carierele locale din care se extrag pietre de construcţie, deşi betonul armat din ce în ce mai folosit, face să stagneze multe cariere. Mai înainte vreme gresia din Gura-Văii (Mehedinţi) servea pentru construcţiile din Bucureşti; cea de Tarcău (Neamţ) pentru cele din Iaşi. Numeroase clădiri din Cluj sunt făcute din calcarurile eocene dela Baciu, din care s'a extras şi piatra pentru construcţia monumentalei catedrale ortodoxe din Cluj. Marmura dela Moneasa-Băi (Arad), tăiată în plăci, s'a folosit ca piatră de placaj la frumosul Palat Cultural din Arad, liceul Nicoară, ca şi la clădirile mai mari din Timişoara. Mai înainte era dusă la Viena şi Budapesta. Vechea şi monumentala catedrală catolică din Alba-Iulia este clădită cu calcarul mediteran cu forminifere dela Ighiu (Alba); cetatea din Alba-Iulia cu gresia calcaroasă dela Jibold; Mânăstirea Curtea-de-Argeş cu calcar numulitic dela Albeşti. Brecciile trandafirii de lângă Câmpulung (Muscel), au dat pietrele din care sunt făcute scările principale din Universitatea dela Iaşi, ale Institutului Geologic din Bucureşti, ori postamentul statuei lui *Kogălniceanu* dela Iaşi.

Marmura albă dela Ruşchiţa e de aceeaşi calitate ca şi cea de Carrara, numai că nu se poate tăia în blocuri mai mari. Când calcarul e marnos, dă loc la industria cimentului dela Braşov, Cernavoda, Topal, etc.

Gipsul este şi el foarte răspândit la noi. Dela depozitele de pe malul Nistrului (Bucovina-Hotin), al Prutului (Dorohoi), până la gipsul ce întovărăşeşte sarea din regiunile ocnelor, se află mari cantităţi, prea puţin exploatate. Mai sistematic se extrag la Aghiriş-Turia-Cluj, Jibău-Sălaj, la Orăştie. Carierele de gips dela Cheia (Turda), dau material prim fabricei de lustruit din Turda, răspândind în comerţ obiecte de lux: vase, călimări, etc. Gipsul alb dela Pietroasa-Sănduleşti (Turda), se foloseşte în fabrica de făină de gips din Turda. Şcoala de meserii din Zlatna produce multe obiecte frumoase din alabastru.

LITERATURA.

1. MACOVEI G., *Câteva observaţiuni asupra hidrologiei subterane a Dobrogei de Sud.* D. d. s. I. Gl., III, Buc. 1912 şi în Rev. d. petrole, V, Buc. 1912. IDEM, *Asupra hidrologiei Dobrogei de Sud.* D. d. S. I. G., VI, Buc. 1923. MRAZEC L., *Au sujet des eaux souterr. en Roumanie.* Rev. d. petr., V, Buc. 1912; IDEM, *Asupra existenţei apelor artesiane în Câmpia Română.* D. d. S. I. Gl. R., III, Buc. 1912.
   MURGOCI G., *De l'exist. des eaux artésiennes de la plaine roumaine.* Rev. de pétrole, V, Buc. 1912.
   IDEM, *Studii hidrologice în jurul oraş. R.-Sărat.* D. d. S. I. G., VI, Buc. 1923.
2. ŢEPOSU E. DR. şi PUŞCARIU V., *România balneară şi turistică.* Cartea Românească, Buc. 1932. I. ATANASIU, *Distribuţia regională şi geneza apelor minerale din România.* Iaşul medical, IV. Iaşi 1939.
3. DĂNĂILĂ N., *Studiu chimico-tehnic al ligniţilor româneşti,* Buc. 1912.
   PROTESCU O., *Rezervele de cărbuni din Rom.,* I. G. R. Studii technice, III, Buc. 1932.
   GROZESCU H., *Zăc. de cărbuni din România,* ibid.

I. BUJOIU, *Problemele cărb. în România.* Bul. I.R.E., Buc. 1935.
IONESCU-SISEȘTI B., *Zăcămintele de cărbuni în România.* Bul. I.R.E. II, Buc. 1934.
SIMIONESCU I., *Cărbunele de pământ.* Casa Școalelor. Ed. III-a, Buc. 1921.
4. MACOVEI G. și ȘTEFĂNESCU D., *Les gisements de pétrole en Roumanie.* Service géol. des Karpathes, III, Varșovia 1935.
MRAZEC L., *L'industrie du pétrole en Roumanie. Les gisements de pétrole.* Min. Ind. și Com., Buc. 1912; IDEM, *S. le caract. des gisements de pétrole de la Roumanie.* Publ. de l'Univ. Charles, Praha 1931.
OSICEANU C., *Raportul Asociației industr. de petrol,* Buc. 1935; IDEM, *Industria de Petrol a României în 1937.* I. R. E. Nr. 143 Buc. 1937.
TEODORESCU I., *Capitalul învestit în ind. petrolului.* Anal. Econ. și Stat., XVIII, Buc. 1935.
BASGAN I. ING., *Politica petrolului.* Inst. Naț. Rom. p. Izvoarele de Energie, Nr. 97, Buc. 1935.
SIMIONESCU I., *Petrolul.* Casa Școalelor, ed. III-a.
FICȘINESCU TH., *Pentru cât timp mai are petrol Țara Românească?* I. R. E. 136 Buc. 1935.
MACOVEI G., *Din perspectivele industriei noastre de petrol* ibidem. Nr. 137. Buc. 1937.
MACOVEI G., *Les gisements de pétrole.* Masson, Paris 1938.
PIZANTY M., *Aria exploatării petrolifere în România.* Buc. 1938.
CORPACIU VALENTINA, *Aufbau und Entwickelung der rumänischen Erdöl-industrie vom Jahre 1875 bis 1933.* Berlin 1934.
Monitorul Petrolului București.
6. MOTAȘ C., GUMAN E. și ERNI A., *S. l. gisements de gaz nat. de Transylvanie,* Buc. 1927. DRĂGULĂNESCU A., *Exploatarea rațională a petrolului* An. ec. și stat., 1935. RARINCESCU G. I., *Problema energiei în România.* Excelsior, 1937. SIMIONESCU I., *Gazele naturale.* Cun. folosit. Cartea Rom., Buc. 1934.
8. MERUȚIU V., *Contr. la studiul masivelor de sare din România,* Buc. 1912. POPESCU-VOITEȘTI I., *Geologia zăcămintelor de sare în România.* Rev. Muz. Geol. Univ. Cluj, 1934. SIMIONESCU I., *Sarea.* Casa Școalelor, Buc. 1921. STAMATIN M., *Minele de sare.* Casa auton., Buc. 1929.
— *Bul. Casei auton. a monop.,* Buc. 1935.
9—12. PONI P. și CĂDERE D., *Descrierea mineralogică a României.* Mem. Acad., Buc. 1925—1927.
RUSU-ABRUDEANU, *Aurul românesc.* Cartea Rom., Buc. 1933.
MRAZEC L., *Les mines d'or en Roumanie.* Agence écon. et financière Buc. 1943.
STRECKEISEN et GHIȚULESCU, *Les ressources d'or de Roumanie* (XV, Intern. Congr. géol. South Africa), 1929.
STANCIU V., *l. cit.*
GHIȚULESCU I. P. și GAVĂȚ I., *Privire generală asupra situației zăcăm. de fier, crom., etc., în România.* Inst. Geol., Studii tehnice, XV, Buc. 1931.
LEONIDA-ZAMFIRESCU ELISA, *Contr. la stud. bauxitelor din România,* ibidem, XIII, Buc. 1931.
PREDA D., *Les gisements de diatomite du bassin pliocène de Brașov-Baraolt.* D. d. S. I. Gl., XXX, Buc. 1935.
RADU PASCU, *Carierele și apele minerale din România.* I. Gl. R. Studii tehnice economice.
MRAZEC L., *Le développement de l'exploitation minière en Roumanie.* La vie scient., en Roumanie II, Acad. Roum. Buc. 1937.
PROTESCU O., *Zăcămintele de bauxit din reg. Sohodol și Vidra.* Inst. geol. Rom. Studii tehnice și economice. București 1939.
— *Statistica minieră a României.* Min. Ind. și Com.; *Correspondances écon. roum.* Min. Ind. Rev. Miniera.

CAP. XXVI.

INDUSTRIA.

1. Generalități. — 2. Casa Asigurărilor Sociale. — 3. Creditul Industrial. — 4. Varietatea industriilor. — 5. Industria alimentară. — 6. Industria metalurgică. — 7. Industria electrică. — 8. Industria chimică. — 9. Industria textilă. — 10. Hârtia și arte grafice. — 11. Industria pielăriei. — 12. Industrii diferite.

1. — Industria mare începe târziu la noi. Nu doar că lipseau condițiunile necesare pentru desvoltarea ei — forță și materii prime —, dar nu se simțea îndeajuns nevoia produselor industriale. Sătenii, majoritatea populațiunii, aveau industria lor casnică desvoltată. Plugul era de lemn; vârful brăzdarului, din fier, era făcut de fierarul satului. Și azi în Munții Apuseni abia 8,2% sunt pluguri cu grindeiul de fier, 94% rarițe de lemn, 96% grape de lemn. Celelalte unelte agricole tot mai mult din lemn să făureau; în casa lor, nici azi n'a pătruns pretutindeni produsele industriei mari, afară doar de ceaun, plită și lampă. După 63 de ani dela întemeierea primei fabrici de zahăr, zahărul este încă socotit ca lux la sate (5 kgr. de cap de locuitor în general, sat cu oraș). Numai pătrunderea culturii, intensificarea comunicației, înlesnesc să străbată din ce în ce produsele industriale în mulțimea de care atârnă desfacerea lor intensă.

Chiar în Vechiul Regat încercări de a înființa fabrice sunt vechi. La Baia, pe vremea lui *Alexandru cel Bun* a fost o fabrică de cărămizi și discuri smălțuite. Prima fabrică « mare » de hârtie e în Brașov la 1546, în Moldova în 1583, în Muntenia, la Câmpulung, pe vremea lui *Matei Basarab* (1643). Tipografie se instalează în 1533 la Brașov. Influența lor se resimte departe, în Georgia. Se pomenește, în 1650, de o fabrică de sticlă lângă Târgoviște. Fabrici de hârtie din zdrențe se citează sporadic în veacul al XVII-lea, In 1766, *Gr. Ghica* întemeiază o fabrică de țesut la Chiperești lângă Iași, care nu funcționează decât vreo doi ani. La 1818, tot la Iași există o fabrică de uleiuri vegetale; la 1840 primele fabrici de tăbăcărie se deschid la Fălticeni și București. La 1841 funcționează o fabrică de hârtie din zdrențe sub îndemul lui *Asachi*, etc. Sunt dibuiri, care nu au durată lungă căci concurența străină e doborî-

toare. Convenția cu Austro-Ungaria din 1875 ne subjugă industrial străinătății. Nu se întemeiază decât fabrici alimentare. Cea dintâi moară cu abur, a lui *Assan*, cu mari greutăți se instalează în 1859. Motorul e tras de boi, pe tăvălugi, dela Giurgiu până la București.

Prima lege pentru încurajarea industriei naționale se votează în 1887; de atunci se înfiripează din ce în ce, intensificată și ca urmare a războiului vamal cu Austro-Ungaria, când mulți industriași brașoveni trec în România, întemeind fabrici.

Se ajunsese ca în preziua războiului, în Vechiul Regat, să existe 847 întreprinderi industriale bine închegate, deși se foloseau semifabricate aduse din străinătate. Existau însă îndeajunse fabrici care se bizuiau și pe materia primă din țară (hârtie, zahăr, produse petrolifere, făină, cherestea); prin ele România devenise chiar în parte o țară cu export de fabricate.

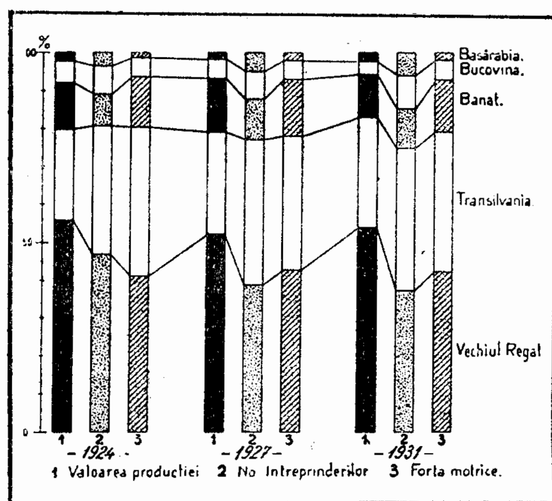

Fig. 254. — Creșterea industriei după provincii (Bul. Inst. de Conj.).

Imprejurările pentru desvoltarea unei industrii mari erau mai puțin favorabile în provinciile alipite, din cauza concurenței ținuturilor industriale din țările respective.

In Basarabia industria mare aproape lipsea, afară de fabrici de spirt și o fabrică de zahăr. In Bucovina la fel. In Ardeal cu toată existența materiilor prime, în afară de industria metalurgică dela Reșița, de marile mori din orașele ce mărginesc șesul panonic și de ferăstraie, industria mare nu poate dovedi concurența celor din Austria, Boemia. Sticla fabricată în Transilvania era ordinară; industria berei avea un caracter local; acea a pielăriei, nu producea decât talpă și piei fără preț.

După Unire condițiunile se schimbă în totul. Noua țară mărită pășește iute spre o industrializare sănătoasă, complexă. Necesitățile au crescut; lupta dintre țări devine mai aprigă. După cum țările industriale intensifică agricultura, România, țară agricolă, începe să devină industrială. Importul fabricatelor scade; există tendințe ca unele produse indigene să fie exportate.

Creşterea industriei se resimte mai cu seamă în Ardeal, căci noua conjuctură economică favorizează desfacerea unora din mărfuri (sticla, produse chimice) mai înainte aduse din străinătate.

Numărul instalaţiunilor din Ardeal în 1927 a crescut cu 61 % din ceea ce erau în 1919; forţa motrice cu 28 %; se constată o desvoltare mai repede decât a industriei din celelalte provincii. Marile creşteri se arată în special în metalurgie, fabricile textile, de pielărie.

Creşterea industriei în România este aproape vertiginoasă mai ales între 1922 şi 1927.

Numărul întreprinderilor creşte cu 40 %, forţa motrice cu 23 %, personalul cu 31 %, valoarea producţiei cu 134 %.

Din cauza crizei, a oscilaţiei în valoarea banului, urmează apoi o des creştere generală, începând cu 1929. In cei 10 ani dela 1925—1935 numărul întreprinderilor se reduce cu 15%, dar forţa creşte dela 389.000 C.P. la 583.000 C.P., iar capitalul învestit dela 25 la aproape 45 milioane lei. Scăderea se datoreşte pe de o parte lipsei de prevedere şi măririi fabricaţiunilor peste puterea de consum, slăbită şi de pe urma devalorizării produselor agricole, ceea ce a adus scăderea consumului intern. Dintre diferitele soiuri de industrii au luat o mare şi sănătoasă desvoltare cele alimentare, metalurgice, textile şi chimice. S'au creat în anul din urmă o societate italo-română (A.P.I.R.) pentru automobile şi aeroplane, alta (Banloc) pentru anvelope şi camere de automobil, apoi Industria opticei române etc.

Desvoltarea industriei româneşti s'a mărit în chip deosebit şi prin politica Statului de a ridica tarifele vamale până la prohibiţie completă pentru unele produse ca: zahăr, hârtie, ciment şi sticlă. La adăpostul acestor taxe, formându-se şi cartele, consumul intern este asigurat, deci şi desvoltarea până la satisfacerea lui, care s'ar fi mărit dacă şi agriculturii i s'ar fi dat o protecţie echivalentă. Dela 44 mild. lei, cât se socotea în 1926 valoarea producţiunii din industrii, s'a ridicat la peste 51 miliarde în 1936.

Starea generală economică se resimte însă şi la industrii. Printre greutăţile ivite au mai venit în joc şi marile impuneri fiscale ce apasă mai mult industriile, întârzierile în plata Statului pentru comenzi, sau comenzi date în afară pentru articole care s'ar fi putut fabrica în ţară.

Totuşi spre deosebire de ţările industriale din apus, chestiunea şomajului la noi este ca şi inexistentă căci nu reprezinta în 1931 decât 7—10% din numărul lucrătorilor totali, un număr restrâns faţă de al şomerilor din Germania.

Nici conflicte de muncă nu sunt atât de dese ca aiurea. Grevele sunt puţine (78 în 1935), parţiale, cele mai multe în Transilvania, în regiunile fie miniere (160.000 zile pierdute) pentru mărire de salarii

(33) contestaţii relative la salarii (15). Nici lokauturile nu s'au aclimatizat la noi. Numai 6 au fost declarate în 1935.

Pregătirea inginerilor şi a conducătorilor tehnici se face în cele trei Şcoli politehnice. Pentru ucenici există numeroase şcoli fie pe lângă C.F.R., ca şi sub conducerea şi controlul Ministerului Muncii.

2. — Ajutorarea muncitorilor industriali în caz de boală sau de invaliditate se face prin « Casa centrală a asigurărilor sociale », organizată în 1933, sub controlul Ministerului Muncii. Se bizue pe asigurări impuse de lege. La început se cuprindeau numai muncitorii industriali, azi sunt impuşi la asigurări şi funcţionarii comerciali cu leafă mică, servitorii, etc. Veniturile Casei centrale se adună din cotizaţia fiecărui asigurat, în părţi egale cu patronii, precum şi din subvenţiuni dela Stat.

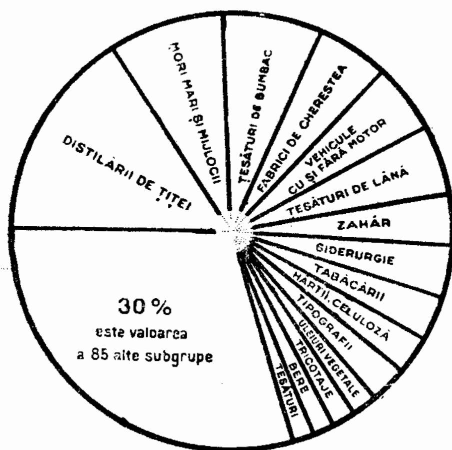

Fig. 255. — Felurite industrii în România (d. Inst. Conj.).

Se fac asigurări de boale, de accidente, de invaliditate. S'au creat dispensarii, spitale, policlinici, sanatorii, sau să caută bolnavii la domiciliu.

3. — Ca să vină în ajutorul industriei mari mai ales, care nu mai putea fi finanţată numai de către băncile comerciale, şi ele supuse crizei, Banca Naţională a contribuit la înfiinţarea « Societăţii Naţionale de Credit Industrial » în 1923, cu concursul Statului şi al capitalului particular. Aceasta a atras după sine şi o înviorare economică internă.

Sunt numeroase şi variate industriile finanţate ori sprijinite de Creditul Industrial. Până în 1935 s'au plasat cam 2.400 mil. lei în industria mare, faţă de peste 11 miliarde cerute şi aproape 24 mil. lei acordate la industria mică. Peste 1 miliard a revenit în Vechiul Regat, peste 700 mil. în Ardeal, peste 100 mil. în Bucovina şi Basarabia.

4. — Fabrici necontenit s'au înfiinţat în ultimii ani; altele s'au mărit. Numărul întreprinderilor cu peste 5 C.P. sau 20 lucrători, au ajuns în 1938 la 3767 având un capital învestit de peste 50 miliarde lei, folosind o forţă motrice de cca 747.000 C.P., cu peste 289.000 personal angajat, prelucrând materie primă în valoare cam de 38 miliarde lei, producţia ridicându-se la peste 69 mld. lei. Comparativ cu puterea industrială din

1910 cu 14.000 C.P. (10,7 la 1000 locuitori), în ultimul sfert de veac s'a triplat (30 C.P.°/₀₀ de loc.). Anul 1939 a cunoscut cea mai mare învestiţie în industrie, cu un import de maşini de peste 4 mld. lei (indice 417 faţă de 100 în 1932).

Cele mai multe industrii se găsesc în Vechiul Regat (1.332 cu 240.000 CP.); vine apoi Transilvania (1.315 cu 183.000 CP.); Banatul (349, cu 85.0000 CP.); Bucovina (279, cu 25.000 CP.) şi Basarabia (212, cu 13.000 CP.).

In privinţa produselor sunt peste 100 de subdiviziuni industriale: aproape totul se fabrică în ţară.

După natura lor, în ordinea capitalului învestit vin:
Industria alimentară.
» chimică.
» hârtiei şi arta grafică.
» lemnului.
» material de construcţii.
» metalurgică.
» textilă.
» pielăriei.

Cele mai multe fabrici sunt împrăştiate fie după locul materiei prime sau uşurinţa transportului, mai puţin după izvorul de forţă. Ca regiuni industriale se pot socoti: Reşiţa, Petroşani, Ploieşti şi Valea Prahovei. Dimpotrivă oraşe mari cu industrie desvoltată în jurul lor sunt mai multe. Principalele în ordinea relativă a însemnătăţii sunt: Bucureşti, Timişoara, Braşov, Arad, Sibiu, Turda, Galaţi, Iaşi. Industria lemnului e legată de munţii moldoveneşti şi Alpii făgărăşeni.

5. — După cum este natural pentru o ţară agricolă, industria alimentară e în frunte (afară de petrol) ca număr de întreprinderi (1066 în 1935), ca forţă motrice (129.000 C.P.), cât şi ca valoare a producţiei (cam 12 miliarde lei). La începutul anului 1939 reprezenta 21.5% din totalul capitalurilor din industria mare de transformare şi 22,5% din valoarea totală a producţiei industriale de aceeaşi categorie. Totuşi nu este desvoltată atât cât ar putea să fie.

a) Pe planul întâi vine industria morăritului, în plină desvoltare, cu 1/3 din totalul energiei industriale, cu 78,8% din capitalul industriei alimentare şi 74,3% din valoarea producţiei. Morăritul a trecut dela industria mică la cea mare, dela forţele naturale (apă, vânt) la cea a aburului.

Au mai rămas încă numeroase mori mărunte, care folosesc satelor răzleţe. Cele mai multe (46,8%) sunt în Vechiul Regat, cele mai puţine (4,6%) în Banat. Morile de vânt nu mai macină decât în Basarabia, pe malul Nistrului sau în Dobrogea. Morile de apă se mai găsesc pe văile ţinute de munţi. Se mai văd şi pe Nistru ca şi pe Dunăre mori de apă pe pontoane, cu roţi mari, avâns spi-

țele late, ca să poată cuprinde cât mai mult din puterea apei. Locul lor îl iau, încetul cu încetul morile mici cu motoare. Morile mici reprezintă 78 % din forța motrice a acestei industrii.

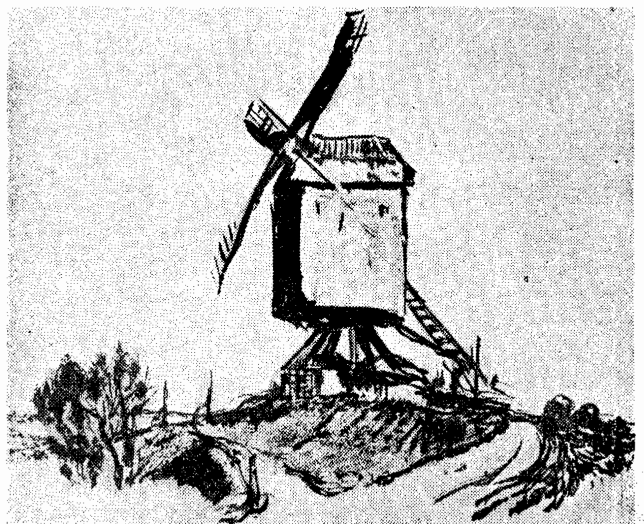

Fig. 256. — Moară de vânt din [redacted]

Morile cu o capacitate mai mare de un vagon în 24 ore (unele, în Arad, cu 3610 tone în 24 ore), sunt numeroase. Repartiția lor a suferit oarecare schimbări în decursul vremurilor.

Fig. 257. — Moară de apă pe Prut. (Des. *E. Saulea-Bocec*).

Vestitele mori din Botoșani, dând făina cea mai bună, au pierdut din importanța lor încă înainte de **război**; scumpetea transportului până la porturile de export era prea împovărătoare.

Cele mai însemnate mori sunt sau în centrele mari (București cu 9 mori), în acele dela marginea câmpiei rodnice (Arad 3, Timișoara 2, Satu-Mare, Oradea) în porturi (Brăila cu 5 mori) sau în regiuni producătoare de cereale (Chișinău cu 8 mori). Pe lângă grâu se exporta și făină, dar în

cantităţi tot mai scăzute. Inainte de 1918 eram a şasea ţară din lume la export; în 1927 am rămas tot aşa; mai târziu am dat îndărăt.

b) Insemnată e desvoltarea luată de fabricile de paste făinoase, importate în mare cantitate mai înainte vreme.

Există 18 întreprinderi cu o producţie anuală de 50 mil. lei; 14 fabrici de biscuiţi, cu o producţie de peste 64 mil. lei.

c) Fabricele de zahăr în număr de 15, cartelate, au o forţă motrice de cca 34.000 C.P., folosesc peste 10.000 de oameni, cu o producţie de peste 2 miliarde lei.

Cea mai veche, dela Sascut, datează din 1875; cea mai nouă (Iţcani) dela 1927. Sunt fabrici în Moldova (Sascut, Roman, Ripiceni, Iţcani); în Bucovina (Jucica, Lupeni, Crisciatic); în Basarabia (Zarojeni); în Ardeal (Bod, Tg.-Mureş, Arad), ca şi în Muntenia (Chitila, Giurgiu). Cea din Mărăşeşti a fost distrusă în timpul războiului; cea din Brânceni (Teleorman) e schimbată în moară.

Cu toată protecţia Statului, din cauza oneroaselor taxe de tot soiul, deşi importul este prohibitiv, industria zahărului, în mare parte cu capital italian, olandezo-austriac, trece prin o grea criză. Consumul zahărului este redus la circa 8000 vagoane anual, nici câte 5 kg. de cap de locuitor, sătenii nefolosind zahărul decât ca medicament. De aceea unele fabrice (Sascut, Chitila) au fost închise câtva timp. Producţia medie anuală este cu mult (45%) sub capacitatea lor integrală de peste 25.000 vag. anual. In 1939 a fost de peste 124.000 tone.

d) Deosebită creştere au luat fabricele de uleiuri vegetale. Din 2 în 1892, sunt 136 cu o forţă motrice de aproape 7500 C.P., cu 1500 lucrători.

Sunt importante căci materia primă e în mare parte din ţară; produc un aliment care dela război este mult căutat; dau produse ce servesc la multe alte fabricate (săpun, lacuri, etc.); ce rămâne din stoarcerea seminţelor (turtele), constitue un aliment preţuit pentru vite.

După producţie sunt 6 fabrici mari, 4 în Bucureşti (Assan cea mai veche), la Galaţi şi Bălţi. Majoritatea fabricelor mici sunt în Basarabia. In 1939 producţia a fost de aproape 34.000 tone.

e) Fabricele de bere (43) au suferit din cauza concurenţei vinului şi a spirtului, silindu-le să se carteleze unele (Bucureşti şi Azuga). Consumaţia s'a redus cu 4% în 1935 faţă de anul precedent, lucrând cu 1/4 din capacitatea lor de producţie (în 1939 peste 58 mil. litri).

Imbucurător progres se simte în industrializarea laptelui, prin cooperative. Untul se fabrică în mai mare cantitate servind nu numai la consumul intern, dar fiind şi exportat, nu în atât de mare cantitate cât s'ar cuveni după importanţa culturii vitelor, dar în creştere continuă. In special fabricarea brânzeturilor e în prosperitate, prea puţin importându-se.

In afară de produsele vechi indigene (cașcaval de Penteleu, brânză de Brăila), se fabrică (Broșteni) « Schweizer » de aceeași calitate ca și cel elvețian, precum și alte brânzeturi (Olanda) altădată importate.

f) Există 18 fabrice de conserve (Știrbey-Buftea, Grivița) vegetale, de pește (Cetatea-Albă) și 48 întreprinderi de mezeluri, cu o reputație bine stabilită (Cernăuți, Burdujeni, Sibiu, București), producând marfă de peste $^1/_4$ de miliard lei.

Nu lipsesc nici fabrice de bomboane și de șocolată, cu materia primă (cacao) importată.

In totalitate, fabricele alimentare de tot soiul au crescut dela 536 în 1923, la 1066 în 1935, peste 115% ca număr și 160% ca valoare a producției.

Fabricele de spirt industrial din porumb, orz, cartofi ori melasă, sunt în mare număr.

Pe lângă alcoolul industrial este cel natural, din vin, din fructe fermentate (țuică, drojdie, tescovină, mastică). Necontenit se dă lupta între agricultorii interesați pentru spirtul industrial și proprietarii de vii.

In 1919 existau 240 fabrici, majoritatea în Bucovina (53), mai multe decât în Vechiul Regat (32). Numărul lor scade la 188 (1935).

Amidonul și glucoza se fabrică în vreo 7 întreprinderi; cea mai însemnată este la Colentina-București, înființată în 1902.

Intinsă pe o suprafață de vreo 10 ha, această fabrică scoate amidonul din porumb, având în jurul fabricei principale altele anexe (gheață) ori cu derivate (borhot, alcool, acid carbonic), din rămășițele porumbului.

Alte două fabrici mari, la Sibiu și Cernăuți, folosesc cartofii ca materie primă. In 1933 s'au fabricat în toate 2000 t. amidon și 4000 t. glucoză.

6. — Industria metalurgică e complexă, căci cuprinde tot ce se face din metal, dela șina de drum de fier până la instrumentul cel mai fin. Implică înainte de toate prezența materiei prime în cantitate suficientă pe lângă forța necesară, căci altfel produsele ar fi prea scumpe și asemenea industrie nu s'ar putea desvolta decât silit, prin înlesnire de import la materia brută sau semifabricate și tarife vamale urcate ori prohibitive pentru cele fabricate. Inainte de război în Vechiul Regat așa era. Industria mecano-metalurgică era artificială, căci lipsea fierul necesar.

In 1866 din 39 întreprinderi mari, 2 erau mecano-metalurgice, pentru reparațiuni. Prin legile de încurajare prind a se forma ateliere mai mari, turnătorii, etc. Dela 1912 se instalează o fabrică de vagoane la Galați, se desvoltă Uzinele Lemaître din București, Fabrica Vulcan, Șantierele române dela Dunăre (Galați, Atelierele C. F. R., Arsenalul).

România de azi se deosebeşte tocmai prin desvoltarea industriilor metalurgice pe cale naturală, putându-se despărţi industria siderurgică de cea mecano-metalurgică.

In 1938 numărul industriilor metalurgice e de 356 cu un capital de aproape 8 miliarde şi forţă motrice de 148.816 C.P. în care se fabrică 411 obiecte diferite. Din producţia industrială totală de peste 47 miliarde lei (1937) cea metalurgică e mai bine de un sfert (peste 10 miliarde în 1938).

Industria siderurgică este veche. Romanii exploatau fierul dela Ghelar. La 1882 se construesc furnalele înalte dela Hunedoara. In Banat exista încă în

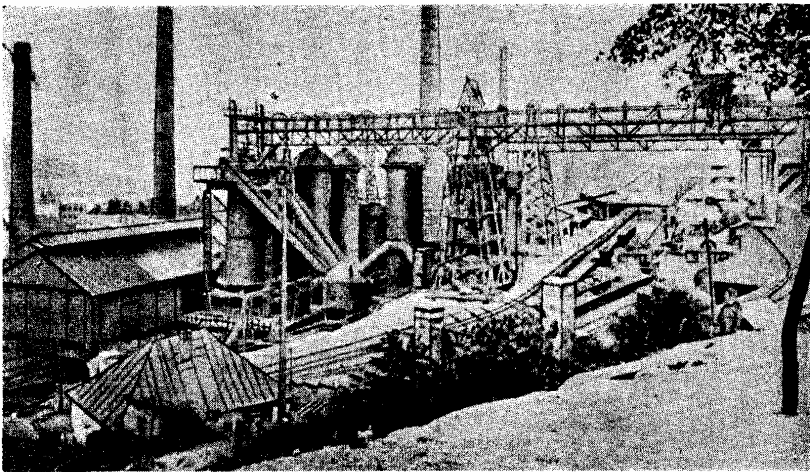

Fig. 258. — Din Uzinele dela Reşiţa

veacul al XVIII-lea un ciocan de fier purtat de puterea apei, între Bocşa şi Reşiţa. La 1718 se zideşte cea dintâi uzină metalurgică în regiune, cu un furnal înalt şi o turnătorie. Din 1756, Reşiţa ajunge unul din centrele importante chiar din Europa întreagă. Din 1920 societatea este naţionalizată.

Alt centru important este cel din Transilvania. Furnalele înalte din Hunedoara au început a fi construite în 1882 cu o capacitate de 350 tone zilnic. Uzinele « Titan, Nadrag, Calan », aparţin unei societăţi constituită în 1924.

Fierul necesar acestor industrii se extrage parte din ţară, parte e adus mai mult din Jugoslavia (în 1934, 253,000 tone).

Aceste uzine sunt singurele care produc fontă (85% din trebuinţele interne), oţel, oţel laminat, dar şi produse uzinate.

Sunt 13 întreprinderi de siderurgie şi mecano-siderurgie în ţară, care dispun de 10 furnaluri înalte, 12 cuptoare pentru oţel şi 20 laminoare. Pot produce

260.000 t. fontă, 250.000 t. oțel, 350.000 t. fier laminat, 60.000 t. tablă. Reșița e cea mai mare cu 6.677 lucrători și capital social de 750 mil. lei. Are 2 furnale înalte, 7 cuptoare Siemens, 2 Heroult și 7 laminoare. Uzinele « Titan, Nadrag, Calan » cu un furnal înalt și 3 cuptoare (la Ferdinand, jud. Severin), Uzinele Statului dela Hunedoara au 5 furnale înalte. Vlahița e cea mai mică, cu un singur furnal înalt; se folosește mangalul, ca și la Hunedoara.

Producția metalurgică a crescut față de 1928 (indice 100), în primele opt luni din 1936 la 132 pentru fontă, 143 oțel, 126 fier laminat și 157 tablă.

Cu mult mai numeroase sunt instalațiunile de preiucrarea metalelor și transformarea lor în cele mai variate mărfuri, dela tunuri, vagoane, aeroplane, mașine agricole până la sârmă și ace cu gămălie. Numărul lor

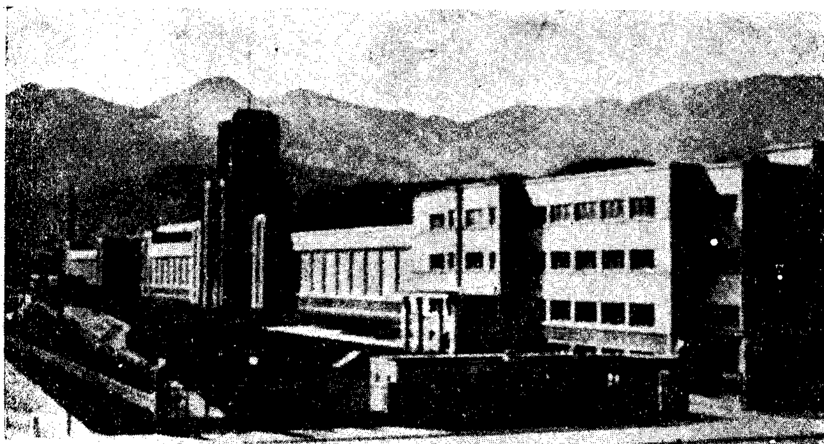

Fig. 258'. — Vedere asupra Uzinelor Astra din Brașov.

se ridica în 1933 la 376, cu o forță motrice de peste 50.000 C.P. și cu o producție de peste 3 miliarde jumătate de lei.

Dacă uzinele siderurgice formează trei centre bine limitate, întreprinderile mecano-metalurgice sunt răzlețite și variate ca importanță. Tot în jurul centrelor siderurgice sunt îngrămădite cele mai de seamă, constituind centre industriale întru nimic inferioare celor din apus.

In fabricile dela Reșița-Anina, se lucrează tunuri, locomotive, poduri de metal, dar și pluguri, șine, sobe de fontă. Mașini agricole se fabrică la Bocșa-Montană, tot de Reșița aparținând, ca și la Toplița (jud. Severin). De Hunedoara aparțin atelierele de unelte agricole din Govășdia și Zlaști, care produc sape, târnăcoape, hârlețe. Uzinele Titan dau tablă neagră și galvanizată; la Calan se fabrică vase și sobe de tuciu, instalații de calorifere și canalizare.

Deosebită desvoltare au luat Uzinele foste « Malaxa » (Rogifer) de lângă București, cu capital național. Fabrică vagoane, locomotive, auto-motoare.

Tot ceea ce agricultura și în mare parte industria are nevoie, se poate căpăta azi din țară. Mașini agricole ca trioare, semănătoare, ba-

toze, pluguri, grape, sape, etc., se produc în diferite locuri (Sibiu, Brașov, Bocșa-Română, Toplița, Oradea). Uzinele « Astra » dela Arad, mutate în Brașov, fabrică vagoane de călători, de marfă, vagoane-cisterne. Uzinele din Brașov, ca și cele din Copșa-Mică și Cugir, produc avioane. Turnătorii de fontă și oțel sunt 47. Instalațiuni pentru reparații de mașini aproape 100, fabricate de tinichegerie (Galați) și tablă presată 28. La Ghiriș (Turda), folosindu-se gazul metan, se fabrică sârmă ghimpată, cuie, ca și la Sinaia. Nu este produs metalurgic, care să nu se fabrice în țară, adesea acoperind consumul intern. Doar instrumente fine, de precizie, ceasornice, etc., nu s'a ajuns încă să se facă.

La Brașov se lucrează arama pentru întrebuințări electrice.

La această categorie trebuie de socotit și industria noastră de război cu o deosebită desvoltare în ultimii ani. In 1925, cu ajutorul Statului, sunt înființate: Industria aeronautică română din Brașov și Uzinele metalurgice Copșa-Mică, Cugir, pe lângă secțiunile respective din marile uzine existente până la acea dată (Reșița). Aici, deși ca o altă categorie industrială, poate fi socotită și Societatea română de Explozibile.

Prin această ramură industrială în adevăr România intră în categoria țărilor industriale.

In legătură cu utilizarea tot mai mare a electricității, iau naștere și instalațiuni industriale electrotehnice. In 1934 sunt două întreprinderi pentru mașini electrice cu 1668 C. P., 6 întreprinderi de acumulatoare, altele pentru aparate electrice, pentru fabricarea aparatelor de radio, de telefoane și telegrafie. Progresul industriei becurilor electrice se vede după producția ridicată dela 15.7% din consumul intern cât era în 1936, la 68.59% în 1939.

7. — In evoluția folosirii forțelor, e l e c t r i c i t a t e a începe și la noi să ia o desvoltare tot mai întinsă. Nu s'a ajuns încă la electrificarea căilor ferate ca aiurea, decât în parte; dar în timpul din urmă s'a început o sistematică electrificare a satelor din anumite regiuni. In casa săteanului dela Săliștea nu mai arde decât rar lampa cu gaz.

Electricitatea este căpătată pe căi deosebite; se folosesc mai puțin la noi căderile de apă (0,22% din energia totală electrică), mai mult petrolul cu derivatele lui, gazul natural și forța aburilor. Motoarele cu benzină dau electricitate, până și în ferme izolate. Bucureștii sunt luminați, ca și Sibiu ori Brașov, cu electricitatea născută din căderea apei dar și cu gazul natural. Sunt uzine pentru electricitatea necesară industriei restrânse; există uzine care produc energie electrică vândută altora, cum e regula în cele mai multe orașe.

București e cel dintâi oraș din România care introduce luminatul electric (1885), după dorința Regelui *Carol I*, în Palatul Regal și Teatrul Național. Urmează Caransebeș și Timișoara (1888). La 1890 se introduce luminatul electric al străzilor în București, la 1899 în Iași. Intâia instalație de căpătare a electricității din căderi de apă (Râul Sadului), se face în 1897, a treia instalație

din lume în acel timp. Cam tot pe atunci (1898) s'a clădit şi instalaţia dela Sinaia. Pentru Bucureşti se construeşte (1908) uzina dela Floreşti, în 1912 cea dela Grozăveşti, la 1930 Uzina Dobreşti (Dâmboviţa), folosind căderea de apă de 300 m. a Ialomiţei, la Scropoasa, cu un lac de circa 550.000 mc. capacitate. Incetul cu încetul în acest chip s'a introdus electricitatea în toate oraşele din ţară, fiind folosită nu numai la luminat, dar şi la industrii ori tracţiunea tramvaielor (Bucureşti, Iaşi, Sibiu, etc.).

Capacitatea totală a instalaţiunilor electrice din România se urcă la 403.600 kW., iar producţia anuală la 751 mil. kWo, revenind cam 40 kWo de locuitor, ceea ce arată încă o mare deosebire de ţările apusene cu peste 200 kWo de loc.; în Belgia s'a sărbătorit în 1930 introducerea electricităţii în ultimul sat.

Desvoltarea electricităţii e mai mare în oraşe şi împrejurimi. Numărul localităţilor electrificate creşte dela 260 (1929) la 565 (1939). In privinţa consumaţiei de energie, Bucureştii stau în frunte (152), apoi Sibiu, Timişoara, Dej, cu peste 100 kWo pe cap de locuitor. Urmează: Brăila (96), Cernăuţi (84), Tg.-Mureş, etc. După origine, energia hidraulică este încă în mică parte folosită faţă de cea termică (99.78%).

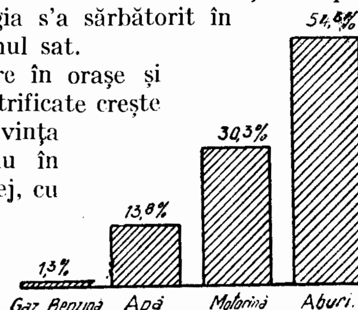

Fig. 259. — Repartiţia energiei electrice după izvoarele de energie) (1930) (după *I. Ştefănescu-Radu*).

8. — Intrebuinţarea tot mai largă a produselor chimice nu numai în nevoile zilnice (soda şi săpunul), cât mai ales în diferitele industrii mari şi mărunte, a împins la crearea unei industrii chimice care a avut ca urmare aproape emanciparea de străinătate pentru cele produse. Doar colorile de anilină nu sunt fabricate în ţară.

Acidul sulfuric, care e la baza atâtor industrii, în special la rafinarea produselor petrolifere, nu mai era importat. In 1935 cât s'a fabricat (peste 385 mil. lei) satisface pe deplin consumul intern.

Sunt 8 întreprinderi, din care 5 mai principale (Câmpina, Firiza-de-Jos şi Baia-Mare, Zlatna şi Valea Călugărească). In 1933 s'au exportat aproape 300 tone.

Acidul clorhidric în mai mare cantitate iesă din fabrica de sodă Solvay-Turda.

Una dintre întreprinderile cele mai mari dela noi de produse chimice şi farmaceutice este « Phoenix » dela Baia-Mare, care fabrică acid clorhidric, sulfat de sodiu, de magnezie, de aluminiu etc., piatră acră.

Acidul tartric cu întrebuinţări multiple, se fabrică la Chişinău din piatra de vin, în cantitate încă mică (16 tone în 1932), faţă de necesitatea internă (277 tone).

O însemnătate deosebită are fabricarea sodei atât de folosită, în industria săpunului, a sticlei ca și în gospodărie la spălatul rufelor. Are mare importanță și prin faptul că folosește sarea ca materie primă.

Uzinele Solvay din Turda și Ocna-Mureșului, mai puțin cea dela Târnăveni ar putea produce 50.000 tone. Producția maximă nu este atinsă deoarece consumul intern nu trece de vreo 20.000 tone. S'au exportat 500 tone sodă și 300 tone hipocloriți.

O mare fabrică de carbid, din care se capătă acetilenul, întemeiată în timpul războiului la Diciosânmartin (Târnăveni), este una din cele mai mari din Europa, naționalizată prin societatea « Mica » și stat.

Folosind ca materie primă gazul metan, fabrica produce și amoniac, clorat de potasiu, clorură de calciu, sodă caustică. Amoniacul în soluție se capătă și în Uzinele din București.

Cât de puțin intensivă este agricultura la noi se vede și din slaba desvoltare a fabricelor de îngrășăminte chimice.

Se produc numai în 4 întreprinderi. Fabricele din Brașov și Phoenix dela Baia-Mare, produceau superfosfați, dar sunt închise în lipsă de consum. Fabrica din Mărășești a dat 3.000 tone făină de oase, mai mult pentru export, (2.000 tone în 1933). Se macină și guano din peștera dela Cioclovina (Hunedoara), în cantitate scăzută (700 tone în 1931, 234 tone în 1933). Se mai produc în mici cantitățîi îngrășăminte azotoase la Anina sau Târnăveni.

Numeroase întreprinderi mici (35), fabrică lacuri, colori, cerneală, Se produce la noi: asfalt artificial, unsori, cleiu (Mărășești, Sibiu, cu o producție de 1186 tone în 1933), produse plastice diferite, ca celuloid (Oradea), galalit (Orlat-Sibiu). Se prelucrează cauciucul (București, Brașov, Cernăuți). Produsele farmaceutice și parfumeriile iau din ce în ce desvoltare. Eter etilic și cloroform se fabrică la Târnăveni, Cernăuți.

Fabricele de săpun și lumânări, vechi (veac. XVII-lea la Băleni), sunt în număr de 35, folosind materia primă din țară în valoare de 134 mil. lei.

In totul luată industria chimică, foarte variată, număra în 1935, 281 întreprinderi (cuprinzându-se aici și distileriile de petrol și cărbune) cu un capital de peste 9 miliarde lei, cu o forță motrice de peste 99.000 C.P., cu peste 22.000 personal și 9 mld. producție (1937).

9. — Până la 1886 când a expirat convenția din 1875 cu Austro-Ungaria, cele mai multe țesături ieșeau din industria casnică. Războaiele primitive, pentru pânză, se găseau în casa fiecărei bune gospodine. Piuele de bătut dimiile, sumanele, foloseau forța motrice a pâraielor iuți de munte. Prima fabrică de postav se clădește la Chiperești pe Jijia (1768), dar nu durează decât 2 ani. Legea de protecție din 1886,

face să se înfiinţeze prima fabrică sistematică de postav la Buhuşi (Neamţ), apoi cea dela Azuga.

In 1902 sunt 30 fabrici textile, cele mai multe de postav, dimii şi pănuri de lână, luând locul industriei casnice. Noul tarif vamal din 1906 măreşte numărul fabricilor. In preajma războiului (1913) sunt 81 întreprinderi de postav, de pânză, tricotaje, frânghii, etc., primele mulţumesc aproape 40% din consumul intern.

După război fabricile textile nu numai că se înmulţesc, dar îşi intensifică lucrul şi variaţia produselor.

Pe când în 1910 erau 54 întreprinderi cu aproape 4.500 CP., la începutul anului 1939 capitalul învestit e de peste 8 miliarde lei (16,4% din totalul capitalului industrial) şi o producţie cam de 14 miliarde lei. In perioada dintre 1922 şi 1927, numărul instalaţiilor creşte cu 180%, iar valoarea producţiei cu 145%, spre a scădea după 1927, cu 8% la întreprinderi şi 33% producţie.

Industria de in şi cânepă, din 1929 şi de iută, foloseşte cea dintâi materia primă din ţară, dar mare parte şi importată. Sunt filaturi la Iaşi («Textila»), la Galaţi («Năvodul»), pe lângă altele în care filatura se face manual. Se fabrică sfori, odgoane (Iaşi, Galaţi, Timişoara), chingi, curele, etc.

Bumbacul este în întregime importat, căci faţă de desvolatrea fabricelor nu poate intra în socoteală cel cultivat la noi, ca încercare. Sunt fabrice de filat (Bucureşti, Arad), dar mai ales de ţesut pânzeturi de tot soiul, dela cele folosite de săteni până la zefiruri fine. Predomină în Vechiul Regat (57% din întreprinderi cu 64% războaie). In Bucovina sunt numai două, puţin însemnate. Restul se găsesc în Ardeal. Ce se fabrică, se consumă în ţară, acoperind aproape necesităţile interne. Prea puţin se exportă în Jugoslavia din fabricele din Banat (în 1934, 180 tone).

Progresează şi fabricele de mătasă naturală şi artificială din 1923. Niciun fus în 1912, sunt 1900 în 1934 (Timişoara, Lugoj). La Lugoj este instalat singurul atelier mecanic de tors firele de pe gogoaşe.

Sunt 58 de filaturi şi ţesătorii de mătase în 1935 cu o producţie de aproape 4 mil. lei.

Mărit e numărul fabricelor de tricotaje (98 în 1935 cu peste 8.000 lucrători). Iarăşi în Vechiul Regat sunt cele mai numeroase, apoi în Transilvania. Cele mai puţine (2) sunt în Basarabia. Se fabrică tot soiul de împletituri, dela cele grosolane, până la ciorapii fini.

Există 13 fabrice de vată şi pansamente (Buftea, Oradea, Buzău, Timişoara), satisfăcând aproape în întregime nevoile interne.

Industria lânei este în plină desvoltare. Cele mai multe fabrici sunt dincolo de Carpaţi (Braşov, Sibiu, Timişoara), cele mai mari se găsesc în Vechiul Regat (Ploeşti-Azuga, Bacău, Bucureşti). Materia primă se procură din ţară dar şi importată. Produsele grosolane (sumane, dimii), satisfac în întregime nevoile interne; cele fine se importă în bună parte. La un loc fabricele acoperă aproape 88% din nevoile interne.

Demn de pomenit sunt fabricele de pălării din lână (17), unele (Timişoara) fabricând clopote de pâslă fină, ce se exportă în Ungaria, Germania, Suedia şi chiar America.

Materialul prim folosit însă de această categorie de industrii, nu este în întregime din ţară. In 1927, când fabricele erau în toiul funcţionării lor, se importă 32% lână, 100% bumbac, 53% cânepă şi fire de cânepă, 85% mătase naturală, ca şi fire de iută, de in şi de mătase vegetală.

Dela 1832 încoace industria textilă poate satisface nevoile interne ca ţesătură de lână, bumbac, in, cânepă şi mătase.

10. — Hârtie din zdrenţe s'a fabricat în Vechiul Regat încă din veacul al XVIII-lea, la Fundeni (Bucureşti); aceea a lui *Asachi* la Iaşi, s'a închis în 1867. Prima moară de hârtie se înfiinţează la Braşov în 1564, iar prima fabrică de hârtie din lemn ia fiinţă (1885) la Letea-Bacău; rând pe rând apoi se deschid fabrici la Buşteni, Câmpulung, Scăeni (Prahova), cea de mucava dela Cosmeşti (Tecuci), dela Piatra-N. (1906), de celuloză dela Brăila, distrusă în vremea războiului. In 1903 ia naştere « Oficiul comun de vânzare al hârtiei », instituindu-se astfel un cartel. Fabricelor din Vechiul Regat s'au adăugat altele din Ardeal: Petrifalău lângă Sebeş, Zărneşti lângă Braşov, Bârgău (Năsăud), apoi cea dela Careii-Mari. In 1936 funcţionau 21 de întreprinderi, care fabrică hârtie (Buşteni, Careii-Mari, Zărneşti, Petrifalău, Letea, Bârgău), celuloză (Zărneşti, Letea, Buşteni, P.-Neamţ, Câmpulung) mucava şi carton, (Bihor, Cluj, Orlat, Vama-Bucovina).

Hârtia vândută în 1931, se ridică la peste 30 mil. kg, dintre care hârtia de ziare aproape 16 mil. kg. Producţia totală de hârtie, carton, mucava, a fost de aproape 63.000 tone în 1936, faţă de 57.000 tone în 1934. Celuloza dela Zărneşti se exportă în bună parte.

Cea mai veche tipografie din România e întemeiată la Târgovişte la Mănăstirea Dealului de *Macarie* sub Domnia lui *Radu-cel-Mare* (1508), nici 70 ani după invenţia lui *Gutenberg*. E cel dintâi popor care a introdus tiparul în sudestul european. Vine apoi tipografia din Sibiu (1529), din Braşov (1533) de către *I. Honterus*, marele umanist şi reformator. Aice s'a tipărit « Micul catehism » (1559) în româneşte ca şi Tetravanghelul lui *Gh. Coresi* (1561). Instalaţii primitive au existat pe lângă mânăstiri: Târgovişte (1652), M-rea Neamţului în vază, Govora (1634), Trei-Ierarhi (1640); încep să devie laice abia la începutul veacului al XIX-lea. In Bucureşti se înfiinţează în 1817 cea dintâi tipografie laică a doctorului *Caracaş* la Cişmeaua Mavrogheni; în Iaşi, aceea a lui *Asachi* (1829).

Nume însemnate în cultura românească sunt legate de primele tipografii: *Eliade Rădulescu* (1835) şi *C. A. Rosetti* în Bucureşti (1864), *G. Asachi* în Iaşi; *M. Kogălniceanu* în 1864, dă avânt tipografiei Statului din Bucureşti.

Cele dintâi mari tipografii, cu deosebită importanţă în răspândirea ziarelor şi a cărţilor, sunt ale lui *C. Göbl* (1867), ***Rasidescu, Socec*** şi *Teclu* (1871), *Samitca* din Craiova (1846) devenită « Scrisul Românesc », *Progresul* » din Ploeşti. La început cu maşini primitive, încetul cu încetul se modernizează toate. La tipografia « Adevărul » se introduce cele dintâi Linotype (1907). La tipografia Sfetea cele dintâi Monotype (1911).

In 1938 existau în peste 130 localităţi întreprinderi grafice în toată ţara, unele cu maşinele cele mai perfecţionate nu numai de tipărire, dar de zincografie, litografie etc. Numai în Bucureşti se aflau 124 tipografii, 13 litografii ori zincografii şi 4 turnătorii de litere. Una din cele mai mari este tipografia societăţii « Cartea Românească », înfiinţată în 1919 prin contopirea unor vechi instituţiuni grafice şi de librărie *(Sfetea, Rasidescu, Ionniţiu, Minerva).* In 1923 aduce prima rotativă cu format variabil, introduce sistemul de heliogravură, Offset. E una din industriile grafice cu instalaţiile moderne, cu variate secţiuni.

Desvoltare mare a luat Imprimeria Naţională, mai ales de când (1930) s'a cumpărat tipografia « Cultura Naţională » (1920).

Tipografia ziarului « Universul » este iarăşi una din cele mai bine înzestrate din ţară. Tipografia « Scrisul Românesc » din Craiova stă în fruntea tipografiilor din provincie, cu maşini şi instalaţiuni moderne. La Sibiu este vechea casă « Krafft şi Drotleff », cu instalaţiuni bune pentru litografie.

Nu există oraşel din România în care să nu se găsească o tipografie cât de mică. Se afla chiar şi la sate (Bistriţa-Mehedinţi) pentru tipărirea revistei de folklor « Izvoraşul ».

11. — Industria pielăriei poate fi socotită ca renovată după război, prin cantitatea şi calitatea produselor. Prezintă importanţă deosebită şi prin faptul că materia primă folosită este aproape în totalitate din ţară. Din cele vreo 30.000 tone de piei de animale mari şi mici, numai vreo 2.000 tone se exporta anual.

Câtă vreme a domnit convenţia cu Austria, consumul intern era acoperit aproape în întregime de fabricatele străine, a căror valoare se ridică la 13% din importul general (1881). In 1886 se întemeiază două mari fabrici de tăbăcărie în Bucureşti şi Tulcea, apoi la Bacău, centru important de pielărie, la Ploeşti. Se produc mai mult talpe şi piei groase: toval, iuft. In 1902 importul este redus cu 75% din ceea ce era în 1881. In 1913 tăcăbăriile acopereau 88% din consumul intern de talpă şi piele groasă.

In 1936 existau 164 întreprinderi de pielării, cu o forţă motrice de peste 16.100 C. P., cu o producţie de peste două miliarde. Intre 1922 şi 1927 numărul întreprinderilor creşte cu 64%, spre a scădea din nou cu 36% după 1927. In 1938 capitalul investit trece de 3.500 mil. lei (7% din industrii totale de transformare) iar valoarea producţiei de peste 3 miliarde (4,4%). E în necontenită creştere. In 1939 înscrie un spor de 17% faţă de 1938, cu 11,6%, superioară producţiei din 1937.

Se fabrică tot soiul de produse de talpă şi piei groase, până la piei de mănuşi. Se importă numai ghems şi antilope. Au început să se fabrice şi curele de transmisiune, în întregime aduse mai înainte din străinătate. Desvoltare mare au luat fabricile de genţi, ghiozdane, mănuşi, dar mai ales de încălţăminte. Una din cele mai mari fabrici de încălţăminte este aceea condusă de românul *D. Mociorniţa* (Bucureşti), după cum cea mai veche este întemeiată de *Gr. Alexandrescu* (1886). In 1930 s'au exportat peste 6 tone de încălţăminte în valoare de peste 2 mil. lei.

12. — In afara grupelor principale din industrii arătate mai sus, sunt altele, mai numeroase, în legătură cu produsele solului şi ale subsolului; asupra unora s'a insistat la capitolele respective ale materiei prime.

Olăria este un fabricat mai mult al industriei mici. Odată era în floare. Sate întregi luau parte la confecţionarea vaselor de lut. Azi, când cele de metal sunt tot mai introduse şi când fabricatele de faianţă pătrund în sate, olăria a decăzut. Nu există o repartiţie regională decât în legătură cu materia primă. Sunt sate şi azi în Ciuc, în jurul Beiuşului, unde olăritul e în floare, producând oale, ulcioare, mai puţin străchini. Industria ceramică în afara satelor este relativ puţin reprezentată (39 întreprinderi), cu produse obişnuite.

Un mare avânt după război îl iau fabricele de sticlă, cea mai veche din Vechiul Regat, la Azuga (1880). Sunt 38 întreprinderi, cu o forţă motrice de peste 2.500 C.P. şi o producţie de 560 mil. (1937) lei. Cele mai însemnate se găsesc în raza gazului metan: Turda (1921), Mediaş (1923), Diciosânmartin (1925), dar şi fabrica dela Putna, Pădurea Neagră, Avrig şi Tomeşti, ultimele trei în Transilvania. Materialul prim este folosit aproape numai din ţară. Doar nisipul alb pentru anumite fabricate se aduce din Polonia. Fabricatele sunt variate. La început se făceau numai butelii, pahare, sticlă uşoară pentru geamuri. Astăzi aproape nu se mai importă nici măcar pahare fine (afară de Baccarat şi cristal).

De când betonul armat înlocuieşte în clădiri pietrele şi cărămizile, cimentul prezintă o deosebită căutare, deşi puterea de producere a celor 11 fabrice (Brăila, Cernavoda, Turda, Braşov) este mai mare decât consumul intern (redus la 15 kg de cap de locuitor). S'a exportat în Egipt.

Numeroase sunt fabricele de var hidraulic, ipsos, apoi fabrice de cărămizi şi ţigle (156), care au schimbat faţa multor sate, cărămizi refractare etc.

LITERATURA.

ASSAN B. G., *O jumătate de secol dela introducerea maşinei cu aburi în România*. B. S. Gr., Buc. 1904. PAIANU I. *Industria mare în România*. Bul. Soc. Polit., Buc. 1906.

BUŞILĂ D. C., *Industria românească în decurs de 50 ani* (1881—1931). Soc. Polit. d. Rom. Semicentenar, III, Buc. 1931; IDEM, *L'industrie roum. pendant la période de dépression*. Roumanie nouvelle, X, Buc. 1934.

DIMITRESCU I. GR., *Die Grossindustrie Rumäniens*, Bonn 1914.
POPESCU CEZAR, *Evoluția industriei din Ardeal după Unire.* Trans. jub., Buc. 1929.
PIZANTY M., *Industria rafinajului în România.* An. ec. Buc. 1937.
EMILIAN ȘTEFAN D., *Capitalul în industria română.* Anal. stat. și econ., Iași 1918.
MUNTEANU E. și GEORGESCU NINA, *L'industrie metal. en Roumanie.* Cor. Econ. Roum., VI, Buc. 1934.
PĂSĂRICĂ I., *Reșița*, Buc. 1935.
ȚĂRUȘANU R., *Industria chimică în România*, Buc. 1934.
ȘTEFĂNESCU RADU I., *Distribuția și utilizarea energiei electrice.* Soc. Polit., Semic., 1931.
BUDEANU C., *Producerea și transportul energiei electrice*, ibidem 1931; IDEM, *Problema energetică în România.* I. R. E., Nr. 116. Buc. 1936.
BARINCESCU I., *Electrificarea României.* I. E. R., Buc. 1930.
IOACHIMESCU A., *Industria grafică în România.* Soc. Polit., Buc. 1931.
TONEGHIN M. și alții. *Anuarul gener. al tipografiilor.* Buc. 1938.
VASILESCU-KARPEN N., *L'essor de l'industrie en Roumanie* în La Vie scientifique en Roumanie II. Sc. appliquées. Acad. Roum., Buc. 1937.

CAMERA DE COMERȚ, *Industriile și bogățiile naturale din Ardeal și Banat*, Cluj 1927.

Numeroase publicațiuni asupra diferitelor industrii s'au făcut de către *Societatea Națională de Credit Industrial.* De asemenea publicația (3 vol.) tipărită cu ocazia semicentenarului *Societății Politehnice din România* cuprinde multe contribuții la cunoașterea industriei noastre. La fel în publicațiunile variate, valoroase ale *Institutului Național Român* p. studiul amenajării și folosirii izvoarelor de energie (I.E.R.).

Anuarul catalog al industriilor metalurgice și miniere din România. Buc. 1939.

CAP. XXVII.

COMERȚUL.

1. Comerțul intern. — 2. Comerțul extern până la război. — 3. După război. — 4. Cooperative.

1. — Mai înainte de a avea o rețea deasă de căi ferate, în comerțul intern, pe lângă orașele care aprovizionau împrejurimile cu ceea ce era necesar, mare rol îl jucau t â r g u r i l e sau iarmaroacele, unele vestite într'un cerc larg. Industria casnică dominând, cerințele populațiunii erau restrânse; schimbul de mărfuri se făcea mai ales la contactul dintre regiunile naturale. Muntele oferea produse animale (brânză), din industria casnică (lucruri în lemn, sumane) în schimbul celor agricole dela șes. Iarmaroacele dela Fălticeni de Sf. Ilie, dela Râureni ori Buzău (Drăgaica) erau căutate și de negustori străini. Se făceau iarmaroace până și în ținuturile muntoase, prilej nu numai de schimb de mărfuri, dar și de apropiere omenească.

Căile ferate înlesnind transporturile, bâlciurile și-au pierdut însemnătatea. Unele au dispărut; altele (Târgul de fete de pe muntele Găina) au rămas ca o tradiție, prilej de întâlnire a populațiunii. Târgurile săptămânale, păstrate mai cu strictețe în Ardeal, sunt cercetate în special pentru aprovizionarea orașelor. Numai iarmaroacele de vite există cu caracterul vechi de intens schimb. Se mai găsesc mai în toate orașele spațiurile largi, numite « târgul vitelor ».

Repartiția geografică a principalelor iarmaroace ce se mai țin (peste 1000 în fiecare an), s'a păstrat ca reminiscențe din trecut, în legătură mai mult cu diviziunile de relief. Desvoltarea luată de către depozitele din gări, de cooperativele diferite, au schimbat felul transacțiunilor comerciale, mărind importanța intermediarilor, contra cărora aiurea se duce o mare luptă, căci sunt cauza creșterii prețurilor.

Comerțul nostru intern era mai mult în mâna Evreilor, în afară de Oltenia și porturi, unde predomină Românii, Grecii ori Armenii. Nu s'ar putea preciza, fiind greu de stabilit, valoarea transacțiunilor interne, mai puțin importante în sine, căci face să se miște banul din mână în mână între granițele țării.

2. — In vremurile vechi Principatele făceau un schimb destul de larg cu străinătatea. Vama aducea venit însemnat Domnitorilor. Punctele de vamă ca și drumurile bătute de cărăuși care legau țara de o parte cu Orientul, de alta cu Polonia și Transilvania, erau păzite.

Comerțul extern se bizuia mai mult pe exportul de vite. Vitele albe din Moldova ajungeau până la Dansca (Dantzig), și de aici spre Anglia. La bâlciul din Lemberg soseau în secolul al XVI-lea, negustorii moldoveni cu vite multe. Caii se vindeau în Turcia, mierea și ceara și în Veneția. Lemnul neputând fi transportat, se ardea, iar cenușa lor, potasul, era căutată în Polonia, ca și vinurile moldovenești. Multă mișcare aducea și transitul. Domnii se îmbogățeau din vămi, iar negustori străini se așezară statornic la noi.

Cu domnia Turcilor lucrurile se schimbă. Principatele devin grânarele lor; ei stabileau prețurile dacă nu prădau și jefuiau. Raialele turcești dela Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Chilia, Brăila, Giurgiu, Turnu-Măgurele până la Turnu-Severin, erau ventuzele prin care se sugea rodul muncii din România. Turnu-Măgurele forma capătul unei linii directe ce venea din Ardeal prin Rucăr și Bran; Giurgiu era vadul principal între capitala Munteniei și împărăția turcească.

După pacea dela Adrianopol însă libertatea comerțului este stabilită. Agricultura ia desvoltare; caracterul exportului Principatelor se imprimă. Produsele agricole alcătuesc temeiul comerțului extern.

Din 670 mil. lei, valoarea comerțului extern în 1913, 60,4% cade în seama cerealelor; aproape jumătate (48,2%) revine grâului și păpușoiului. In cumpănă intră și petrolul (19,4%). Restul de 20,2% cade celorlalte produse naturale (lemne, vite, piei), mai puțin fabricatelor (ciment). Agricultura are desvoltare în detrimentul creșterii vitelor. In Muntenia dela 1832, din exportul de 18 mil. lei, cerealele luau o mică parte (11,42%), în schimb animalele vii aveau mare cătare (29%) ca și sarea (17,93%) ori produsele animale (15,14%). Repartiția între diferite bogății ale țării se stabilise mai normal.

In relațiunile Vechiului Regat cu străinătatea se pot deosebi trei faze distincte. Cam până la 1875 exportul predomină; industria casnică desvoltată făcea să se mărginească importul obiectelor fabricate străine aproape numai pentru pătura boierească. Fier nu s'a adus în Muntenia la 1832 decât 6,5% din totalul importului. La export, în această perioadă, vitele joacă rolul principal.

Convențiunea cu Austro-Ungaria, la 1875, face să crească importul (166 mil. în 1876, 335 mil. în 1877); la aceasta au contribuit și pregătirile pentru război. Greutățile pe care Austria le pune exportului de vite, ca și necesitățile începutului de organizare a vieții de Stat liber, au ca urmare, până la 1900, creșterea importului față de export.

O bună parte din cheltuieli cade și pe seama luxului dus la necumpătare. Obiectele pentru trebuințele zilnice și de plăcere au o parte crescândă în import. Dela 55,71% între 1873—77, ajung la 67,6% în 1891, aproape 2/3 din totalul importului, pe când importul obiectelor productive abia s'a ridicat la 14,4% în 1891.

Dela 1900 până la războí, exportul din nou își reia locul întâi. Intinderea agriculturii ajutată și de anii buni, a făcut să se verse peste granițe prisosuri însemnate, iar industria lăuntrică începe să înlocuiască multe din articolele venite din afară. Protecționismul, la exces pentru unele fabricate, devine aproape prohibitiv.

De altfel balanța comercială a României ca și a tuturor Statelor mai mult agricole, prezintă oscilațiuni sensibile în legătură cu condițiunile climaterice. Linia comerțului extern este sinuoasă. Anii de secetă (1884, 1894, dar mai ales 1899) aduc scoborîri aproape dezastruoase, cu influențe adânci asupra bugetului Statului, deci asupra întregii vieți lăuntrice.

E x p o r t u l se bizuie mai mult pe cereale. Curba valorii cerealelor exportate este exact paralelă cu ceea a exportului întreg. Nu există încă niciun element de compensare, în afară de petrol.

Față de exportul total de 692 mil. lei din 1911, cerealele au o valoare de 557 mil., grâul mai mult (244 mil.) decât păpușoiul (183 mil.).

După cereale a venit apoi la rând petrolul cu derivatele sale, a căror curbă de export, mai ales dela 1904, necontenit se urcă, ajungând în 1913 la 131.480.837 lei.

Lemnele de construcție cât și industriile derivate, sunt urmate de produsele alimentare animale (ouă 8.250.000 lei).

Aceste cinci categorii însumează 98% din greutate și 97% din valoarea exportului.

I m p o r t u l în schimb, este foarte variat. In ordinea importanței s'au adus în 1913:

a) Metale, lucrări din metale, fier semilucrat. Uneltele agricole nu dețin decât 2,6% din totalul capitalului;

b) Textile vegetale și industrii derivate; țesăturile de bumbac și torturi pentru fabricele noastre dau contingentul cel mai mare;

c) Mașine de tot soiul, în frunte cu locomotive și mașini agricole;

d) Lână, produse semilucrate și fabricate;

e) Vehicule, vagoane pentru trenuri, dar și automobile (11 mil.);

f) Obiecte din lemn, tâmplărie, mobile, vase;

g) Pielării și obiecte de piele, din care multe piei tăbăcite, uscate, dar și confecțiuni de tot soiul dela ciubote la mănuși de căprioară;

h) Un mare rol în import îl joacă confecțiunile de mode (32,5 mil. în 1912; 21 mil. ¾ în 1933).

i) Mătasa și lucrările de mătase intră printre cheltuielile inutile, pentru care se varsă în străinătate 21 mil. în 1912.

Din expunerea principalelor articole de import, se poate prinde câteva considerațiuni generale: *a)* Industria noastră metalurgică era artificială; *b)* lipsa industrializării produselor solului nostru (import de unt, conserve, marmelade); *c)* păcatul nostru de a nu ști să ne înfrânăm înclinarea spre lux și cheltuieli inutile.

Principalele țări în relațiuni comerciale cu noi sunt acele din apus, industriale. Cu țările vecine (afară de Austria) avem raporturi prea slabe, explicabile și prin faptul că atât faza de desvoltare industrială ca și condițiuni generale sunt analoage cu ale noastre.

Cele mai largi legături comerciale le aveam, în 1913 cu Germania, care a luat locul Belgiei din 1911. Intre 1910—13 a deținut cea mai mare parte din valoarea importului nostru (40.31 % în 1913).

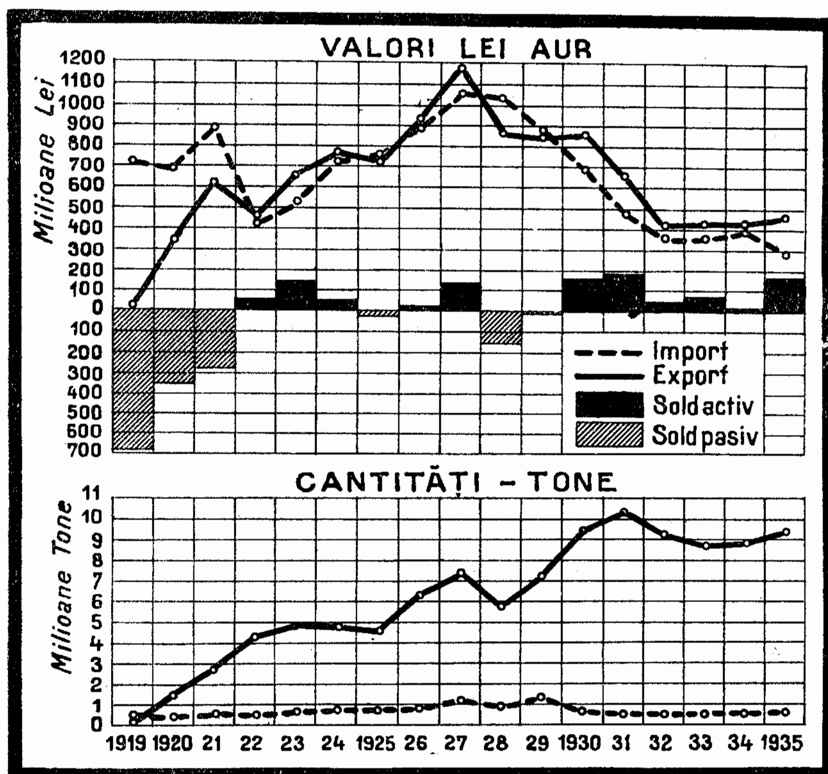

Fig. 260. — Comerțul extern (d. V. *Cocea*).

Austro-Ungaria, prin vecinătatea ei, prin vechile raporturi istorice, prin încătușarea cu care la 1875 a ajuns să ne lege de industria ei, ocupa locul al 2-lea din comerțul total în 1913 (cu 23,42 % din valoarea importată).

Belgia cu 15,75 % din valoarea comerțului total, ține locul de frunte în exportul nostru. Majoritatea cerealelor apucă drumul Belgiei, fie că sunt consumate direct, fie că la rândul ei prelucrându-le, le exportă din nou.

Anglia cu un comerț total de 100 mil. și jumătate (7,98 %), e în necontenită slăbire în relațiunile cu noi. E totuși a 3-a la rând în ce privește valoarea importului (15 % în 1939).

Cu Franța raporturile au oscilat. Intime mai de demult, mereu slăbesc, din cauza completei desinteresări a fabricanților francezi. Dela 1906 se constată o înceată urcare datorită exportului nostru de petrol. Valoarea comerțului general însă nu atinge nici 7,75 %, la import, venind a patra la rând.

Dintre țările mai apropiate, comerțul cel mai intens îl făceam cu Turcia, (4,13 %), exportul întrecând importul prin făină, lemne și petrol.

Important este intrarea Statelor-Unite în comerțul nostru, ocupând un loc mai ridicat chiar decât Grecia (cu 2,55 %) în detrimentul Germaniei, prin faptul că am început să importăm tot mai multe mașini de peste ocean (5,42 % în 1913 din valoarea importului total).

Valoarea comerțului general cu țările enumerate e cam 91 % din total.

Restul e împărțit între Egipt, Spania și Grecia. Caracteristică este slaba legătură comercială cu Bulgaria (a 13-a, cu 0,26 % din valoare), ori Serbia (abia cu 0,08 la importul nostru din 1912). Nici în relațiunile de export nu stăm prea bine (Bulgaria a 11-a cu 1,44 % în 1913; Serbia a 14-a, cu 0,42 % în 1913). In Bulgaria exportăm scânduri, opinci (1 mil. în 1912), zahăr, sare, petrol și am importat în 1912 semințe de zarzavat, pietre de construcție, oase și copite, ouă, semințe de dovleac. Din Serbia am importat pirită, arpagic, doage de stejar; am exportat cereale, făină, sare și petrol.

Exportul principalelor produse între 1910—1939

ANII	Cantități în mii de tone				
	Animale vii	Cereale	Legume și semințe	Lemne	Petrol
1912. . . .	5	2.940	122	300	851
1913. . . .	3,5	2.965	165	288	1.056
1914. . . .	4	2.165	70	146	640
1915. . . .	2	818	51	23	436
1916—1918.	Războiul mondial				
1919. . . .	1	2,7	11	23	44
1920. . . .	0,5	983	84	92	249
1921. . . .	51,6	1.539	95	571	377
1922. . . .	107	1.212	100	1,969	436
1923. . . .	58,4	1.776	144	2.265	416
1924. . . .	71	1.422	77,3	2.542	438
1925. . . .	76,7	852	112	2.507	790,1
1926. . . .	64,5	1.787	143	2.238	1.500
1927. . . .	73,2	3.007	237	1.817	1.953
1928. . . .	72	1.054	136	1.938	2.386
1929. . . .	66,3	1.726	150	1.979	2.881
1930. . . .	87,1	3.238	173	1.591	3.905
1931. . . .	90	3.449	199	1.438	4.697
1932. . . .	41	2.625	205	874	5.184
1933. . . .	29,3	1.891	195	639	5.886
1934. . . .	50,8	1.003	220	884	6.547
1935. . . .	73,2	1.244	275	895	6.631
1936. . . .	68.3	2.072	239	1.065	6.879
1937. . . .	65,4	2.225	—	1.176	5.667
1938. . . .	59,0	1.385	291	967	4.497
1939. . . .	77,5	1.974	264	860	4.178

3. — Războiul a schimbat complet așezările de dinainte de 1916. Legea agrară aplicată integral, a adus după sine pierderea în parte a piețelor pentru grâu, ajuns de calitate slabă.

Raporturile economice dintre țări devin turburi; cele industriale tind să intensifice agricultura pentru a mulțumi cerințele interne; cele agricole caută și ele să se îndrepte către o industrie proprie. Au mai venit în joc greutățile schimbului, valuta, scăderea prețurilor; toate au contribuit ca linia ce reprezintă mersul comerțului extern să semene cu o curbă barometrică de pe vreme furtunoasă. Cu greu și încet se stabilește echilibrul. Numai dela 1930 și mai ales în ultimii ani se mențin excedentele.

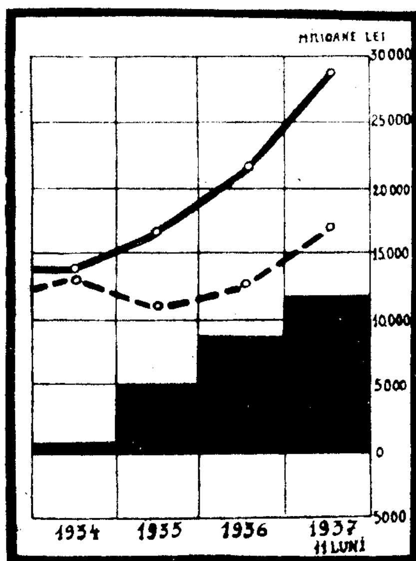

Fig. 261. — Exportul (linie plină); importul și soldul activ în ultimii 4 ani (d. *Excelsior*).

Media anuală (1920—24) arată un mic excedent (300 mil. lei). In 1928 deficitul se ridică la peste 4 miliarde, pentru ca dela 1930 excedentul să varieze dela ½ miliard în 1934, la 6 ½ miliarde în 1931.

Cerealele nu mai ocupă mulți ani locul de frunte (34% din totalul exportului de aproape 17 miliarde lei în 1932), luat de petrol și derivatele sale (43%). Lemnele de foc, dar mai ales de construcție, intră în mare proporție (16% în 1929) în valoarea exportului. In creștere față de perioada antebelică este exportul animalelor vii (7% în 1929, scăzut 4% în 1932).

Dintre cele trei regnuri, cum se obișnuește a se împărți capitolele exportului, partea animală are creșteri simțitoare ca valori (și 21 % în 1925, scoborît la aproape 10 % în 1934); în socoteală intră nu numai animale vii dar și produse, în special ouă și carne. Exportul vitelor albe în cei 5 ani din urmă (1931—35), a scăzut pe ½ de ceea ce era cu 10 ani mai înainte și continuă să scadă. In schimb exportul porcilor, mai ales sub formă de grăsime și carne, a crescut necontenit, în 1937 exportându-se cantități mari în Germania și Cehoslovacia.

Regnul vegetal (cereale, etc., dar și lemn) scade simțitor dela aproape 79 % în 1920 la 36 % în 1934. Pentru prima oară dela război, în 1937, principalul produs de export e grâul; cu orzul am ocupat primul loc în lume, luând parte cu 22 % la importul mondial, iar mazărea a întrecut, la export, fasolea. De asemenea și lemnele au avut o majorare de 29 % față de 1935; îmbucurător este exportul lemnului de foioase aproape dublu în 1937 față de 1936.

In schimb materiile din regnul mineral (petrol etc.), cresc dela 12 % în 1924 la aproape 54 % în 1934, spre a scădea din păcate în ultimii doi ani. Din 55 % în 1933, partea petrolului în export se scoboară la 42 % în 1936, micșorându-se încă cu 18 % față de acest an, în 1937.

Importul de asemenea își schimbă structura din ceea ce era mai înainte. Fruntea nu o mai țin fabricatele, căci industriile de tot soiul se intensifică mereu. Materiile prime pentru textile și derivatele industriale rămân pe primul plan (între 26% în 1929 și 33% în 1931). Fierul brut și semifabricatele vin în al doilea rând (dela 16% scăzut la 11% în 1931) pe când mașinele, aparatele și motoarele sunt restrânse la lucrurile fine sau speciale (dela 14% în 1929 la 9% în 1931).

Importăm din regnul animal 13% în 1934, din cel vegetal 41%, din cel mineral 38%.

Exportul scade mereu (aproape 38 miliarde în 1926, dar 27 în 1939), de altfel ca și importul (37 miliarde 1923, la 19 în 1938). Valorile din ultimii ani la export sunt scăzute prin deprecierea prețurilor uneori și cu 50%. In 1935, din cauza măririi prețurilor, exportul crește cu 17% față de 1934, iar în primele 6 luni din 1937 a crescut cu 89% cu un spor cantitativ însă numai de 13%. In 1937 toate valorile atât la export cât și la import, sunt în creștere. Totalul exportului în 1937 a fost de aproape 31 miliarde lei, iar a importului de cca. 18 miliarde lei. A fost al 8-lea an cu balanța comercială activă dela 1830, cel mai mare dela 1925. De după război e a treia urcare mai de seamă după cele din 1926—1927. Demn de reținut este importanța ce o reiau cerealele în export, dar și scăderea petrolului și a derivatelor sale.

Schimbări a adus războiul și în raporturile noastre cu țările din Europa. Pe când mai înainte Germania și Austro-Ungaria stăteau în frunte, astăzi țările se schimbă aproape dela an la an.

Noi vindem mărfuri, în ordinea valorii (1934) în: Germania (cca 17% dar 32% în 1939), Anglia (peste 17% în 1939), Franța (peste 12% în 1933, dar 3,4 în 1939), Italia (peste 12% în 1939), Cehoslovacia (10,8), Grecia (3,3), Ungaria (3,1), Belgia (2,8), Egipt (1,9). Demn de remarcat este primul export mai de seamă făcut în 1937 în Rusia sovietică, dar și în Spania, cât și mărirea exportului în Statele-Unite.

Cumpărăm mai mult (80%) tot din aceste țări. In ordine descrescândă urmează (1934): Anglia (16%), Germania (15%), Franța (11%), Cehoslovacia (apr. 10%). In 1937 locul întâi la import îl reia Germania (29%) iar al 2-lea fosta Cehoslovacie (14,8%). In balanța comercială începe să însemne ceva și Africa (5,23% în 1937), prin Egipt, de unde aducem bumbac. Cumpărăm mai mult decât vindem din Germania, fosta Cehoslovacie, Elveția, și Statele-Unite. In 1939 dintr'un import total de cca 29 miliarde lei, din Germania + Austria aducem 39%, fosta Cehoslovacie 16,8%, Anglia 5,9%, Ungaria 2,3%, Franța 8,2%, Italia 8,8%, Egipt 1,9%, Statele-Unite 3,1%, Grecia 0,8%.

Spre deosebire de vremurile antebelice, raza comerțului nostru s'a lărgit. Importăm dar și exportăm din Statele-Unite și chiar Japonia; exportăm în Grecia, Egipt, Palestina.

Imbucurător este tocmai căpătarea acestor din urmă piețe pentru vite, fructe. In anii cei din urmă în Palestina am exportat cele mai multe vite albe (dela 2% în 1932, la 6,5% în 1936).

Raporturile cu vecinii noștri au rămas aproape tot cum erau și mai înainte. Cu Bulgaria relațiunile comerciale sunt foarte slabe. In ultima perioadă de 10 ani (1930—39) am exportat mai mult (peste 167 mil. leva) decât am importat (5 mil. 500 mii leva). Am exportat

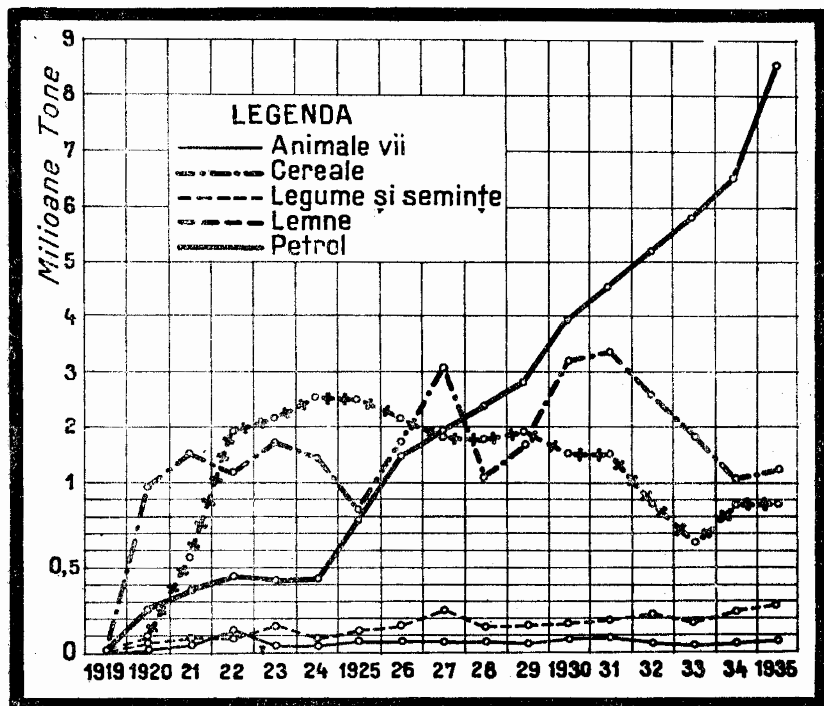

Fig. 262. — Exportul principalelor produse (d. *V. Cocea*). Cruciulițele arată exportul lemnelor.

în deosebi petrol și derivate (80% din importul din România), lemne de construcție și sare. Am importat în special tutun.

In Jugoslavia rar a trecut de 2% valoarea exportului nostru (peste 151 mil. lei în 1934), în orice caz mai mult decât am importat. Exportul în Ungaria ajunge uneori (1928) la 12% din totalul exportului nostru (5% în 1934), dar importul e maxim de 5% (1929).

Din cifrele amănunțite atât ale cantităților cât și ale valorii, se vede că România se află încă în faza de căutare a echilibrului său comercial, cu tendința de a recâștiga piețele pierdute și a intra în sfere

noi de schimb. Totul depinde nu numai de greutățile raporturilor de plată, cât în primul rând de intensificarea și raționalizarea gospodăriei lăuntrice. Cu începutul războiului din 1939 din cauza condițiunilor ivite se modifică cu totul balanța noastră comercială.

ANII	Cantități tone		Valori lei aur		Sold
	Import	Export	Import	Export	
1912 . . .	1.213.957	4.326.735	637.906.000	642.104.000	+ 4.198.000
1913 . . .	1.374.116	4.569.076	590.013.000	670.705.000	+ 80.692.000
1914 . . .	1.145.298	3,127.449	504.241.000	451.891.000	— 52.350.000
1915 . . .	290.607	1.412.633	332.942.000	570.182.000	+237.240.000
1916—1918	Războiul mondial				
1919 . . .	413.939	109.140	714.837.000	19.833.000	—695.004.000
1920 . . .	304.485	1.467.118	698.029.000	344.785.000	—363.244.000
1921 . . .	615.451	2.713.158	886.615.000	603.200.000	—283.415.000
1922 . . .	583.668	4.069.963	406.737.000	463.297.000	+ 56.560.000
1923 . . .	699.124	4.908.734	507.417.000	639.447.000	+132.030.000
1924 . . .	825.754	4.833.119	709.144.000	765.748.000	+ 56.604.000
1925 . . .	899.925	4.663.829	747.816.000	728.171.000	— 19.645.000
1926 . . .	824.442	6.117.781	892.690.000	918.355.000	+125.665.000
1927 . . .	1.008.069	7.337.087	1.049.416.000	1.181.435.000	+132.019.000
1928 . . .	952.808	5.886.405	1.012.511.000	864.951.000	— 47.560.000
1929 . . .	1.101.992	7.064.619	888.841.000	868.802.000	—120.039.000
1930 . . .	805.233	9.214.754	690.425.000	855.661.000	+165.236.000
1931 . . .	560.366	10.047.003	427.637.000	665.907.000	+ 93.270.000
1932 . . .	449.980	956.959	360.340.000	401.648.000	+ 41.308.000
1933 . . .	466.962	8.777.730	352.255.000	425.124.000	+ 72.869.000
1934 . . .	635.868	8.854.096	396.256.000	409.672.000	+113.416.000
1935 . . .	534.016	9.279.118	291.785.000	461.198.000	+ 69.413.100
1936 . . .	630.443	10.548.913	12.637.698	[1]) 21.703.391	+ [1]) 9.065.695
1937 . . .	709.415	9.637.498	20.284.748	21.568.357	+ 11.283.659
1938 . . .	820.603	7.409.084	18.767.830	21.532.580	+ 2.764.750
1939 . . .	739.039	7.564.146	22.890.474	26.809.349	+ 3.918.875

[1]) Mii lei.

Comerțul nostru cu soldul balanței comerciale 1910—1935: (d. *Argus* jub.)

4. — Spiritul de tovărășie pentru ajutorarea reciprocă se arată deodată sporadic, din inițiativă particulară. Primele tovărășii au ieșit din reacțiunea împotriva cametei, sub formă de bănci populare.

In Ardeal, temeiul desvoltării cooperatiste cade în anul 1915, când sub îndemnul « Reuniunii române de agricultură din Sibiu », ținând seamă de rezultatele întreprinderilor săsești, s'au întemeiat cele mai multe bănci de tipul Raiffeisen. Un rol însemnat l-a avut și « Astra »; luând ca exemplu mișcarea din Vechiul Regat, a întreprins o intensă

propagandă economică-socială, cu sprijinul bunului patriot basarabean *V. Stroescu*. In Vechiul Regat cea dintâi bancă populară se înființează la Urziceni (Ialomița) în 1891. Peste 7 ani sunt 24, în 1913 trec de 2000, în 1919 de 3100 cu peste 243 mil. lei-aur capital vărsat, pe lângă depuneri spre fructificare. Dintre cei aproape 700.000 membri (1919) 95% sunt plugari și 2,5%, meseriași. Caracterul rural al instituțiunilor dă mari speranțe pentru întărirea economiei naționale. Un însemnat eveniment în mișcarea cooperației române este înființarea de către *Haret*, a Centralei băncilor populare sătești (1903).

Cel care a dat puternic imbold mișcării cooperatiste la sate a fost *Sp. Haret*, încă din primul său ministeriat (1898). A fost înțeles și urmat cu deosebit avânt de către numeroși învățători. Tovărășiile se înjghebară și în alte direcții economice. S'au format obștii de arendare (8 în 1903; 495 în 1913), cooperative de consum (1.073 în 1919), cooperative pentru exploatarea pădurilor, pentru cumpărarea de mașini. La 1907 încep să se alcătuiască federale cu o autonomie regională (2 în 1908, 45 în 1918).

Pornită pe cale sănătoasă, mișcarea cooperatistă e zdruncinată de urmările războiului.

După o ușoară scoborîre, mai ales în urma crizei economice din 1929 și după aplicarea legii de conversiune (1932), de altfel cu asentimentul majorității cooperatiștilor. Numărul cooperativelor și al membrilor descrește, ca și veniturile. Prin amestecul prea des al Statului și mai ales al politicei de partid, s'a creat o atmosferă morală neprielnică, slăbind încrederea sătenilor în cooperație. Impotriva acestei tendințe trebuie de dus o luptă, mai lesnicioasă acum când motivele neîncrederii au fost în bună parte înlăturate. In anii din urmă cooperativele iau un sănătos zbor.

In 1935 existau 8.466 cooperative, majoritatea (2/3) de credit și numai 1/3 cooperative economice (de aprovizionare, consum, forestiere, de arendare etc.). Scăderea se observă mai ales la această din urmă categorie; 39% în 1929, sunt 33% în 1933. Imbucurător e faptul că numărul mare de cooperative (91%), funcționează la sate, cam 1 la 2.000 locuitori, față de 1 la 6.000 loc. la orașe. Dintre regiunile administrative, Vechiul Regat posedă cele mai multe cooperative (4.637), apoi Transilvania (1.873), Basarabia (831), Bucovina (237). In unele județe (Muscel) vine chiar câte o cooperativă la 840 locuitori. Din numărul total, 85% sunt cooperative românești, iar 15%, minoritare. Numărul membrilor (1933) se ridica la 1.371.123: scade mai ales la cooperativele românești, cu 17% față de 1929, dar crește cu 2% la cele minoritare. S'a micșorat (cu 1.700 mil. lei) de asemenea și mijloacele de exploatare, dela peste 11 miliarde lei în 1929, la nici 9 miliarde în 1935.

Pentru ajutorarea cooperativelor de credit, mai greu lovite de legea conversiunii, Statul a acordat peste 2½ miliarde lei. Se tinde, astfel la o înceată asanare și la o îndrumare nouă. Legea din 1935, dă cooperativelor o relativă autonomie, creându-se patru centrale cu administrație separată, dar coordonate de către un comitet superior.

In 1939 ia o nouă schimbare organizarea cooperativelor. Se înființează « Institutul național al cooperației » (INCOP) cu scop de a coordona și îndruma diferitele cooperative. Numărul cooperativelor asociate la Institutul național crește. La sfârșitul anului 1939 se află 5831 cooperative cu bilanț, crescut la 5757 în 1940. Din ele 581 sunt minoritari. Din total 68,5% sunt cooperative de credit și 31,7 cooperative economice. Din aceste majoritatea sunt cooperative de consum (14,3 din total), vin apoi de aprovizionare, forestiere.

LITERATURA.

1. IORGA N., *Negoțul și meșteșugul în trecutul românesc*, Buc. 1906.
XENOPOL N., *La richesse de la Roumanie*, Buc. 1916.
2. BĂICOIANU C., *Istoria politicei comerciale și vamale românești*, 2 vol. Buc. 1904.
CIORICEANU G. D., *La Roumanie économique et ses rapports avec l'étranger de 1860 à 1915*, Paris 1928.
COCEA V., *Comerțul exterior în noul regim*. Argus jub., Buc. 1936.
SIMIONESCU I., *Gospodăria noastră națională*. Renașt. rom., Iași 1918.
— *Tabele grafice relat. la comerțul exterior al României dela 1871—1907*. Min. de Finanțe, Buc. 1908; *Comerțul exterior al României*. Min. des Finanțe, Buc. *Bulet. conjuct. Economiei românești* II. 2. Buc. 1937.
— *Comerțul exterior al României* 1928—1937. Bibl. econ. Băncii Naționale. Buc. 1939.
3. *Bulet. Inst. rom. de Conjunctură*, Buc. 1935—37.
4. AXENTI TH., *La structure et la situation du mouvement coopératif en Roumanie*. Congrès, Buc. 1929.
DRON C., *Tovărășiile țărănești*, ibidem, Buc. 1935.
DRAGOȘ GH., *Cooperativa în Ardeal*, ibidem, Buc. 1933.
GALAN G. A., *Situația cooperației în România la 1930*, ibidem 1931.
IDEM, *Situația actuală a mișcării cooperative în România*. Anal. econ. stat., XIX, Buc. 1936.
PAVELESCU R., *Originile cooperației*, Bibl. Coop. Nr. 5, Buc. 1931.
— *Anuarul cooperației române (1928—1933)*, Buc. 1935.
— *Buletinul cooperației*. Lunar.

CAP. XXVIII.

TRANSPORTUL.

1. Mijloace de transport. — 2. Drumuri. — 3. Poduri. — 4. Vehicule. — 5. Poşta, telefoane. — 6. Căile ferate. — 7. Căile navigabile. — 8. Calea aerului.

1. — Şi în această direcţie există o evoluţie generală în omenire, oglindită în aceea a fiecărui popor.

La început omul ducea în spate, pe distanţe uneori destul de mari, sarcinile de care avea nevoie. A urmat călăritul, scutindu-şi din osteneală, ca şi transportul cu carele şi căruţele trase de boi sau cai. Mai târziu şi acestea au fost înlocuite de trenuri, acum de camioane sau aeroplane.

In ţările înaintate transportul făcut de om e o raritate, pe distanţe prea scurte (crengi din pădure). Sunt ţări în care şi cărăuşia cu animale aproape a dispărut.

Prin evoluţia ei generală, în România au mai rămas în deplină folosinţă mijloacele de transport arhaice. Distanţă şi de 10—20 km. gospodina plecând din zori, îşi duce marfa de vânzare la târg, pe jos. E o mare pierdere de vreme, o osteneală nerentabilă, legată şi de mari nenorociri. Copiii lăsaţi de capul lor adesea ori din joc dau foc casei.

Cum duce omul sarcina variază dela loc la loc; modalităţile sunt diferite, în legătură unele cu ancestrale obiceiuri, altele cu relieful local. Aproape nelipsită a rămas traista, pusă în spate la capăt de băţ sau două, echilibrate pe umăr, una în faţă, alta în spate. Se întrebuinţează adesea coromâsla (cobiliţa), pârghia de lemn, cu care se transportă cofele cu apă, dar şi marfa.

Intr'o regiune restrânsă din ţară, ce nu trece decât cam până la Piteşti, la răsărit de Olt, iar în Ardeal până la Mureş, este obiceiul mediteran de a purta pe cap, o echilibristică de admirat, coşul cu merinde, marfă sau copii. Nu rar întâlneşti femei (numai ele port greutatea), având pe cap coşuri pline cu merinde, iar în brâu furca, torcând cu o siguranţă şi iuţeală ce nu pot deştepta decât admiraţie, (Fig. 279).

Transportul cu animale e vechiu. El e încă mult folosit nu numai în ţinutul munţilor cu aspre cărări, dar chiar şi pe la şes. Măgarul ce ţine, în peregrinările oierilor, fruntea turmei, este încărcat cu tot ce trebue la popas, dela saci cu merinde până la ceaunul de făcut mămăligă.

Cărăuşia a rămas încă un mijloc arhaic, des întrebuinţat la noi. Lemnul din păduri se cară cu carul cu boi; butoaiele cu vin dela Valea-Călugărească

la București iarăși cu carele se transportă. Nu rar se întâlnesc caravane întregi, tovărășie pentru drum lung, așa cum descriu călătorii vechi ca obișnuite în veacurile trecute. Seara cărăușii poposesc mai adesea în preajma unei crâșme din cale, căci hanurile vechi au dispărut, sau în jurul unei fântâni, dormind lângă foc înveliți în cojocul sau mantaua largă, scene care au atras admirația lui d'*Hauterive* în veacul al XVIII-lea, aducându-le drept exemplu de rezistența Românului. In regiunile dela poalele munților și dealuri, cărăușia a rămas un izvor de venit însemnat pentru locuitori, singurul venit principal pentru Moții care-și duc, cu călușul lor slab, produsele industriei casnice la mari depărtări, ale rădășanului cu transport de mere, ale păcurarului cu transport de păcură și gaz. Toate aceste soiuri de transporturi, încă în floare la noi, nu cer drumuri pietruite. Dacă se rupe oiștea la car, bărdița nelipsită, pentru care s'a necăjit Moș Nichifor Coțcarul din *Creangă*, lemnul din pădure și destoinicia în toate a Românului repede o drege.

2. — Forma primitivă de drum, cărarea, predomină în munți. Dela o casă la alta în Munții Apuseni ca și în Bran nu sunt decât cărări. Pe cărări de munți, știute de ciobani, s'au făcut mișcările dintr'o parte în alta ale țării, din Gorj până în Banat.

Drumurile naturale vin în al doilea rând. Ele încă precumpănesc, bunăoară în Basarabia, impracticabile după ploile putrede. In stepa dobrogeană fiecare își croiește drum deadreptul peste miriști. In curmezișul nodului de dealuri din mijlocul Moldovei, de asemenea legătura dintre sate se face prin drumuri naturale de care. Astfel de drumuri erau bătute mai înainte în anumite direcții și uneori cu destinații speciale, ținând locul șoselelor și a căilor ferate, de mai târziu, păstrate însă în toponimic locală. Drumul sării e frecvent, ducea dela Ocne spre valea Dunării, ca și Drumul buții, dela Drăgășani. Drumul oilor e prea bine cunoscut; s'a păstrat și în Ucraina. Drumul Olacului era acel al transportului cu poștalionul etc. Important ca vechime și ca trafic internațional erau drumurile în lungul Moldovei bătute încă din vremea lui *Alexandru cel Bun*. « Drumul moldovenesc » venea din Pocuția, din spre Dantzig, trecea pe la Sniatin, Cernăuți, Siret, Suceava și apoi în lungul Siretului. Altul venind dinspre Hotin, apuca spre Dorohoi-Botoșani, Iași spre a ajunge la Galați. Pe urmele acestui drum s'a așezat vestita « șosea mihăileană », largă, umbrită de plopi și sălcii rămuroase.

Șosele au existat încă de pe vremea Romanilor formând o rețea deasă, care lega Dacia cu ținuturile din restul imperiului, dela Drobetae pe Dunărea până la Marea Neagră în est și Dej (Porolissum) în nord. In Ardeal, e păstrată în bună stare o parte din șoseaua romană dintre Grădiște (Sarmisegetuza) și Ostrovul-Mare, ca și în vechiul Regat (Tabla Buții). Rețeaua drumurilor pietruite este relativ nouă. « Șoseaua mihăileană » din lungul Moldovei, e dela mijlocul veacului al XIX-lea.

La 1886, în Vechiul Regat nu existau decât 1.068 km. de șosele pietruite, trase mai mult în lungul țării (Mihăileni—Iași—Galați, T.-Severin—București, dar și București—Brașov). Grija conducătorilor Statului a fost îndreptată înainte de toate în această direcție. Corpul nostru ingineresc are la activul său

drept operă de laudă, frumoasele șosele construite cu multă tenacitate și pricepere.

In 40 ani (1905) rețeaua a crescut cu 2.385 % (aproape 26.500 km.). Dela 0,263 km. la mia de locuitori în 1866, se ridică la 4 km., iar dela 8 km. la mia de km². se ridică la 201 km. Repartizarea lor se leagă de importanța regiunii și de ușurința materialului folosit. Județelor de munte li se dă atenție mai mare (Neamț cu 273 km. la mia de locuitori, Argeș cu 357 km., dar Tutova cu 89, Brăila cu 42). In 1916 erau 44.000 km. de șosele destul de bune.

Războiul cu toate nenorocirile aduse, a deteriorat cea mai mare parte din drumuri, iar criza în bugetul Statului a făcut nu numai să nu se așeze mult timp alte drumuri, dar cu greu s'au reparat parte din cele vechi. Totuși, prin mari sforțări, s'au adus îmbunătățiri simțitoare mai ales în Basarabia, înainte lipsită de drumuri pietruite. Șoselele n'au fost stricate numai de transporturile din timpul războiului, ci și de camioanele grele și automobilele mereu înmulțite.

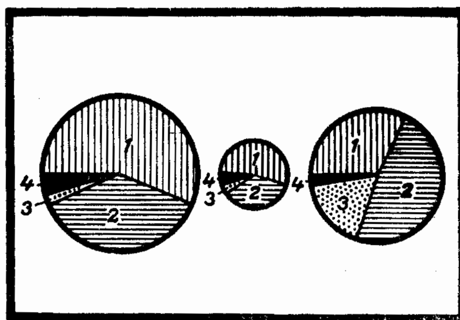

Fig. 263. — Șoselele: stânga = șosele împietruite, mijloc = terasamente, dreapta = drumuri naționale. 1 = Vechiul Regat. 2 = Transilvania. 3 = Basarabia. 4 = Bucovina (d. Inst. Conj.).

Din numărul de 108.359 km. drumuri din țară în 1938 cam 54% sunt pietruite. Șoselele naționale (13.849 km. în 1938) formează o rețea largă, cu liniile principale fie în lungul văilor (Siret, Mureș), fie în lungul munților, la marginea lor externă și internă, cu legăturile transverse arătate la capitolul despre pasuri. Drumurile județene (32.582 km.), sunt pavate sau împietruite (cam 23.800 km.), iar cele comunale (63.000 km.) și mai puține. De altfel, nu există azi oraș principal care să nu fie legat cu celelalte prin o șosea națională. S'a construit o minunată șosea asfaltată, dela dela Oradea-Mare, prin Cluj—Sibiu—Făgăraș—Brașov—București spre Oltenița și Giurgiu, o arteră internațională. Alta e începută până spre Buzău. Pentru drumuri s'au cheltuit numai în 5 ani (1934—39) peste 3 miliarde lei.

3. — Multe râuri, prin direcția cursurilor lor, sunt așezate în curmezișul drumurilor mari. Nevoia podurilor care să asigure continuitatea transporturilor se resimte mai mult decât aiurea. Râurile se treceau prin « vad », chiar la sosirea în țară a Domnitorului *Carol I*. Și azi vadurile nu sunt cu totul părăsite, iar numele satelor în lungul râurilor arată numărul lor mare odată (Vaduri, Vadul-lui-Vodă).

Se pot urmări încă toate fazele de trecere peste râuri. Luntrea săpată într'un trunchiu gros de arbore se foloseşte chiar pe Olt. Peste pâraie se aruncă, sprijinit pe maluri, un trunchiu lung de arbore. Podurile umblătoare, podişcă pusă pe 2—3 luntre, mişcate de puterea apei în lungul unui odgon de sârmă, se întâlnesc chiar pe râurile mari (Dunărea la Olteniţa). Poduri permanente de lemn au existat şi mai de mult. Vestit e acel, azi năruit complet, al lui *Apollodor* din Damasc, legând cele două maluri dunărene la Drobetae (T.-Severin). Se pomeneşte de podul de lemn dela Călugăreni făcut de *Şerban Cantacuzino*. Poduri de piatră erau mai rare. După Unirea Principatelor construcţia podurilor se înteţeşte. Podurile metalice se construesc abia după 1865, aproape un veac după construirea lor în apus. Domnitorului *Cuza-Vodă* i se datoreşte îndemnul hotărîtor.

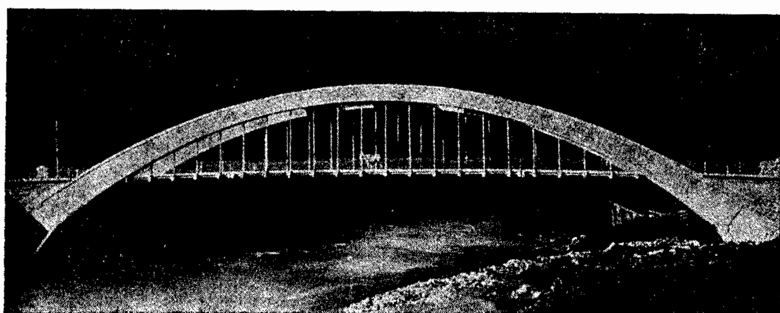

Fig. 264. — Pod pe Jiu la Lainici.

Şi azi au rămas îndeajunse poduri de lemn (2782) dintre care unele (Ilva) păstrând vechiul sistem de a fi acoperite. S'au construit şi în ultimul timp poduri de lemn lungi şi de 278 m. (peste Prut). Poduri mixte sunt aproape 2500, cele de zidărie însă aproape 9000, multe după război, din beton armat, iar metalice 400.

Concepţia şi construcţia tuturor podurilor din perioada dela 1881 până azi sunt datorite inginerilor români şi se remarcă prin eleganţa şi soliditatea lor.

4. — Transporturile pe drumuri se face mai mult cu carul şi căruţa, trase de boi, bivoli sau cai. Predomină vehicule cu 4 roate; căruţa cu 2 roate ca în Franţa nu o folosesc decât unii factori poştali sau lăptarii din jurul oraşelor mari (Bucureşti).

Pentru drumurile lungi căruţele au coviltir, un soiu de cort, iar noaptea se luminează cu făclii cu păcură. Carele sunt sau cu draghine rare sau cu un coş de nuiele la spate. Căruţele din stepa dobrogeană transportate de cai iuţi, sunt bine ferecate de fierarul satului şi împodobite cu decoraţiuni oacheşe, mai ales flori.

Vehicule mecanice au început să se înmulțească. Numărul automobilelor importate, se ridică la peste 22.058 (1938), aproape 67% din totalul auto-vehiculelor, pe când bunăoară numărul tractoarelor agricole încă este redus (900 = 2%). Autobusele pentru transportul călătorilor (2800), camioanele pentru mărfuri (7744), motocicletele (2770), măresc transportul de oameni și mărfuri în dauna căilor ferate. Majoritatea, autovehiculele (73%), sunt aduse din America.

In ce privește numărul locuitorilor la un autovehicul stăm mai sus față de Bulgaria, dar bine înțeles în urma Statelor apusene. La 10.000 locuitori numărul autocamioanelor este de 3,32 în 1938, față de 113,4 în Franța, dar 1,93 în Bulgaria. La 1000 km². este de 21,23 în România, de 862 în Franța dar de 9.75 în Bulgaria. La 100 km. șosea națională este de 45,4 față de 701 în Germania, dar 11,6 în Bulgaria. Un automobil revine în România la 4800 locuitori, pe când în Germania la 20—40. Numărul locuitorilor pentru un autovehicul este în România de 641, în Belgia 37, în Bulgaria 1338.

In 1931 am importat vehicule mecanice de peste 2000 mil. lei mai mult decât am exportat produse animale alimentare (ouă, unt, carne).

Deducerile din aceste cifre comparative vorbesc dela sine.

5. — Administrația telegrafelor și a poștelor (P.T.T.) funcționează dela 1934 ca Direcție specială pe lângă Ministerul de Comunicații.

Primele mărci poștale se introduc în Moldova în 1858. Sunt vestitele mărci cu « cap de bou » atât de căutate de către colecționarii străini.

Există (1937) în țară peste 6600 oficii și agenții postale, unele de Stat (560), altele contractuale ori comunale, cu 9600 cutii de scrisori, peste 21.000 de funcționari de toate categoriile (1935).

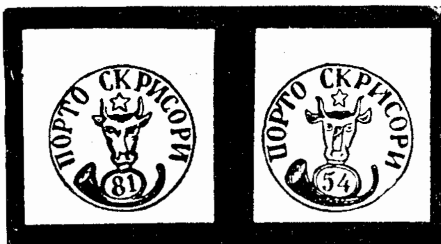

Fig. 265. — Prima emisiune de timbre în Moldova, la 1858.

Numărul corespondențelor interne cu un maximum de 372 mil. (1928), expedieri de tot soiul (scrisori, ziare, imprimate, etc.), s'au micșorat la 340 mil. (1935). Și scrisorile recomandate au suferit aceleași scăderi (13 mil. 1926, 7 mil. 150 în 1938); în schimb numărul ziarelor a crescut dela 180 mil. în 1910, la 164 mil. în 1935. Numărul oficiilor P.T.T. a rămas aproape staționare (6689 în 1938/39), iar a cutiilor de scrisori a crescut la 11.707.

Lungimea firelor telegrafice e de 78.000 km., fir aerian ori cablu.

Existau comunicaţii directe telegrafice între Bucureşti şi Viena, Berlin, Istambul, etc.; între diferite oraşe principale din ţară (Timişoara, Cernăuţi, Oradea) cu altele din străinătate (Belgrad, Kosice etc.).

Pentru serviciul intern se aflau 37 staţiuni radio-telegrafice (15 emisie, 22 recepţie), iar pentru serviciul internaţional o mare staţiune la Bucureşti.

Venitul serviciului telegrafo-postal se ridică la aproape 2 miliarde (1761 mil. lei în 1938/39) din care 60% se cheltuesc pentru plata funcţionarilor. In afara veniturilor de exploatare P.T.T. face serviciu de încasări şi plăţi pentru C.E.C., pentru abonamentele de Radio şi distribuirea chibriturilor în comunele rurale.

In România se găsesc posturi de Radio-difuziune unul la Bucureşti cu undă de lungime 364.5 m. şi altul dintre cele mai puternice (150 kw.) din Europa, la Bod lângă Braşov cu 1875 m. lungime de undă. Ambele sunt legate prin cablu subpământean. Numărul abonaţilor la Radio a crescut dela 85.000 în 1933, la peste 132.000 în 1935, cam 7 la 100 locuitori. S'a înfiinţat şi la Iaşi un post.

Telefoanele au luat o deosebită importanţă ca mijloc de comunicaţie rapidă în dauna telegrafului. S'a instalat convorbirea automată prin cabluri subpământene, în Bucureşti, Iaşi, Ploeşti, Sinaia, Galaţi etc. Din totalul posturilor telefonice din România, peste 63% sunt automate. S'au uşurat convorbirile între diferite oraşe principale din ţară, ceea ce a făcut să sporească numărul convorbirilor interurbane dela 2787 mii în 1931 la aproape 6 mil. în 1936; bunăoară pentru Iaşi dela 35 zilnic (1931) s'au urcat la 250 (1936). Exista trei fire telefonice de legătură cu Parisul, două cu Berlin, după cum se putea vorbi lesne cu cele mai depărtate oraşe din lume (New-York, Tokio etc.). Numărul abonaţilor la telefon a crescut simţitor. In 1931 erau 51.000 posturi telefonice, la sfârşitul anului 1937 peste 81,090. Incasările telefonice dela o medie de 480 mil. pe an în 1935, s'au ridicat la 1.652 mil. lei în 1936.

6. — Drumul dela Turnu-Severin la Bucureşti, a fost făcut de Principele *Carol*, la intrarea în ţară, cu poştalionul, prin vaduri.

Poştalionul era singurul mijloc de transport pentru depărtări. După memoriile lui *Paul de Alepo* în Moldova transportul cu poşta era bine organizat. « Mergerea era mai repede decât sborul unei păseri », scrie drept laudă.

Dela 1 Mai 1862 serviciul transporturilor de călători cu diligenţa se face în regie de Stat. Pentru drumul dela Bucureşti la Iaşi trebuiau 59 ore cu 18 staţii. Numai trecerea Siretului se săvârşea în 3 ore. In scurtă vreme a dispărut vestitul surugiu, căci printr'o sforţare ce nu se preţueşte în deajuns, reţeaua căilor ferate române ajunge nu numai să lege toate oraşele-capitale de judeţ între ele prin căi ferate, dar devenim una din ţările cu cea mai perfectă organizare din Europa, datorită în mare parte Corpului ingineresc român.

Cea mai veche linie ferată (1860) construită de Englezi, leagă Dunărea cu Constanţa (63 km.). Cea dintâi linie construită (1869) în Prin-

cipate unește Capitala cu Dunărea la Giurgiu (73 km.), spre calea internațională; ea este urmată în scurtă vreme de linia Roman-Burdujeni, (1869) în continuare cu aceea care duce prin Galiția spre Viena; se construiește apoi linia Focșani—Iași (1870) și Verești—Botoșani (1871).

Intregirea liniilor se face repede. La 1872 se pun în exploatare 641 km; în 1875, 273 km; între 1866—88, 820 km. Până la 1880 liniile sunt construite de străini, răscumpărate cu grele sacrificii. In 1881 se inaugurează cel dintâi drum de fier (Buzău—Mărășești), « conceput, condus și isprăvit prin noi înșine. Salut cu mândrie și bucurie această lucrare românească » (din discursul Regelui *Carol I*). De atunci toate liniile sunt construite de inginerii români.
In 1915 căile ferate au o lungime de 3.588 km., dela 73 în 1869, adică 27 km. la 1.000 km^2. sau 1 km. la 20000 locuitori. Veniturile dau excedente mari, de peste 20 mil. lei-aur în ultimii ani.

Războiul a adus prăpăd. Podurile sunt aruncate în aer, materialul rulant prădat, în Vechiul Regat ca și în provinciile alipite. După pace, restabilirea rețelei vechi cere mari cheltueli și deosebite sforțări, fiind vorba și de schimbarea liniilor din Basarabia construite după sistemul rusesc, cu șinele mai depărtate. Linii noi s'au așezat puține. S'a început legătura dintre Tg.-Jiu și Petroșani, după cum nu s'a desăvârșit legătura dintre Brașov pe valea Buzăului. S'a construit linia dintre Ilva-Mică și Vatra Dornei, cea dintre Caransebeș-Reșița, prelungirea liniei Babadag-Tulcea; s'a terminat linia Chișinău-Sagaidac și s'a schimbat linia îngustă Crasna-Huși. Dealungul graniței de vest s'a construit linia de legătură dintre Arad și Oradea-Mare (1923), Intre 1920—40 s'au investit pentru îmbunătățirea căilor ferate peste 30 miliarde lei.

Ca și în Europa întreagă criza a adus deficite în exploatarea căilor ferate. Nu numai că traficul internațional a slăbit prin apărarea economică a fiecărui Stat, dar Căile ferate au o concurență tot mai grea prin camioanele și autobusele ce transportă mărfuri și persoane la distanțe mari. Pentru evitarea acestui neajuns prin legea din 1934 se dă Căilor ferate române concesiunea pe 20 ani a cărăușiei publice prin vehicule mecanice. In 1938 circulau 262 autobuze C.F.R. și 31 autocamioane.

Lungimea liniilor exploatate de autobuze e de 5626 km., iar numărul călătorilor s'a ridicat la peste 3.700 mii. Autocamioanele au transportat peste 21 mil. kg. mărfuri.

De aceea în anii de după război, veniturile căilor ferate sunt scăzute arătând deficite însemnate ce s'au ridicat și la 2 miliarde 500 mil. în 1927. Deficitul e mai mare la traficul de călători nu numai din cauza crizei, a autobuselor, dar și a gratuităților de toate categoriile. Sunt deficitare mai ales liniile secundare (67% din rețeaua întreagă) cu un

trafic redus; pentru înlăturarea pagubei pe multe din ele s'au introdus automotoarele în circulaţie (peste 170), cu o creştere în 1936 de 196% a kilometrilor făcuţi de ele faţă de anul 1934.

Lungimea totală a liniilor exploatate în 1939 este de 11.410 km., din care 1604 km. particulare, cu o creştere de 281 km. în 10 ani (4 km. la 100 km², 6 km. la 10.000 loc.). Din ele numai 697 km. (6%) sunt înguste, iar cu cale dublă peste 400 km. (Bucureşti—Buzău, Adjud—Tecuci, Cernavoda—Constanţa, Copşa-Mică—Teiuş—Apahida). In lungul liniilor sunt aproape 20 km. de tuneluri şi peste 90 km. poduri şi viaducte.

Cel mai lung pod (3.547 m.), construit de ingineri români este acel de peste Dunăre, la Cernavoda. Există linii cu îndrăsneţe lucrări tehnice, cu viaducte lungi şi înalte, în lungul cărora se desfăşoară admirabile privelişti (Oraviţa—Anina. Petru-Rareş—Tg.-Ocna. Livezeni—Tg.-Jiu, Vatra-Dornei—Ilva.

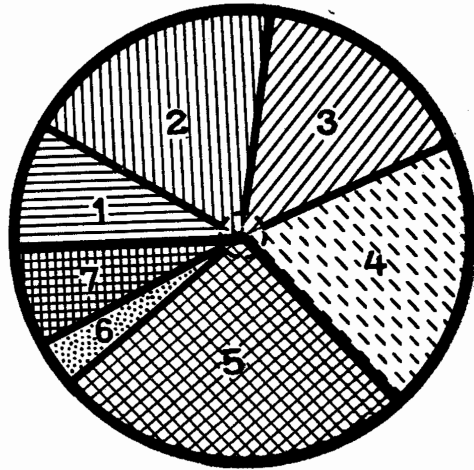

Fig. 266. — Situaţia şi vechimea locomotivelor (1932): 1 = 35—40 ani, 9%; 2 = 25—35 ani, 20%; 3 = 20—25 ani (16%); 4 = 15—20 ani, 20%; 5 = 5—15 ani, 25%; 6 = 5—5 ani, (2,6%): 6 = 1—4 ani (7%).

Pe lângă liniile principale (2.665 km), cu trafic internaţional (Bucureşti spre: Jimbolia, Arad—Curtici, Gr. Ghica), duse în lungul şi latul ţării sunt linii principale cu circulaţie mijlocie (1.426 km) şi altele secundare, care leagă toate capitalele de judeţ (excepţie fac: Cahul, Hotin, Soroca, Orhei) cu liniile principale.

In afară de Bucureşti, din care pornesc 5 linii direcţie în radiară, există numeroase noduri de C.F.R.; cel mai de seamă este Timişoara, apoi Teiuş, Feldioara, Paşcani, Mărăşeşti, Ocniţa. Banatul are reţeaua cea mai deasă de căi ferate (70 m. pe 1 km.²) totală. Bucovina vine în al 2-lea rând cu 56 m. pe km.², pe când în Basarabia abia 29 m. pe km.².

Materialul rulant constă din 3.646 locomotive, dintre care unele tip aerodinamic, cu o iuţeală de 120 km pe oră, ceea ce face cam 32 locomotive la 100 km de linii (Belgia 96, Franţa 50, Jugoslavia 49). Din ele 65% au o vechime între 15 şi 40 ani (9%); cele mai recente sunt construite în ţară. Circulă şi 170 automotoare. Numărul vagoanelor de călători în cursul anului 1936 e de 3.715, cele de marfă peste 66 mii (peste 10.000 cisterne).

Traficul de călători arată mari oscilațiuni; până la 1930 era mai intens decât la 1915; dela această dată scade sub acel dela 1915 spre a se ridica din nou; 80—90% sunt călători de clasa III-a, 1—15% de cl. II-a și 1% de cl. I-a, în mare parte cu prețuri reduse (funcționari). In 1938—39 au fost 3.914 mil. călători/km, numărul cel mai mare din ultimii 5 ani. Față de indicele 100 în 1933, s'a ridicat la 199 în 1939—40.

Traficul de mărfuri se menține mai bine, deși în această categorie apasă greu transporturile în regie și militare, mai mari decât în alte țări. Din traficul cu mică viteză în ultimii ani în frunte vine transportul petrolului, ce aduce căilor ferate un venit de peste 1.600 mil. lei (1931); în al doilea rând lemnele de foc și cherestea, apoi cerealele; din cauza intensității construcțiilor, însemnat venit în trafic dă cimentul. Față de indicele 100 din 1933—34, indicele mărfurilor în tone a crescut la 128 în 1938—39. Veniturile pe călători și mărfuri a crescut dela 8 mild. (1933—34) la peste 10 mild. (1938—39).

7. — Multe dintre marile noastre râuri ar putea fi navigabile; pentru transportul pe apă nu se folosesc însă decât Dunărea și bine înțeles Marea Neagră.

Pe vremea ocupației austriace până și pe Olt s'au scoborît vase încărcate la Sibiu cu produse industriale. Intre 1858—61 pe Siret se transporta sarea la Galați. Pe Prut șlepuri trase de boi, de pe mal, se urcau până în dreptul Bivolarilor, iar până la Oancea (Covurlui) chiar vaporașe. Pe Nistru vaporașe înlesneau circulația până aproape de Soroca.

Despre canale navigabile încă nu poate fi vorba, deși există proiecte pentru a face din București un port fluviatil. Numai Bega canalizat era folosit la transportul cerealelor; tăiat în două de granița actuală, nu mai are însemnătate. In ultimii ani s'au înfăptuit lucrări frumoase de regulare a lacurilor din jurul Bucureștilor, săpându-se și canale de legătură între Ialomița și Argeș.

Dintre apele curgătoare, n'a rămas folosită pentru traficul de mărfuri, mai puțin de călători, decât Dunărea, navigabilă dela Baziaș la Sulina. Sforțarea României de a face din Dunăre calea principală de scurgere a cerealelor sale, a fost cu totul deosebită. Cele 36 porturi ce se află în lungul ei și a brațelor secundare, mai toate sunt capete de linii ferate și prevăzute cu tot ce e nevoie pentru înlesnirea operațiunilor. Silozurile din porturile Galați și Brăila cu mecanismul tehnic modern, sunt luate drept exemplu și în străinătate. In jurul basinelor, fiecare de câte 8 ha suprafață, s'au construit cheiuri, magazii mari de transit și întrepozite, pentru a înlesni acostarea vapoarelor maritime.

Războiul, prin consecințele lui economice și politice, a adus o mare perturbare în navigația dunăreană, amenințată tot mai mult și prin împotmolirea gurii Sulina, cu materialul transportat de curentul din spre gura Chiliei. Și interesul internațional a scăzut din pricina pră-

bușirii Statelor centrale. Proiectul măreț al Germaniei de a lega Dunărea cu Rinul printr'un canal mai larg, poate de acum se va săvârși. Criza generală a făcut ca silozurile și magazinele din porturi să fie aproape pustii, iar vapoarele mari nu se mai avântură decât rar până în Galați și Brăila. O importantă modificare s'a adus în 1939, prin înlocuirea Comisiunii dunărene internaționale de către Direcția Dunării maritime, destinată a executa cu personal în întregime românesc, lucrările efectuate până atunci de către Comisia europeană a Dunării cu personal internațional.

In 1935 N.F.R. (Navigația fluvială română), dispune de 17 vapoare de călători și 20 remorchere cu o putere de 10.000 CP. Sunt 115 șlepuri pe Dunăre, 13 pe Prut, 15 tancuri de petrol, având 5.600 tone capacitate. In ultimii trei ani s'au adus multe îmbunătățiri porturilor, s'a construit Vaporul Carol al II-lea încăpător, pentru călători pe Dunăre. Dacă traficul de călători a crescut după războiu, cel de mărfuri a scăzut. In 1935 au călătorit 702.000 oameni (peste 1 mil. în 1920); venitul brut în 1935 a fost de 98 mil. lei.

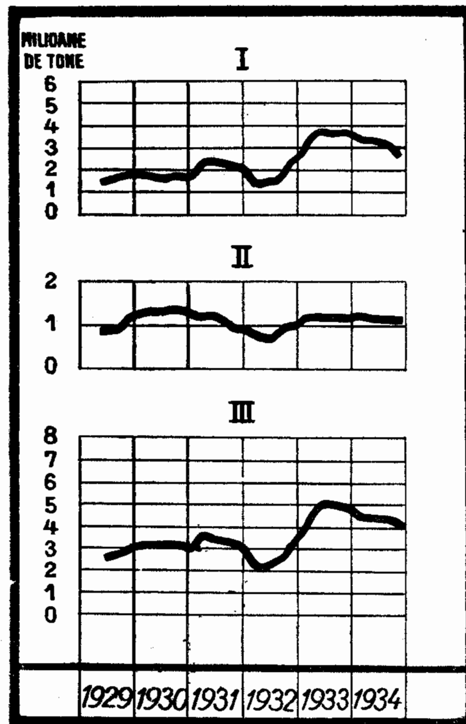

Fig. 267. — Traficul navigației: I = traficul fluvial. II = trafic maritim. b II = trafic total (d. Bulet. Inst. Conj.).

In afară de N.F.R., există Societatea Română Danubiană, (S.R.D.), înființată în 1913, ca și S.N.D. franceză, de după războiu. Traficul de călători până la Rusciuc este făcut și de vapoarele austriace ori sârbe.

Dacă traficul pe Dunăre a scăzut, cel **maritim** a fost mai intens, pentru că nu numai cerealele sunt îndreptate spre Constanța, dar mai ales petrolul. Traficul de călători și el a crescut, cu toată concurența pe care chiar și Polonia ne-o făcea, prin vapoarele de pasageri ce veneau la Constanța.

Inainte de războiu balanța între import și export prin Constanța era aproape echilibrată (25% din mărfurile importate, 20% din cele exportate). De după războiu exportul predomină (30%) ca și cantitatea.

Parcul vapoarelor Statului ce compun Serviciul Maritim Român (S.M.R.) a crescut în ultimii ani. In 1930 erau 12 vase, în 1939/40 16; (5 pentru pasageri: Dacia, Regele-Carol, România, Transilvania și Basarabia), și 9 vase mixte: Ardeal, Oituz, Suceava, Durostor, Alba-Iulia și Peleș. Vasul « Cetatea-Albă » face legătura între Bugaz și Constanța. Alte 4 motonave s'au construit la Genova, dintre care 3 au fost puse în funcționare făcând drumul Dunăre-Levant.

Prin mărirea parcului s'au lungit și liniile de navigație. Unele duc până la Salonic, altele prin Alexandria la Beyruth și Haifa, iar altele duc mărfuri, mai puțin pasageri, în tot lungul Mării Mediterane, ca și în porturile olandeze. Nava mixtă Sulina a efectuat în toamna anului 1939 două transporturi ocazionale la New-York.

In decursul anului 1938—39, au călătorit peste 43.000 călători și 347.000 tone mărfuri Din cauza concurenței străine. din cauza navlului ridicat și a crizei, dacă până la 1923 S.M.R. arăta un excedent, de atunci cheltuelile întrec veniturile. In ultimii ani s'a constatat iarăși o îmbunătățire a veniturilor, (369 mil. în 1939/40) după cum s'au adus îmbunătățiri portului Constanța (al 3-lea silos, uscătorie de porumb, etc.).

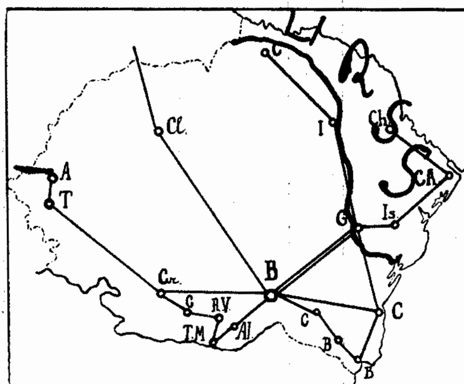

Fig. 268. — Rețeaua de linii comerciale.

Desvoltarea luată pretutindeni de **transportul prin aer**, n'a putut să ocolească și țara noastră. (L.A.R.E.S. = linii aeriene exploata de Stat; S.A.R.T.A. = Soc. an. română de transporturi aeriene). Aviația civilă, comercială, a luat în ultimii ani un avânt deosebit. In 1934 aparatele aviației noastre comerciale au străbătut peste 180.000 km, transportând 1.400 pasageri, peste 7.000 kg bagaj și 2.362 kg mărfuri. Cu o oarecare slăbire a traficului în 1935, intensitatea crește în 1937. Numai în 10 luni orele de zbor s'au urcat la aproape 4.000, transportând peste 5.000 călători, 24.000 kg bagaje și aproape 7.000 kg mărfuri.

Existau linii internaționale cu mers regulat. Vara, distanța dela Paris la București (soc. Air-France) se făcea într'o zi, cu popasuri în Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București. Linia Praga-București trecea prin Cluj, cea polonă lega Varșovia cu București prin Cernăuți. Aeroplanele comerciale române făceau regulat distanțele: București—Galați—Iași—Cernăuți; București—Arad prin Craiova—Timișoara. Erau legături între București—Chișinău prin Cetatea-Albă, apoi spre Balcic, Constanța. In ultimul an se stabilise o legătură aeriană și cu Italia.

LITERATURA.

URECHE N., *Drumurile noastre*, Buc. 1911.
BĂNESCU D., *Drumurile în decursul ultimilor 50 de ani.* Soc. Polit. d. Rom. Semicent. Buc., 1931.
IONESCU I., *Podurile*, ibidem, Buc. 1931.
CHRISTESCU V. *Istoria militară a Daciei romane.* Fundaţia Regele Carol I Buc. 1937.
PANAITESCU EM., *Le grandi strade romane in Romania.* Roma 1938.
PETCULESCU N. I., *Construcţii de căi ferate*, ibid., Buc. 1931; IDEM, *Căi de comunicaţii şi transpoarte* Buc. 1935.
POPESCU GH., *Lucrări de navigaţie fluvială şi maritimă*, Soc. polit. Semicent. Buc. 1931.
VASILESCU GR. C., *Dunărea internaţională şi transporturile.* Inst. Naţ. Rom. pentru Energie, Nr. 27, Buc. 1931.
LAZAROVICI B. E., *Construcţia şi exploatarea portului Constanţa.* Anal. Dobr., I, Constanţa 1920.
IONESCU I., *Génie civil* în Vie scient. en Roumanie. Acad. Roum. 1937.
MARA N. POPP, *Drumuri vechi în ţările româneşti.* Bul. soc. geogr. LVII,1938, Buc.
EM. DIACONESCU, *Vechi drumuri moldoveneşti.* Lucr. soc. geogr. D. Cantemir, II, Iaşi 1939.

CAP. XXIX.

FINANŢELE.

1. Inainte de război. — 2. Bugetul după război. — 3. Natura veniturilor. — 4. Datoria publică. — 5. Intreprinderile comercializate ale Statului. — 6. Sistemul monetar. — 7. Banca Naţională. — 8. Bănci private. — 9. Societăţi de asigurare.

1. — Din haosul vremii cu domnitori care se schimbau des, trecând în aceea a vieţii libere, România ajunge abia în 1862 să ştie pe ce se poate bizui în cheltuieli. Cu cât Statul tânăr se organizează, cu atât nevoile cresc, iar izvoarele părăginite ale veniturilor încep să fie temeinic canalizate.

Cel dintâi buget ordinar se ridică la 61 mil. lei, cu venituri de 51 mil. lei; dintr'odată se încheie cu însemnat dificit, de neînlăturat, faţă de cerinţele imperioase ale Statului nou închegat. Primul împrumut de 17 mil. lei, se face la Londra. Obiceiurile vechi prea înrădăcinate nu puteau fi stârpite brusc. Noua orânduire se aclimatizează încet. Cheltuielile de prisos nu sunt nici chiar mai târziu înlăturate cu totul. Ajunge însă, din an în an, să se creeze o distribuţie mai egală a sarcinelor.

La 1831, 89,2 % din impozitele directe cad în seama sătenilor şi numai 11,18 % asupra celorlalte clase. In 1864 numărul contribuabililor creşte cu 78 %. Crescând şi comerţul exterior la 186 mil. între 1860—65, bugetul general sporeşte. Intră în joc însă marile nevoi ale Statului, care trebuie să ajungă, în linii generale, în rândul statelor apusene. Drumuri de fier, şosele, şcoli, armată, cer mereu cheltuieli. Bugetul nu poate fi complet cumpănit. In perioada de 15 ani, dela 1862—76, numai trei ani sunt cu excedente, înnecate de deficitele celorlalţi ani, din care cel dela 1868 singurul întrece ca deficit toate excedentele de aproape 13 mil. lei.

Nevoia împrumuturilor externe nu putea fi ocolită; anuităţile datoriei publice se adaogă la cheltuelile anuale. Prind a se lua măsuri de economii, cum e taxa asupra lefurilor funcţionarilor (1891—1900). Răscumpărarea căilor ferate cere sume mari; pentru a le împlini se creează monopolul chibriturilor şi al cărţilor de joc. Excedentele, care dela 1886 ţin vreo opt ani în şir, sunt cheltuite aproape în întregime pentru construcţiuni. Desigur că nu se putea aştepta ca bugetele să fie fără oscilaţiuni; finanţele unei ţări agricole ca România, se bizuiau doar numai pe comerţul exterior, la rândul lui în funcţiune de condiţiunile climaterice. O secetă mare (1899) scoborînd veniturile, aduce o turburare generală a bugetului urmată de severe economii, reducându-se lefurile funcţionarilor după o anumită curbă; s'a încercat chiar să se limiteze bugetul,

ca măsură de precauţiune, la suma de lei 218 mil. lei pentru o perioadă de 4 ani. A venit însă seria anilor buni, cari au ţinut până în 1913. Excedentele au crescut uneori şi peste 100 mil. (1911—1912). In 50 ani cheltuelile s'au mărit în proporţie de 1:12. Pe când bugetul Franţei, în aceeaşi perioadă, s'a întreit, al Angliei împătrit, al Belgiei a crescut de 6 ori, al României a devenit aproape de 30 ori mai mare, dovedind sforţarea enormă de organizare.

Creşterea vertiginoasă a cheltuelilor nu putea să se înfăptuiască fără importante împrumuturi externe, uneori oneroase. Datoria publică la 1 Aprilie 1916 se ridică la peste 2 miliarde lei, plătindu-se o anuitate de peste 112 milioane lei (18% din cheltueli). Mai toate împrumuturile României au fost mijlocite prin băncile germane (Diskonto-Ges., Bleichröder) şi partea capitalului german la împrumuturi este cam de 75%. In acest an, România ocupă al 4-lea loc, după Spania, Portugalia şi Italia, în ce privesc anuităţile datoriei publice. Fiecare locuitor este împovărat cu datorii de 216 lei pe an, mai greu decât cel din Bulgaria şi Serbia. Cea mai mare parte din aceste împrumuturi s'a cheltuit pentru căile ferate, în afară de 130 mil. îngropate în fortificaţiunile, dovedite inutile în ultimul război. Imbucurător pentru starea generală financiară a ţării sunt împrumuturile lăuntrice reuşite.

2. — După război lucrurile au luat altă întorsătură. Alte condiţiuni politice şi economice, cerinţele mari, aduc nevoi multiple.

Inainte de toate datoriile ţării cresc, datorii de războDi, ori de refacere, de stabilizare, ca urmare a tratatelor de pace. Pentru plata lor se cer venituri noi, fiscalitate crescândă. Se legiferează taxele proporţionale pe venituri, taxe globale, pe cifra de afaceri. Nimic aproape nu rămâne fără impuneri. Dacă într'un an s'a dat scutire de taxe pe locuinţele nou construite, în alt an se pun taxe grele. Sistemul taxelor variază din an în an, după nevoi.

Dela războ);i încoace bugetul Statului a arătat mari oscilaţiuni, în legătură cu fazele crizei generale economice sau cu criza locală (anul rău agricol din 1928). După perioada de inflaţie monetară (1919—1922) a urmat începutul de adaptare la împrejurări, scădere de încasări, ce durează până în 1930, de când bugetul descreşte, fiind mereu diferenţe mari în minus, între prevederi şi încasări, diferenţe care s'au urcat şi la 10 miliarde lei în 1932/33 (pe 15 luni). După vreo 6 ani de deficite (în 1932 şi de 10 miliarde) în 1935/36 se înscrie un excedent de 189 mil. lei. Până la 1934 bugetul este deficitar. Excedentele cresc apoi, ajungând în 1940 la peste 4 miliarde lei.

Evoluţia sarcinei fiscale faţă de venitul naţional s'a mărit dela 100 luat ca indiciu (1926) la 140 în 1932, ajungând la 27% din venitul naţional, chiar de 2.250 lei pe cap de locuitor (1929).

Suma globală a bugetului Statului pe 1937/38 se încheie la venituri cu 26.862 mil. lei, iar la cheltuieli cu 26.823 mil. lei. El nu reprezintă suma totală de cheltuieli. Numeroase şi mari sume nesupuse controlului rămân neînscrise în bugetul ordinar.

Prin decretul-lege din 13 Noemvrie 1934, s'a creat « Fondul apărării naţionale », derogându-se dela legea contabilităţii publice, cu un prim fond de 2 miliarde din împrumutul intern (1934). Fondul este administrat de Banca Naţio-

nală, separat de celelalte venituri ale Statului. De asemenea suma de peste 800 mil. din taxa de aviaţie nu este socotită în buget. Prin această sumă, prin fondul Aviaţiei, prin creditele obţinute în afară, în decursul celor trei ani, pentru înzestrarea armatei s'au donat peste 19 miliarde lei. Bugetul Statului votat, este cu mult mai mic decât ceea ce se cere dela contribuabilii şi ce se cheltuieşte real. Dacă se socoate şi asemenea venituri bugetul real pe 1935—36 s'ar ridica la peste 60 miliarde lei, crescut cu 65 % din ceea ce era înainte de război.

Majoritatea fondurilor înscrise în buget (62%), sunt cheltuielile pentru funcţionari (peste 210.000 în 1937/38). Majoritatea (72%) au

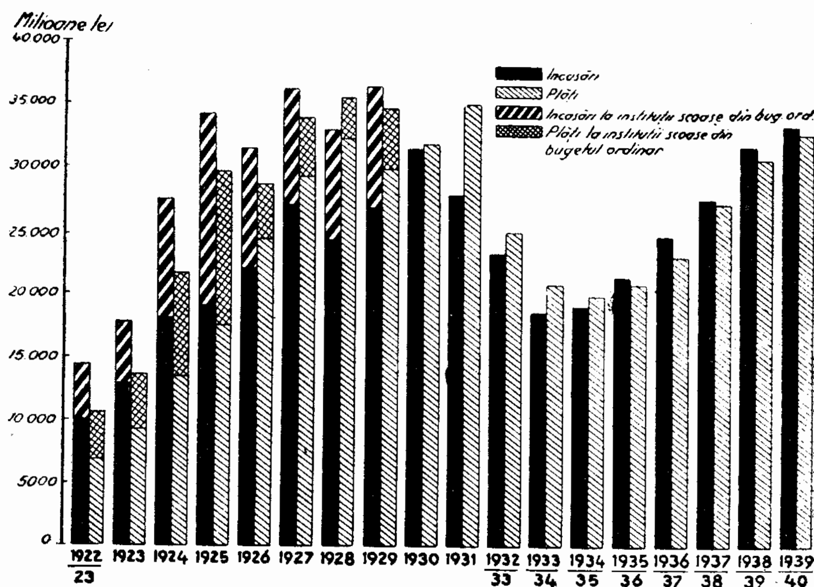

Fig. 269. — Incasările şi plăţile bugetare dela 1922—1939.

leafă sub 4.000 lei; impozitul pe salarii (1937/38) este evaluat la 1.320 mil. lei.

Din bugetul ordinar 1937/38, revin:

Ministerul de Finanţe (30 %).
Apărarea Naţională, (23 %).
Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor (18 %).
Ministerul de Interne, (10 %).

Pentru anul 1936/37 bugetul, fără Fondul Apărării Naţionale, se ridică la cca 23 miliarde lei; pentru 1937/38 la peste 26 miliarde lei, numai partea de acoperire a cheltuielilor curente ale exerciţiului; pentru 1938/39, cheltuialile s'au stabilit la peste 30 miliarde lei.

3. — Mjaoritatea sumelor, menite să acopere cheltuielile bugetare, (cca 67%) ies din venituri directe și indirecte. Cele dintâi în continuă creștere, formează o minimă parte, cam 7,4% din buget, față de cele indirecte cu o necontenită descreștere, în legătură cu criza economică ce dăinuiește. Cea mai mare scădere o arată veniturile vamale dela 1927 necontenit micșorate, datorită restrângerii importului (10% din buget în 1914, abia 3,6% în 1936). In schimb au crescut taxele pe alcool, ceea ce nu e îmbucurător pentru igiena generală. Spre echilibrarea bugetului s'a creat taxe noi, s'au mărit altele vechi. Taxa de zahăr crește în 4 ani dela 6 lei la kg (1926) la 10 lei în 1932, ceea ce a adus însă o micșorare a consumului general. Taxa pe benzină depășește întreitul valorii produsului la fabrică. Tot așa taxa pe bere care a avut drept urmare micșorarea consumației. Prin mărirea taxelor de consumație nu se mărește venitul bugetului ordinar în proporție, de oarece o parte din ele trec la bugetele extraordinare (25% din taxa pe zahăr, 21% pe petrol, bumbac, pe făină în întregime, 10% cifra de afaceri). Ele trec la fondul apărării naționale, evaluat în bugetul 1937/38 la 2.750 mil. lei. Cifra de afaceri și impozitul pe automobile sunt înscrise la veniturile din 1937/38 cu aproape 4 miliarde lei. E de remarcat, că deși valoarea agriculturii ca bogăție națională este mai mare (49 miliarde în 1935) decât a industriei (43 miliarde), impozitele directe pe agricultură reprezintă o mică parte din totalul lor (14%), majoritatea sătenilor participă numai cu 1,1% la venitul bugetar cu dări directe.

Alte categorii de venituri provin din timbru și înregistrare (peste 2 miliarde în 1936/37), din excedentele regiilor (cca 5 miliarde 1936/37) sau mici venituri dela diferite ministere, multe netrecute în buget (taxele de urgență, fondul de bacalaureat, eforiile școlare, judecătorești).

In ordinea valorilor, veniturile (1933) se împart în modul următor, în cifre rotunde:

Monopoluri	20%	Produse petrolifere . . .	3%
Taxe de înregistrare . .	10%	Proprietate agricolă . .	3%
Import	4%	Proprietate clădită . . .	3%
Impozite pe valori . . .	7%	Zahăr	3%
Cifra de afaceri	5%		

Trebuie de socotit și numeroasele evaziuni fiscale, tolerate din păcate (veniturile profsionale n'au trecut niciodată de 0,75%).

4. — O deosebită sarcină pe bugetul Statului este d a t o r i a p u b l i c ă, care face ca cheltuielile Ministerului de Finanțe să fie peste 9 miliarde lei. Datoria publică la 1 Aprilie 1936 se ridică la peste 508 miliarde lei (26% intern, 74% extern). Cea internă provine din împrumuturile făcute în diferite timpuri (Imprumutul de consolidare 1935 de 8 miliarde, Imprumutul de înzestrare a țării din 1934 de cca 4 miliarde etc.). Datoria externă de 79 miliarde reprezintă o scădere de

aproape 1 miliard față de cea din 1935, explicată prin aranjamentele cu străinătatea, din valoarea rentelor petrolifere subscrise la împrumutul de consolidare 1935. In bugetul 1938/39 creditul pentru datoria publică este înscris cam cu 4 miliarde lei, aproape 50% din bugetul Ministerului de Finanțe.

5. — Legea din 1924, modificată în 1929, a creat numeroase întreprinderi de comercializare ca bunuri de ale Statului, mai înainte gospodărite direct de ministere. Intreprinderile devin autonome, conduse de Consilii de administrație și cu bugete separate de ale Statului. Prin modificarea legii (1934), o parte din aceste întreprinderi, transformate în administrații comerciale, sunt din nou încorporate ministerelor respective, dar cu bugetele proprii iar excedentele se varsă la tezaur. Consiliile de administrație sunt înlocuite prin comitete de direcție mai restrânse. In ultimul an s'a întărit controlul Ministerului asupra bugetului lor și a stabilirii beneficiului, creându-se o comisiune a controlului pentru toate cheltuielile Statului.

Asemenea întreprinderi se împart în Case autonome, Regii publice, administrații comerciale, direcțiuni generale și speciale.

Dintre cele mai principale se pot cita:

1. Regia autonomă a căilor ferate române (C.F.R.), cu un buget de circa 14 miliarde lei (1938/39).

2. Casa autonomă a monopolurilor (C.A.M.), care exploatează toate monopolurile Statului (tutun, sare, chibrituri, explozibile, cărți de joc). Monopolul chibriturilor a trecut (1929) unei societăți suedeze. Bugetul general pe 1938 e cam de 7 miliarde. C.A.M. a vărsat Statului în fiecare an redevența cuvenită (2.316 mil. lei în 1939/40), dând adesea avansuri la nevoie, pentru diverse împrumuturi făcute în străinătate. C.A.M. a mai înlesnit și executarea drumurilor mari din țară prin societăți străine.

3. Administrația pescăriilor (P.A.R.I.D.), încorporată dela 1939 ca Direcție comercială la Ministerul de Domenii, are sarcina indiguirilor și desecărilor din regiunile inundabile, iar direcția hidrologică conduce ameliorarea bălților și exploatarea pescăriilor Statului. Redevența vărsată Statului în 1936/37, a fost de 50 mil. lei.

4. Administrația Casei Pădurilor (C.A.P.S.), fondată în 1930, încorporată în 1939 ca direcție comercială la Ministerul Agriculturii, cu un buget de peste 1.800 mil. lei (1938/39). Scopul ei nu este numai de a exploata pădurile Statului, dar de a le îmbunătăți prin replantări.

5. Administrația porturilor și a comunicațiilor pe apă (P.C.A.), se ocupă cu comercializarea navigației pe fluvii, a docurilor și silozurilor.

6. Administrația serviciului maritim român (S.M.R.).

7. Administrația serviciului Navigației fluviabile române (N.F.R.).

8. Intreprinderile miniere și metalurgice din Ardeal (R.I.M.M.A.), din 1937 regie autonomă. Se ocupă cu comercializarea minelor de aur, argint, plumb dela Baia-Mare, Rodna-Veche, Săcărâmb și a uzinelor metalurgice dela Hunedoara; bugetul ordinar e de 970 mil. lei pe 1938/39.

9. Serviciul național al colonizărilor (O.N.A.C.).

10. Monetăria națională, înființată în 1935, cu sfera lărgită de a lucra și pentru particulari (buget pe 1938/39, 57 mol. lei).

11. Direcția monopolului alcoolului și a taxei de consumație (M.A.T.), înființată în 1932 cu unele modificări din 1937.

12. Direcția Monitorului Oficial și Imprimeriilor Statului, Casă autonomă până la 1931, cu nou regulament dela 1937.

13. Direcția poștelor, telegrafelor și telefoanelor (P.T.T.), încă din 1926 organizată pe bază comercială.

14. Casa de depuneri și consemnațiuni, cu legea de organizare din 1876, modificată în 1937, este autonomă, cu buget propriu, sub controlul Ministerului de Finanțe.

15. Casa națională de economii și cecuri poștale (C.E.C.), e o instituție de mare ajutor pentru stat, pentru particulari ca și pentru diferitele instituțiuni publice prin împrumuturile acordate.

Semn îmbucurător este creșterea depunerilor spre economie. Dela 733 mil. în 1932, s'a ridicat la 3.668 mil. în 1938, iar operațiile prin cecuri poștale dela aproape 1 miliard în 1933, la peste 60 miliarde în 1939.

16. Casa generală de pensiuni constitue o sarcină tot mai grea pentru Stat. Cu reținerile din leafă de 10%, cu 1/4 din salariul pe o lună a celor nou numiți, amenzi etc., nu se acoperă decât ½ din totalul pensiunilor civile. Diferența este subvenționată de Stat, județe, comune, iar plata pensiilor de război în întregime suvbenționată de Stat. Bugetul pensiilor este în creștere continuă.

17. Direcția generală a drumurilor de Stat (C.A.D.), înființată în 1930 ca autonomă, transformată dela 1932 în Direcție generală pe lângă Ministerul Comunicațiilor.

18. Casa Muncii C.F.R., cu venituri ce provin în mare parte din subvenția anuală a C.F.R. Din cheltuieli, 90% sunt destinate pensionarilor, iar restul pentru asistența medicală. Casa Muncii a clădit spitale în diferite centre și case de locuit.

19. Casa sănătății (1936), pentru combaterea boalelor sociale pentru asistența socială, clădiri de spitale, asanarea lacurilor Tekirghiol, Agigea, Mangalia.

20. Regia exploatării muncii penale (R.E.M.P.).

21. Oficiul național de turism (1936), pentru întețirea cunoașterii țării (O.N.T.).

22. Casa invalizilor, orfanilor și văduvelor de război (I.O.V.R.).

In afara acestora, sunt 6 Administrații autonome ale armatei.

6. — Pentru a stabili în întregime sarcina fiscală a locuitorilor țării, se cere și cunoașterea finanțelor din adminstrațiile locale, județe și comune. Prin legea administrativă din 1936, s'a dat mai multă elasticitate alcătuirii bugetelor locale. Pe lângă impozitele directe percepute de Stat, li s'a mai învoit comunelor de a înființa cote adiționale suplimentare, ca și impozite cu caracter de primă încurajare, pentru întinderea bunăoară a serviciilor de iluminat, cedându-se comunelor și cota de 3% asupra taxelor energiei electrice ce revenea mai înainte Statului. S'au mai dat dreptul comunelor să înființeze și alte taxe (5% asupra chiriilor), după cum li s'a ușurat puțința de împrumuturi dela Creditul județean și comunal, Casa de depuneri și C.E.C.

Bugetele orașelor în special au crescut simțitor. Veniturile Municipiului București a crescut dela 700 mil. (1932), încasări la 1.179 mil. pe 1936/37, cu 65% mai mult decât în 1932.

Datoriile externe ale administrațiilor locale relativ restrânse (311 mil. lei), împreună cu cele interne, se ridicau la 1 Ianuarie 1938 la 1.865 mil. (București cu 1.745 mil. lei la 1.I.1938).

7. — Prima lege pentru înființarea unui sistem monetar și pentru fabricarea monetelor naționale se înfăptuiește în 1867.

Se stabilește *leul*, ca unitate monetară împărțit în 100 bani. Lipsea mărunțișului se înlătură prin baterea monetelor de aramă în valoare de 4 milioane lei; moneta de aur și argint se pune în circulație abia în 1870 și 1873.

Inainte de 1867 circulau tot soiul de monete străine, în special sfanțul austriac de argint și monete turcești, care duceau la mari specule. Față de ele, s'a stabilit e dreptul leul vechi = 40 parale, ca măsură monetară, dar era o monetă mai mult imaginară, dispărută din tranzacțiile comerciale care se făceau cu monete străine.

Perturbările pricinuite de războiul din 1877, invaziunea rublelor rusești au adus noi stânjeniri în stabilirea monetei naționale. De aceea s'a hotărît emiterea celor dintâi bilete ipotecare în 1877 în valoare de 30.000.000 lei, garantate și acoperite cu domeniile Sttaului, având un curs obligator. Astfel pe lângă moneta metalică se introduce pentru întâia oară « hârtia-monetă », care va lua din ce în ce o desvoltare mare, mai ales după războiul din 1916.

Pentru înlăturarea rublelor rusești, care circulau după 1877 în valoare de peste 40 mil. lei, mai mare chiar decât a biletelor ipotecare,

se bate moneta de argint de 5 lei (1879) ca şi cele divizionare de 2, 1 şi ½ leu. Aşa încât la început domină sistemul bimetalic, cu monete de aur de 20 lei şi cele de argint, după sistemul francez şi belgian. Prin legea dela 1890 se introduce la noi sistemul monometalic-aur.

Războiul din 1916 a adus alte importante schimbări prin dispariţia aproape completă a monetelor metalice şi înlocuirea lor cu monetă-hârtie, care precumpăneşte azi în averea naţională. Pentru înlesnirea traficului mărunt s'au emis monete de metal de 20, 10, 5, 2 şi 1 leu, iar în ultimii ani, prin înfiinţarea unei monetării de Stat, s'a bătut şi monete de metal de 250 lei, puse în circulaţie alăturea cu celelalte.

8. — Infiinţarea Băncii Naţionale (B.N.R.) este cerută de [redacted] încă din 1861, dar nu se ajunge la înfăptuire decât în 1880.

Legea a rămas aproape neschimbată până azi. Capitalul iniţial de 30 mil. lei este împărţit între Stat (1/3) şi particulari.

I se dă puterea să sconteze sau să cumpere efecte de comerţ, bonuri de tezaur, să facă comerţ cu aur şi argint, iar cea mai principală este să poată emite bilete de bancă la purtător, acoperite de o rezervă metalică egală cu o treime din suma biletelor emise. Biletele de 20, 100, 500 şi 1.000 lei vor fi plătite la prezentare în aur sau în moneta de argint a ţării.

Banca este condusă de un guvernator, 6 directori, din cari 2 numiţi de guvern, 7 censori (3 numiţi de guvern), repartizaţi în Consiliul de administraţie (toţi directorii şi guvernatorul) şi Consiliul general. Adunarea generală a acţionarilor se face odată pe an, aprobându-se bilanţul prezentat. Un comisar al guvernului, cu vot consultativ, este organul de supraveghere, ca totul să se îndeplinească bine, informând guvernul de orice abatere. Dintre guvernatori numele lui *E. Carada* este legat de organizarea şi consolidarea băncii.

Banca Naţională a României în decursul celor peste 50 ani de funcţionare a adus mari şi reale servicii Statului, în momentele de grea cumpănă sau în timpul războiului.

Una din primele operaţiuni ale băncii nou înfiinţate a fost să împrumute Statul. La intrarea în război acesta datora Băncii Naţionale peste 411 mil. lei aur. Urmă împrumutul de 1 miliard în 1919, de 5 miliarde în 1920, 2½ miliarde în 1921. Banca Naţională susţine şi ajută agricultura, băncile populare; înteţeşte mişcarea comercială prin jocul scontului şi a reescontului, după natura crizelor. Fără Banca Naţională, ajunsă la o riguroasă organizare, aproape nu se putea duce războiul naţional, dacă nu finanţa Statul. După războiu regulează şi contribuie la preschimbarea diferitelor monete ale statelor sub care trăiseră provinciile alipite, iar când criza ajunge la paroxism, intervine pentru susţinerea principalelor bănci particulare, gata să se prăbuşească. Abia după 1922 Banca Naţională a reînceput politica ei strict bancară.

O însemnată acţiune a desfăşurat în aplicarea legii conversiunii (1932) şi încasarea datoriilor. Până la 1935 se încasase aproape 2 miliarde lei din cele cam 7 miliarde datorii. A venit în ajutorul băncilor mari, ferind patru din ele de lichidare; a căutat să clarifice situaţia

băncilor numeroase existente, dând ajutor celor sănătoase şi viabile, în special băncilor de dincolo de Carpaţi, dintre care « Albina », care a jucat un rol atât de însemnat în economia Transilvaniei. Pe lângă industrie, prin Creditul Industrial, Banca Naţională a dat o deosebită atenţiune agriculturii şi cooperativelor. Creditele acordate de B.N.R. la sfârşitul anului 1936 au fost de peste 18 miliarde lei.

In cursul anului 1937, B. N. a subscris sume însemnate la întemeierea Institutului Naţional de Credit Agricol (peste 127 mil. lei), la Institutul Naţional de Credit meşteşugăresc (peste 30 mil. lei), la Institutul Naţional de Credit Aurifer (peste 50 mil. lei).

In stabilirea leului, rolul Băncii Naţionale a fost covârşitor. Toate acestea au contribuit la progresul însănătoşirii economice constatat şi din mărirea depunerilor, la diferitele bănci. In primele luni din anul 1935, depunerile cresc dela 5 miliarde la peste 7 miliarde, cam 37%, iar la C.E.C. de lei 1500 mil. în 1933, la peste 5000 mil. lei în 1937. Prin repartizarea unei părţi din aurul depozitat în Anglia, stocul metalic al Băncii Naţionale se ridică în 1937 la 16.458 milioane lei. Urmând stabilitatea leului, prin mărirea preţului aurului dela 111.111 lei kg. fixat prin legea de stabilizare din 1926, cu 38% ca primă, acoperirea procentuală a angjamentelor la vedere ale Institutului de Emisiune era la sfârşitul anului 1937 de 40,60%, mult superioară limitei de 35% prevăzută de statute.

10. — De o viaţă bancară, în sensul actual, nu poate fi vorba la noi decât târziu. Imprumuturi de bani se făceau prin sineturi, dela particular la particular, în condiţii adesea oneroase. Zarafii mijloceau schimbul, cu tarabe reduse uneori la o simplă masă pusă sub o poartă ori la un colţ de stradă. Bancherii mari, fără să fi înfiinţat bănci în înţelesul de azi, mijloceau împrumuturi pe poliţe sau diferite garanţii.

Cea mai veche bancă « de scont şi circulaţie » se înfiinţează la Iaşi în 1857, căpătând numele de « Banca Naţionala a Moldovei », dar care nu durează decât 3 ani. In Bucureşti se acordă în 1865 Băncii României, dreptul de a funcţiona în ţară ca o filială a vestitei « Bănci imperiale otomane » din Constantinopol, cu privilegiu pe 30 de ani, şi având dreptul să emită bilete, fără control din partea Statului. Ea n'a funcţionat însă cu asemenea privilegii, suspendate în 1866 de către guvernul provizoriu. Ca bancă însă dăinueşte (« Bank of Roumania Ltd »).

Incetul cu încetul, mai ales după înfiinţarea Băncii Naţionale, iau naştere importante bănci particulare.

Până la sfârşitul anului 1913, se găsesc în ţară 197 bănci cu un capital vărsat de aproape 216 mil. lei aur. Din ele 39 cu 67,4% din capital sunt în Bucureşti, restul în celelalte oraşe. Cea mai mare parte dintre bănci (79% cu 97%) din capitalul vărsat) sunt societăţi anonime. In afară de judeţul Ilfov, urmează

Dolj, cu 13 mil. lei, Putna cu aproape 6 mil., Iaşi cu ceva mai mult de 5 mil., Olt, Brăila, etc.

Prosperitatea băncilor se vede din dividendul uneori de 12%, dar mai ales din fondul de rezervă de aproape 95 mil., din cel de prevedere, de asigurare, forme cu care se acopere, pentru unele bănci, câştigurile prea mari. Important e că depunerile spre fructificare sunt cam egale cu capitalul vărsat de toate băncile.

Dintre cele 9 bănci mai mari, unele iau naştere cu sprijinul băncilor străine (Banca Generală Română (1895), sprijinită de Disconto din Berlin). Altă categorie provine din conlucrarea capitalului străin (64%) cu cel intern (Banca Marmorosch, Blank et Co. din 1905). Nu lipsesc însă nici bănci care au pornit numai cu capital românesc. Cea mai de seamă este Banca Românească» (1911). Prin imboldul şi sprijinul ei s'au format societăţi diferite industriale, al căror scop însemnat, scump animatorului ei, *V. Brătianu*, era să puie în valoare bogăţiile ţării «prin noi inşine».

Dintre băncile importante în afară de Bucureşti, erau «Banca Comerţului din Craiova (1898), cu capital de 5 mil. (1914), apoi «Banca Moldova» din Iaşi (1910), cu un capital iniţial de 3 mil. lei.

Dintre băncile de peste Carpaţi cea mai însemnată e «Albina», cu mari depuneri din partea Românilor. Saşii erau puternic organizaţi din punct de vedere bancar (Kronstädter allg. Sparkasse din Braşov, Allg. Sparkasse şi Bodencreditanstalt în Sibiu), ca şi Şvabii (Erste temesvarer Sparkasse).

Instituţiile bancare după războiu trec prin grea criză, în legătură cu puternicele prefaceri economice din lumea întreagă. Viaţa lor reprezintă o linie cu mari frânturi. Până în 1926 e perioada de noui şi mari speranţe în viitorul ţării. Industriile sunt în plină desvoltare; agricultura cată să fie pusă pe căi productive. Tendinţa creării unui capital naţional face să se îngrămădească depunerile, iar participarea locuitorilor la întreprinderile industriale este însemnată. Băncile intră şi ele în vârtejul ameţitor al perspectivelor de câştig. Numărul lor creşte, capitalurile sporesc.

Capitalul social al băncilor, la 1919, este de peste 711 mil. lei, majoritatea (3/5) în Vechiul Regat; în 1922 se află 556 bănci cu capital de 2 miliarde, 500 mil. lei. Depunerile numai în 5 ani (1920—1925) au crescut dela aproape 4 miliarde lei la peste 30 miliarde lei.

Cu anul 1926 încep greutăţile, care cresc până în 1929, perioada de stabilizare a leului. Schimbul sufere în 1926 o bruscă şi mare scădere. Prăbuşirea preţului cerealelor din 1929 măreşte criza economică deci şi cea bancară. Numărul băncilor scade. Retragerea banilor de către deponenţi devine catastrofală; în trei ani se urcă la peste 22 miliarde. Investiţiile în întrebrinderi industriale devin apăsătoare. Băncile ajung la margine de prăpastie. Cu toate ajutoarele date de Banca Naţională, unele din băncile puternice de dinainte de război se prăbuşesc (Banca Generală a României în 1931, urmată de Banca Berkowitz şi chiar vestita Bancă Marmorosch-Blank). Falimentele, nu numai dela bănci, sporesc dela 1103 (1925) la 8357 (1831) fiind şi în 1935 aproape 5000.

Băncile au suferit mai apoi mult şi de pe urma legii conversiunii (1934). Din 1122 bănci în anul 1928, rămân în 1933 numai 893, cu un

capital de aproape 10 miliarde lei, scăzut chiar și față de anul 1932 (10,5 miliarde). Sunt în 1937, 39 mari bănci cu capital de peste 40 mil. lei fiecare, având capital social total de 3—6 miliarde lei.

Predomină băncile din Vechiul Regat (431 cu peste 7 miliarde lei), urmate de cele din Transilvania (286 cu peste 2 miliarde lei), Banat (118 cu peste 500 mil. lei), Basarabia (33 cu 221 mil. lei) și Bucovina (25, cu 90 mil. lei).

O tendință de îmbunătățire se observă din nou în ultimii ani. Depunerile la bănci sporesc. Față de 1934, depunerile din Noemvrie 1937 au crescut cu 69%. Numai la 39 principale bănci de la 9 mild. lei s'a ridicat la peste 11 mild. lei.

Principalele 6 mari bănci sunt în capitală (Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Comercială Română, Banca Comercială Italiană și Română, Banca Urbană și Soc. Bancară Română). Altele sunt în provincii (Banca Comerțului din Craiova, Banca de Scont și Banca Generală de Credit Ungară din Timișoara, Banca Ardeleană din Cluj, Albina din Sibiu, etc.).

Pentru a face față oricăror suprinderi, în 1923 se înființează « Asociația Băncilor Române »; legea de asanare din 1932 prevede că băncile nu pot fi declarate în stare de faliment timp de 5 ani; legea din 1935 face o selecțiune între bănci, un « Consiliu superior bancar » lucrând la stabilizarea situației băncilor în toată țara.

In general situația financiară a țării s'a îmbunătățit, ceea ce se deduce și după emisiunile noi, ca și majorările de capital la diferite instituții bancare, industriale ori economice.

11. — Un rol însemnat în economia noastră generală îl joacă Societățile de asigurare.

Inainte de 1870 erau reprezentate prin sucursalele diferitelor societăți străine. Abia în 1871 prin Inalt decret domnesc se înființează Societatea română « Dacia », urmată după 2 ani de Soc. « România », unite în 1885 (Dacia-România), apoi de « Generala » (1897) și « Naționala » (1881) cele mai puternice de dinainte de război. In 1934 funcționează 25 societăți, majoritatea în București (5 în Transilvania) cu un capital de aproape 395 mil. lei.

Bilanțul general al societăților de asigurare din țară la finele anului 1935 se ridică la activul de peste 3.859 mil. lei, din care peste un miliard învestit în imobile, în mare parte blocuri de case de curând construite în București.

LITERATURA.

ASLAN TH., *Finanțele României*. Acad. Rom., Buc. 1905.
BĂICOIANU I. C., *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale*. Vol. I. Part. I. Cartea Românească, Buc. 1932.
BRĂTIANU V., *Raportul general al bugetului pe 1916/17*, Buc. 1916.
BUCHWALD B., *Viața bancară între 1910—1935*. Argus jub., Buc. 1936.

DOBROVICI G., *L'histoire de la dette publique en Roumanie.* Mouv. écon., Buc. 1913; IDEM, *Istoricul desvoltării economice şi financiare a României între 1920—1933*, Buc. 1935, idem.
LEON N. GH., *Desordinea noastră financiară*, Buc. 1934.
MIHAIU TH.,, *Politica monetară şi a băncilor României*, Buc. 1907.
NETTA GHERON, *Băncile noastre şi situaţia lor actuală*, Buc. 1935.
SITESCU P., *Die Kreditbanken Rumäniens*, Craiova 1915.
SLĂVESCU VICTOR, *Istoricul Băncii Naţionale a României*, Buc. 1925.
IDEM, *Marile bănci com. din Rom.* Econ. naţ., Buc. 1915.
THEODORESCU I., *Les sociétés par action en Roumanie.* Mouv. écon., Buc. 1915.
— *Darea de seamă a adunării generale a Băncii Naţionale*, Buc. 1937.
— *Proiect de buget general al Statului pe 1936/37; 37/38.* Buc.
— *Expunerea de motive la bugetul general al Statului pe* 1938/39. Buc. 1938.
— *Bulet. Inst. de Conjunctură*, Buc. 1937.

CAP. XXX.

ADMINISTRAŢIA ŢĂRII.

[illegible] — 2. Ministerele. — 3. Judeţele. — 4. Comunele. — 5. Cultele. — 6. Sănătatea publică.

[illegible] Monarhie constituţională.
[illegible], jură pe Constituţie.
[illegible] tează din 1866; a fost revizuită în 1879, 1884, 1917 şi 1923. [illegible] prin plebiscitul dela 24 Februarie 1938, fu suspendată în 1940.

2. — Puterea executivă se exercită de către miniştri, ajutaţi de funcţionarii Statului.

Numărul ministerelor variază după nevoile ţării. De obicei sunt 10 ministere fundamentale, existând şi câte unul sau mai mulţi subsecretari de Stat, cu atribuţiunile luate din ale ministrului.

Pe lângă *Preşedinţia Consiliului de Miniştri,* s'a lipit Serviciul central de statistică.

Ministerele sunt (1938):

1. Ministerul Finanţelor cu numeroase direcţiuni.

2. Ministerul Afacerilor Interne, de care atârnă administraţia ţării, Siguranţa generală.

3. Ministerul de Justiţie, cu puterea judecătorească reprezentată prin cea mai înaltă instituţie, Curtea de Casaţie din Bucureşti, prin 10 Curţi de apel (Bucureşti, Braşov Cernăuţi Chişinău, Cluj, Constanţa, Craiova, Galaţi, Iaşi, Oradea-Mare, Timişoara, Tg.-Mureş), prin tribunalele din fiecare capitală de judeţ şi judecătorii urbane şi rurale. Consiliul superior al magistraturii face propuneri asupra înaintării magistraţilor, alegerea din cei recomandaţi fixându-se de ministru. Consiliul legislativ (înfiinţat în 1923) cercetează proiectele de legi. De Ministerul de Justiţie atârnă şi penitenciarele.

4. Ministerul Regal al Afacerilor Străine deţine raporturile diplomatice cu puterile străine. Aveam reprezentanţi diplomatici nu numai în ţările din Europa, dar şi în Mexic, Chile, Brazilia ori Japonia.

5. Ministerul Agriculturii şi Domenilor gospodăreşte ţara în tot ce se leagă de bogăţiile solului. De el atârnă Institutul de Cercetări Agronomice, Institutul Naţional Zootehnic şi Casa Grădinilor Publice, Şcoalele de Agricultură, medii şi inferioare, instituţiile zootehnice.

6. Ministerul Muncii, Sănătăţii şi al Ocrotirilor Sociale. De el depinde, cu regim special, Casa Centrală a Asigurărilor Sociale, Regia Loteriei de Stat şi I.O.V. înfiinţat în 1920 ca instituţie de protecţie a invalizilor, orfanilor şi văduvelor de războiu.
7. Ministerul Apărării Naţionale.
8. Ministerul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor.
9. Ministerul Culturii Naţionale.
10. Ministerul Economiei Naţionale.

3. — Teritorul României este împărţit în judeţe. Judeţul rămâne o circumscripţie de control; este împărţit în plase. Prefectul se numeşte prin decret. Are atribuţiuni de administrare a tuturor serviciilor, controlând buna lor funcţionare. El e ajutat de subprefect şi un consiliu prefectoral.

Fig. 270.

Plasa este o subdiviziune de control din judeţ, cuprinzând mai multe comune. Reprezentantul puterii centrale şi şeful poliţiei din cuprinsul plăşii este pretorul. Ele are însemnatul rol de a supraveghea şi îndruma bunul mers al comunelor.

4. — Prin legea administrativă se dă mare însemnătate comunelor. Descentralizarea este principiul conducător.

a) Comuna rurală este alcătuită din unul sau mai multe sate, care dispun de mijloace materiale îndestulătoare pentru cheltuelile obligatorii. Două sau mai multe comune se pot întovărăşi între ele pentru a susţinea instituţii de interes comun. Comuna, este persoană juridică.

b) Comunele urbane sunt: Municipii (oraşele cu mai mulţi de 50.000 locuitori), oraşe reşedinţe de judeţ şi oraşe nereşedinţe de judeţ. S'au înfiinţat şi comune balneo-climaterice.

Administraţia comunei este încredinţată primarului şi consiliului comunal.

Primarul este şeful administraţiei comunale. El numeşte şi revocă pe funcţionarii comunali, reprezintă comuna în faţa instanţelor judecătoreşti şi e şeful poliţiei comunale în chestiuni higienice. In Municipii sunt mai multe secţii conduse de către un ajutor de primar.

In fiecare comună rurală funcţionează câte un notar, numit de prefect retribuit de ministerul de interne. El este agentul autorităţii centrale în comună. Este şeful poliţiei administrative, încasează venitul comunal, etc. Trebuie să fie măcar absolvent de liceu.

5. — Impestriţătura etnică a României de azi, are ca urmare şi o varietate deosebită a cultelor.

Românii dela început au aparţinut religiei creştine de răsărit. Creştinarea lor s'a înfăptuit înaintea popoarelor din jur (350 şi 450 d. H.).

Biserica a jucat un rol însemnat în viața poporului, iar credința străbună a contribuit în largă măsură la menținerea sănătății lui sufletești. Domnitor, boier și sătean erau uniți prin credință, oricare ar fi fost deosebirile sociale ori economice.

N'au lipsit încercări de a abate poporul dela ortodoxie, chiar din începutul vieții de stat al Principatelor. Atât în Moldova (Siret, Baia), cât și în Muntenia (Câmpulung), s'au ridicat altare catolice, dar fără urmări. Incercările s'au topit ca fulgii de zăpadă, față de înrădăcinata credință ortodoxă. Nici reforma Sașilor din Ardeal n'a avut influență,

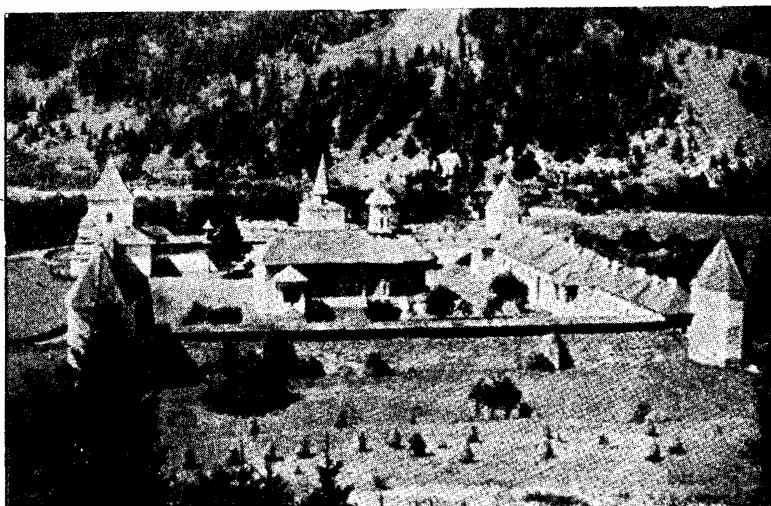

Fig. 271. — Mânăstirea Sucevița.

decât doar că s'a întărit importanța ortodoxiei, prin cărțile religioase tipărite în limba română.

Prima lovitură în parte izbutită, s'a întâmplat în Ardeal, la sfârșitul veacului al XVII-lea, când pe socoteli politice s'a rupt o parte dintre Români, îndrumându-i spre catolicism. Mitropolitul *Anghel Atanasie* a semnat ruptura dintre frați (1700). Așa a luat naștere biserica greco-catolică (unită), ce dăinuește până azi. Papa a fost recunoscut drept conducătorul spiritual; s'a păstrat însă ritul grec și limba română ca limbă liturgică.

Sciziunea a fost numai parțială, folositoare doar prin deșteptarea și întărirea latinității ca element în lupta națională. Nu e mai puțin adevărat însă, că excesul de zel al conducătorilor Statului habsburgic a avut drept urmare stricarea echilibrului sufletesc în populația română.

Intre 1760—1765 generalul *Bucow* a primit ordin să dărâme chiar cu tunul mănăstirile ortodoxe. Biserica dela Făgăraş, clădită de *C. Brâncoveanu* pentru ortodocşi, a fost cu sila trecută uniţilor, ca şi biserica dela Ocna-Sibiului, clădită de *Mihai-Viteazul*, ori cea dela Prislop din Haţeg, din secolul al XIV-lea.

Ortodoxismul a rămas dominant. A fost o vreme când biserica română ortodoxă din Ardeal s'a găsit sub conducerea ierarhilor sârbi; dela marele mitropolit *Andrei Şaguna* (1809—1873), independenţa bisericii ortodoxe s'a stabilit şi pentru Ardeal.

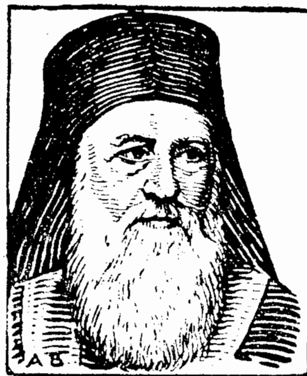

Fig. 272. — Mitropolitul *Andrei Şaguna*.

In Principate a existat timp îndelungat o deosebită influenţă a bisericii din Constantinopol şi Muntelele Athos, la întărirea căreia Domnitorii noştri au contribuit în largă măsură, fie cu închinarea moşiilor din ţară, fie cu clădirea de biserici sau prin daruri preţioase de obiecte pentru cult. Mănăstirile din Athos, cele din Ierusalim şi chiar din Muntele Sinai, cuprind până azi urme bogate din dărnicia Domnitorilor români.

Sub domnia lui *Cuza-Vodă* (1820—1873) are loc emanciparea bisericii române prin secularizarea averilor mănăstireşti; ajunge autocefală. Mai târziu, în urma evenimentelor politice legale de ultimul război, Mitropolitul primat al ţării devine Patriarh (1925).

B i s e r i c a o r t o d o x ă e biserica de Stat. La ea aparţin 73% din populaţia ţării, marea majoritate Români, dar şi Slavi (Ruşi, Ruteni). Cultul se desăvârşeşte în biserici şi mănăstiri cu clădiri unele impunătoare, multe în deajuns de vechi şi frumos pictate spre a arăta puterea evlaviei la strămoşi. Se găsesc biserici aproape în fiecare sat, iar în anii din urmă s'au clădit monumentale biserici mai în toate oraşele din Ardeal (Cluj, Tg.-Mureş, Turda, Sighişoara, Mediaş etc.).

Patriarhul stă în fruntea conducerii spirituale. La Iaşi, Craiova, Cernăuţi şi Sibiu se află sediul unui mitropolit, iar la Arad, Argeş, Buzău, Bălţi, Caransebeş, Cluj, Constanţa, Galaţi, Huşi, Ismail, Oradea, Râmnicul-Vâlcii, Roman Sighet şi Timişoara al unui episcop.

Conducerea bisericii în ce priveşte cele spirituale şi canonice, cad în seama Sf. Sinod, ce se adună anual la Bucureşti şi se compune din toţi Mitropoliţii, Episcopii, Arhiereii vicari şi Episcopul Armatei, iar gospodăria fiecărei eparhii se împlineşte de către un comitet eparhial, format după exemplul Statutului andreian din Ardeal, din preoţi şi mireni. Episcopii şi mitropoliţii sunt aleşi pe viaţă de către reprezentanţii eparhiilor, laici şi bisericeşti, adunaţi în Congresul naţional bisericesc. Preoţii sunt educaţi în seminarii, precum şi în Academii teologice. Există două facultăţi de teologie. La sate oficiază mulţi preoţi licenţiaţi.

Pe lângă parohiile din orașe și sate, cultul ortodox a rămas și cu mănăstiri vechi, cu tradiții religioase și culturale.

Sunt 19 mânăstiri în eparhia Ungro-Vlahiei, 16 în eparhia Moldovei și Sucevei, 15 în a Olteniei Râmnicului și Noului-Severin, 21 în celelalte eparhii din Vechiul Regat. In Bucovina sunt 7 vestite mânăstiri, cu odoare scumpe și vechi picturi; în Basarabia 27, iar în Ardeal numai 3, lângă Arad, la Bixad și alta înființată în Munții Apuseni. Mânăstiri au fost și în Maramureș, cea din Peri încă la 1389.

Biserica unită sau greco-catolică, după Constituție «are întâietatea față de celelalte culte», afară, bine înțeles, de cea ortodoxă. La ea aparțin 7,3% din populația țării (Români, puțini Ruteni). Uniți sunt mai numeroși în Maramureș, ca și în partea de nord-vest a Ardealului, în Satu-Mare și Bihoria, mai puțini în Banat și în restul Ardealului.

In afară de Mitropolia din Blaj, sunt încă 4 episcopii: Cluj-Gherla, Lugoj, Maramureș și Oradea.

Pe lângă cele două culte, aparținând aproape exclusiv Românilor, există altele, variate.

Romano-catolicii (6,2%) au 6 episcopii (Arhiepiscopia din București, Episcopia din Iași, Alba-Iulia, Timișoara, Satu-Mare cu Oradea, vicariat în Cernăuți); Reformații (3,6%) cu două episcopii (Cluj Oradea); Luteranii (1,7%) cu episcopia din Sibiu, Arad; Unitarii (0,5%) cu episcopia din Cluj. Există reprezentanți ai religiei musulmane (0,8%); Mozaice (5,7% cu 1192 sinagoge) și diverse (1,2%).

Toate cultele se bucură de o libertate deplină, potrivit tradiționalei toleranțe a Românilor. Toate sunt subvenționate de Stat, unele chiar mai mult decât cea ortodoxă.

6. — Ministerul Sănătății este organizat spre a susține tot ce se referă la sănătatea publică, atât preventiv cât și curativ.

Funcționează numeroase spitale de diferite naturi, atât în centrele urbane, cât și în cele rurale.

Importanță s'a dat, în ultimii ani, combaterii boalelor sociale, pe lângă coordonarea inițiativei particulare, importantă în anumite direcții.

Pentru boli venerice, ministerul susține un spital în Argeș și un dispensar în Lăpușna.

Pentru combaterea tuberculozei întreține spitale (Aiud, Târgoviște, Stânca-Iași) și sanatorii; s'au înființat mai ales în ultimii ani peste 2.000 paturi (Cărbunești, Geoagiu, Dobrița, Moreni, Câmpeni). Există două pelagrozerii (Balș-Romanați, Pâncești-Dragomirești-Roman), leprozeria dela Tichilești-Tulcea. Pentru boalele mintale funcționează instituții bine organizate (Oradea, Cer-

năuţi, Iaşi, Coştiugeni-Chişinău, Sighet, Sibiu, Jimbolia, Bucureşti), ca şi pentru inoculările împotriva turbării (Bucureşti, Iaşi, Cluj, Cernăuţi, Chişinău). Pentru cercetarea şi combaterea malariei există staţiunea dela Gurbăneşti-Ilfov; s'a lucrat la asanarea lacurilor de pe litoralul Mării Negre, care aduceau mare stânjenire staţiunilor balneare. In Basarabia s'au înfiinţat 50 băi şi 137 cuptoare de deparazitare pentru combaterea tifosului exantematic. La Bugaz s'a clădit un mare sanatoriu pentru tuberculoşi.

Ca să se studieze mai în amănunt starea igienică la sate, s'au creat « Plăşi sanitare », din care însă nu funcţionează decât prea puţine. Rezultatele au adus contribuţiuni de toată însemnătatea, relativ la răspândirea şi mai ales la intensitatea multor boale, care periclitează prin acţiunea lor înceată dar continuă, vitalitatea neamului.

In direcţiunea sanitară, mare rol la noi au jucat instituţiunile întemeiate sau sprijinite prin importantele danii lăsate în acest scop de mulţi Domnitori din trecut şi mai ales boieri cu mila lui Dumnezeu pentru cei nevoiaşi şi suferinzi. Asemenea danii spitaliceşti sunt caracteristice manifestaţiunilor sociale din ultimele două veacuri, după cum mai înainte arătarea grijii pentru binele obştesc se concetrase în clădirea locaşurilor de rugă, spre susţinerea sufletească.

S p i t a l e l e E f o r i e i cuprind începutul serviciului spitalicesc din ţară, cu Spitalul Colţea, dela începutul veacului al XVIII-lea, întemeiat de spătarul *M. Cantacuzino*, fratele Domnitorului *Şerban Cantacuzino*. Spitalul dela Pantelimon e întemeiat în 1735. Celelalte (Maternitatea, Spitalul Colentina, Filantropia), sunt create în veacul al XIX-lea. Aşezămintele Brâncoveneşti sunt înfiinţate la 1835, prin dania Banului *Grigore Basarab-Brâncoveanu*.

Importantă este E f o r i a S p i t a l e l o r S f. S p i r i d o n din Iaşi, nu numai prin vestitele spitale dela Iaşi, care servesc şi drept clinici învăţământului medical universitar, dar şi prin spitalele din afară de Iaşi, cât şi instituţiile speciale (Ospiciul de infirmi Galata, Maternitatea, Ospiciul de nebuni dela Mân. Neamţ, etc.). Există şi în alte oraşe spitale care funcţionează (Bârlad) din dărnicia vechilor bogătaşi. In Bucureşti s'a clădit un măreţ spital cu 100 paturi din donaţia lăsată Academiei Române (Fundaţia M. E l i a s).

Există de asemenea numeroase spitale militare, iar unele instituţii (C.F.R., Asigurările Sociale, I.O.V.), înlesnesc asistenţa şi căutarea medicală a membrilor corespunzători.

Din păcate, în afara instituţiunilor sanitare de Stat, a căror subvenţionare este asigurată, deşi precară, celelalte eforii au fost reduse aproape la sărăcie prin exproprierea moşiilor dăruite. I n i ţ i a t i v a p a r t i c u l a r ă în ultimele decenii a dat un mare sprijin mai ales pentru combaterea boalelor sociale.

In frunte e de pus « S o c i e t a t e a N a ţ i o n a l ă C r u c e a R o ş i e », care a jucat un rol atât de însemnat în îngrijirea răniţilor şi combaterea boalelor molipsitoare, mai ucigătoare decât vijelia de pe front. Şi în timp de pace e activă. In anul 1935 prin îngrijirea şi cinstita ei activitate, s'au scăpat dela moarte numeroşi copii din regiunea înfometată a Basarabiei.

Societatea « S a l v a r e a », cu sucursale în principalele oraşe, dă ajutoare urgente. « S o c i e t a t e a p e n t r u P r o f i l a x i a T u b e r c u l o z e i », este singura instituţie activă, care aduce mari servicii în combaterea boalei

atât de răspândită înființând și clădind diepensarii (Iași), întreținând sanatorii (Bisericani-Neamț, Toria-Trei-Scaune, Bârnova-Iași). «Societatea pentru Combaterea Tuberculozei la copii» (C.T.C.), printr'o gospodărie model a fondurilor adunate, a însănătoșit mii de copii, mai ales prin Sanatoriul Maritim dela Carmen-Sylva și Mangalia, cât și prin coloniile de vacanță întreținute în stațiuni de munte (Preventoriul Brebu-Prahova). Pentru îngrijirea copiilor, asistarea mamelor, de mare folos e Societatea «Principele Mircea», iar pentru internarea și ocrotirea orbilor, Societatea «Vatra luminoasă», întemeiată în 1906 de către Regina *Elisabeta*.

Intre instituțiile particulare «Loteria de Stat» (înființată în 1931) are drept scop și de a procura fonduri pentru spitale și combaterea boalelor.

Demn de pomenit este și sprijinul acordat de «Fundația *Rockfeller*», prin însemnate subvenționări, fie pentru bursieri în străinătate, fie pentru cercetări în plășile model, pentru combaterea malariei, pentru clădiri sanitare.

LITERATURA.

IORGA N., *Entwicklung des rum. Staatswesens.* Peterm. Mitt., Gotta, 1915.
IDEM, *Istoria bisericii românești.* Buc.
GHIBU O., *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria,* Buc. 1925.
BEZA M., *Urme românești în răsăritul ortodox.* (Boabe de Grâu), Buc. 1935.
NESTOR V., *Les cultes minorit. et l'église ortodoxe.* Rev. de Trans., II, Cluj 1935.
Preot D. P. MICȘUNESCU, *Mânăstiri basarabene și bucovinene.* Buc. 1937.
S. RELI, *Mânăstiri din Bucovina,* Cernăuți 1937.
METEȘ S., *Mânăstirile românești din Transilvania și Ungaria,* Sibiu 1936.
IDEM, *Istoria biserici românești din Transilvania.* Sibiu 1935.
BANU G. DR., *Sănătatea poporului românesc.* Fund. Regale. Buc. 1935.
— *Revista de Igienă socială* București.
— *Legea administrativă,* Buc. 1935.
— *Proiect de lege administrativă,* Buc. 1938.

CAP. XXXI.

VIEAȚA CULTURALĂ.

A) INVĂȚĂMÂNTUL

1. Generalități. — 2. Școale superioare. — 3. Școale secundare. — 4. Invățământul primar. — 5. Cultura mulțimii.

1. — Cronicarul *Miron Costin*, în puține cuvinte răspicate a arătat cauza pentru care Poporul românesc n'a putut lua parte directă și continuă la desfășurarea culturii generale.

« Ce, sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acum, de nu stă de scrisori, ce de grije și suspinuri. Și la acest fel de scrisoare, gând slobod și fără valuri trebuește; iară noi trăim cumplite vremuri, și cumpănă mare pământului nostru și nouă ».

Imprejurările istorice mereu turburi au fost hotărîtoare, iar manifestațiunile culturale timide, răzlețe, ca niște rare flori sub umbra pădurii dese. Nu lipsa însușirilor etnice este de vină în întârzierea intensității noastre culturale.

Exemple de energii românești, care au însemnat « ceva » în alte țări, se pot cita în număr destul de însemnat. E dovedit că energia etnică are rădăcini sănătoase în pătura satelor; lipsea mediul prielnic pentru punerea în valoare, de mare importanță în manifestările culturale.

Un *N. Olahus* din secolul al XVI-lea, Român de origine, ajunge filosof vestit, prietenul umanistului *Erasmus*. E citat și azi. *N. Milescu* e socotit de străini, când i s'a cercetat în amănunt activitatea-i prodigioasă, nu numai drept un explorator geografic iscusit, dar, prin stilul rapoartelor sale geografice către țar, drept intemeietorul literaturii laice rusești. Elemente de origine românească, având situații sociale înalte, dar și puternică influență culturală, se cunosc mai cu seamă din Rusia. Mitropolitul *Petru Movilă* al Kievului (1597—1647) e unul din fruntașii teologiei ortodoxe; *D. Cantemir*, ales membru al Academiei de Științe din Berlin alături de *Leibnitz*, desfășoară o documentată și variată activitate, măcar că moare la 50 ani, în plină putere de producție. Fiul său *Antioh Cantemir* (1708—1744) este cunoscut în istoria literaturii ruse

sub numele de « le Boileau du nord », *Herescov* (Herescu) este așezat între întemeietorii teatrului rus; e autorul unei însemnate epopei « Rossiada », una din cele mai de seamă din Rusia. Mai târziu, mulți moldoveni devin istorici, filologi cu reputație universală, profesori la universitățile rusești. Basarabeanul *Dănilă Apostol* a fost ales cu unanimitate și căldură drept hatman al Cazacilor în locul vestitului *Mazeppa*.

Românii de origine macedoneană au dat și ei numeroase forțe în politica grecească *(Colleti)*, în literatură *(Valaorites)*, dar mai ales în finanțe *(Sina, Dumba, Averof)*.

Mai târziu, când activitatea culturală se așază pe temelii mai trainice, ca urmare a organizării sănătoase a Statului, elementele românești știu să-și arăte destoinicia în toate domeniile, devenind uneori colaboratorii științifici apreciați ai învățaților din Apus.

Ceea ce lipsește neamului, ca valoare etnică, nu este nici energia, nici puterea ei, cât liniștea prielnică care înlesnește pretutindeni activitatea intelectuală.

In evoluția culturii române, două perioade bine despărțite se pot deosebi. Una, îndelungă, cu vremelnice manifestări, însemnată numai pentru cercul restrâns național; alta, începând abia din primele decenii ale secolului al XIX-lea, arată nu numai diversitate de preocupări, dar și contribuție tot mai intensă prin lucrări săvârșite de Români, în împletitura culturii naționale cu cea universală, științifică dar și literară.

2. — Statul nou organizat, în care cultura științifică a pătruns anevoie, nu a avut putința să organizeze învățământul superior decât târziu și cu mijloace slabe deocamdată. In el se cuprinde Universitățile, Politehnicele și Academiile de înalte studii industriale și comerciale.

Existau patru universități: Universitatea Mihăileană dela Iași întâia înființată (1860), cea dela București (1864), Universitatea Ferdinand I din Cluj (1872), din [redacted](1875).

Progresul universităților a fost deodată domol, cu mijloace de lucru foarte reduse. Dacă la început un profesor preda mai multe specialități, s'a ajuns azi la contrastul izbitor a unei prea intense specializări, având drept urmare o inflație de personal fără să se fi mărit corespunzător și mijloacele de lucru. Universitățile se bucură de o autonomie, redusă de fapt la administrația fondurilor alocate de minister și la alegerea personalului de învățământ. Autonomia reală nu poate exista fără independență materială.

Cu toate greutățile ce au avut și au încă de învins, Universitățile au devenit focare însemnate de producție originală în multe direcții, reprezentând adesea singura legătură temeinică cu străinătatea și criteriu de apreciere justă a valorii noastre etnice.

Universitățile sunt conduse de rector, prorector; facultățile de decan și prodecan. Senatul universitar se ocupă de bunul mers al Universităților.

Numărul studenţilor creşte din an în an; 18.227 în 1921—22 s'a ridicat la peste 32.000 în 1934. La Universitatea din Bucureşti, nu numai că e numărul cel mai mare de studenţi (66%), dar progresia creşterii e de 138% în 8 ani. Din numărul întreg (1935), cam 46% urmează Facultatea de Drept şi numai 17% la Ştiinţe. In total revine cam 1 student la 610 locuitori din ţara întreagă. In ultimii ani numărul studenţilor s'a mai redus.

Invăţământul tehnic superior este reprezentat prin Politehnice. Cea din Bucureşti a funcţionat îndelungă vreme sub numele de « Şcoala de poduri şi şosele », reorganizată în 1881, cu un ţărmurit scop şi cu o riguroasă selecţie a studenţilor. Din ea au ieşit ingineri destoinici, care au contribuit în largă măsură la progresul ţării. Sub forma de Politehnică şcoala e relativ nouă (1920), având 7 facultăţi (construcţii, mine şi metalurgie, electro-mecanică, chimie industrială, silvicultură, agronomie, arhitectură).

Şcoala Politehnică din Timişoara înfiinţată în 1920, a devenit repede un însemnat focar de cultură la graniţa de vest. Are numai facultate de mine şi metalurgie, electro-mecanică, construcţie.

In cursul anului 1937 s'a înfiinţat şi la Iaşi Politehnica, « *Gh. Asachi* », mutată mai apoi la Cernăuţi.

Două Academii de Inalte Studii Comerciale şi Industriale funcţionează la Bucureşti şi Cluj-Braşov.

In categoria Şcoalelor superioare speciale sunt cuprinse Şcoala de arhivistică din Bucureşti, Academia de muzică şi artă dramatică din Bucureşti, Iaşi, Cluj-Sibiu, Şcoalele de arte frumoase din Bucureşti şi Iaşi, Şcoala superioară de educaţie fizică din Bucureşti.

Numărul personalului dela toate şcoalele superioare (profesori până la preparator) se ridică la 1.770 pentru anul 1934—35. Numărul total al studenţilor dela şcoalele superioare din România se ridică la aproape 38.000 (1934—35). cam 2% din populaţia ţării sau un student la 500 locuitori (în Bulgaria 1: 947). Numărul absolvenţilor, diplomaţilor (licenţiaţi şi doctori) este cu mult prea mare (cam 4.600 în 1933-34) faţă de nevoile ţării. La studenţii din ţară trebuie adăogaţi şi cei vreo 3.000 studenţi români din străinătate (1933-34). Inainte de război, eram prima ţară din lume ca număr de studenţi ce urmau în Franţa, raportaţi la întreaga populaţie. Şi după război, la Universitatea din Paris raportul a rămas cam acelaşi. Urmarea e crearea unui şomaj intelectual mai periculos decât cel industrial, la noi restrâns.

3. — Pentru cultura generală s'au înfiinţat licee şi gimnazii; unele din ele şi-au serbat centenarul (Academia Mihăileană din Iaşi; Colegiul Sf. Sava din Bucureşti, Şcoala normală unită din Oradea).

Programa lor a variat prea adesea, spre dauna învăţământului. Cea dela 1866 a durat îndelungă vreme, dând naştere la o aşezare sănătoasă. Prin legea din 1898 s'a introdus trifurcarea cursului superior; după ce s'a revenit la liceul unitar cu 7 clase, azi liceul are 8 clase, cu o bifurcare, literară şi ştiinţifică, mai temeinică în ultima clasă. Pe seama liceului, în detrimentul învăţământului şi al culturii generale. s'au făcut experimentări dese şi dăunătoare, în anii de după război.

Programele sunt mai mult teoretice, aceleaşi pentru băieţi şi fete. La închiderea liceului s'a instituit la început un examen de capacitate, apoi (dela 1925) bacalaureatul, când mai domol, când mai riguros, trecut înaintea unei comisiuni formată din profesori străini şcoalei, prezidată de un profesor universitar.

Şi numărul şcoalelor secundare a suferit oscilaţiuni mari. Maximum în 1926/27 (366 cu 117.803 elevi şi 5.284 profesori), existând licee

chiar în sate, numărul lor s'a redus la 296 (1934/35) cu 128.000 elevi și peste 5.600 profesori și maeștri, din care mai mult de 1/3 femei. De fapt școalele secundare sunt mai numeroase prin clasele paralele, la multe licee chiar triple, nu numai în Capitală. Dacă se adaugă și elevii (peste 27.000 în 1934/35) celor 161 gimnazii și licee particulare, unele cu drept de publicitate, numărul elevilor din școalele secundare se evalua la 128.000; 63% din populația liceelor și gimnaziilor sunt elemente urbane.

Profesorii sunt recrutați dintre licențiați, după ce au urmat practica pedagogică la unul din «Seminarele pedagogice universitare», care au înlocuit, spre dauna pregătirii profesionale, «Școalele normale superioare». După un examen de capacitate sunt numiți provizori; după 3 ani de funcționare, fără alt criteriu de selecțiune, sunt definitivați.

Pe lângă fiecare școală funcționează un comitet ales dintre părinții elevilor. In ultimii ani Statul nu mai plătește decât personalul didactic; restul gospodăriei cade în seama comitetelor, cu ajutorul cărora s'a înfăptuit minuni, în ce privește clădirile; multe licee, nu numai din Capitală, au localuri luxoase, cu săli de gimnastică, de bibliotecă, baie, cu amfiteatre în care se pot da chiar reprezentații de operă etc.

Tot la învățământul secundar se socot și Școalele normale pentru învățători, al căror număr a fost restrâns în 1938 la 57 (101 în 1926), căci plasarea absolvenților devenea tot mai anevoioasă. Școlaritatea este de 8 ani. Elevii sunt interni, mai mult solvenți decât bursieri cum era mai de demult. Există și școale normale confesionale.

In afara liceelor de Stat și particulare românești, există numeroase licee și gimnazii minoritare, în care numai obiectele naționale se predau în limba română.

Sunt și licee militare, cu programa asemenea celorlalte.

Pregătirea preoților se face în seminare teologice de Stat, mult laicizate prin programele actuale și altele confesionale.

Există școale secundare cu caracter practic, deși cele mai multe dintre ele tot numai la teorie se restrâng. Numărul lor a crescut simțitor în anii din urmă, ca o încercare de a abate tineretul dela slujbe ori profesiuni libere.

Invățământul comercial se predă în 28 «licee» comerciale superioare și elementare de Stat și 24 particulare.

Tot aparținând la Ministerul Educației Naționale sunt și școale de meserii superioare (18), inferioare și elementare (peste tot 175 în 1931—1932) numite, în vremea din urmă, licee și gimnazii industriale.

Pentru fete, în afară de licee comerciale sunt «licee» industriale, vechile școale profesionale de gr. I și II (65), școale de menaj (25).

Este interesant și simptomatic totodată faptul că pe când în alte țări procentul elevilor din școalele practice era mult mai mare (Bulgaria și Ungaria peste 81%) decât în cele teoretice, la noi este dea'ndoasele: 76% la școlile teoretice și 24% la cele practice.

In şcoalele secundare de toate categoriile predomina elementul urban. In cele practice participarea elementului rural era de tot redus (0,2% şc. prof. 0,5% şc. com.; 0,6% şc. meserii şi 0,2% la şcoalele de agricultură).

4. — Invăţământul primar este după lege obligator şi gratuit. In realitate nu poate fi peste tot gratuit, căci comitetele şcolare percep taxe, fie cât de mici; nu poate fi obligatoriu pentru că bugetul Statului nu îngăduie crearea atâtor şcoale câte ar fi necesare pentru toţi copiii în vârstă de şcoală, iar amenzile, ce trebuiesc date după lege, se percep arbitrar.

Şcoala primară se desvoltă relativ târziu la noi. In secolul al XVII-lea se ivesc puţine şcoli în Principate, dar dispar sub fanarioţi. La 1774 în Muntenia funcţionau 21 şcoli româneşti la oraşe. La sate înainte de 1800 nu existau decât 3. Prin Regulamentul organic se iau măsuri pentru înfiinţarea şcoalelor la sate. In Moldova la 1859 abia se găseau 25 şcoale de sat. In Basarabia la 1914 nu exista nicio şcoală sătească cu predare în limba română. In Ardeal şcoala era în strânsă legătură cu biserica. In Bucovina la 1869 nu exista nicio şcoală românească. Imediat după război totul se schimbă. In Basarabia în 1921 funcţionează 1.233 şcoale româneşti. In Vechiul Regat în 1865 Statul cheltueşte numai 558.000 lei pentru învăţământul primar din care 60% pentru cel dela oraş. Peste 50 de ani se cheltuesc 17 mil. lei, din care numai 45% pentru oarşe, iar la 1924 din 389 mil. numai 26%. In 1864 vine cam o şcoală la 2.334 locuitori, în 1924 la 1.172. Se pune o deosebită sforţare pentru a reduce cât mai repede lipsurile trecutului. Dintre cei cari au contribuit la progresul învăţământului, numele lui *P. Poni* şi *Sp. Haret*, sunt legate, prin activitatea şi sufletul lor, la propăşirea şcoalei primare săteşti.
Bugetului Ministerului de Instrucţie în media de 10 ani (1920-30), îi revine 12,5% (8,4% în 1925 şi 18,3% în 1930) din cel general, urcându-se mai mult în ultimii ani. După grade (1935-36) învăţământului primar îi revine cam 70%, celui secundar 13%, celui profesional peste 9% iar celui universitar cam tot atât (8,5%).
In 1940 personalul şcolilor primare se ridică la aproape 41.000.

Numărul sălilor de clasă nu este nici azi suficient, deşi necontenit s'a intensificat înmulţirea lor. *P. Poni* a înfiinţat «Casa Şcoalelor» cu scopul de a înzestra şcoalele de sat cu localuri proprii şi încăpătoare. In special prin străduinţa ministrului *C. Angelescu*, comunele, judeţele şi mai ales ţărănimea, au contribuit în largă măsură la ridicarea numeroaselor localuri proprii de şcoale. Totuşi mai trebuiesc.

Din 14.753 localuri de şcoală primară în 1933, numai 73,1% sunt proprii, restul închiriate. In trieniul ultim (1933—36) s'au pus în lucru încă vreo 4.000 localuri, terminându-se şi cele vreo 1.400 rămase neisprăvite din perioada anterioară.

Insuficienţa sălilor de clasă se deduce după rotaţia cursurilor. Şcoale cu ateliere, sală de bibliotecă sau băi, sunt rare.

Invăţământul primar este precedat de grădiniţele de copii mici, dela vârsta de 5—7 ani.

Numărul lor a sporit an de an. Cele vreo 2.000 de grădiniţe de Stat existente, din care 3/4 la sate, nu pot primi decât 1/6 din cei peste 500.000 de copilaşi. De fiecare conducătoare (peste 1.500) revin câte 52 copii în şcoalele urbane, ceea ce iarăşi nu corespunde scopului urmărit. Conducătoarele sunt pregătite în şcoale normale de conducătoare (Bucureşti, Iaşi, Cluj). Sunt şi aproape 200 grădiniţi particulare.

Şcoala primară cu 4 clase a devenit cu 7 (legea din 1924 şi 1934) prin înfiinţarea cursului complimentar, obligator pentru copiii până la 16 ani. In ultimii ani de şcoală primară, pe lângă cultura generală necesară vieţii se predă şi pregătirea pentru îndeletniciri practice.

Fig. 273. — *Sp. Haret.*

Din cauze diferite, învăţători în mic număr, localuri insuficiente, dar mai ales indiferenţa părinţilor, din totalul copiilor în vârstă de şcoală, care ar fi obligaţi să urmeze cursul primar, abia 52 % în mijlociu (51,75 % la sate, 54,16 % la oraşe) au frecvenţă regulată, mai mulţi în Bucovina (peste 71 %), cei mai puţini în Basarabia (35,40 %).

Fetele urmează în mai mic număr decât băieţii, la oraşe mai multe decât la sate.

Dintre cei înscrişi însă nu absolvă şcoala primară de 4 ani nici 10 %, iar cea complimentară nici 1 şi ceva la sută. Diferenţa dintre cei înscrişi în cl. I şi acei din clasele următoare este mare la ţară (31 % din populaţia şcolară în cl. I, 21 % în cl. II-a şi 14 % în cl. IV-a). Tendin[redacted]este de a termina şcoala pr[redacted]ţară dimpotrivă, părăsirea şcoalei se resimte cu cât elevii înaintează în vârstă, fiind ocupaţi cu treburile gospodăriei.

Se observă de altfel o frecvenţă neregulată după anotimp; în judeţele agricole din Basarabia şi Moldova frecvenţa este mai mare în trimestrul de toamnă, decât în cel de vară.

In afara şcoalelor pentru copii normali, există puţine şcoale şi pentru alte categorii de copii.

Câte o şcoală de orbi se afla la Bucureşti şi Cernăuţi; şcoale de surdo-muţi funcţionau în Bucureşti (de băieţi şi fete), la Focşani, Cernăuţi, Iaşi; în acest oraş se mai află o şcoală de îndreptare (începută din iniţiativă particulară), pentru copiii cu înclinări rele.

5. — Cu toată legea obligativităţii şi străduinţa lăudabilă, în anii din urmă, de a se înfiinţa şcoale primare, c u l t u r a m u l ţ i m i i lasă încă de dorit. Numărul analfabeţilor oficiali, adică acei care n'au absolvit şcoala primară trece de 50%, la femei chiar 90% în unele ţinuturi ([redacted]ia). Analfabetismul se măreşte pe fiecare an prin absolvenţii de şcoale primare, care din neîngrijire uită şi scrisul şi cetitul, aşa încât numărul analfabeţilor culturali, la sate dar şi la oraşe, e cu mult mai mare.

O preocupare serioasă şi continuă pentru înteţirea luminării mulţimii nu există, deşi înainte de război, *Haret* făcuse un bun început, îndemnând învăţătorii să fie mai mult ai satului decât numai ai şcoalei.

Legea învățământului primar prevede, pentru înaintarea învățătorilor, diferite lucrări (biblioteci, conferințe etc.), care să dea dovada preocupării lor pentru luminarea satelor; nefiind încurajați, deseori întâmpinând piedeci, învățătorii nu ajung la cine știe ce rezultate.

Nu există o lege, pentru ca bugetul comunelor să cuprindă o sumă anumită, obligatorie, pentru înființarea bibliotecilor populare.

Cetitul printre săteni, se reduce la cărți religioase sau la cele literare, aceleași ca și la începutul veacului al XIX-lea.

Dintr'o statistică amănunțită făcută într'un sat de mazili din Basarabia (Nișcani), din 322 de gospodari, ceva mai mult de ½ au cărți, majoritatea între 1—10 cărți. Conținutul cărților e: 58% religios, 23% literar, 11% științific, 4% calendare. Din categoria cărților religioase cele mai căutate sunt: Psaltirea și Acaftiste. Cărțile literare sunt: Epistolia, Visul Maicii Domnului, Genoveva de Braband, Zodiacul, Alexandria. Cărțile literare propriu zise sunt neînsemnate ca număr, aduse de elevii de școală. Versurile lui *Eminescu* s'au găsit numai la un cetitor din cei 179. Cărțile științifice se referă mai mult la agricultură. Toate însă sunt întâmplător cumpărate, fără alegere. Rol mare de colportori îl joacă vânzătorii de mărunțișuri veniți la hramuri.

Bibliotecile existente, alipite la școale, cele mai multe sunt create din danii; prea puține cuprind cărțile corespunzătoare cerințelor mulțimii, iar funcționarea lor este rigidă, aproape inexistentă.

Răzlețit, s'a încercat în anii din urmă pe cale particulară sau sub auspiciile Fundaț[redacted]cu oarecare succes, funcționarea câtorva școale superioare pentru flăcăi, asemenea vestitelor universități sătești din Danemarca; s'au creat, ca încercare, școale ambulante de gospodărie casnică. Toate sunt încă în faza dibuirilor, fără continuitate și nesprijinite material cum trebuie, spre a-și ajunge scopul real, deși experiențele au dat bune rezultate.

Pentru intensificarea luminării mulțimii mult puținul ce s'a îndeplinit, se datorește mai presus inițiativei particulare decât Statului. Numai Casa Școalelor a tipărit cărți ieftine pentru popor, dar care după scurtă vreme au încetat de a mai apărea.

Insemnat rol l-a avut Asociația « Astra », din Transilvania, care și-a întins influența după războî, până și în Basarabia. Ea luptă azi cu greutăți materiale, dar tot tipărește cărți pentru popor.

Dintre edituri, « Cartea Românească » își aplică neîntrerupt programu-i cultural, tipărind dela înființarea ei, « Calendarul Gospodarilor », « Pagini alese » de literatură și unica bibliotecă enciclopedică « Cunoștințe folositoare », din care s'a tipărit peste 2.500.000 exemplare cam în 300 numere.

Acestea, împreună cu « Biblioteca pentru toți » și cu alte apariții sporadice chiar în sate (Boroaia-Baia) sunt puținele publicațiuni ieftine, făcute să răspândească cultura în mulțime, deși nu toate se pot adresa în special sătenilor.

Activitatea mai sistematică și mai intensă în această direcție, s'a început prin funcționarea Fundației [redacted], înființată înainte de război, dar pusă pe roate de câțiva ani încoace.

Prin ea se retipărea Albina, revistă întemeiată de *Haret*, singura cu îngrijire editată pentru mulțimea satelor, în afara altora, puține, scoase cu jertfe de către cărturari înflăcărați (Neamul românesc p. popor, Satul, Izvorașul, Poporul românesc, Cuvântul moldovenesc etc.).

Ziarele populare cu caracter cultural, nu sunt nici ele prea multe. In Vechiul [redacted] «Vestitorul satelor», întemeiat de un inimos învățător *N. Stoleriu*, doborît de un glonte în frunte când conducea peste Călimani compania sa de soldați, se mai menține cu grele jertfe la Boroaia (Baia). In Ardeal și Banat, gazetele populare, încă numeroase, au jucat un însemnat rol în orientarea națională și culturală a poporului «Foaia Poporului» întemeiată în 1892, «Poporul Român» (1901) și «Libertatea» dela Orăștia și mai ales «Lumina Satelor» au fost și sunt mai răspândite. In Basarabia «Cuvântul moldovenesc» are pagini adresate satelor.

Fundația Regele Mihai I a început editarea unei colecții «Cartea satului», după cum tot ei se datorește întocmirea multor «Cămine culturale», începute răzleț, mai înainte, de către inimoșii adepți ai învățăturilor lui *Haret*, dar care organizate destoinic și perseverent conduse, pot aduce un mare avânt înaintării satelor.

Ce strânsă legătură există între cultura mulțimii și progresul ei în toate se poate prinde și dela noi. In triunghiul Brașov—Făgăraș—Sibiu—Târnava-Mare, cu procentul cel mai mic de neștiutori de carte (10—30%) din Transilvania este și pepiniera cea mai de seamă de burghezie rurală. Centrele cu analfabeții cei mai numeroși (60—80% din Maramureș, Munții Apuseni, Poiana Ruscăi) au rămas și centrele cu desăvârșit arhaism etnografic *(A. Golopența)*.

Pe terenul culturii mulțimii, în care domnește încă nehotărîtul, rămâne mult de săvârșit, temeinic și continuu. In joc este nu numai sănătatea sufletească a mulțimii, dar și intensificarea economică a țării, printr'o vie valorificare a energiei etnice, încă în stare latentă.

B) EDUCAȚIA FIZICĂ

1. [redacted]. — A.N.E.F. — Sporturile. — 2. Turism. — 3. Vânatul. — 4. Protecția naturii.

1. — Mai înainte vreme, grija pentru sănătoasa desvoltare trupească a copiilor era dată în seama gimnasticei, ca obiect din programa tuturor școalelor. Se făcea însă mai mult de formă, având în vedere adesea notele de trecere, fără eficacitate, în special pentru a deprinde pe elevi să facă exerciții și când ajung mari.

Incă înainte de războı s'a înfiinţat şi la noi cercetăşia devenită o instituţie cu întinse ramificări, a cărei valoare s'a prins mai ales în mizeria războiului, când numeroşi cercetaşi s'au jertfit pentru ţară. Drept recunoştinţă şi amintire li s'a ridicat o statuie la Tecuci.

S'a întemeiat apoi o nouă instituţie: «[redacted]», care a luat locul cercetăşiei, de scurtă durată, înlocuită prin legea din 1934 de [redacted], obligatorie pentru toţi tinerii până la recrutare. Această instituţie contribuie nu numai la întărirea fizică a tineretului, dar mai ales la completarea educaţiei lor din şcoală ori de acasă, prin o disciplină morală, naţională şi de muncă obştească.

Educaţia fizică a căpătat importanţa cuvenită, ca întărire sistematică a sănătăţii generale, prin crearea (1929) unei Academii naţionale de educaţie fizică (A.N.E.F.), devenită în 1932 instituţie autonomă, cu grad universitar.

Dintre atribuţiunile ce i s'au dat prin lege, a fost pusă pe o bună cale accea de a pregăti profesori de gimnastică pentru şcoale.

Această instituţie, aşezată pe temei ştiinţific va avea să joace însemnat rol la întărirea convingerii că exerciţiile fizice sunt de mare însemnătate pentru sănătatea individuală, deci pentru întărirea ţării.

Sporturile au luat fiinţă tot mai mult. Măcar că exista o «Uniune a federaţiilor sportive din România» şi un Oficiu naţional de educaţie fizică (O.N.E.F.), creat în 1923, desfiinţat în 1936, totuşi nu toate sporturile au ajuns la disciplina necesară pentru a contribui la întărirea fizică. Au devenit multe prilej de comercializare şi pierdere de vreme în special pentru tineretul şcolar, aproape numai spectator, irosindu-şi timpul de pregătire dela alte îndeletniciri folositoare. In 1934 sunt 992 societăţi sportive.

Ţinând seama de diversitatea instituţiunilor, născute mai adesea ca imitaţie, în anul 1936 s'a votat legea «Oficiului de Educaţie a Tineretului Român» (O.E.T.R.). Instituţia caută să pună oarecare rânduială în haosul celor existente, reglementând funcţionarea lor şi concentrându-le activitatea, în vederea unicului scop de a crea elemente sănătoase, necesare şi apărării ţării.

2. — In ultimii ani s'a dat ceva mai mare atenţie, oficial, problemei turismului, aiurea de o deosebită însemnătate chiar economică. Prin legea din 1936 s'a creat Oficiul Naţional de Turism, instituţie de Stat. A înfăptuit multe lucruri de seamă. S'au constituit şi amenajat numeroase adăposturi turistice. S'au înălţat sau sunt proiectate, hoteluri turistice la Mamaia, T.-Severin, Vâlcov, Balcic. S'a creat în principalele oraşe din Europa expoziţii turistice etc. Apărea o frumoasă revistă de propagandă «România», în condiţii tehnice (la Cartea Românească) întru nimic inferioară celor din străinătate. S'au instituit expoziţii turistice şi etnografice în marele centru european.

In schimb ce s'a săvârșit până la înființarea acestui Oficiu se datorește inițiativei particulare. « Touring-Clubul Român » (1925) nu este decât organizarea mai temeinică a « Hanului Drumeților » din Bucegi, întemeiat în 1921 prin însuflețirea romancierei *Bucura Dumbravă*, o pasionată excursionistă, căreia i se datorește și cea mai frumoasă lucrare de preamărire a munților noștri « Chemarea Munților », (ed. II, Cartea Românească).

Cu secțiuni în țară, restrângându-și activitatea mai mult în munți, Touring-clubul Român sub influența plină de avânt a conducătorului *M. Haret*, a creat case de adăpost (10 numai în Transilvania), a însemnat multe drumuri, a făcut să apară hărți, călăuze reviste (« Enciclopedia turistică românească » cu frumoase descrieri și fotografii). « Societatea Frăția munteană » dela Cluj lucrează în vederea desvoltării turismului în Munții Apuseni. Mai veche (1880) este « Societatea carpatină ardeleană » a Sașilor (« Siebenbürgische Karpathen-Verein ») cu deosebit merit pentru cercetarea în special a Carpaților sudici, unde a creat 18 adăposturi, a marcat peste 700 km de cărări, a scos « Anuarul turistic », ce apare de aproape 50 ani, etc. Numărul membrilor ei e de 4418.

Alte societăți mărunte au cerc de activitate mai restrâns, regional (Iași, Cernăuți, Banat).

Prin acțiunea și străduința tuturora s'au zidit până acum, vreo 30 case de adăpost în tot cuprinsul munților, multe peste înălțimea de 1000 m (pe Omul la 2509 m) și în ținuturile cu recunoscut pitoresc, unele din ele având toate înlesnirile pentru popas mai îndelung. Apar reviste de turism, hărți amănunțite asupra multor regiuni, descrieri atrăgătoare.

Spiritul de cunoaștere al țării prin excursiuni cu piciorul, se întețește tot mai mult la tinerele generații.

3. — Vânătoarea e cea dintâi îndeletnicire a omului preistoric. Hrana și îmbrăcămintea lui atârna de vânătoare. Cu mijloace restrânse, suliți de cremene, căpcăni, ajunsese la perfecțiune. Așa se explică de sigur și îndeletnicirea meșteșugită a Românului pentru vânătoare, Nu e ochitor mai bun ca el chiar cu o armă primitivă, iar vânătorul de urși din nuvelele lui *N. Gane* nu e închipuit. Ca el se mai află și azi mulți.

Pe de altă parte natura terenului cât și fauna din România, au contribuit ca materialul de vânat să fie foarte variat. Urșii, aiurea dispăruți, atrag vânători iscusiți din străinătate. Se pot vâna râși ori mistreți, dar și cerbi cu coarnele maiestoase din Maramureș și Bucovina. Cocoșul-de-pădure, atât de greu de vânat, nu e rar la noi ca și capra neagră. Lupii ies în haite, iar iepurii ajung uneori pacostea grădinilor cu pomi. Lumea păsărilor de baltă sau a celor călătoare prezintă iarăși enormă variație de vânat. Dropiile descrise de *Odobescu* sunt încă în mare număr.

Există și fasanării în Timișoara (Casa Verde, Șarlota), la Brănești.

Din cauza bogăţiei de vânat, s'a creat o administraţie specială, o şcoală de brigadieri de vânătoare în Sighet şi o catedră la Şcoala de silvicultori, pe lângă asociaţiuni particulare. Prin legi anumite se reglementează perioada de vânătoare. La expoziţia internaţională de vânătoare dela Berlin, din 1937, România alăturea de Anglia a luat mare distincţie. Apar şi două reviste de vânătoare (Carpaţii în Cluj; Revista Vânătorilor în Bucureşti).

4. — Intinderea păşunelor, a ogoarelor, tăerea pădurilor, vânatul fără măsură ş. a. au avut drept urmare stârpirea multor animale şi mai ales plante, din acele caracteristice anumitor regiuni. In multe ţări, întâi în Statele-Unite, s'au luat măsuri pentru a crea «rezervaţii naturale», parcuri ferite prin legi de distrugere. Aşa s'a înfiinţat bunăoară vestitul Park national Yellowstone, azi o atracţie ce aduce chiar venituri Statului.

Prin legea din 1930 s'au creat şi la noi parcuri şi rezervaţiuni naturale, în diferite regiuni. Cel mai întins este Parcul naţional de pe Retezatu (jud. Hunedoara) cam de 100 km², pentru a păstra o parte din fauna noastră (urşi, râşi, capre negre) mai caracteristică, precum şi părţi din pădurile seculare de altă dată.

Pe lângă acest parc s'au reînfiinţat mai multe «rezervaţiuni», pentru păstrarea unor anumite specii de animale ori plante rare. Sunt vreo 30 dela 2 ha (Pădurea Moghilău din Tighina), până la 900 ha. (Pădurea Domugled din jud. Severin).

S'a instituit o comisiune a monumentelor naturii, în grija căreia este supravegherea pazei rezervaţiunilor stabilite, din care multe sunt în adevăr păzite. Pe lângă aceste rezervări de terenuri, rostul comisiunii este şi de a atrage atenţia, pentru protejare, asupra animalelor rare, menite pieirii fiind vânate fără cruţare (Stârcul alb, Zăganul, Vulturul bărbos, Dropii, Capră neagră, Foca, etc.), sau arbori bătrâni, seculari.

C) INSTITUŢIUNI ŞI SOCIETĂŢI CULTURALE.

1. Academia Română. — 2. [redacted]. — 3. Alte societăţi. — 4. Institute ştiinţifice. — 5. Muzee etnografice. — 6. Muzee ştiinţifice. — 7. Muzee artistice. — 8. Muzee regionale. — 9. Biblioteci. — 10. Edituri. — 11. Publicaţiuni

1. — O viaţă culturală temeinică, organizată, s'a închegat târziu, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după ce s'a trecut de faza dibuirilor şi a începutului anevoios din primele decenii. Incetul cu încetul însă au luat fiinţă asociaţiuni culturale, ştiinţifice ori literare, cu rolul de a aduna la un loc pe cei care au aceleaşi preocupări, în legătură cu anumite specializări, contribuind prin discuţiuni şi publicaţiuni, la crearea unei atmosfere prielnice şi necesară desvoltării culturale.

b) Manuscrise și documente;
c) Stampe și material grafic muzical;
d) Cabinetul numismatic și filatelic.

Averea Academiei constă din numeroase danii și mai puține subvenţiuni de Stat. In fiecare an, în sesiunea generală din a doua jumătate a lunii Mai, decerne premii (până acum 745 în valoare de aproape 6 mil. lei), atât pentru lucrări tipărite cât și pentru subiecte date. Numeroșii bursieri (peste 1000) ai Academiei (în special (385) cei ai fondului *V. Adamachi*, donator ieșan) au contribuit în largă măsură la progresul științific al țării.

Gospodăria, cu reputație de cinstită administrare, i-a adus încrederea marilor și măruntilor donatori; se conduce de Președintele Academiei, ales în fiecare an, și de către «delegația», formată din 3 membri, câte un reprezentant din fiecare secțiune. Supravegherea bunei orânduieli administrative o are Secretarul general, ales pe 7 ani. *Regele* este Președintele de onoare al Academiei Române, iar Ministrul Educației naționale face legătura între Academie, autonomă, și guvernul țării.

2. — Fundația [redacted] pentru literatură și artă urmărește promovarea culturii generale, prin tipărirea lucrărilor care nu le-ar putea scoate editurile existente. Decerne anual premii însemnate literare; tipărește lunar «Revista Fundațiilor Regale», și mai ales biblioteci cu conținut variat, originale, traduceri, opere complete ale scriitorilor Români, biblioteca filosofică românească etc.

Fundația universitară [redacted] întemeiată în 1893, cu un palat propriu în care se adăpostește o bogată bibliotecă pentru studenți.

Fundația [redacted] din Iași, întemeiată în amintirea grelelor suferinți și ale marilor speranțe din vremea cât acest oraș a fost Capitala României, în timpul războiului. Adăpostește, în palat măreț, din nou construit, o mare bibliotecă.

Fundația [redacted], are drept scop întețirea culturii în mulțime, înființând și supraveghind Căminele culturale, Școalele superioare țărănești etc.

3. — Dintre celelalte Societăți literare ori științifice cea mai veche este «Societatea de medici și naturaliști din Iași» întemeiată (1830) de *Cihak* și *Dr. Zotta*, cu sprijinul domnitorului *M. Sturza* și a mitropolitului *Veniamin Costache.*

«Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român» (Astra), înființată de marele Mitropolit *Șaguna*, în 1861, a exercitat o deosebită influență asupra desvoltării culturii române în părțile de dincolo de Carpați, întinzându-și activitatea și în Vechiul Regat cât și în Basarabia.

Destul de veche este « Asociațiunea săsească de Științe naturale » din Sibiu, cu activitatea îndreptată mai mult în direcția studierii Transilvaniei ca faună, floră și geologie.

Există numeroase alte societăți științifice, mai ales în centrele universitare. « Societatea regală română de geografie » e una din cele mai vechi (1875); « Societatea română de științe », înființată în 1890, cuprinde mai multe secțiuni, ce țin regulat ședințe, făcând să apară, mai puțin regulat, reviste de specialitate. « Societatea politehnică » și-a serbat în 1931 semicentenarul. Există Societăți de filosofie, numismatică, chirurgie, de Istoria științei; prin legea din 1935 s'a înființat « Academia de medicină », apoi « Academia de științe », după modelul celei din Paris deși titulatura de Academie la noi e mai puțin potrivită, putând naște confuziuni cu Academia Română, care a ajuns să-și creeze o tradiție culturală, ce n'ar trebui prin nimic să fie știrbită.

4. — Institute de cercetări științifice, deosebite de ale Universităților, au ajuns prin activitatea lor la o însemnătate care le-au făcut cunoscute și peste graniță.

Institutul de seruri și vaccinuri « Dr. Cantacuzino », analog Institutului Pasteur din Paris, este un model de organizare și activitate științifică, bazată pe o disciplină și afinitate sufletească a întregului personal numeros. Este marea producătoare de seruri și vaccinuri variate; prin ele se stăvilește răspândirea molimelor, care făceau mai înainte mari pustiiri. A devenit un centru important de studii biologice și medicale.

Institutul « Dr. V. Babeș », procură ser împotriva turbării.

Institutul de cercetări agronomice, înființat după război, se ocupă cu selecționarea semințelor, cu adaptarea diferitelor plante agricole, cu cercetarea și combaterea bolilor la plante, ca și cu îndrumarea gospodăriilor rurale pe calea dorită de toți. Prin fermele sale model, a contribuit la metodica agricultură în diferite regiuni ale țării.

Institutul de zootechnie, urmărește același țel ca precedentul, în domeniul animalelor domestice.

Institutul geologic al României cu influență științifică netăgăduită asupra valorificării bogăției subpământene, în deosebi a petrolului.

Institutul de studii piscicole, cu stațiuni la Marea Neagră (Constanța) și Dunăre (Tulcea).

Arhivele Statului cu centrala în București și filiale în principalele orașe din țară, cuprind numeroasele acte relative la trecutul țării.

Comisiunea monumentelor istorice (1907) dela Ministerul de Culte, cu filiale în principalele centre, are însărcinarea de a inventaria, păstra și restaura monumentele alese ca istorice. Tipărește « Buletinul », cu bogate date și frumoase ilustrații în special asupra vechilor biserici din țară.

5. — In România încă nu există un M u z e u e t n o g r a f i c central care să cuprindă tot ce se referă la viaţa poporului nostru atât de bogat în manifestări diferite, din păcate pe fiecare an ameninţate să fie pe veci pierdute.

Palatul Muzeului etnografic din Bucureşti început dinainte de război, a rămas neterminat. Ce ar fi însemnat, se vede din cele câteva încăperi în care sunt metodic expuse frumoase modele de scoarţe, de porturi, ca şi Casa lui *Mogoş*, minunată dovadă de destoinicia artistică a ţăranului român.

Interesant Muzeu etnografic se afla la Cluj, metodic orânduit; mai mici se găsesc la Sighetul-Marmaţiei, Rădăuţi ş. a. Muzeul «Astra» din Sibiu, înaugurat la 1905 tot la muzeele etnografice trebueşte socotit.

6. — Dintre M u z e e l e d e Ş t i i n ţ e N a t u r a l e cel mai vechiu e cel din Iaşi (1835), înfiinţat de Societatea de medici şi naturalişti.

M u z e u l d e Ş t i i n ţ e N a t u r a l e «Dr. G r. A n t i p a» din Bucureşti, rămâne unul din cele mai frumoase din Europa, prin bogăţia lui şi orânduirea dioramelor biologice din ţară, luate ca model şi de străini.

M u z e u l s o c i e t ă ţ i i s ă s e ş t i din Sibiu datează dela 1841; prezintă importanţă prin numeroasele colecţiuni adunate din Transilvania.

Se mai află Muzee de Ştiinţe Naturale pe lângă institutele ştiinţifice universitare. La Bucureşti sunt: Institutul de paleontologie (Universitate), cu însemnate colecţiuni de vertebrate fosile din Basarabia: cel de geologie, de mineralogie (Universitate) cu mineralele rare din cuprinsul ţării. Interesant şi bogat Muzeu de antropologie se află la Facultatea de medicină. Herbarii vechi şi noui sunt expuse în colecţiile Institutului botanic din Bucureşti, mai metodice la cel din Cluj. La Iaşi sunt interesante şi unice fosile din ţară (Institutul de geologie) ori specimene referitoare la fauna Mării Negre (Institut de zoologie). Muzeele de preistorie şi arheologie din Bucureşti cuprind urme preistorice din ţară, vestita reproducere a comoarei dela Pietroasa, originalul fiind rămas la Moscova; Muzeul militar din Parcul Carol este de asemenea demn de pomenit. Frumos şi metodic Muzeu ştiinţific se găseşte la Chişinău, în clădire proprie etc.

7. — Numai începutul unei p i n a c o t e c i naţionale este adăpostit în câteva săli din clădirea Ateneului Român.

In schimb există muzee artistice particulare, donate Statului: Muzeul *Simu* cu multe tablouri străine; Muzeul *Aman* cu tablourile donatorului; Muzeul *Toma Stelian*, Dr. *Ion Kalinderu*, etc.

O impunătoare galerie de tablouri clasice originale *(Palma-Vecchio, Cranach, Rubens, Van Dyk, Rembrandt)* e adăpostită în Castelul Peleş.

Instructiva pinacotecă întemeiată de *Panaiteanu-Bardasare* se află în o parte din clădirea vechii Academii Mihăilene din Iaşi (azi Şcoala

de Belle-arte); în ea se păstrează originale și copii reușite din pictori străini, dania vechilor boieri moldoveni (*Sc. Vârnav, C. Negri* în special), cât și numeroase tablouri ale pictorilor români. Muzeul « Aman » din Craiova adăpostește câteva tablouri ale donatorului și alți pictori români.

Cel mai sistematic muzeu artistic din țară este Muzeul Bruckenthal din Sibiu cu numeroase copii străine, dar și originale de valoare (*Van Eyck*). Galerii de tablouri sunt adăpostite în Palatele culturale dela Arad, Tg.-Mureș, în Muzeul din Timișoara etc.

8. — Mai răspândite sunt Muzeele regionale cu colecții variate, adunate mai mult din o regiune restrânsă. Sunt datorite fie autorităților locale, fie câte unui pasionat cercetător, îndrăgostit de locul natal și de natură.

Bine întocmite, în clădiri proprii, sunt: Muzeul secuesc din Sf. Gheorghe, Muzeul bănățean din Timișoara, ori cele două muzee din Turnu-Severin, din care unul, în clădirea Internatului, arheologic și naturalist, cel din impunătoarea clădire a Palatului cultural, mai mult etnografic și istoric. Muzeul din Deva cuprinde importante resturi romane dela Sarmisegetuza, iar cel dela Alba-Iulia pe lângă numeroasele urme romane din vechiul Apulum și multe reminiscențe din Istoria Ardealului și a unirii lui cu Patria-mamă.

Modeste dar interesante muzee se găsesc în Fălticeni, Tecuci, Craiova (Soc. « Prietenii Științei »), Constanța. Se întâlnesc muzee chiar pe lângă școale primare mai adesea decât la licee (Galați, Hârșova). Până și în sate se întâlnesc muzee (Curteni-Fălciu).

9. — Biblioteci publice sunt creațiuni recente. Biblioteci bogate particulare se găseau destul de multe și în vechime. Mănăstirile și în privința bibliotecilor sunt centre de formare. Cea dela Neamț și Bistrița erau bogate nu numai în cărți bisericești. Insemnate biblioteci au avut bunăoară în veacul al XVI-lea Despot Vodă al Moldovei, întemeietorul unei școli superioare la Cotnari, ca și Luca Stroici, vestitul boier moldovan, tot dela sfârșitul aceluiași veac.

Cronicarii Gr. Ureche ca și Miron Costin aveau bogate biblioteci, dar mai ales C. Cantacuzino, din Muntenia, ale cărui cărți variate sunt păstrate la Academia Română. Biblioteca lui C. Brâncoveanu dela Hurez cuprindea și manuscrise de valoare. Una din bibliotecile cele mai bogate din Orient era a lui N. Mavrocordat din veacul al XVIII-lea, râvnite chiar de bibliotecile străine. Păstrate într'o sală din mănăstirea Văcăreștilor, după moartea lui a fost împrăștiată, multe cărți ajungând la Constantinopol, la Petrograd. In 1727 se pune bazele bibliotecii dela Blaj, una din cele mai bogate de azi. Cu începutul veacului al XIX-lea numărul bibliotecilor particulare crește, se măresc mai bine cuprinsul lor variat, mare parte din ele fiind păstrate în Biblioteca Academiei

Române (C. Conachi) sau a Universităţii din Iaşi (V. Adamachi). Din acest veac, începe să se mărească şi bibliotecile de pe lângă şcoli.

O mare bibliotecă naţională publică, încă nu avem. Singura bibliotecă importantă este aceea a Academiei Române, care cuprinde nu numai rarităţile ieşite din tiparniţele româneşti sau referitoare la viaţa Poporului român, dar şi tot ce se tipăreşte actual în România, tipografiile fiind silite prin lege a trimite câte două exemplare la principalele biblioteci din ţară.

Biblioteca Academiei cu peste 550.000 volume, este adăpostită azi în două mari corpuri de clădiri, construite în ultimii ani, cu toate dispozitiile moderne de păstrare ale tipăriturilor. Din cauza lipsei de spaţiu, până acum Biblioteca Academiei era folosită mai mult de cercetători specialişti. In 1937 au cercetat biblioteca peste 20.000 cetitori (cam 58.000 volume consultate) şi peste 2000 împrumutători (4000 volume).

Bine organizată, bogată (cam 600.000 volume şi broşuri), în măreaţă clădire, era Biblioteca Universităţii din Cluj, cu însemnata danie făcută după război de către *Gh. Sion*; cea din Cernăuţi avea peste 300.000 volume.

Biblioteca Universităţii din Iaşi este adăpostită cam la strâmtoare, în Palatul Universităţii. In ultimii ani a fost sistematic orânduită. Cuprinde interesante colecţii, donaţia boierilor moldoveni, care posedau publicaţiuni de seamă. Biblioteca Fundaţiilor regale [redacted] în Bucureşti ori Regele [redacted] din Iaşi) sunt iarăşi mai mult pentru nevoile studenţilor.

Toate acestea, ca şi altele pe lângă diferite instituţiuni fac parte din categoria bibliotecilor speciale, printre care merită să fie menţionată şi « Biblioteca *I. I. C. Brătianu* », cu bogate colecţiuni istorice.

Biblioteci publice pentru mulţime, deschise ziua toată, aproape nu există, cele existente (Turnu-Severin, Ploeşti, Roman, Biblioteca Ureche din Galaţi, Biblioteca Ateneului Român) create din iniţiativă particulară, duc o viaţă anemiată.

Cărţi, mai mult străine, există mai pe lângă fiecare şcoală secundară din ţară; rar sunt puse la îndemâna publicului.

In afara embrionarelor biblioteci pe lângă şcoalele primare şi la sate, biblioteci pentru mulţime puţine se găsesc. In timpurile din urmă prin înfiinţarea « Căminurilor culturale », s'a înteţit ceva crearea bibliotecilor săteşti.

10. — Mişcarea culturală este în strânsă legătură cu putinţa de tipărire şi răspândire a cărţii, ca preocupare specializată a institutelor de editură.

.Existau şi înainte de război edituri, cu rol însemnat în temeinicia culturii naţionale. Din cauza împrejurărilor vitrege nu puteau avea nicio largă extensiune, multe nici chiar lungă continuitate. Tiparniţele existente se foloseau mai

mult pentru scoaterea de ziare şi reviste decât de cărţi. Merită menţiune prin perseverenţa conducătorilor, editurile *Sfetea*, *Minerva*, *Socec* şi *Teclu*, *Samitca* (Craiova) din Vechiul Regat, *Ciurcu* (Braşov).

Desvoltare mare au luat editurile mai ales după război.

In fruntea lor stă « C a r t e a R o m â n e a s c ă » înfiinţată în 1919 prin contopirea editurilor vechi: Sfetea, Minerva. Insemnătatea constă în faptul că nu se restrânge, ca altele, numai la tipărituri literare (clasice şi moderne), ci tipăreşte lucrări ştiinţifice, tratate universitare, enciclopedie (Primul *Dicţionar enciclopedic* ilustrat), opere complete (*A. D. Xenopol*, Istoria Românilor în 14 vol.), opere ilustrate (*I. Creangă, Ispirescu)*, cât şi biblioteci pentru cultura mulţimii: « Pagini alese » literare, « Cunoştinţe folositoare » enciclopedică.

Alte edituri care tipăresc mai ales literatură ori cărţi didactice, ajunse ca tehnică la un însemnat progres, sunt: Socec, Cultura Naţională, Cugetarea, Universul, Scrisul Românesc (Craiova).

O deosebită însemnătate, a luat în ultimii ani, E d i t u r a F u n d a ţ i i l o r [redacted], prin faptul că scoate şi lucrări speciale, costisitoare, împlinind activitatea celorlalte edituri.

La « Fundaţia regală pentru literatură şi artă », au apărut numeroase opere originale şi traduceri din domenii variate: Romane, Critici, Versuri, Bibl. Energia, Artistică, enciclopedică, documentare. Se tipăresc operele scriitorilor tineri, operele complete ale literaţilor în viaţă, etc.

De asemenea şi *Casa Şcoalelor* a redevenit o editură importantă, cu variate tipărituri, mai ales ştiinţifice, filosofice etc.

11. — Nu există o continuă statistică asupra volumelor tipărite în cuprinsul României. Inainte de război Academia Română scotea « Creşterea colecţiunilor », cu tot ce se tipărea în ţară. Prin exproprierea moşiilor, veniturile Academiei micşorându-se simţitor, această tipăritură bibliografică importantă a încetat să mai apară regulat, până în anul 1936, când s'a început din nou tipărirea ei. Ultima apărută e pe anul 1937.

Pentru cunoaşterea parţială a tipăriturilor româneşti nu se poate folosi decât « Buletinul cărţii româneşti », scos lunar de editura « Cartea Românească ». Numărul tipăriturilor însă creşte pe fiecare an şi sunt variate. Predomină cărţile de literatură originală şi traduceri, apoi economice, mai puţin ştiinţifice, istorice ori filosofice.

Numărul de aproape 2.000 volume, înscrise în « Buletinul cărţii româneşti », este desigur prea mic, referindu-se numai la cele intrate în librărie. La Academia Română s'au primit 7373 volume şi broşuri în anul 1939.

R e v i s t e de cultură generală apar relativ puţine, într'un număr restrâns de exemplare, cu răspândire slabă şi mai ales multe cu viaţă

scurtă. Numărul exemplarelor tipărite rar trece de 3000, de altfel numărul tirajului obișnuit și pentru cele mai multe volume literare.

Unele reviste de dinainte de război, care au avut un oarecare răsunet, creând curente de idei (Contimporanul-Iași, Semănătorul-București, Șezătoarea-Fălticeni, Viața Românească—Iași), au dispărut.

Cea mai veche revistă care s'a păstrat încă este « Convorbiri literare » (vol. 73 în 1940) ca și « Transilvania » a Societății Astra din Sibiu.

Apărute înainte de război, continuă să mai apară și azi unele reviste cu caracter restrâns, de specialitate. In ordinea vechimii ar fi: « Tinerimea Română » (61 ani), « Revista pădurilor » (1888), « Gazeta matematică », « Sănătatea », « Revista Științelor medicale » (Fondată de Prof. Dr. *I. Cantacuzino* în 1905). Revista de filosofie (1906). Au peste un sfert de veac vechime: « Rev. gen. a învățământului », fondată de *Sp. Haret*; « Junimea literară » din Cernăuți, « Natura », (29 vol) « Revista științifică V. Adamachi » (28 vol) (Iași), « Ramuri » Craiova, « Annales Sc. de l'Université de Iassy ».

Dintre revistele tipărite după război au o continuitate îndeajuns de promițătoare: Cele-trei-Crișuri, Gândirea, România medicală, Revista fundațiilor regale etc.

In 1937 s'au primit la Academia Română 1039 reviste tipărite în țară dintre care 37 românești, 91 maghiare, 42 germane, 26 franceze, 12 alte limbi, 31 mixte.

Ziare sunt în schimb destul de numeroase, nu numai în Capitală dar și în provincie. Puține au și un caracter educativ, cum s'ar cere pentru faza din evoluția noastră culturală, în care ziarul se citește dela « Vlădică până la opincă ».

Cel mai vechi ziar românesc a apărut în 1790 (Curierul Moldovei, în românește și franțuzește) apoi în 1825 (Faima Lipskăi), urmat de « Albina românească » a lui *Asachi* și « Curierul românesc » al lui *Eliade* (1829). In Ardeal s'a făcut cerere pentru « Foaia Românească pentru plugari » de către *I. P. Molnar* în 1879. Cel mai vechi ziar care apare și azi e « Gazeta Transilvanici » scos de *Gh. Barițiu* la 1838.

In 1937 apăreau, după exemplarele primite la Academia Română, 1041 ziare românești (515 în 1927), 113 unguești, 85 germane, 7 franceze, 35 în alte limbi și vreo 24 mixte.

D) EVOLUȚIA LITERARĂ

1. — Așezarea geografică a țării ca și evenimentele istorice, au avut influență și asupra evoluțiunii noastre literare. Izolat de timpuriu de centrele unde cultura era îndelungă vreme în continuă desfășurare, Poporul român a rămas la ceea ce firea lui putea să clădească din contactul cu natura. Când în apus ia ființă cea dintâi universitate la Neapole (1245), la noi abia mijește întemeierea ca Stat a unei părți

din neam. Iar mai târziu când aiurea răsar îndrumători în ale literaturii, la noi vraiștea valurilor istorice nu îngăduie liniște pentru scris.

Inceputurile literare cunoscute, restrânse însă fie la însemnări istorice, dar mai ales la cărți de rugăciuni, sunt sub influența slavă, ceea ce ne-a izolat și mai mult de apus. In limba slavă s'a scris la noi și câteva lucrări originale cum sunt Invățăturile lui *Neagoe* Voevod către fiul său, sau Viața Sfântului Ion dela Suceava (1467) de *Gr. Țamblac*. Chiar primele însemnări istoriografice (Letopisețul dela Bistrița, dela Putna, Cronica anonimă), cele dintâi izvoare sigure asupra faptelor din veacurile al XV-lea și al XVI-lea sunt tot în slavonește.

Cel dintâi manuscris cunoscut, scris de Nicodem în 1405 pe pergament, la Tismana este Evangheliarul slavon, ca și altul dat de Ștefan cel Mare mănăstirii Humorului (1873) și care cuprinde vestitul portret al Domnitorului îngenunchiat în fața Maicei Domnului.

Primul cronicar român *Macarie* († 1558) egumen la mănăstirea Neamț, devenită focar însemnat de cultură, tot de limba slavonă se folosește.

Totuși încă din veacul al XV-lea se cunoaște un document din Maramureș (1408) scris cu chirilice dar în limbă națională ca și un jurământ al lui *Ștefan cel Mare* (1485), scris în românește. Inlăturarea scrisului slavon se face sub influența reformatorilor bisericești apuseni și în special a hussiților. Așa a luat naștere «Codicele Voronețian», traducerea în românește a unui manuscris slav asupra «Faptelor apostolilor». Psaltirea Scheiană» ca și «Psaltirea» tipărită de *Coresi* sunt iarăș printre cele dintâi lucrări religioase, cunoscute, scrise în limba românească. Calvinismul și reforma luterană pătrunse în Ardeal, au întețit românizarea scrisului rămas tot religios. De diaconul *Coresi* (1559) se leagă în Istoria literaturii române, începutul răspândirii de cărți românești prin tipar ca și începutul limbii noastre literare (*S. Pușcariu*).

Literatura laică e arătată prin manuscrisele Alexandriei (1562), prin Isprăvile lui Al. Machedon, Esopeia. Cu pravila dela Govora (1640) tiparul este pus în slujba altor cărți decât cele religioase. Cam în acea vreme se întemeiază în apus Academia Franceză.

Limba slavonă pierde teren chiar în biserică sub domnia lui *Vasile Lupu*. *Udriște Năsturel*, dela curtea lui *Matei Basarab*, traduce în românește romanul «Varlaam și Ioasaf», abecedarul literaturii noastre scrise, aproape un veac după moartea lui *Cervantes* și *Shakespeare*. Tot el e cel dintâi care atrage atenția asupra latinității noastre, înscriind astfel zorile Renașterii literare române. In 1640 apare în tiparnița dela Mănăstirea Govora, Pravila cea mică și Indreptarea legii (1652), cele dintâi tipărituri în românește cu caracter juridic.

Literatura istoriografică ia naștere în Moldova. Veacul al XVII-lea este în special epoca de aur a literaturii noastre vechi. In acest răstimp cade nu numai scrisul lui *Gr. Ureche* (1590—1646), «cu o comoară lexicală necunoscută în scrierile bisericești», dar mai ales cronicele lui *Miron Costin* (1633—1691) cu educația făcută în Polonia, ale lui *N.*

Costin († 1712), ale lui *I. Neculce* (1672—1746) cu scris ademenitor. Acum apare psaltirea în versuri a Mitropolitului *Dosoftei* (1630—1693), fulgerătoarele predici ale Mitropolitului *Antim Ivireanul* († 1716), dar mai ales variatele lucrări ale eruditului *D. Cantemir* (1673—1723). In acelaşi timp în Apus, strălucirea literaturii clasice franceze a atins apogeul; activitatea vastă a lui *Voltaire* pregăteşte reforma enciclopediştilor.

Veacul al XVIII-lea înseamnă o nouă înnegurare a literaturii române. Influenţa grecească tinde să ia locul celei slavone în biserică, iar şcoalele, mai toate greceşti, aruncă vălul dispreţului asupra limbii bă-

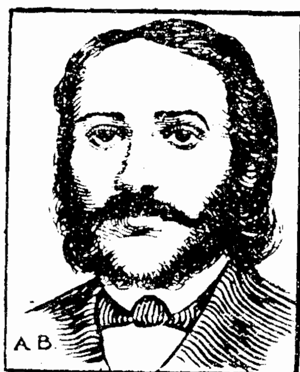

Fig. 275. — *Gh. Lazăr.*

Fig. 276. — *Gh. Asachi.*

ştinaşilor. Prea puţine scrieri vrednice de amintit se tipăresc în această perioadă de aproape un veac, în domeniul literaturii; un bine se strecoară doar cu influenţa mai intensă a literaturii franceze în deosebi, prin ocolul Bizanţului.

Literatura modernă română prinde a se înfiripa în secolul al XIX-lea, bogat în evenimente de tot soiul, care au răscolit sufletele şi au apropiat popoarele. Mişcarea naţională a lui *Tudor Vladimirescu* îşi are oglinda în deşteptarea naţională literară a lui *Gh. Lazăr* (1788—1869) ardeleanul din Avrig, descălecat în Ţara Românească, într'o vreme când « sub aripile străinilor crescuţi, Românii se ruşinează a vorbi româneşte ».

Curentul grecesc slăbeşte, spre a dispare. Literatura apuseană, în special cea franceză, capătă tot mai multă căutare.

Gh. Asachi în Moldova (1788—1869) este harnicul propagandist în toate direcţiile, artistice, literare. Traduce, scoate calendare, ziare, având tipografie proprie. Aduce aminte de activitatea la fel a lui *B. Franclin* dela începutul închegării Statelor-Unite din America.

Literatura naţională prinde a avea o desvoltare tot mai sănătoasă. Figura lui *Eliade Rădulescu* (1802—1872) se impune prin activitate şi

energie. *Iancu Văcărescu* (1792—1863) din neam boieresc, cu adânc patriotism cheamă spre preţuirea limbii româneşti. *Anton Pann* (1790—1845) are darul de a folosi proverbele din popor, arătându-le înţelepciunea şi valoarea.

N u v e l a la început în bună parte cu subiecte istorice, va caracteriza proza până la începutul veacului al XX-lea. Are ca reprezentant în perioada Renaşterii, pe *Costache Negruzzi* (1808—1868).

Atinge puternică desfăşurare la *N. Gane* (1835—1914), *I. Slavici* (1848—1925), *A. Vlahuţă* (1858—1919), *I. Caragiale* (1853—1912) şi *Delavrancea* (1858—1917), mai târziu la *I. Brătescu-Voineşti* şi *M. Sadoveanu*.

Fig. 277. — *I. Creangă.*

P o e z i a capătă deosebită însemnătate prin *Bolintineanu* (1819—1872) şi mai ales prin *Alecsandri* (1821—1890), cu influenţă sufletească adâncă asupra mulţimii; atinge perfecţia, ca formă şi mai ales fond, în *M. Eminescu* (1850—1899) cel mai reprezentativ dintre poeţii români. Lângă el, mai târziu, se poate aşeza *P. Cerna* (1881—1913). Prin *Al. Macedonski* (1854—1920), se inaugurează în poezia română un curent de apropiere până la imitare, de cel străin, în contrast cu poeziile lui *O. Goga* (1881—1938), vibrante prin evocarea suferinţelor naţionale.

Eleganţa limbii literare şi construcţia frazei se oglindeşte în scrisul lui *A. Odobescu* (1834—1895).

R o m a n u l ca gen literar, se desvoltă mai târziu. « Ciocoii vechi şi noi » de *N. Filimon* (1819—1865) e cea dintâi încercare. In romanele lui *Duiliu Zamfirescu* (1858—1922) se introduce mai accentuat în literatura cultă, viaţa de ţară cu energia şi curăţenia ei sufletească. *Bucura Dumbravă* dă un colorit mai intens romanelor prin eroii lor, care sunt şi ai poporului.

Inceputul făcut de *Alecsandri* de a folosi minunata producţie populară se adânceşte mereu. In poeziile lui *Eminescu* influenţa poeziei populare este vădită. In poeziile lui *Coşbuc* (1866—1918), în parte şi la *St. O. Iosif* (1877—1918) străbate mai larg.

I. Creangă (1837—1889) ocupă loc de frunte în literatura noastră, tocmai prin puternica-i redare a spiritului popular.

Curentul « Sămănătorului » de dinainte de război, accentuiază întoarcerea atenţiunii scriitorilor asupra vieţii poporului, deci spre o mai temeinică activitate originală. Revista « Viaţa Românească » din Iaşi, ca şi mai înainte « Contemporanul », introduce elementul social în literatură.

Romanul se accentuiază tot mai puternic; caracterizează faza literară de după război, având drept reprezentanţi viguroşi, din categoria

celor care tratează subiecte legate de viața poporului, pe *L. Rebreanu*, *M. Sadoveanu*, în parte *Cezar Petrescu*.

Critica literară se manifestă cu adâncă influență în Societatea « Junimea » din Iași. Reprezentantul ei măestrit este *Titu Maiorescu* (1841—1917); curentul social găsește un susținător activ în *I. Dobrogeanu-Gherea* (1855—1923), de origine basarabeană; spiritul științific în critica literară este activat de *G. Ibrăileanu* (1870—1936), fost profesor la Universitatea din Iași.

Deosebită inflnență asupra unora dintre scriitorii generației actuale a avut-o și *M. Dragomirescu* ca și *D. Caracostea*, profesori la Universitatea din București.

Desfășurarea în timp a literaturii românești, este descrisă în câteva tratate de « Istoria literaturii române », datorite profesorilor *Gh. Adamescu*, dar mai ales lui *Ovid Densușianu*, *N. Iorga*, *E. Lovinescu*, *Sextil Pușcariu*, *N. Cartojan*, *D. Murarașu*.

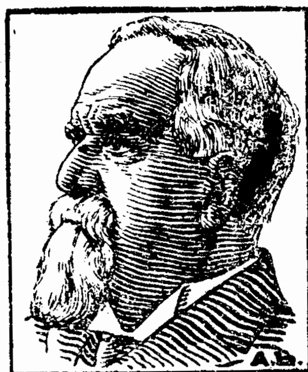

Fig. 278. — *T. Maiorescu*.

E) ARTA.

1. Pictura. — 2. Sculptura. — 3. Arta dramatică. — 4. Muzica. — 5. Arhitectura. — 6. Arta populară.

1. — Ca pretutindeni, cele dintâi manifestațiuni artistice în domeniul picturii sunt în legătură cu locașurile de rugăciune. In bisericile de lemn din Ardeal, pictura nu-și găsește decât slabă aplicare, ca și în cele mai multe biserici monumentale din piatră. In bisericile clădite din cărămidă, majoritatea din Vechiul Regat, începând cu cele de pe vremea lui *Ștefan cel Mare* și terminând cu ale lui *C. Brâncoveanu*, pictura are o însemnată parte în decorul interior dar și în cel exterior.

Bisericile sunt adevărate muzee. Mânăstirile Sucevița, Moldavița, Voronețul din Bucovina, au pereții din afară, de sub streșină până 'n temelie, numai picturi. Fresca predomină. Subiectele sunt luate din cărțile sfinte, cu prea rar fond din natură. Portretele sunt restrânse la reprezentarea ctitorilor, pe peretele dela intrare de o parte și alta a ușii. Influența bizantină este vădită; coloritul este atât de viu și proaspăt la unele, încât parcă n'au trecut cinci veacuri peste ele.

Cea mai veche pictură bisericească din Streiu (Hunedoara) e din secolul al XIII-lea. Frumoasele picturi interne dela Mânăstirea Domnească (Curtea-de-Argeș) sunt dinspre sfârșitul veacului al XIV-lea; parte din picturile bisericilor din Bucovina și Moldova (Bălinești, Sf. Gheorghe din Hârlău) de pe vremea lui *Ștefan cel Mare*. Picturile de dinafară încep să fie obișnuite sub *Petru Rareș*.

Cine sunt maeștrii? Necunoscuți. Din loc în loc se prinde din documente sau rare inscripții și câte un nume de « zugrav » român; *Toma* zugravul din timpul lui *Petru Rareș*, ori *Dragoșin*, care a pictat biserica din Arbore (jud. Suceava) în veacul al XVI-lea. Zugravul *Radu* din veacul al XVII-lea a pictat Mitropolia din Târgoviște. Mai ales din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea se cunosc peste 200 de nume de zugravi români.

Pictura laică se desvoltă abia în secolul al XIX-lea. In prima jumătate se întâlnesc artiști străini, care poposesc pe la noi sau se așază printre noi. Ei introduc pictura în ulei, acuarelele, dar mai adesea desenurile *(Raffet, Bouquet)*. Subiectele, în mare parte sub influența evenimentelor istorice, sunt luate din trecutul istoriei noastre; portretele încep să fie căutate. In Moldova, *Gh. Asachi* cu îndelungă ședere în Italia, aduce îndemn și în pictură, desen și litografie. De altfel însemnate colecții de tablouri vechi, străine, se găsesc în casele boierilor moldoveni. Din colecțiile lui *Vârnav* ori *C. Negri* s'a întemeiat Pinacoteca dela Iași.

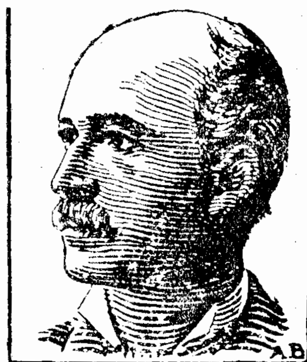

Fig. 279. — *N. Grigorescu.*

In Muntenia este apreciat *A. Chladek* (1794—1882) și Românul de origine *Carol Popp de Sathmary* (1813—1888). Acuarelele acestuia din urmă sunt păstrate în muzeele de azi. Un peisagist apreciat și desenator al multor case din Muntenia este *H. Trenk*, venit din Ardeal.

Cei dintâi pictori români în sens occidental sunt *I. Negulici* (1821—1851), portretist, *G. Panaiteanu-Bardasare* (1816—1900) născut la Burdujeni, întemeetorul Școalei de Belearte din Iași (1860).

Cu deosebită putere artistică, sunt: *G. Tattarescu* (1818—1884) cu bogată activitate în pictura bisericească; decorează peste 50 de biserici. *Constantin Lecca* (1810—1887), născut la Brașov, dar dintr'o familie din Muntenia. Galații Făgărașului dă pe *Mișu Popp* (1827—1892), reputat pictor de biserici (Sf. Neculai din Schei) dar și portretist. Cel mai puternic din faza începutului este *Th. Aman* (1831—1891), născut în Craiova, cu o activitate prodigioasă. A lăsat tablouri cu vioi colorit, cu subiecte variate, multe însă luate din trecutul nostru sau din bogatele interioare orientale ale boierilor, ornate cu covoare și lucruri de preț. Portretele sunt căutate, cerute. Acest pictor al nostru nu e cunoscut numai în țară.

Aproape contemporan cu *Aman* este *N. Grigorescu* (1838—1907), zugrav de icoane întâi, mai pe urmă ridicându-se la înălțimea maeștrilor din Apus. E pictorul scenelor rustice dela noi, ca și al celor din războiul dela 1877. Tablourile sale sunt pline de lumină, înviorătoare. Te subjugă prin optimismul ce-ți pătrunde lesne sufletul.

Mult mai auster, mai impresionant prin puterea naturii ce o evocă, este *I. Andreescu* (1850—1882). « Pădurea de fagi în toamnă », ca şi « Stejarul » din Muzeul Stelian, sunt demne de iscălitura unui *Hobemma*. *Ştefan Luchian* (1868—1916) este pictorul mediului necăjit din oraşe şi sate, mai târziu neîntrecut pictor de flori. *G. Mirea* (1852—1934) se deosebeşte prin eleganţa tablourilor sale în stil clasic şi prin fineţea portretelor.

In Bucureşti, cu saloanele oficiale începute de pe vremea lui *Aman*, pictura ia avânt, iar şcoala contemporană numără multe talente puternice, reprezentate ale diferitelor şcoale din Apus. In Iaşi îşi desvoltă activitatea *C. Stachi* (1850—1920), portretist şi pictor de natură moartă, minuţios; *G. Popovici* cu delicate tablouri de flori, dar şi marele tablou ce reprezintă chinuirea lui Horia. In Bucovina trăieşte pictorul *E. Bucevschi* (1843—1891), care a pictat biserica din Pătrăuţii-Vechi şi catedrala din Zagreb; în Ardeal *Smigalski*, a zugrăvit impunătoarea catedrală dela Sibiu.

Banatul a dat pe *N. Popescu* (1835—1877) şi *Const. Daniel* (1798—1873).

2. — Sculptura este mai slab reprezentată. In bisericile ortodoxe ca şi în cimitirele noastre, statuele nu joacă mare rol; când era vorba de ridicat o statue pe vreo piaţă publică, de regulă se comanda în străinătate. Abia în ultimele decenii sculptorii se manifestă prin variate şi originale opere, în mare parte busturi. Lui *I. Georgescu*, (1855—1898) se datoreşte statuia lui *Lazăr* (Bucureşti), a lui *Asachi* (Iaşi); *D. Paciurea* (1875—1932) dintre dispăruţi e mai des citat.

3. — Printre primele manifestări artistice dela începutul veacului al XIX-lea este şi teatrul. Se reprezentau de regulă piese străine, jucate de artişti improvizaţi din societatea înaltă. Teatrul a influenţat puternic ca mijloc de deşteptare culturală.

La 1834 se întemeiază « Societatea Filarmonică din Bucureşti »; la 1852 se inaugurează localul actual al Teatrului Naţional.

Producţia originală a pieselor o deschid comediile lui *V. Alecsandri*. Operele dramatice se înalţă spre desăvârşire ca producţiune literară, în versuri prin Răsvan şi Vidra de *Hasdeu*, Vlaicu-Vodă de *A. Davila* (1860—1929), în proză prin comediile lui *I. Caragiale* şi triologia istorică a lui *B. Delavrancea*.

Există clădiri de teatru mai în toate centrele mari din ţară (Iaşi, [redacted] Cluj, Oradea, Timişoara, Turnu-Severin din iniţiativă particulară). Trupe naţionale constante, sunt restrânse numai la Bucureşti, Iaşi, Cluj; în celelalte oraşe dau reprezentaţii sau trupele Teatrelor naţionale sau trupe particulare.

Artişti cu deosebită reputaţie sunt mulţi: *Matei Millo* (1813—1896) a creat cele mai populare roluri din piesele lui *Alecsandri*; *Gr. Manolescu* (1857—1892), împreună cu *Aristizza Romanescu* (1854—1918), au

ridicat faima scenei române, cu rolurile cele mai însemnate din piese românești și străine, jucând și în străinătate. *C. Nottara* (1859—1935), a dat un îndemn însemnat teatrului. Printre artiștii români cu reputație pe scenele străine, sunt de citat *Agatha Bârsescu*, îndelungă vreme societară la Burgtheater din Viena, *de Max* dela Comedia Franceză, originar din Iași.

4. — Muzica populară delecta pe boieri. *Barbu Lăutaru* este artistul ajuns legendar, cunoscut și de *Liszt* în călătoria făcută în România prin 1847. Dela el s'a inspirat scriind și o Rapsodie română, descoperită de curând.

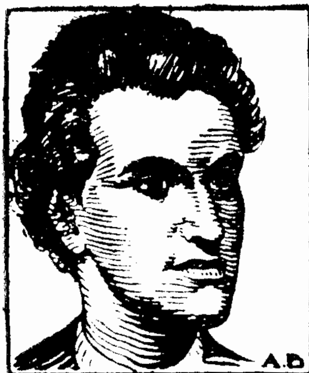

Fig. 280. — *C. Porumbescu.*

Producția muzicii culte se leagă în primul rând de cea religioasă. *G. Muzicescu* (1847—1903) este unul dintre cei mai cunoscuți autori de scrieri religioase și cântece populare. *D. Kiriac* (1866—1928) în București, *T. Vidu* la Lugoj (1863—1931) au meritul de a fi răspândit gustul pentru melodiile populare, fie prin corurile vestite ce le conduceau (Societatea Carmen), fie prin producțiile lor.

Nu lipsesc nici încercări în domeniul operei și al operetei. *A. Flechtenmacher* (1823—1898) a scris melodii pentru diferite piese ale lui *Alecsandri; Caudella E.* (1841—1923) opere (Olteanca, Hatmanul Baltag). *Ciprian Porumbescu* din Bucovina (1854—1883) opereta « Craiu-Nou ».

Compozițiile instrumentale sunt mai întețite în deceniile din urmă, culminând în operele lui *G. Enescu*, Membru al Academiei Române (simfonii, « Oedip » reprezentată în 1936 la Opera din Paris). E universal recunoscut nu numai ca violonist, dar și ca maestru conducător de orchestre simfonice (Paris, New-York). Prin îndemnul și concursul său, prin premiile instituite, s'a ridicat o întreagă pleiadă de compozitori tineri, cu tehnică matură, mulți inspirați din variata muzică populară. Orchestra filarmonică din București ajunge comparabilă cu acele din străinătate; dirigenții ei *(G. Georgescu)* conduc concerte în Apus. *Tr. Grozăvescu, D. Popovici-Bayreuth* sunt cântăreți vestiți la operele apusene, ca și D-na *Darclée* din trecut, *Ursuleac, Cibotari* din zilele noastre.

5. — Vechile mari clădiri care trebuie să fi existat pe vremea Grecilor la țărmul mării sau a Romanilor în orașele din Ardeal, au dispărut cu totul. Doar temeliile unora sau câte un capitel ori cariatidă stâlcită, ne spun puțin asupra dimensiunilor. Dovadă de măreția

construcțiilor romane ne este arătată prin Monumentul dela Adam-Clissi.

Urmează vremuri vijelioase. Nu era răgaz pentru construcții impunătoare. Arhitectura se restrânge la biserici. Occidentul e departe. Influența lui slabă. Doar cistercinii poposiți la Cârța, ridică monumentală mănăstire în veacul al XIII-lea, în genul celor apusene. Ruinele ei și azi impun. Sașii aduc stilul gotic al bisericilor din locurile de unde au venit. Chiar după reformă, stilul gotic se păstrează la exterior, bogat ornamentat ca și în bolta naosului. Așa e biserica din Sebeșul-Săsesc sau Biserica-Neagră din Brașov. Ortodocșii zidesc biserici mici, măcar că uneori, Densuș de lângă Hațeg, folosesc blocurile de piatră cioplită și cu inscripții din cetatea Sarmisegetuzei de alăturea.

Dacă bisericile domnești nu impun prin măreție, atrag prin gingășia și bogăția ornamentală.

Cine sunt meșterii? Anonimi. Intre ei desigur că se găsesc și Români care prind meșteșugul maeștrilor veniți din Bizanț, din Armenia sau dela Bistrița din Ardeal. Condițiunile locale, materialul avut la îndemână, ca și cadrul național, nu permit simple transpuneri arhitecturale după izvoarele depărtate. Se nasc stiluri proprii, cu părți originale, care caracterizează trecutul arhitecturii noastre bisericești. Cele mai vechi monumente cunoscute din veacul al XIV-lea, dela Vodița (Mehedinți), biserica lui Negru-Vodă din Câmpulung, Biserica Sf. Treime din Siret (Bucovina), arată un plan comun, bizantin.

Diferențierile încep după scurtă vreme. Biserica din Rădăuți, deși cam contemporană cu Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș, tipul bizantin-constantinopolitan, dovedește direcția romano-gotică, din care va deriva stilul moldovenesc al mănăstirilor lui *Ștefan*. Una e în apropierea bisericilor apusene dar și rusești; cealaltă mai aproape de Serbia și Peninsula Balcanică. Stilul moldovenesc se prelungește până în vremea lui *Petru-Rareș;* sunt clădite din piatră trainică, vrâstată cu cărămizi smălțuite. Piatra cioplită ornamentează ferestre prin ogive svelte, gotice ori prin stâlpii variați, subțiri, dela portal.

Mânăstirea Dragomirna de lângă Ițcani e tipul gotic, înaltă, îngustă, cu arcuri subțiri de piatră în interior.

In Muntenia se ridică în veacul al XVI-lea Mănăstirea Dealului și Catedrala din Curtea-de-Argeș, cu minunată bogăție de podoabe de piatră, ferestre ajurate, brâie împletite, unele având vădită origine orientală. Stilul muntenesc astfel precizat, inspirat mai mult din tipul sârbesc, capătă o înfățișare mai austeră, din cărămizi vrâstate, verticale și orizontale, cu firide, brâie și cornișe de cărămizi special profilate, după tipul bizantin. Ambele stiluri se influențează uneori; înrâurirea dinspre Muntenia înspre Moldova este mai simțită.

Perioadei de înflorire a arhitecturii bisericești urmează o decădere, mai de timpuriu în Moldova, întreruptă doar prin activitatea lui *Vasile Lupu* (Trei Ierarhi) și a lui *Duca-Vodă*. In Muntenia culminează în

arta brâncovenesacă dela sfârşitul veacului al XVII-lea, păstrată, curată şi impunătoare, în mănăstirea Hurez. Decăderea începe din veacul al XVIII-lea.

La aceste două stiluri arhitecturale, simţitor deosebite la un moment dat, trebuie socotit al treilea stil românesc: bisericile clădite din talpă până în vârful săgeţii, din lemn. Caracterizează Maramureşul şi părţile crişene unde se găsesc în mare număr (peste 1.000). Nu lipsesc însă nici în Vechiul Regat, deşi cu mult mai rare. Cele dintâi sunt miniatura clădirilor impunătoare gotice din piatră, iar meşterii desigur sunt Români, artişti în cioplitul lemnului, aplicându-l la ceea ce vedeau în jurul lor. Şi azi s'au mai păstrat asemenea meşteri şi arhitecţi constructori totodată. Unul din ei a înălţat din lemn, capela mitropolitană de pe Păltiniş, lângă Sibiu.

In veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea, România este mereu răscolită de războaie şi invazii, care au oprit orice manifestare mai vizibilă, în domeniul arhitecturii laice. Palatele domneşti şi mai ales cele boiereşti sunt mult influenţate de arhitectura caselor săteşti, cu cerdac la faţă, cu pivniţa înaltă. Se mai văd prin Câmpulung, Tg.-Jiu. Curţile boiereşti din Iaşi au linii simple, fără multe zorzoane. Vechiul palat al Universităţii (Facultatea de medicină de azi) poate fi luat ca tipul arhitecturii impunătoare, adaptată spaţiului luminos.

In faza modernă de refacere a oraşelor nu se mai păstrează nicio cărare conducătoare. Se găseşte în Bucureşti, dar şi în oraşele din provincie chiar cele mai mici, stilul baroc alăturea cu cel florentin, ba şi cel maur (Palatul metropolitan din Cernăuţi). O împestriţătură de influenţe care, prin lipsa de proporţionalitate faţă de mediu, devin cu vremea jucării neînţelese, după cum introducerea din urmă a caselor cu linii simple, dar cu terase mediteraneene într'un climat aspru, naşte o nepotriveală lipsită de originalitate. A fost o vreme când, înainte de război, marele arhitect *I. Mincu* (1851—1912) a încercat să creeze un stil românesc chiar în lucrările mai mari. Incercarea n'a prins, deşi are un înţelegător propagandist în *P. Antonescu*, rectorul Şcoalei de arhitectură din Bucureşti.

6. — Una din însuşirile Poporului român este şi adâncul simţ artistic manifestat în toate direcţiunile, cu mijloacele simple pe care le are la îndemână. Prin varietatea produselor, prin bogăţia formelor, prin gingăşia lor este aproape neîntrecut, comparat cu popoarele din imediata lui apropiere.

Studiile făcute dovedesc că arta populară la Români are un izvor depărtat, ancestral. Nu numai că nu e împrumutată în temeiul ei dela alte popoare, dar influenţa acestora este prea slabă chiar în amănunt. Dimpotrivă se dovedeşte, bunăoară pentru Transilvania, o predominare a artei populare româneşti şi o înrâurire a ei, în multe puncte, asupra artei populare a celorlalte naţiuni convieţuitoare. In Săcuime, influenţa artei româneşti este vădită.

Arta populară românească cuprinde mai ales lucrările în lemn, țesăturile de tot soiul, dela iia bogat înflorită până la scoarțele minunat pictate, încondeierile de ouă, precum și arta de a construi bisericile și casele.

Ciobanul cât stă pe vârf de munte, în ceasurile de odihnă sau cântă

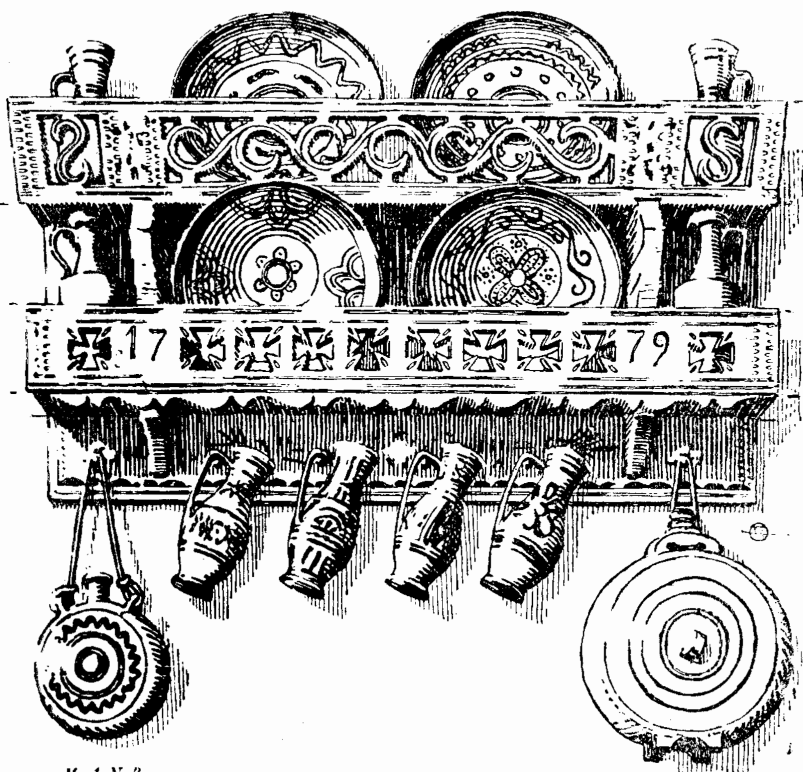

Fig. 281. — Blidar din Transilvania (din *A. Tzigara-Samurcaș*).

în dunga frunzei, din fluier ori bucium sau stă și crestează cu migală și cu pasiune furca, dăruită dragii lui, care-l așteaptă toamna în « Valea Dorului ».

Drept materie primă folosește lemnul; drept unealtă, nelipsitul cuțit dela brâu. Ca model îi servesc liniile trase pe cer de constelațiuni, pe pământ de arbori și buruieni. Motivele geometrice sunt mai folosite la Români; Sașii preferă podoaba animală, iar Ungurii, stilizarea florilor.

Crestăturile sunt aplicate pe lemn. Nu e căprior, grindă, pervaz dela casă, ca să nu fie crestate în îmbinări ce stârnesc admirația tuturora, prin amănunte fine. Monumentalele porți dela casele de munte din Oltenia, din țara Hațegului, din Ciucuri, sunt în sine lucrări de artă, ca și catapeteasma bisericilor. Nu sunt cioopliți numai ușorii, ci tăbliile porții, fiecare într'un anumit fel; deasupra lor, sub streșina de șindrilă, se înșiră o adevărată dantelă de lemn. Sculptura gingașă a ușii de intrare dela mănăstirea Tazlăului, de pe vremea lui Ștefan, se poate compara cu finele sculpturi în piatră dela Campanilele vestite. Furcile din Oltenia, din Ardeal, cu tot soiul de motive, puncte, rozete, etc., îți aduc aminte de minunatele cruci ajurate din metal, dăruite de către Domni mănăstirilor din Athos, unde sunt încă păstrate. Se împodobește tot ce e din lemn aparent la casă; sunt minunat crestate instrumentele de gospodărie dela blidarul atârnat în perete, până la lingurile din el, scafa dela stână ori tiparul pentru brânză. Cu aceeași grijă și sfințenie sunt sculptate troițele puse la răscruce de drum sau la fântâni.

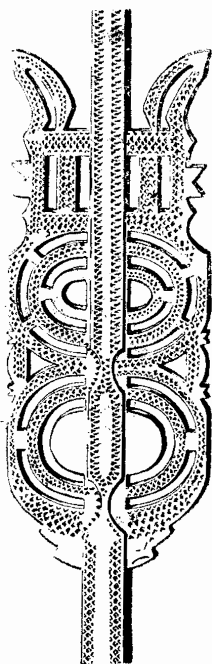

Fig. 282. — O furcă crestată (din *A. Tzigara-Samurcaș*).

Despre podoaba îmbrăcămintei nu e nevoie de insistat prea mult, căci de când s'a căutat să se reînvie industria casnică, fotele, iile, catrințele ori opregele sunt apreciate, răspândite și în stratele orășenești. Unele sunt mai frumoase decât altele, începând chiar dela discreta, prin aceasta mai impunătoare, simplicitate a podoabei rășinărencelor, până la cusăturile fine, cu nuanțe gingașe ale Rucărencelor ori femeilor din Banat. Aduc aminte, în adevăr, de câmpul cu flori. Nu numai îmbrăcămintea femeii este o lucrare de artă. Aceleași înfloriri migăloase se fac și la cojoacele bărbaților, la bondițele gorjenilor.

Asupra iscusinții în țesutul scoarțelor s'au pronunțat cunoscătorii străini ai artei populare, la diferitele expoziții internaționale, unde produsul industriei casnice a femeii române a stârnit unanimă apreciere. Scoarțele cu finețea înfloriturilor lor, mai ales cât vopselele erau luate dela plante, sunt adevărate piese demonstrative pentru perfecțiunea artei populare românești. Tehnica scoarțelor românești este acea a gobelinelor, dar caracteristic le este îmbinarea colorilor calde, șterse, de o delicatețǎ care arată și țesutul sufletesc al femeei. Stilizarea scoarțelor e de o varietate uimitoare. Se întâlnesc toate desemnurile dela simplele vrâstări orizontale, cu câmp simplu ori cu figuri geo-

metrice, până la bogata podoabă metodic aranjată a scoarţelor olteneşti, amestec de tot ce natura poate procura ca model — animale fel de fel, flori, frunze — încadrate într'un chenar înflorit, benzi late, uniforme colorate. Deosebit tipar au scoarţele bucovinene şi basarabene cu forme geometrice dar şi cu ornamente floristice.

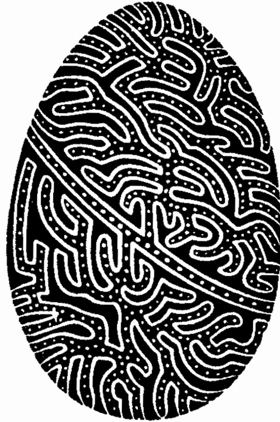

Fig. 283. — Calea rătăcită.

Nici dantela fină, fie sub formă de horbotă pentru împrejmuit cămăşile, fie sub formă de ştergare ori feţe de masă, nu lipseşte din produsul industriei casnice româneşti. S'a dovedit că dantelele dela Călăţele lângă Huedin au la bază lucrul românesc, măcar că vândute şi peste graniţă, sunt date drept produs al artei ungureşti.

O răspândire încă mare o are pictura lineară îndeobşte sau figurativă dar stilizată la simplicitate, aplicată în obiceiul păstrat al ouălor roşii. Numirile date încondeierilor arată varietatea lor, iar la colorarea ouălor s'a păstrat, mai

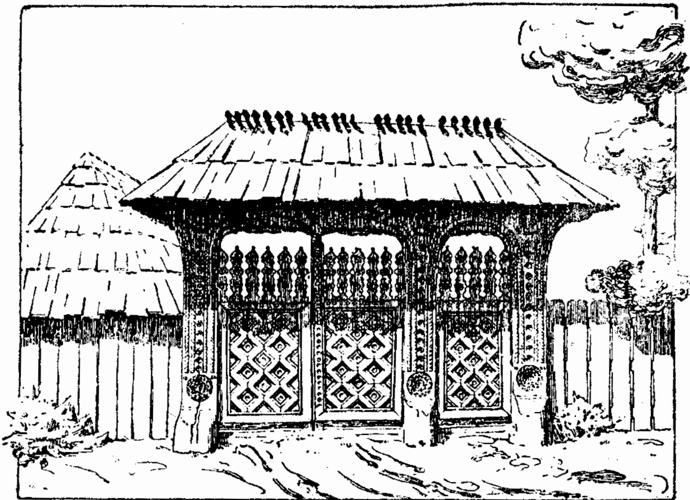

Fig. 284. — O poartă din Oltenia.

mult decât la ţesături, vopselele scoase din scoarţa de copaci (arin,

nuc), din flori (dediţei). Din păcate prind a avea tot mai mare cătare şi produsele industriale.

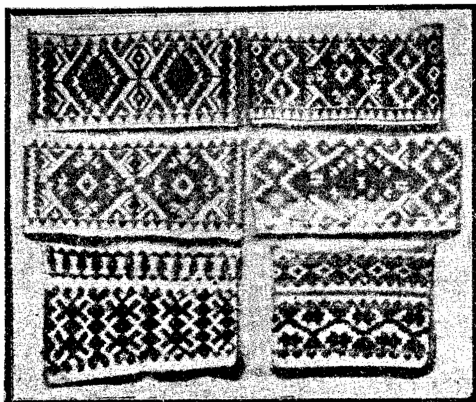

Fig. 285. — Modele de pe ştergare (d. *Vornicu*).

Nu se poate termina acest capitol al artei populare, fără a nu aminti olăria, o industrie veche, continuarea, atât ca procedeu, cât în bună parte şi ca ornament, a industriei olăritului din vremea neolitică, reprezentantă la noi prin bine cunoscuta staţiune dela Cucuteni-Iaşi. Ulcioarele, cu sau fără ţurlui, sunt reproducerile puţin schimbate ale vechilor vase, dar mai ales înfloriturile în spirale colorate sunt reminiscenţele perfecţionate ale podoabelor neolitice.

F) CERCETĂRILE ŞTIINŢIFICE.

1. Generalităţi. — 2. Ştiinţe-Naturale. — 3. Fizico-chimia. — 4. Matematica. — 5. Geografia. — 6. Agronomia. — 7. Popularizarea ştiinţei. — 8. Medicina. — 9. Filologia. — 10. Folklor. — 11. Istoria. — 12. Arheologia. — 13. Studii juridice. — 14. Studii filosofice. — 15. Studii teologice. — 16. Dicţionare.

1. — Până la înfiinţarea universităţilor, cercetările ştiinţifice erau sporadic îndreptate mai ales în direcţia istorică şi filologică, în legătură cu năzuinţele naţionale. Cam până la începutul celei de a doua jumătăţi din veacul al XIX-lea, abia prind să licărească luminiţi. In Iaşi, la Academia Mihăileană, în Bucureşti la Colegiul Sf. Sava, mai înainte în Blaj, se fac încercări de a tăia luminişuri în huceagul des al cunoştinţelor.

Cu înfiinţarea universităţilor începe adevărata manifestare, tardivă e dreptul, a cercetătorilor români în toate domeniile.

2. — Inainte de veacul al XIX-lea puţine sunt semnele de îndeletnicire cu cercetarea naturii.

S'au citat cazuri de anonimi curioşi, cari după manuscrisele păstrate la Academia Română, au scris fie despre căderea unui meteorit în Muntenia, fie asupra unei « căpăţâni » de vertebrat fosil, mamut, aflat în malurile Vedei. Nu lipseau

însă preocupări ştiinţifice infiltrate prin înconjurul Constantinopolului de către domnitorii fanarioţi şi mai ales secretarii lor în bună parte străini. Până şi istoricul *Gh. Şincai* a lăsat un manuscris: Istoria naturii, traducere după *Helmuth*.

Sunt dibuiri lente pentru a se atrage atenţia şi asupra ştiinţelor, mai ales a celor Naturale mai accesibile. In deosebi în Moldova, enciclopedicul *Gh. Asachi* caută să răspândească şi cunoştinţe ştiinţifice fie prin « Albina românească », fie prin « Icoana lumii » (1840), în care aproape

Fig. 286. — Universitatea din Bucureşti.

toate articolele sunt ştiinţifice. *Th. Stamati* întemeiază la Academia Mihăileană primul cabinet de fizico-chimie, în care se fac experienţe.

Se poate ca îndemnul la cercetările mai metodice ştiinţifice să fi pornit prin înfiinţarea la 1830 a « Societăţii de medici şi naturalişti din Iaşi ». Câţiva străini, farmacişti ori medici, au dat lucrări mai ales asupra florei Moldovei *(Edel)*.

După crearea universităţilor prind însă a se înteţi cercetările în domeniul Ştiinţelor naturale.

In botanică *Dr. D. Brândză* (1846—1895) tipăreşte între altele, « Prodromul florei române », cea dintâi enumerare şi descriere a plantelor din România. *Dr. D. Grecescu* (1841—1910) publică şi el « Conspectul florei României », punând temeiul geografiei botanice. In Ardeal se distinge *Porcius Florian* (1816—1906) din Năsăud, prin studiul amănunţit al plantelor din Rodna, o insulă interesantă floristică din Carpaţii întregi. *Panţu Zah.* (1866—1934) a lăsat, pe lângă cercetări regionale, volumul folositor « Plantele cunoscute de poporul român ».

Demn de pomenit în această direcție, este « Grădina botanică dela Cluj » modernizată și mult întinsă cum nu sunt multe nici în Apus. Grădini botanice mai mici, dar metodice, se găsesc la București, Iași, Cernăuți. Tot la Cluj apare singura Revistă de specialitate sub conducerea d-lui Prof. *A. Borza*. Flora României este actual în totul cunoscută, prin lucrări sistematice nu numai în descrierea formelor, multe endemice, cât și în geografia botanică și oecologică *(Tr. Săvulescu)*.

In fiziologia botanică, studiile temeinice ale fostului profesor la Universitatea din București *Em. Teodorescu*, sunt cunoscute și apreciate în străinătate.

In Zoologie cercetările sunt mai puține, restrângându-se la determinări din diferite grupuri de animale, prea rar la generalizări. S'ar putea cita numele lui *C. Hurmuzachi* din Bucovina și *A. Caradja* din Moldova, pentru studiul unor părți dintre insecte. Acesta din urmă e cunoscut universal, nu numai prin determinările microlepidopterelor din lumea largă, dar și prin deducerile biologice și geografice scoase din ele.

Un studiu mai complet asupra păsărilor din România l-a făcut *Dombrovski*; iar asupra moluștelor a scris *P. Licherdopol*.

Fauna Mării Negre, ca și condițiunile ei complexe, biologice, au fost cercetate în amănunt de *Dr. Gr. Antipa* și *I. Borcea*, profesor la Universitatea din Iași, răpit științei înaintei de vreme (1881—1936).

Pentru cercetările zoologice există o stațiune la Sinaia întemeiată de Prof. *A. P.-Bâznoșanu* condusă actualmente de Prof. *C. Motaș*. Stațiunea maritimă dela Agigea lângă Constanța, este în legătură cu Universitatea din Iași.

Numeroase lucrări tot mai amănunțite apar pe fiecare an datorită tinerelor generații de cercetători în toate domeniile zoologice.

Știința nouă, Biospeologia sau studiul vieții din peșteri își avea centrul de cercetări la Cluj. La întemeierea ei, ca știință, a contribuit în largă măsură Prof. *E. Racoviță*, savant respectat în străinătate, unul din participanții la vestita expediție la Polul Sud (Belgica).

In Fiziologie deplină activitate, deși cu restrânse mijloace, a săvârșit *I. Athanasiu* (1867—1926) dela Universitatea din București, fost subdirector al Institutului Marey și colaboratorul lui *Ch. Richet*.

Interesante lucrări de istologie și cytologie s'au înfăptuit de către și sub conducerea Prof. *D. Voinov* (București) și *P. Bujor* (Iași). In parazitologia animală lucrări de specialitate au înfăptuit Prof. *N. Leon* la Universitatea din Iași, *G. Zotta* la cea din București, *I. Ciurea* la facultatea de medicină veterinară din București.

Geologia și paleontologia au atras pe mai mulți, fiind în legătură cu desvoltarea economică a țării. Intemeietorul cercetărilor originale din România este *Gr. Cobălcescu* (1832—1892) dela Universitatea din Iași. Lucrări însemnate au dat *Grigore* (1838—1911) și *Sabba Ștefănescu* (1857—1931), *Sava Athanasiu*, ca și câțiva ingineri

ca *Radu Porumbaru, C. Pilide* şi mai ales *Matei Drăghiceanu*. Studiile tectonice ale Profesorului *L. Mrazec* dela Universitatea din Bucureşti, dau directive nouă de cercetări chiar în străinătate. Lucrările de Paleontologie se înteţesc, începute de *Cobălcescu, Gr. Ştefănescu*, continuate de *I. Simionescu*.

Gh. Murgoci (1872—1925), a contribuit la întemeierea Agrogeologiei, ştiinţă de mare importanţă.

Infiinţarea Institutului geologic (1906), azi sub conducerea d-lui Prof. *G. Macovei*, a dat prilej de muncă rodnică geologilor tineri, prin a căror osteneală se cunoaşte în amănunte structura geologică a României întregi, scoţându-se şi o hartă geografică 1: 500.000 întru nimic deosebită a celei apărută în străinătate.

Observaţiunile meteorologice sunt legate mai ales de munca lui *St. Hepites* (1851—1922), directorul «Institutului meteorologic» întemeiat în 1889, în jurul căruia azi, se fac importante cercetări, servind drept material, observaţiile adunate în numeroase staţiuni meteorologice şi pluviometrice, împrăştiate în tot cuprinsul ţării.

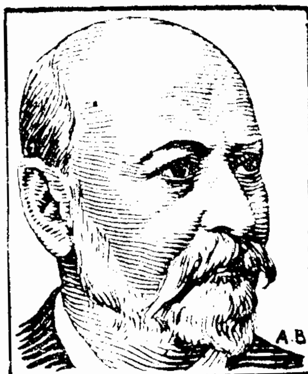

Fig. 287. — *P. Poni.*

3. — Lucrările în domeniul fizicei şi al chimiei sunt legate de costisitoare laboratorii, care abia în ultimele decenii au fost mai bine înzestrate, putând servi la cercetări.

Intemeierea studiilor chimice se datoreşte lui *P. Poni* (1841—1925), dela Universitatea din Iaşi, unde s'a dat cel dintâi doctorat ştiinţific în ţară. Entusiast cercetător şi propagandist ştiinţific a fost *C. I. Istrati* (1850—1918), iar bun organizator şi promotor al chimiei analitice *St. Minovici* (1867—1935). De scos în relief este descoperirea unui nou element chimic (Moldavium) de către *H. Hulubei*, fost elev al Universitatea din Iaşi. Numele lui *N. Teclu* (1839—1916) originar din Ardeal, fost profesor în Viena, este cunoscut în chimia hârtiei.

Lucrările lui *A. Zaharia* asupra grâului românesc sunt clasice, iar ale lui *Saidel Th.* asupra solului au deosebită importanţă. Profesori distinşi ca metodă *(An. Obregea* (1864—1937) din Iaşi, *Gh. Longinescu* din Bucureşti, dau avânt cercetărilor. Numeroase institute speciale devin centre de importante cercetări. Din Inst. de chimie industrială din Bucureşti de sub conducerea d-lui Prof. *V. Dănăilă*, din secţia chimică dela Institutul geologic, din Institutul de chimie minerală (Prof. *G. Spacu*), a celei de chimie organică din Bucureşti (Prof. *E. Anghelescu*), apar lucrări interesante datorită şi numeroaselor elemente tinere.

In domeniul mineralogiei și al petrografiei în afara străinilor care au descris minerale rare și noi din cuprinsul României, *P. Poni* a dat cea dintâi descriere mineralogică a țării. Cercetările științifice de amănunt sunt făcute la Universitatea din Iași *(V. Buțureanu, D. Cădere)*, dar mai ales la cea din București unde sub conducerea Prof. *L. Mrazec* s'a format o pleiadă de tineri cercetători.

In domeniul fizicei, la început când lipseau instalațiunile necesare pentru cercetări, pionierii au devenit eminenți profesori *(E. Bacaloglu, D. Negreanu, C. Miculescu)*; lor se datorește pregătirea temeinică a generației ce a urmat. Cercetările profesorului *Dr. Hurmuzescu*, începute la Iași, ale lui *N. Vasilescu-Karpen* dela Politehnica din București, studiile electro-magnetice ale lui *St. Procopiu* dela Iași, cele de Fizicochimie ale lui *P. Bogdan* tot dela Iași, au adus însemnate contribuțiuni în domeniul fizicei. In jurul laboratoarelor universitare și politehnice se lucrează cu multă râvnă, apărând studii numeroase și importante, publicate mai ales în revistele străine.

De pomenit sunt cercetările Ing. *Gogu Constantinescu* asupra transmisiunii energiei cu ajutorul vibrațiunilor imprimate unui lichid care circulă între tuburi metalice. In aeronautică sunt de citat: *Tr. Vuia*, care a construit cele dintâi planoare, *A. Vlaicu*, care cu aeroplanul construit de el a trecut Carpații.

4. — Matematica este iarăși bine reprezentată la noi; în ultimele decenii s'au stabilit centre importante de cercetări (Iași bunăoară cu o completă bibliotecă matematică întemeiată de Prof. *Al. Myller)*. Școala matematică românească are conducători cunoscuți în lumea străină, prin lucrări care au determinat curente noui în geometrie *(G. Țițeica)*, ori teoria funcțiilor *(D. Pompeiu)*.

Numele lui *Sp. Haret* (1851—1912) s'a păstrat în astronomie cu teza de doctorat atât de importantă încât s'a retipărit la Paris. *Tr. Lalescu* (1882—1929), spirit viu, a dat însemnate lucrări în teoria ecuațiunilor integrale, având locul de inițiator. Cu drept să poate spune că există o Școală matematică română, mult apreciată pretutindeni.

Mare influență pentru pregătirea curentului sănătos în studiul matematicei au avut-o nu numai profesorii, eminenți ca metodă *(David Emanuel* la București, *I. Rallet* la Iași), dar mai ales « Gazeta Matematică » fundată în 1895, condusă cu însuflețire de *A. Ioachimescu, I. Ionescu*, ș. a. La Cluj apărea revista « Matematica » cu caracter internațional.

Matematica a avut o directă înrâurire și asupra pregătirii serioase a inginerilor.

Corpul ingineresc român a contribuit la progresul tehnicei la noi. Portul Constanța se datorește aproape în întregime inginerilor români

sub conducerea lui *Gh. Duca* (1847—1899), fostul organizator al Școalei de poduri; marele pod de peste Dunăre e datorit lui *A. Saligny*, (1854—1925), fost Membru al Academiei Române. *Elie Radu* (1853—1931) își are numele legat de construirea numeroaselor poduri din lungul liniclor noastre ferate. La 1881 s'a inaugurat linia Buzău-Mărășești construită de ingineri români, pe seama cărora apoi a rămas atât exploatarea liniilor de căi ferate cât și construcția lor în întregime.

5. — G e o g r a f i a, cum s'a arătat, a fost introdusă târziu ca disciplină universitară; a luat un avânt deosebit datorită unei pleiade de tineri cercetători.

6. — Și în a g r o n o m i e sunt cercetători însemnați. Mențiune deosebită trebuie de dat lui *Ion Ionescu-dela-Brad* (1818—1891) din pleiada entusiaștilor dela 1848. A făcut primele cercetări serioase agronomice în trei județe din România. *P. S. Aurelian* (1833—1909) e un îndrumător de merit, ca și Prof. *Munteanu*. Avânt iau studiile agronomice dela înființarea « Institutului de cercetări agronomice » (1927), cu conducătorii *G. Ionescu-Sișești, Tr. Săvulescu*, membri ai Academiei Române.

Fig. 288. — *I. Ionescu-dela-Brad.*

7. — Printre cei care s'au ocupat cu răspândirea în mulțime a cunoștințelor științifice numele lui *I. Barasch* (1815—1863) trebuie pomenit. A condus revista « Isis sau Natura » (1856—1863) și a scris cartea « Minunile naturii », ce se poate și azi ceti. De asemenea *V. Anestin* (1875—1918) prin însuflețirea și claritatea scrisului său, a contribuit la răspândirea interesului pentru știință.

Pentru îndrumarea către cunoașterea datelor științifice apare singura revistă « Natura », întemeiată de Prof. *G. Longinescu* și *G. Țițeica*, actual sub conducerea Prof. *I. Simionescu* și *O. Onicescu*. Pentru răspândirea datelor științifice noi, cât și pentru a ține în curent cu activitatea științifică românească, apare la Iași « Revista Științifică V. Adamachi », întemeiată sub îndemnul lui *P. Poni*, condusă ani îndelungați de I. *Simionescu*, azi apărând sub îngrijirea unui comitet, în mare parte dintre bursierii Academiei Române ai Fondului *V. Adamachi*. Biblioteca « Cunoștințe folositoare », scoasă de editura « Cartea Românească », este singura bibliotecă enciclopedică de științe (peste 260 numere). « Biblioteca de popularizare a științei », tipărită îndelungată vreme la Casa Școalelor, a încetat; a apărut însă Biblioteca « Mica enciclopedie » la Fundațiile regale.

8. — Medici practicieni, în țară, la începutul secolului al XIX-lea sunt străini, rari români (Dr. *C. Caracaș*, *Episcopescu Șt.*, în București, Dr. *M. Zotta* și *C. Vârnav* în Iași). Demn de relevat este primul doctor român din Ardeal *I. Piuariu-Molnar* (1741—1815), ajuns profesor la Academia medico-chirurgicală din Cluj; a publicat o lucrare « Paraenesis » prima contribuție în literatura medicală românească. Cel dintâi Român care trece doctoratul la Paris este *N. Krețulescu* (1829—1900), fost Președinte al Academiei Române.

C. Davila (1830—1884), medic francez naturalizat în 1868, este organizatorul Facultății de medicină din București și a școalei de farmacie.

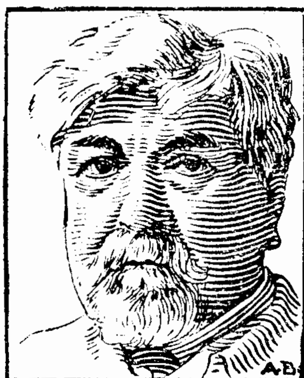

Fig. 289. — Dr. *I. Cantacuzino.*

Medicina ia repede, la noi, o desvoltare deosebită în jurul facultăților, la care vin să studieze și străini. In special în chirurgie se creează o școală însemnată, în frunte cu *Toma Ionescu* (1860—1926), Dr. *Assaky* (1855—1899), căreia îi aparțin numeroși medici de azi, cu contribuțiuni științifice recunoscute și în străinătate. Numele lui *V. Babeș* (1854—1926), colaboratorul lui *Cornil si Virchow*, *I. Cantacuzino* (1863—1934) cu activitate științifică bogată și o cultură biologică vastă, *G. Marinescu* (1864—1938), reputat neurolog, sunt citate în toate lucrările speciale din străinătate, « Institutul Dr. I. Cantacuzino » ajunge vestit centru de cercetări biologice; dintre actualii conducători Prof. Dr. *C. Ionescu-Mihăești* și Prof. *M. Ciucă* au făcut parte din comisiunea internațională dela Geneva, pentru combaterea malariei. Există Societăți științifice de biologie, de chirurgie, de urologie etc.; apar reviste de specialitate. « România Medicală » (Prof. Dr. *P. Tomescu*) e în al 18-lea an.

9. — Studiile de filologie încep în perioada de deșteptare a originei noastre latine, prin activitatea linguistică a lui *S. Micu Klein*. Gramatica bănățeanului *P. Iorgovici* (1764—1808), servește de bază studiilor lui *Eliade Rădulescu* (1802—1872).

Aron Pumnul, profesor în Bucovina (1818—1866), încearcă o teorie asupra limbii românești, care însă repede cade în uitare. Cea mai puternică influență în studiul filologiei și al istoriografiei critice o are *B. P. Hasdeu* (1836—1907), una din figurile cele mai complexe din energia noastră etnică, cu lucrări variate (literare, critice, istorice); nu-și are seamăn decât cu *D. Cantemir*, *Al. Lambrior* (1846—1883), profesor în Iași, este activ în direcția filologiei, iar cel mai puternic reprezentant din vremurile din urmă rămâne *Al. Philippide* (1859—1932), profesor

la Universitatea din Iaşi. Prin marea sa lucrare, în două volume, « Origina Românilor », cercetează documentat încurcata problemă a afinităţii şi începutului limbii româneşti. Un spirit de adânc cercetător în filologie a fost *Ovid Densuşianu* (1873—1938), profesor la Universitatea din Bucureşti, ca şi *N. Drăgan* dela cea din Cluj, prea curând dispărut. In editura « Fundaţiei regale » a apărut « Istoria limbii române » datorită profesorului *A. Rosetti*, iar « Atlasul limbii române » e scos de Prof. *S. Puşcariu*, conducătorul Institutului român dela Berlin.

10. — Cultura veche a poporului român, căpătată fără învăţător, din observarea şi interpretarea mediului natural în care trăia, constituie un izvor nesecat de bogate şi alese manifestări sufleteşti.

Cel dintâi care a arătat mai cu tărie valoarea artistică a poeziei populare a fost *V. Alecsandri*, nu numai prin adunarea cântecelor, dar mai cu seamă prin prelucrarea lor. « Mioriţa », socotită ca expresiunea perfectă a poeziei populare, prin el a ajuns să fie cunoscută. Urmară apoi numeroşi adunători de poezii populare, apoi de datine, credinţe etc., tot ce alcătueşte folklorul nostru.

Fig. 270. — *B. P. Haşdeu.*

Cele mai bogate colecţiuni de poezii le-au tipărit *Gr. Tocilescu, Gh. Dem. Teodorescu* (1849—1900), iar din Ardeal, *U. Iarnic* filoromânul dela Praga (1848—1913) şi *A. Bârsan* (1858—1922). Adunători sârguincioşi s'au ivit mai ales dintre învăţători (*Rădulescu-Codin* din Muscel, *M. Lupescu* în Moldova, *I. Pop-Reteganul* în Ardeal).

Cercetătorii şi interpretatorii folklorului român sunt îndeajunşi. Mai însemnate lucrări a tipărit preotul bucovinean *Marian Simion* (1847—1907), Membru al Academiei Române; apoi *T. Pamfilie* († 1921), *Gaster M.*, *Elena Sevastos*, dar mai ales *Artur Gorovei* din Folticeni, care a susţinut ani dearândul cu sacrificii nu numai de muncă, singura revistă de folklor dela noi, cu îndelungă continuitate (« Şezătoarea »). Din lipsă de încurajare a dispărut, cum a încetat şi « Izvoraşul », scos tot cu sacrificii personale de preotul *G. Dimitrescu-Bistriţa*, tipărită în satul Bistriţa (Mehedinţi). Academia Română a publicat o bogată colecţie « Din viaţa poporului Român », iar acum « Anuarul Arhivei de folklor » sub direcţia prof. *I. Muşlea* (Cluj).

11. — Ca mai la toate neamurile, istoriografia a început în cuprinsul lăcaşurilor de mănăstiri, ca şi activitatea literară.

Cele mai vechi lucrări istoriografice, ieșite din Moldova, sunt: Cronica lui *Ștefan-cel-Mare* dela sfârșitul sec. al XV-lea, Letopisețul dela Bistrița din veacul al XV-lea, Letopisețul dela Putna. Cronica lui *Macarie* din veacul al XVI-lea, cuprinde evenimentele principale ale întemeierii Principatelor. Toate sunt scrise în limba slavonă, afară de cea dintâi scrisă în limba germană.

In veacul al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, cronicari iscusiți (*Gr. Ureche. M. Costin, I. Neculce,* în Moldova; *Radu Greceanu, Radu Popescu* în Muntenia), reprezintă nu numai manifestarea literară, dar și cea istorică. Istoria Românilor se bizue multă vreme pe descrierile lor.

Fig. 291. — *G. Șincai.*

Veacul al XVIII-lea, prin istoriografii ardeleni: *Samuil Micu, Petru Maior,* dar mai ales *G. Șincai* (1754—1816) înseamnă lărgirea cadrului cercetărilor istoriografice către începuturile depărtate ale neamului.

Cu secolul al XIX-lea se așează temeiul istoriografiei științifice. *M. Kogălniceanu* (1817—1891) pe lângă trezirea simțului național prin vestita-i cuvântare dela Academia Mihăileană, tipărește cronicele bătrânești, punându-le la îndămâna tuturora. Incepe să se adune documentele vechi, să se cerceteze arhivele din țară și străinătate. *Gr. Tocilescu* (1850—1909) mai mult decât *V. A. Ureche* (1834—1901), este unul din cei mai activi răscolitori de zapise, iar *I. Bogdan* (1862—1919) și *C. Giurescu* (1875—1918) sunt iscusiții interpretatori științifici ai documentelor. Prin metoda sa didactică, *D. Onciul* (1856—1923) pregătește o pleiadă de cercetători din tânăra generație.

Documentele sunt cercetate, adunate, tipărite (Colecția Hurmuzachi dela Academia Română). Unul din cei mai harnici culegători de zapise a fost profesorul *Gh. Ghibănescu* (1864—1936) dela Iași.

S'a putut ajunge la lucrări de sinteză. « Viața lui Mihai Viteazul » este descrisă impresionant de *N. Bălcescu* (1819—1852), mai apoi documentat și științific de bănățeanul *I. Sârbu* (1865—1922). *A. D. Xenopol* (1845—1930) dela Universitatea din Iași, cel dintâi scoate « Istoria tuturor Românilor » (14 volume în ediția Cartea Românească), o ochire generală, limpede scrisă și prin aceasta atractivă, cu mare influență.

Catedrele și institutele universitare devin centre de amănunțite cercetări, conduse de luminați profesori. La Cernăuți *I. Nistor;* la Iași *I. Minea;* la Cluj *I. Lupaș, Al. I. Lapedatu, Silviu Dragomir;* la București *G. Brătianu, N. Bănescu, C. C. Giurescu* toți cu bogată și intensă

activitate, îndrumă tineri cercetări spre cunoașterea amănunțită a trecutului nostru.

Lucrările de amănunt se întețesc; cercetările se aprofundează nu numai în jurul Universităților și al Arhivelor *(M. Costăchescu)*. Prind a fi publicate documentele păstrate în arhivele străine. Nici într'o altă disciplină nu s'a publicat, cum e și lămurit, atâtea studii, ca în direcția istorică. In afara Academiei Române cu cea mai bogată colecție de documente, sunt instituții și fundații care urmăresc cercetarea trecutului nostru. « Fundația universitară Carol I » ca și « Fundația Ferdinand », publică monografii istorice; Așezămintele I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, documente și studii asupra Istoriei moderne. Apar numeroase reviste de specialitate (Daco-România la Cluj; Revista istorică; Bul. comisiunii istorice a României; Revue historique etc.).

N. Iorga (1871—1940), cel mai fecund și activ istoric nu numai dela noi, tipărește în limbi străine Istoria Românilor. Inainte de moartea-i năprasnică scoate o largă sinteză în 10 volume asupra neamului românesc.

La [redacted] pentru literatură și artă » a apărut Istoria Românilor de *C. C. Giurescu*, scrisă limpede, cu evoluția neamului întreg. Dintre lucrările străine, demn de pomenit este « Histoire des Roumains » de *R. W. Seton-Watson*, profesor la Universitatea din Londra și un bun prieten și cunoscător al poporului nostru.

Funcționează « Institutul de istorie Universală N. Iorga », (Dir. [redacted]), « Institutul Sud-Est european », (Dir. *N. Bănescu*), « Institutul de istorie națională » (Dir. *C. C. Giurescu*).

12. — Evenimente importante au avut loc pe cuprinsul țării românești din zorii vieții ei. Au lăsat urme, a căror cercetare a adus lumină și pentru desfășurarea omenirii din Europa. Intemeietorul studiilor a r h e o l o g i c e la noi este *A. Odobescu* (1834—1895); mai ales prin claritatea și finețea expunerii deșteaptă interesul general asupra bogățiilor noastre vechi. Cel mai iscusit reprezentant al arheologiei și protoistoriei este *V. Pârvan* (1882—1927). Nu numai că desmormântează și cercetează vechile cetăți grecești de pe litoralul Mării Negre, dar prin monumentala sa lucrare « Getica » (tradusă și în englezește), aruncă o deplină lumină asupra începutului vieții popoarelor care au trăit înainte de Romani pe pământul României. Profesor la București, ca întemeietor și conducător al « Școalei române dela Roma », a dat un puternic îndemn cercetărilor actuale arheologice. La Iași specialist fecund este *O. Tafrali*, la București *I. Andrieșescu*, *N. Tzigara-Samurcaș*.

Studiile preistorice, timid începute la Iași de *N. Beldiceanu* (1844—1896) cu vestita stație dela Cucuteni, capătă tot mai mare însemnătate științifică.

Sunt cercetate numeroase stațiuni paleolitice, desgropate și mai multe centre neolitice în tot cuprinsul României. Se fac amănunțite

și sistematice săpături pe urmele vechilor cetăți grecești (Histria, Mangalia), romane (Ulmetum). Săpăturile dela Sarmisegetuza de sub conducerea Prof. *C. Daicoviciu*, cele dela Costești-Orăștie de Prof. *C. Teodorescu*, scot la iveală grandioase urme romane și dace. Colecțiuni bogate se adună în Muzeele de arheologie din București, Cluj ca și din alte orașe (Deva, T.-Severin, Cucuteni-Iași, Alba-Iulia, Cetatea-Albă, Suceava, Piatra-N. etc.).

In legătură cu trecutul nostru depărtat sunt de pomenit și cercetările numismatice. *M. Șuțu* (1841—1903), Membru al Academiei Române, și-a căpătat reputație europeană prin studiile sale minuțioase. O « Societate de numismatică » activă, continuă să funcționeze scoțând și un Buletin. In fiecare an se țin congrese, prin care se ințețește râvna particularilor, unii cu importante colecții, în afară de bogata colecție a Academiei Române, de sub direcția lui *C. Moisil.*

13. — Pravilele lui *Vasile Lupu*, *Matei Basarab*, Pravila mică dela Govora, mai târziu al lui *Ipsilanti* ca și ale lui *Caragea* și *Calimach* dela începutul veacului al XIX-lea, arată o veche cultură juridică. Deși numărul avocaților și al magistraților a fost, în toate vremurile destul de mare, totuși studiile juridice sunt relativ puține. Se poate cita numele lui *V. Boerescu* (1830—1883), ale romaniștilor *Danielopol Gh* (1837—1913) și *St. Longinescu* (1865—1931), dar mai ales ale lui *I. Tanoviceanu* (1858—1917), cu cercetări în dreptul penal și cel național. Acel care a desfășurat o activitate bogată juridică, publicând numeroase lucrări asupra dreptului civil român a fost *D. Alexandrescu* (1850—1925), fost profesor la Universitatea din Iași. Importante studii asupra dreptului românesc a publicat *Andrei Rădulescu*, Membru al Academiei Române, *Mircea Djuvara* și alții.

14. — In direcția filosofiei, din trecut s'ar putea cita Invățăturile lui «Io Negoe Voevod, către iubitul său fiu Teodosiu» din veacul al XVI-lea, fie că sunt scrise în adevăr de Domnitor sau de un călugăr, cum se crede în ultimul timp. De asemenea aici s'ar pomeni și numele lui *D. Cantemir*, cu manifestația atât de variată.

V. Conta (1845—1882) este socotit drept reprezentantul spiritului filosofic la noi. *N. Vaschide* (1874—1907) a tipărit lucrări importante de psihologie, unele în colaborare cu învățați francezi, iar *C. Zeletin* (1882—1934) și-a îndreptat studiile și spre specificul nostru etnic. In ultimele decenii cercetările au luat un deosebit avânt în jurul catedrelor universitare. Au apărut studii amănunțite asupra filosofiei lui Kant *(I. Petrovici)*, asupra istoriei filosofiei *(P. P. Negulescu)*. Există o Societate de filosofie ca și o Revistă de filosofie (Dir. *C. Rădulescu-Motru)*.

Deosebită însemnătate ca disciplină universitară a căpătat în ultima vreme Sociologia prin activitatea Prof. *D. Gusti* și a numeroșilor

săi elevi. « Institutul social român » (Iaşi 1918, Bucureşti 1921), desfăşoară o activitate creatoare, prin conferinţele ţinute. Revista « Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială » continuată cu « Sociologia românească », publică multe şi interesante probleme în deosebi asupra satelor noastre.

In deceniile din urmă un deosebit avânt iau studiile de a n t r o p o l o g i e, aplicate la populaţia României. Inceputul e mai de demult, când se introduce antropologia la studiul criminalităţii; urmează studiile morfologice asupra craniilor *(E. Pittard, Fr. Rainer)*, apoi studii rasiale *(O. G. Lecca, V. Papilian, Olga Necrasov)* şi mai ales asupra grupelor sanguine *(I. Făcăoaru)*.

15. — In domeniul t e o l o g i e i *N. Milescu*, în veacul al XVIII-lea, a fost însărcinat de către *de Pomponne*, ministrul de externe al Regelui-Soare, să scrie un studiu tipărit la Paris, asupra unui conflict dogmatic dintre protestanţi şi catolici. Vestit e şi *Petru Movilă* (1597—1647). Deşi a scris lucrările sale în ruseşte, ca Mitropolit al Kievului şi al întregii Rusii, este considerat ca unul din cei mai de seamă îndrumători ai ortodoxiei. *Varlaam*, Mitropolitul Moldovei din veacul al XVII-lea, este şi el socotit ca cercetător religios chiar prin Cazania sa, dar mai ales prin Răspunsuri la Catehismul calvinesc. In timpurile mai noi, episcopul *Melchisedec* (1822—1892) este cel mai fecund scriitor bisericesc, nu numai în cercetări istorice relative la biserica noastră, dar şi în chestiuni de dogmă. Insemnate scrieri religioase are şi *Ghenadie Enăceanu* (1837—1898), fost profesor la Seminarul din Iaşi.

16. — In manuscrise se cunosc vechi d i c ţ i o n a r e din veacul al XVII-lea. Cel dintâi dicţionar mai întins, din secolul al XIX-lea, este datorit lui *A. T. Laurian* şi *I. Massim*, tipărit de Academia Română (1871). Important din punct de vedere filologic e Dicţionarul lui *Cihac* (Frankfurt, 1870).

Croit mai mult ca o enciclopedie, pe plan măreţ, este « Etymologicum Magnum Romaniae » de *Hasdeu*, tipărit de Academia Română (1886), continuat ca « Dicţionar al limbii româneşti », sub conducerea întâi a lui *A. Philippide* şi apoi a lui *S. Puşcariu*. Este în curs de publicaţie. Insemnat ca etimologie este Dicţionarul româno-german (1895) de *H. Tiktin*, filolog reputat şi de seamă. Dicţionar enciclopedic mai răspândit a fost acel tipărit de « Astra » la Sibiu, apărut sub conducerea lui *C. Diaconovici* (1858—1923); uzuale sunt Dicţionarele lui *Şăineanu* (1896) şi Minerva (Cluj, 1929), *I. Scriban* (Iaşi). Mai desăvârşit este Dicţionarul enciclopedic ilustrat, de *I. Candrea* şi *Gh Adamescu*, editat de Cartea Românească (1931).

Cu o desvoltare mai mare a apărut trei mari volume din « Enciclopedia Română », ultimul tipărit în 1939.

LITERATURA.

A) 1. BEZDECHI S., *Familia lui N. Olahus.* An. Inst. Ist. Naţ., V, Cluj.
LUPAŞ I., *Doi umanişti români în sec. al XVI-lea.* An. Inst. Ist. Naţ., V, Cluj.
SIMIONESCU I., *Oameni aleşi.* Vol. II, *Românii.* Cartea Rom., Ed. IV, Buc. 1938; IDEM, *Energii româneşti în străinătate.* An. Aten. Rom., Buc. 1936.
SMOCHINĂ P., *Dănilă Apostol.* Cunoşt. folosit. Cartea Rom., Buc. 1932.
2. IORGA N., *Histoire de l'enseignement en Pays roum.*, Buc. 1933.
KIRIŢESCU C., *Le surpeuplement des Universités en Roumanie,* Buc. 1935. IDEM, *Problema educaţiei dirijate.* Arh. p. Ref. Soc., XIII, Buc. 1936; IDEM, *L'organisation de l'enseignement sup. en Roumanie.* Paris 1938.
SIMIONESCU I., *Universităţile române.* Vol. omagiu P. Poni, Iaşi 1906; IDEM, *Universităţile franceze.* Conv. literare, 1912.
VASILESCU-KARPEN N., *Învăţ. tehnic în România.* Soc. Polit., III, Buc. 1931.
3—4. ANGELESCU C. DR., *La deschiderea noului an şcolar,* Buc. 1936.
ANTONESCU G. G. şi GABREA I., *Organizarea învăţământului,* Buc. 1933.
GABREA I. I., *Şcoala românească,* Buc. 1933; IDEM, *Liceul, structura şi programa lui.* Rev. gen. învăţ., XXI, Buc. 1933.
GABREA I. I., *3/4 teoreticieni şi 1/4 practicieni.* Rev. gen. înv., Buc. 1937.
CIOBANU ŞT., *Cultura românească în Basarabia sub ocupaţia rusească,* Chişinău 1923.
ERBICEANU C. şi XENOPOL A. D., *Sărbarea şcolară dela Iaşi,* Iaşi 1885.
GHIBU O., *Organ. bisericească şi şcolară,* loc. cit.
GUSTI D., *Un an de activitate la Min. Instr.*, Buc. 1934.
HARET M., *Opere complete* îngrijite de *G. Adamescu* Cartea Românească, Buc. 1936—39.
MORARIU A., *Bucovina între 1774 şi 1914,* Cernăuţi 1915.
PETRESCU I. C., *Realitate şi perspective din domeniul şcoalei primare.* Anuarul învăţământului primar, Buc. 1933; IDEM, *Şcoala de experimentare,* Buc. 1935.
STRUŢEANU SC., *Problema învăţ. nostru secundar.* Rev. Fundaţ. Reg. Buc. 1934.
URECHIA V. A., *Şcoalele săteşti în România,* Buc. 1868.
ZELETIN ŞT., *Naţionalizarea şcoalei.* Ed. Fund. Princ. Carol, Buc. 1936.
MINISTERUL INSTRUCŢIEI, *Proiect de lege pt. învăţ. primar al Statului,* Buc. 1924.
5. SIMIONESCU I., *Cultura mulţimii.* Vol. omagiu C. Meisner, Iaşi 1913; IDEM, *Cultura populară în Politica culturii.* Inst. Soc. Rom., Buc. 1932.
BORNEMISA S., *Gazetele poporale din Transilvania şi Banat.* Vol. omagial I. şi A. Lapedatu, Bucureşti 1936. ŞTEFĂNUCĂ P., *Bibliotecile ţărăneşti din Nicşani.* Bul. Inst. Soc. din Basarabia, Chişinău 1937. I. SIMIONESCU, *Cultura mulţimii,* Buc. 1940.
LUPAŞ O., *Bibliotecile populare Concordia din jud. Arad.* Arad 1938.
B) 1. DUMBRAVĂ BUCURA, *Cartea Munţilor.* Cartea Rom., Buc. 1924.
PUŞCARIU V., *O ţară de turism.* Transilv. jubil., Buc. 1929 şi Rev. de Transylv., Cluj 1936.
HARET M., *Turismul,* Buc. 1926; IDEM, *Touring-clubul României.* « Boabe de Grâu », Buc. 1930.
PĂSĂRICĂ I., *Frumuseţile naturale ale Banatului,* Buc. 1936.
ROMÂNIA, *Rev. Of. Naţ. de Turism.*
2. GHEORGHIU E. şi GHEORGHIU DR., *Vânătoarea în România,* Buc. 1907.
NEDICI, *Clipe de vrajă,* Buc. 1934.
Revista *Carpaţii,* Cluj; Revista *Vânătorilor,* Bucureşti.
3. BORZA A., *Monumentele naturii,* în Boabe de grâu, IV, 1932.
Bul. Com. Mon. Naturii. V, 1937.

C) 1. *Analele Academiei Române* (anual).
GUSTI D., *Ființa și menirea Academiilor*. Discurs de recepție. Ac. Rom., Buc. 1923.
2. GUSTI D., *Les fondations culturelles royales de Roumanie*, Buc. 1936.
3. BOGDAN N. A., *Societatea de medici și naturaliști din Iași*, Iași 1919.
BORCEA I., *Soc. de med. și nat.* Rev. Șt. Adamachi, Iași 1911.
MOTAȘ C., *Soc. de med și nat.* Boabe de grâu, 1934.
4—8. ANTIPA GR., *Muzeul de Istorie naturală*, Buc. 1934.
BUSUIOCEANU AL. I., *Castelul Peleș*. Boabe de grâu, Buc. 1933.
CIUREA V., *Muzeul din Fălticeni*, 1932.
PETREANU C., *Muzeele din Transilvania*, Buc. 1922.
VORNICU GH., *Maramureșul și muzeul etnografic maramureșan*. L. I. Gr., Cluj, IV. Cluj 1931.
TZIGARA-SAMURCAȘ AL., *Muzeografie românească*, Buc. 1936.
— *Boabe de grâu*. Director *E. Bucuța*, București (numeroase studii, frumos ilustrate asupra diferitelor muzee din țară).
9. FOTINO G., *Biblioteca I. I. C. Brătianu*. Boabe de grâu, Buc. 1934. I. CRĂCIUN, *Les bibliothèques roumaines dans le passé et de nos temps*. Rev. d. Transylv. VI. Cluj 1940.
10. SIMIONESCU I., *Cartea Românească*. Boabe de grâu, Buc. 1933. Cun. folosit. 1938.
TONEGHIN M. și VARVARA BOGDAN, *Anuar. gen. al editurii și librăriei românești*, Buc. 1937.
11. I. BIANU și N. HODOȘ, *Bibliografia veche românească*. Academia Română.
GEORGESCU TISTU, *Bibliografia literară română*. Acad. Rom. Studii și cercetări, XVIII, Buc. 1932.
HODOȘ N. și SADI-IONESCU AL., *Publ. periodice românești*. Acad. Română, București 1913.
IORGA N., *Istoria presei românești*, Buc. 1922.
MORARIU L., *Pentru bibliografia period. noastre*. Jun. lit., Cernăuți 1925.
MOSSE, *Catalogul presei din România*, Buc. 1936.
ACADEMIA ROMÂNĂ, *Catalogul publicațiilor 1867—1937* Buc. 1937.
Bibliographie de la Transylvanie roumaine. Revue de Trans. Cluj 1937.
La presse roumaine. Congrès de la presse latine, Buc. 1927; *Academia Rom.*, Creșterea colecțiunilor (1905—1913; 1937), București; *Buletinul Cărții românești* (lunar), Cartea Românească.
E) 1. IORGA N. și BALȘ G., *Histoire de l'art. roumain ancien*, Paris 1822.
OPRESCU G., *L'art. roumain de 1800 à nos jours*, Malmö 1935.
IDEM, *Die Malerei Rumäniens seit 1900*, Iena u. Leipzig 1936; IDEM, *Pictura românească în sec. al XIX-lea*, Buc. 1937.
ȘTEFĂNESCU I. D., *L'évolution de la peinture religieuse*, Paris 1928; IDEM, *Constr. à l'étude des peintures murales*, Paris 1928. PETRAȘCU GH., *O privire asupra evoluției picturii românești*. Discurs de recepție, Acad. Rom., Buc. 1937. C. PETRESCU, *L'art roumaine de Transylvanie*. La Transylvanie, Acad. Roum. 1938.
2. HAN O., *Paciurca*. Fund. p. lit. și artă, Buc. 1935.
3. BURADA T., *Istoria teatrului românesc*, Iași 1910.
4. POȘLUȘNICU GR. M., *Istoria muzicii la Români*. Cartea Rom., Buc. 1928.
BREDICEANU T., *Histoire de la musique roumaine en Transylvanie* in Transylv. Acad. Roum. Buc. 1938.
5. BALȘ G., *Bisericile lui Ștefan-cel-Mare*. Bul. Mon. Ist., Buc.; IDEM, *Începuturile arhitect. bisericești din Moldova*. Ac. Rom., S. Ist., Buc. 1925.
GHYKA-BUDEȘTI N., *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*. Bul. com. mon. ist., Buc. 1928 și 1931, Partea IV. 1936; IDEM, *Inrâuriri reciproce între arhitectura din Muntenia și cea din Moldova*, Cluj 1931. LĂZĂRESCU E., *Arhitectura rom. în ultimii 50 de ani*. Soc. Polit., I, Buc. 1931. GIURESCU C. C., *Istoria Românilor*. Vol. II. Part. II-a, Buc. 1937. IONESCU GR., *Istoria arhitecturii românești*, Buc. 1927.

6. GOROVEI A., *L'ornementation des oeufs de Pâques chez les Roumains.* Congrès intern. de Prague, Paris 1931; IDEM, *Ouăle de Paşti.* Acad. Rom., Studii şi cercetări, XXX, Buc. 1937.
IORGA N., *L'art. populaire en Roumanie,* Paris 1923.
MEHEDINŢI S., *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale.* Ed. II-a, Buc. 1930; IDEM, *Coordonate geografice.* Acad. Rom., S. Ist., Buc. 1930.
OPRESCU G., *Arta ţărănească la Români,* Buc. 1929; IDEM, *Peasant art in Roumania.* Studio, London 1929. *Idem. L'art du paysan roumain* Acad. Roum. Buc. 1937.
PETRANU C., *Bisericile de lemn din jud. Arad,* Sibiu 1927; IDEM, *La part des trois nationalités de Transylvanie dans la formation de son caractère artistique.* Rev. de Transylv., Cluj 1935; IDEM, *L'art roumain de Transylvanie* în Transylv. Ac. Roum. Buc. 1938.
TAFRALI O., *Sculptura în lemn românească.* Artă şi arheologie, Iaşi 1936.
TZIGARA-SAMURCAŞ A., *L'art du peuple roumain.* Expos. de Genève 1925; IDEM, *Izvoade de crestături ale ţăranului român,* Buc. 1928.
VOINESCU I., *Monumente de artă românească în România,* Buc. 1912.
SLĂTINEANU BARBU, *Ceramica românească.* Fund. p. lit. şi artă, Buc. 1939.
GH. PAVELESCU, *Etnografia românească din Ardeal dela 1919—1939.* Gând românesc. Cluj 1939.

F) 1. BOLOGA V., *Geschichte der Naturwissensch. u. der Medizin bei den Rumänen* Bull. intern. histoire sciences, V, Washington 1933; IDEM, *Inceputurile medicinii ştiinţifice româneşti,* Cluj 1930; IDEM, *Contr. la istoria medicinei în Ardeal,* Cluj 1927. IDEM, *Les premiers naturalistes roumains.* Hommage à dr. Cantacuzène Masson, Paris 1934. BĂDĂRĂU DAN, *O sută de ani de naturalism în România,* Iaşi 1932.
POPA GR. T., *Desvoltarea spiritului ştiinţific în Moldova.* Vol. jub. al lic. naţ., Iaşi 1936. SIMIONESCU I., *Evoluţia culturii ştiinţifice în România.* Discurs de recepţie. Acad. Rom., Buc. 1913; IDEM, *Starea actuală a studiului şt. nat. în România.* Rev. Adamachi, Iaşi 1932; IDEM, *Ştiinţa în România.* Rev. Fund. Regale, Buc. 1935.

2. VOINOV D., MOTAŞ C. et GAVRILESCO N., *Zoologie, Anatomie et Biologie animale.* Acad. Roum., Buc. 1937.
ANTIPA GR., *Les recherches hydrobiologiques en Roumanie.* Acad. Roum., Bucureşti 1937.
SĂVULESCU TR., *Les progrès de la biologie végétale en Roumanie.* Acad. Rom., Buc. 1937.
ATHANASIU SAVA, *Din trecutul mişcării ştiinţifice în România.* Mem. Ac. Rom., Buc. 1936.
SIMIONESCU I., *Géologie et Paleontologie.* Acad. Roum., Buc. 1937.
MRAZEC L., *Les conquêtes faites en Roumanie dans le domaine des sciences minéralogiques.* Acad. Roum., Buc. 1937.

3. VASILESCO-KARPEN N., *La physique en Roumanie.* Acad. Roum., Buc. 1937,
BOGDAN P., *Le développement de la chimie en Roumanie.* Acad. Roum. Buc. 1937.

4. SERGESCU P., *Les sciences mathématiques.* 9. Tableau du XX-e siècle 1900—1933, Paris 1933; IDEM, *Le développement des sciences mathématiques en Roumanie.* Acad. Roum., Buc. 1937. VÂLCOVICI V., *Inginerii noştri şi opera lor.* Rev. Fund. Reg. Buc. 1934.

5. MEHEDINŢI S., *Quelques observations sur l'évolution de la géographie en Roumanie,* Acad. Roum., Buc. 1937.

6. IONESCU-ŞIŞEŞTI G., *Développement de la Science agricole en Roumanie.* Vie Scientifique II. Acad. Roum., Buc. 1937.
CONSTANTINESCU G. K., *Contrib. de la Roumanie au progrès de la Science zootechnique.* Ibidem 1937.

8. MARINESCU G., *La médecine en Roumanie*, ibidem 1937. M. CIUCĂ, *Discurs de recepție*, Acad. Rom. 1939. V. BOLOGA, *Le début des Scienees naturalles et médicales chez les roumains*. Rev. de Transylv. VI.2. Cluj 1940.
SAMARIAN GH. POMPEI DR., *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, I—III. Búcurești 1935—38.
9. I. IORDAN, *Al. Philippide*. Cunost. fol. Cartea Românească. Buc. 1937.
10. — Rev. *Șezătoarea*, Fălticeni.
— *Anuarul Arhivei de folklor*. Ac. Rom.
11. BOGDAN I., *Istoriografia română și problemele ei actuale*. Disc. de recepție. Ac. Rom., 1905.
12. S. LAMBRINO, etc. *L'Archéologie en Roumanie* Acad. Roum., Buc. 1938.
SUTZU M., *Despre numismatica română*. Discurs de recepție Acad. Rom., Buc. 1911.
13. RĂDULESCU ANDREI, *Cultura juridică românească în ultimul secol*. Discurs de recepție. Ac. Rom. Buc. 1920.

CAP. XXXII.

FEMEIA ROMÂNĂ.

Vrednicia femeii române e dovedită prin viața pe care o duce.

Bună parte din temeiul gospodăriei generale a țării se datorește muncii femeiești. Față de rezistența fizică naturală a femeii, munca ce o săvârșește este mai grea decât a bărbatului, ceea ce se vede mai ales în vremea lucrului de vară.

Se scoală cea dintâi pentru orânduirea treburilor zilnice; în seama ei cade nu numai grija copiilor, dar și a vitelor din curte; deavalma cu bărbatul muncește la prașilă, la secerat sau culesul porumbului. Proporția de femei ocupate în exploatarea solului este mai mare decât a bărbaților (*Golopența* p. 83). Ea ajunge cea din urmă la odihnă. Gospodăria casei ea o duce. Ea țese, coase, pregătește hrana. Muncește până 'n ziua când naște, doborîtă de dureri.

Secerătoarele din Cuhea-Maramureș pribegesc vara în depărtări după grâu, spre a-l aduce acasă, ca și bărbații.

Adevărată, pe cât de minunată, este descrierea dată de un cercetător *Recataș*, supra femeiei macedo-române, icoana vie a hărniciei, destoiniciei și rezistenței femeiei române în general:

« In scurt, femeia îngrijește de 5—8—12 suflete din casa ei, săvârșind treburile pe care aiurea nu le face numai gospodina, dar și brutarul, *societatea apelor*, spălătoresele, magazinele. Ziua i se pare prea scurtă pentru tot ce are de îndeplinit. Rar se culcă înainte de miezul nopții. Vara se scoală în zori de zi; în tovărășia vecinelor se duce la pădure, departe de 4—5 km, unde adună vreascurile, din care face o sarcină grea dusă în spate acasă, înainte de ora 7, pentru ca să aibă vreme a începe cele ale gospodăriei. Ea face pâinea, cară apă, pregătește leșia pentru rufe, spală lâna, toarce, țese, coase. S'ar putea scrie volume întregi, dacă s'ar intra în amănuntele ocupațiilor gospodinei, care preface casa întro adevărată fabrică, mai ales când țese » (După *Th. Capidan*).

De aceea, în bună parte, se lămurește analfabetismul ce domină la femeia dela țară. De copilă e ajutorul mamei; n'are vreme de școală.

Grija copiilor căzând în seama ei, ea e prima lor învățătoare. Românii din Macedonia, mamelor datoresc că nu-și uită limba.

Vrednicia se vede şi în momentele de grea cumpănă. Femeile Moţilor, pe vremea lui *Horia* şi *Avram Iancu,* luptau alăturea de bărbaţi, rostogolind bolovanii de pe vârful munţilor, pe sub care treceau armatele duşmane. Legenda mamei lui *Ştefan,* care-şi îndeamnă fiul să reziste, se bizue pe un caracter firesc al Româncei. Vieţele domniţelor din vechime sunt pline de fapte vitejeşti, de voinţă, dar şi de sentimente alese, duse până la abnegarea deplină. Tipurile de femei *(Doamna Chiajna, Stanca,* soţia lui Mihai, *Despina,* soţia lui *Neagoe-Basarab)* prin însuşirile lor alese au servit ca subiecte pentru impresionante descrieri literare. Datorită *Anastasiei Şaguna* care şi-a apărat cu îndârjită voinţă copiii împotriva catolicismului, ajungând până la Impărat, Românii din Ardeal au putut astfel beneficia de reformele şi însufleţirea naţională a Mitropolitului *Andrei Şaguna.* Mai târziu, numai devotamentului familiar, hotărîtului naţionalism şi influenţei evidente a soţiei lui *Ion Brătianu,* datoreşte România nouă, bună parte din faptele de adânc patriotism al fiilor ei.

Fig. 292. — Podoaba fetelor din Ţara Oaşului (d. fot.).

Multă vreme femeia română a fost sclava îndatoririlor ei şi a obiceiurilor ancestrale. Şi azi ea stă în biserică îndărătul bărbatului. Abia în timpurile din urmă s'a ajuns la o îndreptare a stării ei sociale. Deşi nu s'a legiferat, ca în multe ţări din Europa, egalitatea deplină între bărbaţi şi femei, totuşi acestea aveau drept de vot pentru cameră şi senat, la alegerile comunale; au căpătat deplină libertate în administrarea averii.

Nu se mai face nicio deosebire între Şcoalele de fete şi băieţi, nici măcar în programul de studii, acelaşi — cel teoretic — la ambele. Datorită acestui fapt năvala fetelor spre studii este uneori — la universităţi — mai mare decât a băieţilor; 11% din numărul total în 1931, ajung 28% în 1934. La unele facultăţi (litere, farmacie) numărul lor covârşeşte pe al studenţilor; la litere, în Iaşi (1930), se află 31% studenţi şi 69% studente.

Fig. 293. — Tipul vredniciei femei române (R.-Vâlcea) (Fot. *I. Barasch*).

Având o pregătire egală cu a bărbaţilor, nu e închisă femeilor decât magistratura şi armata. Sunt funcţionare în toate administraţiile publice ori instituţiuni private. Sunt profesoare — chiar la Universitate — conferenţiare, asistente; fac parte din barou (cea dintâi femeie care a luat doctoratul în drept la Paris a fost *S. Bilcescu-Alimănişteanu*); practică medicina, ingineria, arhitectura, până şi ingineria hotarnică. In toate dovedesc destoinicie şi voinţă de muncă. In literatură, nume femeieşti tot mai des se pomenesc.

Dintre ele *Bucura Dumbravă* a deschis calea romanului cu subiecte din viaţa naţională. *Iulia Haşdău, Contesa de Noailles, Elena Văcărescu,* ori *Dora d'Istria* şi-au câştigat loc de cinste în literatura străină. In literatura română contemporană, multe femei se disting, atât în poezie cât şi în proză; în domeniul ştiinţific săvârşesc lucrări serioase de care se ţine în seamă şi în străinătate.

Vie activitate au desfăşurat femeile române în operele de binefacere, ca şi în cele culturale. «Reuniunea femeilor române din Ardeal» înfiinţată la 1850, a dus la crearea de şcoale în Braşov sau în Iaşi (1867).

« Societatea femeilor creştine » de asemenea a creat şcoale. Nici Statul n'a săvârşit atâta pentru combaterea tuberculozei ca « Societatea pentru profilaxia tuberculozei ». Femeile au clădit, în Iaşi, cel mai metodic dispensar, iar la Tekirghiol şi Mangalia întreţin aşezăminte sistematice la mare, pentru copiii tuberculoşi (C.T.C.). « Societatea Principele Mircea » condusă tot de femei şi-a îndreptat activitatea în direcţia combaterii mortalităţii copiilor, etc.

In timpurile din urmă femeile și fetele iau parte activă în organizaţii metodice şi folositoare ţării.

Nu se poate pomeni un exemplu mai de curaj, de mândrie şi de adânc patriotism al femeii române, decât acel al preotesei *Goga* din Răşinari. Când comisarul militar a interogat-o asupra vinei ei, de a fost deportată tocmai la graniţa de Vest a Ungariei, ea a spus:

— Nu cunosc altă vină decât că am ca fecior pe *Octavian Goga.*

Iar preoteasa *Voinea,* tovarăşă de deportare, a răspuns la fel:

— Dumnezeu nu mi-a dat un fiu ca *Goga,* dar mi-a dăruit şapte feciori, care luptă pe frontul românesc.

Comisarul a plecat capul, la asemenea vorbe demne și curajoase.

Cu toate însuşirile alese ale femeii române, asupra celor mai multe dintre ele apasă greu urmările trecutului în ce priveşte mijloacele de luptă în viaţa modernă.

Au rămas mai adâncite în negura inculturii şi a analfabetismului. Sunt judeţe din Basarabia în care procentul femeilor neştiutoare de carte trecea de 90%, mai cu seamă la sate. Credinţele, descântecele, farmecele sunt singurele îndrumări, ţinute în viaţa lor de toate zilele. Ele între ele lămuresc fenomenele sociale și economice, Dumineca, la poarta vecinei, unde stau grupuri-grupuri, fără nicio orientare sănătoasă. Unde s'au făcut cercetări mai amănunţite s'a constatat că mortalitatea copiilor până la 1 an e mai mare la mamele analfabete.

Intr'aceasta constă pericolul etnic mare. Femeia română cu atâta vitalitate dela natură, cu atâta iscusinţă în toate, cu mintea ageră, lăsată în negura deasă ce o învăluie, ademenită de superficialităţile care atrag, își poate pierde repede din valoarea energetică moştenită din străbuni.

INCHEIERE.

Să ne ţinem de limba, de istoria noastră, cum un om în primejdie de a se înneca, se ţine de prăjina ce i se aruncă spre scăpare.
M. KOGĂLNICEANU

Una e a alcătui un plan de lucru şi alta e să-l îndeplineşti mulţumitor.

Scopul principal al lucrării de faţă a fost de a prezinta pentru întâiaşi dată o privire generală asupra ţării în care ne ducem viaţa, cu toate părţile ei bune, naturale sau căpătate, dar şi cusururile ce le mai are.

In prea puţine pagine, faţă de însemnătatea în sine a planului propus, am încercat a schiţa varietatea, farmecul şi bogăţia pământului, vigoarea nealterată şi curăţenia sufletească arhaică a poporului, precum şi străduinţa generală de a crea o organizaţie economică şi socială pe cât cu putinţă mai apropiată de a statelor cu îndelungă activitate.

Pământul, factor pasiv în evoluţia oamenilor, ne este un dar neîntrecut al naturii. Din cunoaşterea frumuseţelor amănunţite [1]) nu poate să deştepte decât dragostea neţărmurită pentru el. E un caleidoscop de forme îngrămădite într'o elipsă apropiată de un cerc, figura geometrică cea mai perfectă. Din el se poate scoate tot ceea ce e de strictă nevoie pentru traiul omenesc. De nimic nu putem duce lipsă la o cumpănă grea. Prin acest avantaj, ce nu se întâlneşte la multe state, a fost înlesnită viaţa din trecut a neamului.

Nici agentul activ — omul — nu stă mai prejos. Neamul românesc, comparat cu altele, nu este lipsit de calităţile ce se cer pentru un progres aşezat.

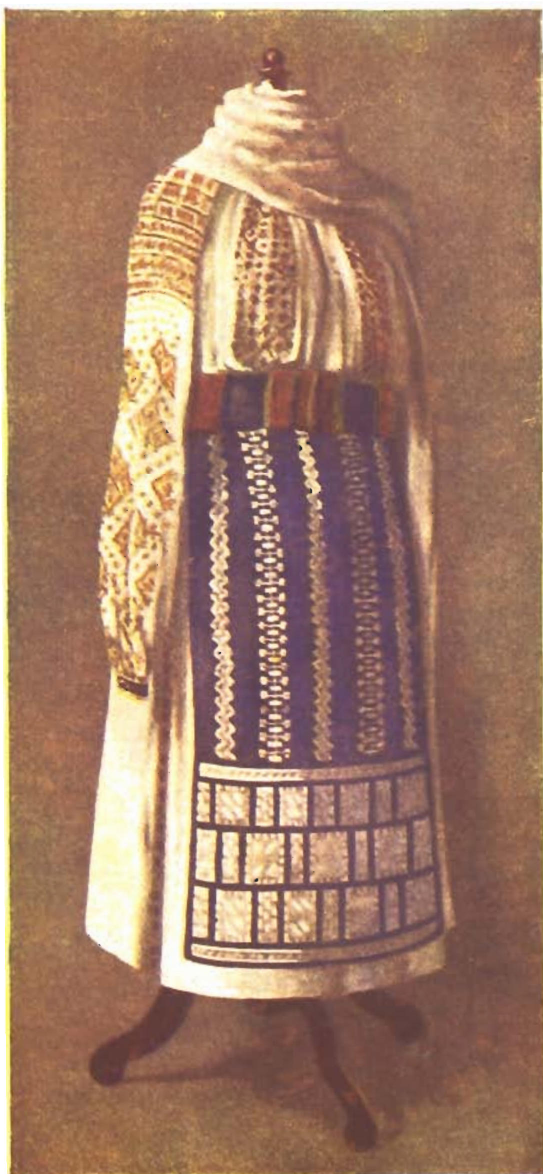
Şi totuşi evoluţia ţării întregi, cea de eri mai mult decât cea de azi, se află într'un stadiu general, numai apropiat de al celor apusene.

Faptul, adevărat în sine, este uşor de lămurit. Nu trebuie să ne ducă nici la o neîncredere pentru viitor, nici la o învinovăţire a generaţiilor trecute.

Rar popor care să fi suferit atâta ca Poporul românesc. Istoria lui cuprinde multe pagine de jale, cu scrisul numai din sânge şi lăcrămi.

---

[1]) I. SIMIONESCU, *Pitorescul României*, Cartea Românească, Bucureşti.

Portul național din Vâlcea
(d. *A. Tzigara-Samurcaș*).

« Oh, Oh, Oh! Vai, vai, vai de ţară! Ce vremi cumplite au ajuns, şi la ce cumpănă au căzut. Doar Dumnezeu de a face milă », cu adâncă îndurerare scrie cronicarul *I. Neculce*.

Vitregia vremurilor, ca urmare în parte şi a aşezării geografice a pământului, nu a fost intermitentă, ca la alte noroade. A durat veacuri peste veacuri, aproape într'una. Volbura neprielniciei s'a aşezat îndelung în jurul Carpaţilor noştri, pornită când dinspre răsărit ori Sud, când dinspre apus. Am stat prinşi într'un vârtej neogoiat, care nu dădea răgaz nici spre gândire liniştită, nici spre activitate continuă. Cerul se găsea pentru noi mereu înourat. Rar câte o spărtură mai de durată lăsa vreo trâmbă de lumină şi căldură să învioreze sufletele. Suferinţele noastre însă ridicau stavile pentru alte popoare, de-şi închegau în mai deplină linişte viaţa de cultură şi de stat.

Pe când la noi iureşul Tătarilor pustiau satele şi oraşele, la 1240 se întemeiază cea dintâi Universitate în Neapole. Pe vremea când *Giotto* vesteşte Renaşterea, la noi *Bogdan* abia descalecă în Moldova. *Cristofor Columb* descopere o lume nouă, când la noi *Ştefan* e silit să alerge dela Cetatea-Albă în Codrul Cosminului, din Baia la Hotin. In Apusul Europei literatura clasică franceză atinge apogeul, pe vremea când la gurile Dunării abia încep timid să se răspândească scrieri bisericeşti. *Newton* ajunge la stabilirea legilor de armonie cosmică, în timp ce între Carpaţi şi Nistru, cronicarul *Miron Costin* abia are răgaz să însemne, cu adâncă durere, valurile ce se abat peste biata lui ţară. Lumina cărţii tipărite, în graiul înţeles de popor, prinde a se înteţi la noi abia în vremea când în Apus enciclopediştii stârnesc lupta pentru desrobirea individuală, cerând dreptate şi libertate. *Goethe* îşi încheie activitatea literară şi ştiinţifică prodigioasă şi senină; la noi abia prind a licări luminiţele cărţii tipărite pe înţelesul poporului. Dincolo Faust, Contractul social ori Critica raţiunii pure, stârnesc frământări culturale, dincoace « Isprăvile lui Machedon » şi « Istoria prea frumosului Arghir şi a prea frumoasei Elena » desvăluiau lui *Eliade Rădulescu* « Părintele literaturii române » farmecul limbii româneşti [1]).

Progresul general străbate încet în părţile noastre, dar când condiţiunile generale ajung mai prielnice, izbucneşte dovada energiei etnice, cum răsar la cele dintâi raze primăvăratice florile, a căror viaţă latentă stătea ascunsă în bulbii cu rezerva bogată din pământ.

Dovada vredniciei noastre etnice s'a arătat în partea culturală, mai propice pentru o manifestare vădită, după cea eroică a elementelor băştinase — simpli soldaţi ori ageri domnitori şi boieri —, pentru apărarea ţării.

Insuşirile creatoare s'au păstrat cât a ţinut viforul, asemenea vieţii adormite a organismelor din închistarea de apărare, cât durează condiţiunile neprielnice ale mediului.

---

[1]) CRONICAR, *Date istorice şi culturale din România*. Cunoşt. folosit. « Cartea Românească », Buc. 1936.

SIMIONESCU I., *Energii române în străinătate*. Viaţa şi Şcoala, Buc. 1936 şi Biblioteca Ateneului Român, Nr. 6.

De cum a prins a se arăta și primăvara vieții noastre, au răsărit în domenii diferite semnele însușirilor viguroase etnice, în afara celor arătate în folklorul bogat, din a cărui cercetare mai riguroasă s'ar putea scoate o *Kalevala* românească [2]).

Nu e direcție intelectuală sau practică, literară ori științifică, în care să nu găsim chezășii pentru prosperitatea viitorului și pentru putința de a participa activ la progresul chiar universal.

Nu e ramură din trunchiul viguros etnic, din care să nu fi înmugurit Oameni aleși, cu însușirile celor din « țările culte », unde s'a putut stabili o tradiție.

Macedonenii [2]) au dat pe Mitropolitul *A. Șaguna*, bănățenii pe generalul *Tr. Doda* și *V. Babeș*, Sătmărenii pe *V. Lucaci*. Din nordul Ardealului a ieșit *G. Coșbuc*, din Munții Apuseni *Avram Iancu;* din sudul Ardealului se trage *Gh. Șincai*. Din Bucovina, ducând grea viață, a răsărit compozitorul *C. Porumbescu;* din Moldova atâția oameni de seamă în frunte cu *M. Eminescu* și *V. Alecsandri;* Muntenia a dat pe *Carageale, Delavrancea, N. Grigorescu;* Oltenii pe *T. Aman* și *T. Vladimirescu*. In Dobrogea s'a născut *P. Cerna;* din ramura basarabeană se trag: *B. Hasdeu, G. Muzicescu* ori preotul *A. Mateevici*. Unii ies din populația satelor *(Creangă I.)* alții din neam vechi boeresc *(I. Ghica)*, sau din pătura socială mijlocie (*I. Brătianu, M. Kogălniceanu*).

Unde însă apare mai netăgăduită energia etnică e în gospodăria generală a țării.

Nu trebuie de uitat că mai trăiesc bătrâni care s'au născut în vremea grelelor lupte duse pentru Unirea Principatelor. Vechiul Regat, sâmburele României de azi, nu are o viață de stat, cu organizare așezată, decât de pe la 1860, de când vrednicia Domnitorului *Cuza Vodă*, ajutat de destoinici și hotărîți colaboratori, a pus ordine în bugetul țării și în diferitele administrații, grăbind apropierea noului stat de a celor cu vechime de secole. Viața mai temeinic închegată a României nu are o durată mai lungă decât aceea mijlocie a unui om; dacă dela 1859 n'au trecut prea mulți ani peste 80, e de reamintit că activitatea generală a trebuit să înceteze sau să încetineze în durata celor patru războaie (1877, 1913, 1916, 1939), din care unele cu totul stânjenitoare.

In acest scurt timp pentru viața unui popor s'au înfăptuit minuni de energie organizoatoare. Cel care învăța în copilărie la lumina opaițului sau a lumânării de seu cu slabă flacără, folosește electricitatea chiar dacă are locuința la țară. *Principele Carol I* face drumul dela Turnu Severin la București cu poștalionul trecând prin vadurile apelor iuți.

---

[1]) OVID DENSUȘIANU, *Flori alese din cântecele poporului*, Buc. 1920.

[2]) IORGA N., *Oamenii cari au fost*. 3 vol. Bibl. aut. contemp. Fundația Regală, București 1930.

SIMIONESCU I., *Oameni aleși*. Vol. II. *Românii*. Ed. V-a, « Cartea Românească », București.

IDEM, *Tinere, cunoaște-ți neamul*. Cartea Românească, Ed. II. București.

Cea dintâi mașină cu aburi pentru industrie este adusă în 1859, dela Giurgiu cu boii, pe tăvălugi, ca să nu se împotmolească; azi hornurile fabricelor mari, ca și cele din apus, fumegă şi în taina văilor de munte. Prima linie de drum de fier se așază abia în 1869 între Giurgiu şi București; azi liniile căilor ferate formează un păinjeniș, destul de des în unele părți, peste țara întreaga, iar la transport începe să intre în concurență aeroplanele. Bărăganul lui *Odobescu* a dispărut cu mult înainte de ultimul război. In locul lui se întinde un grânar, bogat; drumurile bătute de oi au devenit linii ferate sau șosele, iar târlele, conacuri cu gospodărie temeinică și cu silozuri pentru grâne.

Dacă s'ar putea concretiza într'un film de cinematograf tot ceea ce conducătorii au înfăptuit, în vremea mai liniștită relativ a domniei *Regelui Carol I* în bună parte, s'ar căpăta icoane de energie, care nu se întâlnesc în viața multor state moderne. De ar fi reprezintate ca făcând parte din America sau alte țări depărtate, am scoate de sigur exclamări de admirație.

Prefacerile săvârșite în timp nu tocmai lung, cu mijloace nu prea împovărătoare pentru populație, se datoresc în primul rând energiei românești ca concepție, ca îndrumare, ca înfăptuire, ca hotărîre.

Corpului ingineresc român îi revine meritul în partea tehnică. Portul Constanța ca în poveste transformat dintr'un port de pescari; podul dela Cernavoda, cel mai lung din lume pe vremea când a fost terminat; drumurile de fier cu tunelurile și podurile numeroase, sunt opera inginerilor români.

Universitățile, cea din Iași cu o vechime cam de trei sferturi de veac, ca și celelalte școale au schimbat fața culturală a țării. Absolvenții lor sunt binevăzuți în străinătate, cu pregătire asemenea celor apuseni. Știința românească a dat elemente ce se pot pune alături de cele din alte țări. Românii sunt cu cinste primiți drept colaboratori ai profesorilor străini. Unii și-au căpătat renume ca savanți ori inventatori. *Traian Vuia* este unul dintre precursorii aviației, alăturea de frații *Wright*. La 8 Octomvrie 1906 sboară la Issy-les-Moulineaux cel dintâi, cu un aparat închipuit de el, servind de model lui *Santos Dumont*, cel care a zburat 50 m. la 24 Octomvrie 1906. *Aurel Vlaicu* în 1910 construește cel dintâi avion original român. Un Român a descoperit de curând un element nou chimic (Moldavium), altul face descoperiri bazate pe principiul sonicității; ardeleanul *P. Neagoe* a ajuns apreciat romancier american. Macedoneanul *Soride* e în fruntea unor mari întreprinderi comerciale din Hamburg.

In orice direcție am căta, găsim energii românești active, de seamă, întru nimic inferioare celor cu tradiție veche în cultură.

Cu un pământ variat și rodnic, cu un popor înzestrat cu însușiri alese firești, România poate să se îndrepte cu încredere spre viitor.

Când cultura întețitoare va răscoli mai adânc mulțimea rămasă în faza latentă ca energie, vor ieși la iveală și mai multe forțe sănătoase. Ele vor contribui la deplinul progres inerent unui popor, rămas sufle-

tește curat, cu arhaismul păstrător de calități înnăscute. Chiar în trecutul neprielnic înfăptuirilor mari, a dat dovadă îndeajunsă de ceeace poate și cât poate, prin reprezentanții săi sporadici.

O țară ca a noastră, atât de bine împărțită, cu un pământ atât de fericit înzestrat de natură, cu un popor care a dovedit în vremuri grele, îndelungate, atâta rezistență, iar prin aleșii lui atâta valoare energetică, o asemenea țară e menită să aibă în viitor un rol însemnat.

Nu se cere decât muncă ordonată, continuă și chibzuită, condusă de pricepere, întărită prin închinare, cultură și dragoste mai adâncă pentru tot ceea ce este al nostru [1]).

Prea îndelung a suferit Poporul românesc, prea grele vifore s'au abătut asupra lui, pentru ca să nu aibă și el parte de zile mai senine.

« Nu, acest neam nu trebuie să piară ; îl păzește un trecut și îl cheamă un viitor » *(D. Cantemir)*.

Viața, progresul și așezarea lui din viitor, nu atârnă decât de noi toți, câți facem parte din neamul românesc.

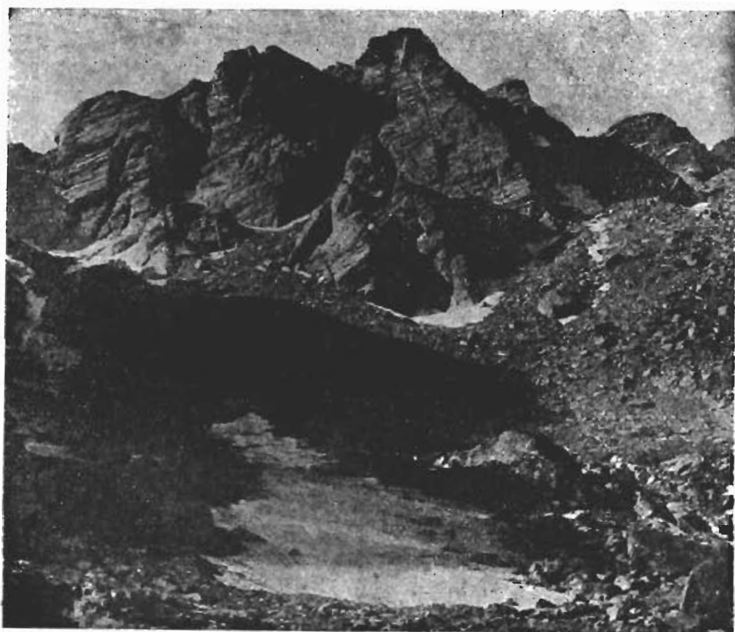
[1]) RĂDULESCU-MOTRU C., *Românismul.* Bibl. de filosofie românească. Fundația pentru literatură și artă, Buc. 1936. IDEM, *Psychologie des rumänischen Volkes.* Europäische Revue. Berlin, 1937.

Dunărea la cazane *Fot. Hutterer.*

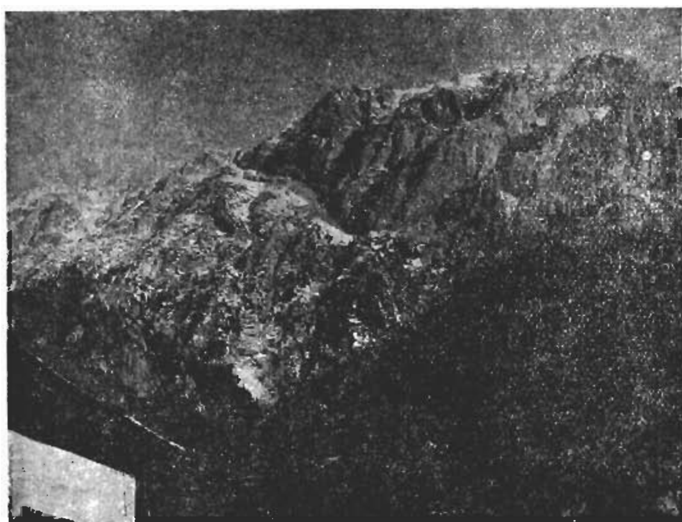
Ada-Kaleh (Dunăre). *Fot. Com.*

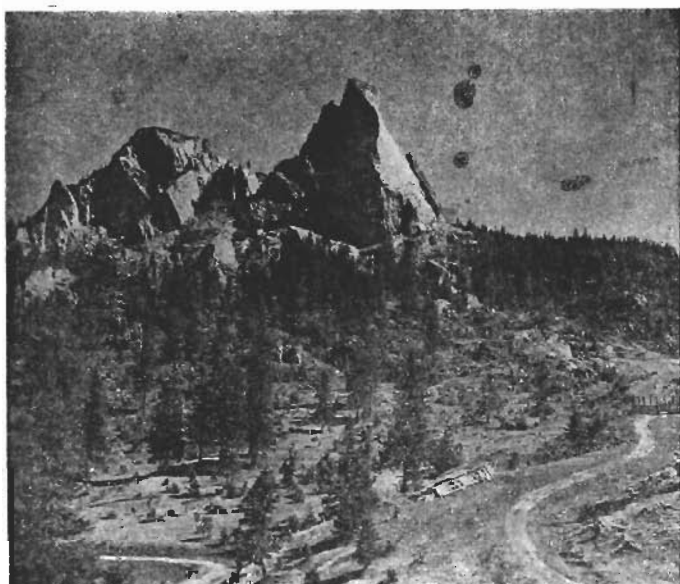
Turnurile (M-ții Făgărașului). *Fot. Fischer.*

Marea de ceață de pe Ceahlău. *Fot. Chevallier.*

Din Piatra-Craiului. *Fot. Oprescu.*

Pietrele Doamnei (Rarău). *Fot. S. F. C.*

Cascada Ochii-Beului (Banat). *Fot. V. Puşcariu.*

Inăul şi lacul Lala. *Fot. V. Puşcariu.*

Tăul-Roșu cu Suhardul (Bicaz). *Fot. Com.*

Din M-ții Bicazului. *Fot. Com.*

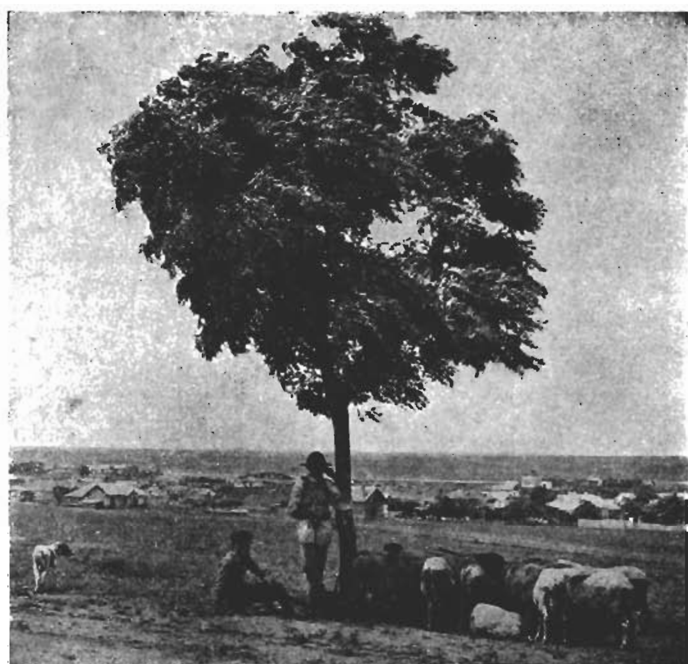
Stânci de calcar la Corjăuți (Hotin). *Fot. I. Simionescu.*

Toltry la Brânzeni (Bălți). *Fot. I. Simionescu.*

Dune între Șaba și Cetatea-Albă. *Fot. Inst. geogr. Univ. Iași.*

Din stepa dobrogeană (Tekirghiol-sat). *Fot. I. Simionescu.*

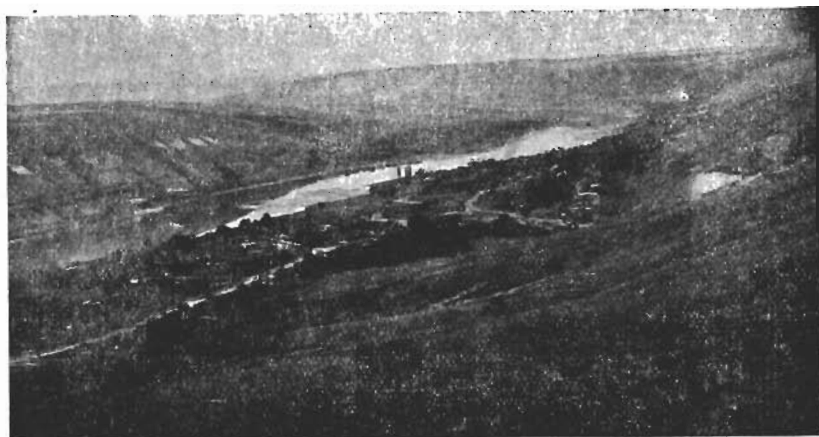
Moții « cu ciubără ». *Fot. M. Pop.*

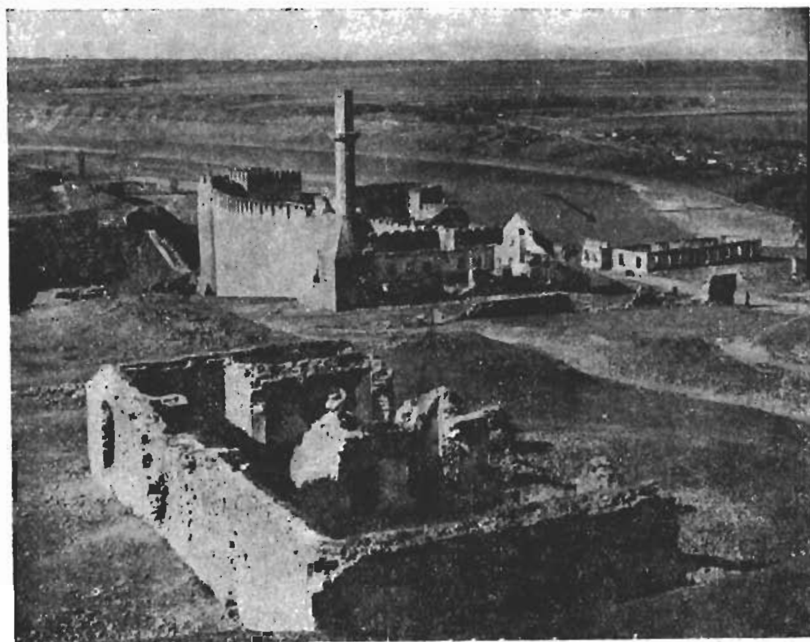
Spre Muntele Găina. *Fot. V. Pușcariu.*

Vlădeasa. *Fot. Boghis.*

[redacted] la Molodova ([redacted]). *Fot. N. Moroşan.*

[redacted] *Fot. N. Moroşan.*

Uscătorii de pește (Dobrogea). *Fot. Weiss.*

C[redacted]a. *Fot. Vesa.*

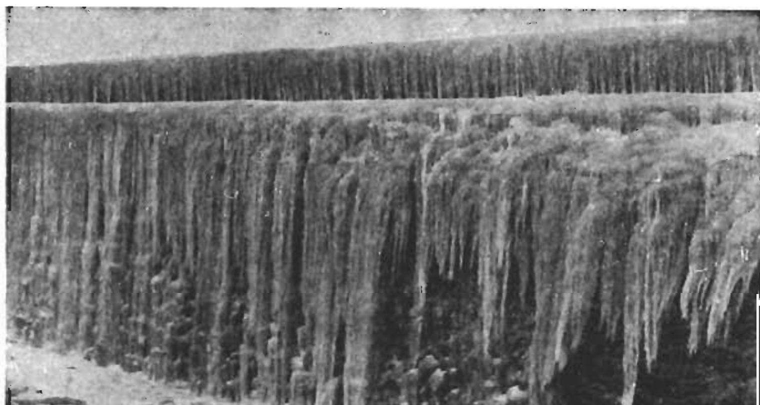
Din Balta Brăilei. *Fot. V. Pușcariu.*

Din Sudul [redacted]. *Fot. Inst. geogr. Univ. Iași.*

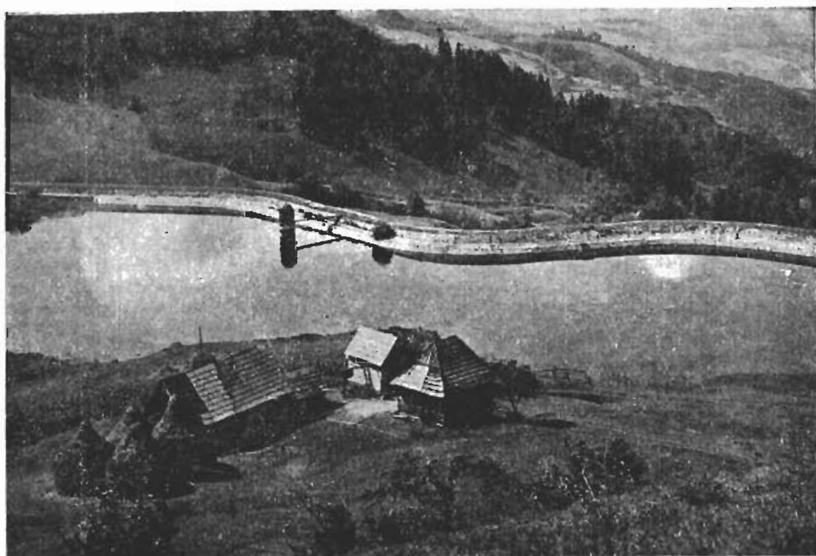
Țărmul mării la [redacted] [redacted]. *Fot. Com.*

Digul dela Constanța, cu valuri înghețate. *Fot. Com.*

Staierlac (Banat). *Fot. Com.*

Roșia-Montană (Rezervor de apă). *Fot. Bach.*

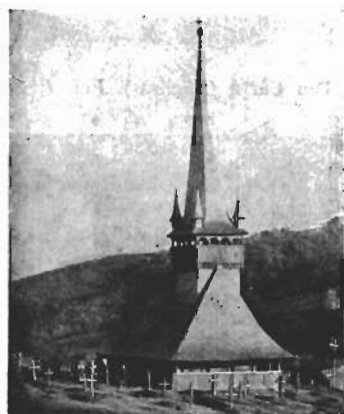

Ruinele Mânăstirii cistercine dela Cârța (Făgăraș). *Fot. I. Simionescu.*

Mânăstirea Curtea de Argeș.
Fot. M. Zapan.

Biserica din Agârbiciu (Cluj).
Fot. V. Pușcariu.

M-rea Hurez (Vâlcea). *Fot. Com.*

Hotel Bellona (Eforie). *Fot. M. Zapan.*

Din R.-Vâlcea. *Fot. M. Zapan.*

Din Cârța (Făgăraș). *Fot. I. Simionescu.*

Din R.-Vâlcea. *Fot. M. Zapan.*

Palatul cultural din T.-Severin.

Casă de Găgăuți (Dobrogea)
Fot. I. Simionescu

Viaduct (Bumbești-Petroșani). *Fot. M. Zapan.*

Plutaș pe Bistrița. *Fot. Chevallier.*

Port din jud. Neamț. *Fot. Chevallier.*

Un sat de lângă Iași. *Fot. Launay.*

Castelul dela Bran. *Fot. M. Zapan.*

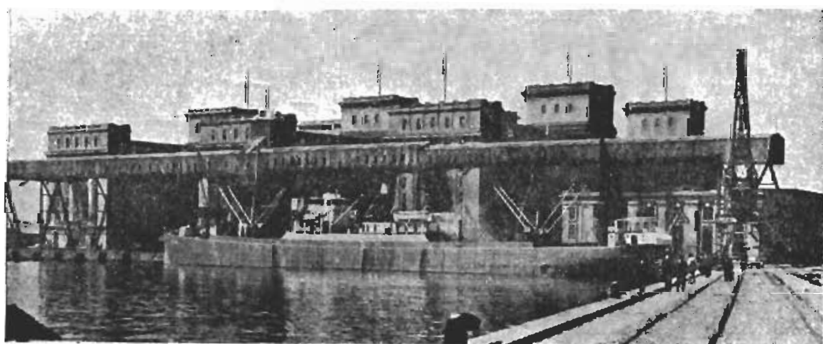
Casă din Moara-Grecilor lângă Vaslui. *Fot. I. Simionescu.*

Ruine din Cazane. *Fot. I. Fischer.*

Biserica Golia (Iași).

Silozurile din Constanța.

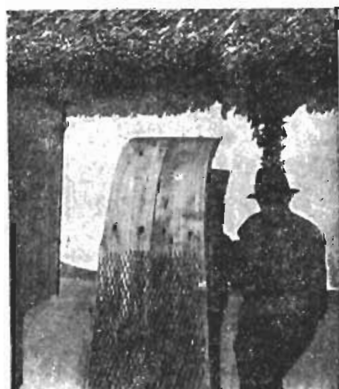
Cetatea Feldioara (Brașov).

Fân în arbori. (R.-Vâlcea).
Fot. M. Zapan.

Stog de fân (Neamț).
Fot. Chevallier.

Talpă cu cremeni (Basarabia).
Fot. N. Moroșan.

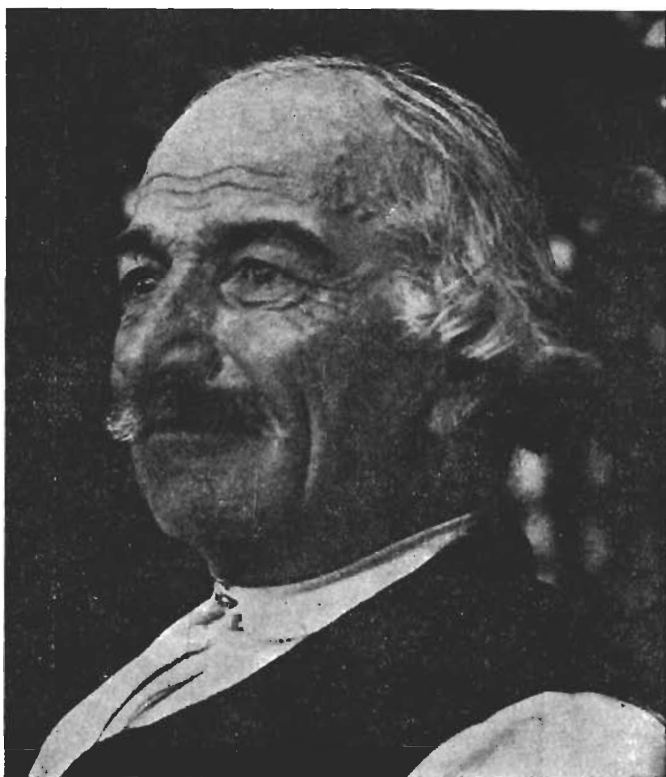
Moară de vânt (Nebădăuți-Hotin).

Cișmea din Cavarna.

La arman (Cimişlia-Tighina). *Fot. N. Moroşan.*

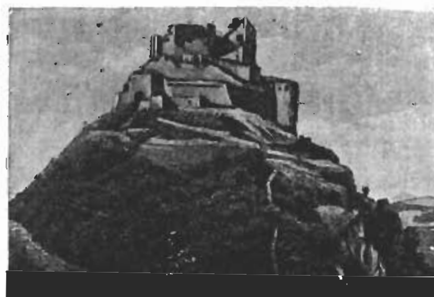
Român din Şomcuţa-Mare (Satu-Mare). *Fot. Com.*

Cula I. G. Duca (Măldărești-Vâlcea). *Fot. I. Simionescu.*

Hotelul dela Băile Govora.

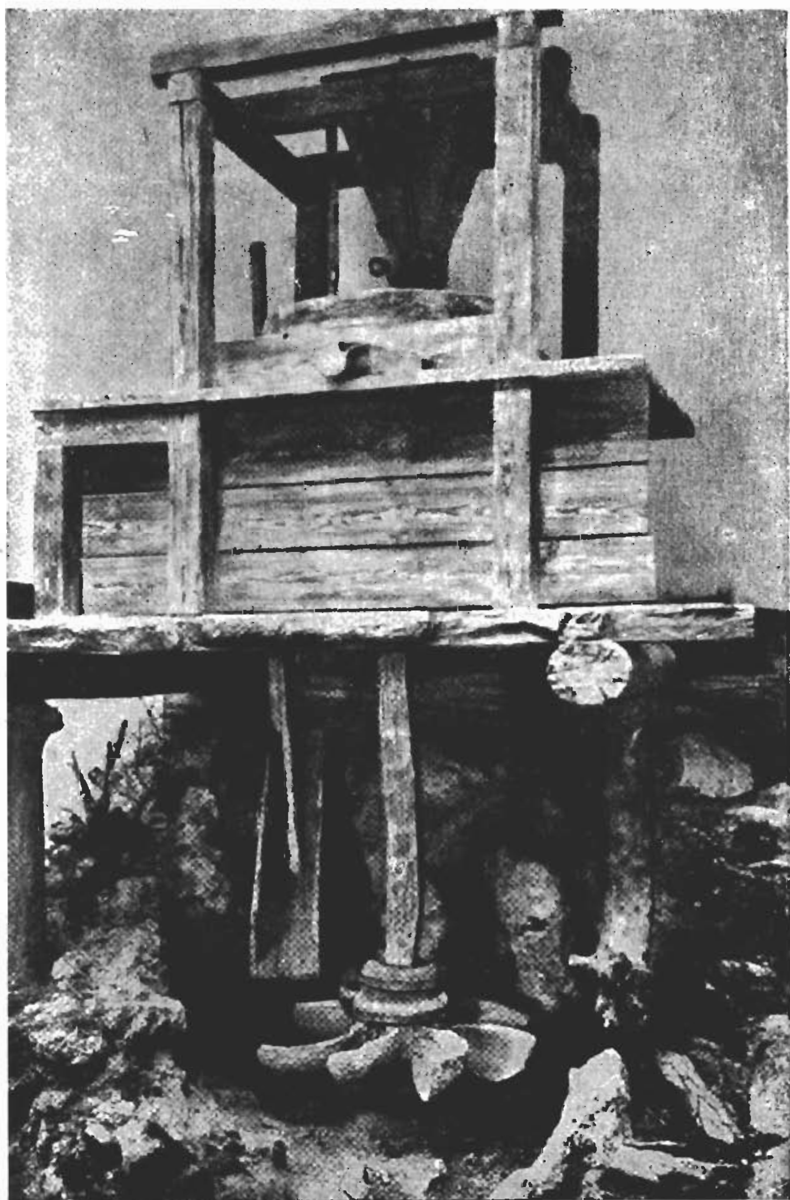
Cetatea Deva (dp. stampă).

Căpătarea «focului viu» în M-ții Rodnei. (D. *T. Morariu*).

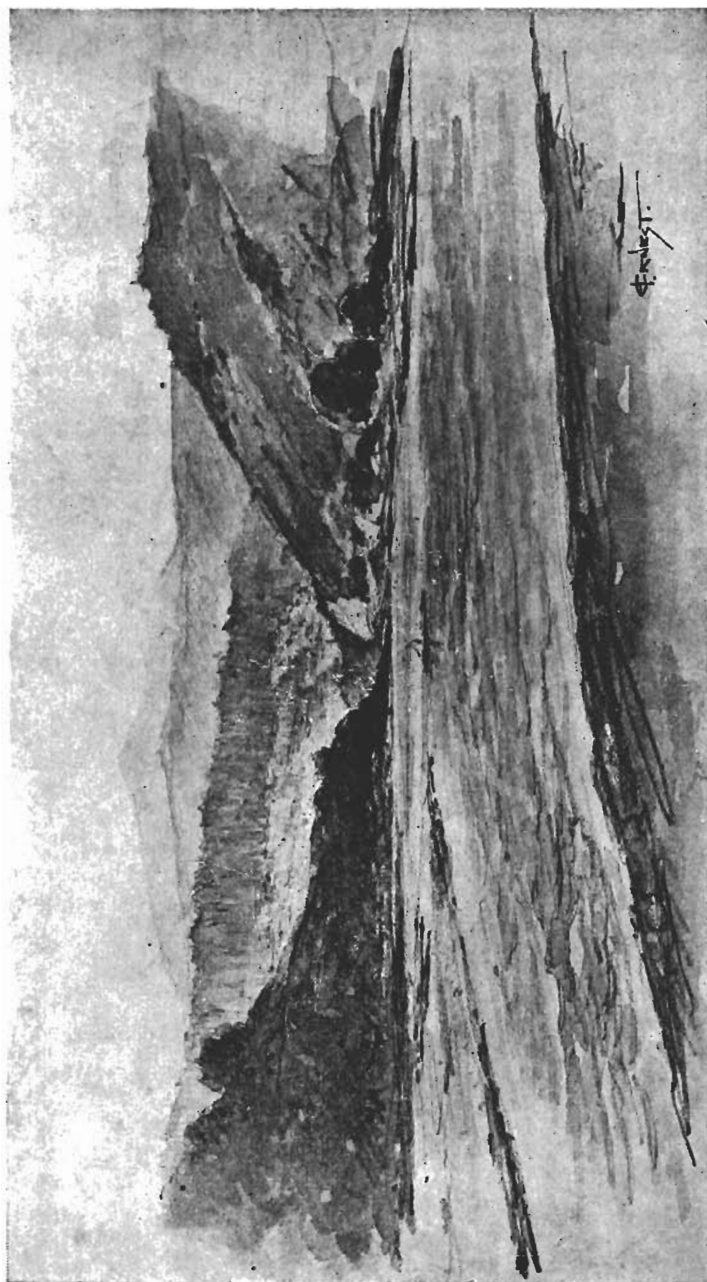
Răutul la Butuceni (Orhei). *Fot. N. Moroșan*

Moară țărănească cu turbină din România. Expusă în *Deutsches Museum din* München (Comunicată de d-l Dr. *M. Paucă*).

Vârful Ceahlăului. (Des. arh. *I. Ernest*).

Grințieșul Broștenilor și Bistrița. (Des. arh. *I. Ernest*).

INDICE

INDICE GENERAL [1]

I.

---

[1]) Pentru osteneala alcătuirii registrelor generale, mulţumesc d-nei *Dobrescu Elena*, d-rei *Stănescu Alexandrina*, d-lui *I. Z. Barbu* şi în deosebi d-nei *Virginia Nicolaescu-Barbu*, personalul Laboratorului de paleontologie din Bucureşti.

II.

LISTA FIGURILOR DIN TEXT [1]

---

[1]) Ţin să mulţumesc în deosebi stimatului meu coleg, d-lui Prof. univ. *C. Motaş*, cât şi fostei mele eleve d-na *E. Saulea-Boeec*, asistentă la laboratorul de geologie dela Universitatea din Iaşi, pentru desenarea celor mai multe figuri cuprinse în această lucrare. Mulţumesc de asemenea d-lui *Aurel Bordenache*, d-nei *Virginia Nicolaescu-Barbu*, asistentă la laboratorul de paleontologie dela Universitatea din Bucureşti, pentru desenarea altor figuri.

Pag.

LISTA HĂRȚILOR IN AFARĂ DE TEXT

LISTA FIGURILOR DIN PLANȘE